

GÖNÜLDEN GÖNÜLE AKAN
AŞK DERYASI

ES-SEYYİD OSMAN HULÜSİ EFENDİ'NİN

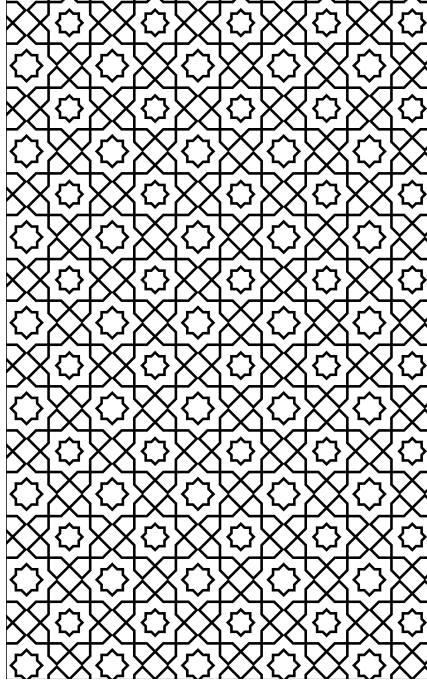
TASAVVUF ANLAYIŞI

PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE

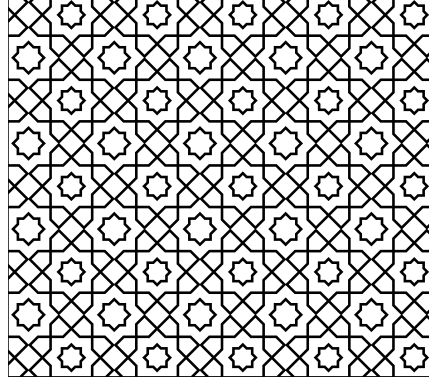

قَدْ سَرَّ سِرًّا
لِلَّهِ أَنْ لَا يَكُونَ
الْحَسْبُ لِي سَيِّدُ
سِرْمِ

ES-SEYYİD OSMAN
HULÛSİ EFENDİ
HAZRETLERİ (K.S)
(1914-1990)

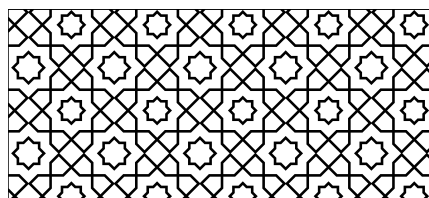
GÖNÜLDEN GÖNÜLE AKAN
AŞK DERYASI

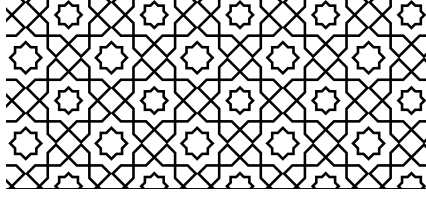

DARENDELİ ES-SEYYİD OSMAN
HULÛSİ EFENDİ (K.S)'NİN
TASAVVUF ANLAYIŞI

PROF. DR. KADİR ÖZKÖSE

NASİHAT YAYINLARI

GÖNÜLDEN GÖNÜLE AKAN AŞK DERYASI
DARENDELİ ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ (K.S)'NİN
TASAVVUF ANLAYIŞI

1. Baskı

ISBN: 978-9944-5490-0-6

YAPIM

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı
Çamlıca Basım Yayın Un. Eğt. Sa. Tur. Jeo. İnş. San. Tic. A.Ş
Zaviye Mahallesi Hulusi Efendi Caddesi Hamidiye Çarşısı
No: 45 T (44700) Darende/MALATYA
Tel. : 0422 615 15 00 - 0422 615 28 95 Faks: 0422 615 28 79
www.hulusiefendivakfi.org.tr

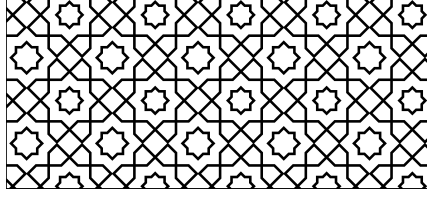
TASARIM

Grafitürk Medya Ltd. Şti.
serkangrafiturk@gmail.com
0.506 876 17 17

BASKI

?????????????
????????????????
????????????????????

Her Hakkı Mahfuzdur
Yayın No: ??? - Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş - Aşk Yolu	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
Darendeli Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin Hayatı ve Eserleri	23
1. Doğumu	24
2. İsim ve Künyesi	24
3. Anne ve Babası.....	26
4. Çocukluğu.....	28
5. Gençliği ve Tahsil Hayatı	30
6. Evliliği	33
7. İhramcızâde'ye İntisabı	42
7.1. İhramcızâde'nin Hulûsi Efendi'yi Tebcili	43
7.2. İhramcızâde'den Etkilenişi.....	47
7.3. Hulûsi Efendi'nin İhramcızâde'ye Yazdığı Mektuplar.....	53
7.4. Hulûsi Efendi'nin Şiirlerine İhramcızâde'nin Takdiri	62
7.5. Osman Hulûsi Efendi'nin İhramcızâde'ye Olan Muhabbeti	64
7.6. Osman Hulûsi Efendi'ye İrşad Vazifesinin Verilmesi	88
8. Askerlik Hizmeti.....	90
9. Ticarî Hayatı.....	91
10. İmameti.....	91
11. Vefâtı	92
12. Manevî Varisi Hamid Hamideddin Ateş.....	95
13. Edebî Şahsiyeti ve Eserleri.....	101
13.1. Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî	104
13.2. Şeyh Hamid-i Veli Camii Minberinden Hutbeler	106
13.3. Dîvân-ı Hulûsi-i Dârendevî	111

İKİNCİ BÖLÜM

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin İslâmî Kimliği.....	115
1. Kur'ân'a Bağlılığı.....	115
2. Peygamber Sevgisi.....	119
3. Kulluk Hassasiyeti	154
3.1. <i>Namaz</i>	164
3.2. <i>Oruç</i>	169
3.3. <i>Hac</i>	170
3.4. <i>Zekât</i>	175
4. Tecelli Anlayışı	177
5. İnsan-ı Kâmil Düşüncesi.....	180
6. İlim Ehline Muhabbeti.....	189
7. İlim Öğrenmeye ve Kitaba Olan Merakı.....	191

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin Toplumsal Hassasiyeti.....	193
1. Aile Yuvasının Sıcaklığı.....	193
2. Çalışma Hayatının İlkeleri	206
3. Yöneticilerin Sorumluluğu.....	213
4. Cemiyet Nizamı	217

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin İhvanını İrşad Usulü	223
1. Mürşid-i Kâmilin Konumu	223
2. Mürid-i Sadık Olmanın Gereği	248
3. Rabıta	258
4. Zikir	262
5. Hizmet	275
6. Sohbet	283
7. Tezkiye-yi Nefis.....	291
8. Tasfiye-yi Kalb.....	314
9. Âdâb ve Erkân.....	342

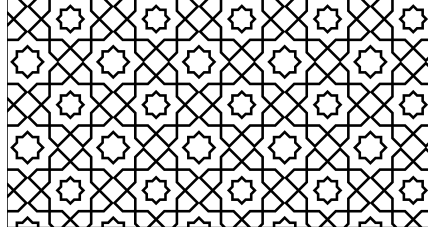

BEŞİNCİ BÖLÜM

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin Tasavvufî Ahlâk Umdeleri.....	351
1. Tevbe	352
2. Ahlâk-ı Hamide.....	358
3. Nezâketli Olmak	365
4. Dile Hâkimiyet.....	368
5. Sıdk	372
6. Ahde Vefâ Duygusu	378
7. Sehavet ve Îsâr	386
8. Tevazu	389
9. Şefkat ve Merhamet	395
10. Zühd.....	399
11. Kanaat Duygusu.....	411
12. Fakr	414
13. Basiret	421
14. İhlas.....	424
15. Takva ve Vera'	427
16. Sabır ve Şükür	431
17. Mücâhede ve Muhâsebe.....	441
18. Muhabbetullah.....	445
Sonuç.....	457
Kaynakça.....	462
Silsile-i Şerif.....	477

ÖNSÖZ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Hamd âlemlerin Rabb'ine olsun. Salât u selâm Rasûl-i Zîşan Efen-
dimiz'in ruhaniyetine olsun. Rabb'im Peygamberimiz'in âline,
ashâbına, ezvâc-ı tâhirâtına, ehlibeytine rahmet eylesin. Rabb'im biz-
leri ashâb-ı kirama, tâbiine, etbeuttâbiîne, müçtehit imamlarımızı,
fukahaya, zâhidlere, âriflere ve âşıklara bağlı kullarından eylesin.

Araştırmamıza konu olarak seçtiğimiz Osman Hulûsi Efendi bir ta-
savvuf eri olarak seyr u sülûk eğitimi gören dervişlerin basiret ehli ol-
malarını önemsemektedir. Dervişin insan olarak kendisini mahviyette
görmesi, yaratılış gerçeğinden ibret alması gerektiğini ve Allah'tan
başka hiçbir mahalle mensubiyet duygusuna kapılmaması gerektiğini
belirtmektedir.

Osman Hulûsi Efendi'ye göre insan gözü açık olmalı. Âlemin vech-i
Hak olduğunu bilmeli. Âlemdeki ilâhî tecellileri görmeli. Âlemin sure-
tine değil hakikatine nazar etmeli. Gözden ibaret olan insan, görebildi-
ği kadar hakikatten nasibini alacaktır. Mevlânâ'nın Mesnevî'ye Bişnev/
işit hitabıyla başladığı gibi Hulûsi Efendi de hakikatlere kulak verme-
mizi talep etmektedir. Çünkü ilâhî güzellikleri görmek ilâhî hitabı işi-
tecek kıvama gelmeyi gerekli kılamaktadır. Eşyaya basiret gözü ile ba-
kıp can kulağı ile işitenler, ikilikten kurtulup vahdete ererler. Âlemde
her şeyin yeknesak olduğunu görürler. Evrende kaosa yer olmadığını,
her şeyin yerli yerince yaratıldığını idrak ederler. Gayemiz ilâhî ilmi

okumaksa eğer, “men aref” sırrına giriftar olmamız gerekmektedir. İrfan mektebinde ders alanlar tüm mâsivâdan soyutlanıp Hakk’a talip olurlar ve Hak’tan gayrıyla terk ederler. Osman Hulûsi Efendi dost yüzünü okunması gereken Kitabullah olarak görür. İnsan kitabını sayfa sayfa okumayı, insanda tecelli eden hakikatleri idrak etmeyi, insanın esma tecellisine ne denli teşne olduğunu idrak etmemizi ister. Buna göre ârifler eşyaya Hak nazarıyla bakarken, insanı Hakk’ın aynası olarak görürler. İnsan idrak düzeyini kaybetmemeli, safiyetini korumalı, mana seyrine dalmalı ve hakikat arayışına koyulmalıdır.

Gerek kâinat kitabını okumak gerekse insanlık aynasına nazar edebilmek için sâlikin dertli olması gerekmektedir. Çünkü derde düşen gönüllere Hz. Allah deva ihsan eder. Allah’ın cevrine boyun eğdikçe kişide zevk u safa hâsil olur. Tahammül ve sebat tasavvufi ahlakta en temel esastır. Allah’tan gelene rıza göstermek, acıyı bal eylemek, Allah’ın takdirine razı olmak kişiyi saadetli ve bahtiyar kılar. Derdin kıymetini bilmeyenler, dertlerine devalar isterler. Ama ârifler derdimi artır derler. Her daim dertten derde düçar olurlar. Kendine hayrı dokunmayan, varlık hazinesinden yoksun yaşayanlardan derman istenmez. Varlık da O’nun yokluk da O’nun olduğuna göre Mutlak Varlık’ı görmek, Allah’ı bilmek ve Allah’tan gelen derde rıza göstermek âriflerin kârıdır.

Hulûsi Efendi Allah’tan kendisini ehl-i derdin yârânı kılmasını, ehl-i derdin lutuf ve ihsanına nail kılmasını istemektedir. Çektiği mihnet yükünün kendisine Allah sevgisini bahşedeceğini düşünmekte, ıstırapın erdiriciliğini görmektedir. Aşk yolunda mesafe alanlar ehl-i derdin arasına katılır, büyük imtihanlara sürüklenirler. Çekilen bu sıkıntılar ve yaşanan bu zorluklar sâliki bıkip usandırmaz. Çekilen dertlerin tadına varanlar kimseden derman talebinde bulunmazlar.

Hulûsi Efendi’ye göre dervişlik âşık olmayı gerektirmektedir. Aşk mektebine kayıdolan derviş, terbiye gördüğü aşk mektebinde dervişlik edebini öğrenir. Aşk mektebinde tedaris kılınan edep ölçütlerini Osman Hulûsi Efendi şu şekilde sıralamaktadır:

Kendini görmekten ve kendine paye vermekten vazgeçebilmek

Varlığımızdan soyunmak
 Tüm kisvelerden sıyrılıp dervişlik kisvesine bürünmek
 Aşk ateşinde yanıp yolun düz veya yokuş oluşuna bakmamak
 Sevgiliye kavuşma uğruna her şeyi göze almak
 Terk-i kâl kılıp kesb-i hâle bürünmek
 Hamlıktan kurtulmak, aşk ateşinde pişip olgunlaşmak
 Ağyârı dillendirmemek
 Ağyâra bakmamak
 Allah'tan başkasını hayal etmemek
 Gönül safiyetine bürünmek
 Fenâ makamına ermek
 Gönlü tecelligâh-ı ilahî kılmak
 Ahlâkî olgunluğa kavuşmak
 Hal sahibi olmak
 Vuslat arzusuna koyulmak
 Kulluğu her şeyin üstünde tutmak
 Mürşid-i kâmilin nazarına nail olmak
 Mürşid-i kâmilin rengine boyanmak
 Aşk oduna yanmak.

Aşk mektebi yakar, yıkar, öldürür ve erdirir. İhramcızâde'nin açtığı çığırda muhabbet derslerini almaya çalışan Osman Hulûsi Efendi benliğinden sıyrılmış ve Hakk'ın varlığıyla kendini zengin olarak addetmiştir. Biz bu çalışmamızı daha önce yayınladığımız "Osman Hulûsi Efendi'nin Aşk Mektebi" isimli makalemizden esinlenerek hazırlamaya koyulduk. Makalemizde ele aldığımız Osman Hulûsi Efendi'nin İslâmî ve tasavvufî şahsiyetini, bireysel ve sosyal kişiliğini, irşat metodunu ve sûfî ahlâkını aşk tadında detaylı bir şekilde ele almaya çalıştık.

Çalışmamızı daha çok Osman Hulûsi Efendi'nin Dîvân'ı, Mektûbât'ı ve Hutbeler'i özelinde temellendirmeye gayret ettik. Osman Hulûsi Efendi'nin tasavvuf ve aşk anlayışını ele alan popüler ve akademik makaleleri, bildiri ve tebliğleri, özel ve genel eserleri bir bütün halinde değerlendirerek açıklamaya koyulduk. Eserde daha çok Osman Hulûsi Efendi'yi konuşturmak istedik. Sözlerini, nasihatlarını, mektuplarını, hutbelerini, manzumelerini gündeme getirmeye, kaleme aldığı kendi metinlerini anlamaya çalıştık. Osman Hulûsi Efendi'den İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi'den beslenme boyutlarını, aldığı dergâh terbiyesini ve benimsediği tasavvuf anlayışını izaha koyulduk.

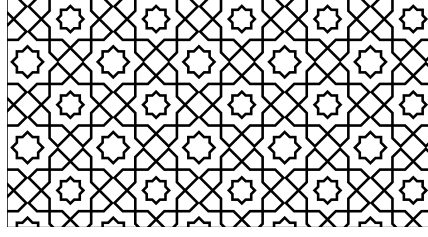
Bu çalışmanın yapılmasına vesile olan Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı H. Hamideddin Ateş'e teşekkür eder, siz kıymetli okurlarımızı muhabbetle selamlarım.

Ortaya çıkan bu esrin hayra vesile olmasını dileriz. Gayretin bizden tevfiğin Rabb'imizden olduğunu beyan ederiz.

Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE

Sivas - 2021

GİRİŞ

AŞK YOLU

Bir düşünürün ifadesiyle, “Gerçek olan tek şey vardır, ölüm... Gerçek olan tek görev vardır öğrenmek... Gerçek olan tek duygu vardır, sevgi...”.

İslâm’ın özü sağlam ve gerçek iman. İmanın özü ise sevgi. İbadetlerin coşkusu, kulluğun zevki, gönül kazanmanın yoludur sevgi. Yaraların tedavisi, müşküllerin halli, buhranın def’i, birlikteliğin tesisi, kardeşlik ve dostluğun yegâne teminatı, Allah’a kulluğun temelidir sevgi. Zira Allahu Teâlâ sevgiyi kalblerde özel olarak yarattığını beyan etmektedir: “İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.”¹

Yunus’un ilâhîleri, İtrî’nin besteleri, İsmail Hakkı Bursevî’nin Dîvân’ı, Eşrefoğlu Rûmî’nin şiirleri, Mevlânâ’nın Mesnevî’si ve ney’in sesi sevgi ve aşktır. Mîmar Sinan’a Süleymaniye’yi yaptıran, Fatih’e İstanbul’u muştu haline getiren, Anadolu erenlerini terk-i diyar kılan, sevgi ve muhabbettir. Sevgilerin en güzeli, en mükemmeli ve ebedi olanı mutlak güzelliğe, Allah’a duyulan sevgidir.

---

1. 19/Meryem, 96.

Eşrefoğlu Rûmî'nin ifadesiyle;

Ey Allah'ım beni Senden ayırma

Beni Senin Cemalinden ayırma,

Seni sevmek benim Dinim İmanım,

İlahî, Dîn ü îmândan ayırma

Bahğın canı su içre diridir,

İlahî, bahğı gölden ayırma.

Allah sevgisini bulamamış kişi, ham, kaba, kırıcı ve yıkıcı olurken, Allah aşkına koyulan kişi, merhametli, bağışlayıcı, gayretli ve coşkudur. İslâm'ı yaşamanın ve yaymanın ana metodu, sevgi ve merhamettir. Zira Müslüman, sağlam iman sahibi, fedakâr, merhametli, sevgi ve saygı dolu, güleç yüzlü ve affedici insandır.²

Yunus'un diliyle söyleyecek olursak;

Ben gelmedim da'vi için, benim işim sevi için,

Dostun evi gönüllerdir, gönüller yapmaya geldim.

İslâm ideali, insan idealidir. Çünkü din insan için vardır. Bu idealin gıdası kalbin hareketidir. Sevgisi olmayan insanların dindarlıkları, sadece bir dindarlık gösterisinden ibaret kalır. Büyük mütefekkir ve şair Muhammed İkbâl, sevgisizliğin meydana getirdiği felaketleri şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Dün gece Rabb'i'min huzurunda ağladım, sızladım. Ya Rabb'i! Müslümanlar niçin böyle hor ve hakir oldular dedim. Rabb'imden şu sözlerin içimde yankılandığını hissettim. ‘Onların gönülleri var, ama sevgileri yok!’”³

2. Kadir Özköse, “Aşk Derdi Derman İmiş”, *Somuncu Baba Aylık-Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi*, Eylül 2005, Sayı: 59, s. 18-22.

3. Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, IV.Baskı, İstanbul 1990, s.18.

Yunus Emre'nin;

Gelin tanışık idelüm işi kolay tutalum

Sevelüm sevilelüm dünya kimseye kalmaz

mısraları, Allah'ın birliğini anlayan bir ruhun insanlığa birlik davetidir.

Her dönemde olduğu gibi, günümüzde de yalnız inanan ve inandığına içtenlikle inananlar -sonu gelmez arzu ve isteklerin- estirdiği fırtınadan yara almadan kurtulabilirler. İnsanları eşi görülmedik bir biçimde güçlü ve diri kılan kaynak sevgiyle bağlanmaktadır.

Akan hayat içinde sevgi ve bağlanmanın nihai hedefi, Allah'ın sevgisini kazanmaktır. Çünkü Allah'ı sevenlere bağlanma aslında Allah'a bağlanmadır. Allah'ın sevgisi, O'nun peygamberine ve peygamberleri sevenlere bağlanmakla kazanılır.⁴

İlk asır zahidleri, Allah'ı, kendisine boyun eğilmesi ve korkulması gereken bir "mabud" şekilde tefekkür ederken; sonraki zahidler O'nu, kulun sevdiği, kendisiyle münacatta bulunduğu, kendini O'na yakın hissedip huzur bulduğu, hem kendinde ve hem de kainatta var olan eserlerinde kendisini müşahede ettiği bir mahbub/sevgili olarak görmektedirler.⁵

Hayatın özünü teşkil eden ve ilâhî bir iksir olan aşk ve muhabbet; sevgi ve dostluğun samimi ve katıksız hâlidir. Muhabbet, sevgiliye kavuşma ve onun güzelliğini görme heyecan ve susuzluğu içinde bulunan kalbin, ihtizâza gelip coşmasıdır. İnsanda muhabbet merkezi kalbdır. Allahu Teâlâ, kulunda iki değil, sâdece tek kalb yaratmış⁶ ve onu da kendisine mahsûs kılmıştır. Kalbin muhabbet duyacağı hakîkî mâşûk ise, ancak Allahu Teâlâ'dır. Fakat kalb, muhabbetin bu zirve noktasına bir anda yükselemez. Muhabbetullâh sarayına çıkmak için, sevilen diğer varlıklar birer merdiven basamakları mesâbesindedir. Bunlara duyulan meşrû muhabbetler, kalbin hakîkî sevgiye hazırlanması istikâ-

4. Gürdoğan, Ersin, *Görünmeyen Üniversite*, İstanbul 1989, s. 5.

5. Ebu'l-Ala Afîfî, *Tasavvuf İslâm'da Manevi Devrim*, ter. H.İbrahim Kaçar-Murat Sülün, Risale Yayınları, İstanbul 1996, s. 226.

6. 33/Ahzâb, 4.

metinde, birer alıştırma hükmünde olacaktır. Sevgili Peygamberimiz, duâlarında Allahu Teâlâ'nın muhabbetini talep ve niyaz ederek:

اللَّهُمَّ اجْعَلْ حُبَّكَ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ نَفْسِي وَأَهْلِي وَمِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ
اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ

“Allah’ım! Senden sevgini, Seni sevenlerin sevgisini ve Senin sevgine beni ulaştıracak ameli talep ediyorum. Allah’ım! Senin sevgini bana nefsimden, âilemden, malımdan ve soğuk sudan daha sevgili kıl!” buyururdu.⁷

Kur’ân-ı Kerîm, mü’minlerin Allah’a olan muhabbetlerinin, diğer bütün muhabbetlere hâkim olacak ve onları etkileyecek kuvvette olması gerektiğini şu şekilde ifâde etmiştir:

*“Mü’minlerde Allah muhabbeti, diğer muhabbetlerden daha şiddetlidir.”*⁸

Muhabbetin sembolü Mecnûn’dur. Mecnûn’a muhabbet neşesi düşünce halk arasından ayrıldı, yalnızlığı seçti. Vahşî hayvanlara karıştı. Ümrandan vazgeçti, hârâbatı tercih etti, Halkın medhine de zemmine de aldırmadı. Onların konuşması da susması da onun indinde müsâvî oldu. Ondandır olmaları da hoşnut olmamaları da bir oldu. Bâzan ona: “Sen kimsin?” denildi. Dedi ki: “Leylâ.” “Nereden geldin?” “Leylâ.” “Nereye gidersin?” “Leylâ,” Mecnûn’un gözü Leylâ’dan başka hiçbir şeyi görmüyor, kulağı ondan başka bir şey işitmiyordu.

Allah’ı seven kişi onun yanında konuktur. Konuk ise yemede, içmede, giyinmede ve diğer bütün ahvâlinde ev sahibine karşı bir tercihte bulunmaz. Dâima onun ikramlarına razı olur.

Hakk’ın konukluğuna mazhar olanlar arasında sûfiler de vardır. Çünkü sûfiler, Hakk’a konuk olmayı tercih edip, bu emellerini gerçekleştirmeye çalıştıkları için akıllı insanlardır. Onlar derler ki: “Biz, nasiplerimizi ne yolda, ne de evlerimizde tenâvül ederiz. Biz nasiplerimizi ancak, onun indinde yeriz.”⁹

7. Tirmizî, Deavât, 72.

8. 2/Bakara, 165.

9. Dilâver Güner, Abdülkâdir Geylânî –Hayatı, Eserleri, Görüşleri-, İnsan yay., İstanbul 1999, s. 275.

Tasavvuf sâhasının büyükleri İslâm'ın îman esası olan “tevhîd”i de aşk anlayışı içinde dile getirmişlerdir.

Aşk ateşi insanın gönlüne düşünce her şeyi, “benlik” ve “ikilik” fikrini yakıp yok eder. Hakk'ı tanımak ve O'nun “vahdet”ini idrak için aşk lazımdır.

Hallâc'ın kuramında, Allah'a kayıtsız şartsız aşk sunmanın ödülü, araya giren bir “Ben” olmaksızın O'nun müşahedesidir.¹⁰

Ashram Oshos: “Aşk birliğin tecrübe edilmesidir. Duvarların yıkılmasıdır...”¹¹

Aşk âşığın sıfatları içinde hiçleşmesidir ve maşuğun, Allah'ın zâtında teyididir.” “Maşuğun nitelikleri, âşığın niteliklerinin yerini alır”.

Eğer insanlar aşka bir şans verseler tüm önyargıları -ister dini, irk-sal ya da toplumsal olsun- yıkar. Aşk hastalıklı dünyamızı onarabilir ve bizi Allah'a yakınlaştırır¹².

Aşk öze yönelmenin en önemli vasıtasıdır. Hakk'a uyarak âh u zâr edip göz yaşı dökmektir. Çöller gezip şaşkın, garip kalmak, öze duyulan uzaklık hissini şiddetinden kaynaklanan hâllerdir. Âşık olan kişi, sahralarda bir takım sebeplerden kurtulma, sevdiği Hak ile baş başa olma ve O'nunla teselli bulma yoluna girer. Allah'ı verdiği nimetler sebebiyle sevmek, nisbeten daha noksan bir sevgidir. Kâşânî'nin de ifade ettiği gibi, Allah'ı sırf zâtı için garazsız bedelsiz olarak sevmektir asıl gaye. Bu, diğer bütün sevgilerin kaynağıdır. Zâtî sevgiye ulaşanlar, ya toplum içinde Allah ile manevî ıssızlık çöllerinde baş başadır veya maddeten toplumdan ayrılıp, yalnızlık ve garipliği içten duyduğu bâdiyelerde gezinti yapmaktadır. Bâdiyelerde ekmek, su, insan, hayvan hatta çoğu zaman bitki bile bulunmaz; işte kul, ancak burada her türlü

10. Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, trc. Ender Güral, Ankara 1982, s. 73.

11. Michaela Mihriban Özelsel, *Kalbe Yolculuk -Alman Psikoloğunun Hac Günlüğü ve Bir Manevi Uyanışın Hikayesi-*, trc. Seda Çiftçi, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003, s.154.

12. A.Rıza-Sheikh Arastesh, “Sufizm: Evrensel Benliğe Giden Yol”, *Sufi Psikolojisi Benliğin Ruhunu, Ruhun Bilgeliği*, yay.haz. Kemal Sayar, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, s. 71-73.

maddî sebeplerden kurtulmuş Allah ile arada bir vasıta bulunmadan baş başa kalmıştır. Böylesi bir anlamı ifade eden İskât-ı Vesâil orada tam olarak gerçekleşir.¹³

Tüm büyük âşıklar Allah sevgisini uyandıran şeyin her şeyden önce Allah'ın insanlara karşı duyduğu sevgi olduğunu kabul etmişlerdir. Eğer Allah insanları zaten sevmemiş olsaydı, onların O'nu sevmeleri mümkün olmazdı. Gizli Hazine Hadisi bu hususu vurgular. Allah'ın insanlara olan sevgisi, onları asla gözden ırak tutmayacağı anlamına gelir.

Âşık çilelerin adamı ve ölüme hazır bir erdir. Allah'ın aşkına düşen kişi bütün çile ve dertlere tahammül edebilir, hâle gelmiştir. Âşıkın hayatında dikenler yoktur. Güller, güzellikler, hayırlar, iyilikler ve kemâller vardır. Âşık, cennetteki kalbî huzûr ve itmi'nânı, ihsân boyutunda olmak üzere ölmeden önce bulmuştur. Yani ölmeden önce ölerек spiritüel dünyasındaki cennetin mânevî meyvelerini devşirmek ve onlarla gıdalaşmakla meşguldür.¹⁴

Hallâc hapisteyken:

“Aşk nedir?” diye soruldu. Cevapladı:

“Bugün de, yarın da, öbür gün de göreceksiniz ne olduğunu”.

O gün ellerini ve ayaklarını kestiler. Ertesi gün onu darağacına çektiler. Üçüncü günse küllerini rüzgâra savurdular.¹⁵

Tasavvufta, “Hallâc” bir aşk eri sembolü olarak kullanılır. Onun Allah aşkı uğruna canını verdiği “dârağacı”, “dâr-ı mansûr” olarak, bütün sûflerin “cânından geçmeleri”nin sembolik ifade biçimidir.¹⁶

13. Ethem Cebecioğlu, “Hoca Ahmed-i Yesevî”, *Yesevîlik Bilgisi*, Ahmet Yesevî Vakfı yay., Ankara 1998, s. 131.

14. Cebecioğlu, “Hoca Ahmed-i Yesevî”, *Yesevîlik Bilgisi*, s. 130.

15. Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, s. 65.

16. Abdülbâkî Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977, s. 83.

Gece yaptığı duada Dâvud-ı Tâî; “İlâhî, senin derdin beni dünyevî dertlerden azât kılıyor ve uykuyla arama giriyor” derdi.¹⁷

Kime râz-ı derûnum söyledimse isteyip derman

Kamûsun derd-i bîdermana amma mübtelâ gördüm

Bu beytinde, Osman Şems Efendi,

“İçimin derdini, derman aramak kasdıyla her kime söyledimse; meğer cümlesini, dermanı olmayan bir derde mübtela gördüm”, demektedir.

Denilir ki, aşk, acı ve keder ölçüsünde ihtişam kazanır. En büyük acıları, yine en büyük âşıklar çeker. Şair, tasavvuf yolunda kime başvurdu, kimin eteğini tuttuysa onu kendisinden daha beter dertler ile memlû görmüştür ki, bu yine Ziya Paşa'nın “Meydana düşen kurtulamaz seng-i kazadan” dizesinin karşılığıdır.

İnsanî varoluşun özü, Allah'ın insanlara ve insanın Allah'a karşı duyduğu sevgidir. Allah, başka şeyleri güçlü olması bakımından yaratmıştır; ama bizi dost olması bakımından yaratmıştır.

Kelime-i Şehadetin ilk yarımını oluşturan “lâ” kılıcı âşığı öldürmekte, geriye yalnızca “Allah” kalmaktaydı. Aşk uğruna can verenlerin ödülü başka her şeyden daha değerliydi.

Bu düşünceler mutasavvıfların, her türlü mihnete seve seve katlanmalarına yol açmıştır; dahası bu mihnetler Allah'ın özel lütfunun belirtileri olarak görülmüştür.¹⁸

Âşıkların alâmeti özlemdir. (*iştîyak*). Onlar yalnız Sevgili'yi arzularlar. O'na kavuşmak için, yaratılmış alemdeki her şeyden, hatta cennetten bile, gözlerini çevirmek durumundadırlar.¹⁹

17. Ebu'l-Kasım Abdülkerim el-Kuşeyri, *er-Risaletu'l-Kuşeyriyye fi İlmi't-Tasavvuf*, Haz.Ma'ruf Zerrik, Ali Abdulhamid Baltacı, Daru'l-Hayr, Beyrut 1993, s. 422.

18. Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, s. 125.

19. C. Chittick William, *Tasavvuf –Kısa Bir Giriş-*, çev. Turan Koç, İz Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 251.

Aşk derken, hayatı bir bütün olarak kuşatan, insanları arayışın peşinden koşturan, hayatın idamesini sağlayan bir tür enerjiden bahsediyoruz. Allah'ın insanlara, eşyaya, canlı ve cansız bütün mahlukata bahşettiği büyük nimetten. Aşk herkese eşit olarak dağıtılmamıştır. Aşk dağıtılmaz. Aşk Oradadır. Dileyen, dilediği kadar nasiplenebilir. Aşk ile yapılan işlerde aşkın rayıhası vardır. Aşk ile yapılan işler daha güzel, daha bereketlidir.

Hedefini bilen fakat izini yitiren kılavuzdur aşık. Âşıklar pervane gibi ateşe koşarlar. İpekböceği gibi koza örmezler kendilerine. Gerçek aşık, sevgilinin aşkıyla candan, dostun yakınlığıyla cihandan geçer. Gerçek aşığın derdine hiçbir şey derman olamaz. Kimse onun derdinin gerçeğini bilemez.²⁰

Kenzi Hasan Efendi'nin "aşk" ile ilgili bir dörtlüğü şöyledir:

*Aldın mı safâ ile musaffâ haberin sen
Ol nur-i Hudâ vech-i mücellâ haberin sen
Her müddeiye sorma ki aşktan haberi yok
Vâmık'a sual eyle o Azrâ haberin sen.*²¹

Özetle aşk, yaratılmış dünyadaki her şeyden özgür olmak ve Allah'ı seçmek demektir. O başka bir şeye değil, Allah'a kulluk etmektir. Yalnız insanlar, Allah'ı sonsuz, her şeyi kuşatıcı gerçekliği içinde, cemel ve celal, lütuf ve kahr sıfatlarını kucaklayarak sevebilecek şekilde yaratılmıştır. İnsanlar Allah'a *tevhid*'i tam olarak kavrayıp gerçekleştirerek yöneldiklerinde, başka değil de, belli bazı sıfatlara sahip olmanın sınırlamalarından kurtulurlar. Sözü söz ustası Yunus Emre'ye bırakıp derin tefekküre dalalım:

20. Şeyh Sadî Şirazî, *Bostan*, haz. Sadık Yalsızuçanlar, Timaş yayınları, İstanbul 1998, s.146-147.

21. Ramzan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 157-158.

Gönül hayran olupdur aşk elinden
Ciğer büryân olupdur aşk elinden.

Niceler tâc u tahtı mâl ü mülkü
Koyup üryân olupdur aşk elinden.

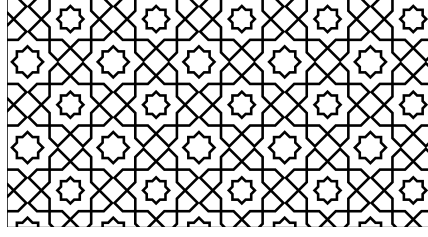
Ne gördü Leylâ'nın gözünde Mecnûn
Ki sergerdân olupdur aşk elinden.

Züleyha ne gördü Yusuf yüzünde
İşi efgân olupdur aşk elinden.

Koyup İbrahim Edhem tâc ü tahtı
Yeri külhân olupdur aşk elinde.

Yunus Emre bu hasret ile zârî
Acep mihmân olupdur aşk elinden.

BİRİNCİ BÖLÜM

DARENDELİ ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ'NİN

HAYATI VE ESERLERİ

Ahlâkî güzellikleri şahsında mündemiç hâle getiren Osman Hulûsi Efendi hayatı boyunca örnek insan ve kâmil bir müşşid olmanın seyrini gerçekleştirmiştir. Osman Hulûsi Efendi modern dönem Türkiye'sinde Dîvân Edebiyatımızın güçlü temsilcisi, maneviyat dünyamızın yıldız şahsiyeti, Anadolu insanının elinden tutan hamiyetperver bir siması olarak dikkat çekmektedir. Sanayileşme dönemi yaşıyordu. Fabrikaların çarkını döndürmek uğruna batılı devletler hammadde ihtiyaçlarını karşılamak ve ucuz iş gücünü temin etmek maksadıyla menfaat devşiriyorlardı. Sömürge faaliyetleri hız kazanıyor, geri kalmış ülkelerin toprakları işgal ediliyor ve sonunda menfaat çatışmaları I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasına yol açıyordu. En çok da Osmanlı Devleti'nin toprakları batılıların iştahını kabartıyor, Osmanlı Devletini yıkmak ve cihan devletinin yerine parçalanmış bir coğrafya meydana getirilmek isteniyordu. Balkanlar, Kafkasya, Hicaz, Afrika ve Yemen derken bu kez Anadolu da düşman işgaline maruz kalıyordu. Osmanlı Devleti'ni yok olmaya götürecek bu büyük cihan harbine girmeden bir ay önce dünyaya gelen bir kutlu isimdir Osman Hulûsi Efendi. Ce-

lal tecellilerinde zuhur eden cemal tecellilerinin bir örneğidir Osman Hulûsi Efendi. Bu zor zamanda yetişen Osman Hulûsi Efendi'nin hayat serüvenini öncelikle ele almaya çalışalım.

1. Doğumu

Osman Hulûsi Efendi 22 Ramazan 1331/12 Ağustos 1914 tarihinde Pazartesi günü dünyaya geldi. Doğum yeri Malatya'nın Darende ilçesine bağlı Hacılar-Şeyhli Mahallesi idi. Somuncu Baba'nın neslinden Hatip Hasan Feyzi Efendi ile Fatma Hanım'ın oğlu idi. Hatip Hasan Efendi, o gün kütüphanesinde bulunan bir eserin iç kapağına oğlunun doğum tarihini saatine kadar kaydetti.²²

2. İsim ve Künyesi

Hulûsi Efendi'ye babası, kardeşi Ömer Osman Hulûsi Efendi'nin ismini vermiştir. Amcası Şeyh Hamid-i Veli Medresesinden icâzetli olup genç yaşlarında vefât etmiştir. Osman Hulûsi Efendi aile büyükleri tarafından “Efendi” lakabıyla anılır olmuştur.²³ Anne ve babası Osman Hulûsi Efendi'ye nezaketlerindeki incelik gereğiyle “Efendi Oğul” diye hitap etmişlerdir. Çevrede “Hulûsi Efendi” diye tanınan Osman Hulûsi Efendi, müntesipleri arasında daha çok “Efendi Hazretleri” adıyla anılır olmuştur.²⁴

Soyadı Kanunu'ndan önce gerek eski nüfus cüzdanında gerekse okul diploma kütüğünde Osman Hulûsi Efendi'nin lakabı, “Şeyhzâdeoğlu” olarak kayıtlıdır. Osman Hulûsi Efendi'nin kendi özel kütüphanesinin ismi de bu gerçekten hareketle “Hulûsi Ateş, Şeyhzâdeoğlu Özel Kıtıplığı”dır. Yine Soyadı Kanunu'ndan bir süre önce “Gerçek” mahlasını “Ateş”le birlikte kullanarak “Gerçek Ateş” mahlasıyla tanınır olmuştur.

22. İsmail Palakoğlu, *Gönüller Sultan es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 15.

23. Palakoğlu, *Gönüller Sultan*, s. 16-17.

24. Ahmet Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi*, Nasihat Yayınları, Ankara 2015, c. 1, s. 20

Mürşidi İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi'nin Soyadı Kanunu'ndan sonra "Toprak", aslen Gürünlü olup Sivas'ta yaşayan Sırrı Bey'in "Su" soyadını alması üzerine Osman Hulûsi Efendi de "Ateş" soyadını almıştır.²⁵

Osman Hulûsi Efendi, Darende'de doğup büyümesi ve ömrünü orada geçirmesi nedeniyle "Dârendevî" nisbesini kullanmıştır.²⁶

Osman Hulûsi Efendi, hem anne hem de baba tarafından soyu Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) ulaşan bir seyittir. Otuz altıncı kuşaktan Peygamber Efendimiz'in pak neslinden olan Hulûsi Efendi, on ikinci kuşaktan da Hamîdüddin-i Velî'nin (ö. 815/1412) torunudur. Hulûsi Efendi soyunun Peygamber Efendimiz'e dayandığını ve bu soya mensup olmanın bahtiyarlığını *Dîvân*'ında şu şekilde dile getirmektedir:

Muhammed Mustafâ'dır cedd-i pâki

*Hulûsî bunların hep pây-ı hâki.*²⁷

Hz. Muhammed Mustafa'yı temiz cedd olarak niteleyen Hulûsi Efendi, o mübarek ecdâdının ayaklarının tozu olduğunu beyan ettikten sonra sözü Hz. Hüseyin'e (ö. 60/680) getirmekte;

Hudâ'ya sad-hezârân hamd ü şükr olsun ki lutf etdin

*Hulûsî nûr-ı aynım sevgili ceddim Hüseyin'immiş.*²⁸

yakarışıyla gözünün nuru addettiği Hz. Hüseyin'in soyundan yaratan Rabb'i'ne hamdetmektedir.

Bi-hamdi'llâh ki ceddim etdim isbât

*Kamunun ruhuna olsun salavât.*²⁹

25. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 17.

26. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 17.

27. Es-Seyyid Osman Hulûsi Dârendevî, *Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2013, s. 434.

28. Ateş, *Dîvân*, s. 123.

29. Ateş, *Dîvân*, s. 434.

Ecdâdını nesep silsilesinde tek tek belirttikten sonra hepsinin pak ruhlarına salâvatlar göndermektedir. Babası Hasan Feyzi Efendi'nin soyu Şeyh Hamîd-i Veli'ye (k.s) ulaşırken, annesi Fatıma Hanım'ın soyu Taceddin-i Veli'ye (k.s) ulaşmaktadır.³⁰

Osman Hulûsi Efendi'nin yetişmesinde anne ve babasının emeği en bariz gerçektir. Onları yakından tanımak, Osman Hulûsi Efendi'nin şahsiyetini tanımaya kapı aralamaktır. Hasan Feyzi Efendi ve annesinin kadr ü kıymetini anlatmaya çalışalım. Şimdi İhramcızâde gülünün yetişmesinde emeği geçen bu kutlu ailenin kapısından destur alıp içeri girelim.

3. Anne ve Babası

Babası Hasan Feyzi Efendi Halvetiyye postnişini olan Ahmet Hilmi Efendi'nin iki oğlundan biridir. 1290/1872 yılında dünyaya gelen Hasan Feyzi, Şeyh Hamîd-i Veli Camii imam ve hatibi olarak hizmet etmiş ve bu vazifesinden dolayı da “Hatip Hasan Efendi” adıyla tanınmıştır.³¹ Hulûsi Efendi;

Babam Seyyid Hasan Feyzi Efendi

*Ki nesl-i pâk-i Ahmed Nakş-bendî.*³²

beytiyle babasının Nakşbendiyye müntesibi olduğunu söylemektedir. İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi'ye müntesip olan babasını, İhramcızâde; “*Hatip Hasan Efendi Kaddesallahu Sırrahü'l-Bâkî kardeşimiz*” diye yâd etmiştir.

Hulûsi Efendi, babasının şeyhi İhramcızâde ile tanışmasına dair anekdotunu şu şekilde aktarmaktadır: “*Babam bir gün bunalmış, Somuncu Baba Hazretleri'nin türbesine varmış. Bana zamanın sahibini, mürşidimi göster diye ecdâdına arzuhâlde bulunmuş. Aradan birkaç gün geçmiş, bir gün rüyasında Sivaslı İhramcızâde (k.s.) pîrimizi görmüş, beklemeye başlamış. Bir bahar mev-*

30. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 32.

31. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 18.

32. Ateş, *Divân*, s. 430.

simi, İhramcızâde Pîr Efendimiz birkaç müridiyle Sivas'tan Darende'ye hareket etmiş. Yolda gelirken; 'Gardaş! Gittiğimiz yer evlâd-ı Rasûl, acaba âdablarına riayet edebilecek miyiz?' diye buyurmuşlar. Zaviye'ye gelince babam ile caminin bahçesinde buluşmuşlar. Babam bakmış ki rüyasında gördüğü zat. Koşmuş elini öpmüş, kucaklaşmışlar. Pîr Efendimiz; 'Hatip Efendi gardaşım, rüyayı sen mi anlatacaksın, yoksa ben mi anlatayım?' diyerek, manevî vazife ile geldiğini ifade etmiş. Babamın dersini tarif etmişler. Birkaç gün Zaviye'de kalmışlar. Bir gün sohbet sırasında Efendi Hazretleri babama çayını vermiş; 'Hatip Efendi bize bir şeyler oku.' demiş. Babam da; 'Bir sâkiden içtim şarap, arştan yüce meyhanesi' diye başlayan ilâhîyi okumuş. Pîr Efendimiz ilâhîden sonra; 'Hatip Efendi gardaşım, gel senin dersini değıştirelim' demiş. Babam da; 'Efendim dersimi yeni değıştirmiştiniz.' deyince, Pîr Efendimiz; 'Olsun Hatip Efendi yine değıştirmemiz gerekiyor.' diyerek, babamın dersini yükseltmiş." diye buyurmuşlardır.³³

Osman Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde zaviyeye gelen İhramcızâde'nin kendisine babası, validesi ve ağabeyinin kısa zamanda çok hâl kesbettiklerini ve kendilerini yakıp gittiklerini belirtmiştir.³⁴

Babası gibi annesi Fatıma Hanım da manevî kimliğe sahip bir şahsiyettir. Annesi vasıtasıyla Hulûsi Efendi'nin soyu meşayihden Tâceddin-i Velî'ye (k.s.) ulaşmaktadır. Osman Hulûsi Efendi *Mektûbât*'ında manevî hâllerindeki güzelliklerle temayüz eden annesi hakkında şu nakilde bulunmaktadır: "Annemin neşeli bir anı idi; 'Canım anne! Eniştelere, evlatlardan daha sevgili olur derler. Sizde de bu his böyle midir?' diye sormuştum. Annem gözleri nemli olarak yüzüme baktı; 'Yok efendi oğlum evlatların sevgideki farkını izhar etmek lâıyk olamaz, ama ne yalan söyleyeyim Ahmed ilk evlâdım olduğu için daha çok severdim. Lakin gördüğüm bir rüya üzerine farkınız yoktur. Ahmet'de genç idim, pek riâyet edemedim. Fakat size abdestsiz süt vermedim.' diyerek rüyalarını beyan etmişlerdi. Merhumenin vefâtında başında bulundum, Kibleye müteveccih diz çökük olarak Allah Allah diye rûhunu teslim etti."³⁵

33. Musa Tektaş, "Gönül Tabibi", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 154, Ağustos 2013, s. 34-35.

34. Tektaş, "Gönül Tabibi", *Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 154, s. 34-35.

35. Es-Seyyid Osman Hulûsi Ateş, *Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 8.

Hatip bir babanın, şefkatli bir annenin ve sıcak bir yuvanın atmosferinde büyüyen Osman Hulûsi Efendi'nin çocukluğu nezih bir ortamda geçmiştir. Çocukluğundaki o nezahetin seyrine kesilmemiz yerinde olacaktır.

4. Çocukluğu

Osman Hulûsi Efendi giyim kuşamındaki temizliği, sergilediği güzel ahlâkı ve nezih şahsiyetiyle daha çocuk yaşta olgun davranışlara yatkın bir isim olduğu bilinmektedir. Daha çocukluk günlerinde olgun tabiatıyla yaşadığı çevrede güven unsuru olmuştur. Okul yıllarında öğretmeni dahi onun hâl ve hareketlerinden oldukça etkilenmiştir. Küçük yaşlarda babasıyla birlikte sohbet meclislerine katılan Osman Hulûsi Efendi, fitratının asaleti, çocuk yaştaki kazanımları ile çevresinin dikkatini çekip takdirleri üzerinde toplamıştır.³⁶

Osman Hulûsi Efendi dünyaya geldiğinde babası Hasan Feyzi Efendi, yavrusunu kucağına alır, heyecanlanır ve ileri düzeyde bir sevinç duyar. Hasan Feyzi Efendi oğlunu öpmeye kıyamaz ve eğilip koklar. Odada oğlundan yayılan yoğun bir gül kokusunun içine dolduğunu hisseder. Sarsmamaya çalışır ve bebeği yavaşça beşiğine yatırır. Eşi Fatma Hanım'a içindeki duyguyu şu şekilde aktarır: *“Maşallah, Hanım! Oğlumuz atalarımızın gül kokusunu ve güzelliğini taşıyor.”*³⁷

Hatip Hasan Feyzi Efendi çocukları üzerine oldukça titizdir. Diğer çocukları gibi Hulûsi Efendi'nin de dinî terbiye ve güzel ahlâk üzere yetişmesine özen göstermiştir. Terbiye ve eğitim sürecini çocuklarının ilk etapta Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmeleri ile temellendirmek istemiştir. Babasının yanında aldığı güçlü Kur'ân tahsili ve donanımlı dinî eğitimi sayesinde büyük oğlu Ahmet Nuri Efendi bir müddet Sivas'ın Kangal ilçesine bağlı Kalkım Köyünde imam ve hatiplik görevini ifa

36. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 19.

37. Musa Tektaş, “Gönüllere Nakış Vuranlar”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 149, Mart 2013, s. 27.

etmiştir. Diğer oğlu Bedreddin henüz dört yaşındayken vefât etmiştir. Oğlu Bedreddin'in küçük yaşta vefâtıyla hüznü bürünen Hasan Feyzi Efendi, Osman Hulûsi Efendi'nin doğumuyla bir başka sevince bürünmüş, onun yetişmesine özel gayret göstermiş ve daha yedi yaşındayken Kur'ân'ı öğretmek hatmetmesini sağlamıştır. Ailesinin bu gayreti boşa gitmemiş, Osman Hulûsi Efendi küçük yaşından itibaren manevî hayata aşına ve iştiyaklı bir şekilde gelişim göstermiştir.³⁸

İslâmî terbiye gereğince anne ve babaların çocuklarını güzel ahlâk kadar binicilik, atıcılık ve yüzme gibi becerilerle desteklemeleri gerekmektedir. Osman Hulûsi Efendi de çocukluk döneminde akranları arasında parmakla gösterilen bir çocuk olmuştur. Bir çocukluk arkadaşı; *"Aramızdaki herhangi bir oyunda Hulûsi Efendi hangi tarafta olursa o taraf oyunu kazanırdı."*³⁹ ifadesiyle onun varlığı arkadaşlarına güç ve moral kattığını belirtmiştir. Çocukluk döneminde Osman Hulûsi Efendi'nin en özel merakı güreştir. Güreşe olan merakı Hulûsi Efendi'nin çocukluk arkadaşlarıyla sürekli güreşler tertip edilmesine yol açmıştır. Güreşte genelde rakiplerini yenen ve arkadaşlarıyla güreşi oyun ve eğlenceyi bir şekilde büründüren isim olmuştur. Çocukluk ve gençlik dönemlerinde Hulûsi Efendi'nin güreşe ileri düzeydeki ilgisi bilindiğinden hayatının ilerleyen safhalarında şeyh efendi olduğu hâlde yer yer Elbistan'da tertip edilen güreş müsabakalarına davet edilmiş, o da bu davetlere icabet etmiştir. Elbistan güreşlerine şeref konuğu olarak katılan Hulûsi Efendi'ye bir kupa ve madalya hediye edilmiş, bunlar kendisine günün hatırası olarak takdim edilmiştir. Bu kupa ve madalyaya ayrı bir ehemmiyet gösteren Osman Hulûsi Efendi onları özel kütüphanesinin en müstesna yerine koymuştur. Kütüphaneyi ziyaret eden bir şahıs, kupayı göstererek; *"Efendim siz pehlivan mısınız?"* sorusunu sormaktan kendini alamaz. Bir güreş meydanında seyirci olarak oturduğu anda, elini öpmeye gelen iki pehlivana; *"Oğul, ikiniz iki elimden tutun da beni kaldırım."* buyurur. *İki pehlivan da olanca gücüyle çekmelerine rağmen, oturdu-*

38. Palakoğlu, *Gömüller Sultanı*, s. 18.

39. Musa Tektaş, "Güzellikler Tablosu", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 147, Ocak 2013, s. 23-24.

ğu sandalyeden onu kaldıramazlar. Osman Hulûsi Efendi onlara; “Oğul, biz de nefsimizin pehlivanıyız.” buyurmuştur.⁴⁰

Çocukluğunda edep mayası ile yoğrulan Osman Hulûsi Efendi, gençliğinde erdemli bir kişilik kazanarak arz-ı endam etmeye başlamıştır. Örnek bir delikanlı edasıyla etrafında varlığını her daim hissettirmiştir. Ondaki gençlik kalitesi nasıldı?

5. Gençliği ve Tahsil Hayatı

İlk eğitimini babası Hatip Hasan Efendi'den alan Osman Hulûsi Efendi, Hacılar Şeyhli Mahallesi Camii Medresesi'nde öğrenimine devam etmiştir. Bir süre de Darende Dutluk Sıbyan Mektebi'ne devam ettikten sonra 1923 yılında açılan Cumhuriyet İlkokulu'na kaydolmuştur. Cumhuriyet İlkokulu'ndaki bu resmi eğitimini 1929 yılında tamamlamıştır. Okulun Diploma Kütük Defterine, aynı yıl kendisi ile birlikte toplam dokuz arkadaşının mezun oldukları kaydedilmiştir.

Almadın gerçi zâhir hocasından dersi

*Okutup ilm-i ledünn fâiku'l-akrân etmiş.*⁴¹

beytinde de ifade edildiği üzere ilkokuldan sonra resmî bir öğrenim görme imkânı bulamamışsa da Osman Hulûsi Efendi, akli melekesinin gücü, kıvrak zekâsı, idrak kapasitesi, mantıklı yaklaşımı ve babası Hatip Hasan Efendi'nin kendi üzerindeki terbiye çabası Osman Hulûsi Efendi'nin kendisini sürekli geliştirmesini sağlamıştır. İmkân ve fırsatları değerlendirerek Arapça ve Farsça dil becerisini ilerletmeye, edebî kaliteyi yakalamaya çalışmış; dil ve edebiyat sahasındaki üstün başarılarını şiirlerinde başarılı, yetenekli ve yerinde bir üslup ile kullanmıştır.⁴²

Osman Hulûsi Efendi gençlik yıllarında ticaretle uğraşmış, gurbet hayatı sürme pahasına gençliğinde geçimini helal kazançla ticaret sa-

40. Tektaş, “Güzellikler Tablosu”, *Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 147, s. 23-24.

41. Ateş, *Dîvân*, s. 437.

42. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 196.

hasında gerçekleştirmiştir. Ticaretle meşgulken bir kez de olsa Cuma namazını geçirmesinden dolayı derin üzüntü duymuş, bu acı deneyim sonucu ticareti bırakmış ve duasında; *“Beni, Sana ibadetime mani olan kazanca muhtaç etme, ya Rabb’i!”*⁴³ diyerek memleketine dönmüştür. Bir sohbetlerinde: *“Şu anda en helal kazanç, çiftçinin kazancı ile sanatkârın kazancıdır. Eskiden birinci derecede, ticarî kazanç gelirdi. Şimdi ise ticarî kazanç ikinci derecede gelir. Çünkü ticarî ahlâk kalmadı. Oğul önce iman, sonra da muamele gelir”*⁴⁴ diye buyurmuşlardır.

Osman Hulûsi Efendi 1940 yılında askerlik hizmetini 7. Kolordu Muhabere Taburu’nda gerçekleştirmiştir. Acemi birliğini Diyarbakır’da tamamlamış, oradan da Kahramanmaraş’a gitmiş ve askerliğini burada ikmal eylemiştir. Darendeli asker arkadaşları arasında; Şamil Yaz, (Mercan) Mehmet Ali Türkyılmaz, Ömer Aydoğan, Mustafa Güleç ve Hacı Mustafa Erdemir yer almaktadır. Osman Hulûsi Efendi kendileriyle askerlikte başlayan ahbablığını daha sonra da devam ettirmiştir. Bu özelliği Osman Hulûsi Efendi’nin çok güçlü bir vefâ duygusunun olduğunu göstermektedir.⁴⁵ Örnek kişiliği ve saygın kimliği ile askerlik hizmetini tamamlayan Osman Hulûsi Efendi memleketine dönüşünü şu şekilde dile getirmektedir: *“Üç yıllık askerlik vazifemizi tamamlayarak terhis olup geldik. Fakat 350 Türk Lirası borçla geldik. Babam kızdı, oğlum niçin bu kadar borçlu geldin, dedi. Ben de; baba evet borçlu geldim ama alnım açık, yüzüm ak geldim, dedim. O zaman babam ağlayarak: Aferin, oğlum! dedi, beni bağrına bastı.”*⁴⁶

Babası Hasan Hatip Efendi 1945 yılında tifo salgınında rahatsızlanır ve dâr-ı bekâyâ irtihal eyler. Onun vefâtıyla boşalan Şeyh Hamîd-i Velî Cami-i Şerifinde babasının yerine Darendeli Müftülüğünün 25 Kanunısani 1945 tarihli resmi yazısı ile imam ve hatiplik vazifesine atanır. Göreve ilk başladığı yıllarda gördüğü bir rüyayı Osman Hulû-

43. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 36.

44. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 36.

45. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 215.

46. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 41.

si Efendi sohbet esnasında yanındakilere şu şekilde anlatmıştır: “Gece rüyamda Şeyh Hamid-i Velî Camii minberinde oturuyordum. Bu arada elinde yufka ekmeği, üzerinde saf oğul balı konmuş olarak bir nimeti, güzel yüzlü pîr-i fani bir muhterem zat getirerek, elime uzattı ve ‘Hulûsi! Bu senin nasibin.’ dedi. O günden sonra Allahu Teâlâ nasibimizde genişlik verdi ve hiç darlık çekmedik. Cenâb-ı Hak nasibimizi bize gönderdi.”⁴⁷

Şeyh Hamîd-i Velî Camiindeki imam ve hatiplik görevini sekiz yıl “fahri” olarak sürdüren Osman Hulûsi Efendi, 8 Mayıs 1953 tarihinde “kadrolu” olarak atanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nda açılan İmam-Hatip ve Müezzinlik Tekâmül Kursuna katılıp eğitim almış ve 1969 yılının Aralık ayında “Pekiye” derece ile bahsi geçen kursu ikmal eylemiştir. 1987 yılına kadar özveri ile devam, imametle sosyal faaliyetleri birlikte yürüten, vakıf hizmetlerine hız kazandıran ve ardında kalıcı eserler bırakan Osman Hulûsi Efendi, imam ve hatiplik vazifesinden resmi olarak 1987 yılının Temmuz ayında emekli olmuştur.⁴⁸

Bir süre Darende’de Müftü Vekilliği görevini yürüten Osman Hulûsi Efendi, bu dönemde Darende Müftülüğü’ne bir hizmet aracı alınmasını sağlamış ve şahsî gayretleriyle Hükûmet binasında bir kaç tane telefon olduğu yıllarda İlçe Müftülüğüne bir telefon bağlatmıştır. 1965 yılında Darende Kaymakamı olarak görev yapan Kutlu Aktaş müftü vekilliği görevini çok dikkatli bir şekilde yapan Osman Hulûsi Efendi’ye hitaben; “Muhterem Hocam, bu hükûmet binasında görev yapan bütün âmirler ve memurlar sizin görev anlayışınız ve hizmet telakkiniz ile vazifelerini yapsalar, çok mutlu olurum. Siz önder bir din adamısınız.”⁴⁹ diyerek takdir ve taltif etmişlerdir.

Asil bir genç, vatanı uğruna can feda kılmayı göze alan bir asker, dürüst bir tüccar, ehil bir imam, gözde bir hatip, seçkin bir insan olarak gençliğini geçirip yetişkin konumuna gelen Osman Hulûsi Efendi’yi mutlu ve bahtiyar kılan en önemli faktör kendisine her konuda eşlik

47. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 32.

48. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 221.

49. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 32-33.

edip yarenlik eden hayat arkadaşıdır. Gerçekleşen evliliği ile sünnet-i seniyyeye uygun olarak gerçekleşen evlilik hayatı onun kader çizgisinin yerinde bir merhalesi olmuştur.

6. Evliliği

Osman Hulûsi Efendi 19 Şubat 1938 tarihinde Hacı Naciye Hanımla evliliğini gerçekleştirmiştir. Hacı Naciye Hanım, annesi Zeynep Hanım'ın Osman Hulûsi Efendi'ye olan sevgisini şu şekilde ifade etmektedir: *“Hulûsi Efendi annemlere geldiği zaman çok hürmet gösterilirdi. Annem kapıda karşılar ‘Efendi, Efendi’ diye oturtacak yer bulamazdı. Sevdği yemeklerden yapardı. Annem eski usul yemekleri güzel yapardı, özellikle sulu köfte, su böreği, bazı yağlaması (Sacda küçük ekmek şeklinde olur) ve ev baklavasını çok güzel yapar ve itina gösterirdi. Hulûsi Efendi de yemekleri çok beğenirdi.”*⁵⁰

Osman Hulûsi Efendi Hacı Naciye Hanım'la olan evliliği elli iki yıl devam etti. Uzun soluklu gerçekleşen evlilik hayatları adeta bir şeref tablosu gibi sevenlerinin hatırasında canlı kaldı. Osman Hulûsi Efendi kadar eşi Hacı Naciye Hanım da cömert ve eli açık bir insandı. Memleketin zorluk ve sıkıntılar içerisinde olduğu dönemlerde kanaat hazinesini şiar edinmişler, ekmeklerini bölüşmüşler, imkânlarını paylaşmışlar, çevresindekilere kol kanat germişlerdir.

Kadirşinas tavrıyla tanınan Hacı Naciye Hanım'ın misafirperverliği dillere destan olmuştur. Her fırsatta ve her durumda fedakârlıktan geri durmamış güçlüklerin ve zorlukların üstesinden gelmeye çalışmış, halinden şikâyet etmemiş, üzerine düşen hizmet ve vazifeleri hakkıyla yerine getirmiş, hizmet edilmeyi değil hizmet etmeyi tercih etmiştir.

Osman Hulûsi Efendi kendisine her zaman “Hacı Hanım” hitabıyla seslenmiş, sevenleri ve müritleri ise şeyhlerinin bu muhterem eşlerini “Hacı Vâlîde” olarak görmüş ve hürmet etmişlerdir.⁵¹

50. Palakoğlu, *Gömüller Sultanı*, s. 42.

51. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 212.

Hacı Naciye Hanım gelin geldiği hanenin genel durumunu şu şekilde anlatmaktadır: “Kayınbabam Hatip Hasan Efendi sert meşrepli bir insandı, gölgesi ağırdı. O konuştuğu zaman kimse söze karışmaz ve dikkatlice dinlerlerdi, sözünü bitirmeden kimse bir yere gidemezdi. Evde fazlaca durmazdı, caminin mütevellisi olduğu için köylerden Şeyh Hamid-i Veli (k.s) Vakfı gelirlerini tahsil eder gayesine göre sarf ederdi. Çok dürüst, mert bir kişiliğe sahipti. Kayınvalidem Fatıma Hanım da çok nazenin bir hanımdı. Evin yemeğini pişirir işiyle meşgul olurdu, kimsenin gıybetini yapmazdı. Kalb gözü açık bir hanımdı. Oturduğu yerden ‘Yemek hazırlayın birazdan misafir gelecek’ der hatta gelen misafirlerin sayısını bile söylerdi. Görümcemle birlikte çok sıkıntılı günlerimiz oldu. Kayınvalidem ve bir gün sonra da kayınbabam Hakk’ın rahmetine kavuştular. Aradan zaman geçti aile büyüdü, gelişti bunun üzerine aile içerisinde mal taksimatı yapıldı. O zamanlar bakımsız harap bir şekilde olan, şimdiki oturduğumuz evin bulunduğu yerde iki göz yer vardı. Taksimatta burası Hulûsi Efendi’ye düştü. Eşya olarak da iki kat yatak, bir eski kilim ve birkaç parça eşya verdiler. Taksimata sırasında Hacı Hasan Efendi de vardı. Taceddin-i Veli Hazretleri’nin bahçesi olan bu yerler kayınvalideme aitti. 1947 yılında buraya topraktan, üç odalı bir ev yaptırıldı. O zamanlar Fatıma kızım kırk günlüktü. Yeni bir hayatın başlangıcı olan bu ayrılık, güzel ve sıkıntılı yokluk günlerini beraberinde getirdi. Odaya serecek malzemeler yoktu. Yoksulluk yılları, ay ışığında yün eğirdim ve bununla, biz yolluk deriz, kilimin küçüğünden dokutturduk. Bu sabırla, şükürle Allah her şeyi bize verdi. O yıllarda elektrik ve su yoktu, kandil yakılırdı. Daha sonraları gaz lambası ve lüks denilen pompalı aydınlatma aletleri vardı. Lüks herkeste yoktu mahallede bir veya iki evde vardı. O zamanlar Tohma suyu berak ve temizdi. Mahalle sakinleri Tohma suyundan içerler ve kullanırlardı. Daha sonra bahçeye Efendi kuyu kazdırdı. Kuyunun buz gibi suyu vardı. Komşular yayık yayarken kuyunun buz gibi suyundan alırlardı. İçmeye de götürürlerdi. Çocuklar büyüdü. Efendi marangozluk yapardı. Babası çarşıya dükkân açtı, güzel işleri vardı. Mesleğini temiz, itinalı yapardı. Fazla paraya itibar etmezdi. İhtiyacı olan kimselere kazancını verirdi. Babası para kazanmadığı için dükkânı kapattı. Sohbetlere çok giderlerdi. Gece yarısı kalkar toprak duvar üzerine yeni yazılan ilâhileri yazardı. Sabah kalktığına da ‘şunları sil’ derdi. Ben de hiçbir şey sormadan siler, çarpı dediğimiz malzeme ile duvarı badana ederdim. Bunlar

nedir, niye yazdın diye hiç sormadım. Çoğu şairlerini böyle duvar üzerine kömürle yazar daha sonra kâğıda çekerdi. O zamanlar böyle kâğıt kalem yoktu. Gece sabahlara kadar ihvanların evlerinde sohbet olur, semaver yanar; ateş üzerinde porselen demlik içerisinde çay hazırlanır; varsa şeker, yoksa dut kurusu veya kara üzüm kurusu ile çay içer ilâhî okurlardı. Sohbeta Topal Hoca, Esat Efendi, Sivashoğlu Ali Ağa, Basri Ağa, Hacı Piroğlu gibi insanlar katılırlardı. Benim ay ışığında yün eğirerek dokutturduğum kilim vardı, Hulûsi Efendi'nin odasında seriliydi. İhvanlar soba yakarken üzerinde odun kırmışlar ve kilimi parçalamışlar. Ben çok üzülüm ama üzülüğümü belli etmedim. Bir müddet bu kilimi kullandık daha sonra yenisi alındı. O zamanlar yokluk vardı ama bereket de vardı. Şimdi her şey var, şükür yok bereket yok. Eskiden bu kadar misafir yoktu. Gelenler de sayılı kişilerdi. Şimdi ulaşım imkânları kolaylaştı. Eskiden vesait yoktu merkeplerle, atlarla gelirlerdi. Bilhassa uzaktan gelen misafirler günlerce kalırdı. Çocuklarım 'Ahmet Şemsettin ve Hamid Hamideddin' doğmadan önce çok güzel bir rüya gördüm. İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s) Darende'ye teşrif etmiş, bahçede kavak ağacının altında oturmuş, Efendi ile sohbeteler. Ben hizmet ediyorum. Bu arada Efendi sohbetten kalktı ve göğe yükseldi, ben hayretler içerisinde kaldım. Pîr Efendimiz; 'Kızım ne bakıyorsun Hulûsi Efendi'yi takip et' dedi, ben de peşine düştüm. Semanın birinci katı, yüzünü göremediğim bir zat, Efendi'yle sohbet ediyorlardı. Ben yanlarına geldim durdum. Nuranî yüzlü zat bana iki tane elma uzattı. 'Bunları muhafaza et iyi bak' dedi. Ben de elmaları aldım koynuma soktum. Bu rüyadan sonra Allahu Teâlâ, Ahmet Şemsettin ve Hamid Hamideddin'i bahşetti. O iki elma iki evlâdına işaret idi. Daha sonra iki genç hanım geldiler, beni aldılar ve götürdüler. Gittiğimiz yerler dünya evlerine benzemiyordu, değişik yerlerdi. 'Beni nereye götürüyorsunuz, siz kimlersiniz?' dedim. 'Burası Cennetü'l-Âla seni Kevser ırmağında yıkayacağız, daha sonra Zemzemle yıkayacağız ve beyaz bir beze saracağız' dediler. Görevleri sorulduğunda; 'Biz burada görevliyiz, birimiz hulle biçeriz, birimiz de hizmet ederiz' dediler. Bu işler bittikten sonra bir top anahtar verdiler, odaları açmamı söylediler. Ben sırasıyla açtım. Her odada büyük insanlar vardı ve nur gibi parlıyorlardı. Odalardan birinde Hulûsi Efendi diz çökmüş oturuyordu. Ben şaşırđım, daha önceleri latife yapardı, 'Sizleri almadan gideceğim' derdi. Bizlere de nasip oldu onların makamlarını gördük. İhvan dışında Darende'ye gelen misafirler de

bizim evde (Devlethane'de) ağırlanırdı. Onlara ikramda bulunulurdu. Özellikle Belediye ve Kaymakamlığa gelen üst düzey misafirlerin Darende'de ilk uğrayıp ziyaret ettikleri yerlerden biridir.”⁵²

Hacı Valide'nin bu anlattıkları evlerinin ne denli merkez adres olduğunu göstermektedir. Allah dağına göre kar vermektedir. Büyük başın büyük derdi olmaktadır. Kişinin davası ne kadar büyükse yükü de o kadar ağır olmaktadır. Hak yolcularına düşen inandıkları hak davadan ödün vermemek, baş koydukları davalarına sadece kendileri değil bütün aile efradı, yakın ve akrabaları ile birlikte koyulmaları esastır. Osman Hulûsi Efendi eşi ile birlikte ortak hislere sahip olmuş ve dava yükünü birlikte omuzlamışlardır. Hacı Valide evlendikten sonra yaşadığı evin ortamını, aile içerisindeki atmosferi, aile bireylerinin birbiriyle irtibatlarını şu şekilde anlatmaktadır: *“Eski evimiz topraktandı. Bir odası, bir mutfuğu, kileri ve sofası vardı. Yeni eve taşındığımızda bir türlü eşyayı sığdıramadım. Hulûsi Efendi; ‘Hacı Hanım eskiden bir göz odaya sığıyordun da şimdi eşyaları koskoca eve mi sığdıramadın?’ demişti. Önceden şimdiki gibi su nerede, süpürge nerede. Sabah ezanı okunmadan kalkardık, bütün evin işini görürdüm. Bizim evin önünden başlar, kapımızın önünü, sokağı süpürür, sulardım. Suyu ise elimde kovalarla taşırdım. Şimdikilere bir kova suyu getirtemezsin, elektrik süpürgesiyle bile evi süpürmek zorlarına gidiyor. Erkenden kalkar çamaşırı yıkar-dım, evin tüm işini görürdüm, sabah namazından önce bunları yapmış olur-dum. Namazdan sonra kahvaltı mutlaka hazır olurdu, hemen sofraya serilirdi. Önceden bu kadar hizmet eden de yoktu, işleri hep tek başıma yapardım. Eskiden şu anki bağ evinin bulunduğu yer tarlaydı. Sabah erken kalkar, yürüyerek tarlaya gider, öğlene kadar tarlada çalışır, öğlen eve gelir, yemek hazırlar, hem de çocuklarla il-gilenirdim. Yemekten sonra yine yürüyerek tarlaya gider akşama kadar çalışırdım. Evde Efendi Hazretleri'nin duvara vurmasıyla bizi çağırdığını bir şeyler diyeceğini anlardık, kulağımız seste olurdu, bir şey diyeceğinde bir kere duvara yumruğuyla vururdu. Ben çocuklarımı hiç dövmedim, benden hem korkarlar hem de severlerdi. Önceden şimdiki oturma odasının altı tandırlıktı, aşağılar gül bahçesiydi. Yazın sofralar aşağılara, bahçeye serilirdi, kışın da eve serilirdi. Bir gün Tohma'nın ke-*

52. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 43-45.

narında Efendi Hazretleri ile oturuyorduk. Bana; 'Yukarıdan akıp gelen suya bak, gidene bakma. Gelen ne kadar coşkulu geliyor, gidenin arkasından bakmak kasvet verir, durgunluk getirir.' dedi. Bilemiyorum kendileri gelen suyun coşkusunda neler görüyor, neler hissediyorlardı. Hacı Hasan Efendi bana bir gün nasihat edince; 'Kızım, Hulûsi Efendi sana baltayla semavere vur da kır derse hiç itiraz etmeden dediğini yap.' dedi. Bir gün İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi (k.s.) Darende'ye gelir ve Hulûsi Efendi'ye misafir olur. Onun geldiğini duyan çevre ilçelerdeki, kasabalardaki ihvanları Darende'ye akın ederler. Gelen misafirler de o gece Hulûsi Efendi'nin misafiri olurlar. Fakat evde bu misafirlerin hepsine yetecek kadar yatak yorgan yoktur. İhramcızâde (k.s.) Hazretleri gelince evdeki yatak yorgan yetmez ve başkalarından istemek zorunda kalırlar. İhramcızâde'nin hanımı 'Bu döşekler sizin mi?' diye sorunca, Hacı Valide başını öne eğerek ve hiçbir şey söylemez. Daha sonra çokça yatak yorgan yapar. Bunun üzerine Hulûsi Efendi; 'Önceden bir odaya sığardın Hacı Hatun, şimdi koca eve sığmıyorsun' diye latifede bulunur."⁵³

Osman Hulûsi Efendi kadar Hacı Naciye Hanım da İhramcızâde'nin samimi bağlılarından olmuştur. Şeyhini yakından tanımış, davasına baş koymuş, şeyhinin Darende'ye teşriflerinde hizmette kusur etmemiş, her gelişinde İhramcızâde ve dostlarını evinde ağırlamak istemiştir. Hacı Naciye Hanım'ın bizzat kendisi şeyhi İhramcızâde'ye olan hizmetlerini şöyle anlatmaktadır: "Pîr Efendimiz'e çok hizmet ederdim. Geldiği gün, gece teheccüd namazı için abdeste kalktı, ibrikle su verdim. Leğende abdest aldı. O gün çok sayıda kurban kesildi, yemekler hazırlandı. Gece Hulûsi Efendi uyumadı. Gelen misafirlerin çoğu da o geceyi uyumadan geçirdi. Sabahleyin Hacı Pîr lakabıyla tanınan Hacı Hamza Çokyaşar, İhramcızâde (k.s.)'yi kahvaltıya çağırırdı. Ben çok üzülürüm, gece boyu kahvaltıya hazırlık yapmıştık. Hulûsi Efendi'ye 'Efendi, ne yaparsan yap, İhramcızâde (k.s.)'ye söyle kahvaltıyı hazırladık, burada yesin.' dedim. O da ben söyleyemem, dedi. Ben de ne varmış söyleyemeyecek deyince söyleyebiliyorsan sen söyle, dedi. O kadar üzülürüm ki gönülden hâlîmi arzettim, bunun üzerine kapıdan bize şöyle seslendi: 'Hanım kızım senin çayını içmeden hiçbir yere gitmem, sen bize çok hizmet ettin. İki ci-handa aziz olasın, hiçbir zaman sıkıntı ve acı görmeyesin.' dedi. Sonra tekrar

53. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 224-225.

içeri girip bizim evde kahvaltı yaptı. Herkes bu olaya çok şaşırды, İhramcızâde (k.s.) davetten nasıl vazgeçti, dediler. O gün öğleden sonraya kadar bizim evde sohbet ettiler. Sonra Hacı Pîr'e geçtiler. Hacı Pîr'e 'Üzülme senin çayını içmeye geliriz.' demişti. Bizden kalkıp oraya gittiler."⁵⁴

Mürşidin müridini beklemesi, müridinin seyrinden haberdar olması ve müridine olan güveni mürit için ne büyük devlettir. İhramcızâde'nin Osman Hulûsi Efendi ve Hacı Naciye Hanım çiftine verdiği değer en önemli göstergesi bir hac mevsiminde yaşanan şu hatıradır: "İhramcızâde (k.s.) Hazretleri bir defasında, hacca gitmeden önce 'Hulûsi Efendi seninle Medine'de otelde buluşalım' der. Hac mevsimi geldiğinde İhramcızâde (k.s.) ihvanla gider ve otele yerleşir. Otelde ihvanlar yemeği hazırlayıp, 'Efendim, niye gelmiyorsunuz, haydi buyurun.' derler. O da; 'Hulûsi gelecek, onu bekliyorum.' der. İhvan da; 'Gelse şimdiye gelirdi.' derler. İhramcızâde (k.s.) de; 'Çıkıp bir bakın belki geliyordur.' der. O sırada Hacı Valide ve Hulûsi Efendi de oteli arıyorlardır. İhvanlar dışarı çıkıp bakınırken Hulûsi Efendi onları görür, beraberce otele giderler. Yemeğe başlanır. İhramcızâde (k.s.) Hacı Valideye çok değer verir, hacda otelde iken Hulûsi Efendi'ye; 'Kızımıza bakıyor musunuz, yalnız kalmasın, kızımıza bakın.' der. O seneki hac farızasında Arafat'ta ihvan İhramcızâde (k.s.)'ye çadır hazırlarlar. Hacı Valide de bir çadır hazırlar. Hazırladığı çadira İhramcızâde (k.s.) Hazretleri'nin gelmesini çok istemektedir. Ona özel çadır hazırlandığı için pek ümidi yoktur. Ama yine de mürşidini çadırının önünde bekler, çadira girmez. İhramcızâde (k.s.) Hazretleri geldiğinde bakar ki kendisine hazırlanan çadırı doldurmuşlar. Hazır vaziyette bekleyen Hulûsi Efendi onu hemen kendi çadırlarına davet eder. Mürşidini hâlis niyetle beklemiş ve Allah arzusunu gerçekleştirmiştir. Hac dönüşü Hacı Valide, İhramcızâde (k.s.) ile vedalaşır, İhramcızâde (k.s.) de ona; 'Hulûsi, Hacı Naciye Hanım kızımızı hacca getirdi diye çok memnun olduk, Hulûsi'den Allah razı olsun. Onun hizmeti ona burayı nasip etti.' der."⁵⁵

54. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 46-47.

55. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 47.

Hacı Valide'nin geniş bir mutfak kültürü ve hoşgörüsü ile Darend'e'ye gelen seçkin misafirler de bu hanede ağırlanırlar. Genelde Darend'e'ye özgü yemekler; içli köfte, herse, lahana sarması, turşu, tatlılardan kabak tatlısı, baklava, sütlaç vs. Cuma namazı kılmak için gelen yüksek memur tabakası özellikle "Hocam bal kabağı tatlısı var mı?" diye sordukları olur ve namaz sonrası hanelerinde yemek ve tatlı ikramı yapılırdı. İlçeye yeni tayin olmuş müftüler günlerce haftalarca misafir olurlar ev kiralayana kadar bu hanenin bereketinden istifade ederlerdi.⁵⁶

Osman Hulûsi Efendi bir sohbetinde buyurur ki: "Bir gün komşularımızdan biri bize saygısızlıkta bulundu. Birkaç gün sonra validenize dedim ki; 'Hacı Hatun bu komşumuzun evinde yiyeceği yokmuş. Şu un çuvalını sırtıma kaldır da komşumuzu ziyarete gidelim.' Hacı Valideniz dedi ki: Efendi o adam sana saygıyı aşan kelimeler sarfettiği hâlde sen onu ziyarete gitmek istiyorsun. Ben de: 'Hacı Hatun ona öyle yapmak düşer, bize de böyle yapmak düşer, sen şu çuvalı sırtıma kaldır.' dedim. Hacı Valideniz çuvalı sırtıma kaldırdı, baktım ki, Valideniz ağlayarak: 'Efendi sende şu bulgur çuvalını benim sırtıma kaldır.' dedi. Sonra da beraberce ziyarete gittik. Valideniz çok şefkatlidir."⁵⁷

19 Şubat 1938 tarihinde Hacı Naciye hanımla evlenen Osman Hulûsi Efendi'nin, 10 tane evlatları dünyaya gelmiştir. Bunlardan beş tanesi erkek, beş tanesi de kız çocuğudur.

1. Muhammed Masum (1939-1939)
2. Mahmud Kemal (1944-1986)
3. Hasan Feyzi (1947-1947)
4. Ahmed Şemseddin (1958-2006)
5. Hamid Hamideddin (1960)
6. Hadice Hanım (1940-1995)

56. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 2, s. 191..

57. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 48-49.

7. *Fatıma Hanım* (1947)

8. *Münife Hanım* (1951)

9. *Şefika Hanım* (1956)

10. *Aişe Sıddıka Hanım* (1962-1986)

Çocuklarının herbirinin doğum tarihlerini cep defterine gün, ay ve yıl olarak kaydeden Hulûsi Efendi, “Yavrucuğumun veladeti” notunu düşmüştür.

Oğlu Mahmut Kemal Darend'e'den Ahmet Turan Oruç'un kızı Naim Hanım'la evlenmiştir. Bu evlilikten Mesude, Celalettin, A. Hüsameddin, Sebahaddin ve Naciye adında beş çocukları dünyaya gelmiştir.

Oğlu Ahmed Şemseddin Gürün'den Önder Özdeğeri'nin kızı Semiha Hanım'la evlenmiştir. Bu evlilikten Aişe, Şeyma ve Muhammet Hulûsi adında üç çocukları dünyaya gelmiştir.

Oğlu Hamid Hamideddin Afşin'den Mehmet Palakoğlu'nun kızı Ayşe Hanım'la evlenmiştir. Osman Hulûsi, Naciye Sultan, Necmiye Sultan ve Zeynep Sultan isimli çocukları vardır.

Kızlarından Hadice Hanım'ın eşi Abdullah Akgül, Fatıma Hanım'ın eşi Kâmil Akgül, Münife Hanım'ın eşi Naci Ateş, Şefika Hanım'ın eşi Metin Gülseren, Aişe Sıddıka Hanım'ın eşi Mesut Toprak'tır.

Osman Hulûsi Efendi çocuklarına son derece düşküdü. Yavrularını bağrına basardı. Çocuklarından herbirini küçük yaştan itibaren en güzel şekilde yetiştirmişti. Çocuklarına şefkatle muamele eylemiş, onların beklentilerini karşılamış ve dertleriyle bizzat ilgilenmiştir. Hiçbir vazifesi onu ailesinden ve çocuklarına ilgi ve zaman ayırmaktan alıkoymamıştır. Çocuklarına Kur'ân-ı Kerim'i bizzat kendi öğretmiş, onların İslâmî ölçülere riayet etmelerini sağlamıştır. Dinî bilgilerini ikmal etmeleri için Hafız Mehmet Yuvalı'nın kız çocuklarına özel dinî dersler vermesini sağlamıştır. Kız ve erkek çocuklarını evde misafirlerine hizmet etmekle küçük yaşlardan itibaren vaziflendirmiştir. Evde görev paylaşımını, sorumluluk bilincini ve erdemli davranışlar sergileme gayretini aşlamıştır.

Osman Hulûsi Efendi'nin nazarında çocuklarından herbiri ayrı bir kıymete sahiptir. Çocuklarından hiçbirini bir diğerine tercih etmemiştir. Bir keresinde Osman Hulûsi Efendi'ye çocuklarından hangisini daha çok sevdiği sorulduğu zaman şu kıssayı anlatırlar: *“Zatın bir tane-sine sormuşlar. Çocuklarınızdan en çok sevdiğiniz hangisidir, deyince, onun da; ‘Çocuklarımdan en çok sevdiğim, büyüyünceye kadar en küçük olanı, iyi olun-caya kadar hasta olanı, eve dönünceye kadar da gurbette olanı’ diye buyurduk-ları nakledilmektedir.”*⁵⁸

Osman Hulûsi Efendi çocuklarının arasında herhangi bir ayırım yapmamış, fakat bu gibi özel durumlarından dolayı da onlara şef-katinin fazla olduğunu ifade etmiştir. Çocukları arasında ayırım yapmaz ve hepsine de şefkat ve merhametle yaklaşırdı. Allah (c.c.)'ın emrine, Rasulullah (s.a.v.)'in sünnet-i seniyyesine uygun olan bu izdivaçtan İslâm'a hizmet eden bir nesil ve Rasulullah (s.a.v.)'in pâk silsilesini devam ettiren evlatlar dünyaya gelmiştir.

Osman Hulûsi Efendi'nin muhtereme eşi Hacı Naciye Hanım 86 yıllık ömrünü hizmetle geçirmiş ve 22 Nisan 2005 tarihinde vefât et-miştir. Aynı gün Cuma namazını mütakiben Darende Şeyh Hamid-i Veli Camii'nde cenaze namazı kılınmıştır. Kendi evlerinin bahçesinde-ki Taceddin Veli Haziresine defnedilmiştir.

Çocukluğu, gençliği, öğrenimi, yetişmesi, askerliği, evliliği ve me-muriyet hayatıyla su gibi arı, duru ve berrak bir akışa sahip olan Os-man Hulûsi Efendi, hayat suyunu bulanmaktan ve kokuşmaktan bir hakikat kaynağından beslemekle kurtarmıştır. Hayatını intizama ka-vuşturan, yaşantısına anlam kazandıran, kendisini mana seyrine dal-dıran şeyhi İhramcızâde olmuştur. İhramcızâde'nin dokunuşu Osman Hulûsi Efendi'yi erken yaşlarda başlayan kemalat yolculuğuna çıkar-mıştır. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273) ile Şems-i Tebrizî (ö. 645/1247) arasındaki dostluk gibi iki ayrı bedende adeta ortak ruh haline gelmişlerdir.

58. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 2, s. 177.

7. İhramcızâde'ye İntisabı

İslâmî hassasiyete sahip bir aile ortamında yetişen Hulûsi Efendi, hayatının erken dönemlerinden itibaren manevî seyrin kemaline bürünmüştür. İslâm'ın esaslarına riayetle büyüyen Hulûsi Efendi, tasavvufî terbiyesini İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi'nin yanında tamamlamıştır. Onun İhramcızâde ile görüşmesi yedi yaşındayken gerçekleşmiştir. Şöyle ki: "İsmail Hakkı Efendi'nin (k.s) daha önceden Darende'de ihvanları vardı. Bunlardan bazıları; Hacı Mustafa Efendi, Osman Hasan Efendi, Hacı Ahmet Efendi idi. İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s) fırsat buldukça Darende'ye gelirlerdi. Yine Darende'ye bir teşriflerinde Osman Hulûsi'ye rastlarlar. İsmail Hakkı Efendi (k.s) ona hitaben; 'Oğlum, Hacı Mustafa Efendi'nin evini biliyor musun?' diye sorunca 'Biliyorum Efendim' diye cevap verir. Bunun üzerine İsmail Hakkı Efendi (k.s), 'Bizi oraya götürür müsün?' deyince de 'Tabi götürürüm Efendim' der ve bahçelerin arasından, kısa olan yoldan götürürken, İsmail Hakkı Efendi (k.s), 'Oğlum nereden gidiyoruz?' diye sorar. O da; 'Efendim sizi yâr yolundan götürüyorum' diye cevap verir. Bunun üzerine İsmail Hakkı Efendi (k.s); 'Oğlum Hulûsi, bu yâr yolu nedir?' diye sorduklarında, 'Yâre giden en kestirme yoldur' diye cevap verir. Bu cevap İsmail Hakkı Efendi'nin (k.s) çok hoşuna gider ve Osman Hulûsi Efendi'ye karşı muhabbet duyarlar. Osman Hulûsi Efendi kapıya kadar onları getirir. Bunun üzerine İsmail Hakkı Efendi (k.s) elini cebine atarak; 'Oğlum, sana para vereyim' deyince, 'Efendim ben para almam, himmet isterim' diye cevaplar. 'Oğul al, himmet bunun içinde demelerine rağmen yine de onu almamakta ısrar edince; 'Peki oğul, himmet ettik, parayı da al' deyip onu razı etmişlerdir. Daha sonra ayrılırken İsmail Hakkı Efendi (k.s), Osman Hulûsi Efendi'ye bir nazar eder."⁵⁹

Osman Hulûsi Efendi kendine kılınan o nazarı şu şekilde nazmetmiştir:

Cân alıcı gözlerinin aldı beni bir nazarı

Onmayıcı derd ü gama saldı beni bir nazarı

Gamze-i gaddâr okuna şîve-i reftâr okuna

Hoş leb-i güftâr okuna çaldı beni bir nazarı

59. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 98-99.

Dâğladı dâğlandı gönül zülfüne bağlandı gönül

Ansızın avlandı gönül buldu beni bir nazarı

Zülfünü boynuma takıp cânımı derdine yakıp

Kirpiğini süzdü bakıp deldi beni bir nazarı

Kâkül ü ebrûsu ile dâde-i âhûsu ile

Gamze-i câdûsu ile deldi beni bir nazarı

Gönlümü meftûn-sıfât dîdemi Ceyhûn-sıfât

Hulûsî Mecnûn-sıfât kıldı beni bir nazarı.⁶⁰

Her ne zaman İhramcızâde'ye olan muhabbetinden bahis açılrsa Osman Hulûsi Efendi, "İşte ne olduysa orada, o anda oldu" diye bahsetmiştir. Yıllar sonra Osman Hulûsi Efendi bizzat İsmail Hakkı Efendi'den (k.s) naklen konuyu sohbet esnasında şöyle anlatmışlardır: "Bir gün Pîrimiz İhramcızâde Darende'ye teşrif ettiler. Bizim bahçede oturdular. Çok kalabalık vardı. Bir ara Pîr Efendimiz buyurdular ki: 'Biz Darende'ye ilk geldiğimizde bir çocuk bize yol gösterdi. Çocuğa para vermek istedik; fakat o parayı almadı, bizden himmet istedi. Biz de ona himmet ettik. İşte o çocuk bu Hulûsi idi. Şimdi, Biz Hulûsi, Hulûsi Biz oldu. Gardaşlarım, Darende'mizin kıymetini bilin. Ben Darende'nin suyundan bir avuç su, toprağından bir avuç toprak olsam o şeref bana yeter' diye buyurdular. Bu söylediğim sohbet anı Pîr Efendimiz'in Darende'ye son teşrifleri oldu." diyerek göz yaşlarına hâkim olamamıştır.⁶¹

7.1. İhramcızâde'nin Hulûsi Efendi'yi Tebcili

İhramcızâde'yi ziyaretleri sırasında bir gün Kangal Müftüsü; "Efendim Darende'de Hulûsi Efendi (k.s.) ile görüştük. Ne mesele sorduk ise hepsini deliller getirerek cevapladılar, hem de kitapları öyle açtılar ki bir iki yaprak farkı ile sayfaları açarak önümüze serdiler. Bu nasıl iştir hayrette kaldım." der. İhramcızâde ise "O da bizim talebemiz, onu biz yetiştirdik." cevabını vermişlerdir.⁶²

60. Ateş, Dîvân, s. 298.

61. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 98-99.

62. Musa Tektaş, "İhramcızâde Hazretleri'ne Yazılan Şiirler", Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba, Yıl: 17, Sayı: 118, Ağustos 2010, s. 29.

Osman Hulûsi Efendi daha küçük yaşlarda bile mürşidine hürmet ve hizmet etmiş, böylelikle de onun sevgisini, muhabbetini kazanmıştır. Osman Hulûsi Efendi, daha çocuk denecek yaşta, mürşidine intisab ettikten belli bir zaman sonra hastalanır. Bunu duyan İsmail Hakkı Efendi (k.s), Hulûsi Efendi'nin babası Hatip Efendi'ye; “*Müsaade eder-seniz oğlunuz Hulûsi'yi Sivas'a götürüp, tedavi ettireyim*” diyerek, müsaa-deyi aldıktan sonra Sivas'a götürmüştür. Hastalığı ile bizzat kendileri ilgilenmiş; hatta “*Oğlum Hulûsi, sen hiç üzülme, gömleğimi satar, seni yine tedavi ettiririm*” diye ona manevî destekte bulunmuştur. Böylece Osman Hulûsi Efendi'nin kısa zamanda iyileşmesine vesile olmuşlardır.

Osman Hulûsi Efendi iyileşip ayağa kalkınca, İhramcızâde'nin Sivas Meydan Camii'nde, eski ihvandandır olan Sırrı Bey ve Avni Bey ile beraber halvete girmiştir. Orada manevî eğitimlerini gerçekleştirmişlerdir. İhramcızâde de belirli zaman aralıklarıyla onların yanına gidip seyr u sülûk derslerini yakından takip etmiştir. Osman Hulûsi Efendi o günlerin hatırasını zaman zaman sohbetlerine konu edinmiş ve şöyle bahsetmiştir:

“İhramcızâde bizleri Sivas'ta Meydan Camii'nde sülûke tâbi tutmuştu, ders-lerimizi tarif ederdi. Bir gün sonra uğrayıp arkadaşlara sırayla, ne kadar ders yaptıklarını sorardı. Onlar da üç bin, beş bin, diye cevap verirdi. Bana sıra gelince sormazdı. Çünkü bizimki bî-adetti (sayısızdı). Uyurduk, uyanırdık ki kalp aynı zikre devam ediyordu. Onun için bizim dersimizin adedi belirsizdi. Birçok ilâhîlerimizi orada yazmıştık.

*Ben nâr-ı aşk ile yanıp hâk ile yeksân olmuşum
Cân u teni diri tutan kimdir ki hayrân olmuşum*

*Bir zerre iken kânıma erdim çü oldum âfitâb
Bir katre iken aslıma vasl ile ummân olmuşum*

*Hakka'l-yakînle Hakk yüziün seyr eyleyip cân sırr ile
Seyr eyleyen göz seyr olan yüz ile seyrân olmuşum*

Rûhu'l-Kudüs şol nefhadır kim ölüler kıla diri
Ol Rûh-ı Kuds'üm ki dirilmiş zâr-ı pinhân olmuşum

Her kanda baksa gözlerim görmez o yârın gayrısın
Bilmem o yârı ben miyim ben mi o cânân olmuşum

Yüz dört kitâbın sırrını yârın yüzünden okuyup
Ol mushaf-ı hüsn ile dolmuş mağz-ı Kur'ân olmuşum

Derler **Hulûsî** her söze bürhân gerek elde velî
Yârın şuhûduyla dolup her söze bürhân olmuşum⁶³

ilâhîsini birkaç sene sonra Pîrimizin huzurunda okumuşlar. Bir kimse bu ilâhînin ne zaman yazıldığını sorunca, Pîr Efendimiz; 'Oğlumuz Hulûsi bunu sülûkte yazdı' diye buyurmuşlar. Sülûkte bizimle beraber olan biri; 'Efendim biz niye görmedik' deyince, Pîr Efendimiz de; 'Bu iş görme işi mi gardaş!' diye buyurmuşlar. Yine sülûkte Pîrimiz dersimizi değiştirdi. Dersim âlem-i misalde idi. Pîr Efendimiz buyurdu ki: 'Oğlum Hulûsi sana küçükken yazdırılmıştı. İşte o âlem-i misal, bu âlem-i misal' dedi."⁶⁴

İhramcızâde Gürün'e teşrif eder. Osman Hulûsi Efendi de Gürün'deki bu sohbeta iştirak eder. Sohbet esnasında meydana gelen zuhûrât hakkında şu bilgiyi paylaşır:

"Pîr Efendimiz, Gürün'e teşrif etmişti, biz de ziyaretine gittik. Bir ara Efendi Hazretleri'nin huzurunda gönlüme düşen bir manzumeyi kaleme almaya başladım. Yanımda bulunan Sırrı Ağabey eğildi ne yazdığımı bakıyordu. O bakınca kalem durdu, yazamadım. O anda gayr-ı ihtiyari Pîr Efendimiz'in yüzüne bakmışım. 'Pîrin vechine bakmak terk-i edeptir.' Fakat gayrı ihtiyari bakmışız. Bunun üzerine ihramcızâde Efendimiz; 'Sırrı Efendi çocuğun aşına su katma' diye emir buyurdular. Sırrı Ağabey çekilince kalem yazmaya başladı, yıldırım gibi yazdım.

63. Ateş, Dîvân, s. 184.

64. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 208.

Dil Ka'be'sini ey dost diller tavâf ederken

Nâgâh ol gamzelerin cânı şikâra çıkmış

Dost kanda deyü gözler her dem nigâh ederken

Cânlar meğer seninle şol bir kenâra çıkmış

Kim hergiz bilmemişler sayd etdiğini anlar

Bezm-i Ezel'de çeşmin meğer bu kâra çıkmış

Hulk u huyunu gören cümle melek demişler

Dil saydına vahdetden bunda karâra çıkmış

Mülk-i ferâgat içre sultân iken vücûdun

Bu âlem-i şuhûdu geşt ü güzâra çıkmış

*Diyâr-ı ademde hâk-i pâyn iken **Hulûsî***

*Sen bezirgân-ı Hakk'a cânı pâzâra çıkmış.*⁶⁵

*ilâhîsini yazmıştım. Pîr Efendimiz buyurdular ki: 'Oğlumuz Hulûsî bize ne yazmış, okuyun da dinleyelim.' İlâhîyi okudular, gözyaşı ile dinledik.'*⁶⁶

İhramcızâde Darend'e'ye teşriflerinde Osman Hulûsî Efendi'nin evinde kalırdı. Bu misafirlik esnasında Osman Hulûsî Efendi ve Hacı Naciye Hanım uyumazlar; sabahlara kadar kapılarda beklerlerdi. Osman Hulûsî Efendi tüm varlığıyla hizmette bulunur ve edeben İhramcızâde'ye pek fazla yaklaşmazdı. Çağırmadıkça bulunduğu odaya girmez ve sormadıkça da cevap vermezdi. Osman Hulûsî Efendi, İsmail Hakkı Efendi'nin Darend'e'ye teşriflerinde ve kendinin Sivas'a ziyaretinde, "vekaled" ve "devlethanede" devamlı olarak hizmette bulunurdu. Ya mutfakta çalışır, ya da çay dağıtırdı. İsmail Hakkı Efendi ve misafirlerin olduğu mekâna pek girmez; rahat hizmet edebilmek için çoğu zaman odanın kapısının yakınında otururdu. Sivas'a ziyarete gittiğinde,

65. Ateş, *Dîvân*, s. 118.

66. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 149-150.

cebindeki harçlığı bitinceye kadar orada kalır ve hizmete devam ederdi. Ne zaman ki harçlığı biter; o zaman izin ister ve bir arkadaşından yol parasını borç alarak Darende’ye dönerdi.⁶⁷

1960’lı yıllarda İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s.) Darende’yi teşrif etmişlerdir. Bunu öğrenen Hacı Naciye Hanım, itina ile hazırlık yapıp İhramcızâde’nin öğle yemeği için evi teşriflerini beklerler. Öğle namazı kılındıktan sonra İsmail Hakkı Efendi, Hulûsi Efendi’ye “Hulûsi, bizi bu defa böyle kabul et.” diyerek yemeğe kalamayacaklarını, hemen yola gideceklerini söylerler. Mürşidinin bu sözü karşısında bir şey söyleyemeyen Hulûsi Efendi onları uğurlayarak kalben mahzun bir şekilde evin yolunu tutarlar. Eve döndüklerinde Hacı Naciye Hanım’ın sofrayı hazırlamış hürmetle ve iştiyakla misafirleri beklediğini görünce, o anda yanında bulunan Telin’li Hanifi Emmi’yi göndererek “Hacı Naciye Hanım ahûzar ediyor, sofrayı hazırlamış, Pîr Efendimiz’in teşrifini bekliyorlar.” demesini söyler. Hanifi Emmi yetişip Pîr Efendimiz’in yanındaki yol arkadaşlarına söyleyince onlardan bir zat durumu arz eder. Bunun üzerine İsmail Hakkı Efendi; “Gardaşım Hacı Naciye Hanım sofrayı hazırlamışsa bekletmeyelim. Hemen dönelim.” diyerek yoldan dönüp Hulûsi Efendi’nin evine teşrif ederler. Ve böylece Hulûsi Efendi ve muhtereme refikaları muhabbetle dilşad olurlar.⁶⁸

7.2. İhramcızâde’den Etkilenişi

Yedi yaşında nail olduğu bir nazarla İhramcızâde’ye meftun hâle gelen Osman Hulûsi Efendi ömrü boyunca İhramcızâde’den etkilenmiş, şiirlerinde onu tebcile güç yetiremediğini belirtmiştir. İhramcızâde’den nasıl etkilendiğini bir şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

*Ey Karîbu’llâh yoluna kim ki cân eyler fedâ
Âkıbet mazhar düşüp esrâra oldu âşinâ*

67. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 226.

68. Rasûl Kesenceli, “Allah Dostlarına Dost Olmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 25, Sayı: 222, Haziran 2018, s. 52.

*Ey ne hikmetdir ki ol mahmûr füsûnkâr gözlerin
Kanda baksa cân alır aldığına vermez bahâ*

*Devletin bâbında beklerler visâlin isteyü
Hiç biri yok olmadan bulmaz visâl görmez likâ*

*Kim ki la'linden senin içmezse bir katre şarâb
Hızır'a yoldaş olsa da bulmaz yine âb-ı bekâ*

*Ey ne mihrâbdır kaşın mihrâbı kim ana müdâm
Baş eğip tâât için her yan sücûd eyler ana*

*Gamze tîgiyla **Hulûsî** hastanın al cânını
Bir murâda ere kim ola sana cânı fedâ.⁶⁹*

Bir mürit olarak her daim şeyhi İhramcızâde ile beraber olmak isteyen Osman Hulûsi Efendi, onunla olmanın şevkini, ona duyduğu iştiyakı, şeyhine duyduğu mana özlemine şu şekilde yansıtmaktadır:

*Seninle olmak bana cân verir hayât verir
Cândan sarılmak sana gönlüme necât verir*

*Kalem gibi kaşların katlime fermân yazar
Tebessümlü nigâhın afvıma berât verir*

*Mahmûr ela gözlerin duygulandırır beni
Bilmem ne yapsam ana lutfunu kat kat verir*

*Teşrifinle sevgilim ihyâ buyurdun beni
Demek ki vaslın hayât firkatın memât verir*

*Ayağına kapandım kölen **Hulûsî** dedim
Ben Sivas'ı istedim o bana Tokat verir.⁷⁰*

69. Ateş, *Dîvân*, s. 7-8.

70. Ateş, *Dîvân*, s. 90.

Bülbülün güle meftun oluşu gibi Hulûsi Efendi de şeyhine meftundur. Şeyhine o kadar hayrandır ki, ciğeri kebab gibi yanmaktadır.

Yârin kitâb-ı hüsnünün hayrânı olmuşdur gönül

Bülbül gibi gül yüzünün nâlânı olmuşdur gönül

Gül âşinâlık arz eder vechine karşı açılıp

Gül gibi dostun yüzünün handânı olmuşdur gönül

Mest gözleriyle baksa yâr kaplar her yanı âh u zâr

Kâbil değil ola tîmâr hayrânı olmuşdur gönül

Sunsa lebinden katre âb hâli olur her dem harâb

Başdan ayağa pür-kebâb biryânı olmuşdur gönül

Cân kanda ansız şâd ola yârsız işi feryâd ola

Bir gün gönle âbâd ola vîrânı olmuşdur gönül

*Dâim **Hulûsî**'ye meded etse o yâr-ı müstemend*

Derdi olunca bî-aded dermânı olmuşdur gönül.⁷¹

İhramcızâde'nin irşad sisteminde gayrıdan ümidi kesmek, mal ve mülk derdinden, makam ve mevkiî beklentisinden kaçınmak esastır. Tûr dağında Hz. Musa'nın mazhar olduğu ilâhî tecellinin İhramcızâde'nin gönül dağında farklı bir kıymetle zuhur ettiğini belirtmektedir. İhramcızâde'yi elinden tuttuğu sevenlerini dertlerinden kurtaran yâd el olarak niteleyen Hulûsi Efendi, onun sohbet meclislerinin irfan cenneti tadında olduğundan şu şekilde bahsetmektedir:

Yumup göz gayrıdan var dal hayâtın aynına Hızır ol

O fercâm-ı zülâli içmeyen hayy ü kadîm olmaz

Koyup mâl ü menâli âr u ırzından ümîdin kes

Hudâ'dan gayrı bir şuglu olan kalbi selîm olmaz

71. Ateş, *Dîvân*, s. 168.

*Bugünkü Cennet-i irfânı bulmazsa kişi yarın
N'ider şol Cennet'i bulsa ana Dârü'n-Na'îm olmaz*

*Karîbu'llâh Hakkî'nin kapısına yüzün tut kim
Bu derd-i bî-devâna andan ahsen bir hakîm olmaz*

*Elin tutanlar oldular “yedü'llâh” sırrına mazhar
Anın tutduğu yol gibi sırâtü'l-müstakîm olmaz*

*Kamudan söylenir “innî ene'r-Rahmân” şecer- âsâ
Velâkin her kul ol Tûr-ı Tecellî'de Kelîm olmaz*

***Hulûsî** “men aref” sırrın bilenler kim bilir Rabb'ın
Bu sırrı bilmeyen ilm-i İlâhî'ye alîm olmaz.⁷²*

Osman Hulûsî Efendi şeyhi İhramcızâde'nin kendisini ne kadar özenle irşad edip yetiştirdiğini bir gazelinde şu şekilde beyan kılmaktadır:

*Bir zerre iken kânıma erdim çü oldum âfitâb
Bir katre iken aslıma vasl ile ummân olmuşum*

*Hakka'l-yakînle Hakk yüzün seyr eyleyip cân sırr ile
Seyr eyleyen göz seyr olan yüz ile seyrân olmuşum⁷³*

Peygamber âşığı bir isim olmasından dolayı İhramcızâde'ye minnettar olan Osman Hulûsî Efendi, İhramcızâde'yi Peygamber Efendimiz'in ayağının tozunu gözüne sürme yapan isim olarak tanımlamakta ve onun “hakka'l-yakîn” düzeyindeki bir iman kalitesine kavuştuğunu söylemektedir. Onun beyanıyla İhramcızâde, kurbiyet makamına ermiş, lâ mekân sırrına nail olmuş, kendi canında cananı bulmuş, kesrette vahdete erip yâr ile yâr olmuş, Kur'ân'ın ilâhî emirlerini sapasağlam bir kulp olarak görmüştür. Bu özellikleriyle toprak olan İhramcızâde'nin Arş'a yükselen bir başa sahip olduğunu Hulûsî Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

72. Ateş, *Dîvân*, s. 99.

73. Ateş, *Dîvân*, s. 184.

Zihî devlet ki şol dil kurb-ı Rabbü'l-Âlemîn olmuş

Düşüp hâke erişmiş lâ-mekâna bî-mekîn olmuş

Zihî izzet ki şol cân buldu cânânı cânında

Felekler pâyına yüz sürmek ile müstaîn olmuş

Açıl ey dâde şu yâr kim yâr ile yâr olup

Aradan ikilik ref' olup yâr-ı muîn olmuş

Eriş dâmânını tut habl-ı Kur'ân'ı tutam dersen

Eşiği Ka'be anın dâmeni hablü'l-metîn olmuş

Yetiş gurbetde kalma var Karîbu'llâh'a yol bul kim

Kelâmı vahy-i Hak hem kendisi Rûhu'l-Emîn olmuş

Anın hükmündedir âlem anın re'yindedir devran

O bulmuş vasl-ı yârı yâr ile halvet-nişîn olmuş

Eğerçi zâhiren îmânı kesbî sandılar amma

Ezel bezmindeki ikrâra bu tasdik rehîn olmuş

Ezelde tanıyıp bilmiş o yâra yâr olan cânlar

Bu âlemde bilip anı yine ana yakîn olmuş

Karîbu'llâh Hakkı'nın ayağı tozunu sürme

Kim edindiye çeşmine o göz hakka'l-yakîn olmuş

Bu yolda varını yok eylemekmiş hep kemâl ancak

Şu kim toprak ola anın yeri Arş-ı Berîn olmuş⁷⁴

Kendisine derman olacak yârin İhramcızâde olduğundan bahseden Hulûsi Efendi, onun yanında ene'l-Hak sırrından da geçtiğini, sırrını ifşadan kaçınıp mest olduğunu, taç ve hırkadan geçip melâmî tavra bü-

74. Ateş, Dîvân, s. 119-120.

ründüğünü ve İhramcızâde'yi Lokman Hekim kıvamında hazık doktor olarak gördüğünü beyitlerinde şu şekilde terennüm etmektedir:

Geçdik esrâr-ı “Ene'l-Hak”dan o Hallâc değiliz

Hızr'ın âbına hayâtına da muhtâc değiliz

Sırrımız hamr gibi içmeyi mest etmez

Sırrımız ketm ederiz fasl ile târâc değiliz

Ârifân şimdi koyup hırka-i târ u pûdu

Dediler cümlesi biz hırkalı nessâc değiliz

Mene dermân edecek yâr Karîbu'llâh'dır

Yoksa Lokmân Hekim'e dahi muhtac değiliz

Ey Hulûsî biz o mir'ât-ı şuûn zâtıyız

Vâkıfız sırrına bigâne-i mi'râc değiliz.⁷⁵

Büyük bedeller ödeyerek şeyhinden istifade ettiğini söyleyen Osman Hulûsî Efendi, dost rengine büründüğünü ve kendisini İhramcızâde'nin bendesi kıldığını şu şekilde dile getirmektedir:

Bu hâl ile ey dil yürü dil-dâra varılmaz

Zâr eyle ki bîzâr ile gül-zâra varılmaz

At varlığını var yürü bir mahrem-i Hakk'a

Bu varlık ile mahrem-i Settâr'a varılmaz

Bir kâr kazanmaklığa geldin bu cihâna

Sermâye gerek yoksa o pâzâra varılmaz

Dost rengine boyan da bu rengi bırak ki

Boyanmaksızın rengine ol yâra varılmaz

Bezm-i Ezel'indeki o ikrârı unuttun

Bu ahd ü bu peymânla o ikrâra varılmaz

75. Ateş, Divân, s. 96.

*Tevhîd-i maârif ile pâk olmadın ey dil
Sır vermeğe bir vâkıf-ı esrâra varılmaz*

*Teşhîs edecek doktoru bul derd-i derûnu
Derd-i dili her doktora tîmâra varılmaz*

*Dost dost deyü zikr eyle dil ü cânda o yârı
Zikr eyle anı küfr ile inkâra varılmaz*

*Ağart yüzünün karasın ey bende-i Hakkî
Ol bârgeh-i yâra yüzü kara varılmaz.⁷⁶*

7.3. Hulûsi Efendi'nin İhrâmcıza'ye Yazdığı Mektuplar

Osman Hulûsi Efendi'nin *Mektûbât*'ında şeyhi İhrâmcızâde'ye yazılmış hususi mektuplar yer almaktadır. “Sâdık-ı gam küsarımız vefâlî yâr-ı garımız Efendim!...” diye başlayan sekizinci mektup, “Fazilet-meâb Efendim...” diye hitap eden kırk yedinci mektup, “Fazilet-meâb Efendim...” diye başlayan elliikinci mektup bunlardan sadece birkaçıdır. Osman Hulûsî Efendi'nin *Mektûbât*'ında yer alan 66 mektuptan bu üç mektup doğrudan şeyhi İhrâmcızâde İsmail Hakkî Toprak Efendi'ye yazılmış olmakla birlikte, bazı mektuplarda da sıklıkla şeyhinden söz etmektedir. Örneğin babasına gönderdiği bir mektubun sonundaki manzûmede şöyle demektedir:

*Pîrsin İslâm'da yetmiş yıl sürüp ömr-i azîz
Dâmenin tuttun garîbu'llâha ettin imtisâl*

*Kim seni incitse yâr ihtiyârın incitir
Kim sana buğz eylese buğzıyla olur pây-mâl*

*Sen Karîbu'llâh Hakkî'nın gözünün nûrusun
Kim o göz nûruna hürmet eylemez bulmaz visâl.⁷⁷*

76. Ateş, *Dîvân*, s. 94.

77. Ateş, *Mektûbât*, s. 218.

İhrâmcızâde'nin vefâtı üzerine Osman Hulûsi Efendi'nin kaleme aldığı tarih manzûmesi de *Mektûbât*'ta şu şekilde yer almaktadır:

*Tarik-i Nakşbendî piri mürşid-i kâmil
Garîbullahî Hakkı gavs-i âzam Şeyh İsmail
Engin gönlünde yüce muradı hâsıl oldu
Toprağa verildi Hakk'a vâsıl oldu*⁷⁸

Osman Hulûsî Efendi *Mektûbât*'taki kırk yedinci mektubunu şeyhi İhrâmcızâde'nin hastalığı münasebetiyle kaleme almıştır. Hastalığına geçmiş olsun temennilerini ifade ettikten sonra, “*Her ne kadar maddî ve mânevî kusurlarım bu şerefe ermeye mânî ise de biliyorum ki büyükler mürüvvet sahibi olup küçükleri şefkat kanatlarının gölgesinden uzak tutmazlar; âşkılarını hiçbir zaman bir nefes bile hatırdan çıkarıp unutmazlar.*” diyerek bazı kusurları olsa da bağışlanmasını talep etmektedir. Mektubun metni şu şekildedir:

“*Fazilet-meâb efendim! Nazar-ı âtıfat-ı fâzılânenizi mûcib-i mefharret bile-
rek her nefes sıhhat haberinizle ümîd-i visâlinizi vird-i zebân, ez dil ü cân iken
vücûd-ı meymenet-i mesûdunuzun nâ-mizâc olduğu mesmû-ı âcizânem olmak-
la garka-i bahr-ı ahzân oldum. Her zaman yâd-ı hayâlinizle eylenir ve arzû-yı
visâlinizle şevk u zevkim dünyalara sığmaz ve her nefesini bin maddi safâ değ-
mez neşve ile hâlen dinlenirim. Bu yolda teessürüm târif kabul etmez bir neticeye
müncer olduğundan ahvâl-ı âlinizden bi'l-mürâselede mâlûmat edinmek üzere
işbu mektûb-ı âcizânemi tastîre cür'et ederek dest-i âlilerinize vusûl bulması
ve takbîl-i yed-i mes'adet fihâmınız şerefiyle müşerref olması aynen bin can ile
maddi ve manevî kusurlarım bunu mani olmasına rağmen şuna ümîd-vârımki
büyükler mürüvvet issidir. Daima küçüklerin şeh-bâl-ı şefkatlerinin sâyelerinden
dûr tutmazlar. Ve bir nefes bile üftâdelerini hâtırdan ferâmuş idüp unutmaz-
lar. İnşallah cevap olarak sıhhat haberiniz ile dil-şâd u âbâd ve ber-murâd olup
memnun ve müteşekkir olurum ümidiyle mektûbuna nihayet vererek sıhhat ve
âfiyetiniz hususunda âcizâne duâlarım ile dest-i âlilerini takbîl ederim efendim.*”

*Vefâ resmin gözet vâdinde hulf etme beyim Fethi
Firak ile diğer-gûn hâlımı sor yine müncerdir*

78. Ateş, *Mektûbât*, s. 296.

Gışiftâr-ı gamım âzâdeliğē ihtiyârım yok
 Ne çâre eyleyem bilmemki bu hükm-i mukadderdir

 Hayâtından ümîdi olmayan ol pîr-i peder yazmış
 Ciğē-pârem bu son mektubum olmaklık mukarrerdir

 Diler versin azâb-ı firkate son âlî vicdânın
 Dilerse bu azâbı müstahak görsün muhayyerdir

 Dil-i mahzûnumun matlûbunu is'âfe sa'y et kim
 Anın matlûbunu vermekle matlûbun müyesserdir

 Ümîd-vârım ki lutfun reddi kılmaş arz-ı hâlimi
 Bilirem tab'ı pâkin lutf u cûd ile muhammerdir

 Senin sâdık vefâlı erlerinden bu **Hulûsî'nin**
 Bu mahzûn gönlünü şâd etki hicriyle mükedderdir

 Okuyup elvâh-ı mâsûmâneni
 Anladık derd ü dil-i Dîvâneni

 Sâbit olmak lâzım iken bâbdan
 Yüz çevirmişsin kaçup mihrâbdan

 Nerde da'vâ-yı muhabbet nerde sâz
 Nerde ma'nâ-yı hakîkat nerde nâz."⁷⁹

Osman Hulûsî Efendi kırk yedinci mektubunda belirttiğēine göre, İhramcızâde'den ayrılığā dayanamamakta, ona duyduğū hasretle yanıp kavrulmakta, şeyhinin hayali gözünün önünde canlanmakta ve bir vesile edinip şeyhine kavuşmanın yollarını aramaktadır. Şeyhinden ayrı kalmaya duyduğū üzüntü tariflerin ötesindedir. Kendisine duyduğū hasret ateşinde yanışını İhramcızâde'ye bildirmek ve derdine derman

79. Ateş, Mektûbât, s. 165-167.

kılması için bu mektubu yazdığından bahsetmektedir. Kendisini kusurlu, eksik ve zayıf bir mürit olarak nitelendirirken, mürşidini haline vâkıf olan ve hâlden anlayan bir insan-ı kâmil olarak tanımlamakta, büyüklere yaraşan bir şekilde kendisinin zaaf ve kusurlarını bağışlaması temennisiyle bu mektubu yazdığını belirtmektedir. İhramcızâde'den sağlığının yerinde olduğuna dair güzel haberler almayı umut ettiğinden bahsetmektedir. Mektubunun sonuna eklediği şu mısralar İhramcızâde'ye olan derin sevgi ve ihtiramını göstermektedir:

Ey benim cân-ı azîzim ey garîb-i bî-nevâ

Merhabâ ey nûr-i dâdem yâr-ı gârım merhabâ

Her nefes yâdınla dil gözde hayâlindir müdâm

Canda hubbundur ne hâcet şâhid ister mi ana

İnkılâb-ı dehri bilmek mi müdâm bir kâr ile

Yârı yârinden cüdâ eyler kılıp türlü cefâ

Gâh derd ü gam ile dil gâhî cefâ vü cevr ile

Çekmede âzâde ser kalmaz bulup bir dem safâ

Cümleten ehl-i vefâya devrin işi gadr ile

Bekleme sen de bu bî-dâd devirden her bir vefâ

Gülmedi bir gün bu âlemde bulup âsûde dem

Her ne kim geldi cihâna enbiyâ vü evliyâ

Şükrünü eyler edâ benzerse hâlin anlara

Kadri kadrince ve emsâlincedir misl-i cezâ

Okuruz sabrun cemîl fethün karîb ve'l-fâtihâ

Şol açılmaz bahşına bin cân ile subh ü mesâ⁸⁰

80. Ateş, Mektûbât, s. 167.

Osman Hulûsî Efendi *Mektûbât*'ın elliikinci mektubunu mürşidi İhramcızâde'nin Kurban Bayramını tebrik etmek için göndermiştir. Mektup bir bayram tebriği olduğu kadar, şeyhini ziyaret etme özlemini yansıtmaktadır. Şeyhi ile görüşmeyeli uzun zamanın geçtiğini, kendisine duyduğu özlemin zirve yaptığını, hasret odunun kendisini yakıp kavurduğunu belirtmektedir. Mevlânâ'ya ait bir beyte de yer vererek duygularının derinliğine Mevlânâ'yı tercüman kılmaktadır.

Osman Hulûsî Efendi'ye göre mektuplaşmak kavuşmanın yarısıdır. Bizzat gül koklamak ayrı bir güzellik olsa da gülsuyu nasıl gül kokusunun güzelliğini yansıtır, şeyhini ziyaret yanında şeyhinden aldığı mektuplar da gülsuyu misalinde o güzelliğine işaret olmaktadır. Mesafelerin artması, görüşme imkânının hasıl olmaması, hasret ateşiyle yanmasına şeyhinin teveccühünü ilaç olarak görmekte, hayır dualarını arzulamakta ve saygılarını en içten duygularla mektubunda şu şekilde dile getirmektedir:

“Fazîlet-meâb Efendim! Girmiş bulunan Kurban Bayramınızı tebrik edip kutlayarak, kendime bir vazife saydığım mukaddes ellerinizden öperim. Sizden ayrılmakla başkalaşmış olan ahvâlimi haber vermek istiyorum. Yedi aya yaklaşan ayrılığınız sînemde öyle yaralar açtı ki, bunun çaresi de ancak sizin hayâlinizdir. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde meâlen, “Sana olan iştîyak derdini anlatabilmem için ayrılık sebebiyle şerha şerha olmuş bir gönül isterim.” dediği gibi, ben de gönlümdeki hâli size ifâde etmek istiyorum. Sabah akşam hayâlimden hiç gitmeyen hâliniz gözlerimin önüne geliyor. Bu durumda gözüm hayâlinizle hayrette şaşma kalmış iken, gönlüm de o hayâlin zevki ile kendini vuslatta sayarak, eğleniyor.

Ey sevgisi gönlümde saklı olan Hocam! Bazen sizi görmeden ayrıldığım için pişmanlık duyuyor, bazen de şanssız tâlihime bakarak ağlıyorum. Bununla beraber hayâlinizin hazîn gönlüme verdiği şevk ile sizi kendime mağara dostu kabul ederek yüzüm gülüyor, seviyorum. Lutf edip göndereceğiniz bir mektubu gözlerken mahzûn gönlümün şenleneceğini ümid ediyorum. Ancak gözlerim beklemekten rahatsız olduğundan ümitsiz bir hâlde kalemim gözümün ve dilimin tercümanı olan şu muhabbet-nâme-yi yedi aylık bir ayrılığın ardından tarafı

âlînize gönderiyorum. ‘Mektuplaşmak, vuslatın yarısı gibidir.’ denildiği gibi, ben de kendimi bu mektupla hayâlî bir vuslatta sayıyor ve lutfunuza teşekkürle, kararsız olan şu gönlüme ebediyen en güzel teveccühte bulunacağınızı ümit ediyorum. Bu vesile ile âcizâne hakkımda hayır dualarınızı bekler, tekrar ellerinizden öperim.”⁸¹

Mektûbât’ın sekizinci mektubunu incelediğimizde, Osman Hulûsî Efendi bu mektubunda mürşidi İhramcızâde’ye duyduğu muhabbetin kesintisizliğine dikkat çekmektedir. Dünyevî meşgalelerle kendisi hakkında ortalıkta dolaşan dedikoduların şeyhi İhramcızâde’ye duyduğu muhabbete engel olmasından endişe etmektedir. Kaygı dolu ve tedirgin kılan durumları şeyhiyle bu mektubunda paylaşmaktadır. Hz. Ebû Bekir için kullanılan “Sıddîk” ve “Yâr-ı Gâr” sıfatlarını şeyhi için de kullanmakta, şeyhini bu ifadeleriyle Bekrî geleneğin en güçlü temsilcisi olarak görmektedir. İhramcızâde ile kendisi arasındaki muhabbeti Peygamber Efendimiz’le Hz. Ebû Bekir arasındaki muhabbete benzetmektedir.

“Sâdık-ı gam-küsârımız vefâlî yâr-ı gârımız efendim! Meveddet-i kadime-nize hâşâki bu dehr-i dūnun inkılâbî hâil ve karşılıklı âyine gibi yekdiğerinin hest-nümâsı biribirinden ve mütekâbil gönüllerimizden muhabbet-i ezeli zâil olsun hâkin gubârı, âsumâna ser çekse de, yine hâk-i pâyı âlemedir. Tînetimiz toprağı ezelden beri büyüklerimizin pâ-yı pâklerinin hâk-i pâymâlidir. O günden beri sizi de büyüğümüz bilip hâkir olan özünü ve yüzünüzü hâk-i pâyiniz tanırız. Ve mahrûm-ı iltifatın olmaktan Allah’a sığınırız.

Zanneyleme ki kibr u nahvet bu tab’ımı inhirâf kıldı

Hâşâki bî-vefâ bu gurbet ol hubb-i kadîmi ihtilâf kıldı

Bâkî, sudûr eden aczimîn afvını diler fazilet-âşiyânı gönlünüze dehâletle ellerinizden öperim, efendim.

Semâver derd ile inler

Hulûsî derd ile dinler

81. Ateş, *Mektûbât*, s. 185-186.

Semâver zâr eder çağlar

Hulûsî zâr eder ağlar

Semâver der ki bî-yârım

Hulûsî der ki hem -zârım

Semâver çeşmidir nem-nâk

Hulûsî sînedir sad-çâk

Semâver zâr-ı firkatte

Hulûsî derd-i mihnette

Semâver ateşe suzân

Hulûsî atşıla giryân

Semâver mest ile mestân

Hulûsî dost ile hayrân

Semâver lâ der illâ der

Hulûsî dâim illâ der

Semâver nâra dûd eyler

Hulûsî yâ Vedûd eyler

Fasl-ı bahâr-ı ömrünü, dehr-i dîn vakt-ı hazâna çevirdi. Hani o fasl-ı bâhârın nerede? Can deyî Yusuf-ı Ken'ân'ını dîn-bâhâya sattın: Hâni aldığın bu kâbil metâin nerede? Düşmanınun fırsatı başın önünde idi, sen baş fırsatı düşmanına verdin: Hâni o âzâdelik demindeki fırsatın nerede? Sen bahtiyar idin; pür-izz ü i'tibâr idin: Her kâr u varın dağıldı. O kâr-ı vârin nerede? Bir pâdişâhın nedîmi idin. Her huzûrun hâzır ve her hâzırın huzur idi: Şimdi o devletten mehcûr nedamettesin.

O hâzır-ı huzûrun nerede? Ey yârân-ı vefâdâran; sâlâh u felâh, yârın zülfü müyü yoluyla meşgul olup gayriyi yadında tutmamakla dostun o ser-i zülfü nigârekî yapışa gayrinin kaydını elden bırak. Çünkü ser-rişte-i visâl o zülf-i

hablû'l-metin ile husûl-pezîr-i murat olacağı muhakkaktır. Her nesne ki sana masivâdır, yârın gayridir. Her nesne ki sana yâr ola mâsivânın gayridir. Yâr, ol sensizlikten gelen devlet bucağının ocağıdır. Devletine şâkir ve izzetine nâzır ol.

*Yâdında mıdır geçen eyyâm
Nûş eylediğin mezâkı her câm*

*Yoksa gam-ı âlem-i vefâsız
Mihri-i dil eyledi mi bekâsız*

*Sermâye-yi işi tutmuşsun
Gayrileri yâdı unutmuşsun*

*Bezm-i cem u sohbet-i yârân
Kıldı sana vuslatı nümâyân*

*Sermâye-yi nakdi ol büzürgân
Verdi sana hadden firâvan*

*Meyhâne-yi vahdete eriştin
Fikreyle ki ne devlete eriştin*

*Peymâne-nûş-ı muhabbet oldun
Âzâde-i dâm-ı mihnet oldun*

*Bir dâmeni tuttu ki destin
Sâkîsi idi mest-i elestin*

*Bil bâbını kâbe-i itâat
Sür yüzünü pâyına sa'âdet*

*İstersen olasın abd-ı makbûl
Can ver de kurban-ı Garîbullâh ol*

*Nakşeyle zamîrine hayâlin
Seyreyle hakikat cemâlin*

Ol heykel-i nûru sanma sûret

Sûret görünürse bilki gaflet

Zâtında ki hâsılât-ı kemâlât

Âyine-yi Hak mîsâl-i âyât

Aşkî ile huzûruna atıp cân

Müyesser ola visâl-i cânân

Gör ki o mehri dîdârın

Tâ kîm göresin hakkı yârın

Âhû gibi dü-çeşmi gül-izârı

Dür tek dişî la'lin leb-i humârı

Ebrûları .... kible-i âlem

Keysuları müşg-bû pür-ham

Cânın ana ver de zinde cân ol

İç âb-ı hayâtı câvidân ol

İkrâmına kânına eriş var

Hızrın dem-i fercâmına eriş var

Var eyle hevâsına vâri pâ-mâl

Son söz budur ey kerîm-i hoş-hâl

Maksûd bu ki gönlümün duâsı

Olam o şehin hâk-i pâsı

Ol hân-gehin yüzü karası

***Hulûsî bâbının gedâsı.**"⁸²*

82. Ateş, Mektûbât, s. 17-20.

Osman Hulûsî Efendi manevî seyrini İhramcızâde'nin rahmet nazarlarıyla kemâle erdirmiştir. Osman Hulûsî Efendi her fırsatta şeyhine olan muhabbet ve saygısını beyan eylemiştir. *Mektûbât*'ında yer alan ve İhramcızâde'ye yazdığı mektuplarında İhramcızâde'den uzak olmanın sancısını dile getirmiş, şeyhi ile irtibatının elest bezminden beri devam ettiğini, kendisiyle ruhlar âleminde tanıştığını, İhramcızâde'ye candan bağlı kaldığını, kendisine olan sevgisinin ileri boyutta olduğunu ve kendisine göstereceği edepte aciz kaldığını belirtmiştir.⁸³ Sekizinci mektubunda;

*İstersen olasın abd-ı makbûl,
Can ver de kurbân-ı Garîbullâh ol*

*Zâtında ki hâsılât-ı kemâlât,
Âyine-yi Hak misâl-i âyât*

mısraları ile şeyhine ne denli hayran olduğunu ve onun ahlâkına bürünmenin çabasını güttüğünü, İhramcızâde'nin kemâline hayran kaldığını ve onun ilâhî tecellilerin mahalli konumunda olduğunu dile getirmiştir. Bu mektubunda kaleme aldığı şiirinin devamında;

*Aşkî ile huzûruna atıp cân,
Müyesser ola visâl-i cânân*

*Cânın ana ver de zinde cân ol,
İç âb-ı hayâtı câvidân ol*

mısraları ile de fenâ fi'ş-şeyh mertebesine ermeyi, salihlerle ve sadıklarla beraberliğin gerçekleştirilmesi ile ilâhî vuslatın hasıl olacağını ifade etmektedir.

7.4. Hulûsî Efendi'nin Şiirlerini İhramcızâde'nin Takdiri

Osman Hulûsî Efendi'nin şiirlerindeki ilham kaynağı İhramcızâde olmuştur. İhramcızâde onun muhabbet ateşini alevlendirmiştir. İh-

83. Ateş, *Mektûbât*, s. 17-20.

ramcızâde'nin yanında aldığı terbiye Osman Hulûsi Efendi'nin edepli olduğu kadar edib bir şahsiyet haline gelmesini sağlamıştır. Gönlündeki samimi duygular dilinden güzel ifadelerle dönüşmüştür. Osman Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde kendilerinin yazdığı şiirler hakkında İhramcızâde'nin şu değerlendirmesini aktarmaktadır: “Hazreti Pîr Efendimiz bizim ilâhîlerimizi dinlemiş. Sonra da şöyle buyurmuş: ‘Gardaşlarım! Kitabullah müstesna, Rasûlullah’ın sözleri müstesna, sahabenin sözleri müstesna, ondan sonra oğlumuz Hulûsi’nin sözleri gelir, bu şiirler kâlden hâle gelinerek yazılma değildir. Hâlden kâle geldikten sonra yazıldı’ diye buyurmuşlardır.”⁸⁴

İhramcızâde'nin Gürün ziyaretlerinden birinde Osman Hulûsi Efendi de kendilerine eşlik etmek ister. Nasip olup gidemez. Buna müteessir olur, bir ilâhî yazar. Gürün’e gidecek olan Hacı Muhyiddin Tütüncü’ye verir ve der ki: “Bunu, Efendim bir şey okuyun diye emrederse huzurunda okursunuz.” Gürün’e varırlar, İhramcızâde’yi ziyaret ederler. Sohbetinde İhramcızâde Gürünlülere bir ilâhî okumalarını emreder. Gürünlüler de; “Efendim, Darendeliler güzel okurlar, müsaade ederseniz onlar okusun” derler. Bunun üzerine İhramcızâde'nin işaretiyle Osman Hulûsi Efendi'nin yeni yazdığı şu ilâhî okunur:

*Ey sâhib-i kân-ı sehâ ol dâd-res feryâdıma
Ey mün'im-i kenz-i vefâ ol dâd-res feryâdıma*

*Hâlîm bu ey âlî-cenâb yandı ciğer oldu kebâb
Sana budur arz-i hitâb ol dâd-res feryâdıma*

*Bir bak nedir ey âlî-şân hasretledir hâlîm yaman
Mihnete düştüm el-amân ol dâd-res feryâdıma*

*Bildim ki derdim bî-devâ dermânı sensin ey şehâ
Zâr eylerim subh u mesâ ol dâd-res feryâdıma*

*Ey server-i hûbân bu şeb eyle n'olur ihsân bu şeb
Derdime kıl dermân bu şeb ol dâd-res feryâdıma*

84. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 159.

*Bir bî-nevâ-yı bî-kesim eflâki inletir sesim
Olgıl bugün dâd-resim ol dâd-res feryâdıma*

*Bî-çârenin dâd-hâhı ol dâd-res-i eyvâhı ol
Derd-i dilin âgâhı ol ol dâd-res feryâdıma*

*Gurbetde kaldım bî-enîs olgıl bana ni'me'l-celîs
Ey mürşid-i pâk-nefîs ol dâd-res feryâdıma*

*Tut destimi ol dest-gîr oldum gam-ı hicre esîr
Gör hâlim ey bedr-i münîr ol dâd-res feryâdıma*

*Düşdü gönül senden cüdâ erdir yine anı sana
Der ki **Hulûsî** ey şehâ ol dâd-res feryâdıma.⁸⁵*

İhramcızâde bu ilâhîyi gözyaşıyla dinler. Daha önceden Gürün'den Sivas'a dönmeye niyetliyken emir buyurur: “*Gardaş! Arabayı hazırlayın, Darende'ye gitmemiz üzerimize vazife oldu.*” Gürün'den Darende'yi teşrif ederler.⁸⁶

7.5. Osman Hulûsi Efendi'nin İhramcızâde'ye Olan Muhabbeti

Osman Hulûsi Efendi mürşidi İhramcızâde'yi “Karîbu'llâh” nisbe-siyle anmakta, mürşidi İhramcızâde'ye olan muhabbet ve bağlılığını şu şekilde dile getirmektedir:

*Cân mürgünüñ ezkârı dîdâr-ı Karîbu'llâh
Her demdeki efkârı dîdâr-ı Karîbu'llâh⁸⁷*

85. Ateş, *Dîvân*, s. 247.

86. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 225.

87. Can kuşunun, ruhumun ismini hep ezberinde tuttuğu, ismini hep andığı ey Allah'ın yakın dostu Efendim, senin yüzünün güzelliğine meftunum. Seni gördükçe içimde güller açılmakta, senin efsunlu gözlerinden bana hikmet nazarları saçılmakta. Ruhum seni fikrettikçe sana olan rabitam artıkça seninle oluyorum, seninle doluyorum. Sana yaklaşmakla Allah'a yaklaşıyorum.

Almış ezeli varın kulmuş ana ikrârın

Görmüş gül-i ruhsârın dîdâr-ı Karîbu'llâh⁸⁸

Akvâli şeriat hep ef'âl-i tarîkat hep

Ahvâli hakîkat hep esrâr-ı Karîbu'llâh⁸⁹

Bu bende Hulûsî'nin efgende Hulûsî'nin

Dil-bende Hulûsî'nin dîdâr-ı Karîbu'llâh.⁹⁰

Osman Hulûsî Efendi şeyhine o kadar bendedir ki onu hatırlatan her şey Osman Hulûsî Efendi'yi heyecana büründürmektedir. Şeyhinin dergâhını Hak kapısı olarak görmekte, hamlıkların giderilip olgunlaşma enstitüsü olarak değerlendirmekte, onun dergâhını baştan sona edep dairesi olarak nitelendirmektedir. Bir şiirinde şeyhinin dergâhına olan bağlılığını şu şekilde vurgulamaktadır:

Hudâ'ya bin şükür bir mü'miniz Allah'ımız vardır

Şehâdet eyleriz ancak Rasûlu'llâh'ımız vardır

Tahiyyât ü selâm olsun ana hem âl ü sahbına

Ki şer'-i pâkine münkâd dil-i âgâhımız vardır

O şâh-ı Nakş-bend'in bendesiyiz bâb-ı lutfunda

Sırât-ı müstakîme muttasıl dergâhımız vardır

Bi-hamdi'llâh bizim kaygı gününden bâkimiz yokdur

Şefî'-i Rûz-ı Mahşer çâre-sâz-ı râhımız vardır

Reh-i aşkındayız gerçi anın âvâre bir sâlik

Cenâb-ı Pîr-i rûşen-dil Karîbu'llâh'ımız vardır

88. Ezel bezminde İlahî varlık hazinesinden alacağını almış, maneviyatla donanmış ve imanını o ân orada ikrar etmiştir. Manevî güzellikleri ezel âleminde seyreden, görme şerefine ulaşan, Allah'a yakın, Allah dostu mürşidim efendimin yüzünü seyrettikçe ben o güzelliklerin yansımasını müşahede ediyorum.

89. Efendimin sözleri hep dinin hükümlerine Kur'ân ve sünnete uygundur. Davranışları hep tasavvuf geleneğine göredir. Manevî halleri ruhunun yüceliği, Hakkın esrar perdesini açan, Allah'a yakınlaşan bir makamdadır.

90. Ateş, Dîvân, s. 273-274.

Mukavves kaşlarından gayrı bir mihrâbımız yokdur

Bizi ta'n eyleyen nâ-merde eyvallah'ımız vardır

O müşgîn zülfü koklatmaz yanaktan bûse vermezse

Kesilmez tâ-kıyâmet nâle-i cângâhımız vardır

Ne derlerse desinler bigânelerden ictinâbım yok

Harîm-i yâra mahrem dilde resm-i râhımız vardır

Hulûsî *kûy-ı yâra kazsalar mezârımız dostlar*

*Yolunda öldü derler başka ne günâhımız vardır.*⁹¹

Ballar balını bulan, aradığı hakikate İhramcızâde'nin huzurunda kavuşan Osman Hulûsi Efendi ilim, irfan, edep, ihlas, iman, kulluk ve teslimiyet namına ne kadar güzel haslet varsa onların hepsini şeyhi İhramcızâde'nin hakikat otağında öğrenmiştir. Kendisinin varıp kana kana içtiği bu hakikat çeşmesinden muhataplarının da beslenmesi için şiirinde onun dergâhını şu şekilde tanıtmaktadır:

Gönül Allah'ı der Allah'ı söyler

Dilinde vird edip hergâhı söyler

Hayâli akl u fikri yâr olanlar

Olur âgâh dil-i âgâhı söyler

Okuyan ilm-i Hakkî mektebinden

Olup ârif fenâ fi'llâhı söyler

Kapısı toprağına yüz koyanlar

Erer dergâhına dergâhı söyler

Ne hâcet derdini izhâra zîrâ

Kişinin hâl-i derdin âhı söyler

91. Ateş, *Dîvân*, s. 86.

Neyi sevmişse cân yâdında dâim
 Neyi görmüşse göz dil-hâhı söyler
 Murâdın terk eden dosta **Hulûsî**
 Visâline erer ol şâhı söyler.⁹²

Zor zamanda ilâhî sırra kavuşmak, gönülden mâsivâyı çıkarıp Hakk'a vuslata ermek, dilini zikirle, kalbini nurla doldurmak isteyenleri İhramcızâde'ye mürit olmaya davet eder. İhramcızâde'nin dergâhında gönüllerin ne denli safi kılındığını Osman Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

Eğer isterse dil dil-berle olmak
 Leb-i teşne dahi Kevser'le olmak
 Karîbu'llâh-ı Hakkî'ya karîb ol
 O gül-ruhsâra zerrât andelîb ol
 Murâdın cümle hâsıl ola andan
 Ferâgat eyle andan başka cândan
 Dil ü cânı ana yâr eyle yâr ol
 Makbûl-ı abd-i Rabb-i Kirdigâr ol
 Ferâgatla vücûdun eyle fânî
 Verip cân u cihânı anı tanı
 Budur maksûd eğer olursa hâsıl
 Olagör şâh-ı Karîbu'llâh'a vâsıl
Hulûsî'nin dil ü cânı o dil-ber
 Lebi Kevser dü-zülfü müşg-i anber
 Hezârân izzet ü devlet saâdet
 Veren cân erişe maksûda elbet⁹³

92. Ateş, Dîvân, s. 76.

93. Ateş, Dîvân, s. 324-325.

Osman Hulûsi Efendi mürşidi İhrâmcızâde'yi gönlünün ehil doktoru olarak görmektedir. Mürşidinin telkin ettiği virdleri ve zikirleri manevî birer reçete olarak görüp kalbinin devasına bunları büyük derman kıldığını dile getirmektedir. Riyâzet ve mücâhedeyi elden bırakmadan şeyhinin dergâhında gönlünü safi kılmaya ve nefsini tezkiye etmeye çalıştığını belirtmektedir. Mürşidi İhrâmcızâde'nin kendisine son derece tesirli bir nazar kıldığından bahsetmektedir. Kendi ifadesiyle “işte ne olduysa orada o anda....” olduğunu dile getirmektedir.

Meyl eyledi dil sen gibi dil-dâra efendim

Derdimi ne hâcet sana izhâra efendim⁹⁴

Her neye nazar kılrsa bu dîdem sana müştâk

Etmez olup artık nazar ağyâra efendim⁹⁵

Eyledi firâk âteşi cânım evin ihrâk

Bu derdlerime eyle n'olur çâre efendim⁹⁶

Göz göz oluban cism-i zâîfim amân ey yâr

Hasret yüreğe açdı nice yâre efendim⁹⁷

Aşıkına ma'şûk nice çevirmez aceb yüz

Bülbül ki kılar nâleyi gül-zâra efendim⁹⁸

Ma'mûrelerim oldu harâb-ı hicr ile tahrîb

Ta'miri sana kaldı yetiş zâra efendim⁹⁹

-
94. Ey Efendim! Gönlüm, senin gibi gönül alıcı bir sevgiliye meyl etti. Sen benim gönlümü biliyorsun. Bu bakımdan derdimi anlatmak için sana dil dökmeye ne gerek var.
95. Benim gözlerim her neye baksa, seni hatırlamakta, sana olan sevgim, özlemim artmaktadır. Nereye baksam gözüm seni görür. Bunun için gözlerim senin dışında kimseye nazar etmez Efendim.
96. Ey Efendim! Senden ayrı olmanın verdiği ateş, gönül hânemi yakıp tutuşturmaktadır. N'olur efendim, benim gönlümdeki bu ateşlere çare olur.
97. Benim bu zayıf vücudum yüreğimde de nice yaralar açmaktadır.
98. Ey Efendim! Bülbül, gül bahçesindeki güllere nasıl bakıp ah vah etmekteyse, âşık da dâima sevdiği kişiye yüzünü çevirmektedir. Yani bülbülün güle hayrân olduğu gibi ben de sana hayrânım efendim.
99. Ey Efendim! Sağlam neyim varsa, senden ayrı kalmanın sıkıntılarının, tahribâtın tamir sana kalmıştır. N'olur efendim, ağlayıp inleyen bu fakire yetiş de tamir ediver.

Dûr eyleme bu bendeni feyz-i nazarından

*Lutf eyle Hulûsî gibi bî-âra efendim.*¹⁰⁰

Osman Hulûsî Efendi şeyhini “yâr-ı sâdık olarak nitelemekte, şeyhini ileri düzeyde özlemekte, şeyhinin davasına bende olmakta, şeyhinin saldığı o özel dertlerle yanıp küle dönmekte, günahlarına ağlayıp gözyaşlarını pınara dönüştürmekte ve bir an evvel şeyhinin huzuruna varmak istemektedir.

Aşkın yakıp eyledi nâr cümle işimi kıldı zâr

*Gitdi kamu nâmûs u âr ey yâr-ı sâdık yâr yâr*¹⁰¹

Gönlüm sana hayrânedir dîdelerim giryânedir

*Bu cân dahi kurbânedir ey yâr-ı sâdık yâr yâr*¹⁰²

Bî-çâre kıldın gönlümü âvâre kıldın gönlümü

*Bîmâre kıldın gönlümü ey yâr-ı sâdık yâr yâr*¹⁰³

Bu gözlerim ermek diler dîdârını görmek diler

*Pâyına yüz sürmek diler ey yâr-ı sâdık yâr yâr*¹⁰⁴

Mürüvvet issi âlî-şân müştâkadır sana bu cân

*Derdinledir hâlim yamân ey yâr-ı sâdık yâr yâr*¹⁰⁵

100. Ey Efendim! Bakışlarındaki feyizden bu kulunu irak eyleme. Duygularını çekinmeden dile getiren bu Hulûsîye lutf et de feyizinden mahrûm bırakma. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 190.

101. Aşkın yaktı beni, ateş eyledi. Ağlayıp inlemekten başka yapacak işim kalmadı. Başkalarının, içine düştüğüm aşktan ötürü beni ayıplamaları umurunda değil; bu anlamda utanma nedir bilmem, ey sâdık sevgili. Ey sevgili, en sevgili.

102. Gönlüm, güzelliğın karşısında hayret makamındadır. Ağlamaktan gözyaşlarım çağıl çağıl akmakta; canım sana kurbandır, ey sâdık sevgili. Ey sevgili, en sevgili.

103. Çaresiz kıldın gönlümü, perişan ettin kalbimi. Hasta ettin sen beni, ey sâdık sevgili. Ey sevgili, en sevgili.

104. Bu gözler sana ermek, seni görmek ister. Bu gözler ayaklarına yüz sürmek ister, ey sâdık sevgili. Ey sevgili, en sevgili.

105. Ey iyilikler, cömertlikler sahibi, şanı yüce olan! Bu can sana iştıyaklı, bu can seni özlemekte. Bu can sana can atmakta. Derdinle hâlim perişan, ey sâdık sevgili. Ey sevgili, en sevgili.

Hulûsî'nin yüzü kara her dem düşer âh u zâra

Huzûruna nice vara ey yâr-ı sâdık yâr yâr¹⁰⁶

Osman Hulûsî Efendi şeyhinin hasretine dayanamaz. Ayrılıklar, fir-kat, hasret ve iştiyak onu şeyhinin yolunu gözlemeye sevk eder. Şiir-lerinin birçoğunda şeyhine olan hasretini anlatır; hep onun yanında olmak ve onun bulunduğu yere gitmek ister:

Gönül derdinle bîmâr oldu dermâna eriş ey yâr

Yanar hasret odundan ana ihsâna eriş ey yâr

Terahhum eyleyip imdâd kıl bî-çâre hâline

Firâkınla harâb oldu bu dil-hâne eriş ey yâr

Tahammül kılmağa tende mecâlim kalmadı aslâ

Bu eflâke çıkan zâr ile efgâna eriş ey yâr

Tefekkür eyleyip her dem hayâlini bu cânımda

Sevindirip nihâyet ver bu hicrâna eriş ey yâr

Bu dîdem görmeyi ister cemâl-i bâ-kemâlini

N'olur teşrîf kıl bu dil-i vîrâna eriş ey yâr

Bu nefsi-i bed-likânın leşkери yağmâ eder varım

Kerem kılıp inâyetle bu tuğyâna eriş ey yâr

Hulûsî'nin diğer-gün oldu hâli işbu derdinden

Edip lutfu bu ahvâl-i perîşâna eriş ey yâr.¹⁰⁷

Osman Hulûsî Efendi'nin şeyhine olan bağlılığı tamdır. Şeyhine bağlılıkta asla hesap ve kitaba yer vermez. Şeyhinin hayırhahlığına inancı tam, şeyhinin maneviyatına olan güveni zirvededir. O şeyhi İh-ramcızâde'ye olan samimi bağlılığını şu şekilde ortaya koymaktadır:

106. Hulûsî'nin utancından sana bakacak yüzü yok. Her an ağlayıp sızlamakta. Bu kara yüzü ile huzuruna nasıl gelsin, ey sâdık sevgili. Ey sevgili, en sevgili. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 42.

107. Ateş, *Dîvân*, s. 43.

A'mâ neyi görmüştür ednâ neyi bilmiştir

Dânâ anı bulmuştur erkân-ı Karîbu'llâh¹⁰⁸

Âsâr-ı muhabbetdir esrâr-ı muhabbetdir

Envâr-ı muhabbetdir dîdâr-ı Karîbu'llâh¹⁰⁹

Bu bende Hulûsî'nin efgende Hulûsî'nin

Dil-bende Hulûsî'nin dîdâr-ı Karîbu'llâh¹¹⁰

Osman Hulûsî Efendi'nin nazarında muhabbetin hakikati, âşığın sevdiği uğruna her şeyini bağışlaması, kendinde varlık görmemesi, kendi benliğinden sıyrılıp Hakk'ın varlığında daim olmasıdır. Âşığın Rabb'i ile arasına giren perdeleri ortadan kaldırmasının yolu muhabbete bürünmektir. Muhabbet ehline ilâhî sırlar aşikâr olmaya başlar. Bir muhabbet eri olarak Osman Hulûsî Efendi şeyhine adeta bende olmuştur. Kendini biçare kul, şeyhini emsali bulunmaz rehber olarak görmektedir. Şeyhinde zuhur eden ilâhî tecellileri müşahede etmek onu şeyhine mestan kılmıştır. Şeyhine yakın olmak onu huzurlu ve mutlu kılmaktadır. Osman Hulûsî Efendi bir manzumesinde gerçek müridi, samimi âşığı, fakr ve zühd ehlini şu şekilde tarif etmektedir:

Taleb oldur ki anda tâlib olmaz

Mürîd ol kim murâda râgıb olmaz

İki dünyâyı arz etseler âşık

Kılıp sevdâ-yı yârı sâhib olmaz

Giyenler "fakru fahrî"den ridâyı

Cihânın izzetini câlib olmaz

108. Gözleri görmeyenler, kalbi mühürlü olanlar onun güzelliğini bilemezler, çünkü onlar bu yüce kıymeti bilecek erginliğe ulaşmamışlardır. Seçkin insanlar onun güzel erkânını bulup, Allah'a yakın olmanın yollarına ulaşmışlardır.

109. Muhabbetin eseri olarak, ilahî sevginin sırları hep onun gönlünü aydınlatmış, böylece onu rehber edinenlerin de yüz aydınlığı, gönül ışığı olmuştur.

110. Ateş, *Dîvân*, s. 273-274.

*Muhabbet lezzetini bulsa zâhid
Kuru da'vâya hergiz zâhib olmaz*

*Özü sözü bir olup yâr olanlar
Hulûsî doğru söyler kâzib olmaz.¹¹¹*

Osman Hulûsî Efendi'nin nazarında mürid olan zatın herhangi bir arzu, istek, dileği olmaksızın tasavvuf yoluna baş koyması gerekmektedir. Mürid-mürşid arasındaki ilişkinin samimiyetini şu beyitleri ile dile getirmişlerdir:

*Sensiz dünyâyı ukbâyı
Gülüm n'idem n'idem n'idem
Hûr u Cennetü'l-â'lâyı
Gülüm n'idem n'idem n'idem
Sînem onulmaz yaralı
Değmeye onmaz yâr eli
Senden özge yârı velî
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

*“Mâzâğa'l-basar”dır göziün
Kelâm-ı cân-fezâ sözün
Manzarım olmazsa yüzün
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

*“Ve'l-leyl” zülf-i zer-târın
“Ve'ş-şems” mihr-i dîdârın
Olmazsa dilde ezkârın
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

111. Ateş, Dîvân, s. 101.

Servi kaddine Tübâyı
 Vermezem iki dünyâyı
 Gönülde gayrı sevdâyı
 Gülüm n'idem n'idem n'idem

Sana yok âlemde sâni
 Âlemin cân u cânânı
 Aşkınla dolmayan cânı
 Gülüm n'idem n'idem n'idem

Sen olasın dilin sözü
 Yâdında gece gündüzü
 Senden gayra bakan gözü
 Gülüm n'idem n'idem n'idem

Aceb nice olur hâli
 Sana varmaz ise yolu
Hulûsî gibi bir kulu
 Gülüm n'idem n'idem n'idem¹¹²

Mürşidi İhramcızâde'ye ithafen yazılan bu şiirinde Osman Hulûsi Efendi, mürşidi ile ayrılmaz bir bütün olduğunu, mürşidi olmadan hiçbir nimetin kadr u kıymetinin bulunmadığını ifade etmektedir. Bir pîre uymayıp tâbi olmadıktan sonra insanın hiçbir değerinin olmadığını beyan etmektedir.

Osman Hulûsi Efendi *Dîvân*'ının sonunda silsile-i şerifi manzûm ve Farşça olarak sunmaktadır. Bu silsilede şeyhi İhramcızâde'nin Hak dostluğuna şu şekilde vurgu yapmaktadır:

Be-ân hurşîd-i âlem-tâb Karîbu'llah-ı İhrâmî
 Celîlü'l-menkabet hem âlî-himmet-râ cihân meşhûr¹¹³

112. Ateş, *Dîvân*, s. 199.

113. Ateş, *Dîvân*, s. 436.

Osman Hulûsi Efendi; “Gerçi biz bu yolun gereklerini tam yerine getiremeyen avare bir sâlikiz amma, Allah’a yakınlık kesbetmiş/Karîbullah olan, gönlü mârifet nurlarıyla aydınlanmış bir şeyhimiz vardır.” diyerek şeyhi İhramcızâde’nin Allah’ın nezdindeki yüksek makamına dikkat çekmekte ve onun irşadına olan ihtiyacını dikkatimize sunmaktadır.¹¹⁴

Mukavves kaşlarından gayrı bir mihrâbımız yokdur

*Bizi ta’n eyleyen nâ-merde eyvallah’ımız vardır.*¹¹⁵

beytinde Osman Hulûsi Efendi şeyhine ne denli meftun olduğunu, İhramcızâde’nin büyük bir mürşid konumunda bulunduğunu, onunla hoşnut ve ona hayran kaldığını dile getirmiştir. Kavisli olmasından dolayı sevgilinin kaşını yaya ve mihraba benzetmektedir. Kemâl yolculuğunda İhramcızâde’yi mihmandar kabul etmekte, şeyhinin dergâhını ulu kapı olarak görmekte, şeyhini devletlu bir zat diye nitelemektedir. Müritlik dünyasında şeyhinin kapısına kıtmir oluşunu çok görüp kınayanlara aldırmamakta ve kendi safiyetini kazanmanın derdine düşmektedir.¹¹⁶

O müşğîn zülfü koklatmaz yanaktan bûse vermezse

*Kesilmez tâ-kıyâmet nâle-i cângâhımız vardır*¹¹⁷

Yâr-i hakîki Allah’tır. Bizlere muhabbetullah şevkini aşladıkları için peygamberler de bizlerin sevdiği kıymetlerdir. Allah sevgisini ve Peygamber Efendimiz’e tabi olma imkânını bizlere sundukları ve bizleri Peygamber Efendimiz’in yoluna sevk ettikleri için mürşid-i kâmiller de muhabbet beslediğimiz isimlerdir. Mürşid-i kâmiller bizi yâr-i hakîkiye götürecek yol ve usûlü öğretmektedirler. Osman Hulûsi Efendi’nin beyitte “zülüften koklamak” ve “yanaktan bûse vermek” tabirlerinden

114. Zülfikar Güngör, “Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 176, Haziran 2015, s. 12-13.

115. Onun kavisli kaşlarından başka yönelecek bir mihrâbımız, yönümüz yoktur. Bu hususta bizi kınayanlara da sadece eyvallah, “öyle olsun” sözümüz vardır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 86.

116. Güngör, “Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var”, s. 12-13.

117. Pîrimiz misk kokulu zülfü koklatmaz ve yanaktan bûse/öpücük vermezse; kıyâmete kadar dinmeyecek candan bir inleyişimiz vardır.

maksadı, yâr-i sâdika yakın olmak, sevgili ile vuslata ermek, kurbiyet kazanmak, gayb âleminin sırlarına giriftar olmak ve ilâhî tecellilerden hoşnutluk duymaktır. İlâhî tecellilerden mahrumiyet Osman Hulûsi Efendi'yi korkutmakta, Hakk'ın yakınlığını kaybetmek onu perişan kılmaktadır.¹¹⁸

Ne derlerse desinler bîgânelerden ictinâbım yok

*Harîm-i yâra mahrem dilde resm-i râhımız vardır*¹¹⁹

Osman Hulûsi Efendi tarikat dersi olarak çekilen zikirlerden maksadın, uygulanan râbîta usulünden gayenin, murâkebe halinde bulunmanın, halvet uygulamasını gerçekleştirmenin hakikatini vuslata erme yolu şeklinde görmektedir. Onun beyanıyla bilmeyen bu tür tasavvuf usullerini dillerine dolamakta, yerli yersiz eleştirilerde bulunmaktadır. Tasavvuf yolunun inceliklerine vakıf olanlar alandışı kesimlerin ve harîçten gazel okuyan muhitlerin taşlamalarına aldırış etmemektedirler. Tasavvuf yoluna baş koyan sâlikler kendilerini yâr-i hakîkî ile vuslata erdirecek gerçek güzergâhın benimsedikleri tasavvuf yolu olduğuna kanaatleri tamdır. Osman Hulûsi Efendi de girdiği tasavvuf yolunun yerinde olduğundan ve dervişlik sanatının kıymetinden özellikle dem vurmaktadır.¹²⁰

Hulûsî kûy-ı yâra kazsalar mezârımız dostlar

*Yolunda öldü derler başka ne günâhımız vardır*¹²¹

Osman Hulûsi Efendi kabrinin kûy-ı yâre, yani sevgilinin diyârına kazılmasını istemektedir. Seven sevdiğiyle hayattayken yakın olmayı dilediği gibi, öldükten sonra da sevdiği ile hasredilmek ister. Kişinin sevdiğiyle beraber olmayı dilemesi, aşkın kanunudur. Aşkın safiyeti

118. Güngör, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", s. 12-13.

119. Bize ve yolumuza yabancı olanlar, bizi bilmeyenler ne derlerse desinler onlardan çekinecek bir durumum yok. Sevgilinin mahremiyetine/esrârına ermiş olan gönümüzde, belirlenmiş bir yolumuz vardır.

120. Güngör, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", s. 12-13.

121. Ey Hulûsi, dostlar, sevgilinin diyârına mezarımızı kazsalar; çok olsa onun yolunda öldüğümüzü söylerler; bundan başka ne günâhımız vardır?

ve gerçekliği kişinin sevgilisi uğruna canını feda kılmasıdır. Aşk bedel ister. Aşk her şeyden soyutlanıp aşkın katıksız olmasını gerekli kılar. Osman Hulûsi Efendi bu şiirinde neden Nakşî olduğunu dile getirmekte, bir Nakşî dervişi olarak Kur'ân ve sünnet çizgisinde hayat sürmek istediğini haykırmaktadır. Hak davasına gönülden inanmakta ve Nakşîlik yolunun istikamet çizgisi olduğunu dost ve düşman herkese öğretmektedir. Müritlerini, yakınlarını ve doatlarını Nakşîlik usulünü benimsemeye çağırmakta, dervişlik yolunda kınayanın kınamasından korkulmamasını öğütlemekte ve gerektiğinde inandığı dava uğruna başını vermekten çekinmediğini ilan etmektedir.¹²²

Osman Hulûsi Efendi kişiyi Hak yoluna sevk eden en önemli amilin temiz ve seçkin bir mürşid-i kâmilin diriltici nazarı olduğunu söylemektedir. Tasavvuf dünyasında her türlü sorunun çözümü mürşid-i kâmile intisapla çözülür. Tasavvuf yolunda mürşid-i kâimler müritlerinin dertlerine derman olur.

Bir pâk-nazara bağla gönül pâyna hâk ol

*Her mes'elenin müşkilinin halli bu müşkilden içindir.*¹²³

Osman Hulûsi Efendi bir şeyhe bağlanmayı devlet olarak görmekte, tarikata intisabı Hak'a vuslat imkânı şeklinde değerlendirmekte, tasavvuf inceliklerine riayeti takva yolcululuğu olarak ifade etmektedir:

Hulûsî âsitân-ı yâra yüz koy hâk-i pây ol kim

*Bu devlet lutf-ı Hak'dır âsitân-ı bâb-ı vuslatdır*¹²⁴

Osman Hulûsi Efendi bahsettiklerini kuru laf kalabalığı olarak sunmaz. Müntesiplerine kendi tasavvufî tecrübesinden örnekler verir. Şeyhi İhramcızâde'ye nasıl bir mürit olduğunu, samimiyeti, sadakati, içtenliği, doyumsuzluğu ve hayranlığı bağlamında dile getirmektedir.¹²⁵

122. Güngör, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", s. 12-13.

123. Ateş, *Dîvân*, s. 66.

124. Ateş, *Dîvân*, s. 66.

125. O şâh-ı Nakş-bend'in bendesiyiz bâb-ı lutfunda Sırât-ı müstakîme muttasıl dergâhımız vardır. Bkz. Dârendevî, *Dîvân*, s. 86.

Bir mirşid-i kâmilin tesir halkası nasıl olur?
 Mürşidin derviş nazarındaki konumu nedir?
 Dervişin mürşide sevdası hangi düzeydedir?
 Şeyh ile mürit arasında nasıl bir gönül bağı kurulur?
 Bir derviş şeyhine neden meftun olur?

gibi sorulara Hulûsi Efendi doğrudan cevap verir. Müntesibi olduğu İhramcızâde'ye yönelik bir şiirindeki duygularını şu şekilde açıklayabiliriz: İhramcızâde'yle beraberliğin kendisine ne denli can ve hayat verdiğinden bahseden Hulûsi Efendi, şeyhi İhramcızâde'ye candan sarıldığına gönlünün kurtuluşa erdiğini söylemektedir. Şeyhin nazarı zalim nefsin katlini sağlarken, mütebessim çehresi affedilme umudunu takviye eder. Şeyhin mahmur ela gözleri duygulandırırken kendini, gösterdiği lütuf ve ihsana nasıl karşılık vereceğini bilememektedir.¹²⁶

İhramcızâde gibi bir Hak dostuna gönül verdikten sonra Hulûsi Efendi'nin dünyası değişir. Fena makamına erer, varlık kisvesinden soyutlanır, bütün alakalardan kesilir, özünü Hakk'a bağlar, aşk tadında bir hayat yaşar, aşkın bedelini ağır öder, maruz kaldığı dert ateşinden dolayı halktan nasıl cüda olduğunu şiirinde şu şekilde beyan eder:

Giydim eğnimdedir abâsı aşkın dostlar abâsı aşkın

Oldum âşinâ bir gedâsı aşkın dostlar gedâsı aşkın

Varlığımı cümle verip fenâyâ dostlar verip fenâyâ

Aldı nem var ise hevâsı aşkın dostlar hevâsı aşkın

Murâdım terk edip uydum o yâra dostlar uydum o yâra

Hâsıl olsun deyü rızâsı aşkın dostlar rızâsı aşkın

Ayrırdı gönlümü dostdan kardaşdan dostlar dostdan kardaşdan

Oldum garîb-i bî-nevâsı aşkın dostlar bî-nevâsı aşkın

126. Kadir Özköse, "Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Mürşidi İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s.)'ye Bağlılığı", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 25, Sayı: 222, Haziran 2018, s. 35.

Hâk-i pâyna yüz sürelden pîrin dostlar sürelden pîrin

Doldu dil ü câna safâsı aşkın dostlar safâsı aşkın

Penâh edeliden dostun eşiğin dostlar dostun eşiğin

Ulaşdı derdime devâsı aşkın dostlar devâsı aşkın

Karîbu'llâh kapısına yöneldim dostlar kapısına yöneldim

Göründü gözüme likâsı aşkın dostlar likâsı aşkın

Düşürdü yolumu semt-i maksûda dostlar semt-i maksûda

Hâdî-i râh olup hüdâsı aşkın dostlar hüdâsı aşkın

Değişmem zevkimi iki cihâna dostlar iki cihâna

Olaldan fakîr ü fenâsı aşkın dostlar fenâsı aşkın

*Ad ile sanından geçip **Hulûsî** dostlar geçip **Hulûsî***

*Toprak olup oldu bekâsı aşkın dostlar bekâsı aşkın.*¹²⁷

Hulûsi Efendi başladığı seyr u sülûk eğitiminde mürşidi İhramcızâde'nin dergâhını manevî bir devlet olarak görmüştür. Eriştiği bu devlette kurbiyet makamını elde etmiştir. Hakk'a kurbiyet makamına erişince toprak misali tevazu kanatlarını yere indirmiş, lâ mekân sırrına erip kararsız bir hâle bürünmüş, hâlden hâle geçmiştir. İhramcızâde'nin dergâhını izzet ve şeref kapısı olarak gören Hulûsi Efendi, mürşidinin huzuruna varmakla can bulduğunu, hayat kazandığını, izzete kavuştuğunu söylemektedir. Yâr ile yâr olanlar ikiliği gidermişler, benlik davasından geçmişler, sevgilinin dünyasına gark olmuşlardır. İhramcızâde'nin öğütlerini tutanların Kur'ân'ın ipine sınımsız sarıldıklarını, Kâbe'nin huzur iklimini onun dergâhında bulup kopmayan sapasağlam bir ipe sarıldıklarını söylemektedir. Gurbette kalmayıp Karibullah'ın dergâhına varmayı tavsiye eden Hulûsi Efendi, İhramcızâde'nin sözlerini ilâhî vahye uygun söylem, kendisini Peygamber Efendimiz'e benzeyen ve Peygamber Efendimiz gibi güvenilir bir şah-

127. Dârendevî, *Divân*, s. 152-153.

siyet olduğunu söylemektedir. Âlemi onun tasarrufunda, devranı onun yaklaşımında görmekte ve onu vuslata ermiş âşıklardan biri kabul etmektedir. İhramcızâde imanın zahirî hükümlerini yerine getirerek kulluk hassasiyetine bürünmekle birlikte aslında o, elest bezmindeki ikrarına sadık kaldığı için mana şerbeti içenlerden olmuştur. Ezelde onu tanıdıkları için sevenleri onunla yar olmuşlar, bu âlemde de ona yakın olmuşlardır. İhramcızâde'nin ayağının tozunu gözüne sürme yapan Hulûsi Efendi, onun dünyasına nazar etme imkânı bulan gözlerin hakka'l-yakîn mertebesine eriştiğinden bahsetmektedir. Hulûsi Efendi tasavvuf yolunda elde ettiği kemali varlığını bu yolda yok etmekte görmüştür. Bu dünyada toprak gibi mütevazi olanların yerini Arş-i Âlâ olarak görmüştür. Hulûsi Efendi'ye göre her sözün sıdkı o sözün haline bürünmektir.¹²⁸ Hâle dönüşmeyen sözlerin hepsi yalancılardan kavli mesabesinde dir.¹²⁹

Tasavvuf yolunda sülûk edenler her türlü istek ve arzularını, talep ve beklentilerini mürşidlerine arz ederler. Bu, mektup vasıtasıyla olduğu gibi, manevî râbitalar yoluyla da olabilir. Mensur olduğu gibi manzum da olabilir. Zaten mürşidler de sâliklerden gelen bu şekildeki taleplere göre onları irşad ederler. Virdlerini, seyr ü sülûkta takip edecekleri usûlleri belirlerler.

Osman Hulûsi Efendi âdetâ bazı taleplerini şeyhine arz ediyor gibidir. Kendileri bu ifadelerle Peygamberimiz'e de hâlini arz etmiş olabilir. Çünkü şiirde geçen Sultandan kasedettiği şeyhi İsmail Toprak da olabilir, Efendimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.) da olabilir.

Ol güzeller şâhına benim bu hâlim hoş gelir

*Hasretiyle rûz u şeb âh u melâlim hoş gelir*¹³⁰

128. Bu yolda varını yok eylemekmiş hep kemâl ancak
Şu kim toprak olanın yeri Arş-i Berin olmuş

Hulûsî her sözün sıdkı sözünü hâl edinmektir
O söz ki olmaya hâl cümle kavli kâzibin olmuş. Bkz. Dârendevî, *Dîvân*, s. 119-120.

129. Özköse, "Osman Hulûsi Efendi'nin Mürşidi İhramcızâde'ye Bağlılığı", s. 36-38.

130. Bütün güzellerin şâhı olan efendimin hasretiyle gece gündüz âh vâh edip onun için üzülmem, onun derdiyle yanıp tutuşmam kendisine hoş gelmektedir.

*Derd ü mihnetle tenimde kalmadı tâkat n'idem
Ol gül-i handâna cism-i bî-mecâlim hoş gelir¹³¹*

*Yârımın her îdine kurbânı ben olsam derim
Bu söze hoşnûd olur fikr ü hayâlim hoş gelir¹³²*

*Nâr-ı hasret cismimi eyler kebâb subh u mesâ
Ana hicr ile geçen rûz u leyâlim hoş gelir¹³³*

*Ehl-i irfân içre nâ-makbûl ise bu sözlerim
N'eyleyim sultânıma bu kîl ü kâlim hoş gelir¹³⁴*

*Hîç kâr u yâ zarâr kayd eylemem **Hulûsî'yâ**
Yâra bu âmiz-i şekvâ arz-ı hâlim hoş gelir¹³⁵*

Mürşidine tam bir teslimiyetle teslim olan Osman Hulûsî Efendi mürit olmanın gerçeğini şu şekilde dile getirmektedir:

*Sen mürîdim deme kim istemiş murâd anın
Sen zâkirim deme kim zikir eden o yâd anın
Gamı şâdı bir dem et gam anındır şâd anın
Sen yâr olmasan dahi yârdır sana sevdiğin¹³⁶*

Osman Hulûsî Efendi kendini talep arzusundan geçen bir geda olarak görmüş, her an kendine paye vermekten kaçınmıştır.

-
131. Nitekim onun için çektiğim dertler ve sıkıntılar benim vücudumda tâkat bırakmamıştır. Ancak benim çekmekte olduğum bu hasret ve elem yüzünden güçsüz kalan bu vücudum, o gülen güller gibi güler yüzlü olan efendime gayet hoş gelmektedir.
132. Bütün bu eziyetlere rağmen sevgili dostumun her bayramında kurbanı olmak isterim. Aslında benim hayâlime böyle düşünceler gelmesinden de hoşnut olmaktayım.
133. Her ne kadar hasret ateşiyle sabah akşam benim vücudum yakıp kavrulmakta ise de, o sevgiliye duyduğum bu ayrılık ızdırâbıyla geçen gecelerim ve gündüzlerim bana hoş gelmektedir.
134. Benim bu şekilde sözler söylemem irfan ehli tarafından hoş karşılanmazsa da ne yapayım her hâlde sevgili sultânım benim böyle kîl ü kâl yani dedi-kodu mâhiyetinde sözler söylememi hoş karşılar ümidindeyim.
135. Ey Hulûsî! Ben böyle sözler söylemekle hiçbir şekilde kâr-zarar hesabı yapmam. Ben sevgili efendime hâlîmi arz eder, ona olan hasretin beni düşürdüğü bu karmakarışık şikâyetleri, çeşitli durumları samîmî olarak terennüm ederim. Her hâlde benim kendisine yaptığım bu arz-ı hâl ona da hoş gelir. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 78.
136. Ateş, *Dîvân*, s. 151.

*Senden ne isteyem âsitânına durup ne duâ edem
İstemek bilmeyen gedâ senin istenecek duâ senin*¹³⁷

Sevgi, sadakat ve safiyet içerisinde olmalıdır. Seven sevgisine menfaat katmaz, sevgisini birtakım beklentilerle kirletmez. İnsan sevdiğini candan sever. Kişi sevdiğinde değil kusuru kendinde görür. Âşıklar sevgilileri uğruna her şeyleri feda kılarlar. Bülbülün güle hasreti hiç dindi mi? Ferhat'ın Şirin'e kavuşma hayali hiç tükendi mi? Kerem'in Aslı'ya kavuşma ümidi hiç suya düştü mü? Bahsi geçen sadık âşıklar aşklarında menfaat değil kalite üstüne kalite sağlamışlardır. Bülgülün güle kavuşma iştihakı gibi Mecnun misali âşıklar da gece gündüz ağlamışlar, yanmışlar, eriyip kendilerini dertten derde düşürmüşlerdir. Pervanelerin ışığa olan tutkularıyla kendilerini etrafında döndükleri ateşin içine atmaları gibi âşıklar da baş koydukları aşk ateşinde yanıp küle dönmüşlerdir. Sevgi iddialarla, birtakım söylentilerle veya kimi basit yaklaşımlarla alınacak bir yol değildir. Osman Hulûsî Efendi şiirinde hâk-i pây, toprak, hâk-sâr gibi benzer lafızları kullanarak tenâsüp sanatını icra kılmakta ve bu sıfatlarla şeyhi İhramcızâde'ye telmihte bulunmaktadır.

*Saâdetdir o yârın uğruna cânı nisâr etmek
Kabâhatdır ana cân vermeyip de i'tizâr etmek*¹³⁸
*Yetirmez âşıkı maksûd-ı vasla gayrının hubbu
Kabâhatdır yüzün yârın görüp gayrıya pâzâr etmek*¹³⁹
*Gülün vasl-ı demin yâdıyla bülbül rûz u şeb inler
Anı hîç gördünüz mü gülden özge şeye zâr etmek*¹⁴⁰

137. Ateş, *Dîvân*, s. 156.

138. İnsanın sevdiği kişi uğruna canını fedâ etmesi onun için en büyük mutluluktur. Eğer böyle canını seve seve vermeyip de çeşitli özürler beyan ederek bu fedâkârlıktan kaçınması onun için kabahattir, ayıptır.

139. Bir âşıkın, sevdiği kişinin yanında başkalarını da sevmesi, onlara da yönelmesi, onun gerçek muhabbet besleyip, hakikaten âşıkım dediği zâta ulaşmasına mânidir. Nitekim sevgilisinin yüzünü, cemâlini görüp de başkalarıyla pazarlık etmek de onun için kabahattir.

140. Bülbül, güle kavuşma ümidiyle gece gündüz inleyip durmaktadır. Siz hiç bülbülün gülden başka bir şey için ağlayıp sızladığını duydunuz mu?

*Yanan şem'e dönen pervâneye cân verme derlerse
Olur mu ona hiç dil bağlayan cânda karâr etmek¹⁴¹*

*Eğer derlerse gel yârın yolunda terk-i cân eyle
Sana ey dil düşer mi gayrı meydâna güzâr etmek¹⁴²*

*Hulûsî'ye murâd oldur ki yârın hâk-i pâyna
Düşüp toprak olup bu cism ü cânı hâk-sâr etmek¹⁴³*

Konya'yı terk eden Şems-i Tebrizî'nin ardından ağlayıp yanan, feryat ve figana bürünen Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi Osman Hulûsi Efendi de İhramcızâde'nin yollarını gözlemiş, şeyhine olan hasreti yüreğini dağlamış, İhramcızâde ile görüşme arzusu onun en büyük beklentisi olmuş, her şey ona şeyhini hatırlatır olmuştur. Şeyhine kavuşmayı nimet, şeyhinden ayrılışı azap olarak görmüştür. Fırsatları kollayarak şeyhinin kademine baş koymuş, ayağının tozuna kendini kaptırmış, ömrü boyunca şeyhinin izini takip etmiş, Sivas, Tokat, Çorum, Dağistan, Mekke, Bağdat ve Şam gibi silsiledeki büyüklerinin hatıralarını her daim canlı kılmıştır.

*Seninle olmak bana cân verir hayât verir
Cândan sarılmak sana gönlüme necât verir¹⁴⁴*

Sivas'a ve Tokat'a varan Hulûsi Efendi şeyhin kapısında ne buldu? Mürşidinin huzuruna nasıl vardı? İhramcızâde'nin kapısında ne aradı, ne buldu? Nakşî dergâhında gördüğü seyr u sülûk eğitimi kendisine ne verdi? Şeyhi onu hangi hâle ve ne denli büyük bir derde düşürdü? İşte Hulûsi Efendi bu soruların cevabını verdiği şiirinde İhramcızâde'de ne bulduğunu şu şekilde anlatır bizlere:

141. Geceleri yanan mumların, lambaların etrafında dönüp duran kelebeklere, "Sakın bu ışıkların etrafında dönüp canını verme." denilir mi? Bir şeye gönlünü bağlayıp da o sevgide karar kılanın, sevgilisi uğrunda can vermesi bir hiç sayılır mı?

142. Ey âşıkım, seviyorum diyen kişi! Sana "Gel sevdiğin uğrunda bu canını terk et." denilirse, senin başka yollara gidip, başka sevdâlara düşmen uygun olur mu?

143. Hulûsinin arzu ettiği, istediği odur ki, muhabbet duyduğu, sevip saydığı zâtın ayağının toprağına kapanıp, toz toprak içinde kalarak cismini de, canını da onun yolunda fedâ edip, toprak olmaktır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 139.

144. Ateş, *Dîvân*, s. 90.

Bugün bâbına geldik müflisânız

Umarız vasla ni'met âcizânız

Garîb-i kûy-ı yâruz hicrân içinde

Tarîk-ı Nakş-bend'e sâlikânız

Yüzümüz yok tehî-dest ü gedâyız

Velî bâb-ı rızâda âşıkânız

Hulûsî derde düşmüş bî-devâyız

*Cemâl-i yâra hayrân râgıbânız*¹⁴⁵

Karibullah gibi bir mürşid-i kâmile erdikten sonra Hallâc-ı Mansûr'un "Ene'l-Hak" sırrından geçtiğini, Hızır gibi bir payenin âb-ı hayatına muhtaç olmadığını belirten Hulûsi Efendi yolunun taklit değil tahkik, derdinin merasim değil hakikat olduğunu söylemektedir. İhramcızâde'nin elinden bâde içen Hulûsi Efendi, nail oldukları manevî sırların kendilerini mest ettiğini, o aşk şarabını içmeyenin mest ve hayran olamayacağını belirtir. İçilen bâdeyle ne denli özel sırlara mazhar olduğunu söyleyen Hulûsi Efendi, sırrı ifşa etmediklerini, nail oldukları manevî güzellikleri başkalarından gizlediklerini, özeli ifşaya kalkışmadıklarını, ehil olmayanlara bu sırdan bahis açmadıklarını söyler. Onun her kesime ayrı bir dili, herkesin seviyesine uygun bir söylemi varken, hakikatten başka bir derdi olmamıştır. O hırka derdinde, post kavgasında, dervişlik iddiasında bulunmamaktadır.

Ârif bir zat olarak hırka geleneğinin merasimine değil hırkanın temsil ettiği hakikatlerin peşindedir. Dindarlığı şekilden, resmiyetten, başkalarının ne diyeceklerinden uzak bir özel tecrübe olarak görmektedir. Karibullah'ı Lokman-ı Hekim mesabesinde hazık hekim olarak görmekte, Karibullah varken Lokman-ı Hekim'i aramanın ne denli fuzuli olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁶ Şeyhini ilâhî zat nurunun aynası olarak görmekte, şeyhinin sırrına vakıf olduklarını, şeyhinin yanında miraca yolculuk gerçekleştirdiklerini söylemektedir.¹⁴⁷

145. Ateş, *Divân*, s. 94.

146. Ateş, *Divân*, s. 96.

147. Özköse, "Osman Hulûsi Efendi'nin Mürşidi İhramcızâde'ye Bağlılığı", s. 36.

Kendisini civar kazalardan ziyarete gelen bir zata memleketine dönüş iznini veren Çorumlu Mustafa Rûmî, bir gün sonra onun çarşıda vasıta aradığını görünce; “*Ya vesait de mi aranırmuş. Biz Mekke vadilerinde yalın ayak mürşid-i kâmil arayıp gezdiğimizde ayaklarımızın yarıklarına çekirgeler gizlenirdi. Şimdi siz ucuz buldunuz da kıymetini bilmiyorsunuz*” diyerek ziyaretçiyi memleketine yürüyerek harekete mecbur etmişlerdir.

Çorumlu Mustafa Rûmî'nin Mekke'de mürşid-i kâmil ararken her şeyden soyutlanması gibi, Osman Hulûsi Efendi de yardan ve serden geçerek mürşidinin yoluna nasıl baş koyduğunu şu şekilde anlatmaktadır:

Ben de bir yosmanın mübtelâsıyam

Benim de yolumu bekleyen vardır

Ben de bir babanın göz cilâsıyam

Benim için de bir inleyen vardır

Benim de annem var kardaşlarım var

Benim de eşim var yoldaşlarım var

Benim de hâlîmla haldaşlarım var

Beni de gönülden özleyen vardır

Hasretlik düşürür merdi ayaktan

Hazin feryat gelir evden ocaktan

Baş koyup secdeye seherde Hakk'dan

Benim de vaslımı dileyen vardır

Gizlice derdim var elemim gizli

Yazamaz derdimi kalemim gizli

Yârim için derd ü gamım gizli

Gizli feryâdımı dinleyen vardır

Hulûsî *sabr idüp eyleme keder*

İnsafsızın gönlü anlamaz haber

Bir gün o da olur elbet derbeder

*Çünkü Hakk'dan böyle dileyen vardır.*¹⁴⁸

Hasret ateşiyle yanan Osman Hulûsi Efendi zaman zaman da “Yarım” diye andığı şeyhinin yanına gitme arzusunu dile getirmektedir:

Ben bir kuş olsam uçsam varsam yârın kûyuna

Kanatlarım üzülse düşüp o ilde kalsam

Yüz sürerek toprağa eşiğine baş koyup

Dost kapıdan çıkınca yüzüm ayağa salsam

Sorsa yârım hâlimi silip eşk-i âlimi

Kendi özüm unutup ana hayrete dalsam

Âşıkım dese o dem sâdıkım dese o dem

Ayağının altına yüz urup toprak olsam

*Dese **Hulûsî** ki yâr sen bana ben sana yâr*

*Varım olup târumâr ben dahi kurbân olsam.*¹⁴⁹

İhramcızâde Gürün'e bağlı bir köyde ihvanla bir sohbet meclisi kurar. Sohbet uzun sürer, o gece orada misafir kalınır. Eski den imkânlar da bu kadar geniş olmadığı için ev sahibi tarafından birkaç yatak serilir. Öncelikle yaşlı ve ileri gelen ihvan o yataklara yatarlar. Hulûsi Efendi tevâzu gösterir bir kurt postunun üstünde geceyi geçireceğini belirtir. O gönül sultanının tevâzu kendini öyle yüceltir ki, o gece rüyasında kutlu bir yerde, mürşidinin gönül köşkünde misafir olduğunu görür. Çeşitli mânevî ikramlara mazhar olur. Sabah kalktığındaki halini anlatan ilâhîyi kayda alır:

Şermendelik eyledim Hüssüg'ün kapısında

Ağlar iken gülmedim geçti sohbetin demi

148. Ateş, *Mektûbât*, s. 30-31.

149. Ateş, *Divân*, s. 195.

*Uçdu o devlet kuşu kıymetini bilmedim
Fırsatı fevt eyledim yüklendim derdi gamı*

*Kurt postunun üstünde yatuban geceledim
Kanat açdı üstüme yâr eyledi keremi*

*Bilseniz ey dostlarım ben kime mihmân idim
Söylesem dil söylemez yazsam yazmaz kalemi*

*Firkatının şem'ine cânımı mum eyledim
Vuslatının bezmine da'vet etdi ni'amı¹⁵⁰*

Osman Hulûsi Efendi'yi o gece mürşidi gönlünde misafir etmiş, gönlüne alarak daha çok ikramda bulunmuştur. Âdeta “Her yerde olmak gibi bir duan varsa, gönüllere gir. Çünkü sevenler, sevdiklerini gönüllerinde taşırlar.” sırrı zuhûr etmiştir. İhramcızâde'nin ayrılığı Hulûsi Efendi'ye ağır gelir. Firkat acısı onu derinden etkiler. Üstadının hicranına dayanamaz. Mürşidine yönelik muhabbeti derin, ona duyduğu özlemi yüreğini dağlar bir hâdedir. Bağrı yanık bir edayla seslendiği şiirinde Üstadının teşrifini arzulamakta ve şöyle seslenmektedir:

*Derdinle gönül başladı zâra
Açıldı dilde nice bin yara
Yüz tutup geldi sen kâmkâra
Gel efendim gel kalma orada
Üftâdelerin ağlar burada*

*Vaslın umarken düşdü hicrâna
Geldik kapına biz yana yana
Te'sîr-i firkat işledi cânâ
Gel efendim gel kalma orada
Üftâdelerin ağlar burada*

150. Ateş, Dîvân, s. 298.

*Ey dost bu ilden gel hicret etme
 Üftâdelerin terk edip gitme
 Derdli ihvânı bunda unutma
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada*

*Geldi mektûbun bunda okunur
 Derdli sîneye hançer sokulur
 Bu hasret odu câna dokunur
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada*

*İşimiz cümle cürm ü hatâdır
 Senden isteğim afv ü atâdır
 İsm-i şerîfin Hakkî Baba'dır
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada*

*Bunda ihvânın kimsesiz kaldı
 Derd-i firâkın hicrâna saldı
 Şâdân dilleri hep elem aldı
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada*

*Cümle ihvâna vedâ mı etdin
 Vasl-ı likândan cüdâ mı etdin
 Derdimizi bî-devâ mı etdin
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada*

Gönül bâğımı vîrân eyleme
 Cân u dilimi biryân eyleme
 Derdli ihvânı giryân eyleme
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada

Mazlûm ihvânın garîb mi oldu
 Derd-i hicrân ile yüzleri soldu
 Mecnûn'a Leylâ kokusu geldi
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada

Düşdü firâka Hulûsî ağlar
 Bu hasret odu çiğerin dâğlar
 Bütün ihvânın hep kara bağlar
 Gel efendim gel kalma orada
 Üftâdelerin ağlar burada¹⁵¹

7.6. Osman Hulûsi Efendi'ye İrşad Vazifesinin Verilmesi

İhramcızâde'nin Osman Hulûsi Efendi için kullandığı en özel ifade; “Bizim evlâdımızdır, gözümüzün bebeğidir.”¹⁵² değerlendirmesidir. İhramcızâde ile Osman Hulûsi Efendi 1967 yılında birlikte hacca giderler. Bu hacları esnasında İhramcızâde Medine-i Münevvere'de Mescid-i Nebvî'nin “Sıddık Kapısı” hizasında Osman Hulûsi Efendi'ye; “Üzerinize büyük bir vazife intikal ediyor. İhvana sahip çıkın, hizmet edersiniz.” demek suretiyle “sözlü” tasavvufî hilafet vermiştir. İhvandan Şaban Aydın ve Gemerekli Abdussamed'in de beraber buldukları esnada İhramcızâde Osman Hulûsi Efendi'ye; “Oğlum Hulûsi! Senin ecdâdın bizim ser

151. Ateş, *Dîvân*, s. 258-259.

152. Lütfi Alici, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 14.

*tacımızdır. Bundan sonra ihvana sen hizmet edeceksin” buyurmuşlardır.*¹⁵³ İhvana sahip çıkmasına yönelik bu emanetin tevdi kılınması esnasında Osman Hulûsi Efendi mütevazı bir şekilde, “*Estağfirullah Efendim!*” demiş. Bunun üzerine İhramcızâde sözüne devam ederek; “*Bu yükün ağırlığını ancak siz çekebilirsiniz*”¹⁵⁴ karşılığını vermiştir.

İhramcızâde'nin Osman Hulûsi Efendi'ye olan muhabbeti oldukça yüksektir. Bir babanın evlâdına duyduğu sevginin ötesinde bir ilgiye sahiptir. Bu durumun bir yansıması olarak şu özel tespitlerini ortaya koymuştur: “*Kardeşlerim! Darende bizim ihsanımızın feyiz menbai, tarikamızın kapısı oldu. Hulûsi küçükken bizden istedi biz de verdik. İşte o Hulûsi. Gidin ziyaret edin, sohbet edin çok aşığımızdır.*”¹⁵⁵

İhramcızâde'nin torunu Necati Toprak'ın Osman Hulûsi Efendi'ye yazmış olduğu mektuptaki şu ifadeler de son derece dikkate şayandır: “*Kalplerimiz beraberdir. Eğer bir Efendi'ye, Hazretten sonra biat etmek gerekirse büyüğümüz sizsiniz.*”¹⁵⁶ Hacı Hasan Akyol'un Osman Hulûsi Efendi'ye 10 Muharrem 1399/1978 tarihinde yazdığı mektubu şu şekildedir: “*Edeb, şeref, ilim, irfan, vefâ ve kemâlda zamanın kâmilisin, bu bîçâre nâtuvâ-neye lutfedin. İhsan sizin âdetinizdir. Erbâb-ı ihsan olduğunuza ilelebed îtikâd ettim.*”¹⁵⁷

Osman Hulûsi Efendi hakkında İhramcızâde bir başka değerlendirmesinde şu özel tespitlerini ortaya koymuşlardır: “*Bizim sulbümüzden gelen değil; bizim yolumuzdan giden evlâdımızdır.*”¹⁵⁸ Bu değerlendirme çerçevesinde bir gün oğlu Kemal Efendi İhramcızâde'ye; “*Efendi Baba; ben lise mezunuyum. Osman Hulûsi Efendi ise iptidaî okul mezunu. Fakat ben onun*

153. İsmail Hakkı Altuntaş, *Nakşebendi Şeyhi İsmail Hakkı Toprak'ın Hayat ve Menkabeleri*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1992, s. 39.

154. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 15; Musa Tektaş, “Gönüllere Nakış Vuranlar”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 149, Mart 2013, s. 29; Mehmet Uçuralp, “İsmail Hakkı Toprak Efendi (k.s.)'nin Ardından”, *Somuncu Baba Dergisi*, S. 27, s. 7.

155. Selçuk Eraydın, “İsmail Hakkı Toprak”, *Somuncu Baba ve es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri 2*, Ankara 1997, s. 145-149.

156. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 122.

157. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 122.

158. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 106.

yazmış olduğu şiirleri anlayamıyorum. Bu nasıl bir iştir” der. İhramcızâde'nin gözleri yaşarır; “Oğlum Kemal, o mazhariyet başkadır” diye buyururlar.¹⁵⁹

İhramcızâde 2 Ağustos 1969 tarihinde ahirete irtihal edince, cübbesi, gözlüğü, asası, heybesi, saati, nüfus cüzdanı gibi birçok şahsi eşyası teberrüken Osman Hulûsi Efendi'ye intikal etmiştir.¹⁶⁰

Manevî kemâlâtını İhramcızâde'nin dergâhında tamamlayan Osman Hulûsi Efendi, gündelik hayatının seyirinde aldığı terbiyenin güzelliklerini birbir yansıtmaya başlamıştır. Gönül insanı olmanın tadını çarşıda pazarda, gençliğinde ve askerliğinde olanca güzelliği ile yansıtmıştır. Aldığı vazifeleri hakkıyla yerine getirmiş, bulunduğu ortamlarda iyiliğin ve dostluğun öncüsü olmuştur.

8. Askerlik Hizmeti

Osman Hulûsi Efendi 04.10.1940 tarihinde askerlik hizmetini yürütmeye başlamıştır. Acemi birliğini Diyarbakır'da tamamlamış, oradan da Kahramanmaraş'a gelmiş ve askerliğini burada bitirmiştir. Askerlik hizmetini birlikte gerçekleştirdiği Darendeli arkadaşları arasında; Şamil Yaz, (Mercan) Mehmet Ali Türkyılmaz, Ömer Aydoğan, Mustafa Güleç ve Hacı Mustafa Erdemir yer almaktadır. Askerlikte başlayan arkadaşlık ilişkisini Osman Hulûsi Efendi ömrü boyunca devam ettirmiştir. Vefâ duygusu onun o kadar bariz bir vasfı olmuştur ki çocukluk ve gençlik hayatında, ticari hayatında, askerlik hayatında, hac seyahatlerinde kimlerle beraber olmuşsa onlarla irtibatı asla koparmamıştır.¹⁶¹

Örnek kişiliği ve sevecen tavırlarıyla askerlik hizmetini tamamlayan Osman Hulûsi Efendi memlekete dönüşünü de şöyle anlatır: “Üç yıllık askerlik vazifemizi tamamlayarak terhis olup geldik. Fakat 350 Türk Lirası borçla geldik. Babam kızdı, oğlum niçin bu kadar borçlu geldin, dedi. Ben de;

159. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 106-107.

160. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 15; Rasûl Kesenceli, “Orta Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyaları Adlı Eserin İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Adlı Bölümüne Düzeltme ve Tenkit”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 10, Sayı: 49, Mart-Nisan 2004, s. 37.

161. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 37.

baba evet borçlu geldim ama, alnım açık, yüzüm ak geldim, dedim. O zaman babam ağlayarak: Aferin, oğlum! dedi, beni bağına bastı."¹⁶²

9. Ticarî Hayatı

Osman Hulûsi Efendi gençliğinin bir kısmını gurbette ticaret yaparak geçirmiştir. Ancak ömründe, ilk defa, Cuma namazını ticaret meşguliyeti sebebi ile geçirdiğini fark edince ticareti bıraktığı ve duasında; *"Beni, Sana ibadetime mani olan kazanca muhtaç etme Ya Rabb'i!"* diyerek memleketine döndüğü nakledilir.¹⁶³

Bir sohbetlerinde: *"Şu anda en helal kazanç, çiftçinin kazancı ile sanat-kârın kazancıdır. Eskiden birinci derecede, ticarî kazanç gelirdi. Şimdi ise ticarî kazanç ikinci derecede gelir. Çünkü ticarî ahlâk kalmadı. Oğul önce iman, sonra da muamele gelir"* diye buyurmuşlardır.¹⁶⁴

10. İmameti

Osman Hulûsi Efendi, babası Hatip Efendi'nin tifo salgınında 1945 yılında vefât etmesi üzerine 25 Kanunisani/Ocak 1945 tarihinde Darende Müftüsünün yazmış olduğu resmi yazı ile Şeyh Hamîd-i Velî Camii Şerifi'nde, babasının yerine imam ve hatiplik görevine başlamıştır.¹⁶⁵

Göreve ilk başladığı yıllardaki bir rüyasını sohbet esnasında yanındakilere şöyle anlatmışlardır: *"Gece rüyamda Şeyh Hamid-i Veli Camii minberinde oturuyordum. Bu arada elinde yufka ekmeği, üzerinde saf oğul balı konmuş olarak bir nimeti, güzel yüzlü pîr-i fani bir muhterem zat getirerek, elime uzattı ve 'Hulûsi! Bu senin nasibin' dedi. O günden sonra Allah Teâla nasibimizde genişlik verdi ve hiç darlık çekmedik. Cenab-ı Allah nasibimizi bize gönderdi."*¹⁶⁶

162. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 41.

163. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 199.

164. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 36.

165. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 220.

166. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 32.

Osman Hulûsi Efendi Şeyh Hamid-i Veli Camiiindeki imamet görevini sekiz yıl “fahri” olarak sürdürmüştür. 8 Mayıs 1953 tarihinde ise “kadrolu” olarak görev yapmaya başlamış, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın açmış olduğu İmam-Hatip ve Müezzinlik Tekamül Kursuna devam etmiş ve 3 Aralık 1969’da “Pekiyi” derece ile kursu tamamlamıştır. Bir çok hizmet halkalarıyla dolu olan görevinden 01.07. 1987’de emekliye ayrılmıştır.¹⁶⁷

İlçede müftü olmadığı zamanlar Müftü Vekilliği görevini yapan Osman Hulûsi Efendi, Darende Müftülüğü’ne bir hizmet aracı alınmasını sağlamış ve şahsî gayretleriyle hükûmet binasında bir kaç tane telefon olduğu yıllarda İlçe Müftülüğüne bir telefon bağlatmıştır. 1965 yılında Darende Kaymakamı olarak görev yapan Kutlu Aktaş müftü vekilliği görevini çok dikkatli bir şekilde yapan Osman Hulûsi Efendi’ye hitaben; *“Muhterem Hocam! Bu hükûmet binasında görev yapan bütün âmirler ve memurlar sizin görev anlayışınız ve hizmet telakkiniz ile vazifelerini yapsalar, çok mutlu olurum. Siz önder bir din adamısınız.”* diyerek takdir ve taltiflerini ifade etmişlerdir.¹⁶⁸

Osman Hulûsi Efendi, Şeyh Hamid-i Veli Camii mihrabını hakkıyla temsil etmenin derdine düşmüş, kıldırıldığı namazlarıyla cemaatin saygısını kazanmıştır. İmamet görevini hakkıyla yerine getiren Osman Hulûsi Efendi vazifesini bir zorunluktan çok bir gönüllülük esası üzerine bina etmiştir. Mihrapta aşkın dilini, hutbelerinde gönlün sesini, sohbetlerinde irfanın tadını, camiinde heyecanın zirvesini yansıtmıştır.

11. Vefâtı

Hareketli ve bereketli bir ömür süren Osman Hulûsi Efendi 1980 yılında bel ağrısı şikâyeti ile Ankara Hastanesi’nde 34 gün süreyle tedavi görür. İlk ağrıları şu şekilde başlar: *“Bir hac ziyaretinde, yolda arabaları*

167. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 221.

168. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 32-33.

kuma saplanır ve arabayı itip çıkarmak icap eder. Araba çok derine saplandığı için, itip çıkarmak mümkün olmaz. Bunun üzerine, yolculardan birisi 'ön tarafta Osman Hulûsi Efendi diye bir zat var. O arabayı iterse, bu araba buradan çıkar, yoksa mümkün değildir' der. Bunun üzerine şoför istirahat edince, aşağı inerek arabayı iterek çıkarılmasına yardımcı olur. Hastanede yatarken yanında refakatçi olarak kalan zata bu konu ile alâkalı şunları anlatır: 'Oğul, işte o arabayı ittiğimizde belimizi incitmişiz.' Daha sonra belinin ağrısı devam ettiği hâlde, Mekke'de Harem-i Şerif'de, Kabe-i Muazzama'da bir direğin yanına battaniyelerini serip, orada beş gün hiç dışarı çıkmadan, Hacı Naciye Hanım'la beraber ibadetlerine devam ederler. İşte o günlerini de hastanede refakatçi olarak kalan zata; 'Beşeriyet hâli ortadan kalkmıştı.' şeklinde ifade ederler."¹⁶⁹

Darendede evlerinin yan tarafındaki "Kudret Hamamı" denilen yeri yaparken, büyük bir taş kaldırdıkları için aynı bel rahatsızlığını bir daha geçirmişti. Zamanla da bu rahatsızlığı ilerlemiştir.

Osman Hulûsi Efendi 1986 yılında oğlunu bir trafik kazasında kaybeder. Kızını, torununu ve kızının kayınvalidesini de kaybeden Osman Hulûsi Efendi bu acıların hepsini büyük bir metanetle karşılar. Yaşadıklarından ötürü düşünceli ve sıkıntılı hâlini içinde saklayan Osman Hulûsi Efendi'nin hastalığı da iyice nüksetmiş ve ilerlemiştir. Birkaç defa İstanbul'a tedavi için gider. En sonunda hastalığının ilerlediği iyice anlaşılınca, İstanbul'daki "International Hospital" hastanesinde tedavi görür.

Hastanede yatarken en son anına kadar, yanına gelen ziyaretçilerin hâl ve hatırlarını sorar ve onların gönüllerini alırdı. Hastalık ve acının içerisinde vakarla hareket eder, hiç kimseye bir şey hissettirmezdi. Hatta yanında kalan refakatçilerin kendisiyle alâkalı, doktora yapmış oldukları istekleri hoş karşılamaz ve bir şey söylemeyin diye onlara rica ederdi.

Aralık ayında, hastaneye ilk yattıklarında, abdest almak için kalkınca, yanındaki refakatçiye; "Kalkmışken koridorda biraz yürüyelim, doktorlar

169. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 236.

yürümemizi tavsiye ediyorlar” diyerek, refakatçi olan zatın koluna girer, koridorun ortasına kadar gelince; *“Dönelim.”* der. Odaya geldiklerinde kendisinde bir hâlsizlik olur. Odada bulunan kanepeye oturur ve içini çekerek yanındaki zata; *“Geçti oğul geçti, bizim iyi olmamız geçti. Belki üç beş gün, belki üç beş ay bir ömrümüz kaldı. Hâmid’imin yetişmesi için uğraşıyoruz.”* der. Bu sözlerinden beş ay sonra da vefât eder.¹⁷⁰

Vefatından iki gün önce yanında bulunanlara tebessüm ile buyururlar ki: *“Ölüm vakti geldi, çattı. Sevdiklerimizin çoğu da öbür dünyadalar.”*¹⁷¹ Vefâtından bir gün öncesinin akşamıdır. Oğlu H. Hamideddin Efendi yanındadır. Vücudu domur domur terlemiştir. Refakatçi olarak kalan zat, H. Hamideddin Efendi’ye hitaben; *“Efendim, epeyce terlediler, arzu ederseniz vücudunu bir silelim.”* deyince, *“Tamam.”* der. Bunun üzerine refakatçi olan zat, temiz bir havlu ve sünger getirdiğinde, Osman Hulûsi Efendi gözünü yavaşça açar; *“Oğul ne yapacaksınız, çabuk olun.”* der ve tekrar dalar. Oradaki bulunanlar birbirine bakarlar. Sonra da terini sildikten sonra, H. Hamideddin Efendi de üzerini kurulayıp elbisesini değiştirerek o şekilde yatırılır.¹⁷²

Yirmi beş güne yakın bir süre hastanede yattıktan sonra 14 Haziran 1990 Perşembe günü, sabaha karşı seher vaktinde, saat 04:40’da ukbâya irtihâl eylerler. Cenaze İstanbul’dan uçakla Kayseri’ye kadar, oradan da ambulans ile Darend’e getirilir.¹⁷³

Türkiye’nin birçok yerinden iştirak eden kalabalık bir cemaat ve ihvan topluluğu ile cenaze namazı kılınır. Osman Hulûsi Efendi, kabrinin yerini vefâtından 10 yıl önce şu şekilde beyan etmiştir: *“Şeyh Hamidi Veli Camisinin avlusundaki hazireye gittiklerinde yanında bulunan zata: ‘Şurada bir boş kabir yeri var (şu anda medfûn olduğu yeri işaret ederek), emr-i Hak vâki olunca bizi buraya defnedin’ demişlerdir. İrtihalinde o işaret ettiği yere de defnedilmiştir.”*¹⁷⁴

170. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 135.

171. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 295.

172. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 136.

173. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 1, s. 299.

174. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 138.

12. Manevî Varisi Hamid Hamideddin Ateş*

18 Ağustos 1960 tarihinde Darende'nin Zaviye Mahallesi'nde dünyaya gelen Hamid Hamideddin Ateş, Osman Hulûsî Efendi ile Hacı Naciye Hanım'ın küçük oğludur. Osman Hulûsî Efendi diğer çocukları gibi Hamideddin Efendi'nin özel ihtimamına mazhar olan Hamideddin Efendi ilk, orta ve lise tahsilini Darende'de tamamlamıştır. 04.04.1987 tarihinde Afşin eşrafından Palakoğulları'ndan Mehmet Efendinin kerimesi Ayşe Hanımla evlenen Hamideddin Efendinin bu evlilikten bir erkek, üç kız evlâdı dünyaya gelmiştir. 1979 yılında Elbistan Müftüsü merhum Ahmet Bilici'den Arapça tahsil etti. Askerlik vazifesinden sonra İstanbul Bâyezîd Camii imam-hatibi merhum İsmail Biçer Hocadan Kur'ân-ı Kerim üzerine ta'lim ve terbiye derslerine devam etmiştir. Aynı dönemde İstanbul emekli müftüsü Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı'nın öğrencisi Yusuf Deniz'den Arapça dersleri almıştır. Malatya İmam Hatip Lisesi'ni dışardan bitirdikten sonra, Diyanet İşleri Başkanlığının açmış olduğu imam-hatiplik imtihanında başarı göstererek 1986'da Sivas il merkezinde Selim Ağa Camii'nde göreve başlamıştır. 1987'de Darende Çarşı (Zaimoğlu) Camii'ne tayin olmuş ve burada bir yıl kadar görev yaptıktan sonra babası Osman Hulûsî Efendinin emekli olması üzerine Darende Şeyh Hamid-i Velî (Somuncu Baba) Camii imam-hatipliğine atanmıştır.

Osman Hulûsî Efendi hayatta iken birçok sohbetinde yerine manevî varis olarak Hamid Hamideddin Efendiyi bırakacağını ya îma etmiş ya da cemiyet müsait ise açıkça beyan etmiştir. Burada aktarılan bazı hatıralarda geçtiği gibi çeşitli sohbet ortamlarında “Hamid'imizi yetiştiriyoruz.” veya “Ecdadımız Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri'ne ve ihvana hizmet etmek üzere Ha-mid'imın yetişmesi için çalışıyoruz, inşaallah.” demiştir. Hamid Hamideddin Efendi gönül dostları arasında Hamideddin-i Sâni ve Şerif Hamideddin-i Ümmî adlarıyla da tanınmaktadır.

Osman Hulûsî Efendinin 1990 yılında vefatından sonra Es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı olarak yürütüle-

* Hamid Hamideddin Efendi hakkındaki bu değerlendirmeler Kadir Özköse ve Halil İbrahim Şimşek tarafından hazırlanan Altın Silsile'den Altın Halkalar (Nasihat Yayınları, Ankara 2009) kitabının 483-494 sayfaları arasındaki verilerin özet halidir.

cek hizmetler Hamid Hamideddin Efendinin uhdesine tevdi edilmiştir. Aynı zamanda ilçedeki birçok hizmet amaçlı derneğin (Darende İlâhîyat Fakültesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği, Endüstri Meslek Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi, Aşağı Ulupınar Merkez Camii Yaptırma Dernekleri gibi) başkanlığını yapmış ve bunlardan bazıları hâlen devam etmektedir.

Hamid Hamideddin Efendi, babası Osman Hulûsî Efendinin arzu ettiği halde hayatta iken gerçekleştiremediği birçok eserin yapılmasını hem kendisi azmederek hem de etrafındaki gönül dostlarını teşvik ederek kısa bir zaman içinde gerçekleştirdi. Vakıf hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve her türlü sosyal faaliyetin genişletilmesi için gayretler gösterdi.

Hamid Hamideddin Ateş, milletine ve memleketine hizmet eden bir vatanperverdir. Yapmış olduğu hizmetlerden dolayı, Diyanet İşleri Başkanlığı, İnönü Üniversitesi Rektörlüğü, Darende Kaymakamlığı, Darende Belediye Başkanlığı, Malatya ve Darende dernekleri, birçok kurum ve kuruluş tarafından takdir, teşekkür ve şilt ile ödüllendirilmiştir. O, vakıf ve aksiyon adamıdır. Çünkü nesebinin necipliği, aldığı terbiyenin gerektirdiği ve içindeki memleket sevdası ile ilçeye ve çevresine gayet modern ve çağdaş hizmetlerin kazandırılmasına vesile olmuştur. Darende ile alâkalı her şey onu ilgilendirmektedir. İlçe ile ilgili bütün yayınlardan, bilgi ve belgelerden haberdardır ve aynı zamanda güzel bir arşiv oluşturulmasını sağlamıştır. Darende için yapılan her hizmette mutlaka bir katkısı vardır. Yahut bizzat onun önderliğinde gerçekleşmiştir. Darende'ye gelen bütün yerli ve yabancı ziyaretçiler, estetik ve mânevî bütünlüğün mecz edildiği Somuncu Baba Külliyesi'ni gezerken, proje ve tasarımdan, malzemenin seçimine kadar restorasyonun bir bütünlük arz ettiğini hemen fark eder. Bu güzelliğin ve estetiğin sanatsal boyutlarını zihinlerinde canlandırarak, zâhirî güzellikler karşısında hayrete düşerler. Aslında burada görülen şey, hizmet aşkının ve gayretlerin samimiliğinin yansımasından başka bir şey değildir.

İlçenin yüz akı olan bu güzel hizmetlerin ve eserlerin meydana getirilmesinde Hamid Hamideddin Ateş Efendinin yaptığı çalışmalar

örnek bir hizmet anlayışını sergilemiştir. Çünkü o, vatan sevgisinin imandan geldiğini bilen ender şahsiyetlerdendir. Babasının ve ecdadının izinden yürümektedir. Hizmetler yapılacağı zaman gerekli teknik kişilerle görüşülür, konu hakkında gerekli araştırma ve incelemeler yapılır, mimar ve mühendisler tarafından projelendirilir. Hizmetlerin daha önceden planlanması ve programlanarak yapılması sağlanır. Teknik konuların muhakkak bu konuda uzmanlaşmış kişiler tarafından yapılması sağlanır. Sanatın ve sanat erbabı insanların onun yanında ayrı bir değeri vardır.

İlim adamlarına babası Osman Hulûsî Efendi gibi çok saygı gösterir ve önem verir. Cehaletle savaş için eğitim hizmetlerinin gelişmesi hususunda önemli gayretleri vardır. Bütün insanlığa hizmeti, Allah(-c.c.)'a hizmet kabul eden bir felsefeyi benimsemiştir. Her türlü hayrî ve sosyal hizmetleri devam etmektedir. Vakur kişiliği ile etrafına örnek olan bir şahsiyet, insanların ihtiyaçlarına göre projeler üreten bir düşünce mimarı, herkesi kucaklayan bir yelpazeye sahiptir.

Allah (c.c.) yaptığını güzel yapar, düsturuna göre, o yaptığı işleri en güzel bir biçimde yapmaya gayret etmiş, güzel olan şeyleri düşünmüş, güzel olan her şeyi Darende'ye getirmiş ve Darendelinin hizmetine sunmuştur. Ayrıca ilçenin dışarıya tanıtımı için büyük çalışmalar yapmıştır.

Osman Hulûsî Efendi, mahdumu Hamideddin Efendinin yetişmesine çok önem vermiş ve onun örnek bir şahsiyet olması için gayret etmiştir. Osman Hulûsî Efendi vefat etmeden önce birçok defa kendi yerine hizmetleri yürütmek üzere oğlu Hamid Hamideddin Efendiyi yetiştirdiğini ifade etmiştir. Şimdi konu ile alakalı sohbetlerinden bazılarını aktaracağız.

1960 yılının güz aylarında Elbistan'ın Alişar Köyü'nden ziyarete gelen Mahmut Demir ve arkadaşları ile Darende'nin Gedikağzı Köyü'nden Mustafa Çetin'in de hazır bulunduğu bir sohbette dünyaya yeni gelen mahdumu bir kundak içerisinde sohbet ortamına getirilince Osman Hulûsî Efendi: "Anadan doğma evliya görmek isteyen, Hamid'ime baksın, bizim tekkemizi bu bekleyecek." diye buyurdu.

Hulûsî Efendinin evlatlarını 1965 yılında Gürün'ün Suçatı Kasabasında birkaç gün misafir eden bir arkadaşı anlatıyor:

“Hulûsî Efendinin mübarek evlatları Hamideddin Efendi 5 yaşlarında iken (yani 1965 yıllarında) Hamideddin Efendi, Ahmet Ağabey, Şefika Abla ve Münife Abla bir de onların halasının kızı Leyla Hanım Suçatı'da (Telin'de) 10 gün bizim evimizde misafir kaldılar. Seyyidler döndükten sonra bizim evde değişiklikler oldu. Eve bir bereket geldi. Hiçbir tane kuzumuz yoktu. 6 ay sonra 150 tane davarımız oldu. 100 kovan arımız oldu. Biz o zamanlar bunun sebebini anlayamamıştık. Daha sonra anladık. Meğer evimizi teşrif eden Seyyidlerin bereketi imiş.”

1979 yılında Osman Hulûsî Efendinin Ankara'yı teşriflerinde bir sohbette “Sizden sonra hizmetlerinizi kim yürütecek?” şeklinde gelen bir suale cevaben Somuncu Baba'nın adı olan Hamid Hamideddin ismini koyduğu oğlunu kastederek “Hamid'imizi yetiştiriyoruz.” der.

Hulûsî Efendi diğer çocuklarının yetişmesine de çok önem vermiş ve hayli gayret sarfetmiştir. Oğlu Ahmet Şemsettin Ateş'i yüksek tahsil için önce Ankara'ya daha sonra da İstanbul'a göndermiştir. Hamideddin Ateş Efendiyi de dinî ilimleri tahsil etmesi için Elbistan'a ve daha sonra İstanbul'a gitmesini sağlamıştır. Bir gün Elbistan müftüsü olarak görev yapan medrese âlimlerinden merhum Ahmet Bilici Efendi, Hulûsî Efendinin ziyaretine gelir “Mahdumunuz ilim öğrenmekle meşgul, mahdumunuzda ahlâk-ı Muhammediye var, iyice tahsil yapması için müsaade edin elimden gelen gayreti göstereyim.” der. Hamideddin Efendi Hulûsî Efendinin müsaadesiyle yaklaşık bir yıl Arapça ve Kur'ân-ı Kerim dersleri alır. Hulûsî Efendi oğlunun dinî ilimlerde tahsil görmesinden son derece hoşnut olarak şöyle der: “İnşallah Hamid'imi ecdadımıza hizmet etmesi ve yetişmesi için çalışıyoruz.”

Hamideddin Efendi İstanbul'da bir süre Arapça ve Kur'ân-ı Kerim dersleri aldıktan sonra Darende'ye döndüğünde Hulûsî Efendi çok sevinir ve “Oğlum diplomanı hemen al vazifeye başla” der. Hamideddin Efendinin diploma almak için önceden hazırlanması ve Malatya İmam

Hatip Lisesinin fark derslerini (1.,2.,3. sınıf) vermesi gerekmektedir. Sınavlar başlar ve çoğu dersten başarılı olur. O dönemde 2 ders kalır. Onlarda gereken başarıyı gösteremez ve Darende'ye döner. Hulûsî Efendi oğlu Hamideddin Efendi döndüğünde derslerini sorar. O da: “Efendim iki dersten geçemedim.” der. Hulûsî Efendi hiddetlenerek: “Ben sana diplomanı bu yıl almanı söylemiştim, sen bu yıl geçemediğini söylüyorsun.” der. Hamideddin Efendi sükût eder. Bunun üzerine Hulûsî Efendi oğlu Hamideddin Efendinin üzüldüğünü hisseder ve “Üzülme oğul Allah(c.c.) kerimdir, bu sene diplomayı alacaksın.” deyince Hamideddin Efendi teselli olur. Aradan bir hafta geçtikten sonra Millî Eğitim Bakanlığı tarafından “Bu yıl iki dersten başarısız olanlara bir defaya mahsus olmak üzere hak tanındı.” diye açıklama yapar. Hamideddin Efendi çok sevinir ve hemen babası Hulûsî Efendi sözü aklına gelir. Sebat ederek sınavlara hazırlanır, imtihanlara girip kalan derslerini de geçer ve diplomayı almaya hak kazanır. O sene iki dersten başarısız olan tüm öğrencilere bir daha sınava girme hakkı verilir ve bir yıl kaybı olmadan çoğu öğrenci bir üst sınıfa geçer.

Ahmet Şemsettin Ateş anlatıyor: “Bir gün evde ailece oturduğumuz bir zamanda Efendi Hazretleri ağabeyim Kemâl Efendiyi (o zaman Kemâl Ağabey hayattaydı), beni ve Hamideddin Efendiyi yanına çağırdı ve şöyle buyurdu: “Evlatlarım derviş insanın dünyalık bir şeyi olmaz. Kitaplarımdan başka sizlere bırakacak bir mirasım yok. Kütüphanemin anahtarından üç tane yaptırдыm. İşte sizlere irfan hazinelerinin anahtarlarını bırakıyorum. Kitapları okuyup sahip çıkın. Ölüm her an için hazırдыr.” dedi o anda bizler çok duygulandıк, gözyaşlarımızı tutamadık.”

Bir başka hatıra da 1988 yılında Umre ziyareti vesilesiyle bulunduğu Mekke’de Osman Hulûsî Efendi oğlu Hamid Hamideddin Efendinin kemâlatından bahsederek şöyle der: “Bizim neslimizin özelliği şudur ki, zâhirî ilmi biraz geç tahakkuk eder, amma zamanın âlimlerinin fevkinde olur.”

Eski Malatya Müftüsü merhum Molla Nurettin Öner Efendi, Osman Hulûsî Efendiyi Darende’deki evinde ziyaret edip kütüphanesini gezer ve çok etkilenir. Osman Hulûsî Efendiye hitaben:

“Bu kadar hizmetleri yürütecek ve sizden sonra bu kadar talebe ve kitapları koruyacak birisini yetiştiriyor musunuz?” diyerek kaygılarını dile getirir.

Osman Hulûsî Efendi de:

“Çocukların yetişmeleri için gayret ediyorum. Onlara irfan mektebinin anahtarlarını bırakıyorum. İnşallah benden sonra bu hizmetleri Hamid'im yürütecek” der.

Osman Hulûsî Efendi Darendeli gazeteci Emin Tatlıcı'yla yaptığı bir sohbet Hamideddin Efendinin yetişmesiyle alâkalı olarak: “Oğul, bende ne bilgi varsa onu ona aktarıyorum.” dediği ve hizmetlerin devamının Hamideddin Efendi maharetiyle yürütüleceğine işaret ettiği bilinmektedir.

Bir gün Kangal emekli Müftüsü ve Sivas'ın saygın âlimlerinden merhum Mevlüt Sarıoğlu Darendeli'ye ziyarete gelir. Sohbet esnasında Osman Hulûsî Efendi şöyle der: “Ecdâdımız Şeyh Hamîd-i Velî Hazretleri'ne ve ihvana hizmet etmek üzere Hamid'imın yetişmesi için çalışıyoruz, ikinci Hamid'i yetiştiriyoruz inşaallah.” Çünkü birinci Hamid “Şeyh Hamid-i Velî”dir, onun da asıl ismi Hamid Hamideddin'dir. İkincisi kendi oğlu Hamideddin Efendidir.

Osman Hulûsî Efendi hizmet eden önder insanların birtakım zorluklarla karşılaştıklarını kendi hayatından örneklerle anlatır. Oğlu Hamideddin Efendinin de kendisi gibi hizmet ederken birçok sıkıntıyla karşılaşacağına işaretle bir sohbetinde şöyle buyurur: “Oğul neler çektik, neler!” Yanında bulunanlardan biri der ki: “Kimbilir Hamideddin Efendi neler çekecek.” Ona cevap olarak Hulûsî Efendi şöyle der: “Mecbur oğul, mecbur. Çünkü Cenab-ı Allah (c.c.) bir iyiyi yarattı, bir de fenayı yarattı ki, iyinin iyiliği fark olunsun diye.” derler. Bu sözden anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in temiz yolunu takip eden din ve tasavvuf önderleri iyiliğin sembolü, tarih boyunca bu yüce zâtlara karşı gelenler de kötülüğün sembolüdür. Ancak iyiliğin hakkıyla anlaşılabilmesi için kötülüğün de var olması gerekir. Hani atalar derler ya “Her şey zıddı ile kâimdir.”

Osman Hulûsî Efendi hastanede tedavi olduğu sırada bir gün şöyle der:

“Geçenlerde Sanat Okulunun toplantısı vardı. Ben gidemediğim için Hamid’imi gönderdim. Beşyüzbin lira da para verdim. Herkesten önce verirsin, teşvik olur, dedim. O toplantıda biz bulunmadığımız için evladımızı başkan seçmişler. Bunu duyunca çok memnun oldum. Çünkü bizim hizmetlerimizi o devam ettirecektir. Hamid’imin yetişmesini istiyorum.”

Osman Hulûsî Efendi 1990 yılının Ocak ayında söylemiş olduğu bu sözlerinden beş ay sonra da vefat ederler. Bir dostunun ifadesiyle Hulûsî Efendinin dikmiş olduğu fidan şimdi bir ulu çınar hâline gelmiştir. Gönül dostları onun gölgesinde huzuru paylaşmaktadırlar. Başlanan ve yürütülmekte olan hizmetler aynen devam etmektedir.

13. Edebî Şahsiyeti ve Eserleri

Osman Hulûsî Efendi güçlü bir şairdir. Modern dönemde Dîvan edebiyatımızla Halk edebiyatımızı temsil eden bir sûfî şahsiyettir. Onun şiiri gelenekle modern şiir arasında bir köprü işlevindedir. Şiirlerinde daha çok Yûnus Emre’nin, Ümmî Sinan’ın, Fuzûlî’nin ve Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın etkisinde kalmıştır. Yunus çizgisini devam ettiren bir şair olarak Osman Hulûsî Efendi’nin kendine özgü söyleyişleri de son derece dikkat çekicidir. Kimi zaman aruz vezniyle, kimi zaman ise hece ile yazdığı şiirlerde dinî ve tasavvufî konular kadar sosyal temaları da ustalıkla işlemiştir. Osman Hulûsî Efendi şiiri gaye olarak görmemiş, şiirini daha çok ideallerine hizmet için bir vasıta olarak değerlendirmiştir. Şiirlerinde ölçü, vezin, kafiye hassasiyeti geri planda tutulmuştur. O hiçbir zaman mânâyı şekle kurban etmeyen bir mutasavvıf şairdir.¹⁷⁵ Gazel, ilâhî, kaside, rubaiyyat ve müstezat onun *Dîvân*’ında yer alan şiir türleridir. Eserlerinde Farsça, Arapça, Osmanlıca ve Türkçeyi meczetmiş, manzum ve mensur eserler kaleme almıştır.

Şiirlerinde Hulûsî, Hatipoğlu ve Dârendevî mahlaslarını kullanan Osman Hulûsî Efendi ortaya koyduğu müretteb dîvânı ile Tekke Edebi-

175. Vedat Ali Tok, “Osman Hulûsî Efendi (k.s.)’nin Nasihat Şiiri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 16, Sayı: 104, Haziran 2009, s. 39.

yatının mümtaz bir şahsiyeti konumuna gelmiştir. Ona göre şiir halkın ve müridlerin irşadı için bir araçtır, mânevî bir tedavi yöntemi, nefsin eğitim metodudur. Bu nedenle edebi yönden çok ağır olan eserlerinde bile didaktiklik kendini göstermektedir. Onun eserlerinin en temel özelliği ele aldığı konuyu âyet, hadis ve menkabelerle süslemesidir. Eserlerinde sıklıkla sünnet-i seniyyeye bağlılığını ortaya koymuş, saliklerin eğitiminde şer'î esaslara riayeti en temel ölçü kabul etmiştir. Osman Hulûsi Efendi edebi söylem ve üslubu bakımından yer yer Mevlânâ'yı çağrıştırmaktadır. O da Mevlânâ gibi ayrılık yüzünden sinesi parça parça olmuş ve iştihak derdinin şerhine koyulmuştur. Kimi zaman da Yunus edasına bürünmüş Yunus gibi ballar balını bulmanın neşesine koyulmuştur. Yer yer de Fuzulî'nin Su Kasidesi'ndeki peygamber aşkıyla yanan yüreğine serpilecek su arayışına yönelmiştir. Niyazi Mısri ve Şeyh Galib'in manzumelerinden de ilham alan Osman Hulûsi Efendi onlar gibi edebiyatımızın şahane bir temsilcisi olmuştur.¹⁷⁶

Osman Hulûsi Efendi edebiyat sahasındaki ustalığı ve şiirlerindeki ince ruha sahip edasıyla Mevlânâ gibi coşkun ve Hallâc-ı Mansûr gibi taşkın hâllere bürünmüştür. Şiirlerinde aşk, şevk, vecd, hakikat, tevhid, vahdet-i vücûd ve marifet konuları derinlikli olarak ele alınmıştır. Bir bakıyorsunuz şiirlerinde Yunus gibi sade ve kolay anlaşılan birisi olarak kendini gösteriyor, kimi şiirlerini okuyorsunuz bu kez karşınızda Fuzulû ve Şeyhî gibi Dîvân Edebiyatımız'ın güçlü ve ağır edebi metinlerini okuduğunuzu hissediyorsunuz.¹⁷⁷ *Dîvân*'ındaki sade metinlerden sembolik metinlere doğru çeşniliklerle karşılaşırken, *Mektûbât*'ını okuduğumuzda altın öğütler mesabesindeki nasihatleriyle karşılaşıyorsunuz, *Hutbeler* kitabını okuduğumuzda ise zarafetten bilgeliğe, ahlâk abideliğinden sosyal aktivitelere, celal boyutundaki hitabetten cemal tadındaki konuşmalara eşlik etmek durumunda kalıyoruz. O sadece müritlerini ve sevdiklerini değil adeta tüm muhataplarını eğitmenin derdine düşmüştür.

176. Eraydın, Selçuk, "Merhum Hulûsi Ateş'in Edebi Cephesi", *Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyum Tebliğleri*, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yay., Ankara 1997, s. 42

177. İrfan Gündüz, "Darendeli Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Hazretleri", *Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyum Tebliğleri*, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yay., Ankara 1997, s. 39

Edebiyatta, hitabette ve her türlü sanatta ölçülü olmayı, sabırlı olmayı tavsiye eden Osman Hulûsi Efendi, Bolu kaplıcalarında iken, bir arkadaşı ziyaretine gelir. Namaz vakti gelince camiye geçerler. Camide vaiz kürsüye çıkmış vaaz etmektedir. Vaiz bazen hiddetlenmekte bazen de kürsüye vurarak, ayağa kalkarak, hararetle cemaate bir şeyler anlatmaya çalışmaktadır. Ezan okunup namaz kılındıktan sonra camiden çıkarlar. Osman Hulûsi Efendi yanındaki arkadaşına; *“Evlâdım, deli dolu yağın yağmur, ekine fayda vermediği gibi, tarlayı da harap eder. Hâlbuki sağanak sağanak yağın yağmur toprağın içine işler. Ekine faydalı olur. Vaiz Efendi çabuk yağış geçen yağmur gibi idi.”*¹⁷⁸ diye buyurdular. Bu yaklaşımda da görüleceği üzere Osman Hulûsi Efendi, insanlara hitap ederken ve bir meseleyi anlatırken yumuşak ifadeler ve gönül yapıcı kelimeler seçmiş, bir tarafı yaparken diğer tarafın yıkılmamasına özen gösteren zarif bir şahsiyettir.

Osman Hulûsi Efendi ömrünü ihvanının ve insanların eğitimine adanmıştır. Onların Allah’a layık bir kul, Peygamber’ine layık bir ümmet ve ceddine layık bir millet olmaları için çalışmıştır. O bu çalışmalar esnasında müritlerine mesajlarını şiir yoluyla vermiştir. Yazdığı şiirler derhal farklı bölgelerdeki ihvana ulaştırılarak ezberlenmiş, okunmuş ve gönüllere nakşedilmiştir.¹⁷⁹

Osman Hulûsi Efendi’nin edebi kişiliğine kısa da olsa bu tespitlerimizle dikkat çektikten sonra onun edebi ürünlerini tanıtmamız yerinde olacaktır. Kaleme aldığı manzum ve mensur eserleri basılmak ve yayımlanmak suretiyle okuyucuların başucu kitapları haline gelmişlerdir. Eserlerinin üslubu, muhtevası, anlam boyutu ve tesir halkalarını özet halinde değerlendirmemiz gerekmektedir.

178. Ahmet Şimşirgil, “Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi’nin (k.s.) ‘İlim ve İrfan Dünyası’”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 189, Temmuz 2016, s. 18.

179. Nihat Öztoprak, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Dîvân Oluşturma Sebebi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 26, Sayı: 231, Ocak 2020, s. 20.

13.1. Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî

Osman Hulûsî Efendi tasavvuf erbabının benimsediği mektup geleneğinin güçlü bir temsilcisidir. Şiir geleneğimizi *Dîvânı*'yla sürdüren Osman Hulûsî Efendi, kaleme aldığı mektuplarıyla da gönül dilinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. *Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî*'ye baktığımızda mektuplarının tasavvufî, edebî, insanî ve İslâmî hassasiyeti en özel boyutta yansıttığı görmekteyiz. Osman Hulûsî Efendi mektuplarında bir yandan muhataplarına nasihatlerde bulunurken, diğer yandan da toplumsal meselelerle yakından ilgilenmekte, dertlere derman olmaya çalışmakta, sorunlara çözüm önerilerinde bulunmakta ve toplum hayatına aktif bir şekilde katıldığı görülmektedir. Mektuplarında ferdi kemalatın yanında toplumsal kimliğin de kazanılmasına katkı sağlamakta, iyiliğe davetiye çıkarmakta, erdemli nesiller yetiştirmekte, güzelliklere tercüman olmakta, iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme görevini yerine getirmektedir. Oğlu Kemal'e yazdığı ilk mektubun daha ilk paragrafında Allah'a ve Peygamberine teslimiyet çağrısının yanında "emirlere tazim ve nehiylerden ictinab"ın üzerinde durmaktadır. Yirmi beşinci mektup ise sosyal sorumluluklar noktasında örnek bir metindir. Bir caminin çatısının yenilenmesi konusunda muhataplarından harekete geçmesini istemektedir. Mektuplar, bu iki temel özelliği dolayısıyla "husûsî"kişilere yazılsa da "genel"e hitap etmektedir. Yazılan kişinin şahsında gönderilen mektubun muhatabı aslında herkestdir. Bu bakımdan okuyucu bu mektupları adeta kendine yazılmış metinler olarak okuyabilmektedir. Mektûbât geleneğinin en önemli özelliği de herkese ve her çağa hitap etmeleridir.

Yazılan mektuplar hepimizi her zaman aydınlatacak özelliklere sahiptir. Bu mektuplar aynı zamanda birer sohbet metinleri işlevindedir. Bu mektuplarda özen gösterilen bir diğer hususiyet tasavvufun genel kavramlarını açıklayan metinler olmasıdır. Fütüvvet, mürüvvet, hamiyet, tevekkül, sabır, şükür, saygı, şefkat, muhabbet gibi kavramlar mektupların sıcak ve samimi dili ve üslubuyla muhataplarına izah edilmektedir.

Osman Hulûsi Efendi mektuplarında genel geçer konulara değil toplumsal vecibelere değinmektedir. Mektuplarındaki tespitleri mektubu gönderdiği şahısla sınırlı kalmamakta, herkesin derdine derman olabilmektedir. Mektuplarında cevâmiu'l-kelim özelliğini yansıtmakta, kısa ve veciz sözlerle çok derinlikli anlamlar ortaya koymaktadır. O mektup geleneğini bir terbiye metodu olarak kullanmış, bir sohbet ortamına dönüştürmüş, bir nasihat diline büründürmüştür. Mektuplarına kalbinin sesi yansımış, mektuplarının satır aralarında gönül dilinin telkinleri görülmektedir.

Mektup geleneğimizde mektuplar sadece nesir türünde yazılmaz. Kimi mektuplar manzum tarzında da yazılırlar. Hulûsi Efendi, kimi mektuplarını nesir, kimilerini manzum yazarken kimilerini de nesir-nazım karışık olarak yazmıştır. Bu durum, nazım kısımlarının ezberlenebilme imkânını da beraberinde getirmektedir. Öte yandan nazımın kullanılması bu mektuplara ayrı bir acıcılık, okunurluk da kazandırmaktadır. Müellifin aynı zamanda bir şair olduğu da düşünülecek olursa mektuplarında şiirin imkânlarını kullanması anlaşılır ve yerinde bir tutum olarak görülmelidir.

Osman Hulûsi Efendi aldığı özel eğitimin katkısıyla Osmanlıca'ya vukufiyetini yansıtmaktadır. Osmanlıcanın unutulmamasına, Osmanlıcadaki edebi zenginliğimizin yaşatılmasına öncülük etmiştir. Osmanlı dönemi metinleri ile Cumhuriyet dönemi metinleri arasında köprü işlevi görüp kopukluğun önüne geçmiştir. Osmanlı döneminde yaşamış bir müellif ve şair gibi kadim geleneğin nabzını elinde tutmaktadır.

Müellif, bir yandan mektup yazarken bir yandan da mektuplaşma konusunda teşvik edici bir tutumun sahibidir. Ona göre “mektuplaşmak, kavuşmanın yarısıdır.” Bu cümle, mektubun kişiler arası dostluk, kardeşlik, bağlılık duygularını geliştirmede ne kadar etkili olduğunu ortaya koyan bir ifadedir. Dolayısıyla Hulûsi Efendi'nin mürşitlik tavrı bu noktada da kendisini göstermekte ve bu çağ için çok önemli bir eksikliğimiz konusunda bizi uyarmaktadır. Bu mektuplar kime yazılmış olursa olsun bir irşad metni olarak hepimize yazılmış kabul edilmelidir.

Bu kabul çerçevesinde hayat ne kadar değişirse değişsin bu klasik iletişim aracı olan mektup geleneğinin ihyası gibi bir meselemiz de vardır.¹⁸⁰

Osman Hulûsi Efendi'nin *Mektûbât*'ında toplam 66 adet mektup bulunmaktadır. Bunların bir kısmı oğullarına, ebeveynlerine ve arkadaşlarına yazılmış, bazılarının da kime yazıldığı belli olmamaktadır. Osman Hulûsi Efendi'nin mektuplarındaki ifadelerden, mektuplaşmanın birer vasıta olduğunu, esas maksadın ise mektup vesilesi ile âdeta muvasalatın elde edildiği anlaşılmaktadır. Osman Hulûsi Efendi mektuplarında, mektubu önce kendisinin yazmadığından yakını ve esas meselenin mektup yazmanın yanında kişinin sevdiğini bir an bile hatırdan çıkarmamak olduğunu ifade eder. Böylece âdeta bizlere mektup yazmanın önem ve âdâbı hususunda dersler verir.

Osman Hulûsi Efendi bazen âdeta mektupla konuşur ve gecikmelerden dolayı kaygılarını, eline geçen risaleyi okurken Hz. Süleyman'a Saba ülkesinden gelen Hüdühüd kuşunu hatırlatır. Böylece eline geçmiş mektuplar kendisini o derece memnun eder ki, bunu ifadeden geri durmaz. Kendisine gelen mektuplara bu kadar sevinen bir zat olarak başkalarını da mektuplarıyla son derece memnun etmiştir. Onun mektuplarından birçoğunun cevabî olarak kaleme alınmış olduğu ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ancak bazen de mektup yazmaktan çekinir. Ola ki mektubunda ifade etmiş olduğu tavsiyeler yerine getirilmez ve dikkate alınmaz diye düşünür. Mektuplar çoğu kez bağlılıkları, özlemleri dile getirir. Hasretin vuslatla sona ermesini ifade eder. Bunun için mektuplar dostlukların pekişmesinin en önemli unsurudur.

Osman Hulûsi Efendi sadece başkalarına tavsiye ve nasihatler etmekle kalmaz, kendi evlatlarına yazdığı mektuplarda da son derece elzem düsturlar ortaya koyar. Osman Hulûsi Efendi, bu mektuplarıyla hem evlatlarına hem de bütün Müslümanlara son derece önemli nasihatlerde bulunmaktadır. Bu mektupların herbirinde günümüz insanı için edep dersleri teşkil edecek metinler bulunmaktadır.¹⁸¹

180. Mustafa Özçelik, "Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Mektupları", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 20-23.

181. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 165.

Günümüz toplumunda pek rağbet görmese de hatta unutulmaya yüz tutmuş olsa da gerek toplumların gerekse bireylerin ihyası, irşadı açısından mektupların yeri doldurulamayacak kadar çoktur. Gönülden kaleme alınan kelimeler, saf ve içten duygular ve tabii ki Allah rızası için yazılan her harf her noktanın insanların titreyip kendilerine gelmelerinde çok önemli bir etkisi, yeri olmuştur.

Osman Hulûsi Efendi mektuplarını, en yakınlarından başlamak üzere, müridlerine, ahbabına, uzak-yakın demeden her hangi bir konuyu anlatmak, bir hayrın yerine getirilmesini veya bir şerrin men edilmesini temin etmek üzere kaleme almıştır. Ömrü boyunca ilim tahsil edip irşad hizmetini kendisine yol olarak seçen Osman Hulûsi Efendi'nin mektupları bu konunun son örneklerindedir. O, mektup metinlerinde, nazmı ve nesri başarılı bir şekilde kullanarak gayet güzel bir edebi eser meydana getirmiştir. Nesri biraz ağır olmakla birlikte, nazmında oldukça sade bir üslup kullanmıştır. Şu an elimizde bulunan *Mektûbât*, onun sır katibi olan Muhyiddin Tütüncü tarafından derlenip istinsah edilmiş olan nüsha esas alınarak hazırlanmış olup o nüshada yer almayan üç mektup da ilave edilmiştir. *Mektûbât*'ta toplam 66 mektup yer almaktadır.

Hulûsi Efendi, *Dîvânı*'nda olduğu gibi *Mektûbâtı*'nda da âyet ve hadislere, büyüklerin sözlerine yer vermiştir. *Mektûbât*'taki mektupların bazısı manzum, bazısı mensur bazıları da manzum-mensur karışıktır. Mektuplarının kimisi hizmetlerini yürütmek amacıyla yardım talebi ve kişileri hayra teşvik edici içeriğe sahiptir. Evlatları için yazdıkları mektuplar sevgi ve nasihat; ebeveynine hitap ederken hürmet ve şükran; arkadaşlarına yazdıklarında muhabbet ve vefâ, haksızlık yapanlara ise emr-i bi'l-ma'ruf ile hakkı tavsiye onun üslubunun özelliğidir.

Hulûsi Efendi'nin başkalarına gönderdiği mektupların yanı sıra ona gelen mektuplar da mevcuttur. Bu mektuplarda onun itibarını, her hangi bir ihtilaf ve husumet ortaya çıktığında kardeşlik ve huzurun tesisinde oynamış olduğu etkin rolünü ortaya çıkarmaktadır.¹⁸²

182. Mehmet Akkuş, "Osman Hulûsi Efendi'nin Mektûbâtı", *Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyum Tebliğleri*, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yay., Ankara 1997, s. 207

Hulûsî Efendi'nin manzum ve mensur olarak yazılmış *Mektûbât*'ının onun sağlığında Muhyiddin Tütüncü tarafından derlenip Osmanlı Türkçesi alfabesiyle istinsah edilen orijinal nüsha, daha sonra Mehmet Akkuş tarafından Latin harfleriyle 1996'da Ankara'da orijinal nüshanın tıpkıbasımıyla birlikte yayımlanmıştır. Eserin ikinci baskısı ise Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz tarafından hazırlanarak 2006 yılında gerçekleştirilmiştir. Hulûsî Efendi'nin *Mektûbât*'ında yer alan 66 mektubun yanında rubaî, müfret, kabir taşı ve değişik kitabelerden oluşan tarih manzumeleri bulunmaktadır.

Hulûsî Efendi'nin şair olmasının tabii bir sonucu olarak mektuplarının bir kısmı tamamen manzumdur. Çoğu ise manzum mensur karışıktır. Manzumelerin çoğu mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Bunlar da gösteriyor ki Hulûsî Efendi aile ve dostlarına duygu ve düşüncelerini paylaşırken, nasihatte bulunurken nazmı tercih etmiştir. *Hulûsî Efendi Dîvânı*'ndaki manzumelere nazaran *Mektûbât*'ındaki manzumelerine bugünün insanının da rahatlıkla anlayacağı sade bir dil, samimi bir üslup hâkimdir. Yer yer konuşma dilinin güzel örneklerini vermiştir. Hulûsî Efendi'nin mektuplarının hedefi muhatabın gönlüdür. Onlar bir gönül doktorunun reçetesi gibidir. Sıkıntılı, şaşkın, çaresiz gönüllerin dermanı olacak ilaçların isimlerinin yazıldığı reçetelere benzemektedir. Bu yönüyle Hulûsî Efendi, halkın ruh sağlığını koruyan bir hekim gibidir. Kendisine gelen mektupların cevaplarını da manzum yazmıştır.¹⁸³

13.2. Şeyh Hamid-i Veli Camii Minberinden Hutbeler

Osman Hulûsî Efendi'nin, 1945 yılında babasının vefâtından sonra başlayıp 1987 yılında emekli oluncaya kadar sürdürdüğü 42 yıllık İmam Hatiplik görevi çerçevesinde îrad etmiş olduğu hutbeleri içermektedir. Osman Hulûsî Efendi'nin Şeyh Hamid-i Veli Camii'nde İmam ve Hatiplik yaptığı dönemde, irat etmiş olduğu hutbelerden

183. Nihat Öztoprak, "Hulûsî Efendi Mektûbâtı'nda Manzum Mektup Geleneği", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 26, Sayı: 235, Mayıs 2020, s. 10-13.

seçilen 150 kadar hutbe, Osmanlıca metninden transkribe edilerek günümüz Türkçesiyle yayına hazırlanmıştır.

Hutbeler; sosyal hayat, ilim, mübarek geceler, ibadet, insan, İslâm, dünya, dünya gündemi, İslâm büyüklerinin okuduğu hutbeler ve verdiği nasihatler, vatan, millet sevgisi, birlik ve beraberlik, çevre gibi konulardan oluşmaktadır. Hayata ve meselelere çok yönlü ve geniş bir perspektiften bakan Osman Hulûsi Efendi, hutbeleri edebî nitelikli yazmıştır. Hutbelerde insanların ruhî derinliklerine inerek gönüllerine hitap eden Osman Hulûsi Efendi, bu hitaplarıyla pek çok insanın derdine ortak olurken mesele ve problemlere çözümler getirmiştir.

Osman Hulûsi Efendi, hutbeleri kendine mahsus rik'a el yazısıyla kaleme almıştır. Hutbelerin yazımında akıcı bir üslup kullanırken, kelime yazımlarına çok dikkat etmiştir. Bazı kısya veya hitapları alırken ilk kısmını yazmış, diğer bölümünü ezbere bildiği için kaleme almamış fakat irticalen irat etmiştir. Osman Hulûsi Efendi, hutbeleri kaynaklara dayanarak kendi düşüncesi içerisinde kaleme aldığı gibi Ahmet Hamdi Akseki'nin *Yeni Hutbelerim* adlı eserinden, Diyanet İşleri Reisliğinin *Osmanlıca-Türkçe Hutbeleri'*nden ve daha sonra da Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gönderilen hutbelere de faydalanmıştır.

Hutbelerini edebî nitelikli yazan Osman Hulûsi Efendi, insanların gönüllerine hitap etmeyi bilmiş, dinleyenlere huşû ve mânevî zevki tattırmıştır, hayata ve olaylara çok geniş bir perspektiften bakmıştır. Meseleleri değerlendirirken önce Kur'ân, sonra sünnet-i seniyyeye, daha sonra ilmî ve aklî delillere dayanarak irâd etmiştir. Hazırlamış olduğu hutbeler, sosyal hayatın her yönüne hitap edecek derecede konu zenginliği ve muhteva genişliğine sahiptir. Hutbelerinde vatan, millet, birlik ve beraberlik duygularını da derinlemesine işlemiş olması toplumun barış içerisinde yaşamasına büyük katkı sağlamıştır. Bu eserde yer alan hutbelerin konularını ise şu başlıklar altında sıralayabiliriz: Mübarek geceler, ibadetler, İslâm büyüklerinin nasihatleri, ahlâk, edep, ilim, Ramazan, Kur'ân, iman, insan, sağlık, kötü alışkanlıklar...

Bir gönül, irşat ve eğitim insanı olan Osman Hulûsi Efendi hayatı boyunca irşat ve terbiye çabasına bürünmüştür. Şeriat dairesinde kalmaya ve tarikatta mutedil bir çizgi tutturmaya özen göstermiştir. O, irşad yönteminin bir gereği olarak her fırsatta hikmet-i teşrî' üzerinde durmuştur. Osman Hulûsi Efendi, hutbelerinde mesaj yüklü, kısa, öz ve yer yer Osmanlıca ifadelerle ele aldığı iman, ibadet ve ahlâk gibi temel konularda, daha çok ilgili hükümlerin hikmetleri, ferdî ve ictimâî faydaları üzerinde durmaktadır. İrat ettiği hutbeler bir bütün olarak değerlendirildiği zaman, onun detaya girmeden ve can alıcı noktalara işaret edilerek muhataplarını irşat, teşvik ve ikaz gayesi güttüğü söylenebilir. Hutbelerde gerekli âyet ve hadisler yanında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve sahâbe hayatından tablolara yer verilmesi de bu gayenin esas alındığını göstermektedir.

Osman Hulûsi Efendi hutbelerindeki hikmet-i teşrî' yaklaşımıyla dînî hükümlerin hikmet ve sırlarından bahsetmeye çalışmıştır. Osman Hulûsi Efendi hutbelerinde muhataplarını bilgilendirmiş, ikaz etmiş ve gönüllerine girmeye çalışmıştır. Hutbelerinde veciz, net ve mesaj dolu bir üslup takip etmiş, bazen de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bazı hutbelerini olduğu gibi nakletmekle yetinmiştir. Hutbelerin dil, üslup ve boyutu kadar konuları da çok önemlidir. Zira tamamı incelendiğinde muhatap kitlenin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda hutbelerin iman, ibadet ve ahlâk bütünlüğü etrafında irat edilmiş olması çok manidardır. O, sadece ibadetlerin ve ahlâkî güzelliklerin hikmet ve sırlarını ele almakla yetinmemiş, kötü alışkanlık ve huyların insanı sürükleyeceği felakete de dikkat çekmiştir. Böylece Kitap ve sünnetin irşad yöntemini ârif kişiliği ile birleştirerek kullanmıştır.¹⁸⁴

Osman Hulûsi Efendi'nin *Hutbeler* adlı kitabı iman, ibadet ve ahlâk şeklinde sistematize edilmiştir. Bu hutbeler muhtelif zamanlarda irat edilmiş olsalar da tertip edenlerin hutbelere bu başlıkları uygun bulma-

184. Abdullah Kahraman, "Ahlâk Bütünlüğü (Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Eserlerinde)", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 79.

ları anlamlı ve isabetlidir. Bu, onun hutbelerinde iman-ibadet ve ahlâk bütünlüğünü kurduğunun bir göstergesidir. Bilindiği üzere iman, ibadet ve ahlâk bütünlüğü İslâm'ın temel hedefidir. Kur'ân ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünneti de bize sürekli bu hedefi göstermektedir.

İman başlığını taşıyan hutbelerinde Allah sevgisi, imanın vasıfları, mü'minin niteliği, Allah'ı sevmek ve Allah tarafından sevmek, âhirette iman, Allah'ı tanımak, iman, ihsan ve Allah'ı zikretmek konularını ele almıştır.

İbadet başlığı altında namaz, oruç, hac, zekât ve kurbanın önemi, faydaları ve bazı temel prensipleri üzerinde durmuş ve bunlarla ilgili meselelere yer vermiştir.

Ahlâk başlığı altında ise âdâb-ı muâşeret, kardeşlik, ana-babaya itaat, iyilik, yardımlaşma, doğruluk, edeb, hayâ, komşulara iyi davranmak, dili korumak, adaletli olmak gibi güzel hasletler ve erdemleri ele almıştır. Bunlar yanında kötü huylardan olan yalanın zararları, rüşvet, istihzâ ve gıybetin zararları gibi hususlara değinmiştir. Osman Hulûsi Efendi hutbelerinde iman-ahlâk bütünlüğü yanında dünya ve âhîret dengesine de sıkça vurgu yapmaktadır.¹⁸⁵

13.3. *Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî*

Tasavvuf kültüründe şiirin ayrı bir yeri, önemi vardır. Bu nedenle de tasavvuf yolunun yaygın tarikatlarında da şiir hep ön planda tutulmuştur. Mevlânâ şiirleriyle gönülleri vecde getirmiş, Yunus şiirleriyle aklın ve gönlün tefekkürünü doruğa çıkarmıştır. Daha nice Hak dostları şiirleriyle gönülleri Allah'a yaklaştırmış, nefisleri rabtetmiştir. İşte bu mana erenlerinden biri de Osman Hulûsi Efendi'dir. O Nakşi şeyhi olmakla birlikte *Dîvân*'ı olan ender şairlerdendir. Çünkü “*Tekke edebiyatı geleneği daha çok Kadirilik, Rufailik, Bektaşılık gibi tarikatlarda ve bunların yazmış oldukları dîvânlarda görülmektedir. Nakşîlerin ise edebi sahada daha az eser*

185. Kahraman, “Ahlâk Bütünlüğü (Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Eserlerinde)”, *Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, s. 76-78.

verdikleri bilinmektedir. Bu nedenle de Hulûsi Efendi'nin Dîvân'ı bir Nakşî şeyhi olarak ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır. Dârendevî şiiirlerinde hece ve aruz veznini ustalıklı kullanmıştır. Çoğunluğu aruzla yazılmış ve gazellerden ibaret şiiirlerin meydana getirdiği Dîvân-ı Hulûsi-i Dârendevî'de hece ile yazılmış 60 kadar manzume ile on kadar müstezadın da yer aldığı görülmektedir. Bunlar arasında aruzla yazılmış ve aşktan bahseden gazellerde Fuzulî ve Niyaz-i Mısrî ifade ve edası, hece ile yazılmış olanlarda ise Yunus Emre tesiri açıklıkla görülmektedir.”¹⁸⁶

Osman Hulûsi Efendi'yi günümüzde bir Yunus muakkibi saymak mümkündür. Hatta bu vadiide daha çok eser vererek, daha başarılı manzumeler ortaya koymuş ve bilhassa günümüz nesillerinin karşı karşıya olduğu, eski kültürümüzle aramıza yerleştirilmiş olan dil engelini aşması yolunda da diğer kıymetli faaliyetleri gibi pek semereli himmetleri olmuştur.

Gençlik yıllarında İhramcızâde'nin ilim meclislerine katılan, sıkça Sivas'a mürşidi İhramcızâde'yi ziyarete giden Osman Hulûsi Efendi, küçük yaştan itibaren yazmış olduğu şiiirlerini ona takdim etmiştir. İhramcızâde de sohbetlerde bunları defalarca okuturlar, ilâhîlerini muhafaza etmesini ve bir Dîvân yazmasını kendisine tavsiye ederlerdi. Bunun üzerine Osman Hulûsi Efendi'nin yazdığı Dîvân Edebiyatı tarzındaki eserleri “Ya Şeyh” ismi ile ma'rif Muhyiddin Tütüncü de bu şiiirleri dîvân tertibine göre bir deftere yazması suretiyle elimizdeki bugünkü Dîvân ortaya çıkmıştır. Dîvân'ın adı ise; “Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî”dir.¹⁸⁷

Mutasavvıflar şiiiri bir gaye değil, bir vasıta olarak telakki ederler. Osman Hulûsi Efendi de “Herhangi bir şeyin en güzelini yapmaya çalışmak, o işin edebiyatı sayılır. Şiiir yazan kimse en güzelini yapmış olmaz, çünkü o Allah vergisidir” diyerek buna işaret eder. Osman Hulûsi Efendi'de şiiir kabiliyetinin Allah vergisi tarafından kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Fakat meseleye bir şair değil, bir mürşid olarak yaklaştığından, eserinde manayı her yönüyle ifade etmek maksadı, şekle ait endişelerin önüne geçmiş ve muh-

186. Mustafa Uzun, “Hulûsi Efendi Dîvânına Edebi Bir Bakış”, Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri, Ankara 1997, s. 151

187. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 36.

tevadaki derinliğin layığıyla ortaya konma arzusu, teknik eksiklikleri örtmüş, neticede şekle ait kusurlara mana uğruna göz yumulmuştur. Bu bir bakıma mananın maddeye tercih edilmesi demektir.

Osman Hulûsi Efendi, tebliğ için bir vasıta olarak kullandığı şiir ile te-sirini daha devamlı ve müessir kıldığı gibi, vezni ve formlarıyla artık öldü denilen klasik edebiyatımızın, her türlü menfiliklere rağmen günümüzde de yaşayabileceğini bilfiil ve olanca kuvvetiyle ortaya koymuş, bunun da en iyi şekilde İslâm kültürüne hakkıyla vakıf olmakla ve tasavvufu bilmekle, hatta yaşamakla mümkün olabileceğini bizlere göstermiştir.¹⁸⁸

Dârendevî, şiirlerini bir edebiyat ürünü olmasından ziyade eğitim vasıtası olması amacıyla yazmıştır. O şiirlerinde bazen seher vakitlerinde cuşa gelen dağdan taştan; aşıklardan, gönül erenlerinden, bazen şeriat, tarikat, marifet ve hakikatten bahseder. Tevhid ve münacatlarıyla Allahu Teâlâ'ya ulaşmaya çalışıp naatlarıyla Rasûlü'nü yüceltir. *Dîvân*'da nefis terbiyesi, güzel ahlâk, insanlara hizmet, gülyüzlülük, birlik ve beraberlik, mâsivâyâ bağlanıp aldanmamak ve bunlara benzer pek çok konu dile getirilmiş, böylelikle muhiplerin, müntesiplerin ve bütün Müslümanların mânevî eğitimi sağlanmıştır. Aynı zamanda ibadetten, zikirten, tefekkürden de bahseden beyitler çoğunluktadır.

Dîvân'ında, genel olarak dîvân şairlerinin müşterek olarak kullandığı dili, bazı tabirleri, edebi mazmunları da kullanmaktan çekinmemiştir. Bu tarz tabirleri asıl anlamlarıyla değil mecâzî anlamlarıyla anlamak gerekmektedir. Mesela *Dîvân*'da geçen “şarap, mey, meyhane, saki, kadeh, aşk, ma'şuk, kâkül, dudak” gibi kelimelerin asıl anlamları değil tasavvufta kullanılan anlamları düşünülmelidir. Çünkü bu kelimelerle ilâhî aşk, mürşit, camii, tekke gibi tasavvuf kavramları kastedilmiştir.

Dîvân-ı Hulûsi-i Dârendevî'de sırasıyla 466 gazel, 18 mesnevi, 40 kıt'a, 195 rubai, 470 müfret ve 91 mısra mevcuttur. Şiirlerinde “Hulûsi” mahlasını ağırlıklı olarak kullanmış olan Hulûsi Efendi, bazı yerlerde de “Hatipoğlu veya Hatipoğlu Hulûsi” mahlaslarını kullanmıştır.

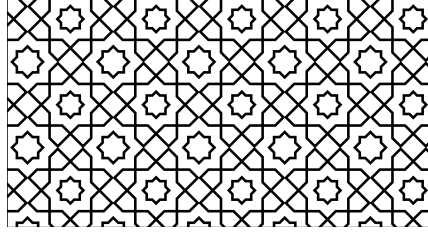
188. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 144-146.

Osman Hulûsi Efendi, *Dîvân*'ının asıl metnini, bizzat kendi gözetiminde, kendisinin sır katibi olarak bilinen Muhyiddin Tütüncü'ye Arap harfleri ile kaleme aldırılmıştır. Önceleri basımına müsaade etmemiştir. Ancak daha sonra *Dîvân*'ının satışından elde edilecek gelire "Darende'ye bir hastane yapılması" kaydıyla sağlığında yayımlanmasına izin vermiştir.

Osman Hulûsi Efendi'nin *Dîvân*'ı baştan sona Allah aşkının dile getirildiği ilâhî türünde şiirlerle doludur. Bu yüzden *Dîvân*'ına "Aşk Dîvânı" dense yeridir. Allah'a duyduğu aşkı, aşk anlayışını şiirleştirmesinin sebebi ise ihvanın istifade etmesidir. Osman Hulûsi Efendi *Dîvân*'ının hemen her beytinde ve şiirinde güzel ahlâkı tavsiye vardır. Bu sebeple onun *Dîvân*'ına "Dîvân-ı Ahlâk" adı verilse lâyıktır.¹⁸⁹

---

189. Nihat Öztoprak, "Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Dîvân Oluşturma Sebebi", s. 20.

İKİNCİ BÖLÜM

DARENDELİ ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ'NİN

İSLÂMÎ KİMLİĞİ

Müslüman olmanın gereğine, İslâmî çizgiye sadık kalınmasına ve dinî yükümlülükleri yerine getirmeye özen gösteren Osman Hulûsi Efendi örnek bir Müslüman kimliğini ortaya koymuştur. İhramcızâde'nin çizgisine sadık kalan Osman Hulûsi Efendi sohbetlerinde her daim dinî kurallara uyulması gerektiğini vurgulamıştır. Bir ihvanın, oğlunun düğününü lüks ve eğlenceli bir şekilde yaptığını, kendi hemşehrileri bir mektupla Hulûsi Efendi'ye bildirmeleri üzerine, şu notu gönderir: *“Eğer doğru ise bu zatın söyledikleri bize, yazıklar olsun size.”*¹⁹⁰

1. Kur'ân'a Bağlılığı

Henüz yedi yaşında iken babası Hasan Feyzî Efendi'den Kur'ân-ı Kerim okumayı öğrenen Osman Hulûsi Efendi ömrü boyunca Kur'ân'ın âşığı ve hadimi olmuştur. Çocuklarına Kur'ân-ı Kerim'i bizzat kendisi öğretmiş, her sabah namazından sonra bir cüz Kur'ân-ı Kerim okumayı vird edinmiştir. Kur'ân eğitimine verdiği önem nedeniyle baş-

---

190. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 413-414.

ta Darende Imam Hatip Lisesi olmak üzere çeşitli köy ve kasabalarda Kur'ân Kurslarının açılmasına, yaşamasına ve yaşatılmasına ömrünü adamıştır.¹⁹¹ Kur'ân Kursu inşaatlarına ne denli baş koyduğunu Osman Hulûsi Efendi bir sohbetinde şu hatırası ile beyan etmektedir:

“Bir gün Yenice’ye Kuran Kursu yapımı ile ilgili çalışma yapmak için gitmiştik. Darende Müftümüz de vardı. Müftü Efendi bir gün bize gelerek halkın bize gösterdiği ilgiyi bildiği için şöyle dedi: ‘Kurs binasının yapılacağı arsayı araştırdık, uygun bir yer bulunamadı. Müftülük olarak biz gayret gösterdik ama köylü uygun bir yer vermiyor’ dedi. Müftü Efendiyle beraber Yenice kasabasına gittik. Halk bizi hürmetle karşıladı. Kur’ân Kursu yeri için araştırma yaparken güzel ve müsait bir arsa gördüm. ‘Burası kimin?’ diye sordum. Kasabalılar ‘Burası Abdurrahman Ağanın, fakat kendisi şu an burada yok’ dediler. Ben arkadaşı daha önceden tanıdığım için bize olan bağlılığımıza istinaden arsaya kurs yapabileceğimizi hatta temelini bile atabileceğimizi söyledim. Müftü Efendi: ‘Sahibinin rızası olursa daha iyi olur’ dedi. Ben hemen: ‘Abdurrahman Ağaya kefilim... siz kazmayı vurun’ dedim. Müftü Efendi tekrar ‘Sahibinin rızası olması gerekir’ dediyse de kasabalıların çoğu; ‘Biz de Efendi’nin buyurduğu gibi Abdurrahman Ağaya kefiliz. Sizler buradayken temel kazmaya başlayalım’ dediler. Halk temeli kazmaya başladı. Bir müddet sonra Abdurrahman Ağa çıktı geldi. ‘Abdurrahman Ağa sana kefil olduk, senin arsayı Kur’ân Kursuna verdik, ne diyorsun bu işe?’ dedim. Abdurrahman Ağa elime sarıldı. ‘Efendim bir arsanın ne kıymeti var, siz emrettikten sonra bütün tarlam, arsam, evim hayır hizmete feda olsun.’ dedi. Yenice Kur’ân Kursunu böylece başlatmış olduk. Şimdi orada kadrolu hanım Kur’ân Kursu Hocası var. Kasabadaki gençlerin yetişmesine katkı sağlıyor.”¹⁹²

1947 yılında Darende Hacılar Mahallesinden olan Şeyho Yurdakul, Osman Hulûsi Efendi’nin ziyaretine gelir. Daha çocuk denecek yaşta olan hemşehrisine gereken ilgiyi gösteren Osman Hulûsi Efendi, Şeyho Yurdakul’un dedesi olan Kasım Hoca’dan bahsederek, “Sıbyan

191. İsmail Palakoğlu, “Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi’nin Kur’ân’a Bağlılığı ve Aşinalığı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 14.

192. Palakoğlu, “Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi’nin Kur’ân’a Bağlılığı”, s. 14.

mektebinde” iken onda okuduğunu, âlim bir insan olduğunu söyler ve kitaplarını sorar. Şeyho Yurdakul ise sıkıntılı dönemlerde evde bulunan bütün kitapların yakıldığını veya Tohma’ya atıldığını dedikten sonra; “*Hatta evde bir Kur’ân-ı Kerim bile yok ki, okumayı öğreneyim, Efendim.*” cevabını verir. Osman Hulûsi Efendi cebinden bir kart çıkarır; arkasına bir şeyler yazar ve şöyle buyurur: “*Bu kartı çarşıdaki falan kitapçıya götür; selamımı söyle, o sana gerekeni yapacak.*” Kartı alan Yurdakul, doğru kitapçının dükkânına gider ve kartı uzatır. Kitapçı, hürmetle kartı alıp cebine koyar ve bir adet Kur’ân-ı Kerim verir, para talep etmez. Çünkü bu Osman Hulûsi Efendi’nin âdeti veçhiyle bir hediyesidir.¹⁹³

Kur’ân ve sünnete uymayıp kendi batıl görüşlerine uyanları her defasında uyaran Osman Hulûsi Efendi;

*Hükm-i Kur’ân’a uyup sünnete kılmaz ittibâ
Kendi butlânından uydurma dalâletler gelir.*¹⁹⁴

dizeleriyle Kur’ân ve sünnete bağlı kalmayışın sonucunu dalalet ve sapkınlık olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan,

*Eriş dâmânını tut habl-ı Kur’ân’ı tutam dersin
Eşiği Ka’be anın dâmeni hablü’l-metîn olmuş.*¹⁹⁵

dizeleriyle de Allah’ın kopmaz ipi Kur’ân’a tutunmanın gereğini dile getirmektedir. Kur’ân’ın gereklerini yerine getirme azmi ile ilgili olarak şu dizeleri dile getirmektedir:

*Yönelip Kâ’betu’llâh’a
Sücûd et Hazretu’llâh’a
Ser-â-ser sıbgatu’llâha
Boyan artık boyan artık.*¹⁹⁶

193. Palakoğlu, “Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi’nin Kur’ân’a Bağlılığı”, s. 15.

194. Ateş, *Dîvân*, s. 89.

195. Ateş, *Dîvân*, s. 120.

196. Ateş, *Dîvân*, s. 134.

Osman Hulûsi Efendi'ye göre Hak âşıklarının yüzleri nurlarla dolup aydınlanır, özleri mahbubun sırlarıyla dolar, her sözleri Yüce Yaratıcı'ya işaret eder, Kur'an'ı yaşar ve ona uyar. Hak âşıklarının mağz-ı Kur'an oluşlarına Osman Hulûsi Efendi şu şekilde dikkat çeker:

Envâr-ı zât ola yüzün

Esrâr-ı zât dola özün

Âyât-ı zât ola sözün

*Mağz-ı Kur'an olsan gerek.*¹⁹⁷

Gerçek mürşid-i kâmilî tarif ederken Osman Hulûsi Efendi, yüz dört kitabın hikmetini okuyan, Hak kelamlarının sırlarına vâkıf olan ve sinesi Kur'an'ın özü gibi olan diye betimlemektedir.

Yüz dört kitâbın sırrını yârın yüzünden okuyup

*Ol mushaf-ı hüsn ile dolmuş mağz-ı Kur'an olmuşum.*¹⁹⁸

Osman Hulûsi Efendi Kur'an'a olan âşinalığını kaleme aldığı şu ilâhîsinde gayet veciz bir şekilde dile getirmektedir:

Bî-çâre hâfız gönlümüz

Ayîne-i Rahmân bizim

Bilsen ser-â-pâ sînemiz

*Hep menşed-i Kur'an bizim.*¹⁹⁹

Bir ikinci namazı sonrasında Osman Hulûsi Efendi Somuncu Baba Camii avlusunda dostlarıyla beraber oturuyorlarken cemaatten birisi Osman Hulûsi Efendi'ye; “Efendim ben Miftâhu'l-Kulûb isimli kitabı okuyorum, bir mahzuru var mı?” diye sorar. Osman Hulûsi Efendi; “Oğul Miftâhu'l-Kulûb sende, senin içinde. O kitabı yazan Ebu'l-Leys Semerkandî demirci imiş. Bir müşterisi gelerek kendisine bir miftah yapmasını söylemiş. O da ‘Miftah nedir ki?’ demiş. Müşterisi kızmış hem demircilik yapıyor hem de miftahın ne olduğunu bilmiyor, de-

197. Ateş, *Dîvân*, s. 140.

198. Ateş, *Dîvân*, s. 184.

199. Ateş, *Dîvân*, s. 215.

miş. *Miftâh Arapça anahtar demektir. Ebu'l-Leys Semerkândî sonradan 'Kalplerin Anahtarı' demek olan bu kitabı yazmıştır.*" diye buyurdular. Soruyu soran tekrar; "Efendim Kur'ân okuyabilir miyim?" der. Osman Hulûsi Efendi; "Elbette okuyabilirsiniz. İleri derslerimizde zaten Kur'ân okuma vardır" diye buyurur.²⁰⁰

Bir Dîvân şairi olarak Osman Hulûsi Efendi'nin *Dîvânı*'ndaki şiirlerinin kaynakları arasında Kur'ân-ı Kerim önemli bir yer tutmaktadır. Hulûsi Efendi birçok âyeti mânâ veya söz yoluyla iktibas ederek şiirlerinde kullanmaktadır. Bir şair olarak Kur'ân'ı hayat düsturu olarak kabul etmekte, dinin en sağlam ve sarsılmaz kuralları olan âyetleri şiirinde belirgin kılmaktadır. Kur'ân âyetleri Hulûsi Efendi'nin *Dîvânı*nda iktibas yoluyla çokça kullanılmıştır. Bu iktibaslar bazen tam ibare olarak, bazen âyet içerisindeki bir iki kelime, bazen de anlam olarak söz konusu edilmiştir. Birçok âyet metnine veya manasına edebî sanat bakımından şiirlerinin içerisinde rastlanmaktadır. Özetle Osman Hulûsi Efendi, Kur'ân'a olan âşinalığını yazdığı şiirlerinde ve eserlerinde çok açık şekilde yansıtmıştır.²⁰¹

2. Peygamber Sevgisi

Bir peygamber sevdalısı olan Osman Hulûsi Efendi Peygamber Efendimiz'e candan bağlı olmuş ve onun yolunda can verecek kadar samimi bir mü'min haline gelmiştir. *Dîvânı*nda Hz. Peygamber ile ilgili "Yâ Rasûlallâh", "Rasûlullâh" ve "Muhammed Mustafa" redifli şiirler yazmış, peygamberliği, isimleri ve sıfatları ile ilgili çok sayıda teşbih unsurlarına başvurmuştur. Şöyle ki:

Her demde sürülmez bu devrân-ı Rasûlu'llâh

Her demde kurulmaz bu dîvân-ı Rasûlu'llâh

Her dîdeye yüz açmaz her göz o yüze kaçmaz

Her merhaleden geçmez kervân-ı Rasûlu'llâh

200. Palakoğlu, "Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin Kur'ân'a Bağlılığı", s. 15.

201. İsmail Palakoğlu, "Dîvân-ı Hulûsi-i Dârendevî'de Geçen Bazı Âyetler", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 53, Kasım-Aralık 2004, s. 14-15.

Bin yıllık ömür değmez bir lahzasını anın

Her câna nasîb olmaz ihsân-ı Rasûlu'llâh

Deryâ-yı maârifden dürr al dil-i ârifden

Pür-hikmet-i sârifden der kân-ı Rasûlu'llâh

Erkân-ı Karîbu'llâh bürhân-ı Karîbu'llâh

Her şân-ı Karîbu'llâh hep şân-ı Rasûlu'llâh

Her emre itâatda her vech ile tâatda

Meydân-ı sadâkatda merdân-ı Rasûlu'llâh

Hulûsî ne devletdir bin lutf u inâyetdir

Olmak ne saâdetdir kurbân-ı Rasûlu'llâh.²⁰²

Peygamber sevgisini kuru bir iddia olarak görmeyen Hulûsi Efendi, Peygamber Efendimiz'e olan sevgisini sünnet-i seniyyeye ittiba ile perçinlemektedir. Peygamber Efendimiz'e hayran olmuş, bu sevda onu deli divane kılmış, benzersiz bir güzelliğe vurgun olmanın şevkine büründürmüş, o güzelliği tariften kelimeler onu aciz bırakmıştır. "Gülüm n'idem n'idem n'idem" nakaratlı şu şiiri Osman Hulûsi Efendi'nin Rasûl-i Ekrem Efendimiz'e duyduğu muhabbeti cûş u râha getirmektedir:

Sensiz dünyâyı ukbâyı

Gülüm n'idem n'idem n'idem

Hûr u Cennet'ül-â'lâyı

Gülüm n'idem n'idem n'idem

Bu dörtlükte Osman Hulûsi Efendi sevgililer sevgilisinin konumuna dikkat çekmektedir. Peygamber sevgisini *Dîvân*'ında baştan sona ele almış, herbir şiirinde muhabbet-i Rasûlullah'a kapı aralamıştır. "Gülüm n'idem n'idem n'idem" nakaratlı manzumesi gibi Peygamber

202. Ateş, *Dîvân*, s. 268.

Efendimiz'e duyulan muhabbeti özel olarak işlediği şiirleri de bulunmaktadır.

İnsanoğlunun dünyadaki tek hedefi Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmaktır. Allah'ın rızası ise Peygamber Efendimiz'e itaat ile sağlanır. Bu gerçekten hareketle Osman Hulûsî Efendi Peygamber Efendimiz'in olmadığı dünyayı da ahireti de istememekte; Yunus Emre gibi cennetin köşkleri, tahtları, hurileri ve gilmanından öte cemelullahı özlemiş nimetler cennetinden çok zat cennetine meftun olmuştur. Cennetin güzelliğini Peygamber Efendimiz'le vuslatın katmerleştirdiğini dile getirmiştir.²⁰³

*Sînem onulmaz yaralı
Değmeye onmaz yâr eli
Senden özge yârı velî
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

Bu dörtlükte ise Peygamber Efendimiz'den aşk derdine derman olmasını istemektedir. Yârinden ayrı düştüğü için âşığın kalbi yaralıdır. Âşığın böylesi bir firkatî ölüm mesabesindedir. Dolayısıyla âşık için Peygamber sevgisi onurlu bir hayat bahşeder, Peygamber sevgisinden mahrumiyet yaşarken ölmeye sevk eder. Aşk dertlerin dermanıdır. Peygamber Efendimiz'i candan sevmek, ümmetin sıkıntılarını ve rahatsızlıklarını gidermektedir. Peygamber Efendimiz'in hayattayken dokunduğu yürekler dirilmiş, vefâtından sonra onu yad edenlerin gönülleri şifa bulmuşlardır.²⁰⁴

*“Mâzâğa'l-basar” dır gözün
Kelâm-ı cân-fezâ sözün
Manzarım olmazsa yüzün
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

203. Abdülmecit İslâmoğlu, “Gönülde Gayrı Sevdayı Gülüm N'idem”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 121, Kasım 2010, s. 19.

204. İslâmoğlu, “Gönülde Gayrı Sevdayı Gülüm N'idem”, s. 19.

Peygamber Efendimiz'in konumuna ve ondan derdine derman olmasını istedikten sonra artık bu dörtlükte hadislerin canlara ne denli can kattığından bahsetmektedir. Hakikati gören Peygamber Efendimiz'in nur cemalinden öte bir yere bakılamayacağını söylemektedir.²⁰⁵

“Ve'l-leyl” zülf-i zer-târn

“Ve'-ş-şems” mihr-i dîdârın

Olmazsa dilde ezkârın

Gülüm n'idem n'idem n'idem

Osman Hulûsi Efendi Kur'ân'da üzerine yemin edilen geceyi Peygamber Efenmdimizin siyah saçlarına benzetmektedir. Peygamber Efendimiz'i sireten de sureten de güzellik abidesi olarak zikreden Osman Hulûsi Efendi, saçlarının güzelliğini dile getirmiştir. Şems suresinin ilk âyetlerinden hareketle Peygamber Efendimiz'inin mübarek yüzünü güneş gibi parlak olarak değerlendirmiş, onun yüzünün ne denli aydınlık olduğuna dikkat çekmiştir. Bu kadar eşsiz güzelliği yansıtan, temiz, nurlu ve seçkin kılınan Peygamber Efendimiz'i hürmetle anmayan bir dilin söyledikleri, onun sevgisiyle yanıp tutuşmayan gönlün varlığı bir anlam ifade etmeyecektir.²⁰⁶

Servi kaddine Tübâyı

Vermezem iki dünyâyı

Gönülde gayrı sevdâyı

Gülüm n'idem n'idem n'idem

Peygamber Efendimiz uzuna yakın orta boylu bir endama sahipti. İlâhî bir mucize olarak beraberinde yürüyenler ondan daha uzun boylu görünmezdi. Osman Hulûsi Efendi bu dörtlükte Peygamber Efendimiz'i bu gerçekten hareketle Tübâ Ağacı'na benzetererek servi boylu olduğundan bahsetti. Tuba Ağacı'nın kökleri yukarıda, dalları aşağıya

205. İslâmoğlu, “Gönülde Gayrı Sevdayı Gülüm N'idem”, s. 19.

206. İslâmoğlu, “Gönülde Gayrı Sevdayı Gülüm N'idem”, s. 19.

doğru sarkmaktadır. Dünya ve ahiretin tamamı onun endamının güzelliği karşısında adeta kıymetten düşecek ve değersizleşecektir.²⁰⁷

*Sana yok âlemde sâni
Âlemin cân u cânânı
Aşkınla dolmayan cânı
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

Peygamber Efendimiz'i âlemlere rahmet olarak gönderen Allah (c.c.) onu aynı zamanda güzel ahlâkı tamamlamak üzere göndermiştir. Osman Hulûsi Efendi dörtlükte Peygamber Efendimiz'i iki cihan se-definin incisi olarak tavsif etmektedir. Peygamber Efendimiz bir yandan habibullah bir yandan da insanlığın gözdesidir. Peygamber Efendimiz'e insanlık adeta medyun ve meftun olmuştur. Buradan hareketle Osman Hulûsi Efendi Peygamber Efendimiz'i âlemin hem canı hem de cananı olarak nitelemektedir. Peygamber Efendimiz o kadar şanı yüce bir insandır ki, ona hem Rabb'imiz hem de melekler salat etmektedir. O zaman onun sevdasıyla dolup taşmayan gönül neye yarar?²⁰⁸

*Sen olasın dilin sözü
Yadında gece gündüzü
Senden gayra bakan gözü
Gülüm n'idem n'idem n'idem*

Peygamber Efendimiz'i örnek alarak ve ona tabi olarak yaşamak insanlığı ilâhî rızaya kavuşturacak ve Allah'ın kendilerinden hoşnut olmasını sağlayacaktır. Hz. Peygamber biz ümmet-i Muhammed'in efendisi, rehberi, öncüsü ve kurtuluş umududur. Onun sözü de özü de hak ve gerçektir. O zaman onun ümmeti olarak bizler onun söylediğini söylemeli, onun yaptığını yapmalıyız. Dillerimiz ve lisanımız onun adını yad ile dillenmeli, zihnimiz onun idrak dünyasına ermeli, gönümüz onu hatırlayıp anmalıdır. Peygamber Efendimiz'den başkasına nazar eden göz acaba neyi görmüştür?²⁰⁹

207. İslâmoğlu, "Gönülde Gayrı Sevdayı Gülüm N'idem", s. 20.

208. İslâmoğlu, "Gönülde Gayrı Sevdayı Gülüm N'idem", s. 20.

209. İslâmoğlu, "Gönülde Gayrı Sevdayı Gülüm N'idem", s. 20.

Aceb nice olur hâli

Sana varmaz ise yolu

Hulûsî gibi bir kulu

*Gülüm n'idem n'idem n'idem.*²¹⁰

Peygamber Efendimiz'in davet ettiği hidayet yolundan başka güzergâhlara koyulanlar dalalete düşmüş, sapkınlıkta sınır tanımamış, yolunu şaşırılmış, ebedi hayatın güzelliklerinden mahrum kalmış, sahte ve beyhude şeylerle oyalanmıştır. Peygamber Efendimiz vahyi getirmiş, hak ve batılın ne olduğunu apaçık ortaya koymuş, hidayete tabi olma da kimseyi zorlamamış, herkesin kendi iradesiyle hak yolu seçmesini istemiştir. O bizleri her defasında hakkı tercih etmeye, doğruluktan ayrılmamaya, hep güzellikten yana tercihte bulunmaya davet etmiştir.²¹¹

Nesep itibariyle o pak ve temiz nesilden gelen Osman Hulûsî Efendi, gerek şiirlerinin, gerek mektuplarının, gerek hutbelerinin gerekse nasihatlerinin ana temasını her fırsatta Peygamber Efendimiz'e duyduğu candan sevgi, özel hürmet, hususi bağlılık ve onun ahvaline bürünme duygusu olarak belirlemiştir. Peygamber Efendimiz'e olan sevgisi öylesine yüksektir ki, Muhammed, Mahmud, Ahmed ve Hamid gibi mübarek ve muazzez isimlerini çocuklarına isim olarak koymuştur. Gönlündeki Peygamber sevgisini sözleriyle iştihaya dönüştüren Osman Hulûsî Efendi şiirinde bu muhabbetin zirvesini şu şekilde dile getirmiştir:

Göz görmedi ey sevdiğim âlemde sen meh-rû gibi

Aklımı aldın gönlümü saldın ayağa su gibi

N'itsin ne yapsın sâdıkın olmazsa vasla lâyıkın

Aklı perîşân âşkın boynundaki gîsû gibi.

Ey pâdişâh-ı hüsn ü hûr üftâdenin hâlini sor

Kaddin temâşâ eyle gör n'itmiş gamın ebrû gibi

210. Ateş, *Dîvân*, s. 199.

211. İslâmoğlu, "Gönlüde Gayrı Sevdayı Gülüm N'idem", s. 20.

Gün mü yüzün âyîne mi la'l-i lebin gencîne mi

Kıldın serâpâ sînemi şu hâl-i müşğîn-bû gibi

Zülfünle bir dâm eyledin hicrinle nâ-kâm eyledin

Vaşınla tâ râm eyledin cân u dili câdû gibi

Ey âlemeynin serveri urdun bu cânâ hançeri

*Terk eylemem versem seri Hulûsî ser-fürû gibi.*²¹²

Osman Hulûsî Efendi' de peygamber aşkı özlem ve hasretle birlikte yoğrulmuştur. Ravza-yı Mutahhara'ya olan iştihakı onun peygamber ikliminden ne denli beslendiğini göstermektedir. Onun yanık sada ile söylediği şu mısra;

Yâ Rasûlallâh yüzüm Bâbü's-Selâm'ın hâkidir

*Baş açık yalın ayak ağlayu geldim sana*²¹³

onun yangın yerine dönen yüreğinin peygamber hasretiyle yandığını göstermektedir.

Hayatları boyunca fırsat buldukça hac ve umreye giden Osman Hulûsî Efendi, Medine' deyken Mescid-i Nebi' de bulunmanın edebine ayrı bir dikkat göstermiş ve edebe muhalif en küçük bir harekette dahi bulunmamıştır. Medine'den oğlu Mahmud Kemal'e gönderdiği mektuba; "Sana evvelâ Allahu Azîmü'ş-şân Hazretleri'nin ve O'nun Habîb-i edîbi, Rasûl-i necîbi, Sertâc-ı enbiyâ, Muhammedini'l-Mustafa-Aleyhi's-salâtü ve's-selâm-Hazretleri'ne kemâl-i imân ile inanmanı ve Allah'ın emirlerine tâzîm ve nehiyelerinden ictinâp etmekle beraber bütün mahlûk-ı Hudâ'ya şefkat etmeni tavsiye ederim. Allah'a imandan sonra mahlûk-ı Hudâ'ya şefkat umdesi kadar güzel bir şey yoktur."²¹⁴ ifadeleriyle başlarken, oğulları Ahmed Şemseddin ve Hamid Hamîdeddin'e hitaben yazdığı mektubuna; "26 Zilkade-i Şerife mütesadif cuma namazını Mescid-i Nebevi Aleyhissalatü vesselam'da kıl-

212. Ateş, *Dîvân*, s. 294.

213. Ateş, *Dîvân*, s. 415.

214. Es-Seyyid Osman Hulûsî Ateş, *Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 1.

dık. Münevver Ravza-i Aleyhissalatü Vesselama bakarak mektubu yazıyorum ve sizleri de hatırlıyorum.”²¹⁵ sözleriyle başlamaktadır.

Osman Hulûsî Efendi Medine'den oğullarına selam gönderirken, aynı zamanda esmekte olan saba rüzgârıyla Medine-yi Münevvere'den memleketine muhabbet esintisini göndermek istemektedir. Osman Hulûsî Efendi'de Rasûlullah aşkı o kadar yüksektir ki, Medine'nin tozuna ve toprağına hasretlik çekmektedir. O güzel sevgilinin diyarından gelecek rahmet esintisine iştihak duymaktadır. Ravza-yı Mutahhara'dan esecek saba rüzgârının getireceğı tozları ağlamaktan kan çanağına dönüşmüş gözlerine ve hastalıktan bitap düşmüş gönlüne şifa olarak görmektedir. Peygamber sevgisini şiirlerindeki duygu selinden ibaret görmeyen Osman Hulûsî Efendi Peygamber aşkından cûş u râha gelmiş ve her fırsatta hacca gitmeye ve umre yapmaya çalışmıştır. Kutsal beldelere her gittiğinde Beytullahta ilâhî tecellilere ermeye çalışırken Ravza-yı Mutahhara'yı ziyarette Muhammedî muhabbete gark olmuştur. Rasûlullâh'ı sevmeyi ilâhî ferman olarak gören Osman Hulûsî Efendi, Medine'yi ziyaret ederken kabı kabına sığmamakta, serapa edep kesilmekte ve Medine-yi Münevvere'yi ziyarete bir türlü doymamaktadır. Peygamber Efendimiz'e candan sevginin ancak onun sünnet-i seniyyesine candan bağlılıkla gerçekleşeceğini öngörmektedir. Ravza-yı Mutahhara'yı ziyaret özlemi çekip de Medine yollarına düşemeyince, seher vakitlerinde gönderdiği salât u selâmlarla manevî ziyaretin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Seher yeliyle Ravza-yı Mutahhara'ya gönderilen salat ve selamlar onun canına can katmakta, seher yelinden gelecek esintiyle Medine'nin kokusunu almakta, Allah'tan gönlüne Peygamber ikliminden esintilerle rahmet esintisini daim kılmasını istemektedir. Osman Hulûsî Efendi uzaktan ve gıyaben de olsa Peygamber Efendimiz'e gönderilen salat ve selama Peygamber Efendimiz'in mutlaka karşılık vereceğine ve selamını alacağına kuvvetle inanmaktadır.²¹⁶ Medine'den gelen seher yeline seslenmekte ve selamını iletmesi için ricada bulunmaktadır.²¹⁷

215. Ateş, *Mektûbât*, s. 3.

216. Mehmet Akkuş, “Sabâ Rüzgârıyla Selâm”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 85, Kasım 2007, s. 26-27.

217. Ateş, *Dîvân*, s. 296.

Sabâ iklîm-i cânândan getir hoş bû-yı cânânı

*Nesîm-i câvidan ile mu'attar eyle bu cânı.*²¹⁸

Esîr-i gurbetim kurb-ı kabûlün iste var benden

*Huzûruna durup arz et ana hâl-i perişânı.*²¹⁹

Ayağına süriüp rûy-ı niyâzım eyle isti'lâm

*Ola kim lutf edip arzım kabûl ede kerem kânı.*²²⁰

Ayağından getir şol hâk-i pâk-i tûtiyâyı kim

*Anınla zinde eyle mürde olmuş çeşm-i giryânı.*²²¹

Anın kûyun tavâf etdikde lutf et eyle der-hâtır

*Hulûsî zâr u hasta bülbül-i bağ-ı gülistânı.*²²²

Peygamber Efendimiz üsve-i hasene olarak hayatı boyunca yaşam kılavuzu olurken, gül cemaliyle de Hulûsi Efendi'ye rüyalarında iştiyak ruhu aşlamıştır. 1980 yılında hastalığından dolayı Ankara Devlet Hastanesinde tedavi gördüğü zamanlarda, bir sabah yanında refakatçi olarak kalan zata gördüğü rüyasını şu şekilde anlatmıştır: “Rüyamda Rasulullah'ı (s.a.v.) gördüm. Bir inci ve mercan yığınının başında bulunuyordu. Bize vermiş olduğu incileri, nereye bıraksam orada inci yığınları oluşuyor ve orası parlıyordu.”²²³ Gördüğü bu rüyanın tesiriyle şu nât-ı şerifi kaleme almıştır.²²⁴

218. Ey gönlüme ferahlık veren sabâ rüzgârı! Sevgilimin yöresinden bana onun hoş kokularını getir. Bana ebediyen canlılık verecek olan bu güzel esinti ile benim canıma güzel kokular bahş eyle.

219. Ben bu gurbet ellerinde esir kaldım. Ey sabâ rüzgârı! N'olur git de onun huzûrunda benim perişan hâlimi arz et. Durumumu arzet ki beni dâima yakınında bulunup makbul olanlar sınıfına dâhil etsin.

220. Kendisinden niyazda bulunmak üzere yüzümü ayaklarına süreyim de ona selam vereyim. Umulur ki o bağış ve ihsânı bol olan sevgili böylece lutf edip benim arzumu kabul ediverir.

221. O cânânın şifa kaynağı olan ayağının tertemiz toprağından getir de ağlamaktan ölmek üzere olan gözlerimize sürüp onları canlı kılalım.

222. Ey sabâ rüzgârı! Sevgilinin köyüne varıp orada estikçe, Ravza'sını tavâf ettikçe lutf et de gül bahçesinin ağlayıp inlemekten hasta olmuş bülbülü Hulûsi'yi de hatırdan çıkarma.

223. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 212-216.

224. Ateş, *Divân*, s. 306-307.

Dürr-i şehvâr-ı risâletdir Muhammed Mustafâ

*Tâc-ı Levlâk-i hilâfetdir Muhammed Mustafâ.*²²⁵

Perdedâr-ı harem-i hâsı durur Cebrâil

*Mazhar-ı nûr-ı nübüvvetdir Muhammed Mustafâ*²²⁶

Zât-ı Hak Sultân-ı Kevneyn söylemişdir zâtına

*Enbiyâ ser-hayline tâc-ı risâletdir Muhammed Mustafâ.*²²⁷

Mu'cizâtıdır zuhûrunun ser-â-ser kâinât

*Mebde-i kevn ü mekân-ı tamâmetdir Muhammed Mustafâ*²²⁸

225. Osman Hulûsî Efendi bu beyitte, Hz. Muhammed'i peygamberliğin şâh incisi olarak tavsif ediyor. Dürr-i şehvâr tek parça hâlindeki kıymetli inci demektir. Bilindiği gibi inci, denizde yaşayan sedefin içinde oluşan bir maddedir. Efsaneye göre Nisan ayında sahile çıkan sedefin karnına düşen nisan yağmuru damlası denizdeki tuzlu su ortamında sedefe acı verirmiş. Sedef, bu acıyı gidermek için, bir sıvı salgılamış. Zamanla içindeki bu sıvılar katılaştır ve inci oluşmuş. Sedef bu yağmur damlalarından birden fazla yutmuşsa, inciler küçük ve değersiz olurmuş. Ama tek bir damla yutmuşsa bu inci çok büyük ve değerli olurmuş. Edebiyatımızda bu tür inciler dürr-i dâne, yek-dâne, dürr-i gaitan gibi terkiplerle adlandırılır. "Dürr-i yetim" tabiri sedefteki tek inciden kinayedir ki bu Peygamber Efendimiz için de kullanılan bir ifadedir. Çünkü Peygamber Efendimiz de küçük yaşta yetim kalmıştır. İşte inciler içinde dürr-i şehvâr nasıl kıymetli, seçkin ve gözde ise Hz. Muhammed (s.a.v.) de peygamberler arasında öyledir. Bütün âlem onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Beyitte Hz. Muhammed'in vasıfları anlatılırken dürr, şehvâr, taç gibi kıymet, değer ve ihtişam ifade eden kelimeler özellikle seçilmiştir. Bkz. Vedat Ali Tok, "Osman Hulûsî Efendi'nin Bir Na'tı", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 56, Haziran 2005, s. 23-24.
226. Hazret-i Peygamber (s.a.v.), nübüvvet nuruna sahip olduğundan Cebrâil (a.s.) da ona perdeleri açmakla görevlendirilmiş özel bir perdecisi gibidir.
227. Osman Hulûsî Efendi her şeyden önce Peygamber Efendimiz'i "âlemlerin sultanı" olarak görmektedir. Bu beyitte Hz. Muhammed'in en son peygamber olması rağmen peygamberler silsilesinin önderi, peygamberliğin de tacı olmasına işaret ediliyor. O, bizzat Allah tarafından iki dünyanın sultanı olarak vasıflandırılmış yüce bir peygamberdir. Bu beyitte "sultan" kelimesine yüklenen anlam maddî manada krallık, padişahlık şeklinde yorumlanamaz. Peygamber Efendimiz, gönüller sevgilisi, gönüller sultanıdır. Kainatın ve bütün mekânların yaratılmasına sebep olan Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). Hz. Muhammed'in yaratılması, cihanın yaratılmasına sebeptir. Dolayısıyla O'nun yaratılışı, başlı başına bir mucize ve hikmettir. Herkesten, her şeyden önce yaratılan O olduğu için zamanların, mekânların, kısacası her şeyin ilki de O'dur. Bkz. Tok, "Osman Hulûsî Efendi'nin Bir Na'tı", s. 24.
228. Bu kâinât baştanbaşa onun gelişinin mucizeleri ile doludur. Kâinâtın ilk yaratılanı ve tamamlayıcısı da Muhammed Mustafâ'dır.

Çâr yârı çâr erkânı durur İslâmın

*Sıdk u adl ü hilm ü re'fetdir Muhammed Mustafâ.*²²⁹

Mâ-hasal dergâhının kemter Hulûsî bendesi

*Redd kılmaz kimseyi kân-ı mürüvvetdir Muhammed Mustafâ.*²³⁰

1984 yılında gerçekleşen hac yolculuklarında Mescid-i Nebevi'yi ziyaretten sonra Peygamber Efendimiz'e duyduğu sevgi, hürmet ve bağlılığı yansıtan şu beyitler sadır olmuş ve kayda alınmıştır:

Kapında bir zelîl-i hâk-sârım yâ Rasûlallâh

Garîb ü bî-kes-i bî-i'tibârım yâ Rasûlallâh

Ser-â-ser defter-i a'mâlim isyân ile memlûdur

Huzûr-ı hazretinde şerm-sârım yâ Rasûlallâh

Kabûl etsen Hulûsî kemteri dergâh-ı lutfunda

*Civârında n'ola olsa mezârım yâ Rasûlallâh.*²³¹

Bu naat-ı şerifin yazılışı hakkında bir seveni şu hatırayı anlatmaktadır: “Bir umre ziyaretinde Medîne-i Münevvere’de otelimizdeydik. İzin isteyip sofraya hazırlığı için Osman Hulûsî Efendi’nin odasına girdim. Hacı Valide ile beraber oturuyorlardı. Ben sofrayı hazırlarken, Osman Hulûsî Efendi bir naat-ı şerif okuyordu. Ben girdiğimde şah beytini işittim. Sonra Hacı Valide’ye döndü; ‘Hacı Hatun ölürsek burada kalırız.’ dedi. Hacı Valide, Osman Hulûsî Efen-

229. Hz. Muhammed (s.a.v.), İslâm’ın dört direği olarak bilinen Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin en üstün ve en önde olan özelliklerini yani sıdk, adalet, hilm ve ref’eti şahsında toplamıştır. Hz. Ebubekir sıddık sıfatı ile anılır. Çünkü Peygamber Efendimiz’in en sadık dostu olmuştur. Hz. Ömer adaletin, Hz. Osman yumuşak huyluluğun, Hz. Ali ise merhametin timsalidir, işte Hz. Muhammed’de bütün bu üstün vasıfların hepsi birden toplanmıştır. Doğruluk, O’nun sıfatıdır. Adalet anlamını onda bulmuştur. Yumuşak huyludur, merhamet sahibidir. Hz. Muhammed’in vasıfları saymakla tükenmez. Çünkü o, sonsuz bir derya, tek başına bir cihandır. Bunları saymaya insanın gücü elbette yetmeyecektir. Bkz. Tok, “Osman Hulûsî Efendi’nin Bir Na’tı”, s. 24.

230. Osman Hulûsî Efendi bu son beyitte, sözün hâsılını söylüyor. Hz. Muhammed’in dergâhının aşağılık bir kölesi olarak görüyor kendisini ve Hz. Muhammed’in şefaatine iltica ediyor. Kul, sultana iltica eder, teslim olur da sultan onu reddeder mi, etmez elbet. Çünkü Hz. Muhammed, öyle bir sultandır ki mürüvvet kaynağıdır; hiç kimseyi de kapısından geri çevirmeyecektir inşallah. Bkz. Tok, “Osman Hulûsî Efendi’nin Bir Na’tı”, s. 24.

231. Ateş, *Divân*, s. 280.

di'ye; 'Anlayamadım Efendim!' dedi. Efendi Hazretleri latife ile 'Hacı Hatun, nerede ölürsen orada kalırsın diyorum.' diye buyurdu. Hacı Valide ağlayarak; 'Aman Efendim sen ihvanın ve yetimlerinin başında sağ ol da, benim öleceğim, kalacağım önemli değil!' dedi. Osman Hulûsî Efendi'nin de gözleri yaşla dolu oldu. Ben de dayanamayıp dışarı çıktım."²³²

Osman Hulûsî Efendi Medine-i Münevvere'yi neden bu kadar çok sevdiği yazdığı dörtlükte şu şekilde beyan kılmaktadır:

*Medîne şehrinin hâk ü toprağı
Ravza-i Habîb'in gül ü yaprağı
Hakikat şehrinde kurmuş otağı
Seyyidim sultânım Karîbu'llâh'ım
Mürşidim mu'înim refî'u'llâhım.*²³³

Hac ve umre yolculuklarında Ravza-yı Mutahhara'ya bir türlü doyamayan Osman Hulûsî Efendi, Medine-i Münevvere'den ayrılırken şu rubaiyi yazmıştır:

*Elvedâ' yâ Seyyide'l-Kevneyn Rasûle's-Sakaleyn
Elvedâ' yâ Cedde's-Sıbteyn İmâme'l-Harameyn
Hâk-i ravzan tûtîyâ-yı çeşm-i cümle enbiyâ
Nûr-ı aynsın cihânın cânısın ey nûr-ı ayn.*²³⁴

Peygamber Efendimiz'i sevmeyi imanın gereği olarak kabul eden Osman Hulûsî Efendi, Peygamber Efendimiz'i ve onun sevdiklerini her daim ön planda tuttuğunu şöyle dile getirmektedir:

232. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 212-216.

233. Ateş, *Dîvân*, s. 368.

234. "Ey âlemlerin yardımcısı, insanların ve cinlerin peygamberi şimdilik senden ayrılıyorum, Allah'a ismarladık. Ey Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.) cediti, haremeynin imam'ı esen kal. Senin ravzan toprağı bütün enbiyaların gözüne sürmedir. Sen cihanın göz bebeğisin ve cânısın" diyerek övgü ve sevgi ile bahsetmişlerdir." Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 366.

Şer'-i pâkin başa tâc et bul dalâletden rehâ
 Şems-i tâbân-ı hidâyetdir Muhammed Mustafâ
 Çâr-yârı sıdk u adl ü hilm ü ilmin menba'ı
 Cümle ashâbı hakîkatda nücûm-ı ihtidâ²³⁵

Peygamber Efendimiz'i övmek ve çeşitli vasıflarını dile getirmek için naatlar yazan, dîvânlarını onun adıyla süsleyen, kendi ruhunda mısra mısra hislenen şairlerden biri de Osman Hulûsî Efendi olmuştur. Peygamber Efendimiz'i peygamberliğin şâh incisi, Nisan ayındaki rahmet yağmuru, inciler içinde dürr-i şehvâr, seçkin ve gözde, sevgililer sevgilisi, âlemin yüzü suyu hürmetine yaratıldığı nûr-i Muhammedî, yer ve göğün hürmetine donatıldığı varlık olarak tavsif kılmaktadır. Gaflete düşen kulları uyarmak için kâh kırmızı gülün yaprağına, kâh büyükçe ağaçların meyvesinin üstüne kelime-i tevhid mührünün yazıldığını söylemektedir.²³⁶

Nebevi rahmetten beslenen Osman Hulûsî Efendi, hadisleri şiir diliyle halkın kulağına ve gönlüne arz etmiştir.²³⁷ Kimi hadisleri şu minvalde dizelere çevirmiştir:

“Mûtû kable en temûtû” dan dilersen bir haber
 Cânını terk eyleyip bir özge cân tut ey gönül.²³⁸

Hayât-ı câvidânı bulmak istersen Hulûsiyâ
 Varıp ölmezden ön ölüp olasın tâ ebed ihyâ.²³⁹

235. Dalaletten kurtulmak için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şeriatını başına tâc et. O kurtuluş güneşi ve aydınlıkların kaynağı olan övülmüş ve seçilmiş Hz. Muhammed Mustafâ'nın (s.a.v.) dini ve şeriatıdır. (İslâmdır.) O, sıdk, adalet, hilm ve ilim gibi vasıflara sahip yardımcıları olan ve 'Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine yapışsanız, sizi kurtuluşa götürür.' buyuran bir peygamberdir. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 369.

236. Musa Tektaş, “Muhabbeti En Güzel Taşıyan İsim: Hazreti Muhammed (s.a.v.)”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 90, Nisan 2008, s. 30-32.

237. M. Emin Özafşar, “Hz. Peygamber ve İrfânî Gelenek Çerçevesinde Hulûsî Efendi ve İrfânî Gelenek”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 53, Kasım-Aralık 2004, s. 8.

238. Ateş, *Dîvân*, s. 332.

239. Ateş, *Dîvân*, s. 332.

Osman Hulûsi Efendi peygamber sevgini kalbinin derinliklerinde ve herbir hücrelerinde canlı bir şekilde hissetmektedir. Şiirleri hadislerden iktibasla anlamlı hale bürünmüştür. “Ölmeden Önce Ölüünüz”,²⁴⁰ “Küntü Kenzen”,²⁴¹ “Seyyidu’l-Kavmi Hadimuhum”,²⁴² “Namaz Mü’minin Miracıdır”,²⁴³ “Nefsini bilen Rabb’ini de bilir”,²⁴⁴ “İnsanların dirilecekleri gün, beni mahcup etme”,²⁴⁵ Peygamberimiz’in kıyamet gününde ümmetine şefaet etmesi,²⁴⁶ “Mü’min mü’minin aynasıdır”,²⁴⁷ “Tevazu ile yükselişe ermek”²⁴⁸ gibi rivayetler, Osman Hulûsi Efendi’nin sıklıkla yer verdiği hadis iktibaslarından sadece birkaçıdır. Bu tür rivayetlerin kullanımı ve söylemlerini hadislerle bütünleştirilmesi onun ne denli bir peygamber âşığı olduğunu göstermektedir.

240. Ölmeden öndin bul memat hayy ol içip âb-ı hayât/Hem ol ki mahv-ı mahz-ı zât cân vâkıf-ı esrar ola. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 6. İnsanın ölmeden önce kendisini ölüme hazır etmesi, Allah’a olan kulluğunu hiç unutmaması ve kendisini ölmek üzere farz ederek kulluğa yapışması gerektiğini hatırlatmak için zikredilir. Pek çok camiinin ve kabristanının duvarlarını bu rivayetin süslediği görülür. Bkz. Enbiya Yıldırım, “Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî ve Hadis”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 43.
241. “Küntü kenzen”in mahzeni zatındadır/Bil Hulûsî sırrın olma kem gönül. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 173. Tasavvuf kitaplarını süsleyen bu rivâyet, Allah’a kulluğun ne kadar önemli olduğunu, kainatı tefekkür ederek Allah’ın azametini temaşa etmek ve anlamak gerektiğini, evreni düşünmek suretiyle bile insanın Allah’ı anlayabileceğini göstermek amacıyla zikredilir. Bkz. Yıldırım, “Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî ve Hadis”, s. 43.
242. Var ehl-i Hakk’a hizmet et bî-taleb ü bî-garaz/“Seyyidü’l-kavmi hâdimuhum” emr-i Habîb-i Kibriyâ’yı tut. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 24. Bu söz, anlam itibarıyla hoş bir vurgu, başkalarını kendine tercih etmeyi (îşâr’ı) içermektedir. İnsanların beraberinde bulunduğu Müslüman kardeşlerinin dertleriyle hemhâl olmasını, diğergamlığı benimsemesini, bencil olmamasını, sadece kendi nefsinin düşünmemesini, paylaşmayı öğrenmesini ve yanındakinin derdini kendi derdi olarak benimsemesini öğütlemektedir. Bunlar yerine getirildiğinde de mü’min ile diğer kardeşleri arasında gerçek anlamda bir kardeşlik oluşur. ve “Mü’minler kardeşler” (Hucurât 49/10) âyeti tecellî etmiş olur. Tasavvufun kökünde insanın kendi nefsinin kontrol altına alması, kardeşlerine öncelik vermesi ve kibirlenmemesi eğitimi yatmaktadır. Bunu yapabilen insan etrafına da güzel örnek olabilir. Bkz. Yıldırım, “Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî ve Hadis”, s. 43.
243. Mü’minin mi’râcıdır kalbî huzûr ile namâz/Kıl huzûr ile namâzın sırr-ı “esrâ” andadır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 83. Kaynaklarda geçtiği üzere, namaz Mekke Dönemi’nde Mîrâc Gecesi’nde farz kılınmıştır. Mîrâc nasıl Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Allah katına olan yakınlığını ifade ediyor ve miraç dendiğinde bu gecede kılınan namaz akla geliyorsa, namaz kılan insanın da manevî olarak bu miracı, yani yükselişi tekrar yaşaması demektir. Bu demektir ki, manevî yükseliş ve insanın Allah’a yakınlığı için namaz mutlaka gereklidir. Namaz olmadan bir mü’minin Allah’a yakın olması ve yüce mertebelere çıkabilmesi, kendi miracını yaşayabilmesi imkân dâhilinde değildir. Zira namaz bir âyette de belirtildiği üzere insanı kötülüklerden alıkoyar ve istikamet üzere tutar (29/Ankebût, 45). Eğer tutmuyorsa o insan namazını hakkıyla eda etmiyor demektir. Bu kişi bir diğer âyette de belirtildiği üzere, kıldığı namazdan gafil olan biridir (107/Mâûn, 4-6). Bu yüzden namaz ibadeti kelimelerle ifade edilemeyecek kadar önem arz eden bir ibadettir. Bkz. Yıldırım, “Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî ve Hadis”, s. 42.

Dîvânı'nda olduğu kadar hutbelerinde de hadislerle oldukça fazla yer veren Osman Hulûsi Efendi, bu hadisleri genelde muteber hadis kaynaklarından aktarmıştır. Hutbelerinde kullandığı hadisler daha çok güzel ahlâkı teşvik eden, toplumsal dayanışmayı perçinleyen, insan ve varlık sevgisini öne çıkaran, hak ve hukukun önemini hatırlatan metinlerdir. Hulûsi Efendi, bu hadisleri çoğu zaman harfiyen değil, halkın anlayabileceği şekilde yorumlayarak çeviriyle aktarır. Hutbelerinde yer alan hadislerden bir kısmını şu şekilde sıralayabiliriz:

244. Hulûsî “men aref” sırrını bilenler kim bilir Rabb’in/Bu sırrı bilmeyen ilm-i İlahî’ye alîm olmaz. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 99. Kendisinin dünyaya ne amaçla getirildiğinin farkına varan insan Allah’a yönelir. Bunun yanında bedeninde yüce yaratıcının kudretinin tecellileri de onu Allah’a döndürür. Bunun yanında kendi zafiyetlerini ve hatalarını bilen insan Rabb’ine ne kadar muhtaç olduğunu da bilir. Ona yönelmek dışında başka bir yol olmadığını anlar. Kendi hatalarıyla ve kusurlarıyla meşgul olan bir insanın başkalarının kusurlarını ve eksiklerini araması da söz konusu olmaz. Zira o kendisiyle meşgul olmasının ve iyi bir kul olmaya çabalamasının aslı görevi olduğunu bilir. Bkz. Yıldırım, “Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî ve Hadis”, *Somuncubaba*, Sayı: 128, s. 43.
245. Utandırma yarın dergâhına vardıkda aczimle/Edeyim nusretinle kıldığım ahde vefâ yâ Rab. Ateş, *Dîvân*, s. 20. Bir mü’min Rabb’inden dileyceği şeylerin başında mahşer günü mahcup olmamak gelir. Hulûsî Efendi de bu şiirinde bu talebini dile getirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de pek çok hadislerinde aynı isteğini dile getirir ve Rabb’ine, niyaz eder: “*İnsanların dirilecekleri gün, beni mahcup etme.*” (26/Şuarâ, 87)
246. Habîbin hürmetine eyle mağfûr cümle ihvânı/Katında eyle makbûl derdlerine kıl devâ yâ Rab. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 21. Hz. Peygamber (s.a.v.) zaman zaman Müslümanın helallere dikkat etme, haramlardan kaçınma noktasında hassas olmaya davet etmekte ve bu hayatı devam ettiren olacak muhtemel hatalar için de Rabb’imizden bağışlanmayı dilememizi istemekteydi. Bunun yanında iyi niyetli ve gönülden Allah’a bağlı olan mü’min kullara şefaati olacağını belirtmekteydi. Hulûsî Efendi’nin de burada dile getirdiği bu hususa işaret eden hadislerden ikisi şöyledir: “Her peygamberin kabul edilen bir duası vardır ve her peygamber duasını evvelce yapmıştır. Fakat ben duamı kıyamet gününde ümmetime şefaati etmek için sakladım, inşallah ümmetimden Allah’a hiç bir şeyi şerik koşmadan ölenlere nasip olacaktır.” (Muslim, İmân, 338)
247. Kendini mir’ât kıl tâ kim tecellî ede Hak/Kendin idrâk eyleyenler ile derd-nâk olagör. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 79. Mü’min mü’minin aynasıdır. Ona bakarak nasıl bir ortamda bulunduğunu anlamak mümkündür. Bunun yanında mü’minin durumu Allah’a olan kulluğunun da aynasıdır. Ne derece kulluk yaşıyorsa bunun tezahürleri başta kalbi olmak üzere bütün vücudunda tecelli eder. Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmaktadır: “*Mü’min, kardeşinin aynasıdır. Onda bir ayıp gördüğü zaman onu düzeltir.*” (Buhârî, el-Edebu’l-Mufred, 238), “İnanarak ve karşılığını Allah’tan umarak Ramazan’ı ibadetle geçiren kişinin geçmiş günahları bağışlanır. İnanarak ve karşılığını Allah’tan umarak kadir gecesini ibadetle geçiren kişinin geçmiş günahları bağışlanır.” (Muslim, Salât’u’l-Musâfirîn ve Kasruhâ, 175)
248. Hor hakîr bakma günâhkâr âdemoğluna beğim/Afv olur elbette bir gün Tanrı’nın gufrânı var. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 88. İnsana yakışan alçakgönüllü olması, etrafındaki insanları kendisinde bulunan bir haslet veya maddî imkân fazlalığı nedeniyle hakîr görmemesidir. Zira kibirli insan hem etrafında sevilmaz hem de sahip olduğu imkânları bir gün kaybettiğinde çok zorluklarla karşılaşır. O yüzden mü’minin etrafındaki insanlara tepeden bakmaması icap eder. Allah Rasûlü bu hususu hadislerinde dile getirir: “Bir kimse Allah için tevazu gösterirse Allah onu ancak yükseltir.” (Muslim, Birr ve Sıla, 69)

1. Yalandan hazer ediniz. Yalan ile iman cem olmaz, bir arada bulunmaz. Yalan söylemek, rızkın bereketini azaltır:

لَا يَجْتَمِعُ الْإِيمَانُ وَالْكَفْرُ فِي قَلْبِ امْرِئٍ، وَلَا يَجْتَمِعُ الصِّدْقُ وَالْكَذِبُ جَمِيعًا، وَلَا تَجْتَمِعُ
الْحَيَانَةُ وَالْأَمَانَةُ جَمِيعًا

“Bir kimsenin kalbinde iman ve küfür bir arada bulunmaz, doğru ve yalan da bir arada bulunmaz, emânete hıyânet ve emânete riâyat de bir arada bulunmaz.”²⁴⁹

2. Her kim ki bir mü'mine lanet eder, o lanet, o mü'minin katili mesabesindedir. Ve her kim bir mü'mine küfür ile iftira eder, bu gibi iftiralar da o mü'minin katili mesabesindedir:

مَنْ لَعَنَ مُؤْمِنًا فَهُوَ كَقَتْلِهِ، وَمَنْ قَذَفَ مُؤْمِنًا بِكُفْرٍ فَهُوَ كَقَتْلِهِ

“Her kim bir mü'mine lanet ederse, onu öldürmüş gibidir. Her kim bir mü'mine küfür isnat ederse, bu da onu öldürmek gibidir.”²⁵⁰

3. İnsanların ekserisinin kıyamet gününde günahları, dillerinden çıkan mâlâyani sözdendir. Ve yine her duyduğu sözü söylemek, günah cihetinden insana kâfidir. Sadakaların en faziletlisi, malayani ve haram olan sözlerden dili muhafaza eylemektir:

أَكْثَرُ النَّاسِ ذُنُوبًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ كَلَامًا فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ. كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ
مَا سَمِعَ. أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ حِفْظُ اللِّسَانِ.

“İnsanların ekserisinin kıyamet gününde günahları, dillerinden çıkan mâlâyani sözdendir. Ve yine her duyduğu sözü söylemek, günah cihetinden insana kâfidir. Sadakaların en faziletlisi, malayani ve haram olan sözlerden dili muhafaza eylemektir.”²⁵¹

249. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/251.

250. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 26/312; Buhârî, Edeb 44.

251. Müslim, Mukaddime 5; Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Küfî, *el-Muşanef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 1409/1988, 7/120, No. 34659; Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, nşr. Bekrî Hayyânî-Safvet Sekkâ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1401/1981, 3/554.

4. Şüphe yok ki Allahu Teâlâ, mülayim huylu, açık sözlü kimseyi sever:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَحِبُّ السَّهْلَ الطَّلِقَ

“Allah yumuşak huyluluğu/kolay geçinmeyi ve güler yüzlü olmayı sever.”²⁵²

5. Müslüman odur ki elinden ve dilinden Müslümanlar selamette bulunur:

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

“Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların zarar görmediği kimse-
dir.”²⁵³

6. Sadakaların efdali, dargın kimselerin aralarını bulup, ıslah et-
mektir:

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ

“Sadakaların efdali, dargın kimselerin aralarını bulup, ıslah etmektir.”²⁵⁴

7. Bir kul kardeşine yardımda buldukça kendisine Allahu Teâlâ daima yardım eder.²⁵⁵

مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ

“Bir kul kardeşine yardımda buldukça kendisine Allahu Teâlâ daima yar-
dım eder.”²⁵⁶

252. Ebü Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye ed-Deylemî, *Firdevsü'l-ahbâr*, nşr. Saîd b. Besyûnî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986, 5/398.

253. Buhârî, İman, 3; Müslim, İman 65; Tirmizî, İman 12.

254. Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, nşr. Hamdî b. Abdülmecid, Dâru's-Samî'î, Riyad 1415/1994, 13/20, No. 31; Ebü Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâî, *Müsnedü's-Şihâb el-Kudât*, nşr. Hamdî b. Abdülmecid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1407/1986, 2/244, No. 1280.

255. Ateş, *Hutbeler*, s. 20-22.

256. Buhârî, Mezâlim 4; Müslim, Birr 58; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/463, No. 5646; Ebü Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî, *el-Muşannef fi'l-hadis*, nşr. Habîburrahmân el-A'zamî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1403/1982, 10/228, No. 18936.

8. Temiz ahlâklı insanlarla oturup kalkan, temiz muhitlerde yaşayan insanlar, güzel kokular satan bir adamın yanında oturanlara benzer:²⁵⁷

*“Temiz ahlâklı insanlarla oturup kalkan, temiz muhitlerde yaşayan insanlar, güzel kokular satan bir adamın yanında oturanlara benzer.”*²⁵⁸

9. Zulümden sakının. Çünkü dünyadaki zulüm, kıyamette sahibini karanlıklar içinde bırakır, selamet ışığından mahrum eder. Kâfir de olsa mazlumun bedduasından, ah etmesinden sakının. Çünkü onun duası, bir ateş şerresi gibi göklere kadar yükselir. Onun önünde bir perde yoktur. Onun duası, Allah katında makbuldür:²⁵⁹

اتَّقُوا الظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
إِيَّاكُمْ وَالظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

*“Zulümden sakının. Çünkü dünyadaki zulüm, kıyamette sahibini karanlıklar içinde bırakır, selamet ışığından mahrum eder.”*²⁶⁰

اتَّقُوا دَعْوَةَ الْمُظْلُومِ، وَإِنْ كَانَ كَافِرًا، فَإِنَّهُ لَيْسَ دُونَهَا حِجَابٌ

*“Kâfir de olsa mazlumun bedduasından sakının. Zira onunla Allah arasında bir perde yoktur.”*²⁶¹

257. Ateş, *Hutbeler*, s. 23-25.

258. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 32/430, No. 19660; Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, nşr. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türki, Dâru Hicr, Mısır 1419/1999, 1/415, No. 517; Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsâ el-Kureşî el-Humeydî, *el-Müsned*, nşr. Hasan Selîm Esed, Dâru's-Sekâ, Suriye 1416/1996, 2/30, No. 788.

259. Ateş, *Hutbeler*, s. 47-48.

260. Müslim, *Birr* 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/474, No. 5662; Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, 4/28, No. 23/86; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, nşr. Hüseyin Selîm Esed, Dâru'l-Muğni, Suud 1412/2000, Siyer 73, No. 2558; Ebû Hâtim Muhammed ibn Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-Müsnedü'ş-şahîh 'ale't-tekâsîm ve'l-envâ'*, nşr. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1408/1988, 11/579, No. 5176.

261. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/22, No. 12549; Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *Mekârimü'l-ahlâk*, nşr. Ahmed Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1409/1989, 359, No.127.

اتقوا دعوة المظلوم، فإنها تصعد إلى السماء، كأنها شرارة

“Mazlumun bedduasından sakının. Çünkü onun duası, bir ateş şeraresi gibi göklere kadar yükselir.”²⁶²

10. Mü'minlerin imanca en kâmil ve olgun olanları, ahlâken en iyi olanlardır. Bir kul ahlâkını güzelleştirmedikçe, öfkesini yenmedikçe, kendi nefsi için sevip istediğini, başkaları için de arzu etmedikçe olgun insanlardan olamaz. Bir kulun kalbi doğru olmadıkça imanı doğru ve kâmil olmaz. Dili doğru ve temiz olmadıkça kalbi doğru olmaz. Kötülüğünden komşuları emin olmayanlar, cennete giremezler:²⁶³

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا. لَا يَسْتَكْمِلُ الْعَبْدُ الْإِيمَانَ حَتَّى يَحْسُنَ خُلُقَهُ،
وَلَا يَشْفِي غَيْظَهُ، وَأَنْ يَوَدَّ لِلنَّاسِ مَا يَوَدُّ لِنَفْسِهِ. لَا يُسَلِّمُ عَبْدٌ حَتَّى يَسَلِّمَ قَلْبَهُ وَلسَانَهُ،
وَلَا يُؤْمِنُ حَتَّى يَأْمَنَ جَارُهُ بَوَائِقَهُ.

“Mü'minlerin imanca en kâmil ve olgun olanları, ahlâken en iyi olanlardır. Bir kul ahlâkını güzelleştirmedikçe, öfkesini yenmedikçe, kendi nefsi için sevip istediğini, başkaları için de arzu etmedikçe olgun insanlardan olamaz. Bir kulun kalbi doğru olmadıkça imanı doğru ve kâmil olmaz. Dili doğru ve temiz olmadıkça kalbi doğru olmaz. Kötülüğünden komşuları emin olmayanlar, cennete giremezler.”²⁶⁴

262. Alî el-Müttakî, *Kenzü'l-'ummâl*, 3/500, No. 7601.

263. Ateş, *Hutbeler*, s. 47-48.

264. Ebû Dâvûd, *Sünnet* 16; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/189, No. 3672; 12/364; İbn Ebî Şeybe, *el-Muşannef*, 5/210, No. 25318; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, nşr. Abdülalî Abdülhumeyd, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1423/2003, 10/422, No. 7732; Alî el-Müttakî, *Kenzü'l-'ummâl*, 3/19, No. 5244; Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî, *el-Müsned*, nşr. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî-Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Vatan, Riyad 1997, 1/231, No. 344.

11. Herhangi bir Müslüman bir ağaç dikerse bundan insan, hayvan ve kuş yerse, yenen şey kıyamete kadar o Müslüman için sadaka olur.

مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَغْرِسُ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا فَتَأْكُلُ مِنْهُ بَهِيمَةٌ أَوْ سَبْعٌ أَوْ طَيْرٌ إِلَّا كَانَ لَهُ صَدَقَةٌ

“Herhangi bir Müslüman bir ağaç dikerse bundan insan, hayvan ve kuş yerse, yenen şey kıyamete kadar o Müslüman için sadaka olur.”²⁶⁵

12. Kıyamet kopacağı zaman bile, elinizde bir hurma fidanı bulursanız, kıyamet kopmadan dikebilecekseniz, hemen onu dikin:²⁶⁶

إِنْ قَامَتْ عَلَى أَحَدِكُمُ الْقِيَامَةُ، وَفِي يَدِهِ فَسِيلَةٌ فَلْيَغْرِسْهَا

“Birinizin elinde bir hurma fidanı varken kıyamet kopuyor olsa bile derhâl onu diksin!”²⁶⁷

13. Çocukların ebeveyni üzerinde başlıca üç hakkı vardır: Birincisi doğduğu zaman ona güzel bir isim koyması, ikincisi, tahsil çağına girer girmez okula gönderip bilgi öğretmesi, üçüncüsü de, çağı geldiği zaman onu evlendirip bir yuva sahibi yapmasıdır:

حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى وَالِدِهِ أَنْ يُحْسِنَ اسْمَهُ، وَيُحْسِنَ مِنْ مَرْصَعِهِ، وَيُحْسِنَ آدَبَهُ

حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُعَلِّمَهُ الْكِتَابَةَ

“Çocukların ebeveyni üzerinde başlıca üç hakkı vardır: birincisi doğduğu zaman ona güzel bir isim koyması, ikincisi, iyi bir eğitim ve terbiye vermesi, üçüncüsü de, çağı geldiği zaman onu evlendirip bir yuva sahibi yapmasıdır.”²⁶⁸

265. Buhârî, Muzâraat 1; Müslim, Musâkât 7; Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsne'd*, 3/327, No. 1884; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 19/479, No. 12495.

266. Ateş, *Hutbeler*, s. 87-88.

267. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 20/251, No. 12902; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *el-Müsne'd*, nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullâh vd., Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine 2009, 14/17, No. 7408.

268. Ebû Abdullâh Hüseyin b. Hasan b. Harb el-Mervezî, *el-Birr ve's-sıla*, nşr. Muhammed Saïd Buhârî, Dâru'l-Vatan, Riyad 1419/1999, 81, No. 155; Bezzâr, *el-Müsne'd*, 15/176, No. 8540.

“Yazmayı öğretmesi çocukların ebeveynleri üzerindeki haklarındandır.”²⁶⁹

14. Bilgi öğrenmek, erkek kadın her Müslümana farzdır: ²⁷⁰

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

“Bilgi öğrenmek, erkek kadın her Müslümana farzdır.”²⁷¹

15. Yalancılığı bırakmayan kimse, beyhude aç, susuz kalmasın. Onun yemesini, içmesini bırakmasına Allahu Teâlâ muhtaç değildir:²⁷²

مَنْ لَمْ يَدَعْ الزُّورَ وَالْجَهْلَ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ

“Yalancılığı bırakmayan kimse, beyhude aç, susuz kalmasın. Onun yemesini, içmesini bırakmasına Allahu Teâlâ muhtaç değildir.”²⁷³

16. Ceset dâhilinde bir çiğnem et parçası vardır ki, ona kalp derler. Bu kalp, iman ile irfan ile bezendikçe, zinde buldukça, bütün beden de sıhhatte bulunur. Güzel işlerle meşgul olur:

إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْعَةً: إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ،
وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

“Ceset dâhilinde bir çiğnem et parçası vardır ki, ona kalp derler. Bu kalp, iman ile irfan ile bezendikçe, zinde buldukça, bütün beden de sıhhatte bulunur. Güzel işlerle meşgul olur.”²⁷⁴

17. Allah’a ve kıyamet gününe iman eden kimse, komşusuna eziyet etmesin. Allah’a ve ahiret gününe iman olan, misafire ikram etsin. Allah’a ve ahiret gününe iman etmiş olan, ya hayır konuşsun veya sussun:²⁷⁵

269. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü’l-evliyâ’ ve tabakâtü’l-asfiyâ’*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1409/1989, 1/184.

270. Ateş, *Hutbeler*, s. 89-92.

271. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdül-bâkî, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, Mısır, ts., Mukaddime 17, No. 224; Bezzâr, *el-Müsned*, 1/164, No. 94.

272. Ateş, *Hutbeler*, s. 99-102.

273. Buhârî, Savm 8; Ebû Dâvud, Savm 25; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 16/332, No. 10562.

274. Buhârî, İman 37; Müslim, Musâkât 107; Dârimî, Buyû 1.

275. Ateş, *Hutbeler*, s. 114-116.

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمِ صَنِيفَهُ،
وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَضْمُتْ

“Allah’a ve kıyamet gününe iman eden kimse, komşusuna eziyet etmesin. Allah’a ve ahiret gününe imanı olan, misafire ikram etsin. Allah’a ve ahiret gününe iman etmiş olan, ya hayır konuşsun veya sussun.”²⁷⁶

18. Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır:

نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ

“Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır.”²⁷⁷

19. Güzel huy, Allahu Teâlâ'nın en büyük yarattığı şeydir:²⁷⁸

²⁷⁹ حُسْنُ الْخُلُقِ خُلِقَ اللَّهُ الْأَعْظَمُ.

20. İnsanın saadeti, güzel huydur.²⁸⁰

²⁸¹ حُسْنُ الْخُلُقِ مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ.

21. Fena huy da şekâvetten maduddur.²⁸²

²⁸³ مِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ سُوءُ الْخُلُقِ

22. İnsanın mizan ameline konacak hüsn-i huluktan daha ağır hiçbir şeyi yoktur. Zira hüsnü ahlâk sahibi olan kimse, savm u salât sahibinin derecesini elbette bulur:

276. Buhârî, Edeb 31; Müslim, İman 74; Ebû Dâvud, Nevvâ 31; Dârimî, Etıme 11.

277. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 6/185, No. 5942; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 3/255.

278. Ateş, *Hutbeler*, s. 117-119.

279. Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıvsat*, nşr. Târik b. İvedullâh-Abdülmuhşin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, ts., 8/184, No. 8344; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ'*, 2/175.

280. Ateş, *Hutbeler*, s. 117-119.

281. Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerri el-Harâitî, *Mekârimü'l-ahlâk ve me'âlihâ*, nşr. Emin Abdülcâbir el-Bahîrî, Dâru'l-Âfâki'l-Arabıyye, Kahire 1419/1999, 36, No. 44.

282. Ateş, *Hutbeler*, s. 117-119.

283. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 10/391, No. 7679; Ebû Bekr Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed es-Sâmerri el-Harâitî, *Mesâvi'l-ahlâk ve mezmûmihâ*, nşr. Mustafa b. Ebi'n-Nasr eş-Şiblî, Mek-tebetü's-Süvâdî, Cidde 1413/1993, 21, No. 4.

مَا وَضَعَ لِي مِيزَانَ أَرْجَحُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ

“Bana göre güzel ahlaktan daha güzel bir ölçü koyulmamıştır.”²⁸⁴

مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلَ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ لِيَبْلُغَ بِهِ دَرَجَةَ صَاحِبِ الصُّومِ وَالصَّلَاةِ

“İnsanın mizan ameline konacak hüsn-i huluktan daha ağır hiçbir şeyi yoktur. Zira hüsnü ahlâk sahibi olan kimse, savm u salât sahibinin derecesini elbette bulur.”²⁸⁵

23. Abd-i müslim, ahlâkını güzelleştire güzelleştire, nihayet onu hüsn-i ahlâkı cennete sokar. Güzellik ahlâkını çirkinleştire çirkinleştire nihayet sû-i ahlâkı onu cehenneme sokar. Abd-i müslimin öylesi vardır ki, uykuda iken bile nail-i mağfîret olur:²⁸⁶ Hulûsi Efendi hutbel-erinde şuna işaret ediyor:²⁸⁷

إِنَّ الْعَبْدَ الْمُسْلِمَ يَحْسُنُ خُلُقَهُ، حَتَّى يُدْخِلَهُ حُسْنُ خُلُقِهِ الْجَنَّةَ، وَيَسِيءُ خُلُقَهُ، حَتَّى يُدْخِلَهُ سُوءَ خُلُقِهِ النَّارَ، وَالْعَبْدُ الْمُسْلِمُ يُعْفَرُ لَهُ وَهُوَ نَائِمٌ

“Abd-i müslim, ahlâkını güzelleştire güzelleştire, nihayet onu hüsn-i ahlâkı cennete sokar. Güzellik ahlâkını çirkinleştire çirkinleştire nihayet sû-i ahlâkı onu cehenneme sokar. Abd-i müslimin öylesi vardır ki, uykuda iken bile nail-i mağfîret olur.”²⁸⁸

24. Birlik rahmet, tefrika afettir:²⁸⁹

الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ، وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ

“Birlik rahmet, tefrika afettir.”²⁹⁰

25. Ben mekârim-i ahlâkı tamamlamak için gönderildim:²⁹¹

284. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıvsaat*, 4/279, No. 4198.

285. Ebû Dâvud, *Edeb* 8; Tirmizî, *Birr* 62.

286. Ateş, *Hutbeler*, s. 134-135.

287. Ateş, *Hutbeler*, s. 136-138.

288. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, *Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye*, Beyrut 1409/1989, 108, No. 290.

289. Ateş, *Hutbeler*, s. 136-138.

290. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 30/390, No. 18449; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 21/85, No. 84.

291. Ateş, *Hutbeler*, s. 139-141.

بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ حُسْنَ الْأَخْلَاقِ²⁹²

26. Allah ve peygamberine inanan kimse, malının zekâtını versin.²⁹³

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَلْيُؤَدِّ زَكَاةَ مَالِهِ²⁹⁴

27. Nasın (insanların) hayırlısı, insanlara hayırlı olandır. Bilakis insanların şerlisi, insanlara zararlı olandır.²⁹⁵

خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمُ لِلنَّاسِ

“İnsanların en hayırlısı, insanlara en hayırlı/faydalı olandır.”²⁹⁶

خَيْرُكُمْ مَنْ يُرْجَى خَيْرُهُ، وَيُؤْمِنُ شَرُّهُ، وَشَرُّكُمْ مَنْ لَا يُرْجَى خَيْرُهُ، وَلَا يُؤْمِنُ شَرُّهُ

“Sizin en hayırlınız kendisinden hayır umulan ve şerrinden emin olunan kimsedir. En şerliniz ise kendisinden hayır umulmayan ve şerrinden emin olunmayan kimsedir.”²⁹⁷

28. Birbirinize buğzuetmeyiniz. Birbirinize haset etmeyiniz. Birbirinize dargın durmayınız. Ey Allah’ın kulları kardeş olunuz. Bir Müslüman için darılıp da din kardeşini üç günden ziyade terk etmek, onunla görüşmemek helal olmaz.²⁹⁸

لَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَدَابَرُوا. وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا.

وَلَا يَجُلُ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهَاجِرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ

“Birbirinize buğzuetmeyiniz. Birbirinize haset etmeyiniz. Birbirinize dargın durmayınız. Ey Allah’ın kulları kardeş olunuz. Bir Müslüman için darılıp da din kardeşini üç günden ziyade terk etmek, onunla görüşmemek helal olmaz.”²⁹⁹

292. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/513, No. 8952; Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî, *el-Muvatta*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1406/1985, Hüsnü'l-Hulk 8; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 6/324, No. 31773.

293. Ateş, *Hutbeler*, s. 160-162.

294. Tâberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 12/423, No. 13561.

295. Ateş, *Hutbeler*, s. 166-168.

296. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 6/58, No. 5787; Kudâî, *el-Müsned*, 1/108, No. 129.

297. Tirmizî, *Fiten*, 76; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 14/411, No. 8812.

298. Ateş, *Hutbeler*, s. 172-175.

299. Buhârî, *Edeb* 57; Müslim, *Birr* 23; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/119; İmam Mâlik, *Muvatta*, “Hüsnü'l-Hulk”, 14.

29. Size namazdan, oruçtan, sadakadan daha sevaplı ne olduğunu söyleyeyim mi? Beyne'l-müslimin husul-i sulha vesile olmaktır.

³⁰⁰ أَلَا أَحْبَبْتُمْ بَخِيرٍ مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ؟ قَالُوا: بَلَى، قَالَ: «إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ

30. Sadakanın efdali sadaka-yı lisandır: ³⁰¹

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ اللَّسَانُ» , قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا صَدَقَةُ اللَّسَانِ؟ قَالَ: «الشَّمَاعَةُ يُفَكُّ بِهَا الْأَسِيرُ، وَيُحَقَّنُ بِهَا الدَّمُ، وَتَجْرُبُ بِهَا الْمَغْرُوفُ وَالْإِحْسَانُ إِلَى أَحِيكَ، وَتَدْفَعُ عَنْهُ الْكَرْبِيهَةَ

“Aracılık ederek bir esiri azad etmen, haksız yere kan dökülmesine engel olman, kardeşine bir iyilikte bulunman ve tatsız bir olayı defetmendir.” ³⁰²

31. İhtiyar anası babası olup da onlara iyi muamele edemeyenlere, bu sebepten cennete giremeyenlere yazıklar olsun: ³⁰³

رَغِمَ أَنْفٌ، ثُمَّ رَغِمَ أَنْفٌ، ثُمَّ رَغِمَ أَنْفٌ، قِيلَ: مَنْ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: مَنْ أَدْرَكَ أَبُوَيْهِ عِنْدَ الْكَبِيرِ، أَحَدَهُمَا أَوْ كِلَيْهِمَا فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ. ³⁰⁴

32. İnsan öldüğü zaman amel defterleri kapanır. Ancak üç şeyden dolayı kapanmayıp sevap yazılmasına devam olunur. Bunlar da, sadaka-yı cariyeye; kendisi ile faydalanılan ilim ve ana babasına dua eden salih, hayırlı ve yararlı evlat yetiştirmek. ³⁰⁵

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ، انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ:

: عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ صَدَقَةٌ تَجْرِي لَهُ، أَوْ وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ ³⁰⁶

300. Ebû Dâvud, Edeb 58; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/500; İmam Malik, *Muvatta*, “Hüs-nü'l-Hulk”, 7.

301. Ateş, *Hutbeler*, s. 185-188.

302. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 7/230, No. 6962; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 10/132, No. 7277.

303. Ateş, *Hutbeler*, s. 193-195.

304. Müslim, *Birr* 9; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 11/82, No. 11115.

305. Ateş, *Hutbeler*, s. 206-208.

306. Tirmizî, *Ahkâm* 36; Dârimî, *Mukaddime* 46.

33. Mü'minler bir vücut gibidirler. Heyet-i mecmuası vucud-ı İslâmiyet'i temsil eder. Bir şahsın başı ağrırsa bütün vücudunun uzuvları müteessir olur. Uykusunu gaip eder. Ona ortak olur. İşte mü'minler de böyledir. Şarktaki bir mü'minin parmağına bir diken batsa, bundan haberdar olan garptaki mü'minler müteallim olurlar:³⁰⁷

تَرَى الْمُؤْمِنِينَ فِي تَرَاحِمِهِمْ وَتَوَادِّهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ،
كَمَثَلِ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَى عُضْوًا تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ جَسَدِهِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

34. Sû-i zandan çekinin. Birbirinizi kötülükle itham etmeyin. Çünkü zan sözün en yalanıdır. Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayınız. Birbirinize haset etmeyin. Birbirinizin elindekine göz dikmeyin, çekememezlik etmeyin. Alışverişte birbirinizi aldatmayın. Birbirinize dargın bulunmayın, selamı sabahı kesmeyin. Birbirinizin ardından söz söyleyip çekiştirmeyin. Birbirinizin bitmiş alışverişini bozmayınız. Ey Allah'ın kulları kardeşler olunuz! Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez. Yardıma muhtaç olduğu bir vakitte onu kendi haline bırakmaz. Ona yalan söyleyip aldatmaz. Ona hakaretle bakmaz. Bir kimse Müslüman kardeşine hakaretle baktı mı, işte kötülük olarak bu kadarı yeter:³⁰⁸

إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ. لَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا،
وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا يَبِيعَ أَحَدُكُمْ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ،
لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَحْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ، الثَّقَوَى هَاهُنَا - وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ -،
حَسْبُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ

“Sû-i zandan çekinin. Birbirinizi kötülükle itham etmeyin. Çünkü zan sözün en yalanıdır. Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayınız. Birbirinize haset etmeyin. Birbirinizin elindekine göz dikmeyin, çekememezlik etmeyin. Alışverişte birbirinizi aldatmayın. Birbirinize dargın bulunmayın, selamı sabahı kesmeyin. Birbirinizin ardından söz söyleyip çekiştirmeyin. Birbirinizin bitmiş alışverişini bozmayınız. Ey Allah'ın kulları kardeşler olunuz! Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez. Yardıma muhtaç olduğu bir vakitte onu kendi hali-

307. Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr 67; Ateş, *Hutbeler*, s. 209-212.

308. Ateş, *Hutbeler*, s. 234-237.

ne bırakmaz. Ona yalan söyleyip aldatmaz. Ona hakaretle bakmaz. Bir kimse Müslüman kardeşine hakaretle baktı mı, işte kötülük olarak bu kadarı yeter.”³⁰⁹

35. İki kimse Allah'ın rahmetinden uzaktır: Birisi, yoksul akrabalarının halini düşünmeden vaktini zevk u safa ile geçirenler; ikincisi, komşularının ve tanıdıklarının iyi huylarını gizleyerek, onların fena huylarını halk arasında yayanlar.³¹⁰

36. İnsanı helake sürükleyen yedi günahıtan sakının: Allah'a şirk koşmak, sihir yapmak, insan öldürmek, faiz yemek, faizcilik yapmak, yetim ve öksüz malı yemek, askerlikten kaçmak, namuslu kadına iftira etmek, bunlar büyük günahlardandır.³¹¹

اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ؟ قَالَ:
«الشِّرْكَ بِاللَّهِ، وَالسِّحْرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ،
وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَدْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْعَافِيَاتِ

37. Her nerede olursan ol, Allah'tan sakın. Allah'ın emirlerine dikkat et. Allah'a olan borçlarını öde. Bir kötülük yaparsan hemen ardından tevbe ederek bir hayır yap ki, o günahı mahvedip öldürsün. Halka da iyi muamele yap, güzel huy ile onların kalplerini kazan.³¹²

اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَاتَّبِعِ السَّبِيَّةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ

38. Farzlardan sonra Allah'ın yanında en sevgili amel, bir Müslümanın kalbini ferahlandırmaktır.³¹³

إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ بَعْدَ الْفَرَائِضِ إِذْخَالُ الشُّرُورِ عَلَى الْمُسْلِمِ

309. Müslim, Birr 32; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 13/159; İmam Mâlik, *Muvatta*, “Hüs-nü'l-Hulk”, 15; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003, 6/153.

310. Ateş, *Hutbeler*, s. 244-247.

311. Buhârî, Vesâyâ 24; Müslim, İman 145; Ateş, *Hutbeler*, s. 266-268.

312. Tirmizî, Birr 55; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 35/284, No. 21354; Dârimî, Rikâk 74.

313. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8/45, No. 7911; *el-Mu'cemü'l-kebir*, 11/71, No. 11079; Ateş, *Hutbeler*, s. 311-314.

39. Allah'ın en kötü kulları, koğuculukla gezen ve dostların arasını açan kimselerdir.³¹⁴

وَإِنَّ شَرَّارَ عِبَادِ اللَّهِ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ الْمَشَاءُونَ بِالنَّمِيمَةِ، الْمُفَرِّقُونَ بَيْنَ الْأَحِبَّةِ

40. Dünyada hayırlı evlat yetiştirmiş olanlar, onların yüzünden cennette yüksek derece ve mertebelere erişeceklerdir. Onların duaları ile analar, babalar cennette büyük mertebeler bulacaktır.³¹⁵

41. Huzuruna çıktığınız zaman Cenâb-ı Hakk'ın sizi nasıl tanıyacağını zannediyorsunuz. Sizi çocuklarınıza muhabbetinizle, akrabanıza muhabbetinizle, komşularınıza muhabbetinizle ve sair insanlara muhabbetinizle tanıyacaktır. Halkınızı seviyor musunuz? O hâlde evvela hemnevinizi seviniz! Cenab-ı Hakk'a tekarrüp etmeği istiyorsanız, mahlûkatını seviniz. Kendi nefsiniz için arzu ettiğinizi, onlar için de arzu ediniz. Kendi nefsiniz için istemediğinizi, onlar için de istemeyiniz.³¹⁶

Osman Hulûsi Efendi, irfan geleneğimizin modern dünyadaki en önemli temsilcilerinden birisi olarak, hem kendisi bu geleneğin rahmet pınarından doyasıya içmiş hem de etrafındakilere kâse kâse sunmuştur. Burada zikredilen bu kırk hadis, onun gönül topraklarımızı sulamak, yeşertmek ve gülistana dönüştürmek için bizlere sunduğu âb-ı hikmet menbaından katrelerdir.³¹⁷

Osman Hulûsi Efendi Hz. Peygamber'den istifadenin yolunu şu şekilde açıklamaktadır:

Her dâdeye yüz açmaz her göz o yüze kaçmaz

*Her merhaleden geçmez kervân-ı Rasûlu'llâh.*³¹⁸

314. Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, 119, No. 323; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/521, No. 17998; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıvsat*, 7/350, No. 7697; Ateş, *Hutbeler*, s. 315-318.

315. Kaynağı bulunamadı. Bkz. Ateş, *Hutbeler*, s. 335-337.

316. Kaynağı bulunamadı. Bkz. Ateş, *Hutbeler*, s. 469-471.

317. Özafşar, "Hz. Peygamber ve İrfânî Gelenek Çerçevesinde Hulûsi Efendi ve İrfânî Gelenek", s. 8-10.

318. Her göze yüz açmaz, her göze görünmez, her göz o yüze kaçmaz, her göz, o yüze bakmaz, bakamaz. Her merhaleden, her evreden geçmez Allah Elçisi'nin (s.a.v.) kervanı. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 268.

Fuyûzâtтан beslenmenin yolu gözlerin feyiz kaynağı ile ilişki kurmasına bağlıdır. İnsanın yüzü ise vahdet âleminin bir yansımasıdır. Vahdet âlemi öylesine ulvi bir feyiz ve birlik kaynağıdır ki her göz o gerçeği göremez. Peygamber Efendimiz'in getirdiği hakikatler güneş kadar aydınlıkken, kendi yakınlarından bile pek çok insan ondan istifade edememiş ve ondaki güzelliği görememiştir. Yüzdeki fuyuzat olanca güzelliği ile etrafa yansımış olsa bile o yüzü her göz göremez ve sezemez. Allah (c.c.) zât nurundan Peygamber Efendimiz'in veçhesine tecellide bulunmuş ama her göz o mazhardaki tecelliyi görememiştir. Bakmak ile görmek birbirinden oldukça farklıdır. Her bakan Peygamber Efendimiz'deneki hakikati elbette görememiştir. Herkes Peygamber Efendimiz'in kıymeti ile şerefelenemez. Peygamber Efendimiz layık olmayan bir mahalle uğramaz, nasibi olmayan semtler o Rasûlü'n kıymetinden haberdar olamaz. Takdir-i ilâhînin akılla kavranması imkânsızdır. İlâhî hakikatler akıl dışı değildir ama insan aklının ötesindeki gerçekliklerdir. Allah'ın hidayeti layık olanlardır. Hidayet bir nasip işidir. Peygamber Efendimiz'in getirdiği nurdan istifade etmenin yolu ihlaslı olmaktır. Peygamber Efendimiz'in hakikat kervanına katılanlar kesrette vahdet bilincine ermiş, ilâhî tecellilerin seyrine katılmış bahtiyarlardır. Onlar ihsan sahibi olup Allah'ı görüyormuş gibi ibadet eden muhsinlerdir. Onlar Hakk'ın rızasından öte bir arzuya sahip değillerdir. İşledikleri salih amellerin hedefinde ahadiyet sırrına kavuşmak, ihlase bürünmek ve içtenlikle kulluk yapmak bulunmaktadır.³¹⁹ Hz. Peygamber'in sohbetinin feyzinden istifadenin yolunu ise Osman Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

Bin yıllık ömür değmez bir lahzasını anın

Her cânâ nasîb olmaz ihsân-ı Rasûlu'llâh³²⁰

Peygamber Efendimiz'in sohbetine erişmek ilâhî feyze kavuşmaktır. Peygamber Efendimiz'in sohbetine bir anlık bile eşlik edebilmek, onsuz geçen koca bir ömre bedeldir. Allah Rasûlü'nün rahmet nazarına nail

319. Sadık Yalsızuçanlar, "Devran-ı Rasûlullah", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 56, Mart-Nisan 2005, s. 21-22.

320. Rasûlullah ile birlikte geçirilen bir an, bin yıllık ömürden daha değerlidir. Ama bu her cana nasip olmaz bir ihsandır, bir bağıştır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 268.

olabilmek huzur iklimine kavuşmak demektir. Allah Rasûlü ile beraber olmanın manevî zevkine hiçbir maddî zevk denk gelemez. Peygamber Efendimiz tarihî şahsiyetiyle nümune-i imtisal olduğu gibi, nur-ı Muhammedî dediğimiz manevî şahsiyetiyle de yaratılışın sırrı, varoluşun gerçeği ve eşyanın hakikatidir. Varlık âlemini aydınlatan, eşyanın varoluşunu sağlayan hakikat-i Muhammediyye sırrıdır. Evliyanın ve asfiyanın veçhinde hakikat-i Muhammediyye'nin yansıması âlemde ilâhî nizamın yerli yerince sürmesine işaret etmektedir. Hakikat-i Muhammediyye tecellisi gibi bir nimet her cana nasip olmaz, nur-ı Muhammediyye iklimi gibi herkesin ulaşacağı bir lütuf olmaz.³²¹ Osman Hulûsî Efendi Peygamber Efendimiz'e duyduğu aşk ve muhabbeti samimi bir üslûp ve büyük bir coşku ile gazelinde³²² şu şekilde dile getirmektedir:

Safâ-yı hâtırım her demde şevkinle senâ-hân et

*Dil-i mahzûnumu vaslın demikle şâd u handân et.*³²³

Ser-i kûyun tavâfın kâsd eder cân erse maksûda

*Gedâ-yı âsitânındır ana haddince ihsân et*³²⁴

321. Yalsızuçanlar, "Devran-ı Rasûlullah", s. 22.

322. Ateş, *Dîvân*, s. 30.

323. Huzurla dolu gönlüme, seni her an coşku ve heyecanla övmeyi nasîb eyle. Hüzünler içerisindeki şu kalbime sana kavuşarak mutlu ve bahtiyar olmayı nasîb eyle. Huzur ve itmi'nân içerisindeki gönül bu mânevî rûh hâletini, izinden yürüdüğü, rehber edindiği sevgililerin sevgilisine, yani en sevgiliye borçludur. Bu nedenle de -Allah'ın ve meleklerin kendisini övdüğü- Hz. Peygamber (s.a.v.) diller döndüğünce medhedilir, onun sevgisiyle gönüller süslenir. Ondan uzak kalpler ise acılar içerisinde kıvrılmaktadır. Bu durumda kalan biçârenin tek umudu vardır; o da özlemiyle yanıp tutuştuğu sevgilisine kavuşmaktır. Bkz. Abdülmecit İslâmoğlu, "Sevgiliye Arz-ı Hâl", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 111, Ocak 2010, s. 11.

324. Can, maksadına erişmeyi başarıp sevdiğinin bulunduğu yeri tavaf etmek ister. Ey sevgili, eşliğinde bekleyen bu dilencidir o; olabildiğince lütuflarda bulun. Beyitte geçen "kûy" *Dîvân Edebiyatında* mahbûbun oturduğu köy, yurt manasına gelir. Sevgili, kûyunda bir sultandır; âşğın tek amacı oraya ulaşmak, dahası oradan hiç ayrılmamaktır. Âşık için sevdiğinin köyünde bir köle olmak, dünyaya sultan olmaktan üstündür. Bu nedenle de yaratılmışların en hayırlısının bir zamanlar gezip dolaştığı ve şimdi Ravza-i Mutahhara'sının bulunduğu yerlere gitmek, o havayı teneffüs etmek, her âşğın cân u gönülden arzuladığı şeylerin başında gelir. Tasavvuf terminolojisinde "kûy" ayrıca kulluk makamı anlamına da gelir. Böylece Osman Hulûsî Efendi'nin belirttiği üzere hakiki Müslümanın amacı kulluk makamına erebilmektir. Kul olduğunun bilincinde olan kişi Cenâb-ı Hakk'ın eşliğinde O'nun lütuf ve keremini uman zavallı bir dilencidir. Yüce yaratıcı ise kuluna sonsuz nimetleriyle ikramda bulunacaktır. Bkz. İslâmoğlu, "Sevgiliye Arz-ı Hâl", s. 11.

Açılmaz bahtımın gül goncası vechin nikâbından

*Perîşân gönlümün hâlin açıp zülfün perîşân et*³²⁵

Ne hâcet sevdiğim bir özge şeyle kasd-ı cân etmek

*Yeter ser-tîz-i gamzen tîği çek uşşâkı kurbân et*³²⁶

Eğer lutf u eğer cevri eylesen de cânâ bir senden

*Ne gelse hoş odur ey sevdiğim böyle şitâbân et*³²⁷

Bahâr eyyâmıdır sahn-ı çemende neş'eden ey gül

*Fîğân-ı bülbülü gûş eyleyip çâk-i girîbân et*³²⁸

-
325. O güzel yüzünün önündeki perdeler, bahtımın goncasının açılmasına engel. Örtünü kaldırarak o güzel zülüflerini göster ki perişan gönlüm periler gibi güzelleşsin. Sevgilinin, âşığıyla arasına koyduğu perdeler ve engeller âşık için azapların en büyüğüdür. Bir önceki beyitte sevdiğinin köyüne ulaşan; ancak yine de cemâliyle müşerref olamayan âşığın yakarışını duyarız bu beyitte. O, kara bahtının aydınlanması için gül kokulu, gül yüzlü, ezelde açılan ilk gül olan Sultân-ı Enbiyâ'nın kendisiyle arasındaki engelleri kaldırmasını niyaz eder. Bkz. İslâmoğlu, "Sevgiliye Arz-ı Hâl", s. 11.
326. Ey sevdiğim, beni öldürmek istiyorsan, başka bir şeye gerek yok. Kılıçtan keskin bakışın yeter; kılıcını çek, onunla âşıkları kurban et. Beyitte geçen "gamze" yan bakış, göz süzme anlamlarına gelir. Buraya kadarki beyitlerde yârinin köyüne gelmek, sonrasında cemâliyle şerefîyab olmak isteyen âşığın bir isteği daha vardır; o da sevgilisinin bir an bile olsa kendisine nazar etmesidir. Mahbubun âşiğa nazarı sâyesindedir ki ilâhî feyiz ve hakikatler, gönülden gönle akar; ruhlar olgunlaşır. Bu nazar için bir değil bin can feda edilir. Bkz. İslâmoğlu, "Sevgiliye Arz-ı Hâl", s. 12.
327. İyiliklerde de bulunsan bana, eza cefa da eylesen, senden gelen ne olsa hepsi birdir. Ey sevdiğim sen ne eylesen eyle güzeldir; kabulümdür. Eza ve cefa anlamlarına gelen "cevr"e sebep olan şey ayrılıktır. Vuslat için yanıp tutuşan âşık yine de şikâyet etmemekte, cananından gelecek olan cefayı da sefayı da hoş karşılamaktadır. Müslüman, başına her ne gelirse gelsin "Hepsi Allah'tandır..." demesini bilen ve şikâyet etmemendir. Nitekim bu hâl tasavvuf-ta "nefs-i râdiye" olarak isimlendirilmiştir. Rıza makamına eren nefis, kendi iradesinden vazgeçip Cenâb-ı Hakk'ın iradesine tâbi olur. Hiçbir şeyden şikâyet etmez. Nefis, olgunluk yolundaki bu çok önemli basamakta hakka'l-yakîn mertebesine ulaşmıştır ve artık Rabb'inden gelen her şey onun için güzeldir, makbuldür. Bkz. İslâmoğlu, "Sevgiliye Arz-ı Hâl", s. 12.
328. Ey gül, bahçelerde mutlu bahar günleri yaşanmakta, herkes neşe içinde. Bülbülün feryadını dinle ve yakarı bağrını parçala. Gül ile bülbül edebiyatımızda sıkça kullanılan ve âşık ile maşuku temsil eden önemli motiflerdendir. Klasik edebiyatımızda sevgilinin özelliklerini taşıyan gül, güzelliği, rengi, kokusu, tazeliği ile maşukun farklı hallerinin tezahürüdür. Gülün en güzel tezahürü ise yapraklarını açtığı ve güzelliğini olanca ihtişamıyla sergilediği hâlidir. İşte bülbülün feryat ederek cananından istediği "çâk-ı girîbân" ederek yakasını bağrını açması; yani cemâlini göstermesidir. Bkz. İslâmoğlu, "Sevgiliye Arz-ı Hâl", s. 12.

Ümîdin kesme ârzû-yı visâl ile olup dâim

*Hulûsî hâk-i pâ-y-ı yâra yüz koy zâr u efgân et*³²⁹

Osman Hulûsî Efendi tarikat anlayışının temelini Allah ve Rasûlü'ne itaat gerçeğini yerleştirmiştir. Ona göre Allah Rasûlü'ne itaat, ancak onun sünnetine içtenlikle uyarak gerçekleşir. Onun ifadesiyle yaptığımız ibadetlerin kemale ermesi ve makbul olması sünnet-i seniyyeye bağlı kalmakla mümkündür. Vahyin en güzel şekilde uygulama şekli sünnet-i seniyye olduğu için herkes Kur'ân'ı kendi aklına göre değil Peygamber Efendimiz'in tatbikine göre yaşamalıdır. Osman Hulûsî Efendi bir rubaisinde sünnet-i seniyyeye ittibanın önemini şu şekilde ifade etmektedir:

Ahmed'in şer'ini başa tâc edip

Varını râhında hep târâc edip

Hâne-i tenden çıkıp mi'râc edip

*Âşinâ ol anla yârı âşinâ*³³⁰

Peygamber Efendimiz'in sünnetine en güzel şekilde uyan kimse-ler kendi benliğinden sıyrılmış, ten dünyasından ayrılıp ulvi âlemlere miraç eylemiş ve mahbub-ı hakikiyi anlamıştır. Osman Hulûsî Efendi'nin üzerine basa basa hatırlattığı en temel gerçek, Allah'a ulaşmak isteyenlerin Peygamber Efendimiz'in yolundan kıl payı kadar da olsa ayrılmamalarıdır.³³¹ Peygamber Efendimiz'i goncaya benzeten Osman Hulûsî Efendi, Peygamberimiz'i anlatmada bunun da yeterli olmadığını şu şekilde dile getirmektedir:

329. Ümidini yitirme asla ve ona kavuşma arzusu içerisinde ol her zaman. Ey Hulûsî, sevgilinin ayağının tozuna yüz sürerek eyle feryâd u figân. Hz. Peygamber âşıkları, Ravza-i Mutahharâ'nın toprağını "tütüyâ" olarak nitelendirmişler; gönüller sultanının ayağının tozunu gözlerine sürme olarak çekme arzusunda olmuşlardır. Çünkü hâtemü'l-enbiyâdan kalan, ona ait olan herhangi bir iz, âlâmet onlar için vuslatın hatırlatıcısı olmuştur. İşte "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin" ilâhî hitabıyla müjdelenen her Müslüman gibi Osman Hulûsî Efendi de daima ümitvardır ve vuslat hayâlinin gerçekleşmesi için göz yaşlarıyla Allah'a dua ederek tazarruda bulunur. Bkz. İslâmoğlu, "Sevgiliye Arz-ı Hâl", s. 12.

330. Ateş, *Dîvân*, s. 342.

331. Halil İbrahim Şimşek, "Örneklerle Osman Hulûsî Efendi (k.s.)'nin Tasavvufî Görüşleri", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 116, Haziran 2010, s. 15.

*Bir bülbül-i âşüfte miyim nâlân u âhım goncaya
Gayrı kime yüz döneyim her dem nigâhım goncaya.*³³²

Peygamber aşkından dolayı Osman Hulûsi Efendi kendini çılgın bir bülbüle benzetmektedir. Bülbülün güle hasreti nedeniyle feryat ve figan etmesi gibi Osman Hulûsi Efendi de Peygamber Efendimiz'e kavuşmak derdiyle inleyip âh etmektedir. O bütün dikkatini Peygamber Efendimiz'in iklimine yöneltmiş ve ondan gayrı hiçbir tarafa yönelmeyeceğini üzerine basa basa dile getirmiştir.³³³

*Şem'-i ruha pervâneyim bir âşık-ı dîvâneyim
Dostlar beni kon yanayım bu azm-i râhım goncaya.*³³⁴

Osman Hulûsi Efendi kendine mum ateşinin etrafında dönen ve sonrasında ateşe düşüp kül olan pervaneye benzetmektedir. Peygamber Efendimiz'e duyduğu aşk o denli güçlüdür ki aşkın bedeli olarak başına gelecek her türlü bela ve musibetleri bile göze almaktadır. Onunla olmak, ona kavuşmak, onun sancağını taşımak ve onun davasına nefer olmak onu aşka dönüştürmüş ve her zaman onun iklimine kanat çırpmıştır. Bülbülün gonca güle kavuşma özlemi gibi o da güllerin efendisine bende ve hayran olmuştur.³³⁵

*Şîrin lebin Ferhâd'ıyım hicr ü gamın nâ-şâdıyım
Aşk dâmının üftâdıyım baht-i siyâhım goncaya.*³³⁶

Ferhat en tatlı nağmelerini Şirin için okumuştur. Şirin'e duyduğu sevda Ferhat'ı en güzel kelimelerle yada büründürmüştür. Ferhat'ın Şirin'e hayranlığının çok ötesinde, Osman Hulûsi Efendi de Peygam-

332. Çılgın bir bülbülüm, inlemem ve âh çekmem gonca içindir. Her dem (bu göz alıcı) goncaya bakıp dururken başkasına nasıl yüz dönerim?

333. Mustafa Akgün, "Sevgili İçin İnleyen Bülbül", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncuba*, Yıl: 18, Sayı: 130, Ağustos 2011, s. 10.

334. Rûhun ateş saçan mumunun pervânesi olmuşum; Dîvâne bir âşığım. (Ey) dostlar beni bırakın (tutmayın), bu gidişim goncayadır (goncaya doğru gitmekteyim).

335. Akgün, "Sevgili İçin İnleyen Bülbül", s. 11.

336. Şirin dudaklara Ferhâd olmuşum. Dert ve gamdan dolayı (bir türlü) şâd değilim. Yarın zül-füne bağlanmışım, kara bahtım gonca içindir.

ber Efendimiz'e hayran ve âşık olmuştur. Şiirinde onu methedecek kelimeler kullanmaktan aciz kaldığını ve onu dilinin döndüğü kadarıyla en güzel sözcüklerle yad eylediğini belirtmektedir. Peygamber Efendimiz'e layık ümmet olamamaktan dolayı öyle dertlere giriftar olmuş ki bir türlü şâd olamamaktadır. Peygamber Efendimiz'i en gözde sevgili olarak gören Hulûsi Efendi onun zülfüne vurgun ve tutkun olmuştur.³³⁷

Hoş bir deme erdi demim başdan ayağa pür-gamım

*Her demde bunca mâtemim n'ider günâhım goncaya.*³³⁸

Peygamber Efendimiz'e duyduğu aşk Osman Hulûsi Efendi'yi eritikçe eritir. Peygamber aşkı onu taşıyamamanın kederiyle kendisini gamdan gama düşürür. Peygamber sevdalısı olması gerekirken o sevdaya gölge düşürecek bir tavra bürünmekte kederlenir, üzüdür ve acı çeker.³³⁹

Hulûsî dil-nâ-şâd ile her rûz u şeb feryâd ile

*Yârin cemâlin yâd ile ömr-i tebâhım goncaya.*³⁴⁰

Osman Hulûsi Efendi Peygamberimiz'i can u gönülden sevmektedir. Ama sevdasının ona layık olduğundan emin de değildir. Ondan gelecek bir memnuniyet ve iltifat beyanı olmadan bir türlü şâd olamamaktadır. Gece gündüz feryat edip kurtuluş umuduna koyulmaktadır. Böylesine hayranlık, bu kadar güçlü bağıllık ve candan sesleniş bir yakarıyla Peygamber Efendimiz'e gönlünü açan Osman Hulûsi Efendi Peygamber Efendimiz'in şemâil-i şerif ve hilye-yi şerifinden bahsederek onun gül cemalini gözümüzde ve gönlümüzde canlandırmayı istemektedir.

337. Akgün, "Sevgili İçin İnleyen Bülbül", s. 11.

338. Demim, hoş bir deme erdi. Baştan ayağa gam doldum. Her demde bana matem yaşıyorsun; ey gonca günahım neydi (ki)?

339. Akgün, "Sevgili İçin İnleyen Bülbül", s. 12.

340. Hulûsî'nin gönlü mesrûr değildir, (şâd değildir). Her gün, her gece feryâd etmektedir. Yârin cemâlini anarak (yâd ederek, gözümün önünde hep durarak) ömrüm bitecektir. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 272.

Yüzün âyîne-i âlem-nümâ şems-i münevverdir
 Sözün gencîne-i esrâr-ı âyât-ı musahhardır³⁴¹
 Nikâb-ı hüsnü açsan kim anı görse sücûd etmez
 Anı görmezden ön kim secdesiz küfrü mukarrerdir

 Dilerse tîğ-ı müjgânıyla kasd etsin gözün cânâ
 Dilerse bir nigâh-ı mest ile alsın muhayyerdir

 Hayât-ı câvidân bulur şu kim içse lebinden âb
 O demdendir ki Hızır ile Mesîh andan muammerdir

 Hilâlin kadri yok ebrûlarına çünkü nisbetle
 Anın telvînidir kavs bunun sâbit mükerrerdir

 Ayân olmaz yüzü ma'şûkun âşık olmadan fânî
 Fenâsız kangı cânâ anı görmeklik müyesserdir

 Görüp ayb etme destimde şarâb dilde leb-i dil-ber
 Ezelden çün vücûdum işbu hâliyle muhammerdir

 Gel ey bâd-ı sabâ lutf eyleyip bir dem tevakkuf kıl
 Dağılır târ-ı zülfü yârımın senden mükedderdir

 Senin sevdân dili rüsvâ-yı âlem eyledi yoksa
 O bir üftâdedir kim gayrı sevdâdan mutahhardır

 Beni zülfüne bend hüsnüne hayretde halk etmiş
 O kim tağyîri mümkün ola mı çünkim mukadderdir

 Ya kâfir etmez insâf yâ ki sem'i yok işitmekden
 Şu sözler kim şekerden tatlı gevherden musavverdir

341. Ya Rasûlallâh! Yüzün bütün âlemde var olan güzelliklerin kaynağı ve onları yansıtan bir ayna olarak aydınlık kaynağıdır. Hatta kozmolojide diğer gezegenlerin güneşin etrafında döndüğü gibi her şey senin etrafında pervanedir. Sözün; kıymetli hazineleri, sırları içeren etkili delillerdir.

*Ne yazıldıysa yârın safha-i hüsnüne elbette
Anın aynı Hulûsî levh-i sînemde muharrerdir.*³⁴²

Osman Hulûsî Efendi seyyid ve şerif olmanın ne denli bir şeref olduğuna inanmaktadır. Ancak Peygamber soyundan gelmenin bir üstünlük aracı olmayacağını da düşünmektedir. Önemli olanın soydan gelmek değil yol ehli olmak olduğunu belirtmektedir. Nazmettiği şiirleri adeta Kur'ân ve sünnetin lafza dökülmüş beyanları haline gelmiştir. “Çünkü sulbüm bilmiş ol kim Ahmed-i Muhtâr'a bend”³⁴³ diyerek soyunun Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bağılısı olduğunu söyler.

*Rasûl'ün âline buğzun Rasûlu'llâh'a buğzundur
Rasûlu'llâh'a buğzun Allah'a buğzundur*³⁴⁴

diyerek Peygambere itaatin Allah'a itaat, ona itaatsizliğin de Allah'a itaatsizlik olacağı gerçeğini hatırlatmaktadır.

*Şol müselsel turrası îmânımızdır şübhesiz
Hamdü li'llâh tâat-ı zerk u riyâdan geçmişiz*³⁴⁵

dizeleriyle ise Peygamberimiz'in örnek alınmasına dikkat çekmektedir. Yolun kılavuzu olarak Hz. Peygamber'i görmektedir. Yürünmesi gereken yolun nebevî yol olduğuna işarette bulunmaktadır. Hz. Peygamber'e bağlanmış ve onun yolunu yol bilmiş kimselere bende olduğunu söylemektedir.

3. Kulluk Hassasiyeti

Osman Hulûsî Efendi dini sulandıran, dini kayıtlardan soyutlanan, İslâm'ın esaslarını gözardı eden tarikat anlayışlarına her daim mesafeli

342. Ateş, *Dîvân*, s. 54.

343. Ateş, *Dîvân*, s. 38.

344. Ateş, *Dîvân*, s. 386.

345. Ateş, *Dîvân*, s. 100.

durmuştur. Tasavvufî çizgisinin şerî'-i şerife sadakatten ibaret olduğunu beyan eylemiştir. Bu hassasiyetini o, şu sözleri ile anlaşılır kılmıştır: “Şeriat, tarikatın kabıdır. Şeriatsız tarikat olmaz. Şeriatsız tarikat, elekle Tohma’dan su taşımaya benzer. Doldur, doldur boş çıkar.”³⁴⁶

Osman Hulûsi Efendi kendini Allah’ın iradesinde ifna etmiş, Allah’ın hükmüne ram olmuş, Hak’tan gelen her şeyi hoşnutlukla karşılamış bir gönül eridir. Allah’ın lutfunu da kahrını da bir görme âdetini evliyanın hasleti olarak nitelendirmektedir. Bu gerçeği o şu sözleri ile beyan kılmaktadır: “Avam-ı nas, yarın şunu yapacağım, bunu yapacağım derler. Allah (c.c.) dostları da, yarın Cenab-ı Allah (c.c.) bizi hangi işte kullanacak, derler. Hele sabah ola hayrola, buyururlar.”³⁴⁷

Osman Hulûsi Efendi İslâm esaslarını uygulamak hususunda oldukça titizdir. Bir gün bir kadın gelir. Osman Hulûsi Efendi’nin elini öpmek ister. Osman Hulûsi Efendi de; “Biz elimizi kadınlara vermeyiz” diye buyurur. O anda kadın gönlünden; “Acaba Osman Hulûsi Efendi filan zattan da mı büyük de elini vermiyor, hâlbuki o bana elini öptürüyor” diye düşünür. Sonra Osman Hulûsi Efendi de şu beyti terennüm eder:

Kisve-i dîne bürün sonra da git melanet işle

*Sana mü’min mi denir imânı çürük böyle gidişle.*³⁴⁸

İslâm’ın şanına yakışmayan hâl ve hareketleri gördüğünde, İslâm’ın şiarı ile çelişen kimi davranışları duyduğunda Osman Hulûsi Efendi hemen tepkisini ortaya koyar ve yerinde uyarı vazifesini gerçekleştirirdi. Örneğin, bir ihvanın, oğlunun düğününü lüks ve eğlenceli bir şekilde yaptığını, kendi hemşerileri bir mektupla Hulûsi Efendi’ye bildirmeleri üzerine, şu notu gönderir: “Eğer doğru ise bu zatın söyledikleri bize, yazıklar olsun size.”³⁴⁹

346. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 182.

347. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 414.

348. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 414.

349. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 414.

Ömrünü Kur'ân'a hizmete adayan, bir peygamber âşığı olarak ömür süren, İslâm'ın hükümlerini hayata geçirmek için çaba harcayan Osman Hulûsi Efendi, diğer yandan bağlılarına tasavvufi terbiyeyi aşılamaktadır. Takva ehli Müslüman olmanın, şüphelilerden kaçınmanın, âyende ve râvendeye hizmet etmenin, herkese hak nazarı ile bakmanın, nefsânî kaygılardan kurtulmanın eğitimini verecek olan başlıca hasletin tasavvufi terbiye olduğunu düşünmektedir. Bağlılarına mensup oldukların ocağın hakkını vermelerini, tevbe aldıkları kapının gereklerine uymalarını, kendilerine tevdi edilen tarikat vazifelerini gereğince yerine getirmelerini telkin etmişlerdir. Örneğin İstanbul'da buldukları bir gün, sevenleri ile sohbet ederken; *“Sizlere talim edilen ders ve vazifelerinize her gün ihtimamla devam etmeniz gerekir. Bu, cebine harçlığını koyup pazara çıkmaya benzer. Cebinde harçlığın olmazsa, ya veresiye alacaksın, ya da aldatacaksın. Onun için pazara harçlıkla gidersen istifade edersin. Bir de ham demir elektrikli bir sahaya girdiği zaman mknatıs olur. Fakat elektrikli sahayı terk edince mknatıslık hâli yok olur. Ama bir çelik, elektrikli sahaya girince devamlı mknatıs olur. Nereye giderse gitsin mknatıslık hâlini muhafaza eder. Sizler de nerede olursanız olun, hangi pazara giderseniz gidin Cenab-ı Allah (c.c.)'ın zikri ile olursanız, onun muhabbeti ve füyuzatı altında olursunuz.”*³⁵⁰ diye buyurdular.

Osman Hulûsi Efendi bağlılarını her defasında irşada büyük önem verirdi. Her fırsatı değerlendirir, taşı gediğine koyar, sözü tam kıvamındayken söylerdi. Bu hassasiyetin bir örneğini şu şekilde dile getirebiliriz: Zaviye'de arkadaşlarıyla beraber bir hasta ziyaretine giderler. Dönüşte biri sorar; *“Efendim hastanın durumunu nasıl buldunuz.”* Hulûsi Efendi şöyle cevap verir: *“Doktorun verdiği ilaçları kullanır, verilen perhizlere riayet ederse iyileşir. Maneviyatta da durum böyledir. Emirlere riayet edilir, yasaklardan da kaçınılırsa, insan selamette olur.”*³⁵¹

Tasavvuf yolunun uzun ve ince, tasavvufi terbiyenin zorlu ve çetin, tasavvufi ahlâkın hassas ve ciddi bir süreç olduğundan bahseden Os-

350. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 295.

351. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 343.

man Hulûsi Efendi, tasavvuf karşıtlarının olur olmaz iddialarından çok rahatsızlık duyar. Tasavvuf yolunun yolcularına atılan taşların insafsızlığından dert yanar. Tasavvuf muarızlarının bir türlü anlayamadıkları inceliği her defasında vurgular. Osman Hulûsi Efendi Ankara Hastahanesi'nde tedavi olurken tasavvufu istismar eden insanları kastederek; "Bunlar Devlethanenin yaptığı hizmeti, değil bir gün, bir saat yapamazlar. Oğul kolay mı bu kadar ihvana hizmet etmek? Benim ailem ve çocuklarım gönülleriyle hizmet ediyorlar. Yarım saatte yüz elli kişiyi ağırlarlar. Eğer ki gönülleriyle hizmet etmemiş olsalar, misafirlerime zehir yedirmiş olurum. Fakat benim çocuklarım gönülleriyle hizmet ediyorlar."³⁵² diye buyurmuştur.³⁵³

Osman Hulûsi Efendi hayata tasavvufî bakış açısıyla yaklaşmakta, bütün çabasıyla gönlü viranelikten kurtarıp mamur kılmaya çalışmaktadır. Kalb hastalıklarının tedavisi için var gücüyle çabalamaktadır. Kalbi ilâhî tecellinin mazharı konumuna getirmeye gayret etmekte, gönlünü ilâhî sevdıyla doldurmakta, ilâhî rızaya uygun hayat sürmeye kendini adanmakta, her konumda ve ortamda İslâm'ın şiarına uygun hareket etmekte, Allah'un lütfuna ve ihsanına kavuşmuş bir halde ruhunu teslim etmek istemekte ve yakarışını gönülden Hakk'a arz etmektedir.

Et mürüvvet bir nazar kıl kalbimin vîrânına

*Çünkü muhtâcdır senin gibi şehin ihsânına*³⁵⁴

Kimse bilmez âşkın derd-i derûnundan hemân

*Yârı vâkıfdır anın bîmâre-i pinhânına*³⁵⁵

352. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 357.

353. Kadir Özköse, "Osman Hulûsi Efendi'nin Kulluk Hassasiyeti", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 177, Temmuz 2015, s. 24-28.

354. Yâ Rabb'î! Bana yardımını esirgeme, mürüvvet et de şu vîran olmuş kalbime bir kere bakiver. Çünkü o gönül senin ulu dergâhından gelecek ihsanlara ve nimetlere muhtaçtır.

355. Senden başka kimse Seni gerçekten sevenin içindeki derdi bilemez. Çünkü âşğın kalbindeki gizli derdi ancak maşuku bilir.

*Dosta bezl-i cân eder âşık olanlar dâimâ
Şem'-i rahşândır sebab pervâne tek sûzânına*³⁵⁶

*Dil veren dildâra sıdkla yapışır dâmânına
Terk-i nâm u şân edip girer anın erkânına*³⁵⁷

*Âşık olan aşk oduyla yana yana kül olur
Soyunup her varını dalar o aşk ummânına*³⁵⁸

*Kalb-i uşşâka eğer gelse misâfir dostları
Cân olur kurbân o ân içre hemân mihmânına*³⁵⁹

*Rabbenâ eyle meded ihsân kıl lutfun ile
Bu Hulûsî'yi kavuşdur sen n'olur cânânına.*³⁶⁰

Osman Hulûsî Efendi kulluğun şanını “itaat ehli” olmaya bağlamaktadır. Allah ne vermişse, kul ondan razı olur. Kul her daim şikâyet hâllerinden uzaktır. Kulluk gerçeğine erenler için dertler bile nimettir. Çünkü dert, bir manasıyla “ilâhî aşk”tır. Böyle olunca kul onu nimet olarak görür. Osman Hulûsî Efendi derdini derman bilmektedir ama

356. Işığın etrafında sürekli dönen canlıların (pervanelerin), mumun ışığına kapılarak kendini ateşe atması gibi, gerçekten âşık olanlar da sevdiğinin yolunda her an canını feda etmekten çekinmezler.

357. Gönlünü cananına veren kişi onun eteğine sadâkatle yapışır; hatta bu yolda her türlü nam ve şandan geçip hayatını onun razı olacağı şekilde, onun ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde devam ettirir.

358. Hakiki âşık, aşk ateşiyle yana yana kül olur, nefsini öldürür ve benliğini yok eder; her türlü varlığın ve dünyalığın esaretinden kurtulup o ilâhî aşkın okyanusuna dalıp kendinden geçer.

359. Eğer aşk-ı ilâhîye sahip olanların kalbine gönül dostları tecelli edecek olsa, ev sahibi hemen misafirine canını kurban eder.

360. Yâ Rab! Bana yardım et, lütfunla bana ihsan da bulun da, n'olur bu Hulûsî kulumu cânânına kavuşturuver. Bkz. Ateş, *Divân*, s. 244; Mehmet Akkuş, “Hangi Şâhın İhsanı?”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 90, Nisan 2008, s. 16-17.

kendini Hakk'a kulluktan uzaklaştıran dertleri yaman ve kötü görmekte ve böylesi bir hâle düşmekten korkmaktadır. Doğruluk, dürüstlük yoluna, istikamet çizgisine, doğru olana doğru gitmeye "râh-ı savab" denilmektedir. Selamet sahiline ancak böyle ulaşılacaktır.³⁶¹

*Sûfi bizim bu râhımız
Semt-i yâra doğru gider
Arşa çıkan bu âhımız
Semt-i yâra doğru gider*

*Tevfik-i Hak'dır pîrimiz
Oldur yâr-ı sâdıkımız
El-hak bizim tarîkımız
Semt-i yâra doğru gider*

*Yolundadır yolluğumuz
Hâliyledir hâlliğimiz
Herkes bilir kulluğumuz
Semt-i yâra doğru gider*

*Aşk-ı Hak'dan kıldık yerağ
Gayırmayız yakın ırağ
Alnımız açık yüzümüz ağ
Semt-i yâra doğru gider*

*Hakk'a itâat kılmışız
Derdini ni'met bilmişiz
Râh-ı savâbı bulmuşuz
Semt-i yâra doğru gider*

361. Mustafa Özçelik, "Uzun İnce Bir Yol'da Yürümek II", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 105, Temmuz 2009, s. 40-41.

*Demiyledir devrânımız
Dost yüzüdür seyrânımız
Çekilüben kervânımız
Semt-i yâra doğru gider*

*Mürşid-i Hak'dır pîrimiz
O oldu dest-gîrimiz
Hep ganî vü fakîrimiz
Semt-i yâra doğru gider*

***Hulûsî** pâkdir özümüz
Yolunda hâkdir yüzümüz
Duyar ise her sözüümüz
Semt-i yâra doğru gider.³⁶²*

Kerâmet sevdası içerisinde olmadığını söyleyen Osman Hulûsi Efendi, Hak Teâlâ'nın katında değer kazanıp kapısında durabilmenin ön şartının sade kulluk olduğuna şu şekilde vurgu yapmaktadır:

*Ne kerâmetimiz var ne velâyetimiz
Kuru kulluğumuz dost kapısında.³⁶³*

Kulluk duygusu ne merasimdir ne de suretten ibarettir. Kulluk duygusu bir bilinç ve az da olsa devamlılık istemektedir. Osman Hulûsi Efendi bu gerçeği şu şekilde dile getirmektedir:

*Mihrin talebinde câna kıymadım
Şimdi ne deyip yolunda ne nisâr edem³⁶⁴*

362. Ateş, *Dîvân*, s. 90-91.

363. Ateş, *Dîvân*, s. 406.

364. Ey Yâr! Senin sevgin uğrunda canımı bile incitmedim. O zaman ben şimdi ne edeyim, Senin yolunda ne sarf edeyim.

Lutf ile bakıp da aczime i'tibâr etmeyesin

*Sana yarar amelim yok ki zerrece i'tibâr edem*³⁶⁵

Sensiz cihânı cânı yok hayâl edem

*Olsam seninle her hayâli yok hayâl edem*³⁶⁶

Olmaz visâl ümîd edende ümîd-i cân

Cân vermeyende ne ümîd-i visâl edem

Âciz Hulûsî'yim yüzü karayım sana kulum

*Bir başka bâb hâşâ ki üstüvâr edem*³⁶⁷

Allah'ı sevmek Osman Hulûsi Efendi'ye göre lisan ile değil, teslimiyetle olmaktadır. Kulluktaki samimiyetimiz Rabb'imizin emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmakla doğru orantılıdır diyen Osman Hulûsi Efendi, "Ben O yârin uğurunda hiç sıkıntıya katlanmadım, canımı incitmedim. Şimdi ben O'nun rızasını kazanmak için ne yapmalıyım, ne sarf etmeliyim?" diyerek iman-ı hakiki gerçeğine şu şekilde işarette bulunmaktadır:

Her zamân bir yâr-ı vefâ-dâr ele girmez

Bülbül güle zâr olur gül-zâr ele girmez

Derdini çekdim deyü dil-dâra minnet etme kim

Çekmeden derd ü gamın dil-dâr ele girmez

Cân ver yoluna îmân-ı hakîkê odur ancak

Yoksa söz ile menzil-i dil-dâra erilmaz

Mihr-i ruhunun şu'lesini etme temennî

*Ol mihri taleb kılmaz isen yâra erilmaz.*³⁶⁸

365. Yâ Rabb'i! Bana lutfunla nazar eyle. Benim âcizliğime, kusurlarıma bakma. Çünkü Senin huzuruna varacak amelim de yok.

366. Yâ Rab! Sana lâyük amelim olmadı, bu dünyayı da bu cânımı da hayâl gibi kabul ediyorum. Halbûki her an Seninle olabilsem o zaman da her hayâli yok farz ederim.

367. Ateş, *Dîvân*, s. 209-210.

368. Ateş, *Dîvân*, s. 347-348.

Osman Hulûsi Efendi gerek hutbelerinde gerekse sohbetlerinde sürekli ibadetlerin teşri hikmetleri üzerinde durmuştur. İbadetleri hakkıyla yerine getirmenin ölçüsünü Allah'a teslimiyet ve Allah'ın emrine boyun eğmek bilinci şeklinde değerlendirmiştir. İbadetlerin nice hikmetleri bulunsa da kul olarak bize düşen sadece Allah'ın emrine uymak olmalıdır.³⁶⁹ Onun konuyla ilgili yorumlarından biri şöyledir: “*Tekmîl ibadetlerimizin ve orucun maddî ve rûhî ne şekilde ve ne mertebede faydası olursa olsun, bunlar o ibadetlerin farz olmalarının yegâne illeti ve hikmeti değildir. İbadetlerin ve orucun farz olmasının asıl hikmeti; Allah'ın emirlerine itaatle kulluk ve vazife zevkini tatmak ve böylece ruhlarımızı riyâ ve gösterişlerden temizleyerek ahlâkımızın samimiliğini artırmak ve kendimizi bizzat Allah (c.c.)'ın vikâyesine tevdi için nefisle mücadele etmektir.*”³⁷⁰

Osman Hulûsi Efendi bu dünyaya ibret ve mana nazarıyla bakıp gerçekleri müşahede etmemizi, her şeyin yaratılış gerçeğini iyi öğrenmemizi istemektedir. Varlık âlemine kulluk ve ibadet etmek için geldiğimizin farkına varmalıyız. O bizlere şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

*Bu âleme im'ân ile bak er de şuhûda
Anla ne için geldiğini mülk-i vücûda
Meydân-ı fenâdan eteğin çek de emîn ol
Kaydırmasın kendi özünü bûd u nebûda.*³⁷¹

Amellerde ihlas boyutunu amellerin kabul şartı olarak gören Osman Hulûsi Efendi, amellerinde son derece titizdi. Kulluğunu hassas bir tarzda gerçekleştirir, ne kadar özen gösterse de amellerini daima kusurlu görürdü. Amellerine paye vermez, amellerinin büyüklüğünü düşünmez, olanca gayretine rağmen Hakk'a layık ameller işleyemediğinden rahatsız olur, nefisini suçlar ve aczini itiraf ederdi. İhlas hassasiyeti ile yazdığı şairlerinden birinde bu hâlet-i rûhiyesini şu şekilde ifade etmektedir:

369. Abdullah Kahraman, “Ahlâk Bütünlüğü (Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Eserlerinde)”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 78.

370. Ateş, *Hutbeler*, s. 74.

371. Ateş, *Dîvân*, s. 162.

*Bu fenâda cümle âlem şâd oluban güldüler
Bu benim baht-ı hazînim şâd oluban gülmedi³⁷²*

*Herbiri buldu safâ-yı lezzeti hâlince hep
Vasl-ı dil-dâra erip gönlüm murâda ermedi³⁷³*

*Bahtiyâr olan erişdi nice nice devlete
Bu benim gibi bir bahtı devrân görmedi³⁷⁴*

*Ağlamakdan hasret ile gözlerim oldu pınar
Rahm edip hâlim bilip göz yaşlarımı silmedi³⁷⁵*

*Derde düşünler nihâyet bir devâya erdiler
Bî-devâ olan bu derdim daha dermân bulmadı*

*Cümle sâiller kapısında çok oldu müstefîd
Ben gedâ bî-çâresine lutf u ihsân kılmadı*

*Ey **Hulûsî** ol şâha sen varını eyle fedâ
Varını yok etmeyenler hiç visâle ermedi³⁷⁶*

Sonuç olarak Allah'a itaata, hem de kulluk vazifelerini en güzel biçimde yetine getirmeye, neticeyi ise tevekkülle karşılamaya temas edilmektedir.³⁷⁷

İhramcızâde de Osman Hulûsî Efendi de hayatı bir bütün halinde ibadet iklimi olarak görmektedir. İbadet olgusunu belirli alanlara sı-

372. Fânî, geçici olan bu dünyada hemen herkes sevinçli ve neşeli olarak güldüler. Ancak benim kötü talihim ise gülüp de hiç beni mutlu ve mesut etmedi.

373. Herkes bir şekilde kendi hâline göre bu dünya hayatının lezzetini tadıp safâsını sürdürdü. Bana gelince, gönlümü ferahlatan o sevgiliye ulaşip da gönlümün arzusu yerine gelmedi.

374. Mutlu mesut olanlar nice nice imkânlarla, mutluluklara kavuştular. Ama benim gibi bahtsız olanı hiç kimse hiçbir devirde görmedi.

375. Sevgiliye kavuşamamaktan dolayı onun hasretiyle gözlerim sanki bir pınar oldu. Buna rağmen halimi bilip de merhamete gelerek de gözyaşlarımı silmedi.

376. Ateş, *Dîvân*, s. 299.

377. Ateş, *Dîvân*, s. 163.

nırlamamaktadır. Kul haklarına riayet, güzel ahlâklı olmak, helal yoldan geçimimizi sağlamak, anne ve babaya itaat etmek, ilim öğrenmek, infakta bulunmak, Müslüman kardeşine yardım etmek, selamlaşmak, sıla-yı rahim yapmak kulluk görevlerimizin başlıcalarıdır. Yapacağımız her eylemi, söyleyeceğimiz her sözü ve içimizde besleyeceğimiz her duyguyu Allah'a ibadet bağlamında anlamlı hâle getirmektedir. Bir de yeri ve zamanı, miktarı ve ölçüsü, erkânı ve usulü belli olan temel ibadetlerimiz vardır ki onların aksatılmaması gerekmektedir. Bunlardan burada namaz, oruç, zekât ve hac gibi İslâm'ın farzlarını ele alıp konuyu daha anlaşılır konuma getirmek istiyoruz.

3.1. Namaz

Namaza dair verdiği bir hutbesine Osman Hulûsi Efendi; *"Ailene namazı emret, sen de onda sebat et. Biz senden hiçbir rızık istemiyoruz. Biz seni rızıklandırırız. (Güzel) akıbet takva (üzere yaşaya)nındır."*³⁷⁸ âyetiyle başlar. Âyeti kısaca yorumladıktan sonra ailenin namaz eğitimine ve bu konuda anne ve babanın sorumluluğuna dikkat çeker. Âyetin nazil olması üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir ay kadar her sabah Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Fâtıma'nın (r.anh) evlerine gidip onları namaz için uyandırdığı bilgisini aktarır. Daha sonra şu ifadeleriyle namazın teşrî hikmetine işaret eder: *"Hâsılı, namaz pek ulvî bir ibadettir. Namaz mü'minlerin miracıdır. Kurbiyyet-i mânevîyyeye vesîledir. İnsan namaz sayesinde rûhen yükselir, kalben münşerih olur, kendisinde pek güzel duygular husûle gelir."*³⁷⁹

Namazın dinin direği olduğunu ifade eden hadisten sonra Hulûsi Efendi şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *"İşte namaz bu kadar mühimdir. Namaz insanı beşeriyet çukurundan arş-ı ehadiyyete çıkaran bir merdivendir."*³⁸⁰

Hulûsi Efendi bir başka hutbesinde ise namazın hikmetine şu sözleriyle dikkat çekmektedir: *"İnsanın kibrini kıran namaz, aynı zamanda*

378. Taha 20/132.

379. Ateş, *Hutbeler*, s. 63-64.

380. Ateş, *Hutbeler*, s. 64.

insanın ruhuna öyle bir yükseklik verir ki bu i'tilâ, en haşmetli hükümdarın huzurunda bulunmak şerefinden daha yüksektir. Namaz zahirde bilinmeyen bir haysiyetle Allahu Teâlâ Hazretleri'ne ittisaldır. Hulasa namazda bütün beşerî hayatın suret ve merâtibi mündemiçtir."³⁸¹

Osman Hulûsi Efendi hutbesinde namazını düzenli olarak kılan kişinin hayatta pek çok kazancının olduğunu söylemektedir. O bu kazanımları; namazla sağlanan kalb ve beden temizliği, Allah sevgisinin ve Allah korkusunun kalbe yerleşmesi, kalbin kuvvet bulması, fenâlıktan uzak kalmak ve vakitlerini intizam altına almak şeklinde sıralamaktadır.³⁸² Hutbesinin devamında hikmet-i şerîfine uymak kaydıyla; usulünce kılınan namazlar insanda günahattan, maddî ve mânevî pislikten eser bırakmaz değerlendirmesinde bulunmaktadır.³⁸³

Miraç nasıl Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah katına olan yakınlığını ifade ediyor ve miraç dendiğinde bu gecede kılınan namaz akla geliyorsa, namaz kılan insanın da manevî olarak bu miracı tekrar yaşaması istenmektedir. Dolayısıyla manevî yükseliş ve insanın Allah'a yakınlığı için namaz mutlaka gereklidir. Namaz olmadan bir mü'minin Allah'a yakın olması ve yüce mertebelere çıkabilmesi, kendi miracını yaşayabilmesi mümkün değildir. Çünkü namaz, insanı kötülüklerden alıkoymur ve istikamet üzere tutar.³⁸⁴ Kılınan namazlar insanı kötülüklerden alıkoymuyorsa o insan, namazını hakkıyla eda etmiyor demektir. Bu kişi kıldığı namazdan gafil olan biridir.³⁸⁵ Osman Hulûsi Efendi namazı mü'minin miracı olarak gören hadis-i şerif bağlamında konuya yaklaşır, namaz ile gerçekleşen kurbîyet ve yükseliş seyrini gazeline şu şekilde terennüm eder.

381. Ateş, *Hutbeler*, s. 130.

382. Ateş, *Hutbeler*, s. 132.

383. Es-Seyyid Osman Hulûsi Ateş, *Şeyh Hâmid-i Veli Minberinden Hutbeler*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, İstanbul 2006, s. 132.

384. 29/Ankebût, 45.

385. 107/Mâûn, 4-6

Çalkanır deryâ gibi dil bil ki deryâ andadır
Öyle bir deryâdır ol kim dürr-i yektâ andadır³⁸⁶

Mü'minin mi'râcudur kalbî huzûr ile namâz
Kıl huzûr ile namâzın sırr-ı "esrâ" andadır³⁸⁷

Nokta-i vahdetde cem' et cümleten efkârını
Dildedir ol nokta kim âyât-ı kübrâ andadır.³⁸⁸

Tâc-ı "kerremnâ" ile tekrîm edilmiş şânını
Bir düşün ey bî-haber bil ki o ma'nâ andadır³⁸⁹

Kudretin izhâr eder sun'-ı "ulü'l-epsâr" için
Çeşm-i im'ân ile seyr et kim temâşâ andadır.³⁹⁰

Dâmen-i dilden tutup bir fark olunmaz cem'e er
Ey Hulûsî "kâbe kavseyni ev ednâ" andadır.³⁹¹

-
386. İnsanın gönlü sürekli dalgalanan bir deniz gibidir. Sanki bütün denizler onun içindedir. Hatta öyle bir denizdir ki, içinde en değerli ve en büyük inciyi barındırır. Dürr-i yektâ, yegâne inci ve tek inci demektir. Buna dürr-i yetim de denir. Bu hâliyle kullanıldığı zaman Hz. Peygamber kastedilmektedir. Beyitte geçen, gönüldeki yegâne inci ise nokta-i suveydâ olabilir. Bu da insandaki Allah'ın en büyük âyetidir.
387. Mü'min, kalbî bir huzur ile namaz kılacak olursa, bu namaz onun miracı gibidir. Bundan dolayı namazı huzur ve huşû ile kılmalıdır. Çünkü bütün sırların sırrı namazdadır.
388. Mü'min bütün fikirlerini, düşüncelerini vahdet noktasında cem etmelidir. Bu vahdet noktası ise insanın gönlünde olup, Allah'ın en büyük âyetlerindedir.
389. İnsan hakkında, İsrâ Suresi'nin 70. âyetinde: "Biz, hakikaten insanoğlunu varlıkların en mükerremi, en şerefli olarak yaratmışız." denilmektedir. Bunun için âyette geçen ve insanın şerefini ifade eden "kerremnâ=mükerrem kıldık." tâcını düşün. Ey bu hususa dikkat etmeden her şeyden habersiz yaşayan insan! En büyük âyet, en büyük mana işte budur.
390. Cenâb-ı Hak, varlıklara ibret nazarıyla bakan akıl sahiplerine, yüce kudretini apaçık görebilme imkânını verir. Bu bakımdan sen de iyice, dikkatli bir gözle bak ki o zaman gerçekten Allah'ın varlıklara ihsan ettiği sayısız hikmetleri gözleyebilirsiniz.
391. Ey Hulûsî! Bu kadar inceliklere, denizler gibi hikmetlere sahip olan şu gönle özen göster de, bütün varlıkların, bütün eşyanın, Allah'ın mükemmel birer sanatı olduğunu anla. Peygamberimiz nasıl miraçta, Necm Süresi 53. âyette belirtildiği gibi Cenâb-ı Hakk'a, "Bir yayın iki ucu mesafesinde hatta ondan da daha yakın." bir şekilde mülâkî olduysa, sen de yaratılmışların her birini Allah'ın yüce kudretinden birer misal olarak gör ve O'nun sana her yerde yakın olduğunu unutma. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 83-84; Mehmet Akkuş, "Gönül Huzuruyla Yükseliş", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 71, Eylül 2006, s. 16-17.

Hulûsî Efendi namazın ehemmiyetine dair son derece hassas ve dikkatli davranmamız gerektiğine dair hutbesinde şu hatırlatmalarda bulunmaktadır: “*Namaz deyip de geçivermeyelim. Namaz Allah’ın emrettiği en mühim bir ibâdetdir. Namaz hakkındaki emirler pek mühim; namaz kılmayanlar hakkındaki vaîdler çok şiddetlidir. Güzelce abdest alarak namazını kılan bir mü’min hakkında Allah’ın verilmiş sözü vardır. Allah onu cennete koyacaktır. Öyle ise Allah’ın emrini yerine getirmek, erkân ve âdâbına riâyetle güzelce namazını kılmak her mü’mine lâzımdır. Ana ve babaların çocuklarına namaz terbiyesi, Müslümanların birbirlerine namaz kılmayı tavsiye etmeleri, Cuma ve cemâate ehemmiyet vermeleri İslâmî vazifelerdendir.*

...

Bize bu kadar nimetler vermiş olan Allahu Teâlâ’nın azamet ve kibriyâsı nâmına yerlere secdeye kapanmak, kibirden ve hod-gâmlıktan sıyrılmak ve Allah’ın kullarıyla kardeşçe geçinmek için mü’minlerin cemâatlerine karşı pek kudsî bir vazîfe olduğunu unutmayınız. İnsanın kibrini kıran namaz, aynı zamanda insanın rûhuna öyle bir yükseklik verir ki bu i’tilâ, en haşmetli hükümdarların huzûrunda bulunmak şerefinden daha yüksektir. Bunun içindir ki namaz, mü’minin mirâcıdır. Onu beşeriyet çukurundan arş-ı ahadiyyete çıkararak bir merdivendir. Namaz, zâhirde bilinmeyen bir haysiyetle Allahu Teâlâ Hazretleri’ne ittisâldir. Hulûsa namazda bütün beşerî hayatın sûret ve merâtibi münderiçtir.

Allah’ın huzûrunda bulunmak, hazırlanmak, düşünmek, istemek, tekrar tekrar kalkmak, bükülmek, yerlere kapanmak, rahat edip oturmak, nihâyet selâm ve selâmetle bitirmek. Bu öyle bir hâldir ki insanı hayatın bütün kademelerinden geçirterek esrâr-ı vücûdu, dünya ve âhireti düşündürerek Cenâb-ı Allah ile mülâkat ettirir. Büyük bir iman ve sevapla yine evvelki âleme çevirir.”³⁹²

Namaz, Müslümanı her türlü kötülükten, aşırılıktan ve çirkin davranışlardan, koruyan bir zikirdir. Çünkü o mü’minin miracıdır. Nefis ise namaz kılmayanlarla birlikte olmayı insana hoş gösterir. Hulûsî Efendi namaza devamla nefse karşı mücadelemizi sürdürmemizi ve

392. Ateş, *Hutbeler*, s. 129; Musa Tektaş, “Namaz Mü’minin Miracıdır”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 193, Kasım 2016, s. 26-27.

namazın hakkını vererek nefsin boyunduruğundan kurtulmayı şu şekilde dile getirmektedir:

Nefsin başı hoş olur gerçi bî-namâz ile

*Sen namâzı bırakma mi'râc et namâz ile.*³⁹³

Namazın ehemmiyetine böylesi özel değerlendirmelerde bulunan Hulûsi Efendi, farz namazların özellikle cemaatle kılınmasına dikkat çekmekte ve bir sohbetlerinde; “Cemaatin faziletini, farkını şuradan mukayese edin. Bir tek başınıza yatsı namazını kılın, bir de cemaatle kılın aradaki farkı görürsünüz. Cemaatle kılınan namaz rahat ve faziletli olur. Bir kimseye yüz milyon lira versen; beni her gün hatırlayacaksın desen bu mümkün değil; fakat sen dersini çeksen de, çekmesen de diğer arkadaşın, her gün dersini yaparken ‘Mürşidime mensup olan cümle ihvan kardeşlerimizin ahirete irtihal edenlerinin ruh-ı tayyibelerine, hayatta bulunanların ise defter-i a’ maline hediye eyledim.’ diyerek sana hediye gönderir. Seni her gün hatırlar.”³⁹⁴ diye buyurarak, cemaatin önemine işaret etmişlerdir.

Bir başka sohbetlerinde; “Dört rekatlı bir namazı kılan bir kimse, namazın bir rüknünde Cenab-ı Allah’ı (c.c.) hatırlasa, dört rekatin da kabul olmasına sebep olur. Namazlarınızı cemaatle kılın. Her camide bir ihvanımız olsa, camide namaz kılan bütün cemaatin namazının kabul olmasına inşaallah vesile olur.”³⁹⁵ diye buyururlar.

Hulûsi Efendi birbirinden değerli sohbetlerinden bir diğerinde ise “Darende’de yaşamış olan âlimlerden Hacı Mahmut Efendi, talebelerinden birini ramazanda bir köyde hatimle teravih kıldırmaq için göndermiş. Talebesi bir ramazan boyunca hatim ile teravih kıldırmış. Fakat son gün Maun Suresi’ni okurken şaşırmış. Teravih bitince hocasının yanına gelmiş, başından geçen hadiseyi anlatmış. Mahmut Efendi talebesinin mahcubiyetini görünce; ‘Oğul o senden değil, o gün seni takip ederken o anda başka şeyle meşguldüm. Ondan dolaydır.’ diyerek talebesinin gönlünü almıştır.”³⁹⁶

393. Ateş, Dîvân, s. 278.

394. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 438-439.

395. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 438-439.

396. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 438-439.

Farz namazların ehemmiyeti yanında nafile namazların kazanımlarına da değinen Hulûsi Efendi, teheccüd namazının teşrî hikmetine dair şu görüşlere yer vermektedir: “Bir Müslüman gece yarısında, tatlı uykusunu bırakıp ma’bûd-ı kadîmine arz-ı ubûdiyyet için lâ ekall (en az) iki rekât namaz kılması ne güzel ne samimi bir ibadettir. Bütün âlemîn sükkûna dalmış olduğu bir zamanda, hâlis bir mü’minin uyanık bulunarak, secdeye kapanması, sonra ellerini icâbetgâh-ı ulûhiyyete çevirerek kalbî niyâzda bulunması ne rûhânî bir ibâdettir, ne şâyân-ı takdîr bir harekettir. Aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm Efendimiz, hutbede okuduğum hadîs-i şerîfinde buyuruyor ki: ‘Gecede bir sâat vardır ki, bir Müslüman bu sâatte Cenâb-ı Hakk’a dua eder de, dünyâ ve âhirete müteallik hayırlı bir şey isterse Cenâb-ı Allah o şeyi o müslümana elbette ihsân buyurur.’ Bu icâbet sâati her gecede mevcûduttur. El verir ki yapılan duâ o sâate isâbet etsin. İmam Gazâlî diyor ki: Bazı zevât Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri’ni vefâtından sonra rüyâda görmüş, kendisine: ‘Ya Eba’l-Kâsım ne cezâ var?’ diye sormuş. Hazret-i Cüneyd de şöyle cevâb vermiş: ‘Zâhirî ilimler zâyi oldu, bâtinî ilimler fenâ buldu, bize gece içinde kıldığımız bir kaç rek’at namazdan başka hiçbir şey fâide vermedi.’ İşte gece namazının fâidesi.”³⁹⁷

3.2. Oruç

Osman Hulûsi Efendi kalbin inceliği, ruhun aydınlığı ve kulluğun ciddiyetini sağlamak için İhramcızâde gibi oruç ibadetine ayrı bir önem verirdi. Ramazan ayında irad edeceği hutbeleri özenle hazırlar, cemaatin oruç ibadetini daha samimi olarak yerine getirmesi için konuşmalar ve sohbetler yapardı. Bir hutbesinde Ramazan orucundan şöyle bahsetmişti: “Dinimizde ifası mecburi bir ibadet olan oruç, aşağı yukarı bazı farklarla sair dinlerde de farz kılınmıştır. Diyebiliriz ki oruç, Hazret-i Âdem zamanından beri devam edip gelen bir ibadettir. Orucun nefis ve iradeyi terbiyede çok mühim ve yüksek bir tesiri vardır. Orucun asıl manası, gecenin zevali olan şafak zamanından başlayarak akşam vakti, güneşin gurubu saatine kadar yememek, içmemek, cinsî münasebette bulunmamaktır. Nefsin bu arzularına mu-kavemet etmektir. Orucun bu terbiye edici hassasına işaret için, Peygamberimiz buyuruyor ki: ‘Oruç, oruçlu ile dünya hırsları arasına çekilen bir perdedir. Bu per-

397. Ateş, Hutbeler, s. 64-65.

de oruçluya kötülük yüzünü göstermez. Onun gönlünü fena sarsıntılardan korur.' Lakin oruçlu yalnız; yemekten, içmekten cinsî münasebetten çekinmekle kalmamalıdır. Orucu bütün hayatı ve arzusuyla tutmalıdır. Hakiki bir oruçlu, kem söz söylememelidir. Elini, dilini ve bütün azasını günahattan korumalıdır. Kendisiyle itişmek, dalaşmak isteyenleri bile aynı kötülükle karşılamamalıdır. Böylelerine karşı Peygamberimiz: 'Ben oruçluyum, diye mukabele ediniz.' buyuruyor. İşte orucu böyle anlayan ve böyle olan bir oruçlu, âdeta melek huylu bir insan olur. Öyle ya! İnsanın yemesi, içmesi, birleşmesi, eliyle, diliyle, şuna buna sataşması birer behimî arzu değil midir? İnsan, Allah'ın emrini yerine getirmek maksadıyla bunları bırakır, bütün azasını günahlardan korursa melekleşmez mi? Ondaki hayvanî hırslar, melekî faziletlere çevrilmez mi? Bu suretle oruç tutan insanda, şerefsiz hareketleri doğuran hayvanî kuvvetler tabiî söner. Onda fazilet duyguları Cenab-ı Mevlâ'ya bağlayan ubudiyet ağsarları inkişafa başlar. İşte orucun ruhlarımız üzerinde arıtıcı tesiri budur. Böyle arınmış temiz gönüllerde duygu hassası görmek kabiliyeti artar. Hakkı hak, batılı batıl görmeğe başlar."³⁹⁸

3.3. Hac

Hulûsi Efendi'nin hac yolculukları tatlı hatıralarla doludur. Hac ve umre onun duygu dünyasında unutulmaz izler bırakmaktadır. Özlediği hac ve umre ise Peygamber Efendimiz'in ziyaretleridir. Peygamber Efendimiz'in hac ve umrelerinin izlerine onun dizelerinde şu şekilde rastlamaktayız:

Çâr umre vâhid hacc etdi Rasûl

*Böyledir cümle sikâtdan menkul.*³⁹⁹

Bir sohbet esnasında Mısır'da Arapça eğitim görmüş, bir Hoca Efendi içeriye girer. Hulûsi Efendi; "Geç Hoca Efendi, yukarıya otur!" der. Hulûsi Efendi'nin arka kısmında yüksek bir yere geçip oturur. Hac mevsimi olduğu için Hulûsi Efendi'ye; "Efendim hacca giden bir kişi ikinci defa gitmese, burada bir hayır işlese daha iyi olmaz mı?" diye sorar. Hulûsi

398. Ateş, *Hutbeler*, s. 75-76.

399. Ateş, *Dîvân*, s. 416.

Efendi de; *“Hoca Efendi bizim ihvanın birine hocanın biri, sen bir kere hacca gittin ikinci defa gitme, burada bir hayır işle demiş. O ihvan da geldi bize sor-du. Biz de o ihvana, ‘O hoca, İmam-ı Azam’dan büyük müymüş? İmam-ı Azam Hazretleri bir rivayete göre kırk sekiz bir rivayete göre elli beş kere hac yaptı’, dedik.”* buyurur. Hoca Efendi yerinden kalkarak, *“Efendim özür dilerim, benim bir işim var gideceğim.”* der.⁴⁰⁰

Hulûsî Efendi on bir defa hacca, iki defa da umre ziyaretine gitmiştir. Beraber hac yolculuğunda bulunmuş bir seveni Hulûsî Efendi ile gerçekleşen haccının serencamını şu şekilde anlatmaktadır: *“Osman Hulûsî Efendi Gerede’ye geldi. Akşam bir arkadaşın evinde idik. Sofraları hazırladık, ben de hizmet ediyordum. Yemekten sonra semaverin başına oturdum, çay veriyordum. Osman Hulûsî Efendi hac konusunda sohbet ediyordu. ‘Bu yıl kara yoluyla birkaç araba peş peşe gideriz, siz de katılırsınız.’ dedi. Bana dönerek buyurdular ki: ‘Mükellefiyetiniz dolsun da bir de sizlerle gideriz. Çünkü hizmet ehlisiniz.’ Benim gönlümde hac niyeti de gidecek imkân da yoktu. Osman Hulûsî Efendi öyle buyurunca, ‘İnşallah gideriz!’ diye dua ettim. O yıl hacca gidilmedi, özel araçlarla da gitmek, Irak-İran savaşından dolayı yasaklanmıştı. 1982 yılında Osman Hulûsî Efendi hacca gittiler. Hacca uğurlarken elini öptüğümde; ‘Seni de gönlümüzde götürelim.’ diye buyurdular. Sonra Osman Hulûsî Efendi ile beraber, 1984 yılında hacca gitmek nasip oldu. Osman Hulûsî Efendi ile beraber hac farızasından sonra bir gün nafile tavaf yapıyorduk. Tavaf çok kalabalık olduğu için yanında bulunan arkadaşına dedim ki; ‘Sen önden bir iki adım ileriden yürü, Efendi Hazretleri rahat hareket etsin.’ O da öne geçerek yürümeye başladı. Önünde gidenleri itekler gibi oldu. Osman Hulûsî Efendi bunu görünce şöyle buyurdu: ‘Tavaf ediyoruz sünnet, incitiyorsun haram, onun için eziyet etme!’ diyerek, o arkadaşına mani oldu.”⁴⁰¹*

Osman Hulûsî Efendi 1980 yılında gerçekleşen hacları ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Altı haccımızın dördünü İsmail Hakkı Efendi (k.s.) ile beraber yaptık. 1964 yılında hacca giderken otobüsümüz kuma sap-*

400. Musa Tektaş, “Hulûsî Efendi (k.s.)’nin Hac Hatıraları”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 121, Kasım 2010, s. 15-16.

401. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 225.

landı. Arkadaşlar çok uğraştılar, fakat çıkaramadılar. Şoför bana; 'Efendim! Bu aracı sizden başkası çıkaramaz, şuna bir el atın' dedi. Biz de biraz zorladık aracı çıkardık. Fakat belimizi incittik. Mekke'ye varınca Harem-i Şerifte kaldık, otelimize gidemedik. Bir direğin dibinde validenizle beraber beş gün kaldık. Beşeriyet hâli ortadan kalktı. Hz. Pîr Efendimiz yanımıza gelerek; 'Oğlum Hulûsi! Ne güzel hâliniz var. Eğer ki ihtiyarım elimde olsa ben de sizinle kalmak isterim.' diye buyurdular."⁴⁰²

Hulûsi Efendi ve sevenleri bir hac ziyaretlerinde Altınoluk'un karşısında otururlar. Sevenleri Hulûsi Efendi'nin etrafında halka oluşturmuşlardır. Kimi sevenleri Hulûsi Efendi'ye müteveccihen oturdukları için, Kâbe'ye arkalarını dönmüş vaziyette oturmaktadırlar. Bu durumu gören bir zat sohbet katılanlara; "Kâbe'ye arka dönülmez" diye hatırlatmada bulunur. İhtarda bulunan adam gider. Osman Hulûsi Efendi; "Âdem'e arka dönmeyin de nereye dönerseniz dönün." tembihinde bulunur.⁴⁰³

Hulûsi Efendi kutsal beldelere sevdalı bir gönül eridir. Kutsal beldelerdeki Peygamber Efendimiz'in izini takip edişini şiirinde şu minvalde okumaktayız:

Nerede o servi çam boylum

Nerede o nâzenîn fidanım benim

Nerede o büklüm büklüm sünbül saçlı

Gül yanaklı sevgili cânım benim

Nerede o inci dişli kalem kaşlı müşğîn-kâkül

Nerede o şeker sözlü o mül dudaklı cânânım benim

Geceler tâ-be-sabâh hayâl-i enîs-i çeşmim

Nerede gündüzler tâ-be-mesâ yar-ı rûh-ı revânım benim

402. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 241.

403. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 229.

Nerede vefâ hazînesi lutf u mürüvvet menba'ı

Nerede ma'den-i hayâ vird-i zebânım benim

Nerede bulam arasam Aksâ'da mı Ka'be'de mi sevdiğim

Nerede kavuşsam ana Bathâ'da mı Yesrib'de mi şâh-ı cihânım benim⁴⁰⁴

Kutsal beldeleri ziyarete giden Mehmet Tütüncü ve Hamit Özpolat'a yazdıkları mektuplarında Hulûsî Efendi vardıkları yerlerin kadr u şerefine ermelerini hatırlatan mektubunda Beytullah ve Ravza-yı Muttahhara'ya olan iştiyakını şu yerinde ifadeleri ile dile getirmektedir:

“Oruçla elde ettiğiniz manevî miracınızın bayramı haberiyle de daha ziyade can u gönülden sevinip sonsuz şükrettim. Lütuf ve bereketleriyle iltifat etmelerinin mutluluğu tarife sığmayacağından bu hususu sizin anlayışınızdan beklerim. Hususi talebeleri için Mekke dağlarının dereleri gibi gözyaşı döken, talebeleri için ağlayan gözyaşlarının kıymetini takdir etmenizi Allah Teâla'dan temenni ederim. Çünkü her an bu nimetin kadrini anlamama düşüncesi ile kötü nefsin tepkisine tabi olarak mahrum kalacağın saadeti bir düşün.

Sa'y eder Kâbe tavâfına hemîşe aktâb

Harem-i izzetimi her dem eder Kâbe tavâf

beytinin manası olan bir saadetin şerefli haremine yakınsın. Uzak ve yakın manevî komşuluğun etrafından sabah akşam ruhları dolaşan vuslata âşık talebelerinize sizin haliniz gıpta eder.

Cânımı şükrâna verdim ol nigârın vaslına

Düşmedi lâyıık dirîğâ vaslının şükrânesi

mefhumu gibi o civara komşuluk şerefinin nasip olması ne büyük devlettir. Geçen sene sizi bu hususta uyanışa çağırarak nail olacağın saadeti müjdeleyen mektubumu hatırlarsın.”⁴⁰⁵

404. Ateş, *Dîvân*, s. 214.

405. Ateş, *Mektûbât*, s. 29-30.

Hulûsi Efendi'nin sevenlerinden biri 1986 yılında Hulûsi Efendi'nin oğlu Hamideddin Efendi'yle birlikte hacca gideceğini öğrenir. Ankara'da bir çay sohbeti esnasında gönülden, *“Ne olur Hulûsi Efendi himmet etse de bizler de birlikte hac yapsak!”* diye iltica eder. O günlerde hacca gidecek ne imkânlarının ne de birikmiş paralarının olduğunu söyler. Sadece gönülden bir muhabbet ve arzu duyar. Birkaç gün sonra bir şirketin hacca kasa görevlisi götürdüğünü duyar. Dört arkadaş şirkete giderler ve Et-Balık Kurumunda çalıştıklarını söyleyip müracaat ederler. Şirket yetkilisi Et-Balık Kurumunda çalıştıkları için, *“Pasaportlarınızı çıkartın, evraklarınızı getirin, sizin işiniz tamam”* der. Çok sevinirler. Geriye Hulûsi Efendi'yi ziyaret edip himmet ve duasını almak kalır. Pazar günü ziyaret için Darende'ye giderler. Hulûsi Efendi Sivas'taymış, görüşemezler. Hamideddin Efendi onları misafir eder ve *“Efendi Hazretleri ikindiye müteakip teşrif edecekler, beklerseniz görüşürsünüz.”* hatırlatmasında bulunur. Onlar da sevinerek devlethanede oturup beklerler. Akşam beş buçukta Hulûsi Efendi teşrif eder. Salonda elini öperler. Hulûsi Efendi istirahatete çekilmişti ki, birden aşağıdan yukarıya misafirler çıkmaya başlarlar. Misafirler salona girip sıraya dizilir ve otururlar. Hulûsi Efendi salonu teşrif eder. Söze başlayıp şu tembihlerde bulunur: *“Oğul ne çekersek biz çekiyoruz. İhvana ne var. Yarın öbür âlemde ihvan olmanın faydalarını görürsünüz.”* Biraz sonra sofraya kurulur. Sofrada ise yakaza halinde yaşanan şu meşhur hatıralarını aktarırlar: *“Oğul, Hazreti Pîr Efendimiz'le (İhramcızâde İsmail Toprak Efendi) hacca niyetlendik. Hazreti Pîr Efendimiz önceden gittiler. Biz Medine-i Münevvere'ye vardığımızda Hazreti Pîr Efendimiz Mekke-i Mükerrreme'ye geçmişler, görüşemedik. Mahzun olduk. Biz de Medine-i Münevvere'den hareket ettik. Arabanın içinde ihramlıyız. O anda gözümüz dalmış. Bir de baktık ki Hazreti Pîr Efendimiz, Babam Hatip Efendi'yi koluna takmış beraberce tavaf ediyorlar. ‘Oğlum Hulûsi! Gelin bir kolumuza da siz girin, beraber tavaf edelim.’ diye buyurdular. Biz de vardık elini öpüp koluna girdik, beraberce tavaf ettik. Bir de baktık ki, arabanın içindeyiz. Arabamız Mekke-i Mükerrreme'ye vardı. Harem-i Şerif'e girdiğimizde Hazreti Pîr Efendimiz'in tavafa kalktığını öğrendik, biz de hemen katıldık. Hazreti Pîr Efendimiz, ‘Hulûsi oğlum! Geldiniz mi, gelin kolumuza girin beraber tavaf edelim.’ diye buyurdular. Hulûsi Efendi ile birlikte hacca gitmek isteyenler de hemen elini öper, koluna gi-*

rerler. Beraberce tavaf yaparken eğilip kulaklarına, ‘Oğlum Hulûsi, sizi ceddinizle görüştürdük değil mi?’ derler. Hulûsi Efendi ile beraber hacca gitmek isteyenlere dönerek, ‘Yoksa sizde mi hacca gideceksiniz?’ diye buyururlar. Onlar da, ‘Efendim! Kasap olarak bir şirkete yazıldık’ deyince, ‘Anlar mısınız kasaplıktan?’ diye sorarlar. Onlar da sükût ederler. İçlerinden de, ‘İşimiz olmayacak mı yoksa!’ diye korku içinde düşünürken tekrar tebessüm ederek, ‘Oğul! Gidin de ne şekilde olursa olsun, yeter ki gidin. Âşinâ ile birlikte hacctemek hacc-ı ekber gibidir. İnşallah orada görüşürüz. Gelin görüşelim.’ diye buyururlar. Hemen sevinerek kalkıp ellerinden öptüklerini söylerler.”⁴⁰⁶

3.4. Zekât

Hulûsi Efendi zekât vecibesini tarih boyunca İslâm ümmetinin temiz vicdanında yaşayan bir dinî emir olarak görmüştür. Zekâtın içtimai katkılarına bir hutbesinde Hulûsi Efendi şu şekilde açıklık kazandırmaktadır: “Zekât içtimâî hey’etin huzuruna, refahiyetine, tesanüdüne sebeptir. Yoksulları, âcizleri kendi servetinden müstefid eden bir zengin cemiyetinin en sevimli ve değerli uzvu sayılır, fakirlerin muhtaçların elemelerini azalttığı cihetle onların senalarına, muhabbetlerine, duâlarınınânâil olur. Serveti de hain, muhteris gözlerin dikilmesinden emin bulunur. Artık böyle birbirini hakkında hayır düşünen âtîfetli olan, duâcı bulunan bir cemiyet arasında güzel bir âhenk vücuda gelmiş olmaz mı?”⁴⁰⁷

Zekât veren kimsenin cemiyet içerisinde sorumluluğunu yerine getirdiğini söyleyen, inanç ve akidesinin gereğini icra kıldığı belirten Hulûsi Efendi, malının belli oranındaki kısmını karşılık beklemeksizin ve sadece Allah rızasını elde etmek uğruna din kardeşlerine veren zenginlerin ne denli faziletli isimler olduğunu özellikle zikretmektedir. Verilen zekâtların toplumda nasıl bir dönüşüm ve katkı sağladığını hutbesinde Hulûsi Efendi şu şekilde özetlemektedir:

“Hiç şüphesiz, ferdî ve içtimâî bozukluklardan fenalıklardan pek çoğu, fakr u zaruretten, sefaletten ileri gelmektedir. Devamlı zaruret ve sefaletlerin, daima ahlâkın sükûtuna

406. Tektaş, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Hac Hatıraları”, s. 15-16.

407. Ateş, *Mektûbât*, s. 110-111.

aile müessesesinin çöküntüye uğramasına, cinâyetlerin, intiharların çoğalmasına yol açtığı ve açacağı her zaman bilinen görülen şeylerdendir. Müslümanlığın gerek zekât farizasıyla ve gerekse tavsiye eylediği sadakalarla; fakirlerin zaruretlerini gidermeyi, cemiyeti sefaletten, cinâyetten, içtimâî fesatlardan, ahlâkî bozukluklardan korumayı istihdaf ettiğinde şüphesiz yoktur. Bir cemiyette fakirlik ve sefalet hüküm sürüyorsa bunda zekâtlarını ödemeyenlerin büyük mes'uliyet hissesi bulunduğunu kabul etmek icap eder. Binaenaleyh; malının zekâtını veren kimse, fakirlerin o maldaki hakkını ödemiş, cemiyet içinde yardıma muhtaç olanların ihtiyacını karşılamış olur. Böyle birbirine karşı olan yardımı bir din borcunu Allah'ın bir emri olarak kabul eden bir cemiyette yaşamak düzeni kendiliğinden kurulur. Ümitsizlik, bezginlik ve gevşeklik ortadan kalkar. Evet en küçük köylerden en büyük şehirlere kadar büyük, küçük her zengin dindaşımız zekât borçlarını her sene yakınlarından başlayarak müstehak olanlara muntazaman ödemiş olsalar bu şumüllü ve devamlı yardım, yurdumuzda yoksulluktan, zaruretten, sefaletten, işsizlikten eser bırakmaz. Fakir din kardeşlerimizden birçoklarının hatta kendilerinin başkalarına yardım edecek bir duruma gelmeleri de kabil olur. Bunun içindir ki zekât borcunu ödemek dinî olduğu kadar da millî bir vazife teşkil etmektedir. Velhasıl: Bu gün zekât Müslümanlığa has, fevkalade insanî bir vazifedir. Zekât verenler, Allahu Teâlâ'nın sevgili, hayırlı kulları sayılmaya layıktır. Ne mutlu bu güzel farizayı ifa edenlere!"⁴⁰⁸

Zekâtlarımız kadar sadakalarımızın önemine de dikkat çeken Hulûsi Efendi, dünyada hayırla anılmanın ve öldükten sonra geride hoş bir seda bırakmanın yolunu sadaka-yı cariyeden geçtiğini belirtmektedir. Öldükten sonra amel defteri kapanacak olan mü'min, hayır ve hasenatının devamı için câmi, okul, köprü, yol ve hastane gibi hayır kuruluşlarına öncülük eder, öldükten sonra ardından kendisine dua edecek salih bir evlat yetiştirir ve kendisinden faydalanılacak kitaplar, ilim dünyasını aydınlatacak eserler meydana getirir. Dünyayı âhiretin tarlası olarak gören her Müslüman, bu dünyada hayırla anılmayı istemeli ve elinden geleni yapmalı; hayırlı ve faydalı işlerde yarışmalıdır. Bunu yaparken de Allah rızasını gözetmeli ve karşılık beklememelidir. Sadaka-yı câriye olarak nitelendirilen bu hizmetlerin tamamının, Hulûsi Efendi'ye nasip olduğunu görmekteyiz. Hulûsi Efendi, muhiblerinin

408. Ateş, Mektûbât, s. 112.

ve tâbilerinin sadece gönüllerini değil, yaşadıkları yerleri de mamur kılmıştır. Kaleme aldığı kitapların yanında, tarihi eserlerin korunması ve onarımından, eğitim, sağlık, ilim, kültür ve sosyal faaliyetlere kadar geniş bir yelpazeye yayılan hizmetleri, isminin vefâtından sonra hayırla anılmasına neden olmuştur. Onun sadaka-yı câriye hassasiyetini *Dîvân*'nın ilk gazelinin son beytinde açıkça görmekteyiz:

Hulûsî ismini yâd etmeğe ihvân u yârânın

*Fenâ dârında et sen kudretince bir eser peydâ.*⁴⁰⁹

Yardımlaşma ve hayırda yarışmanın gereğine dikkat çeken Hulûsi Efendi bir hutbesinde yardımlaşma ve dayanışmanın önemine şu şekilde dikkat çekmektedir: “Şunu da ayrıca bir içtimaî vazife bilerek arz etmek isterim. Müslümanlığın en mühim emirlerinden biri de teavün ve yardımlaşmadır. İnsanı hüsrandan kurtarıp dünya ve âhiret saadetine kavuşturacak olan amel-i salihinin başlıcası budur. Bu yolda Allah rızası için yapılacak yardımlar hep sadakadır. Bunların hepsi bizi cehennem ateşinden koruyacak şeylerdendir.”⁴¹⁰

4. Tecelli Anlayışı

Osman Hulûsi Efendi şiirlerini ilâhî tecellinin birer yansıması olarak dile getirmiştir. Bir gün Osman Hulûsi Efendi'yi ziyarete Kahramanmaraş'tan edebiyat hocaları gelirler. Osman Hulûsi Efendi onlara sorar: “*Tur Dağı'nda Cenab-ı Allah'ın (c.c.) tecelliyatı, Hz. Musa (a.s.)'ya mı, yoksa dağa mı olmuştur?*” Hocalardan bazıları, tecelliyat dağa oldu derler, bazıları da Hz. Musa (a.s.)'ya oldu derler. Osman Hulûsi Efendi şöyle izah eder: “*Cenab-ı Allah'ın (c.c.) tecelliyatı, dağa değil, Hz. Musa (a.s.)'ya oldu. Hz. Musa (a.s.) dağa nazar edince, dağ param parça oldu. Bunu gören Hz. Musa (a.s.) dayanamayıp bayıldı. Cenab-ı Allah dağın nesine tecelli etsin.*” diye buyurduktan sonra söze şöyle devam ederler: Yeni yazdığımız bir şiirimiz var. Bazı edebiyatçılar anlayamadıklarından, eleştirmişler.

409. Ey Hulûsi kardeşlerinin ve yârenlerinin senden sonra da ismini anmalarını istiyorsan, bu fânî dünyada elinden geldiğince çalış ve güzel eserler meydana getir. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

410. Ateş, *Hutbeler*, s. 206.

*Ey sevgili Allah'ım
Rûhum seni saracak
Âriyet ten kafesi
Toprak olup kalacak*

*Bir paçavra gibiyim
Mezelletden günâhdan
Senden başka kimim var
Yüz urup yalvaracak*

*Senin lutf u keremin
Anı yıkar tertemiz
Senden geldiği gibi
Yine sana varacak*

*Dergâhın kapısında
Bir nâtiüvân hastayım
Bu onulmaz yâremi
Yârim kimler saracak
“Lâ taknetû” sırrından
Kesmez ümîd **Hulûsî**
Âsîler gürûhunu
Rahmetin kurtaracak⁴¹¹*

Hulûsi Efendi Hakk'ın güzelliğine vurgundur. İlâhî güzelliğin tecelli-sine meftundur. Kendimizdeki zaafardan sıyrılarak o güzeller güzelinin mutlak güzelliğine kendimizi kaptırmak gerektiğini vurgulamaktadır.

*Kâkül olsun zülûf olsun yanak u hadd ü hâl olsun
Öpdüre koklada her biri bir ihsâna gönül.⁴¹²*

411. Ateş, *Dîvân*, s. 135.

412. Ateş, *Dîvân*, s. 173.

İnsandaki güzelliğin yansımaları; kakül, zülûf, yanak ve ben gibi unsurlardır. Cenab-ı Hak için yanak, zülûf ve ben gibi nitelemelerde bulunulamaz. Tecelli ve füyuzatın kaynağı Allah'tır. Güzelliği bahşeden, hidayeti lütfeden, hakikatin adresi olan sadece O'dur. Eşyanın hakikati Allah'ın ezeli ilminde bulunmaktadır. Allah'ın yaratması mutlak güzelliğinin bir sonucudur.

Rabb'imiz bizden saf ve katıksız bir tevhid inancına sahip olmamızı istemektedir. İlâhî aşkı elde etmenin çabasına bürünen ârifler, marifet ve aşkları sonucu her an büyük ihsanlara ve sınırsız ilâhî lütuflara mazhar olmaktadır. Allah dostlarının bahsettiği sevgilinin saçı, yanağı ve beninden maksat Allah'ın Mutlak Güzelliği'dir. Bunun teşbihle anlatılması, insanların bu türden benzetmelere, dünyevi güzelliklere ilgi duymasındandır.⁴¹³

Bize, kendisini bildiren ve tanıttıran yine Rabb'imizin bizzat kendidir. Kul olarak bizler Rabb'imizi yine kendisiyle tanırız. Allah'ın kendini tanıttırmasıyla tanır, bildirmesiyle biliriz. Hulûsi Efendi ilgisiz ve kayıtsız olduğumuz hâlde bize dost olan, bizi kendine aşına kılanın da yine Rabb'imiz olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Sen âşinâlığınla açasın yüz âşinâ kılıp

*Bî-gâne senin demem ki âşinâ senin*⁴¹⁴

Varlığı mutlak ve zorunlu olan Rabb'imiz, muhabbetinin bir tezahürü olarak kâinatı var kılmıştır. Âlemleri yoktan var etmesi O'nun rahmetinin bir yansımasıdır. Âlemdeki her şey Rahmanî nefesin lütfuyla ortaya çıkmıştır. Âlemde bulunan her şeye aşına olan Rabb'imizdir. Her şeyin Rabb'imize aşına olabilmesi de ancak O'nun lütfuyla olur. O hâlde insan, güzellik ve iyilikleri kendinden bilmemelidir. Tüm hayırların ve hüznlerin kaynağı Cenab-ı Hak'tır. O, Kendisini bize bildirmeseydi, biz O'nu asla bilemezdik. Bizi cehlin karanlığından, il-

413. Sadık Yalsızuçanlar, "Seni Dîvâne Yazarlar", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 17.

414. Ateş, *Dîvân*, s. 156.

min aydınlığına çıkaran O'dur. Biz, nisyan ehliyiz, ahdimizi unuturuz ve Rabb'imize karşı 'bigane' olabiliriz. Bizi, Kendisine aşına kılmak, O'nun rahmetindedir.⁴¹⁵

Osman Hulûsi Efendi gönlü, Allah'ın tecellî ettiği ve sevgilinin görüntüsünün bulunduğu ayna olarak kabul etmektedir. İlâhî tecellileri yansıtabilmesi için gönül aynasının temiz tutulması gerekmektedir. Gönül aynası kir, pas, leke ve tozlardan arındırılmalı ki Hak'tan başka bir şey yansımaz. Gönül aynası aşk ıstırabı ve mürşid-i kâmilin rahmet eliyle temizlenir.

*Hayretle temâşâ-yı cemâl eyledi âşık
Yok oldu da ikmâl-i kemâl eyledi âşık
Her nazra-i ma'nâsına bin türlü avâlim
Yüz açdı görüp terk-i hayâl eyledi âşık.*⁴¹⁶

5. İnsan-ı Kâmil Düşüncesi

İhramcızâde'nin gaye varlık olarak nitelediği insan-ı kâmilin hedefini Osman Hulûsî Efendi şu şekilde belirtmektedir: “İnsan denilen cevher-i zî-kıymet, vatan-ı aslısı olan âlem, ceberut ve ervah-ı mücerreden teb'id ve tağrîb edilmiş bir garib zâtır ki, kendisine hemîşe giryân ve figân yakışır. Hususuyla gecelerde sine-i suzân ile nâlân, çeşm-i hunbâr ile giryân olarak garîk lücce-i hûnîn ve müstağrak-ı girdab-ı âh u enîn olmalıdır.”⁴¹⁷

İhramcızâde gibi Hulûsi Efendi de insan olmanın gayretine önce kendileri bürünür olmuşlardır. Söyledikleri ile yaptıklarının uyumlu olmasına hayatlarının her deminde hassaten riayet eder olmuşlardır. Dinin kolay hükümlerini başkalarına telkin ederken, dinin azimet boyutundaki yaşantısına kendileri riayet etmişlerdir. Sevenlerini dinin asgari ölçütlerini yerine getirmeye davet ederken, kendileri takva

415. Sadık Yalsızuçanlar, “Ümit ile Korku Arasında”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 53, Kasım-Aralık 2004, s. 18-19.

416. Ateş, *Dîvân*, s. 350.

417. Ateş, *Hutbeler*, s. 3.

çizgisinde bir dindarlık kalitesini ortaya koymuşlardır. Sohbetlerinde, hutbelerinde, günlük konuşmalarında sözleriyle fiilleri arasında uyum sağlamışlardır. Bir defasında, ağaç dikmenin faziletiyle ilgili hutbeyi okuma işini bir hafta geciktirmiş, bu süre zarfında fidanlar almış, bunları toprağa dikmiş ve ondan sonra hutbesinde cemaate ağaç dikmenin faziletinden bahsetmiştir. Bir kimseye bir şey tavsiye edeceğimiz zaman onu öncelikle kendi nefsimize tatbik etmemizi tembih etmektedir. Onun eğitim anlayışında, fiil ve hareketleriyle, tavır ve davranışlarıyla örnek olmak, ardından telkin ve tavsiyelerde bulunmak önemli bir usuldür.

“Kerremnâ” âyetinden mülhem (İsra 17/70) olarak insanın ilâhî emaneti yüklenen varlık olduğundan bahseden Osman Hulûsi Efendi, Alah’ın insanı lezzetli ve temiz şeylerden rızıklandırıldığını, insanı yaratılmışlardan üstün kıldığını manzumesinde şu şekilde dile getirmektedir:

Bil “alleme’l-esmâ” nedir esmâ vü müsemmâ nedir

Hem tâc-ı “kerremnâ” nedir anı giyen muhtâr ola⁴¹⁸

Osman Hulûsi Efendi’ye göre insan-ı kâmil, iki cihanın özü ve çekirdeğidir. Her konumda Sevgili’ye nazır olur. Her yolun çıkış yolunu Allah (c.c.)’ta görür. Osman Hulûsi Efendi insan-ı kâmilin zübde-i âlem oluşunu şu şekilde terennüm etmektedir:

İki cihânın zübdesiyim cânibim cânân ile

Ben mekânıyım kânımın kânım bana mekân imiş

Ayrı bilenler ayırır uşşâkını mâ’şükîden

Ben cânıyım cânânımın cânânım bana cân imiş

Ben bir dürr-i sencîdeyim kânımdır ummân içinde

Ben kânıyım ummânımın ummânım bana kân imiş.⁴¹⁹

418. Ateş, *Dîvân*, s. 6.

419. Ateş, *Dîvân*, s. 119.

İnsan-ı kâmil kâinat deryasının incisidir. İnsan-ı kâmil âlemin kalbidir. Hızır (a.s.) ile buluşan insan-ı kâmil onun elinden âb-ı hayat almış ve hayatı tahkiki iman kalitesinde yaşamıştır. Onlar Allah'ın Hayy sıfatı ile ebediyen diri kılınmaktır. Onlar bu sır ile Allah'a ermektedirler. Şöyle ki:

*Ya'kûb-veş âh eylerim Yûsuf benimle yâr iken
Ben dürrüyüm Ken'ân'ımın Ken'ân benimle kân imiş*

*Hızır ile buldum hayâtı ben sırr ile erdim anam
Ben âb-ı hayât aynıyım aynım bana ayân imiş*

*Şol vahdete yol bulmuşum âhir o yol ben olmuşum
Îkânı tahkîk görmüşüm tahkîk bana îkân imiş.⁴²⁰*

İnsan-ı kâmil ölümsüzlüğün sırrıdır, bizatihi ölümsüzlüğün kendisidir. İnsan-ı kâmil aynı zamanda ebedi saadetin kaynağıdır. İnsan-ı kâmil âlemin özü ve özetidir. Kâinat deryasının incisidir. İnsan-ı kâmilin aslı yine kendine ayandır, sırrı kendisine açılır, zira devri tamamlar, başa döner, zaman onunla biter, başladığı yere döner, o kaynağa dönen ve döndüren insan-ı kâmilin kendisidir. İnsan-ı kâmil manevî dertlerin dermanıdır.

*Hulûsî'yi bî-çâreyim her derdlere men çâreyim
Ben seyrimin hayrânıyım seyrim bana hayrân imiş.⁴²¹*

Kâmil insan, manevî dertlerin dermanıdır. Kendisi biçaredir, acz ve fakr hali üzeredir. Bu hal, ona lütuf kapılarını aralar ve dertlere derman olur. İnsan zahiri bakımından âlemin sureti, batını bakımından ise Hakk'ın suretidir. Bu durumu Osman Hulûsî Efendi şu şekilde dillendirmektedir:

*Ey demi yek dem gamı her dem gönül
Ey meni koy hâlîme bir dem gönül*

420. Ateş, *Dîvân*, s. 119.

421. Ateş, *Dîvân*, s. 119.

*Gam yükün tahmîl edip her anıma
Yakma rahm et zârıma ekrem gönül*

*Îyş u nûşu hep hayâl bu âlemin
Bî-vefâ bir dehr-i pür-mâtem gönül*

*Sâde bir câm al ele koy her gamı
Ey mihen feryâd ü gam-ber-gam gönül*

*Kim enîs olsa gerekdir zârına
Kim olur pâ kim sana hem-dem gönül*

*Servi reftârına âhû çeşmine
Var ise âlemde bir mahrem gönül*

*Nüsha-i kübrâ demidir âdemin
Âdemi bil âdem ol âdem gönül*

*“Küntü kenz”in mahzeni zâtındadır
Bil **Hulûsî** sırrın olma kem gönül.⁴²²*

Allah'ın isim ve sıfatları eşyada ayrı ayrı tecelli ederken, insanda bir bütün olarak zuhur etmektedir. Âlemde tecelli eden bütün ilâhî isimlerin uhdesinde toplandığı varlık konumunda bulunduğundan insan-ı kâmil aslında âlemin bir minyatürüdür. Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelli ettiği âlem aynasının cilasası yine insan-ı kâmidir. İnsan manevî varlığı, bilgi ve bilinci bakımından âlemden farklı hüviyete sahip bulunmaktadır. Bu gerçekten hareketle Osman Hulûsi Efendi Hz. Âdem'e secdenin kemâl sıfatlarla muttasıf olmaya delalet ettiğini şöyle anlatmaktadır:

*Sendedir hükm-i Süleymân hâtemin
Sendedir âb-ı hayât ayn-ı demin
Hızır ü İlyâs sende Mesîhâ demin
Sendedir Âdem demisin Âdem'in
Mazharısın sırr-ı “nefahtü” demin*

422. Ateş, *Divân*, s. 172-173.

Çâr unsur bendine oldun esîr
 Sen seni kurtar bulup bir dest-gîr
 Menzil-i a'lâyı bul olma hakîr
 Sendedir Âdem demisin Âdem'in
 Mazharısın sırr-ı "nefahtü" demin

Tâc-ı "kerremnâ" başının tâcıdır
 Gayrılar hep kadrinin muhtâcıdır
 Arşı A'lâ rûhunun mi'râcıdır
 Sendedir Âdem demisin Âdem'in
 Mazharısın sırr-ı "nefahtü" demin
 "Ahsen-i Takvîm"sin esfel yerin
 Kadrini bil kâmil ol ekme yerin
 Ölmeden a'lâya er âfil yerin
 Sendedir Âdem demisin Âdem'in
 Mazharısın sırr-ı "nefahtü" demin

Secde kıldınsa cemâl-i Âdem'e
 Mahrem oldun her kemâl-i Âdem'e
 Düşme beyhûde hayâl-i Âdem'e
 Sendedir Âdem demisin Âdem'in
 Mazharısın sırr-ı "nefahtü" demin

Pertev-i âyîne-i imkânîsin
 "Küntü kenzen" gevherinin kânısın
 Mâye-i hilkat dem-i insânîsin
 Sendedir Âdem demisin Âdem'in
 Mazharısın sırr-ı "nefahtü" demin

Gel Hulûsî gel bu demden olma dūr

İki âlemde budur câna sūrūr

Bu dem ile eyle Mevlâ'ya huzūr

Sendedir Âdem demisin Âdem'in

Mazharısın sırr-ı "nefahtü" demin.⁴²³

Osman Hulûsî Efendi bizleri Allah'ın Hz. Âdem (a.s.)'e isimleri öğretmesinin anlamını öğrenmemizi, isim ve müsemmanın ne anlama geldiğini idrak etmemizi, Cenâb-ı Hakk'ın bizleri şan ve şeref sahibi kılarak taçlandırmasının ne anlama geldiğini anlamamızı, insan olarak bizlerin diğer tüm varlıklar arasındaki seçkin konumumuzu iyice kavramamızı istemektedir. Osman Hulûsî Efendi bu gerçeği şu veciz ifadesiyle özetlemektedir:

Âlem âdem olamaz

Âdem on sekiz bin âlemi câmi'dir⁴²⁴

Diğer varlıklara değil de emanetin insana bahşedilmesi, onun kıymet ve şerefinden dolayıdır. İnsan akli ve iradesi ile diğer varlıklardan ayrılmaktadır.⁴²⁵ Osman Hulûsî Efendi sonunda bizleri akıl ve irade sahibi bu insan-ı kâmil aynasını görmeye davet etmektedir:

On sekiz bin âlemin âyînesi vechin senin

Kendi mir'âtında seyr eyle cüdâlık eyleme⁴²⁶

Allah'ın halifesi olan insan, Allah'ın zat, sıfat ve fiillerinin en mükemmel şekliyle tecelli ettiği varlıktır. İnsan Allah'ın isim ve sıfatlarının eksiksiz bir görüntüsü ve O'nun esma ve sıfatlarını gösteren mükemmel bir aynadır. Âlemde olan her şey insanda da vardır. İnsan görünüşü bakımından âlem-i asgar, iç dünyası, gönlü bakımından âlem-i ekberdir. Osman Hulûsî Efendi bu gerçeği şu şekilde dile getirmektedir:

423. Ateş, *Dîvân*, s. 157-158.

424. Ateş, *Dîvân*, s. 379.

425. Ahmet Şimşirgil, "es-Seyyid Osman Hulûsî Efendi (k.s.) ve İnsan", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, Haziran 2012, s. 73.

426. Ateş, *Dîvân*, s. 416.

Ay yıldız güneş devrân içinde
 Devrini yitirme devrân içinde
 Bunca âlemlerin sen zübdesisin
 Hâline kaldılar hayrân içinde
 Gerçi görünüşde cirmi sagîrsin
 Âlem-i ekbersin ekvân içinde
 “Küntü kenz” sırrının sen mahzenisin
 Hazînen gizlidir virân içinde⁴²⁷

Âlemlerin özeti, kâinat ağacının çekirdeği, kevn-i câmî ve cevâmi-u'l-keîm olan insan-ı kâmilin mânâ seyri gönül âleminde gerçekleşmektedir. Ârifler ten dünyasının değil gönül seyrinin tekâmülüne önem vermişlerdir. İnsanın gönlü âlemi de esmâyı da içine alabilecek kadar engin ve sonsuzdur.

Îlâhî tecellilere mazhariyet sebebiyle insan-ı kâmil, ezeli hakikatlerle temasa geçmektedir. Hakikat dersini tamamlayınca da Allah'ın gözü ile bakmakta, Allah'ın kudret eli ile tutmaktadır. Kâmil insan âleme süfli ve sakat bir yaklaşımla değil ulvi ve kudsi bir nazarla bakar. Âlemde noksanlıklar görmediği gibi âlemdeki intizama dikkat kesilir. Olaylara, eşyaya ve oluş âlemine bir bütün olarak bakan insan-ı kâmil ayrıntılarda boğulmaz, parçacı değil bütüncül yaklaşımla seyre koyulur.

İnsan-ı kâmilin gönlü “âyîne-i şeş-cihet, âyîne-i şeş-sû” dur. İnsan-ı kâmil, olağanüstü yahut akıl ötesi idrak düzeyine ulaşan kimsedir. Kâmil insanın görüşü de kâmidir. Yukarıdan bakan tam görür; câm-ı cem gibi, âyîne-i İskender gibi; tüm savaş alanını haritada görmek gibi; uyududan bakmak gibi. Ama insan-ı kâmilin görüşü bunlardan daha geniş ve daha tamdır. O, gayb âlemleri de dâhil, on sekiz bin âlemi, Îlâhî nizamın tümünü bütün halinde görür. Bu görüşte bir eksiklik, bir kusur olmadığı gibi, gördüğü nizamın da noksanı, hatası yoktur.⁴²⁸

427. Ateş, *Dîvân*, s. 281.

428. Musa Tektaş, “İnsan Aynasında Hakikati Seyredebilmek”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 201, Temmuz 2017, s. 29.

*Yüzümü tutmuşum yâ Rab bana eyle inâyâtı
Habîbin nûru hakkıçün kabûl et bu münâcâtı*

*Göremez çeşm-i nâbî-nâm o sevgili dil-ârâsın
N'olur yâ Rabbî ref' eyle aradaki hicâbâtı*

*Bu dil dil-dârını görsün açılsın dîde-i cânım
Cemâlinin şuâ'ından unutsun gayrı hâlâtı*

*Visâl-i îdine nâil kılıp bu cânımı dostun
Mutahhar eyleyip gönlüm gider dilden hayâlâtı*

*Musaffâ hamr-ı vahdetden içirip rûhumu kandır
Hayât-ı câvidân bulup bile âlî kemâlâtı*

*Gönül âyînesinden sil bu mâ-sivâ gubârını
Cemâline olup mir'ât bula tâ izz ü gâyâtı*

Hulûsî kapına geldi diler ihsânını yâ Rab
Fakîr ü sâil ü muhtâc umar senden mihâdâtı⁴²⁹

Osman Hulûsî Efendi kendine has ifadelerle sevgiliye giden yoldaki tecrübelerini anlattığı *Dîvânı'*ndan “arama” redifli gazeli insanın kendi özünü aramasını, kendi gerçeğini idrak etmesini, fitrata yolculuğu teşvik etmektedir:

*Sana matlûb sensin ey dil gayrı bir söz arama
Sendedir ol göreceğ yüz taşradan yüz arama*

*Kendi mir'âtına nazar eylesen yârı görürsün
Cân gözünden gayrı ana açacak göz arama*

*Sıdk u ihlâs ile koy gel kapısında baş u cân
Tâ sana râm ola dil-ber gece gündüz arama*

429. Ateş, *Dîvân*, s. 290.

*Bu yolun merdinden olup nefsinı basdın ise
Merd-i meydân-ı cihânsın gel yokuş düz arama
Sînene yazdınsa eğer nakş-ı hayâl-i dil-beri
Gayrıya bakma **Hulûsî** var şeb ü rûz arama⁴³⁰*

En güzel şekilde yaratılan insanoğlunun değeri, yaratılan diğer şeylerden daha üstündür. Herkesin birbirine benzemeye çalıştığı ve sözde marka kişiliklerin özendirildiği modern hayatta kişiye asıl aranacak olan kendi özü olduğunu hatırlatır.⁴³¹

İnsanın aradığı kendi hakikati olduğuna göre bu hakikati görebilmek için mana gözü kullanması gerekmektedir. Bakacağı yer ise temizlenmiş ve cilalanmış hakikati olanca gerçekliğiyle yansıtabilecek olan bir gönüldür. Ancak böyle bir gönle bakıldığında görmek istenen oradan zuhur edecektir.

Ahsen-i takvîm olma şerefine nâil olan, Rabb'inin yeryüzündeki halifesi olma şerefini taşıyan, sırr-ı nefahtü'nün mazharı insanoğlu, aynı zamanda yaratılmışların en şerefliisidir. Bu şereften dolayıdır ki, varlık âleminde son derece mümtaz bir yere sahiptir ve değerlidir. İnsanın bu değerini muhafaza edebilmesi adına tasavvuf ilmi, onun âlemdeki yerine ve değerine vurgu yaparak mânevî eğitimi üzerinde hassasiyetle durur. Ömrünü bu ilâhî gâyeye adayın, bu gaye uğruna yaşayan, hayatıyla ve eserleriyle yaşadığı dönemde olduğu gibi günümüzde de mânevî eğitimine devam eden Osman Hulûsî Efendi, bu çabanın en müstesnâ örneklerinden biridir.

İnsana öncelikle insan oluşundan dolayı değer veren Osman Hulûsî Efendi, sahip olduğu tasavvuf anlayışını da bu yönde geliştirmiş, Allah'a, Rasûlü'ne ve Allah'ın mahlûkâtına muhabbet temelinde bir mânevî eğitim metodu sergilemiştir. Bu eğitime göre insan, Allah ve Rasûlü'nün aşkıyla gönlünü doldurarak gayrıya nazar etmeyen, mânevî

430. Ateş, *Dîvân*, s. 9.

431. Erdoğan Kandakoğlu, "Gayrı Söz Arama", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 141, Temmuz 2012, s. 11.

değerleri kuşanarak nefsini terbiye etme amacı güden, yaratılana sevgi ve şefkat göstermeyi muhabbetullahın bir nişânesi sayan, halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak telakkî eden yüce bir varlıktır. Hedeflenen bu ideal insan modelinin gerçekleştirilmesi ise şüphesiz insanın çekirdekten bu mânevî atmosfer içerisinde yetiştirilmesini gerektirir.⁴³²

Osman Hulûsi Efendi, arkadaşlarına kimsenin ayıp ve kusurları ile uğraşmamayı öğütlemiş ve yalnızca kendi başlarının çaresine bakmalarını ve kendi hata ve kusurlarını görmelerini istemiştir. “*Bulut gölgesi gibi karıncayı bile incitmeden yürüyün*” diyen Osman Hulûsi Efendi'nin, en güzel vasıflarından birisi de tevâzulu, alçak gönüllü, kırgınları barıştıran önder bir şahsiyet olmasıdır. Hayatının her safhasında insanlığa hizmet şevkiyle dolu olan Osman Hulûsi Efendi, yaşamış olduğu çevresine ve beldesine daima faydalı işler yapma gayretinde olmuştur. Azmettiği her girişimde, mutlak bir hayır ve hikmet olan Osman Hulûsi Efendi, “Yaratılanı, Yaratandan ötürü hoş görüp, sevmiş” ve ona hizmeti hak düstur kabul etmiştir. İnsana hizmet ve kıymet verme onun baş prensibi olmuştur.

6. İlim Ehline Muhabbeti

Sivas'ta kurulan ilim ve irfan meclisleri varlığını Osman Hulûsi Efendi ile birlikte Darende'de varlığını göstermiştir. İlim ehlini himaye eden ve ilme yatırımlar yapan Osman Hulûsi Efendi manevî terakkinin yolunu bir rubaisinde şu şekilde belirtmektedir:

İlm ü irfana çalış sa'y-ı belîğ göster kim

Sebeb-i ma'rifet ile olasın ehl-i kemâl

Hüneri ma'rifeti hem edebi olmayanın

*Olması fâide vermez sâhib-i hüsn ü cemâl*⁴³³

432. Rukiye Aydoğdu, “Osman Hulûsi Efendi (k.s.) ve Çocuğun Mânevî Eğitimi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, Ağustos 2012, s. 43.

433. Musa Tektaş, “İlim ve İrfan Üzere Çalışmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 85, Kasım 2007, s. 47.

Kemal ehlinde olacaklar; ilim, irfan, marifet ve edeb üzere çalışanlardır. Bir sanatı, kabiliyeti ve edebi olmayanlar, yüzleri güzel olsa da sevilmez ve tasvip görmezler. “*Ey ilmine mağrûr olan gâfil Hakk’ı tanır mısın*”⁴³⁴ uyarısında bulunan Osman Hulûsi Efendi, ilimden gayenin marifetullah olduğunu söylemektedir. İlim ehlinin gaflete maruz kalamayacağını belirtmektedir. “*Vakf edip tâat-ı Hakk’a boşa verme nefesi*”⁴³⁵ hatırlatması ile de ilim ehlinin nefesini boşa harcamamasını, kendilerini Hakk’a kulluğa vakfetmelerini tavsiye etmektedir. Alim olmak malumat yığınınna bürünmek değildir. Bilgi hamallığı yapmak değil, edinilen bilginin hakkını vermektir. İlmiyle amel etmesi gerekirken birtakım ibarelerin arkasına sığınanlara şöyle seslenmektedir: “*Kâle yekûlü diyerek kendini mahv eylemişsin/sehv eylemişsin.*”⁴³⁶

Hulûsi Efendi’ye göre ilim ehline benlik yakışmaz. İlim ehlinin kendini büyük görmesi en büyük noksanlığıdır. Kişinin ilmi arttıkça tevazu ve alçakgönüllülüğü de artmaya başlar. İlim ehlini payidar kılacak olan onun hiçlik duygusudur. Hulûsi Efendi bu gerçeği şu şekilde hatırlatmaktadır:

Kemâl-i acz iledir acz-i kemâl-i insân

*Mütekebbirleri Allah sevip a’lâ etmez.*⁴³⁷

Ne büyüklük sata kul

*Nice gâfil yata kul.*⁴³⁸

Osman Hulûsi Efendi kaleme aldığı eserleri, öncülük ettiği vakıf çalışmalarını, öğrencilerin yetişmesine kılavuzluk yapması, gençlere ve ilim yolcularına koyduğu hedefler onun ilme ve ilim ehline ne denli yatırım yaptığını göstermektedir. En büyük rütbenin ilim rütbesi olduğu bilincinde olmuş, hayatı boyunca ilim erbabını ön planda tutmuş, ulemaya hürmet etmiş, ilim yolcularını desteklemiş, ilmî geleneğe sahip çık-

434. Ateş, *Dîvân*, s. 427.

435. Ateş, *Dîvân*, s. 426.

436. Ateş, *Dîvân*, s. 420.

437. Ateş, *Dîvân*, s. 418.

438. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

mıştır. Öğrenci yetiştirmeyi, eserler vermeyi, kitap okutmayı sadaka-yi cariyeye olarak gören Osman Hulûsi Efendi, hayatı boyunca insana yatırım yapmıştır. İnsanı kemale erdiren en önemli hasletin ilim olduğunu öngörmüştür. Bir yandan ilmin gelişmesine katkılar sağlarken, diğer yandan da ilim adamlarının sayısının artmasına özen göstermiştir.

Gerçek ilim insanın kendi acziyetini bilmesi, kendini kulluk çabasına büründürmesi, kendine Rabb'ini tanıtmasıdır. Onun hedefi ilimden öte irfandır. İrfanla birlikte hikmet derinliğine ermektir.

Sana ârif olan ilm ile irfânı n'ider sensiz

*Senin lutfunla dil-gûn olduğum irfânım olmuşdur.*⁴³⁹

Hulûsi Efendi'ye göre ilim bir süreç ve ortam işidir. İlim ancak erbabından öğrenilir. İnsanı yetiştiren ilim meclisleridir. İlim meclislerinde edep öğrenilir, hakikate aşına olunur, ilâhî güzelliklere tercüman olunur. Hak dostlarının ilim mekteplerine cahil gelenler âlim olarak ayrılırlar. İlim meclislerine devam ve sebat etmek elzendir. İlim aynı zamanda bir aşk yoludur.

7. İlim Öğrenmeye ve Kitaba Olan Merakı

Kitap ve defterlerin parçalanmasına rıza göstermezdi. Bir defasında Darende'deki bir leblebicinin kıymetli bir kitabın yapraklarını satış için külah olarak kullandığını görünce, onu almak istemiş ve cebinde yeterli para olmadığını fark edince, hemen evine dönmüş, kıymetli bir eşyasını satarak kitabı satın almıştır. Yeri ve zamanı gelince evindeki hayvanını bile satarak elde ettiği kitaplardan “Hacı Hulûsi Ateş, Şeyh-zâdeoğlu Özel Kitaplığı”nı kurmuştur.⁴⁴⁰ Değerli bir kitabı satın almak için evindeki marangoz malzemelerinden el matkabını çarşı tellalı vasıtasıyla satışa çıkarır. Çarşıda esnaf olan Tüfekçi Kadir Ağa yakın dostu olması hasebiyle satılan el matkabının Osman Hulûsi Efendi'ye ait

439. Ateş, *Dîvân*, s. 62.

440. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 2, s. 269.

olduğunu bilir ve ücretini ödeyerek alır. Daha sonra güzel bir şekilde paketleyerek bir hediye kabilinden tekrar Osman Hulûsi Efendi'ye takdim eder, böylece bir başka kıymetli eşyanın da değer bulunduğu yerde kalmasını sağlar.⁴⁴¹

Osman Hulûsi Efendi'nin kitaplarının çoğunu kendi elleriyle ciltlediği bilinmektedir. Kitaplarını okumaktan başka korunmasına da çok önem gösterirdi. Özel kütüphanesindeki yazma ve basma kitapları bizzat ciltleyecek kadar mahir bir ciltçi ve iyi bir şîrâze örmecisiydi. Yazma kitapların dışında, tertip ve korunmasıyla da kendine has özelliği bulunan bu kütüphanede hemen her konuda eser görmek mümkündür.⁴⁴²

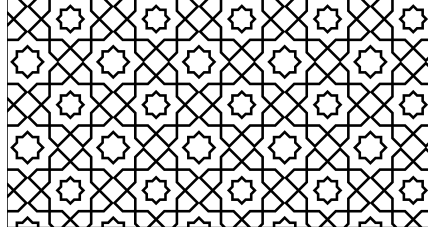
Vaktiyle birçok ilim adamı gibi Zeki Velidi Togan Hoca da Darende'ye gelenlerdendir. Osman Hulûsi Efendi'nin kütüphanesini görür ve “*Hocam, müsaade ederseniz şahsî kütüphanenizi tetkik etmek istiyorum*” der. Kütüphaneyi incelerken Fakih İmâd'ın eserini görünce, hayretini şu kelimelerle ifade eder; “*Fakih İmâd'ın birçok eserini okudum. Şu anda kütüphanenizde bulunan eserini ilk defa görüyorum. Böyle güzide eserleri muhafaza ettiğiniz için sizi tebrik ederim.*”⁴⁴³ Bu kadar eşsiz bir güzelliğe sahip olan Osman Hulûsi Efendi, kitaba olan sevgisinin ölçüsünü şu sözleriyle dile getirmiştir: “*... Hacca gitmeden önce dünya sevgisi olarak sadece kitapları seviyordum, şimdi onlar da ikinci sırada kaldılar.*”⁴⁴⁴

441. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 269.

442. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 2, s. 270.

443. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 1, s. 270.

444. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 30-31.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DARENDELİ ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ'NİN TOPLUMSAL HASSASİYETİ

Kendisi kâmil olduğu kadar başkalarının da kemâle ermesine öncülük eden ve mükemmil bir şahsiyet olarak temayüz eden Osman Hulûsi Efendi kalbe yolculuğun yanında cemiyetin intizamını dokumaya ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Aile hayatını, sosyal hayatı, çalışma düzenini ve siyasal gelişmeleri erdemli bir şekilde inşa etmeye çalışmıştır. Bu bölümde Osman Hulûsi Efendi'nin cemiyet hayatına katkılarına yer vermeye çalışacağız.

1. Aile Yuvasının Sıcaklığı

Şeyhi İhramcızâde gibi Osman Hulûsi Efendi'nin aile hayatları da oldukça mazbut idi. Aile fertleri arasında iletişimin sıcak olmasını, birbirleri ile sıkı bağlılık kurmalarını, birbirlerini sevip saygı duymalarını, birbirlerine karşı vazifelerini hakkıyla yerine getirmelerini sıklıkla vurgulamaktadır. Bu hususta anasına ve babasına bile tavsiyelerden çekinmemektedir. Meselâ, babasına yazdığı bir mektupta annesine de hitap ederek, babasına karşı nasıl davranması gerektiğini manzum olarak ifade etmektedir:

Ey derd ü mihnete yâr olan anam

Rûz u şeb her demi zâr olan anam

Mihnete sabreyle mert olup etme âh

Hem dem-i gamla bî-karar olan anam

Çek derd ü belâyı kadrin yücedir

Ey yüce baht-ı pür- i'tibâr olan anam

Hulûs-ı kalb ile hüsn-i niyyetle

Hürilere yâr-i gâr olan anam

Ol ihtiyârı hoş tut tâ ki Hakk'ın

Rızâsına ümîd-vâr olan anam

Seversen Hudâ'yı ey cân mâder

Babamla barışıp olgel senâ-ver⁴⁴⁵

Babasına yazdığı bir mektubunda ise annesine iyi davranmasını ve onu hoş tutmasını özellikle istirham etmektedir:

Aziz tut vâlidemi akmaya gözyaşı

Bükülmüş kaddi gitmiş ömrü dağılmış cümle yoldaşı

Harap olmuş teninin tâkatı tâbı tükenmiştir

Sökülmüş hep hisârı cisminin her yanından her taşı

Yönelmiş Hakk'a canı gönlü yârın vaslına muhtaç

Anı incitme ey cânım peder vurma ana taşı

O bir vâlâ-nesebdir gülbün-i bâğ-ı risâlettir

O bir tâcü'l-edebdir ma'den-i hilm ü sehâvettir

O bir kendi de hoş yârı da hoş ehl-i itâattir

Ona sensin inâyet ol sana lutf u inâyettir

445. Ateş, Mektûbât, s. 136.

*Yönelmiş Hakk'a cânı gönlü yârin vaslına muhtaç
Anı incitme ey cânım peder vurma ana taşı*

*Anın ecdâdı asrının kibâr-ı evliyâsıdır
O da o evliyânın bir hafîd-i asdikâsıdır
Sana her dem mükârin olduğu anın vefâsıdır
O bir ümdür ki evlâd-ı Rasûlînin anasıdır
Yönelmiş Hakk'a canı gönlü yârin vaslına muhtâc
Anı incitme ey cânım peder vurma ana taşı*

*O yıllarca sizinle hemdem oldu eyledi hizmet
O günlerce safâ-i hâtırınız için çekip zahmet
O bu dehr-i cefâ gerdün elinden çekti bin mihnet
Anın şimdi nişîmen-gâhını gör kim hâkidân olmuş
Yönelmiş Hakk'a canı gönlü yârin vaslına muhtaç
Anı incitme ey cânım peder vurma ana taşı*

*Hulûsi'nin anası gönlünün şevk u cilâsıdır
Hulûsi'nin atâsı çeşminin nûrı ziyâsıdır
Hulûsi'nin duâsı anların dâim bekâsıdır
Hulûsi'nin sürme-i çeşmi ümmühâtın hâk-ı pâsıdır
Yönelmiş Hakk'a canı gönlü yârin vaslına muhtaç
Anı incitme ey cânım peder vurma ana taşı.⁴⁴⁶*

Osman Hulûsî Efendi hacda bulunduğu bir sırada oğullarına yazdığı bir mektubunda; “Kızların gönüllerini incitmeyin.” hatırlatmasıyla kızlarına olan düşkünlüğünü görmekteyiz.⁴⁴⁷

Osman Hulûsi Efendi sohbetlerinde aile huzuru ve hoşgörünün gerekliliğinden bahseder, bununla ilgili öğütlerde bulunurdu. Bir gün

446. Ateş, *Mektûbât*, s. 101-102.

447. Ateş, *Mektûbât*, s. 5.

misafirlerden biri çalışmak için Arabistan'a gitmek istediğini söyler, Osman Hulûsi Efendi'ye danışır. Osman Hulûsi Efendi buyurur ki: *"Sizin gidip oralarda çalışmanıza bizim gönlümüz razı olmaz. Sen orada çalışırken, burada ailen bir ihtiyacından dolayı, 'Îlâhî herif gözüün kör ola' dese, gözüün kör olur. Gözüün kör olmasa, manevî gözüün kör olur. Onun için burada çoluğunun çocuğunun başında ol, soğan ekmek yemen, orada çalışmandan iyidir. Bundan dolayı sizin gidip oralarda çalışmanızı istemiyoruz"* diye buyurur. O adam da söz tutar gitmez.⁴⁴⁸

Osman Hulûsi Efendi müntesiplerinden karı ve koca olarak birbirlerine tahammül etmelerini ister, eşlerden biri huysuzsa diğerinin ona katlanmasını tavsiye eder. Eşler arasında inatlaşmanın yersizliğine dikkat çeker. Konuyla ilgili menkabeye özellikle yer verir: *"Bir müridin Arap Şeyh isimli bir mürşidi varmış. Bir gün Arap Şeyh müridini ziyarete gelmiş. Müridi hanımına demiş ki: 'Hanım mürşidim geldi, ona bir şeyler hazırla.' Hanımı; 'Mürşidinin de canı cehenneme senin de cehenneme, ben bir şey hazırlayamam.' diye azarlamış. Adam tekrar yalvarmışsa da hanımı kılını kıpırdatmamış. Çünkü hanımı çok sert meşrepliymiş. Adam kendisi ocağın başına geçmiş, mürşidine yumurta pişirmeye başlamış, hanımı arkasından tekmeyi vurunca kocasını ocağın içine uzatmış, tava da ocağın içine düşmüş, yumurta dökülmüş. Adam bu kadar eziyete ve hakarete rağmen bir şey dememiş. Tekrar gitmiş yumurta, yağ almış gelmiş, pişirerek mürşidine ikram etmek için mürşidinin yanına girmiş. Arap Şeyh; 'Sen şu anda bir amel işledin, ama ne işledin.' demiş. Müridi de; 'Hayır Efendim, bir amel işlemedim.' dediyse de mürşidi; 'Hayır oğlum, geldiğimde sende bu hâl yoktu, şimdi sen bir amel işledin, fakat ne işledin.' diye sorusunu tekrarlamış. Müridi durumunu anlatınca, 'Aferin oğlum işte bu sabrından dolayı bu hâl sende zuhur etmiş.' diye buyurmuş. Hanımlarınızın kıymetini bilin. Kadınları Cenab-ı Allah (c.c.), erkeğin eğe kemiğinden yaratmıştır. Eğe kemiği eğridir, bu kemiği düzeltmeğe kalkarsan kırarsın, onun için onları olduğu gibi kabul edip idare etmek gerekir."*⁴⁴⁹

448. İsmail Palakoğlu, "Ailede Hoşgörü", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 61, Kasım 2005, s. 13.

449. Palakoğlu, "Ailede Hoşgörü", *Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 61, s. 14.

Osman Hulûsi Efendi, kimseye haset etmez, iftira etmez, gammazlık ve arabozuculuk gibi hâlleri asla sevmez ve bu gibi hâllerden aile fertlerini ve sevenlerine şiddetle men ederdi. Dünya ve ahiret için faydası olmayan sözlerle vakit geçirmez, kimseye darılmaz ve dargın duranları sevmezdi. Gençliğinde bir müddet ticaretle de iştigal etmiştir. O sahada da doğruluğu ve dürüstlüğü ile herkese örnek olmuştur. Hulûsi Efendi, çalışkan insanları çok sever, tembellikten hiç hoşlanmazdı.

Aile hayatları böylesine düzenli olan Osman Hulûsi Efendi, yakınlarıyla çok iyi geçinir, kendilerini gücendirmez ve çocuklarını da çok severdi. Komşu ve tanıdık tanımadık herkese saygı ve sevgi besler, yaşça büyüklere hürmet, küçüklere de şefkat gösterirdi. Yetim çocuklara, dul kadınlara çok merhamet eder, yardımda bulunurdu. İş bitirmeyi çok sever, komşu hakkına son derece riayet ederdi. İnsanlara olduğu gibi, hayvanlara da merhametliydi.

Osman Hulûsi Efendi çocuklarının hepsinin İslâm'a uygun yetiştirmeleri için ellerinden gelen tüm çabayı sarf etmiştir. Hatta çocuklarına Kur'ân-ı Kerim okumalarını bizatihi kendisi öğretmiştir. Dinî bilgilerini ikmal etmeleri için imkân sağlamıştır. Kız çocuklarını eve gelen hanım misafirlere, erkek evlatlarını da erkek misafirlere hizmet hususunda yönlendirip yetiştirmiştir. Çocukları arasında herhangi bir ayırım gözetmemiş, hepsine eşit davranmıştır.

Osman Hulûsi Efendi temizliğe de son derece itina gösterirdi. Kirden, pastan, kötü kokulardan düzensiz ortamlardan, dağınık hâllerden asla hoşlanmazdı. Sık sık hastaları ziyaret eder, hâl ve hatırlarım sorardı. Mütevazı, vakur, ağırbaşlı idi. Herkese karşı güler yüzlü ve tatlı dilli idi; icâbında herkesi dinler kimsenin sözünü kesmezdi.⁴⁵⁰

H. Hamideddin Ateş *Mektûbat*'a yazdığı "Takdimnâme"de bir aile resi olarak babası Osman Hulûsi Efendi'nin çocuklarına öğrettiği hususiyetleri şöyle dile getirmektedir:

450. Musa Tektaş, "Yapıcı Tavırlarıyla Örnek Bir Aile Reisi", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 81, Temmuz 2007, s. 43.

“Sebeb-i Hayatım!

Bizler; konuşmayı, gülmeyi, kalem tutmayı, dahası her şeyi sizden öğrendik. Övülen ve seçilen Hz. Muhammed(s.a.v.)’in neslinden olan örnek bir insandınız. Onun için de hep etrafınıza ışıklar saçtınız. İnanan bir gönlün, bütün mahlûkata şefkat duygusuyla bakması gerektiğini tavsiye ederek, âlemşümûl düşünen bir cândınız. Evlatlarınıza, dostlarınıza, gönülden bağlularınıza, hâsılı sizi tanıyanlara cânândınız.

Bizler evlatlarınız olarak hayatımızın en güzel günlerini, sizlerin dizlerinin dibinde geçirme şerefine nail olduk, bu manevî ocakta hayatımızı sürdürmemizi sağlayan Yüce Rabb’ime sonsuz şükürler olsun.

Aklımızın kemale ermesi ile sizlerin varlığını her zaman her dem gönlümüzde hissettik. Yazmış olduğunuz bir birinden değerli paha biçilmez sözleriniz, mektuplarınız yolunuzdan giden hakiki saliklere yön vererek ışık tutmuştur. İçinde bulunduğumuz 21’nci yüzyıl yaşanılmaz bir hâl almış, iyi ile kötünün, doğru ile yanlışın, haram ile helâlin birbirinden ayırt edilmesinin zorlaştığı bir yüzyıl olmuştur. Manevîyat dünyamızda da ehil insanların her geçen gün sayılarının azalması düşündürücü ve bir o kadar da üzücüdür. Ümidimizi yitirmeden iman ediyorum ki, Yüce Rabb’imiz nurunu tamamlayacaktır.”

Peygamberimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: “Muhakkak mü’min, ahlâk güzelliği sayesinde geceleri ibâdetle ihya eden, gündüzleri mütemâdiyen oruç tutan kimsenin derecesine nâil olur.”⁴⁵¹

Gerek aile hayatında gerekse cemiyet hayatında özen gösterilmesi gereken hassasiyetleri Osman Hulûsî Efendi’nin bizzat kendisi bir sohbetlerinde şu şekilde hatırlatmaktadır: “Kimseyi mensup olduğumuz yola davet etmeyeceksin. Gel bizim yolumuza gir demeyeceksin. Güzel ahlâkınla etrafına örnek olacaksın, senin güzel ahlâkın etrafındakileri buraya davet edecek. Bunun ne güzel hâli var diyecekler. İşte senin ahlâk-ı hamiden, onları davet edecek. Bir kimse cemiyetimize girmek ister, senin nâhoş bir hâlimden dolayı vaz-

451. H. Hadidettin Ateş, “Takdimname”, Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî, haz. MehmetAkkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, İstanbul 2006, s. XI-XX.

*geçerse, onun vebalini nasıl vereceksin? Onun için hâl ve hareketlerimize dikkat etmeliyiz. Etrafımıza örnek olmalıyız.”*⁴⁵²

Osman Hulûsi Efendi ömrü boyunca, her türlü sosyal mesele ile ilgilenmiş, olaylar büyümeden önünü almaya çalışmış, kişiler arasındaki olumsuz gelişmelere izin vermemiştir. Toplumda yaygınlaşan kan davalarını önlemeye çalışmış ve ailevî problemlerin çözümlenmesine gayret etmiştir. Yakın ve uzak çevredeki tüm muhataplarını geçimli olmaya ve birbirleriyle dostane ilişkiler kurmaya davet etmiştir. Kendisi gibi eşi Naciye Hanım da ailevî problemlerin halli için gayret gösteren, çözüm üreten ve hoşgörü aşıl原因 bir hanımefendi olmuştur. Hacı Valide'nin tanıdığı çevreden iki ailenin gençleri evlenirler. Bir süre sonra eşler tartışmaya ve kavgaya başlarlar. Aradan birkaç yıl geçer ve aralıklarla iki taraf da Hacı Valide'ye birbirlerini suçlayıcı beyanlarda bulunurlar. Yine bu yakınmaların birinde, ailesinin yanında, kocasından ayrı yaşayan hanımefendi, kocasından Hacı Valide'ye yakınırken, Valide sözünü kesip; *“Kızım, eşin olacak o adam, eğer senin ve çocuklarının iâşesini, ikamesini, giyinmesini temin edip, namus ve şerefini koruyarak vazifesini yapmıyorsa, ondan değersiz adam yok; eğer, o bunları yaptığı hâlde, sen evine dönüp çocuklarına annelik, kocana eşlik, evine hanımlık yapmıyorsan senden değersiz kadın yok”* der. O hanımefendi, yanında annesi olduğu hâlde Hacı Valide'nin ağlayarak ellerine kapanır, özür diler ve ertesi günü kocasına döner. O günden sonra mutlu ve huzurlu aile yaşantıları çocukları ile birlikte devam eder.⁴⁵³

Osman Hulûsî Efendi'nin çocuklarına olan düşkünlüğü mektuplarından anlaşılmaktadır. Çocuklarına beş adet mektup yazan Hulûsî Efendi, anne ve babasına yedi mektup, ağabey ve kardeşlerine de dört mektup kaleme almıştır. Bu mektupların içerikleri incelendiğinde bir babanın evlâdına, bir evlâdın anne ve babasına ve kardeşin kardeşlerine yapabileceği uyarıların ve onlara olan sevgisinin güzel bir şekilde

452. Tektaş, “Yapıcı Tavırlarıyla Örnek Bir Aile Reisi”, s. 44.

453. Musa Tektaş, “Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî'den Liderlik Öğütleri”, Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba, Yıl: 15, Sayı: 93, Temmuz 2008, s. 31.

ifade edildiği görülür. Mahdumu Mahmud Kemal Efendi'ye gönderdiği şu mektup bir babanın oğluna gösterebileceği en özel şefkat ve muhabbeti yansıtmaktadır:

“Yavrum Kemal’e!

Sana evvelâ Allahu Azîmü’ş-şân Hazretleri’nin ve O’nun Habîb-i edîbi, Rasûl-i necîbi, Sertâc-ı enbiyâ, Muhammedini’l-Mustafa-Aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm-Hazretleri’ne kemâl-i imân ile inanmanı ve Allah’ın emirlerine tâzim ve nehiyelerinden ictinâp etmekle beraber bütün mahlûk-ı Hudâ’ya şefkat etmeni tavsiye ederim. Allah’a imandan sonra mahlûk-ı Hudâ’ya şefkat umdesi kadar güzel bir şey yoktur.

“Adın nedir?” diye sorana Kemal’dir diyeceksin. Çünkü sana ad olarak Kemal denilmiştir. İnsanın adının Kemal olması, kemâlini artırmaz. Sen kâmil insan olup her bir etvârının kemâl üzere olmasına gayret etmelisin.

Kişinin hüsn-i nesebi, hüsn-i edebidir. Dâima büyüklere karşı hürmet ve küçüklere şefkat et. Tâ ki hürmet ve şefkat gibi iki haslet-i cemileye sahip olmuş olasın. Hasîs olma kim, hased, rûh-ı insaniyeyi dereke-i esfel-i sâfiline ulaştırıran bir vesaittir. Cömert ol, çünkü cömertlik bir civan-mertlik şîârıdır. Onun vasıtasıyla âlâ-ı illiyine irtikâ etmeğe yol bulasın. Sahî, Allah’ın sevdiği; mümsik ise Hakk’ın düşmanıdır. İrâde-i ezeliyye kâbil-i tağyir olmaz. Tebzi ve tezkiye nefsin sıfatını güzelleştirerek aksâ-yı kemâla vasıl eyler.

Her zaman iyilere mukârın ol, kötülerden ictinâp et. Kişinin mîyârı mukârın olduğu kimsedir. Mezbeleden dâima fenâ, attar dükkânından ise iyi koku intişâr eder. Filânın oğluyum filân yere müntesibim diye dâvada bulunma. Zâhirî edebî, mânevi kemâlin âyinesidir. Bir şîşeye ne korsan onu gösterir. Bir kimseye bir şey tavsiye edeceğin zaman evvelâ nefsin tatbik et, kabul eder ise halka da söyle. Nefsinin kabûl etmediği bir şeyi başkalarına söylerken Allah’tan utan.

Vallahü’l-muvaffıku ve’l-mürşid.”⁴⁵⁴

Oğlu Kemâl’e; “İnsanın adının Kemâl olması kemâlini artırmaz. Sen kâmil insan olup her bir etvârının kemâl üzere olmasına gayret

454. Ateş, Mektûbât, s. 1-2.

etmelisin” diyerek yön vermiş. Mektubuna “Yavrum Kemâl’e” ifadesi ile başlamak suretiyle evlâdına duyduğu sevgiyi dile getirmiştir. Bir başka mektubunu Medine’de hac görevini ifa için bulunduğu bir sırada oğullarına yazmış ve onları unutmadıklarını belirtmiştir. Bir diğer mektubunu da kızı için kaleme almıştır.

Osman Hulûsî Efendi, “Sebeb-i Hayâtımın Huzûr-ı Sa’âdetine” diye başladığı başka bir mektubunu babasına göndermiş, babasının hasreti ile yanışını çok vecîz bir şekilde ifade etmiştir. Osman Hulûsî Efendi; “Hulûs-ı kalb ile hüsn-i niyyetle/Hûrîlere yâr-i gâr olan anam” dizeleri ile annesine seslendiği bir diğer mektubunda da annesine duyduğu sevgiyi ve ona olan duasını dillendirmiştir.

Osman Hulûsî Efendi’nin aile hayatında kendi çocuklarına olan muamelesini müntesipleri ve sevenlerinden de istemiştir. Çocuk terbiyesinin ailede en güzel şekliyle yerine getirilmesini istemektedir. Hutbelerinde sıklıkla anne ve babaların çocuklarını geleceğe hazırlamalarına vurgu yapmıştır. Çocuk terbiyesine tahsis edilen bir hutbesini önemine binaen burada aynen yer vermemiz yerinde olacaktır.

“Muhterem Cemaat-i Müslimin!

Bu hutbemiz hayırlı evlat yetiştirmek hakkındadır. Müslümanlık tabîi bir dindir, bütün ahkamı tabî’iyyete uygundur. Her hükmü insanlığın tekamülüne ve bekasına hadimdir. Bunun içindir ki; Müslümanlık, insanları evlenmeye ve çocuk yetiştirmeye teşvik eder. Müslümanlık nazarında çocuklar dünyanın en güzel, en hayırlı metâdır. Evin bereketidir. Cennet kokularından bir koku ve Allah’ın bir hediyesidir. Allah’ın ihsan eylediği bu hediyeye karşı şükretmek ana ile babaya düşen bir vazifedir, bir borçtur.

Her baba ve ana bundan mes’uldür. Bu mes’uliyetten kurtulabilmek için, Allah’ın ihsan eylediği bu hediyeyi tertemiz muhafaza etmek, arızasız büyütme, bunlara dinini, dünyasını öğretmek, Allah’ını, kitabını bellemek, dünya ve âhirette mes’ul olacak bir şekilde hazırlamak lazımdır. Çocukların terbiyesini ihmal eden onlara bakmayan babalar ve analar hem Allah yanında hem cemiyet nazarında suçludur.

Çocukların, cemiyete faydalı veyahut zararlı bir uzuv olarak yetişmelerinde başlıca âmîl ana ile babadır. Çünkü çocuk, içtimâî, sıhhî, ahlâkî birçok hastalıkları ana ile babadan tevariüs eder.

Bir çocuğun ailesine, ulusuna hayırlı ve hayırsız bir uzuv olması her şeyden evvel aldığı terbiyeye bağlıdır. Bunun içindir ki, Peygamberimiz Efendimiz: “Çocuklarınıza ikram ediniz, iyi bakınız, terbiyelerine çok dikkat ediniz, onları güzel terbiye ediniz, onlara muhtaç oldukları şeyleri öğretiniz; yüzcülük, atıcılık gibi hayati idmanları belletiniz, onları helâl rızık ile besleyiniz.” buyurmuştur.

Ey Cemaat-i Müslimin!

Doğduğu günden itibaren çocuklarınızın sıhhatinden, gıdasından, yiyip içtikleri şeylerden mes’ulsünüz. Altı, yedi yaşlarından sonra bu mes’uliyet daha ziyadedir. Çünkü çocuğun asıl istikbal bundan sonra hazırlanacaktır. Bu devirde çocuğun ahlâkî terbiyesi üzerinde ana ile babanın çok büyük rolü vardır. Şunu hatırdan çıkarmayınız ki, evlatlarınızın beşeriyete hayırlı bir uzuv, veyahut muzur bir mikrop olarak yetişmesinden, hem Allah yanında, hem beşeriyet nazarında mes’ulsünüz. Tahsil ve terbiyesine dikkat ve ihtimam olunan bir evlat hem ailesinin şerefini yükseltir, hem de ulusunun kuvvetini artırır. Terbiyesi noksan olan bir evlat hem kendi namını kirletir, hem ailesinin yüzünü karartır, hem de beşeriyetin başına bir belâ kesilir.

Aziz Müslüman kardeşlerim!

Çocuklarımıza güzel bir İslâm terbiyesi vermekle sadece onların istikbalini, istikbaldeki saâdetlerini hazırlamış ve ulusumuzun kuvvetine yardım etmiş olmakla beraber, âhiretimiz için de büyük bir hazırlık yapıyoruz demektir. Dünyada iken çocuklarımızı güzel bir şekilde terbiye etmek, onlara Müslümanlığını belletmek, dünyası için lazım olanları öğretmek, kendi âhiretimizi mâmur etmek demektir. Bakınız Peygamberimiz sallallahü aleyhi ve’s sellem Efendimiz ne buyuruyor: “Hangi bir ana evinde oturur ve çocuklarının terbiyesi ile uğraşırsa o ana cennette benimle beraberdir.” Ne mutlu böyle analara!

Yine bir hadis-i şerifte, Efendimiz şöyle buyuruyor: “Dünyada hayırlı evlat yetiştirmiş olanların, yüzünden cennette yüksek derece ve mertebelere erişeceklerdir.

Onların duaları ile analar, babalar cennette büyük mertebeler bulacaktır.” Dünyada iken hayırlı bir evlat yetiştiren adamın öldükten sonra hayır ve sevap defteri kapanmaz. Kendisi kabirde yatarken de evlâdından dolayı Allah'ın lütuflarını, Allah'ın nimetlerini görmüş olur. İşte hayırlı evlat yetiştirmek bu derece mühimdir.

Muhterem kardeşlerim!

Şunu da insanî ve içtimaî bir borç bilerek arz etmek isterim. Türkiye'mizde şu son senelerde yapılan istatistiklere göre trafik kazası seneden seneye artmakta, bu kazanın kurbanı olarak ölenlerin sayısı senede en az bin, bin beş yüze baliğ olduğu görülmekte ve ağır surette yaralananların sayısı ise yedi bini bulmaktadır. Bu kazaların ekserisi dikkatsizlik neticesi vuku bulduğu anlaşılmuş olduğundan bu hususta çok dikkat etmek ve yollardan gelip geçerken vasıtaların geçeceği bir sırada geçmemek ve geçerse de gayet dikkatli olarak geçmek lazımdır. Hele bilhassa henüz idrak çağına gelmemiş çocuklarımızın sokaklara başboş bırakılmamasına son derece dikkatle alâkadar olmamız icap eder. Böyle dikkatsizlikler birçok masumların tekerler altında feci surette azalmasına sebep olduğu gibi bu yüzden birçok yavrucukların da babasız yetim hâline geldikleri görülmektedir. Bu hadisenin önlenmesi hem dinî ve hem de millî bir vazifedir. Gerçi kaza tefyiz olmaz diyeceksiniz. Öyledir, ama Allahu Teâlâ “Elinizle kendinizi tehlikeye ilkâ etmeyiniz.” (2/Bakara, 195.) buyuruyor. Kendimiz, elimizi tehlikeye uzatırsak maddî ve mânevî mesuliyetten kurtulamayız.”⁴⁵⁵

Osman Hulûsi Efendi, bu söylediklerini aynen tatbik etmiş ve birbirinden hayırlı ve mükemmel evlatlar yetiştirmiştir. Gerek eşine gösterdiği nezaket, nezahat, letafet, şefkat ve merhameti çocuklarından da esirgememiş, onlara hem maddi hem mânevî öğretmenlik yapmıştır. Edep ve irfanın her dem gönül sofrasına konduğu, şefkat ve muhabbetin pencereden, bacadan taşıdığı bu aile ocağının ateşini tutuşturan, canlandıran ve asla söndürmeyen bir baba, bir aile reisi, bir hoca ve bir mürşit olmuştur.

Aile eğitiminde sözden çok davranış ve yaşantı çocuklar üzerinde daha etkili olmaktadır. Çocukların gözü önünde aile büyüklerine say-

455. Ateş, *Mektûbât*, s. 99-102.

gıyla ve hürmetle muamele eden, güzel ahlâkını ve davranışlarını gösteren ana babaya ileriki yaşlarda çocukları da aynı muameleyi göstereceklerdir. Osman Hulûsi Efendi altmışıncı hutbesinde anne ve babaya hürmet konusunu ele almakta, evlat olarak anne ve babamızla ne denli yakından ilgilenmemiz gerektiğini şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Muhterem Cemaat-i Müslimin!

Bilmiş olun ki, Allah’a ibâdetten sonra boynumuzun büyük borçlarından biri de anaya, babaya itaattir, onlara karşı hürmet ve riâyettir. Bu, o kadar ehemmiyetli bir şeydir ki, Allah Sübhanehu ve Teâlâ Hazretleri Kur’ân-ı Kerim’inde tekrar tekrar bundan bahsediyor. Hatta bazı âyet-i kerimelerde kendisine şerik koşulmamasını emredip akabinde anaya, babaya iyi muamele edilmesini emir buyuruyor. Sonra da onlara karşı değil fena muamele etmemizi, öf, aman bile dememizi haram kılıyor. Peygamber Efendimiz de, anayı, babayı hoş tutmamız için pek çok emirler veriyor. ‘İhtiyar anası babası olup da onlara iyi muamele edemeyenlere bu sebepten cennete giremeyenlere yazıklar olsun.’ buyuruyor. İşte biz bunları düşünelim de analarımıza, babalarımıza hürmet edelim. Onlara hiç karşı gelmeyelim, onların kalplerini kırmayalım, kendilerini asla horlamayalım, daima iyi sözler ile iyi muameleler ile gönüllerini hoş edelim.

Şunu da bilmiş olun ey cemaat-i müslimin!

Onların haklı sözlerini tutup, haksız sözlerine karşı da ses çıkarmayacağız. Döğseler de, sövseler de haşa, değil el kardırmak, dil bile uzatmayacağız. Onların her hâline tahammül edeceğiz, Allah’ın emri böyledir. Unutmayalım ki, bizi dünyaya onlar getirmişlerdir. Bizimle, yaratan Mevlâ arasında onlar sebep olmuşlardır. Bizi sade dünyaya getirmekle kalmamışlar, en âciz zamanlarımızda bizim bin türlü mihnetlerimizi, meşakkatlerimizi de çekmişlerdir. Bizi can u gönülden sevip bağırlarına basmışlar, kılıma bir zarar gelmesin diye hep üzerimize titremişlerdir. Şimdi o günlerimiz geçti, biz büyüdük her şeye gücümüz yeter bir hâle geldik. Onların bize olan o iyiliklerini artık unutmamalıyız. Onların o iyiliklerine karşı, kalkıp nankörlük, taşkınlık etmemeliyiz. Hele onlar yaşlarını başlarını alıp ihtiyarlamışlarsa, hele onlar alil, hasta düşüp bize muhtaç bir hâle gelmişlerse, düşünün bir kere, bize ne yapmak düşer ?

Bir zamanlar biz büsbütün âcizdik, onlar güçlü, kuvvetli idiler. Öyle iken onlar bizi üzmediler, hırpalamadılar. Hep gözümüzün içine bakarak bizi büyüttiler. Şimdi onlar âciz düştüler, muhtaç kaldılar. Biz güçlendik, kuvvetlendik, onlara güzelce bakacak bir hâle geldik. Artık emek sırası bize gelmiştir. Hizmet nöbeti bize düşmüştür. Gün gelir biz de bu sırayı geçirip bu nöbeti savarız. Büyütüp yetiştirdiğimiz evlatlardan ümit, imdad umarız. İşte bunu da iyice bilelim de analarımızı, babalarımızı horlamıyalım, onları yüksünerek hırpalamayalım.

Cemaat-i Müslimin!

İhtiyar analarınız-babalarınız, evlerimizin sermaye-i saâdeti, vesile-i feyz ü bereketidir. Onların mübarek simalarına baktıkça o sevimli nasiyeler kendini bilen faziletli insanların gözlerine nur, gönüllerine neşe ve sürur bahşeder. Onların aziz gönülleri aile bucağından hele bir çekilsin, bu yokluk kendini derhal pek acı bir surette hissettirir. Fakat ne faydası var? Bunun için analarımızın, babalarımızın hayatını ganimet bilelim, onların rızalarını almağa çalışalım.”⁴⁵⁶

Osman Hulûsi Efendi, bir yandan aile içindeki terbiye ve eğitimin ehemmiyetini zikrederken diğer taraftan da okul ve eğitim kurumlarının ne kadar önemli olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Çevresindeki kız ve erkek tüm çocukların eğitimine önem verip teşvik etmiş ve okul ile eğitimin sağlanması yolunu desteklemiştir. Bu toplumun geleceğini öncelikle edep, irfan, terbiye ve eğitimde görmüştür. Osman Hulûsi Efendi, ilim ve irfan Hak mektebinde okunmalı düsturunu kendi hayatında tatbik etmiş, sonra da etrafını bir meşale gibi aydınlatmış, Darende’yi bir irfan ve kültür merkezi yapmıştır. Bütün yaşantısında doğruluktan ayrılmayan, iyilik yapan, kötülüğü iyilik ve güzellik ile savan, güler yüzlü kâmil bir kişilik olmuş ve bunu da en çok kendi aile yaşantısında yaşamış ve yaşatmıştır.

Osman Hulûsi Efendi, bir mütefekkir olarak, bir din âlimi olarak, bir mürşit olarak cemaatine söylediği her ne varsa önce kendi hayatında ve ailesinde tatbik etmiş, eğitimin her türlüşünü gerek gönül eğitimi,

456. Ateş, *Mektûbât*, s. 193-195.

gerek akıl eğitimini ön görmüştür. Dolayısıyla gerek bedene eğitimini, gerek ruh eğitimini, gerekse davranış eğitimini kısacası terbiye ve eğitim denen nizam ve intizam kurallarını bizzat kendi çocuklarına, ailesi çevresine, hayatına, yansıtmış ve karşılığını da ziyadesiyle almıştır.

Osman Hulûsi Efendi, nezaket ve inceliğin en latif ve en zarif biçimini yaşamış ve çevresinde de yaşanmasını sağlamış vesile olmuştur. *Mektûbât*'ında hayatında yer etmiş hemen herkese mektuplar yazarak hislerini zarif ve ince gönül teliyle terennüm eden bir gönüller sultanını görüyoruz. Edebin, hissiyatın, nezaketin tel tel dokunduğu bir ortamdan söz ediyoruz.⁴⁵⁷

Aile hayatında karı-koca arasında geçimsizlik zuhur eden bazı insanlar Osman Hulûsi Efendi'ye gelerek hâllerini anlatırlardı. O da; "Hanımınızın elini öpüp barışın" buyurur; saadetli bir yuvaları olması hususunda dua ederlerdi.

2. Çalışma Hayatının İlkeleri

Osman Hulûsi Efendi ömrü boyunca yorulmak nedir bilmeden koşturmuş, dünya ve ahiret hayatının imarını hedeflemiştir. Çalışma hayatının kutsiyetine dikkat çekmiş, maddi ve manevî açıdan kalkınmanın yollarını aramış, insanın emeğinin karşılığını almasını önemsemiştir. Osman Hulûsi Efendi çalışmanın izzetinden bize şu şekilde bahsetmektedir:

Çalış tefeyyüz eyle yücel temeyyüz eyle

*Fazilette sehâda örnek insan ol örnek*⁴⁵⁸

Zikrullah ile iştigal eden, Hakk'a vuslat yolunda çaba sarfeden, derin düşüncelerle tefekküre dalan insan mânevî ve zihnî gelişimini sürdürmeye devam eder. Sanat ehli olan, hüner sahibi olan, maharetleri

457. M. Aybike Sinan, "Osman Hulûsi Efendi (k.s.)'de Aile Eğitimi", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, Haziran 2012, s. 50-53.

458. Ateş, *Dîvân*, s. 163.

ile dikkat çeken, elinden çok sayıda iş gelen, her daim çalışıp didinen kimse Allah'ın kâinattaki sanatını görmüş olur. Allah'ın her an yeni bir tecelli ile varlıktaki zuhuruna şahit olan insanın evrende tekrarın değil tekamülün esas olduğunu anlar. Dünya ve ahirette mutluluk atalette değil gayrette, sefahatte değil ulviyettedir. Allah'ın lütuf deryası sonsuzdur, ilâhî rahmet sınırsızdır. İlâhî rahmet deryasının kapısına varmak, ilâhî kudretten yardım dilenmek, Hak kapısına varmak için her daim koşmak gerekmektedir. Rahmet deryasını ancak gayret rüzgârıyla taşmaya başlar. Hak Teâlâ çalışanın yardımcısı, hayret edenin hamisidir. Tüm peygamberler sanatlarıyla mahir olmuş, tüm ashab-ı kiram gayretleri ile payidar olmuş, tüm evliya ve asfiya Hak adına payidar olmanın yoluna koyulmuştur. Derecelerin, mertebelerin ve makamların katedilmesi cehde ve azme bağlıdır. Eşyanın hakikatine vakıf olmanın yolu cehd ve çabadır. Dervişin mücâhede ve riyâzet dolu hayatı, kazanmanın ve başarmanın yol ve metodudur.⁴⁵⁹

Osman Hulûsi Efendi gençlik yıllarından itibaren bir çok sanat dalıyla uğraşmış, eserler ortaya koymuş, nadide ürünler sergilemiştir. Dülgerlik, mühürçülük, ciltçilik ve dizgicilik onun iştiğal ettiği başlıca sanat dallarıdır. Estetik kabiliyeti yüksek bu çalışmaları, onun memleketine kazandırdığı birçok mimarî yapıda kendini göstermiştir.⁴⁶⁰

Osman Hulûsi Efendi'nin;

Güzellik arz eder dil-ber güzeldir

*Güzel görmek göze lutf-ı ezeldir.*⁴⁶¹

beytinde beyan ettiği üzere, güzel olan sevgili kendi güzelliğini gösterir, açar; ancak bu güzelliği görebilen gözdeki kabiliyet, ezelde verilmişse mümkündür. Bu yaklaşımıyla o güzeli görebilecek göz arayışındadır. Güzel sanatlarla meşgul olmak ve onları algılayabilmek için bir ruh ve estetik kabiliyetin gerektiğini ortaya koymaktadır.

459. Tektaş, "İlim ve İrfan Üzere Çalışmak", s. 50.

460. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 367-369.

461. Ateş, *Divân*, s. 382.

Osman Hulûsi Efendi bir marangoz yanında dülgerlik sanatını öğrenmiştir. Darende çarşısında bir marangoz dükkânı açarak, kapı, pencere, dolap, yayık, ekme tahtası ve ev mobilyaları gibi eşyalar üretmiştir. Kendisi ile yapılan bir röportajda Darendeli iş adamlarından Abdurrahman Başer Bey şunları anlatmaktadır: *“Çocukluk yıllarımda Darende’de Osman Eşiyok ustanın yanında marangoz çırağı olarak çalışırdım. Çarşı başında Osman Hulûsi Efendi’nin de marangoz dükkânı vardı. Ustam bir gün askere gitti ve giderken bana; ‘Oğlum Abdurrahman, yapamadığın bir iş olursa veya her ne konuda başın daralırsa Osman Hulûsi Efendi’ye gider danışır-sın, o sana yardımcı olur’ dedi. Gerçekten de ustam yokken daima her işimde Osman Hulûsi Efendi’ye danışırdım, o da bana her hususta yardımcı olurlardı.”*⁴⁶²

Darendeli olup Bandırma’da ticaretle uğraşan Ali Kaya bir gün Osman Hulûsi Efendi’ye bir sofrta tahtası yaptırır. O sofrta tahtasını evine götürdükten sonra çok misafiri, geleni gideni olur ve bolluğa berekete kavuşur. Uzun yıllar da o sofrada yemek yerler. Ondandır evlatlarına; *“Bu sofrta tahtasını Osman Hulûsi Efendi yapmıştı, onu evimize getirdikten sonra Allah’ın izni ile fakirlik görmedik. Vasiyetimdir bu sofrta tahtasını teber-rüken saklayınız”*⁴⁶³ diye tembihte bulunur.

Adana Merkez Sabancı Camii, Sivas Paşa Camii, Rusya Kostroma Camii gibi büyük camilerinin projesine imza atan Mimar Necip Dinç bir röportajında; *“Osman Hulûsi Efendi’yi yakından tanıma fırsatı buldum. Kendisinin yapımına vesile olduğu birkaç projeyi çizme şerefi bize nasip oldu. Mimari tasarımı, sanat anlayışı ve estetik düşüncesi bakımından Osman Hulûsi Efendi yüzyulumuzun Mimar Sinan’ıydı. Yapımına vesile olduğu eserlerde bunu görmek mümkündür”*⁴⁶⁴ demektedir.

Osman Hulûsi Efendi’nin yapılmasına vesile olduğu ve çok emek verdiği Balaban Şeyh Abdurrahman-ı Erzincanî Camii ve Külliyesi modern tarzda inşa edilmiş camii mimarisinin nadide örneklerindedir.⁴⁶⁵ Uzun

462. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 367-369.

463. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 367-369.

464. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 367-369.

465. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 2, s. 146.

zaman Darende'ye yapılan hizmet binalarında usta başı olarak çalışan bir isim anlatıyor: “Hulûsi Efendi yapılan inşaatlarda çizilen plan ve projenin dışında hareket etmeye kesinlikle müsaade etmezdi. Bazen de inşaatlardaki bazı aksaklıkları bizzat kendileri tarif eder ve o şekilde düzelttirirdi. Darende Çarşı Cami bittikten sonra Kaymakam, Belediye Başkanı, Hulûsi Efendi'yi getirin de bir baksın demişler. Efendi Hazretleri bizi de yanına alarak Çarşı Camii'ne gittik. Bana; ‘Bir kalem kağıt al ve yaz’ diye buyurdu. Giriş kapısından başladı; kapı şöyle olsa daha iyi olur, merdiveni şöyle yapsanız daha iyi olur şeklinde tam on üç madde yazdırdı. ‘Mimarlar, mühendisler gelerek bu hatalara çok dikkat ederler. Sizler kalıcı eserler yapıyorsunuz. Bunlara dikkat etmeniz lazım’ diye buyurdu. Somuncu Baba Camii'nin üzerindeki kayalıklar Hulûsi Efendi Hazretleri'ni çok meşgul ederdi. Her gelen mühendise sorar fikrini alırdı. Bir gün bana da ‘Sen de ustasın bu konuda ne düşünüyorsun?’ dedi. Ben; ‘Efendim o kayanın normal seviyesinden fazlalığı 150 cm, mühendisler ölçtürelim kayanın ağırlığını, ona göre 26'lık ve 30'luk demirlerle kayayı delip tutturalım. Taşın hacminin 10 katı yükü taşıyabilecek şekilde betonla çevirelim’ dedim. ‘Aferin en güzel fikir bu’ deyince ben bir aferin aldık diye sevindim. Daha sonra bana dönerek; ‘Beş yüz sene sonrasını düşündün mü?’ diye sorunca; ‘Ben beş sene sonrasını bile göremem Efendim’ diye cevap verdim. “Beş yüz sene sonra o betonlarda ayrıca yük teşkil eder. Yok canım yok, bu kayalıkların alınması lazım’ diye buyurdular. Bu olay Hulûsi Efendi'nin ne kadar ileri görüşlü bir insan olduğunu ve yapılacak hizmetlere uzun vadeli bakış açısını çok iyi ortaya koymaktadır.”⁴⁶⁶

1970'li yıllarda Darende'ye bir çimento fabrikası yapılması için gayret gösteren ve yurtdışındaki hemşerilerini ziyaret eden Osman Hulûsi Efendi Almanya ziyaretinde, insanların çalışkanlığını görünce şöyle buyurur:

Herkes harıl harıl çalışmada

Bizler horul horul uyur

Ya Rab bizi gafletten uyar

Hakikatı duyur

466. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 367-369.

Osman Hulûsi Efendi tüketen değil üreten, statik değil dinamik, yük olan değil yük alan bir millet olmayı önermektedir. Millet olarak kalkınmanın ve gelişmenin yegâne yolunu çalışıp kazanmak, yerli ve milli sermayeyi güçlendirmek olarak görmektedir. Muhataplarına her defasında ataletten sıyrılma, tembellik uykusundan uyanma, azmetme, koşma ve çabalama yolunda gayretkeş olmalarını telkin etmektedir. Kayseri'nin gelişmişliğini görünce Darende gibi küçük kentlerin de gelişip kalkınmasına öncülük etmiştir.

Osman Hulûsi Efendi'ye göre kazanan, eser bırakan ve Allah'ın rızasına eren kesim ancak çalışanlardır. Rıza-yı Bârî'yi kazanmak uğruna çalışanlar her bakımdan örnek ve öncü isimlerdir. Hayırla anılacak eserler bırakır, hayran kalınacak söylem geliştirir ve örnek alınacak hal ve hareketlerde bulunurlar. Üreten insanlar milletin hayır duasını alırlar, arkalarından hayır dua edilmesini sağlarlar, yıllar geçse bile unutulmazlar. Bu gayret isim için değil, hayırla anılmak içindir. Allah Teâla da mükâfatını bu şekilde verir. İslâm coğrafyasında sahabeler, Allah dostları, hayır sahipleri, asırlardır yaptıkları iyilikleriyle, işleriyle, fiilleriyle, sözleriyle anılmaktadır. Oysa kimi devlet başkanları, krallar, zenginler, mülk sahipleri, desinler için iş yapanlar birkaç yıl sonra bile unutulmaktadırlar. Osman Hulûsi Efendi hayırla yâd edilmek ve Allah için çabalamak gerektiğini şu şekilde vurgulamaktadır:

*Sen hayr ile yâd olmağa çalış **Hulûsî**'yâ*

Beşer-i cihâna bekâ-yı nâm için gelir kimdir.⁴⁶⁷

Çalışmamak, gücü yettiği hâlde tembel tembel oturmak, başkalarından bir şeyler beklemek günah sayılmıştır. İnsan ruhî melekelerini yüceltmek için feyiz alacağı bir mürşidin talimi üzerine çalışmalı ve tefeyyüz etmelidir. Gönlün olgunluğu, kardeşlik duygularının pekişmesi için de çalışmak, sevgi ile koşturmak gerekmektedir.

Osman Hulûsi Efendi saçtığı şiir incilerinin kıymetini de yalnızca ehl-i hünerin anlayacağından bahsetmektedir. Şiirin kıymetini an-

467. Ateş, *Dîvân*, s. 420.

lamak, edebiyatın zevkine ermek, mananın hikmetine erebilmek için hünere ehli olmak gerekmektedir.

Saçdın Hulûsî bir güher

Toplar anı ehl-i hüner

Cân sevdiğinden bî-haber

*Ten yek ten olmuş ol n'idem.*⁴⁶⁸

Çocukluğu ve gençliğinde çok iyi bir güreşçi ve yüzücü olduğu bilinen Osman Hulûsî Efendi, babası tarafından geçimini temin etmesi için bir marangoz yanına çırak verilmiştir. Hatta Şeyh Hamîd-i Veli Camii'nin çatısını bizzat yapacak derecede ağaç işçiliği hünerini geliştirmiştir. Ayrıca özel kitaplığındaki yazma ve basma kitapları bizzat ciltleyecek kadar mahir bir ciltçi ve iyi bir şîrâze örücüsü idi. Mühür kazımak, matbaacılık, dizgi, baskı ve oymacılıkta da uzman olduğu bilinen Osman Hulûsî Efendi'nin sanatkâr bir kişiliğe, ince bir ruh yapısına ve iyi bir estetik anlayışına sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶⁹

Muhabere taburunda başından geçen bir hatırasını asker arkadaşı Ömer Aydoğan şöyle nakletmektedir: “Diyarbakır'daki birliğimize gittikten sonra Osman Hulûsî Efendi bütün hemşehrilerimizle irtibat kurarak, ihtiyaçların giderilmesi konusunda bizlere yardımcı oldu. Darendeli olarak bir kaç kişi vardık. Müsait zamanlarda sohbet eder, dertleşirdik. O, bütün birlik içerisinde tekdendi. Bir gün, bölük eğitim subayı muhabere bölümünde olduğumuzdan, yeni bir muhabere cihazı getirerek eğitim alanına koydu. ‘Bu cihazı kim söküp takabilir?’ dedi. Tabii ki hiçbirimiz daha önceden görmediğimiz bu cihazı söküp takmaya cesaret edemedik. Ancak içimizde bulunan Osman Hulûsî Efendi; ‘Kumandanım, izin verirseniz ben, söküp takarım’ dedi. Ve hakikaten kısa bir zaman içerisinde o cihazı eskisi gibi dizdi. Bütün bölük hayretlerde kalmıştı. Biz o zaman hemşehri olmamız hasebiyle övünç duyduk. Daha sonraki yıllarda onun yüksek kabiliyeti ve hizmet anlayışıyla bütün memleket, bütün âlem onunla övünç duydu.”⁴⁷⁰

468. Ateş, *Divân*, s. 196.

469. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 2, s. 199.

470. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 2, s. 214.

Kutsal topraklara ziyarete giden hacıların memleketlerine hediye olarak götürdükleri şeylerin başında esans geliyor. Eskiden karayolu ile hacca gidip hem ticaret hem de ziyaret yapan esans satıcıları, şimdilerde uçakla gidip gelmektedirler. Bu piyasa hâlen Darendelilerin elindedir. Uçakla gidip geldikten sonra yeteri derecede kâr bırakıyor ki hâlen bu satış sitili geçerliliğini koruyor. Esans, yükte hafif pahada ağır olduğu gibi kalite kalitedir. Bazı insafsız satıcılar yüksek kâr yapmak için esansın kalitesizini de satıyorlar. Veya en ucuz bir esansı en pahalıya satanlar da çıkabiliyor... Aşağı Ulupınarlı Emir Yiğit bu sınır kapısı ile alâkalı bir hatırasını şöyle naklediyor: “Osman Hulûsi Efendi esans satıcılığı yapan arkadaşlarımızla ziyaretine gittiğimizde sık sık Peygamberimiz (s.a.v.)’in; ‘Bizi aldatan bizden değildir’ hadisi şerifini hatırlatarak doğruluk üzere ticaret yapılmasını tavsiye ederlerdi. Bir defasında bana dönerek; ‘Oğul Emir, sen de esansçılık yaparken kötü esansı iyi diye sattın mı?’ buyurdular. Ben de; ‘Efendim hiçbir zaman kötü malı iyi diyerek satmadım, ancak bir kez mevcut sattığım esansların kalitesi biraz düşüktü o zaman eziklik hissettim. Müsaade ederseniz arz edeyim.’ dedim. İşaret buyurdular sözlerime devam ettim: ‘1963 yılında zat-ı âlinizi Cilvegözü Sınır Kapısı’nda karşıladığımız sene malumunuz olduğu üzere esans satıyordum. O sene Samsun’da kalmıştım ve hacıları oradan uğurlamıştık. Ulusoy firmasına ait bir otobüs geldi. Otobüse bindim esans satmak maksadıyla; ‘Hacı babalar Allah hacınızı kabul etsin. Gidenlere tekrar, gitmeyenlere de nasip etsin. Eşe dosta hediye edilecek esanslarımız var’ dedim. Bu arada ön koltukta oturan bir Hacı Amca; ‘Oğlum, bir saniye bu firma hakkında ne biliyorsun?’ dedi. Ben de; ‘Hacı Amca Samsun’da Saathane Meydanı’ndan bundan bir ay önce sizleri uğurladık’ dedim. O zaman firma sahiplerini tanıyıp tanımadığımı sordu. Ben de yazıhanedeki işletmecilerden Nusret Bey ve kardeşlerini tanıdığımı söyledim. O anda Hacı Amca, Karadeniz şivesiyle; ‘İşte pen o uşakların papasuyum, ha bu hatun da anasıdır, bize kötü esans verirsen Nusret Abin seni Samsun’a koymaz’ dedi. Çantamda ve camekânımda bulunan bütün esansları o otobüs yolcularına sattım. Ama o an ve ondan sonra dâima, ‘Keşke esanslarım daha kaliteli olsaydı da bu insanlara karşı ileride mahcup olmasaydım’ diye düşündüm. O seneden sonra, Samsun’a gidip geldim ama Ulusoy’lardan da bir şikâyet gelmedi. Zaten esansın kalitelisini anlamak herkesçe mümkün değildi. Efendim ancak esansın da

insanların da kalitesini sizler bilirsiniz' dedim. Osman Hulûsi Efendi de; 'Eğer pişmanlığın ve büyük zatların hürmetine bu kusurun affedilirse bilmem. Yoksa hesabımı sorarlar' diye buyurdular."⁴⁷¹

Hayatımızı nurlandırmak, gönlümüzü sevince gark eylemek, ibadetlerimizin tadını çıkarmak ve kalb-i selime ulaşmak istiyorsak mutlaka rızkımızı helalinden sağlamaya çalışmalıyız. Bu gerçeği Hulûsi Efendi şöyle seslendirmektedir:

*Bâb-ı rızkı kimseden sed eylemez ol pür-kerem
Bir kapı sed eylese açar gayrısın vermez elem
Sa'y eder tahsil-i rızka âkil insân cehd edip
Rızk ise andan ziyâde anı ister dem-be dem.*⁴⁷²

3. Yöneticilerin Sorumluluğu

Osman Hulûsi Efendi şeyhi İhramcızâde'nin çizgisinde bir halifesi olarak her fırsatta işlerin ehline verilmesini telkin ve tavsiye etmiştir. İşin ehline verilmesi hakkında; "*Kişiyse biz görevi sevdiğimiz için değil, ehli olduğu için veririz*"⁴⁷³ buyurmuşlardır. İşin ehli olmak kadar üstlenilen sorumlulukların da yerli yerince yerine getirilmesini istemiştir. İnsanın sorumluluk duygusu içinde olması gerektiğini "*Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz.*"⁴⁷⁴ hadisine telmihte bulunarak şöyle dile getirir:

*Hepiniz güttüğünüzden olacaksınız mesûl
Sende râîsin oğul eyle bu ahkâmı kabûl*⁴⁷⁵

471. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 374-375.

472. "Kerem sahibi ve ihsanı bol olan Cenab-ı Allah rızık kapısını kapatmaz. Bir kapıyı kapatsa başka birini açar, kulunu rızık konusunda dara düşürmez. Akıl sahibi olanlar; rızıkını kazanmak için çalışır, gayret gösterirler. Çalışıp çabalayan kimsenin rızıkı kendini bulmak için her zaman sahibini arar." Bkz. Musa Tektaş, "Üç İrfanî Öğüt", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 162, Nisan 2014, s. 35.

473. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 181.

474. Buhârî, *Kitâbü'l-cumua*, 11; Müslim, *İmâre*, 20.

475. Ateş, *Mektûbât*, s. 181.

Osman Hulûsi Efendi'nin *Mektûbât*'ında adaletle ilgili bir muhammesi vardır. Bu muhammesin satır aralarına baktığımızda, akrabalarından haksızlığa uğramış olan bir ailenin yetim çocuklarının hakkını savunmaları ve adaletten beklentileri görülür. Hatta akrabalarından birinin böyle yıllarca mahkeme kapısına gidip gelmesine razı olmayan Osman Hulûsi Efendi, zulme karşı şirle bayrak açmıştır. Adaletin tecelli etmesini dilemiştir. Somuncu Baba'nın nesep silsilesinden olan büyük zat-ı muhteremlerin yaşadıkları şehirlerde kadılık yaptığını, adaletle hükmettiğini dile getirmiş, böyle necip bir ailenin evlatlarına haksızlık yapılmasını içine sindirememiştir.

*Ey kadri yüce bir ocağın kârı sefâlet
Ey fahri yüce bir otağın vâri felaket
Ey nûru yakîninde ayân fazlı saâdet
Ey bedr-i cebîninde nişân hâl-i sadâkat
Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet*

*Dün gittim o söngün yuvanın hâlini gördüm
Bîçâre yetim bir yığın etfâlini gördüm
Göz ağlatıcı öz yakıcı kâlmı gördüm
İdbâre dönen devletin ikbâlini gördüm
Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet*

*Haksızlık ile olmada ikbalları pâ-mâl
Hayretle bakıp ettim ilâhi bu ne ahvâl
Bir kûşe-i virânda garip bir sürü etfâl
Kan yaş akıtıp gözden okudum bunu derhâl
Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet*

*Tam yedi asırlık o fahîm o ulu ecdâd
Hâkimlik bu ele gelmişte komuş ad
Hem bîatını hem zâhir olup âleme üstâd*

İşte bugün ânındır olan bu yetim evlâd

Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet

Zâlim yesün emvâlini mazlumlar el açsun

Hâkimler işin görmez ya kime kaçsun

Açsın o yanık bağrını Mevlâ'sına kaçsun

Kaçsın o yetim var ise Allah'ına kaçsun

Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet

Tam dört senedir bâb-ı adâlette süründük

Adlin yüce nâmına bakup adle büründük

Nâçar boş el hem kara yüz ye'se büründük

Haklı talebi müdde-i kâzibe döndük

Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet

Her nâkes ü nâdânın işi bitmede Yâ Rab

Bî-keslerin efkâmı göğe yetmede Yâ Rab

Devrin işi mazlumlara cevretmede Yâ Rab

Haklı hakkı ferdâya koyup gitmede Yâ Rab

Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet

Hak sâhibi âciz diye ekmek mi dilensün

Zâlimlerin alçak dişi mazlûma bilensün

Vicdân u hamîyyet ne için kim zedelensün

Lâyık mı ki adlin yüce nâmı lekelensün

Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet

Zâlimleri kahretse n'olur pençesi adlin

Adliyle söner kahrocağı var ise zulmün

Adliyle kıyam etmededir varlığı dehrin

İnsaf ederek şöyle düşün adlini Hakk'ın

Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet

*Bak mâziye müstakbeli koy hâlî araştı
 İm'ân ile aç çeşmini her yanı dolaştır
 Âdilleri hâtırda tutup bir sıralaştır
 Vicdânına el koyda özün Hakk'a ulaştır
 Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet*

*Sen kesme ümîd sıdk ile azminde devam et
 Ayrılma vefâ hakkını kadrince tamâm et
 Bir câhid-i adl ol da zulüm kâmuna kâm et
 Ah eyle **Hulûsî** bu âh ile bu yâda kıyâm et
 Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet.⁴⁷⁶*

Osman Hulûsi Efendi yöneticilik makamına geçip adaletle çalışmayan devlet adamlarının adaletsizliğine tahammül edemeyip şu şekilde feryat etmektedir:

*Çekil artık adâlet sadrını kirletdin ey gâfil
 Yeter ma'sûm ümmet kurtarıversin mezâlimden⁴⁷⁷*

Osman Hulûsi Efendi “Devrin işi mazlûmlara cevretmede Yâ Rab” mısraında da bozulan toplumun adalet anlayışının, çarpıklığın insan ruhlarına sirayet ettiğini, bunun da hüküm verenler tarafından yanlış sonuçlar doğurduğuna işaret etmektedir. Ayrıca zalim ve zulmedenin sonunun perişan olacağını buyurmakta, bu olayda bu işin daha erken vuku bulması için niyaz ve temennide bulunmaktadır. Her şeyin, bütün varlığın ayakta durma esasını adalete bağlamaktadır. Biz de iç âlemimizde, işimizde, ailemizde, etrafımızda adaletten yana olalım, âdil-i mutlak olan Allah (c.c.)’ın rızasını kazanalım.⁴⁷⁸ Osman Hulûsi Efendi dünyanın adaletle ayakta kaldığı hakikatini şu şekilde dile getirmektedir:

476. Ateş, *Mektûbât*, s. 107-109.

477. Ateş, *Dîvân*, s. 420.

478. Musa Tektaş, “Doğruluk Kurtuluştur”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 110, Aralık 2009, s. 29.

*Zâlimleri kahretse n'olur pençesi adlin
Adliyle söner kahrocağı var ise zulmün
Adliyle kıyam etmededir varlığı dehrin
İnsaf ederek şöyle düşün adlini Hakk'ın
Vicdan ise âlemde bu mu hakk-ı adâlet.*⁴⁷⁹

4. Cemiyet Nizamı

İhramcızâde gibi Osman Hulûsî Efendi'nin bütün derdi de toplumsal barışı, birlik ve beraberliği ayakta tutmaktı. Hutbelerinden birinde kardeşliği tesis etmenin ve toplumsal dayanışmayı sağlamanın gereğini bizlere şu şekilde hatırlatmaktadır: “*Ey Cemaat-i müslimin! Sakın hiçbir ferde karşı husumet beslemeyin. Nerede bir gerginlik görür ve hissederseniz onu kaldırmak ve onları barıştırmak çarelerini araştırınız. Yalan haram olduğu hâlde ara bulmak için yalan söylemek de caizdir. Çünkü dargınlık Müslümanlığın ruhu olan vahdete ve kardeşliğe aykırıdır.*”⁴⁸⁰

Osman Hulûsî Efendi insanı içerisinde yaşadığı çevreyle bir bütün olarak değerlendirir. Yaşadığımız çevreye dikkat etmemiz gerektiğini bizlere şu şekilde hatırlatmaktadır:

“*Ey Cemaat-i Müslimin!*

Müslümanlık demek; ahlâk demektir. Peygamber sallallahu aleyhi vessellem Efendimiz'in ahlâk hakkındaki tavsiyeleri sayılamayacak kadar çoktur. Bunlar bize açıkça gösterir ki; bir Müslüman, namazına orucuna nasıl dikkat ederse, ahlâkının güzel olmasına da öylece çalışacaktır. Kalıbını ve kalbini temizleyerek, ahlâkın en yüksek basamağına çıkmaya çalışmak, her Müslümanın en mühim ve esaslı vazifelerindedir. İnsan kötü huylardan ne kadar uzaklaşır, iyi huylarla ne derece muttasıf olursa, insanlığı o nisbette yükselir. Ahlâken düşkün olan bir adam, gece gündüz durmayıp ibâdet etse, yine noksandır, yine onda hayır yoktur.

479. Ateş, *Mektûbât*, s. 109.

480. Ateş, *Mektûbât*, s. 410.

Ey Müslümanlar bilmiş olunuz ki, düşüncelerimizin, işlerimizin, duygularımızın, bulunduğumuz muhitin, birlikte yaşadığımız insanların ahlâkımız üzerinde çok mühim tesiri vardır. Ahlâkın fenalaşmasında veya iyileşmesinde en mühim âmil; amel bunlardır. Dikkat buyurunuz ki güzel işlerde alıştığımız, iyi insanlar arasında düşüp kalktığımız zaman, düşüncemiz, duygularımız, kalbimiz daima, güzel, temiz ve doğru olur; fakat kötü işlerle meşgul olur, fena insanlarla düşüp kalkar, kötü yerlerde yaşarsak fikrimiz fenalaşır, duygularımız ve kalbimiz bozular ve kötülüğe doğru gideriz. Çünkü, ahlâk geçici ve sârîdir. İnsan göre göre, içinde buluna buluna, fenalığa alışır; gittikçe onun fenalığını görmez olur. Zira işlerin duyguya düşünceye tesiri vardır. Öyle ise; ey cemaat-i müslimin, işlerimize, konuştuğumuz insanlara, içinde yaşadığımız muhite iyi dikkat etmemiz icap eder. Ahlâkınızı bozmamak için dost edineceğiniz kimseleri iyi tetkik ediniz, ahlâkından emin olmadığınız kimselerle düşüp kalkmayınız. Fena muhitlerde bulunmayınız. Güzel ahlâklı, temiz kalpli insanlarla oturup kalkınız ve biliniz ki ahlâkı temiz ve yüksek insanlarla düşüp kalkanlar, onların güzel huylarından mutlak alırlar. Öyle adamlarla görüştüğünce ilme, fazilete, sevgi ve arzuları artar. Bilmediklerini öğrenirler, hiç olmazsa fenalıktan uzak kalırlar ve kendi iyi huylarını muhafaza ederler. Halbuki fena huylu adamlarla kötü muhitler böyle değildir. Bunlar kendilerine yaklaşanları tıpkı kendileri gibi yapmak ve kendilerine benzetmek isterler. Adam, ne olacak, diye diye insanı baştan çıkarırlar, İnsanın ahlâkını bozarlar, eskârını karmakarışık ederler, zihnini bulandırır. Hiç bir şey söylemeseler bile yine onlarla oturup kalktığınca onların itiyatlarını alır. Kendisinin hiç haberi yokken onların kötü ahlâkı, kötü işleri, kötü düşünceleri kendisine de sirâyet eder; uzun zaman onları göre göre artık nazarında fenalığın ehemmiyeti kalmaz. Başkalarının daima büyük günah yaptıklarını gördükçe kendi yaptığı günahlara hiç nazarıyla bakmaya başlar. Derken gittikçe büyük günahların da hükmü kalmaz, böylelikle, evvelce çirkin ve ayıp gördüğü şeyleri sonra sonra kendisi de yapmaya başlar.

Bakınız! İnsanın bu hâlini Hazret-i Peygamber sallallahu aleyhi vessellem efendimiz ne güzel bir misal ile anlatmıştır. Efendimiz buyuruyorlar ki: “Temiz ahlâklı insanlarla oturup kalkan, temiz muhitlerde yaşayan insanlar, güzel kokular satan bir adamın yanında oturanlara benzer; böyle adamlar ya o güzel kokulardan bir koku alır, yahut biraz koku sürünür veyahut, hiç olmazsa, orada

oturduğu müddetçe duyduğu güzel kokularla kalbi ferahlanır, gözü gönü açılır. Fena insanlarla düşüp kalkanlar da mezbelelikte körük çeken bir adamın yanında oturan bir kimse gibidir. Böyle bir yerde oturan insan behemehâl zarardadır. Çünkü; ya bir kıvılcım sıçrayıp elbisesini yakar, yahut bir pislik bulaşır veyahut oradan yayılan fena kokulardan müteessir olarak hastalanır.”

Öyle ise, ey cemaat-i müslimin! İnsan, fena ahlâkta olan sözleri, muhabbetleri başkasına zarar getiren kimselerle düşüp kalkmamalı, fena muhitlere yanaşmamalıdır. Din ve dünyaya ait işlerde kendilerinden istifade umulan güzel huylu insanlarla düşüp kalkmaya çalışmalı ve böylece ahlâkını muhafaza etmeli ve daima ahlâken yükselmenin yollarını araştırmalıdır.”⁴⁸¹

Osman Hulûsî Efendi'nin mücadele verdiği toplumsal hastalıkların başında rüşvet gelmektedir. Rüşvet alana da rüşvet verene tepki göstermektedir. Rüşvetin yaygınlaşmasından aşırı derecede rahatsızlık duymaktadır. Hutbelerinde, sohbetlerinde ve mektuplarında cemiyetten bu illetin sökülüp atılması için mücadele vermektedir. Rüşvet olduğu yerde kalkınmanın sağlanamayacağını, huzurun kalmayacağını, cemiyet hayatının alt üst olacağını ve bereketin kaybolacağını haykırmaktadır. Rüşvet alıp vermekten kaçınmak konusundaki nasihatlerinden birine yer vermemiz uygun olacaktır:

“Rüşvet demek haklıyı haksız, haksızı haklı çıkarmak için verilen bir şey demektir. Bu maksatla bir şey vermek de, almak da, bunların arasında vasıta olmak da haramdır. Büyük bir günahtır. Azim bir cinâyettir. Evet bile bile haklıyı haksız yapmak, haksızı haklı çıkarmak büyük bir cinâyettir. Cinâyeti irtikab edebilmek için çok hissiz, son derece vicdansız olmak lazımdır. Bunu yapanlar şüphe yok ki haktan ve vazife hissinden, insanlık duygularından tamamen uzak kimselerdir. Bu yüksek duygulardan uzaklaşmamış olan bir adam mümkün değil bu günahı yüklenmez. Bunun içindir ki Peygamberimiz Efendimiz (s.a.v.) bunlara lanet etmiştir. Bunların rahmet-i ilâhiyeden uzak olduklarını söylemiştir. Bunun ne ağır bir şey olduğunu düşünüyor musun? Allah'ın rahmetinden uzak olmak bir insan için ne büyük bir hüsrandır. Bunun sonu şüphe yok ki azab-ı ni-randır. Acaba hak ne demek olduğunu bilen ve buna hiyanetin cezasına iman et-

481. Ateş, Mektûbât, s. 160-162.

miş olan bir Müslüman, rüşvete cesaret edebilir mi? Allah'ın rahmetinden uzak kalmışların cezası dünyada rezil ve sefil olmak, âhirette de ateşe atılmaktır. Ey Allah'a ve Peygambere imanım var diyenler! Hak ve vazifenin ne kadar yüksek ve mukaddes olduğunu iyi düşünün. Allah'ın emirlerini, Peygamberin öğütlerini kalbinize yerleştirin. Allah'a ve Peygambere ve milletinize hıyanet etmeyin. Şunu da muhakkak biliniz ki her ne suretle olursa olsun haksızlık etmek, haksızı haklı yapmaya çalışmak; hem Allah'a hem Peygambere ve hem de millete karşı hıyanettir. Meşru olmayan bir sebeple kardeşinin hakkını elinden almak, yahut rüşvetle bir haksızı haklı göstermek cinâyettir, zulümdür. Bu maksatla rüşveti veren de alan da, rüşvete vasıta olan da bu cinâyet ve zulümde müşterektir. Başkasının hakkını kendinin yapmaya çalışan yahut aldığı para ile yalan şahitliği yapan, haklıyı, haksız gösterenler düşünmüyorlar ki; o mal o para bâkî değildir. Düşünmezler ki böylelikle kazanılan mallar mahvolup gidecek ve bunların günahları lanetlenmiş olarak kendilerinin boyunlarında kalacaktır. Haksızlıkla zengin olan, rüşvetle para kazananın sonu yoktur. Öyleleri bu hıyanetlerinin, bu zulümlerinin, bu vicdansızlıklarının cezasını, hiç şüphe yok ki, dünyada da görürler âhirette de görürler. Hesabı süratli ve "ahkâmü'l-hâkimîn" olan Allah böylelerini cezasız bırakmaz. Hakkını bil, hakkına razı ol. Haksızlıktan sakın, vazifene iyi sarıl. Vazifeni kirletme, kötü işlere ve haksızlığa vasıta olma. Şunu da muhakkak bil ki bir hesap günü vardır. O günde herkes yaptığından hesap verecek, herkes ettiğini bulacaktır. Mazlumlar, zalimlerin yakasına sarılıp haklarını isteyecek. Herkese 'Nereden kazandığı ve nereye sarf ettiği' sorulacak o gün ne mülk ne paranın hatta ne ananın ne babanın ne de evlâdın faidesi yoktur. O gün insanı kurtaracak olan şey, yalnız temiz kalp ve doğruluktur."⁴⁸²

Rüşvet, hırsızlık, yalan, hile, haset ve gıybet gibi hastalıklardan kurtulmanın yolu Hulûsi Efendi'ye göre iyilerle beraberliktir. Sosyal hayatta mutlu ve başarılı olmanın yolunu Osman Hulûsi Efendi arkadaş seçiminde görmektedir. O salihlerle beraber olmaya önem vermekte, seçkinler zümresine katılmaya davet etmekte, faziletli şahsiyetlerle birliktelik sergilemeye çağırmaktadır:

"Her zaman iyilere mukârn ol, kötülerden ictinâp et. Kişinin mîyârı mukârn olduğu kimsedir. Mezbeleden dâima fenâ, attar dükkânından ise iyi koku intişâr

482. Ateş, Hutbeler, s. 201-203.

eder. *Filânın oğluyum filân yere müntesibim diye dâvada bulunma. Zâhirî edebin, mânevi kemâlin âyinesidir. Bir şîşeye ne korsan onu gösterir. Bir kimseye bir şey tavsiye edeceğin zaman evvelâ nefesine tatbik et, kabul eder ise halka da söyle. Nefsinin kabûl etmediği bir şeyi başkalarına söylerken Allah'tan utan.*"⁴⁸³

Osman Hulûsi Efendi bizleri gönül ehli olmaya, ehl-i Hak namıyla anılmaya, onlarla birlikte olmaya şu şekilde davet etmektedir.

Dünyâda azîzlere etdi yoldaş

Ukbâda niçin uzağa atsın

Hamd eyle bu lutfâ Hulûsî dâim

*Dâim seni ehl-i Hakk'a katsın.*⁴⁸⁴

Osman Hulûsi Efendi'nin Ankara'da bulunduğu bir sırada bir genç ders talep etmek maksadıyla görüşmek ister. O gencin babası bir kan davasında öldürülmüştür, içinden intikam duygusunu henüz atamamıştır. H. Muhyiddin Tütüncü; "*Efendim bu genç sizinle bir şeyi görüşmek istiyor.*" der. O zaman Osman Hulûsi Efendi "*Kimdir?*" diye sorar. H. Muhyiddin Tütüncü; "*Efendim bu genç Balabanlı Zeynel Ahmed'in oğlu.*" der. Hulûsi Efendi şefkatle nazar ederek; "*Oğul, baban şehit oldu, bize çok hizmetleri vardı. Baban Şamil Efendiden sonra, Balaban'da ikinci kapımızdı. Ne zaman caminin inşaatı için Balaban'a gitsek, bir de bakardık ki Ahmet Emmi yanımızda. 'Efendim çayımızı, içmeden mi gideceksiniz' der, bizi evine götürürdü.*" buyurur. Bu sözler, o gencin gönlünü meşgul eden intikam duygusunu silip yok eder. "*Oğul, baban şehit oldu.*" deyince, gönlünde bir şey kalmaz. Sanki Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.)'in Veda Haccında sahabe-yi kiramın üzerinden kan davasını kaldırdığı gibi, Osman Hulûsi Efendi de orada o gencin gönlünü temizler. Sonra da ders tarif eder.⁴⁸⁵

Maneviyat önderleri etrafındaki insanların kurtuluşuna vesile olur, onları yanlış duygu, düşünce ve hareketlerden kurtarmak için çalışır, zaman zaman ikaz ederler. Osman Hulûsi Efendi 1960'lı yıllarda Bala-

483. Ateş, *Mektûbât*, s. 2.

484. Ateş, *Dîvân*, s. 358.

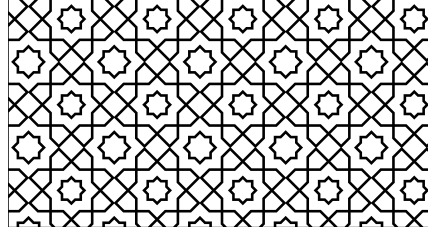
485. Tektaş, "Güzellikler Tablosu", *Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 147, s. 26.

ban Kasabasına Şeyh Abdurrahman-ı Erzincanî Camii ve Türbesi'nin inşaatına başlar. Balaban halkından cami civarında evi olan bir kimse, kendi kendine yapılan işe itiraz edip *“Hulûsi Efendi bu kadar masraf edip cami/türbe yaptıracağına Balaban'a içme ve sulama suyu getirtseydi daha iyi olurdu”* diye söylenir, içinden geçirir.

O gece rüyasında üç kişi gelir bu kimseyi alır yüksekçe bir yere çıkarırlar. Üç kişiden yaşlı olan zat, *“Büyüklerin işine karıştı, Allah dostuna itirazda bulundu bunu buradan atalım”* der. En genç olanları, *“Efendim bir hatadır yapmış, pişman olur, bir daha yapmamaya söz verirse, bu defalık hoşgörün, bağışlayın”* der. Yaşlı olan zat, *“Peki o zaman”* der. Kurtulma sevinciyle o kimse uyanır. Aradan yıllar geçer bu hatırasını H. Hamideddin Ateş Efendi'ye anlatır. H. Hamideddin Ateş Efendi o kimseye; *“Büyükler camiyi de yapar, suyu da getirir. Sabırlı olanlar, büyüklere tâbi olanlar dünya ve ahirette kazanır. Bakın Gökpınar Sulama Projesi Hulûsi Efendi (k.s)'nin bürokratik çaba ve himmetiyle tamamlandı. Bu beldelerimiz sulama suyuna kavuştular, tarım ileride daha da gelişecek.”* buyurur. Âşık Feymani de bir medhiyesinde Hulûsi Efendi'yi şöyle tanımlar:

*Gelmiş bir ulu şehire
Çıkmış bir yüce sefere
Kir bahrine düşmüşlere
Kaptandır Seyyid Hulûsi.*⁴⁸⁶

486. Musa Tektaş, “Temiz Asıl Temiz Nesil”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 148, Şubat 2013, s. 30-31.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DARENDELİ ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ'NİN

İHVANINI İRŞAD USULÜ

Osman Hulûsi Efendi içerisinde yaşadığı toplumun anlam haritasına dikkatimizi çekerken, müritlerinin toplumda karanlıkları izale eden birer aydınlık meşalesi olmalarını istemiştir. Mensup olduğu Hâlidîyye geleneği çerçevesinde mürit-mürşid ilişkisinin muhabbet temelinde şekillenmesini ve müritlerinin kalb hayatlarını tanzim etmeyi hedeflemiştir. Rabıta, sohbet ve zikir Osman Hulûsi Efendi'nin muhabbet derslerini yürütürken müritlerinin kıvama ermesini sağladığı temel ölçütlerdir. Nefsin arzularını kontrol altında tutarak kalbin uyanışı sağlamak istemiştir. İşte biz de bu bölümde Osman Hulûsi Efendi'nin insana sahip çıkma metodunu ele alıp değerlendirmek istiyoruz.

1. Mürşid-i Kâmilin Konumu

İhramcızâde'nin yanında ömrünü huzura kavuşturan Osman Hulûsi Efendi hayata İhramcızâde'nin hassasiyetlerini gözeterek bakmaya çalışmıştır. İhramcızâde müridin teslimiyetini ve mürşidin kalitesini

öngörürken, Osman Hulûsi Efendi de mürşidin ehliyetli olmasını elzem görmektedir. İhramcızâde de Osman Hulûsi Efendi de tasavvufu bir nazariye olarak görmemiş, tasavvuf ilminin bir muamele ilmi olduğuna dikkat çekmişlerdir. Çünkü onlara göre tasavvuf, kâl ilmi değil hâl ilmidir. Aşk olmadan, dertlere giriftar bulunmadan, vicdanın sesini duymadan, Hakk'a sadakat göstermeden tasavvuf gerçeğine erişilir mi? Onların beyanına göre tasavvuf uzun ve ince bir yoldur. Tasavvufi hayat kişinin kendi başına yaşayabileceği bir süreç değildir. Tasavvufu yaşayabilmenin yegâne şartı bir tasavvuf rehberine şiddetle ihtiyaç duyulmasıdır. Mürşid-i kâmilin kılavuzluğunda yol alan dervişin kesafetten letafete, kesretten vahdete, gedalıktan sultanlığa doğru yol alacağı belirtilir. Bu çerçeveden hareketle amansız hayat yolculuğundan müşkilatını asan kılmak isteyenlere gönlünü Hak dostlarının pak nazarına bağlamalarını, Hak dostlarının yolunda toprak kadar mütevazı olmalarını, Hak dostlarını Allah'ın lütfu olarak görmelerini şu şekilde tavsiye etmektedir:

Bir pâk-nazara bağla gönül pâyına hâk ol

*Her mes'elenin müşkilinin halli bu müşkilden içindir*⁴⁸⁷

Hulûsî âsitân-ı yâra yüz koy hâk-i pây ol kim

*Bu devlet lutf-ı Hak'dır âsitân-ı bâb-ı vuslatdır*⁴⁸⁸

Osman Hulûsi Efendi Allah dostlarına kuru muhabbeti öngörmez. Muhabbetin gereğini yerine getirmeyi salık verir. Hak dostlarının kapısına varanların o kapının kulpuna sımsıkı tutunmasını, o kapının feyzinden istifade etmesini, geçip gitmekte olan ömrün bir Hak dostunun irşadına nail olarak değerlendirilmesini istemektedir. Mürşid-i kâmillerden istifadeninse ancak onlara intisap ile gerçekleşeceğini belirtir. Muhataplarına intisabın kıymet-i harbiyesinden bahseder ve sevenlerini derviş olmaya davet eder. İnsanın nefsine galebe çalıp iyiliklere

487. Osman Hulûsi Dârendevî, *Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, İstanbul 2006, s. 66.

488. Ateş, *Dîvân*, s. 66.

ve güzelliklere ulaşabilmesi için her zaman bir rehber ihtiyacı vardır. O rehber Peygamber Efendimiz ve onun vârisleri olan âlimlerdir.⁴⁸⁹ Hulûsî Efendi rehberin önemini şu ifadeleri ile belirtir:

*Bir gün gelir bu hayât-ı âlem hayâl olur
Dehrin nesi varsa cümle pâ-y-mâl olur*

*Her demi zevk ile geçen eyyâmın
Âkıbet encâmı fırkat u melâl olur*

*Sermâyeti saâdet bilip saâdete er
İkbâl ü idbâra dönüp izmihlâl olur*

*Bir kâmilin eteğın tutup da murâda yet
Kâmil eteğın tutan ehl-i kemâl olur*

*Devlet o ki olmaya zevâl ana
Devlet sanma anı ki anda zevâl olur*

*Pîrin kapısında hâk et **Hulûsî** yüzün
Tahkîkan anı bil ki makbûl-i Zü'l-Celâl olur⁴⁹⁰*

Mürşid-i kâmile intisabı ahitleşme olarak gören, müntesiplerinden ahdine sadakat göstermelerini dile getiren Osman Hulûsî Efendi, gülzara ermek için gözyaşı dökmeyi, Hakk'a mahrem olabilmek için varlık kisvesinden soyunmayı, Hak pazarında kazanç elde edebilmek için güçlü sermayeyle pazara varmak gerektiğini, Allah'ın boyasıyla boyanmaya, irfan dünyasına varmaya, tevhidin hakikatini elde etmeye, marifet ve sırlar ilmüne vakıf olmaya davet ederken adeta yalvarırcasına yakarmakta ve bizleri hamlıktan kurtulup kemale ermeye, intisabın hakkını vermeye davet etmektedir.⁴⁹¹

489. Kadir Özköse, "Osman Hulûsî Efendi'nin (k.s.) Tasavvuf Anlayışında 'Mürşid-i Kâmil'", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 200, Haziran 2017, s. 30-33.

490. Ateş, *Dîvân*, s. 83.

491. Özköse, "Osman Hulûsî Efendi'nin (k.s.) Tasavvuf Anlayışında 'Mürşid-i Kâmil'", s. 30-33.

*Dost rengine boyan da bu rengi bırak ki
Boyanmaksızın rengine ol yâra varılmaz*

*Tevhîd-i maârif ile pâk olmadın ey dil
Sır vermeğe bir vâkıf-ı esrâra varılmaz⁴⁹²*

Osman Hulûsi Efendi'ye göre intisabın başarılı sayılması ancak mürşid-i kâmile olan muhabbet ve birliktelikle sağlanabilir. Vahdet tecrübesi ancak mürşid-i kâmile gerçekleşen halvetin kemaline bağlıdır. Dervişlik suretperestlik değildir. Dervişlik merasime indirgenemez. Dervişlik şekil ve görüntüden ibaret olamaz. Dervişlik “len terânî” sırrına ermek, yâr ile sohbe dalıp ağyâr ile alakayı kesmektir. Derviş miraç tecrübesine koyulur, vuslat tecrübesine kendini hazırlar, ruyetullaha nail olmak, dost cemaline meftun hâle gelmektir. Dervişlik varlık kisvesinden aşk ve şevk ile soyutlanmayı gerektirir. Mürşid-i kâmilin rahmet nazarına nail olan derviş müşahede terbiyesi görmüş, nereye baksa Hakk'a nazar kılar olmuştur.⁴⁹³ Böylesine ilkesel yaklaşımları ortaya koyan Osman Hulûsi Efendi şu dizelerinde tasavvuf yolunda şansa yer bırakmaz, dervişin anı gereğince değerlendirmesini ister:

*Kûşe-i vahdetimiz halvetimiz yâr iledir
Sarmışız sînemize vuslatımız yâr iledir*

*Sorma zâhidlere bilmez “len terânî” sırrını
Tûr-ı Eymen'de nihân sohbetimiz yâr iledir*

*Okuduk Mushaf-ı hüsnündeki “ev ednâ”yı
Ol sebebden nazar-ı rü'yetimiz yâr iledir*

*Dağılıp varlığımız cümle tarîk-ı aşkda
Pây-mâl oldu olan rif'atımız yâr iledir*

492. Ateş, *Dîvân*, s. 94.

493. Özköse, “Osman Hulûsi Efendi'nin (k.s.) Tasavvuf Anlayışında ‘Mürşid-i Kâmil’”, s. 30-33.

*Nere baksa görünen dost yüzüdür dâdemize
Vechin âşüftesiyiz hayretimiz yâr iledir*

*Kapısı kulluğudur başda saâdet tâcı
Bir hakîr bendesiyiz izzetimiz yâr iledir*

*Nazar-ı himmetidir yoksa **Hulûsî** anın
Biz kimiz bu lutf-ı bî-minnetimiz yâr iledir⁴⁹⁴*

Osman Hulûsî Efendi'nin dünyasında tasavvuf sevgi diline sahiptir. Muhabbet dersiyle kazanılan incelikler kişiyi tasavvuf yolunda dertli ve iştiyaklı kılar. Muhabbet hayreti doğurur, hayret makamına erenler Hakk'a hayran ve ilâhî tecellilerle mestan olurlar. Mürşid-i kâmile intisap insanı adeta muhabbet halesine dönüştürür. Mahviyet bilincine eren müridin derdine derman olur. Mürşidine muhabbet rabitası kuran müritler her daim mürşidini görmek diler, mürşidine hasret müritleri deli divane kılar. Mürşidinin suretine değil sîretine sevdalanan müritler mürşid-i kâmilin sohbetinden demlenmek, dinlenmek ve dertleşmek isterler.⁴⁹⁵ Şöyle ki:

*Bu gözlerim ermek diler dâdârını görmek diler
Pâyına yüz sürmek diler ey yâr-ı sâdık yâr yâr⁴⁹⁶*

Akıcı üslubu, anlam derinliği, âteşîn sadası ve doludizgin nidasıyla Osman Hulûsî Efendi *Dîvân*'ında tasavvufun sevdiğine erişme yolu olduğunu söyler. Tasavvuf yolculuğunda menzil-i maksudun semt-i yâr olduğunu söyler. Feryad u figanlarının Arş'a yükseldiğini, mürşitlerini tevfk-i Hak olarak gördüklerini oldukça candan bir söylemle dile getirmektedir.⁴⁹⁷ Der ki:

494. Ateş, *Dîvân*, s. 84.

495. Özköse, "Osman Hulûsî Efendi'nin (k.s.) Tasavvuf Anlayışında 'Mürşid-i Kâmil'", s. 30-33.

496. Ateş, *Dîvân*, s. 42.

497. Özköse, "Osman Hulûsî Efendi'nin (k.s.) Tasavvuf Anlayışında 'Mürşid-i Kâmil'", s. 30-33.

Tevfîk-i Hak'dır pîrimiz

Oldur yâr-ı sâdıkımız

El-hak bizim tarîkımız

Semt-i yâra doğru gider

Yolundadır yolluğumuz

Hâliyledir hâlliğimiz

Herkes bilir kulluğumuz

*Semt-i yâra doğru gider*⁴⁹⁸

Tasavvufun hem tahalluk hem de tahakkuk boyutuyla şeriat, tarikat, marifet ve hakikat makamlarını hakkıyla gerçekleştirmeyi hedefleyen Osman Hulûsi Efendi bu zorlu yolculukta mürşid-i kâmilin rehberliğine ne denli ihtiyaç hissedildiğini bu ve benzeri şiirleriyle bizlere derinden hatırlatmaktadır. Mürşid-i kâmiller onun beyanıyla Peygamber Efendimiz'e müştak şahsiyetlerdir. Peygamber Efendimiz'in ahlâkına benzemeye ve onun yol ve yordamıyla müritlerini Hakk'a kulluğa layık hâle getirmeye çalışmaktadırlar. Mürşid-i kâmiller müritlerine dışarıdan birşeyler vermekten çok kendilerindeki fitrat asaletini ortaya çıkarmanın derindedirler. Hulûsi Efendi'ye göre mürşid-i kâmiller müritlerini kendilerine bende değil Hakk'a kul edebilmenin derindedirler.⁴⁹⁹

Osman Hulûsi Efendi tasavvufi terbiyenin salahiyeti için bir mürşid-i kâmilin rehberliğini, bir mânâ erinin nazarına ermeyi, bir üstadın sohbetini, bir bilene eşlik etmeyi zorunlu görmektedir. Gönülün coşkunluğu, vicdanın salahiyeti, kişinin istidat ve yeteneği, aklın işlevselliği tasavvuf yolunda gereklidir ama bunlar tek başına yeterli değildir. Tasavvuf yolu zorlu bir süreçtir. Kemâlât yolculuğunda türlü türlü imtihanlar yolcuyla beklemektedir. Bu yolun haremileri, yol kesicileri, engelleri, sıkıntıları ve zorlukları oldukça fazladır. Tasavvuf yoluna çıkan yolcu uyanık olmalı, bir bilene eşlik etmeli, kılavuzu sağlam olmalı, yolu en iyi bilen bir üstada yaranlık etmelidir. Çileli ve zorlu bir

498. Ateş, *Dîvân*, s. 90-91.

499. Özköse, "Osman Hulûsi Efendi'nin (k.s.) Tasavvuf Anlayışında 'Mürşid-i Kâmil'", s. 30-33.

yolculuk, zirveye tırmanış, yokluk tepesine yükseliş olarak addedilen tasavvufî riyâzetler çilelidir ve sabır gerektirmektedir. Bir yandan akıl kuvvetini diğer yandan ruh kuvvetini gerekli kılmaktadır. Bu hususu Hulûsi Efendi *Dîvân*'ında şu şekilde dile getirmektedir:

Bir pîre kul olmaya gülüm yokluğunu bilmeye

*Yüz yıl dahi yaşasa gülüm dervîş olası değil.*⁵⁰⁰

Dervişlik tasavvufî hayatı yaşayarak öğrenmektir. Dervîş, önce kendi iç dünyasında fırtınalar yaşar. Dervişlik sanatında kişi nefesine paye vermez. Nefsini kendi halinde bırakmaz. Nefsinin arzulara bel bağlamaz. Nefsini İslâm'ın nuruyla nurlandırır. Nefsine iman eri olması için sıkı bir denetim uygular. Nefsinin arzu ve isteklerine karşı mücadele verir; sürekli nefsini muhasebe eder, nefsiyle hesaplaşır ve nefsinin seyrini her zaman murakabe eder. İnsanın kendisiyle yüzleşmesi, zaaflarını kabul etmesi, noksanlıklarının farkına varması ve onları tamir etmesi zorlu bir süreçtir. Işıltılı ortamları, kalabalıkları, şirin gözükmeyi ve kendini ispatlamayı seven nefis yalnızlıktan, kendisiyle yüzleşmekten ve kendine bakmaktan hoşlanmaz. Başkasını suçlamaya alışkın nefis kendini nasıl suçlayabilsin? Başkasına hükmeden nefis kendini nasıl emir kulu haline getirebilsin? Çirkinliği başkasında gören nefis kendi çirkinliğini nasıl görsün? Ömrünü arzularının peşinde koşarak tüketen bir nefis ulvî dava uğruna nasıl başkoyabilsin? İşte böylesine şırmarmış, kibirlenmiş, haddi aşmış ve kendini ilahlaştırmış nefsin iman kıvamına ermesi, İslâm ahlâkına bürünmesi ve mana seyrine koyulması sıkı bir eğitimden geçmesine bağlıdır.

Sarmadan yâri yâr olamazsın

Vermeden vâri vâr olamazsın

Kisve-i aşkı giyde dervîş ol

*Soymadan âri yâr olamazsın.*⁵⁰¹

500. Ateş, *Dîvân*, s. 397.

501. Musa Tektaş, "Dervîşâne Beyitler", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 38.

Hak dergâhında makbul bir kul olmak isteyen bir müşid-i kâmilin elindeki asayı tutması gerektiğinden bahseden Osman Hulûsi Efendi,⁵⁰² müşid-i kâmil olmadan yol alınamayacağını şu şekilde dile getirmektedir:

*Müşid elin tutmayan
İkrârlığa yetmeyen
Varını terk etmeyen
Dervîş olası değil.⁵⁰³*

*Hâtır şen olmuş ol n'idem
Dil gül-şen olmuş ol n'idem
Yârsız geçerse bir demim
Cânsız ten olmuş ol n'idem*

*Halvet deme şol halvete
Olmuş izâfet kesrete
Vahdet deme şol vahdete
Hep sen ben olmuş ol n'idem*

*Dost gayrını yâd etse dil
Dil deme dil adını sil
Bir yârdan özgeye gönül
Kim mesken olmuş ol n'idem*

*Varlık libâsın soymaya
Hem âr u ırzı koymaya
Bir pîre cândan uymaya
Hâs ma'den olmuş ol n'idem*

502. Ateş, *Dîvân*, c.I, s. 25.

503. Ateş, *Dîvân*, c. I, s. 400.

*Fer'inden asla yetmemiş
İcmâli fasla yetmemiş
Dil mezraında bitmemiş
Bir harman olmuş ol n'idem*

*Sahrâda Kays-ı zû-fünûn
Aşk derdine olmuş zebûn
Yardıkaçça Ferhâd bî-sütûn
Hep şîven olmuş ol n'idem*

*Âşık merd oğlu merd gerek
Cân ten ser-â-pâ derd gerek
Dost zülfüne dil-bend gerek
Ter dâmen olmuş ol n'idem*

*Yâr derdi olmayan beden
Rûhsuz gezer giymiş kefen
Cân mürgüne urmuş resen
Bir reh-zen olmuş ol n'idem*

*Saçdın **Hulûsî** bir güher
Toplar anı ehl-i hüner
Cân sevdiğinden bî-haber
Ten yek ten olmuş ol n'idem.⁵⁰⁴*

Bahsi geçen dörtlüklerden de anlaşıldığı üzere Osman Hulûsî Efendi, bizlere insanın bir mürşid-i kâmil'in ta'lim ve terbiyesine girmesi gerektiğini, gerçek dervişliğin bir mürşide intisap etmekte olduğunu, ayrıca bir pîr'e uymanın, tâbi olmanın candan ve samimî olması gerektiğini anlatmaktadır.⁵⁰⁵ Mürşid-i kâmile duyulan gereksinimi bu şekil-

504. Ateş, *Dîvân*, s. 195-196.

505. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 252.

de ortaya Osman Hulûsi Efendi, mürşid-i kâminden istifadenin yolunu ise şu şekilde ortaya koymaktadır:

*Dilberle dem berâber derd ü elem berâber
Cân ten o dilber oldu bilmem ki nem berâber*

*Mevlâ da yâr-ı Mecnûn Leylâ da yâr-ı Mecnûn
Sahrâ da yâr-ı Mecnûn gezdikçe gam berâber*

*Gül derdli gonca derdli yâr benden önce derdli
Şol derdli nice derdli derd ile em berâber*

*Men zâr edince dilber bakıp da hande eyler
Yârsızca Ab-ı Kevser olsa n'idem berâber*

*Bahtın Hulûsî yâver yâr oldu ol dilâver
Elde sabûh u sâgar ol gonca-fem berâber.⁵⁰⁶*

Öyle ki Osman Hulûsi Efendi, maneviyat yolculuğunda Hızır ile beraber âb-ı hayâta ulaşan bahtlı insanlardan sayarak kendinin de âb-ı hayât sırrıyla beraber olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

*Hızır ile buldum hayâtı ben sırr ile erdim ana
Ben âb-ı hayât aynıyım aynım bana ayân imiş.⁵⁰⁷*

Mürşid-i kâmilin kalbi uçsuz bucaksız bir deryaya benzer. Sonsuz bir aşk deryası olan mürşidin kalbi ilâhî tecelli dalgalarıyla sürekli dalgalanmakta ve coşmaktadır. Muhabbetullah bu deryanın beslenme kaynağı, marifetullah bu deryanın cûş u râha gelmesidir. Feyz-i ilâhî ile dolup taşan mürşidin gönlünde Hak sevdasından başka bir duygu bulunamaz. Hakk'ın rızasına gönül veren mürşidin irşadı bir diriliş muştusudur. Hakikati gösteren bir ayna, menzil-i maksuda ulaştıran bir rehber, zulme darbe indiren bir balyoz, küfrün karanlıklarını dağıtan bir kandil olur.⁵⁰⁸

506. Ateş, *Dîvân*, s. 48.

507. Ateş, *Dîvân*, s. 119.

508. Musa Tektaş, "Âb-ı Hayât Çeşmesinden Bir Yudum", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 10, Sayı: 49, Mart-Nisan 2004, s. 35.

Osman Hulûsi Efendi'ye göre mürşid-i kâmil âleme hak nazarıyla bakar, gaflet uykusuna dalanları uykularından uyandırır, manen ölmüş ruhları iman aşısı ile hayata dönüştürür, atalete koyulan tembel isimlere dirilmenin yolunu açar. Mürşid-i kâmil tüketen değil kazandıran, bezdiren değil rahatlatan, çıkmaza sokan değil kurtuluşa sevk eden, dalalete çağıran değil hidayet rehberi olan, günaha dalan değil amel-i salihlerle ömür süren bir kıymettir. Mürşid-i kâmiller merhametli, muhabbetli, ünsiyet ehli, aşk yolcusu, mana üstadı ve hakikat savaçısıdır.⁵⁰⁹

Feyz-i nazarı pîr-i meyin eyledi ihyâ

*Doldu dil-i dîvâneye envâr-ı muhabbet*⁵¹⁰

diyen Osman Hulûsi Efendi sevgiden yoksun insanı ölü olarak nitelemektedir. İnsanı diriltten aşk muştusudur. Âşığın nazarında sevgili de sevgiliye kavuşmak da hayat iksidir. Sevgiliyi hatırlatan her şey, sevgilinin bulunduğu ortamlar, ayak bastığı topraklar, sevgilinin ayağının tozları âşığın gözünü ve gönlünü şenlendirmektedir. Sevgilinin ağzı da dudakları da mecazî anlamda âb-ı hayattır. İnsanın ağzı yeme içme ameliyesi, konuşma yetisi ve tat alma duygusuyla bir tür hayat nişanıdır. Mürşid-i kâmillerin irşadı, iman telkini ve feyizlerinin aktarılması daha çok mübarek ağızlarından dökülen sözlerle olmaktadır. Mürşid-i kâmilin dudakları sevenlerine diriliş imkânı sağlar. Mürşidin dudaklarının değmesi sevdiklerine can çeşmesi olur. Mânen ölü hâlde bulunanlara mürşidin bûsesi bir hayat öpücüğü konumuna gelmektedir. Hz. İsa'nın ölüleri diriltten mucizesi gibi mürşid-i kâmiller de mânen ölmüş olanları iman iksiri ile mânen diriltmekte, dertlerine derman olmakta, manevî hastalıklarını tedavi etmektedir. Hükümdarın iki dudağı arasından çıkan ferman idam mahkûmunun bağışlanmasına sebep olabileceği gibi mürşid-i kâmillerin bûsesi de mahkûm edilen suçluların affedilmesine yol açmaktadır. Siyah saçlar kesreti sembolize ederken bûse vahdeti temsil etmektedir. Aşk şarabı ve ilâhî aşk bâdesi âb-ı hayâta benzetilirken, aşk şarabının kırmızılığı aşkla hâsıl olan hararet ve iştiyaka, aşk şarabının

509. Ateş, *Dîvân*, s. 80.

510. Ateş, *Dîvân*, s. 27.

sıvı oluşu sükûn, teskin ve vuslat hâline işaret etmektedir. İnsanın iç dünyasındaki kalbi, ruhu, sırrı, hafa ve ahfası varlığın vahdetine müteveccih olduğu halde, insanın ten dünyası, bedeni, nefsi ve maddesi kesret âlemine ait bulunmaktadır. Ten dünyasına, nefsin cenderesine ve mâsivânın girdabına kapılan kişi, İskender gibi ten dünyasının karanlığında yolunu kaybedip gönlü hayat suyuna ulaşamamaktadır.⁵¹¹ Osman Hulûsi Efendi'ye göre mürşid-i kâmilin mübarek dudaklarından süzülen hak sözler sevenleri açısından adeta bir ferman konumundadır. Bu tür yaklaşımlarıyla Osman Hulûsi Efendi müridin ölümsüzlük sırrına erişeceğini şu şekilde dile getirmektedir:

Tâlib-i la'l-i lebin çeşme-i hayvân-ı hadrâyı istemez

*Ey ne cânsın ki her dem yoluna cânlar fedâ.*⁵¹²

Ey la'l-i lebi çeşme-i hayvân sana hayrân

*Ey kand-ı şeker-rîzi güher yâr-ı muhabbet.*⁵¹³

Kalbin kendine meftun olduğu sevgilisini ararken hakikat şehrine uğradığından bahseden Osman Hulûsi Efendi, kalbin her şeyden soyutlanıp sevgilinin izini bulacak emarelere koyulduğunu dile getirmektedir. Âşıkların hası başka güzellere nazar eden değil sevgilisinden başkasına bakmayan âşık-ı sadıktır. Başka yüzlere ve öteki gözlere iltifat etmeyen âşıklık için sevgilinin yüzü adeta bir âb-ı hayâtıdır. Sevgilisi olmadan âşiğe Kevser bile lütfedilse onun susuzluğu ve hasreti dindirilemez. Sevgilisiz varlığı mutsuzluk sayar, her şeyin ancak sevgilisi ile anlam kazandığını düşünür.⁵¹⁴

Harem-i Şerifte ihvanıyla Altınoluk'un karşısında oturdukları esnada, Osman Hulûsi Efendi buyururlar ki: *“Namaz kılarken bulunduğumuz yerden Kâbe'ye yönelmek mecburiyetindeyiz. Her nerede olursak yön tayini şarttır. Fakat Harem-i Şerif'e girdiğimiz zaman yön tayini ortadan kalkar. Her taraftan*

511. Tektaş, “Âb-ı Hayât Çeşmesinden Bir Yudum”, s. 34.

512. Ateş, *Dîvân*, s. 13.

513. Ateş, *Dîvân*, s. 26.

514. Tektaş, “Âb-ı Hayât Çeşmesinden Bir Yudum”, s. 35.

namaza durulabilir. Bir mürit de “fenâ fillâh” makamına ulaşmış olsa dahi, yine kendisini o makama ulaştırıran mürşidini edeben unutmaması gerekir.”⁵¹⁵

Hulûsi Efendi’ye göre Allah katında kendisinden razı olunan biri olmak isteyen kişinin kâmil bir mürşidin elini tutması, ondan el alması, elini onun eliyle beraber kılması gerekmektedir. Böylesi bir bağlılık sayesinde derviş kendisini yetiştirmiş olur. İşte o zaman ibadeti, zikri, fikri ve ameliyle Allah’ın razı olduğu kullardan olur. Bu gerçeği Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

Makbûl-i dergâh-ı Hakk olmağa istersen rızâ

Bir mürşid-i kâmilin elindeki asâyı tut

Var ehl-i Hakk’a hizmet et bî-taleb ü bî-garaz

“Seyyidü’l-kavmi hâdimuhum” emr-i Habîb-i Kibriyâ’yı tut⁵¹⁶

Mürşid-i kâmilin ilim, irfan ve hikmet esasına tutunmak Hakk’ın dergâhında kabul görmenin en önemli işaretidir. En büyük mertebe ubudiyet sırrına ermektir. Kulluk şuuruna sahip olan, ibadetlerini kusursuz bir şekilde yerine getirmeye çalışan ve Allah’ın emir ve yasaklarına harfiyyen uyan kulun yegâne beklentisi Rabb’imizin şu hitabına mazhar olmaktır: *“Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O’ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabb’ine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir.”⁵¹⁷* En büyük mutluluk ve en tatlı huzur Hakk’ın dergâhına girmeye nail olmaktır. Hakk’ın yüce dergâhına varmanın en kestirme yolu peygamberlerin otağına varmak, Peygamber Efendimiz’in ashabını örnek almak, Peygamber Efendimiz’in yegâne varisleri olan âlimlerin, âriflerin, evliya ve asfiyanın meclislerine katılmaktır. Müritlerini yetiştirmede başarılı olan mürşitlerin en temel özelliği hem kâmil hem de mükemmil olmalarıdır.⁵¹⁸

515. İsmail Palakoğlu, “Hac İbadeti ve Kutsal Yolculuk”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 55, Ocak-Şubat 2005, s. 13.

516. Ateş, *Dîvân*, s. 24.

517. Hebâ olmadan ömr tarîk-i Mustafâ’yı tut

518. Abdülmecit İslâmoğlu, “Ömür”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 117, Temmuz 2010, s. 11.

Bir kâmil mürşidin huzurunda bulunup matlubuna ulaşan bir ehl-i dilin hâlini Osman Hulûsi Efendi beyitlerinde şu şekilde anlatmaktadır:

Gördüm ki lihyende nûr-ı zâhir

Ol Tûr-şecer misâl-i bâhir

Bildim ki o mecma'-ı kemâlât

Kılmış bu atabeyi mükâfât

Kendi gibi seni de kâmil etmiş

Tâlibini matlûbuna vâsıl etmiş

Beyhûde değilmiş çektiğin renc

Feth olmak içinmiş varsa bu genc

Eyyûb misâli sabrı kâmil

Eyledi bu visâle seni nâil⁵¹⁹

Osman Hulûsi Efendi *Dîvânı'nın* sonunda yer verdiği nesep silsilesine dair manzumesinde ne denli asil bir soydan geldiğine işarette bulunmaktadır. Seyyidler soyu diye nitelendirdiği nesep silsilesinde dedesi Ahmed Hilmi Efendi'nin mânevî derecelerine işarette bulunmaktadır. Dedesinin ilm-i bâtın şehrine vardığını ve manevî ilim sırlarına âşina olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Benim Seyyid Hulûsî gerçek adım

Rızâ-yı Hak durur özge murâdım

Kılırsa lutf edip Rabbım hidâyet

Neseb silsilemi edem hikâyet

Babam Seyyid Hasan Feyzi Efendi

Ki nesl-i pâk-i Ahmed Nakş-bendî

519. Ateş, *Dîvân*, s. 322-323.

Ana peder Seyyid Ahmed Hilmi

*Dahi feth olmuş idi bâtın ilmi*⁵²⁰

Mürşid-i kâmillerin en temel vasfı aşk ve muhabbettir. Muhabbet bilinç, şuur, irade ve tavır gerektirmektedir. Hayvanî dürtülere kendini kaptıranların muhabbet dersinden asla nasibi olmaz. Aştan habersiz olanlar bir bakıma insanlıktan mahrum kalanlardır. Osman Hulûsi Efendi aşağıdaki beyitte bu gerçeğe şu şekilde dikkat çekmektedir:

Sîret-i hayvânî insân etmeğe sa'y eylegil

*Seni insân edecek kâmil-i insâna eriş*⁵²¹

Osman Hulûsi Efendi'ye göre hidayet yolunun öncüleri, irşat makamının gerçek temsilcileri muhataplarının hayvânî niteliklerini ehlileştirilmekte, süflî hasletlerini ulvî hasletlere dönüştürmekte, kabalıklarını giderip nezaket ehli olmalarını sağlamaktadırlar. Mürşid-i kâmiller âdetta birer avcı mesabesinde dirler. Onlar ince sanatlarıyla en vahşi hayvanları bile yakalayabilmekte, özel hünerleri ile onları uysallaştırmakta, efsunlu sözleri ile onları teskin edip vahşilikten kurtarmaktadırlar. Diğer yandan mürşid-i kâmiller hazık doktorlar konumundadırlar. Diğer doktorlarda bulunmayıp onları tedavide kullandıkları tek reçete aşk ilacıdır. Aşk ilaç ve merhemiyile kalb ağrısını dindirir, gönül sancısını teskin eder, umutsuz ve kendilerinden hayır gelmez denilen insanları hayra dönüştürürler. Bu hakikati Hulûsi Efendi şöyle dillendirir:

Tabîb-i hâzıkı bul yâreni arz eyle teslîm ol

*Anı tîmâr eder ne vech ile dermâna lâyıksa*⁵²²

Nefes-i Rahmânî âlemin varlık sebebidir. Rabb'imiz âlemi hubbî teveccühle vücuda getirmiştir. Âlemde aslolan sevgidir. Eşyanın varlık sebebi sevginin tezahürüdür. Gerçek sevgi karışksız, katıksız ve tortusuz olan sevgidir. Gerçek sevgi acıyı bal eyler, zehri şeker eyler.

520. Ateş, *Dîvân*, s. 430.

521. Ateş, *Dîvân*, s. 120.

522. Ateş, *Dîvân*, s. 267.

Gerçek sevgi sevenlerde ne gam ne de keder bırakır.⁵²³ Hulûsi Efendi, *Dîvân*'ındaki bir gazelinde kalbini aşkla yakıp küle çeviren, kararını elden alan sevdanın sahibi sayesinde, onu gönül tahtına mihmân ettikten sonra acıların tatlı olduğunu şöyle dile getirir:

Gördüm yüzünü hâr-ı dilim hep güle döndü

Akdı gözümün yaşı revân bir sele döndü

Aşkıyla düşüp kalmadı hiç sabr u karârım

Yandı oda bu hâne-i kalbim küle döndü

Göz göz edüben sînemi ey dost bu firâkın

Her zahmı sadâ vermesi sanki dile döndü

Âh eyleyli inleyeli bu dil-i vîrân

Gül-şende figân eyleyici bülbüle döndü

*Dil tahtına şâh edeli zâtım **Hulûsî***

*Şâd oldu gamı semleri sükker bala döndü*⁵²⁴

Hulûsî Efendi bir gazelinde ilâhî tecellinin gerçekleştiği gönüllerde yer alan sevgililere ve sevgilere dikkat etmeyi önermektedir. Gönül hastalıklarının çaresini yine Allah dostu olan gönül erlerine gitmekte bulmaktadır. Bir hazine gibi olan gönlün anahtarı da Allah dostlarındadır.⁵²⁵ Çoğu kere gönül darlığının dünya varlığından kaynaklandığını; gönlümüzü Allah'ın razı ve hoşnut olmadığı sevgilerle doldurmanın gönlümüzü hasta kıldığını şu şekilde dile getirmektedir.

Ağyârı koy ol meclis-i dil-dâra götürme

523. Musa Tektaş, "Sevgi Gönüllerde Açan Çiçektir", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 98, Aralık 2008, s. 19-20.

524. Ateş, *Dîvân*, s. 291.

525. Mehmet Akkuş, "Dostların Yüzü Parlak Gönlü Pak Olsun", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 110, Aralık 2009, s. 10-11.

526. Dostun bulunduğu meclise, gönül hanesine onun hoşlanmadığı sevgilerle dolu olarak gitme. Kâmillerin meclisine gittiğin zaman dünyevî olan her şeyi dışarıda bırak. Kargaları da bülbül sanıp gül bahçesine götürmemen gerektiği gibi.

*Bülbül sanuban zâğî o gül-zâra götürme*⁵²⁶

Bu derdine bir çâre ara bul da tabîbi

*Nâ-mahreme derd-i dili tîmâra götürme*⁵²⁷

Kur dost ile pâzârını al sat tek ü tenhâ

*Bîgâneye sır verme o pâzâra götürme*⁵²⁸

Yak cânını aşk oduna tâ ki yanakalsın

*Ferdâya anı yakmağa şol nâra götürme*⁵²⁹

Açdırmak için bâbını bu genc-i derûnun

*Var ârife nâ-mahrem-i esrâra götürme*⁵³⁰

At yok olacak varını bir vara eriş kim

*Varı yok olan varını ol vara götürme*⁵³¹

Yek bakışla etmeğe bu seng-i dili kîmyâ

*Bul bâsiri bînâsı yok ebsâra götürme*⁵³²

Cân u dili pâk eyle de cânâna fedâ kıl

*Nâ-pâkleri pâk dil-i didâra götürme*⁵³³

-
527. Dosttan başka sevgilerin gönülde yer etmesine bir çare bul. Bunun için bir gönül doktoru/insan-ı kâmil ara. Durdine çare diye, gönül sırlarına vâkıf olmayan kişilere gidip onlardan derman bekleme.
528. Hakikî dost ile pazar kurmaya bak. Onunla tek başına ve tenha vakitlerde mânevî alış veriş yap. Yabancılarla sır verip onları o pazara götürme.
529. Aşk ateşini tutuştur da canını onunla yak. Böylece bu dünyada yanıp yok olasın da yarın âhirette cehennem ateşinde yanıp yakılmayasın.
530. Gönül hazinesinin kapısını açtırmak için bir ârife/insan-ı kâmile teslim ol. Mânâ sırlarına vâkıf olmayanlara gidip onlarla dostluk kurma sakın.
531. Bu dünyada yok olup gidecek olan varlıkları bir kenara bırak. Öyle bir varlığa eriş ki, varlıkları yok olmaya mahkûm olan mal ve mülkünü ona götürme.
532. Taş gibi olan gönülleri bir nazarla yumuşatacak olan el-Basîr olan Allah'a yönel. Allah'ın nuruyla bakan kâmil insanların hüsnü nazarını al. Basiret sâhibi olmayan nazarlardan uzak ol, manen kör olanlara gidip onlarla dostluk kurma.
533. Gönülünü ağıyar sevgisinden ve dilini kötü sözlerden tertemiz eyle de sevgilinin uğrunda onu fedâ eyle. Gönülü temiz olmayanları, gönülü ve yüzü tertemiz olanlara/sohbet meclisine, kâmiller huzuruna götürme.

*Ağyâr kim imiş yâr kim imiş eyle tefekkür
Bil yârını bu sözleri ağyâra götürme⁵³⁴*

*Hulûsî ağart yüzünü de dosta revân ol
Halvetgeh-i dil-dâra anı kara götürme.⁵³⁵*

Osman Hulûsi Efendi'nin *Dîvânı*'nda ilk manzume “peydâ” redifli yedi beyitlik bir gazeldir. Bu manzumede, kendi şahsında tüm Müslümanlara “Ey gönlüm” diye hitap etmektedir. Muhataplarının gönül dünyasına seslenen Osman Hulûsi Efendi, burada kalp gözüne, dosta, seher vaktine, gözyaşına ve gönülden gelen “âh”a değinmektedir. Hayırla anılmayı, bu gökkubbede hoş sada bırakmayı, sadaka-yı cariyeler edinmeyi öngörmektedir.

*Gönül nefesine hâkim oluben eyle zafer peydâ
Ziyâsı kalbi rûşen kılmağa et bir kamer peydâ*

*Bu göz ile görülmez rü'yet-i dil-dâre ey gönlüm
Edegör bir bakışda dostu görmeğe basar peydâ*

*Gönül pasın silip at cümle pâk olsun için dışın
Hakâyık gevherine et derûnunda makarr peydâ*

*Figân ü zâr edip tâ subha dek akıt gözünden yaş
Derûnunda edegör aşk ile âh u şerer peydâ*

*Dil-i bî-mârına dermânı gözle fecr-i sâdıkdâ
Kamu derde devâlar bahş olur vakt-i seher peydâ*

534. Ey dost! Gerçek dost kim düşman kim bunları iyice düşün. Gönül dostunu bul da, bu sözlerimi başkalarına/hâlden anlamayan avamlara götürme.

535. Ey Hulûsî bu dünyadan yüzün ak olarak dostun huzûruna git. Cenab-ı Hak'la baş başa kalınacağı kıyâmet gününde kapkara bir yüzle mahcup bir şekilde Onun huzûruna varma. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 245.

*Oturtub ey gönül tahta o Yûsuf meh-likâyı çün
Erişdirsın hemen Ya'kûb-ı zâra bir haber peydâ*

*Hulûsî ismini yâd etmeğe ihvân u yârânın
Fenâ dârında et sen kudretince bir eser peydâ*⁵³⁶

Hulûsî Efendi şiirin ilk beytinde kişinin kendini yetiştirecek mürşidi aramasının ne denli mühim bir vazife olduğunu hatırlatmaktadır. Gönle seslenen Hulûsî Efendi, gönlün zafere ulaşmasını ve başarılı olmasını nefsin hâkim olmasına, nefsin isteklerini yerine getirmemesine ve nefsin boyun eğmemesine bağlamaktadır. Işığı ve nuru ile gönlü aydınlatacak bir ayı yani mürşid-i kâmilî bulmaya davet etmektedir. Nasıl ki ay geceleri aydınlatırsa mürşid de karanlık gönülleri nurlandırır ve aydınlatır.⁵³⁷

Dünyada hak ve batıl mücadelesi, iyi ile kötünün kavgası, iman ile küfür mücadelesi kesintisiz devam etmektedir. Hak davasına baş koyanlar, iyilik yolunda mesafe katedenler, iman yurdunda konaklayanlar ancak nefsin hâkim olanlar, nefsinin bayağı arzularına engel olanlar ve iradesini hayra kanalize edenlerdir. Allah erleri Hak Teâlâ'nın kendilerine kaldıramayacakları yükler yüklemeyeceğine imanları tamdır. “Yardım ve zafer ancak mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah katında”⁵³⁸ olduğunu bildikleri için Allah erleri ömürleri boyunca rızâ-yı Bârî'yi kazanmak için çalışırlar, buna mani olacak tutum ve sözlerden kaçınarak, Hak'tan başkasına gönül vermezler.

Manzumesinde Osman Hulûsî Efendi gönülleri aydınlatacak dolunay kalitesinde bir ışık kaynağına ihtiyaçtan bahsetmektedir. Sahte ışıklara, göz boyayan aydınlatmalara kanılmaması gerektiğini belirttiikten sonra aydınlık kisvesine bürünmüş zifiri karanlıklara dikkat çekmektedir.

536. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

537. Rasûl Kesenceli, “Can Veren Pervaneler’de Hulûsî Efendi’nin ‘Peyda’ Redifli Gazeli”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 119, Eylül 2010, s. 23.

538. 2/Âl-i İmrân, 126.

Mum misali kısa mesafeli aydınlatmalara değil uzun menzilli güçlü ve daimi ışık kaynaklarına itibar etmektedir. Sahte şeyhleri mum ışığına, hakikat erlerini dolunaya benzetmektedir. Sezai Karakoç'un ifadesiyle; "Bilen bilir, ay insanın kalbiyle ilgilidir. Güneş gözlerimizi kamaştırır, ama ay esrarlı bir gecede, yüreğimizi yerinden oynatır."⁵³⁹

Manzumede "kamer"den kasıt kısaca mürşid-i kâmillerdir. Mürşid-i kâmillerin vazifesi müntesiplerini birer hakikat kameri olarak marifetullah bilincine erdirmek, tasavvufi irşad yöntemini egemen kılmaktır. Zât-ı ilâhîyyenin tecellilerine mazhar olan mürşid-i kâmiller yapay ışıklar, kısmi aydınlatmalarla oyalanmaz, onlar ışığı bitmek tükenmek bilmeyen sonsuz bir nûra, göklerin ve yerin nuru olan Allah'a⁵⁴⁰ kavuşmak derdine düşmüşlerdir.⁵⁴¹

Mürşid-i kâmiller kendilerini değil candan bağlı kaldıkları Peygamber Efendimiz'i gündeme getirirler, kendilerine değil Peygamber Efendimiz'e tabi olunmasını isterler. O nedenle mürşid-i kâmiller Muhammedî nura aynalık yapan ve Muhammedî nurun âleme yansımalarını sağlayan isimlerdir. Şeyh taslakları gibi onlar asla kendilerinden bahsetmezler, kendilerinden nakletmezler, kendilerini hâşâ peygamber yerine koymazlar. Onlar yol kesicilere, haramilere, hakikat düşmanlarına imkân ve fırsat vermezler. Hulûsi Efendi rehberi seçerken bu hususu özellikle vurgulamakta ve bir anlamda insanları uyarmaktadır. Şöyle ki:

Nice kuttâ'-ı tarîk mürşidlik eyler iddiâ

Müddeîler çoğalış hep resm ü âdetler gelir

Hükm-i Kur'ân'a uyup sünnete kılmaz ittibâ

Kendi butlânından uydurma dalâletler gelir

Biz yakın olduğumuz müddetçe diyâr-ı küfre

539. Sezai Karakoç, *Samanyolunda Ziyafet*, Diriliş Yay., İstanbul 2008, s. 37.

540. 24/Nûr, 35.

541. Abdülmecit İslâmoğlu, "Paslı Gönüllerin Dermanı Âh", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 115, Mayıs 2010, s. 11.

542. Ateş, *Dîvân*, s. 89.

*Türlü zahmetler doğar türlü nedâmetler gelir.*⁵⁴²

Tarih boyunca tasavvuf yolunun bezirgânları, sahte kahramanları, istismarcıları eksik olmamış, Allah yolunun yol kesicileri olmuşlardır. Sahte şeyhler kurdukları pusularla insanları hak yoldan uzaklaştırmışlardır. Batıl davalarını, süflî arzularını ve sapkın emellerini gerçekleştirmek için mürşid-i kâmillere taş atmışlar, hakikat erlerine düşmanlık etmişlerdir. İnsanların samimi duygularıyla oynamışlar, bid'at ve hurafelerin yayılmasına çanak tutmuşlardır.⁵⁴³

Ümmet-i Muhammed'in kurtuluşu ilim erbabını rehber edinmeye, Hak dostlarını örnek almaya, salihlerle beraber olmaya bağlıdır. Kendilerinden din, diyanet, insanlık ve erdem dersi alınacak insanlar sıradan birileri değil seçkin ve kâmil zatlar olmalıdır. Hak dostları sadece sözleri ile değil aynı zamanda duygu, düşünce, davranış ve hâlleriyle de etrafına örnek olurlar⁵⁴⁴ Dervişlerin zulmetten nura, karanlıktan aydınlığa, şaşkınlıktan istikamete yönelmeleri müntesip oldukları mürşid-i kâmillerin irşadıyla gerçekleşmiştir. İnsanlığın hakikat yolunu mürşid-i kâmillerin himmeti ve rehberliğiyle bulacaklarını Osman Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

Bir kâmilin eteğın tutup da murâda yet

*Kâmil eteğın tutan ehl-i kemâl olur.*⁵⁴⁵

Osman Hulûsî Efendi şeyhinin huzurunda tevazu kanadını sermekte, dergâhın eşiğinde oturmakta, bir kenarda şeyhinin nazarına nail olmayı dilemektedir. Mürşidinin ayağının tozunu gözlerine sürme çekmektedir. Mürşidini Peygamber Efendimiz'in varisi olarak görmekte, saygıda kusur etmemekte, derinden hürmet göstermekte ve davasına

543. Şimşirgil, "es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s.) ve İnsan", s. 74-75.

544. Abdülmecit İslâmoğlu, "Fenâdan Bekâya", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 127, Mayıs 2011, s. 12.

545. Ateş, *Dîvân*, s. 83.

546. İslâmoğlu, "Fenâdan Bekâya", s. 12.

baş koymaktadır.⁵⁴⁶

Şöyle ki:

Pîrin kapısında hâk et Hulûsî yüzün

*Tahkîkan anı bil ki makbûl-i Zü'l-Celâl olur.*⁵⁴⁷

Derde derman olacak tabib arayışına Hulûsî Efendi şu şekilde dikkat çekmektedir:

Geldin bu ile sen garîb ol bâğ-ı dosta andelîb

*Bu derdine bul bir tabîb zahm-ı dilin tîmâr ola*⁵⁴⁸

Dost bağının bülbülü olmayı niyaz eden Osman Hulûsî Efendi, yaban ellerde kendini garip hissetmekte, asli vatanını arzulamaktadır. Üstadından gönül yarasını tedavi etmesini, derdine derman olmasını, kendisine yol göstermesini istemektedir. Gülistanda sevincinden ötüşen bülbülün nidası gibi İhramcızâde'nin gönül bağından beslenen Osman Hulûsî Efendi de dergâhın güzelliğini haykırmakta, intisabının gereğini yerine getirmektedir. Şeyhinden aldığı telkinle kendini acziyet makamında Rabb'ini uluhiyet mertebesinde görmekte, kendini hastalıklı ve bitap düşmüş bir halde Rabb'ini “Şâfi” olarak değerlendirmekte, kendini noksan ama Rabb'ini sonsuz kemalat sahibi olarak nitelendirmektedir.⁵⁴⁹

Allah yoluna baş koyan dervişin geçeceği menzilleri Osman Hulûsî Efendi bir gazelinde şu şekilde sıralamaktadır:

Şeyhin elinden bâde almak

Aşka giriftar olmak

Tecrîde girmek

Râbîta-i mevt yapmak

Kendini bu yola adamak

547. Ateş, *Dîvân*, s. 83.

548. Ateş, *Dîvân*, s. 6.

549. Abdülmecit İslâmoğlu, “Dost Bahçesinin Bülbülü Olmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 138, Nisan 2012, s. 13.

*Fânî âlemden geçip bâkî âleme varmak
 Aşk yolunda ilerlemek
 Masivâdan sıyrılıp varlığını Hakk'ın yoluna sarfetmek
 Bakâbillah mertebesine ulaşmak
 Çeşitli riyâzet ve mücâhedelerle nefsinin terbiye etmek.*

Osman Hulûsi Efendi dervişlik yolunun bu menzillerini gazelinde şu şekilde terennüm etmektedir:

*Dest-i sâkîden alıp sâfi şarâbı içegel
 Sûret-i hâle nazar eyleme sûfi içegel
 Seni bu hâl-i harâbdan götürürler bir gün
 Ölmeden öndin ölüp göçmeden öndin göçegel
 Hâl-i encâmını fikr eyle bu fânî evinin
 Geçmeden fırsat o bâkî eve bir yol açagel
 Sana vuslat yolunun rehberi aşkın yârın
 Ana yâr ol da ko ağyârını yârdan seçegel
 Ey **Hulûsî** ne ki var nakd-i hayâtın varın
 O güneş yüzlü nigârın ayağına saçagel⁵⁵⁰*

Şarap, tasavvufta İlâhî aşkı ve bu aşkın coşkunuğunu simgelemektedir. Şairler, coşkunluk ve neşe veren, sarhoş eden şarapla, insanı kendinden geçiren ve aklını, mantığını, şuurunu kullanmasına engel olan ilâhî aşk arasında ilgi kurmuşlardır. Ve kendilerini bu semboller üzerinden ifade etmişlerdir. Beyitte 'sâfi' ifadesiyle şarabın cinsi belirtilmiştir. Bu ifade; halis, temiz, katıksız şarap anlamına gelen şarab-ı nâb/mey-i nâb/ bâde-i nâb şeklinde değişik kullanımlarıyla da karşımıza çıkmaktadır. Şarab-ı nâb, tasavvufta mecâzen mâsivâ kayıtlarından arınmış, saf ilâhî aşkı sembolize eder.

550. Ateş, *Divân*, s. 170.

Şiirlerde “mey-i sâf” veya “mey-i sâfi” şeklinde geçen saf şarap, genelde sûfi kelimesi ile birlikte kullanılır. Hakk’a vâsıl olan kişiye, “sûfi”; yolda sülûka devam edene de, “mutasavvıf” denir; sûfi, vusûl; mutasavvıf usûl ehlidir. Sûfi kendi nefsinde fânî olmuştur, ancak Allah ile bâkîdir. Sûfi, nefsin alışkanlıklarından kurtulmuş, hakikatlerin hakikatine ulaşmıştır. Bu nedenle Hulûsi Efendi ilk şart olarak kişinin, sâkî ifadesiyle sembolize edilen, şeyhin elinden saf aşk şarabını içmesini ve aşk yoluna girmesini ister. Hakk’ın sırlarını anlamanın ilk şartıdır aşkın şarabını içmek.

Beyit içerisinde dikkat edilmesi gereken bir diğer sembol ise sâkîdir. Tasavvuf edebiyatında sâkî; mürşid, mürşid-i kâmil, şeyh, pîr-i kâmil, pîr-i tarikat, insân-ı kâmil gibi tasavvuf büyüklerini temsil etmektedir. Sâkî insanı nasıl maddî aşka götürürse, mürşid-i kâmil de tasavvufa intisâb eden kişiye İlâhî aşk yolunda yol gösterir. Ayrıca Hulûsi Efendi, beyitin içeriğinde sûfiye ‘sûret-i hâle nazar etme’ diyerek aşk yolunun ilk kuralını hatırlatmış olur. Hâl ehli; gerçeği bulanlar, marifete erenler, bu şekilde birliği yaşayanlardır. Sûfinin, aşk yolunda henüz hâl ehli olmadığı için, bu makamda olanların hâline nazar etmesi doğru olmaz. Çünkü bilmediği bir makamda yaşananları dikkate alması onu bu yoldan alıkoyabilir. Eskiler bu isteklerini, “Erenler, kâlimizi, hâle tebdîl eyle.” şeklinde ifade etmişlerdir.⁵⁵¹

Hulûsi Efendi gönüller tabibi olan mürşid-i kâmile beraberliğin müridi aşk denizine ulaştırdığının sırlarını bize şöyle anlatmaktadır:

Zerresi mihre erer katresi bahra erer

Bir aceb sırra erer feth olur esrâr-ı aşk⁵⁵²

551. Hüseyin Alpsoy, “Göçmeden Önce Göçegel”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 151, Mayıs 2013, s. 11-12.

552. Toz zerrelere güneşe yükselmesi ve damlanın ummana akması, kavuşmanın sırlarını bize anlatır. Ruhtaki bu kavuşma hissi ile her şey aslına gider, o zaman aşkın sırlı kapıları açılır.

Hulûsî dirlikde ol yâr ile birlikde ol

*Hoş dem-i dil-dâr ile açıla gül-zâr-ı aşk.*⁵⁵³

Eğitim bakımından sevginin ilk merhalesi ve ilk muhatabı dervişin mürşididir. İşte bu noktadan bakıldığı zaman yar ve benzeri diğer kelimelerle anlatılmak istenen, müridi terbiye ve irşad eden, onu ilâhî aşka yönlendiren onun mürşididir. Osman Hulûsi Efendi:

Yâr-ı ezeli oldur yârin güzeli oldur

*Envâr-ı tecellî oldur didâr-ı Karîbu'llâh*⁵⁵⁴

beytinde yârin ve ezeli yârin mürşidi Karîbullah olduğunu açıkça söylemektedir. Tasavvuf yolunun diğer sâlik âşıkları gibi;

Cân ver de Hulûsî var yürü şeyhini hak bil

*Kim bilmedi hak pîrini Hak'dan hazer etmez*⁵⁵⁵

diyerek müridin gönül idrakinde mürşidinin işgal etmesi gereken mevkiini dile getirir. Çünkü:

Tecellî eder ol Mevlâ cemâl-i yârdan âşıkâ

*Görünen ol gören oldur hemân âşıklara her an*⁵⁵⁶

Yârin cemalinden, yani sâlikin mürşidinin cemâlinden “Ol Mevlâ tecellî eyle” Öyleyse âşık mürit o cemâlin sahibini yâr bilecek, yâr görecek ve yâr diye sevecektir. Sâlike aşk'ı öğreten de bu yâr'dır.

Biz bu yağmâkâr-ı aşkı yârdan öğrendik dostlar yârdan öğrendik

Biz bu istiğnâ-yı şevki yârdan öğrendik dostlar yârdan öğrendik

Biz bu meydân içre ârdan vardan ayrılıp dostlar vardan ayrılıp

Yâr ile pâzâr-ı aşkı yârdan öğrendik dostlar yârdan öğrendik

553. Hulûsi senin o sevgili ile beraber olman sevginin en kutsal âmidir. Beraber olduğun, onu andığın, onunla dolduğun, ondan ayrı kalmadığın zaman gönlünde aşkın güzellikleri, vuslat güller açılır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 133.

554. Ateş, *Dîvân*, s. 274.

555. Ateş, *Dîvân*, s. 97.

556. Ateş, *Dîvân*, s. 225.

*Meylimiz sanman ki nân u ni'met-i dehre dostlar ni'met-i dehre
Biz bu tecrîd-i fenâyı yârdan öğrendik dostlar yârdan öğrendik*

*Kâkül ü zülfünden özge kaydımız yokdur dostlar kaydımız yoktur
Biz bu mestân-ı zevki yârdan öğrendik dostlar yârdan öğrendik.*⁵⁵⁷

Osman Hulûsi Efendi'ye vâizin (aklın) öğütlerine boş verdiren ve “dahi kendini koğduran” bu coşkun söyleyişin sebebi, vaizin görünüş ve idrakinin çok sathî, kuru, aşksız-şevksiz ve avâmî oluşudur. Derviş, aşkı ve pervasızlığını mürşid-i kâmil olan yâr'dan öğrenmiştir. Yâr'in öylesine canlı, şevkli, aşklı, derin, yüksek, görgü ve müşahedeye dayanan eğitim ve öğretimi, âşik dervişin gönül diline nazarı bilgi ve iddia sahibi vaizleri ve benzeri görüşte olanları “koğun!” dedirtmektedir.⁵⁵⁸

2. Mürid-i Sadık Olmanın Gereği

Osman Hulûsi Efendi tasavvufun en oldurucu, en erdirici ve vuslata ulaştırıcı en kısa yol olduğuna inanır. Sâliklerin aldıkları seyr u sülûk eğitimleriyle firaset, basiret, akıl ve kalb sahibi olduklarını dile getirir. Osman Hulûsi Efendi dervişin kendisini kâinata mensup bir birey olarak görmesi gerektiğini, kâinat kitabını gereğince okumasını, âlemi sömüren değil kâinata anlam kazandıran bilinçli bir varlık olmasını, eşyanın tesbihatına ortak olmasını, âlemdeki kozmik ibadetin seyri- ne katılmasını, mahviyet bilinciyle Hak'tan gayri hiçbir otoriteye bağlı kalmamasını hatırlatmaktadır.⁵⁵⁹ Gaflete dalmanın öldürücülüğünden bahseden Hulûsi Efendi uyanışa çağırmakta ve şöyle seslenmektedir:

Utan Hak'dan utan artık

Uyan artık uyan artık

Bu derd-i aşka yan artık

Uyan artık uyan artık

557. Ateş, *Dîvân*, s. 138.

558. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 245-246.

559. Kadir Özköse, “Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Dîvânı'nda Dervişlik Ahlakı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 21, Sayı: 164, Haziran 2014, s. 67.

Yönelip Kâ'betu'llâh'a

Sücûd et Hazretu'llâh'a

Ser-â-ser sıbgatu'llâha

*Boyan artık boyan artık.*⁵⁶⁰

Hulûsi Efendi'ye göre dervişlik uyanık olmayı gerektirmektedir. Basiret ve firaset sahibi konumuna gelen derviş, baş koyduğu yolun selametini düşünür ve derdinden hoşnut kalır. Çünkü dervişlik iddia makamı değildir. O dervişlik edebini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Kendini görmekten ve kendine paye vermekten vazgeçebilmek
2. Varlığımızdan soyunmak
3. Tüm kisvelerden sıyrılıp dervişlik kisvesine bürünmek
4. Aşk ateşinde yanıp yolun düz veya yokuş oluşuna bakmamak
5. Sevgiliye kavuşma uğruna her şeyi göze almak
6. Terk-i kâl kılıp kesb-i hâle bürünmek
7. Hamlıktan kurtulmak, aşk ateşinde pişip olgunlaşmak⁵⁶¹
8. Ağyârı dillendirmemek
9. Ağyâra bakmamak
10. Allah'tan başkasını hayal etmemek⁵⁶²
11. Gönül safiyetine bürünmek⁵⁶³
12. Fenâ makamına ermek⁵⁶⁴
13. Gönlü tecelligâh-ı ilâhî kılmak⁵⁶⁵

560. Ateş, *Dîvân*, s. 134.

561. Ateş, *Dîvân*, s. 123-124.

562. Ateş, *Dîvân*, s. 241.

563. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

564. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

565. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

14. Ahlâkî olgunluğa kavuşmak⁵⁶⁶
15. Hâl sahibi olmak⁵⁶⁷
16. Vuslat arzusuna koyulmak⁵⁶⁸
17. Kulluğu her şeyin üstünde tutmak⁵⁶⁹
18. Mürşid-i kâmilin nazarına nail olmak⁵⁷⁰
19. Mürşid-i kâmilin rengine boyanmak
20. Aşk oduna yanmak⁵⁷¹

Bir gün Gürün'deki Gökpınar Gölü'nün yanında sohbet edilirken Osman Hulûsi Efendi taşa yaslanır. Bunu gören bir isim, ceketini çıkarıp Osman Hulûsi Efendi'nin sırtına koymak ister. O da; "İstemez oğul" der ve hemen kalem defter çıkarıp bir şeyler yazmaya başlar. Osman Hulûsî Efendi bu yazdığı şiirinde dervişin nasıl olması gerektiğini, bir dervişin nelere dikkat edeceğini, dervişin yatıp kalkmasının, yiyip içmesinin, yürüyüp gezmesinin, gönül âleminin, hayatta karşılaştığı sıkıntı ve elemelere tahammülünün nasıl olacağını şu şekilde dile getirmektedir:

Dervişin yastığı katı taş gerek

Yediği eleksiz arpa aş gerek

Yolda yahn ayak açık baş gerek

Menzîl-i maksûda erem der ise

Yoklukta yürüyüp yüzü hâk ola

Su gibi eriyip özü pâk ola

Derd ile sînesi çak ü çak ola

Cemâli dilberi görem der ise

566. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

567. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

568. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

569. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

570. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

571. Ateş, *Dîvân*, s. 414.

Boyun vere her zahmete katlana

Sabır ede her acıya tatlana

Mihnet çeke yaya iken atlana

Hakikat güllerin derem der ise⁵⁷²

Dervîş olan âgâh olur

Her kârı zikru'llâh olur

Hep cümle varından geçer

Vâsıl-ı ille'llâh olur⁵⁷³

Mürşide varmadan, ona ikrar kılmadan, varını terk etmeden dervîş olunamayacağını belirten Hulûsi Efendi beyhude hayat süren gafillere acımakta, Allah yoluna baş koyan ve bu uğurda her şeylerini feda eden samimi mü'minleri tebci etmektedir.⁵⁷⁴

Dervîşliğin kuru iddia olmadığını ve dervîşe bedel ödettirdiğini beyan kılmaktadır.⁵⁷⁵ Dervîşlik edebini böylesi hassas ölçülere riayet olarak gören Hulûsi Efendi, müntesiplerini olma ve erme yoluna davet edip şöyle seslenmektedir:

Ağlayalım gece gündüz akıdıp göz yaşını

Erişe bir nazarı dâde-i giryânımıza

*Ey **Hulûsî** bizi ta'n eylemeğe kasd kılan*

Nazar etmez mi aceb aşk ile sûzânımıza⁵⁷⁶

Tarikat erbabının gözde olanları kadar sahteleri de bulunmaktadır. Tasavvuf yolunu istismar edenlere, dervîşlik kisvesine bürünüp baş-

572. Ateş, *Dîvân*, s. 282.

573. Ateş, *Dîvân*, s. 344.

574. Ateş, *Dîvân*, s. 354.

575. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

576. Ateş, *Dîvân*, s. 251.

kalarının iyi niyetlerinden faydalanmak isteyenlere rastlanmaktadır.⁵⁷⁷ Bunları maneviyat yolunun haramileri sayan ve şeyhlikten habersiz ve liyakatsiz isimlerin peşine takılmamak gerektiğini vurgulayan Osman Hulûsi Efendi bir gönül erinin kapısına varınca da o kapıya layık tavır sergilemeye, mürşid-i kâmillerin otağına yaraşır tutum içerisinde olmaya şu sözleri ile dikkat çekmektedir:

*Bugün vardım kurulmuş bezm-i gam hâl-i ferâgat yok
Birikmiş ehl-i fırkat cem'i hâtırdan alâmet yok*

*Oturmuş kimi almış kimi satmış bir pâzârlıkda
Kuru sevdâ peşinde yelmede artık nihâyet yok*

*Dedim maksûdunuz cem' eylemekken hâtırı hâlâ
Bozulmuş bir düzendir halvet olmuş hâl-i vahdet yok*

*Ne mâtem-hâne gaybet hâl-i vahşet sanki sohbetdir
Yiyip içmekdeler hep şart-ı ülfet terk-i külfet yok*

*Her iş erbâbı almış her metân meclise gelmiş
Bezenmiş meclis ammâ aşk ile tâb u tarâvet yok*

*Açarlar genc-i gaybetden saçarlar dürc-i kesretten
Dedim esbâbınız hoş lâkin esbâb-ı muhabbet yok*

*Oturdum her taraf gözden geçirdim cümleyi bir bir
Güzeller çok oturmuş bezme sultân-ı melâhat yok*

*Dediler cem'imiz Hak cem'idir hep bezm-i vahdetdir
Dedim deryâ o deryâdır velâkin dürr-i hikmet yok*

*Dediler pîr-i kâmilden el aldık ders-i tevhîdden
Dedim pîr kâmil ammâ ki mürîdde kesb-i himmet yok*

577. Ateş, Dîvân, s. 367.

*Tarîkat pîri hâşâ kimseyi ilhâda sevk etmez
 Ana teslîm olanda pîr-i râha hüsn-i niyyet yok
 Tarîkatdan tutup bir el hakîkat oldunuz muhtel
 Maârif kulmadınız hâl ki icrâ-yı şeriât yok
 Erişip fakr-ı tâmma “fakr u fahrî”den abâ giymiş
 Kamı bir pâk-dil bir merd-i meydân-ı kanâat yok
 Çıkıp meclislerinden anlara son söz vedâ etdim
 Hulûsî kûşe-i vahdet gibi semt-i selâmet yok⁵⁷⁸*

Osman Hulûsî Efendi gerek mektuplarında, gerek manzumelerinde gerekse hutbelerinde ve sohbetlerinde bir müridin dikkat etmesi gereken hususları şu şekilde sıraladığı görülmektedir:

1. Temiz bir itikat ve tam bir teslimiyet ile mürşide samimî bir şekilde bağlanmak, hiçbir dünyevî arzu ve istek içerisinde olmamak.
2. Şer’î hukuka ve mürşidine itirazı terk edip tüm zerreleriyle teslim olmak; Allah ve Rasûlullah’ın (s.a.v.) emirlerinden hiçbir zaman taviz vermemek gerekir.
3. Mürşide itiraz edilmemelidir. İtirazın çaresi yoktur, zararı ise müridin üzerine cari olan feyzin kapanmasıdır. Tedavisi de mümkün değildir. Bunun için de tüm emirlere harfiyen uymak gerekir.
4. Mürid kendi ahvâl ve durumunu mürşide açmalı onun tavsiyesi ve emirleriyle hareket etmelidir. Çünkü mürşid tabib-i hâzıktır. Müridin dertlerine ancak o çare olabilir.
5. Mürid, mürşidin söylediği sözleri tevil etmeden ve geciktirmeden yapmalıdır. Zira tevil ve geciktirme kendisi için zararlara sebep olur.
6. Mürşidin telkin ettiği zikir ve emirleri tam olarak uygulamak, fazlası ve azını yapmamak gerekir. Zira feraset-i şeyh Cenab-ı Allah’ın nurundandır.

578. Dârendevî, *Dîvân*, s. 128-129; Özköse, “Hulûsî Efendi (k.s.)’nin *Dîvân*’nda Dervişlik Ahlakı”, s. 68-69.

7. Mürid kendi nefsinin tüm yaratılanlardan aşağı görünüp hürmet ve tazimde kusur etmemelidir.
8. Müridin Hak'tan gayrı hiçbir talebi olmamalı, mürişinin emrine mûti ve münkad olmalı kıdemli olan müridana itaat etmelidir.
9. Mürid, münazara (tartışma), mübahase (bahse girme) ve cidali terk etmelidir.
10. Mürişide bir kimse bir sual ederse mürid söze karışmamalı müsaade edilmeden konuşmamalıdır. Konuşulmasına izin verilirse bulunduğu mecliste sesini kısarak konuşmalıdır.
11. Müride verilen bir işi mürid seve seve isteyerek cân u gönülden yapmalı; mürişinin bulunduğu yerde onun tavır ve hareketlerine göre hareket etmelidir.
12. Mürid, bedeni ve kalbiyle amel etmelidir. Sözle yapmamalıdır. Müridin sermayesi muhabbet ve teslimiyettir.
13. Mürid, lokmanın helalini aramalıdır. Haramdan uzak durmalıdır. Dili haramda olursa ameli vefâ etmez. Çok konuşmak ve ağıyar arasında bulunmak müride zarar getirir.
14. Müridin hâl, hareket ve tavırları tarik-i aliyyeye uygun olmalı, kendi hâli başkalarına örnek olmalı ki, bu sebeple diğer kimseler ona imrenerek tarik-i aliyyeye ilgi duyarlar.
15. Mürid, edeb ve âdâba riayet etmeli şeriat ve tarikata uymayan her türlü fiilden kaçınmalıdır.
16. Mürid, hiç kimseye sû-i zan beslememeli, kimseyi hakîr görmemelidir. Her iş, hâl ve durumda adaletten ayrılmamalıdır.
17. Mürid, mürişini en kısa zamanda ziyaret etmeli; ziyarete gidemeyecek durumda olanlara yardımcı olmalı; feyz-i Rabbanîden yararlanmayı bilmelidir.
18. Mürişine verdiği ahde göre davranmalı; riayetkâr olmalı, benlik duygusu ile hareket etmemelidir.
19. Mürid sohbetlere devam etmeli ve sohbet âdâbına göre hareket etmelidir.

20. İhvan, ihvanın derdiyle dertlenmesi gerekir. Çözümü mümkünse problemleri çözmesi, ihvana yardımcı olması ve can u gönülden sevmesi gerekir.⁵⁷⁹

Osman Hulûsi Efendi dervişin estetik, nezaket, edep dairesinde hareket etmesini ister. Hâl ve hareketlerinde incelik, duygu ve düşüncelerinde derinlik olmalıdır. Osman Hulûsi Efendi misafir olduğu bir evden çıkarken hizmet eden bir derviş ayakkabılarını kapının eşikliğinin üzerine koyar. Ayakkabıyı kapının eşikliğinde görünce, eğilerek ayakkabıyı alıp dışarı koyar. Ayakkabısını giyerken de hizmet eden dervişe hitaben buyurur ki: “Eşiklik demek derviş demektir, onun için biz eşikliğe basamayız.”⁵⁸⁰ Dervişin nasıl olması gerektiğini ve derviş olmanın özelliklerini Osman Hulûsi Efendi “derviş ol derviş” redifli bir şiirinde şöyle dile getirir:

Soyun varından dervîş ol dervîş

Sıyrılı ârından dervîş ol dervîş

Aşka yan tutuş deme düz yokuş

Yâra var kavuş dervîş ol dervîş

Terk-i kâl eyle kesb-i hâl eyle

Yağ u bal eyle dervîş ol dervîş

Dinle ey hödük çıkmadan zödük

Çalmadan düdük dervîş ol dervîş

Ey hâcı fışfış bu nice gidiş

Hamsın hamsın piş dervîş ol dervîş

Hulûsî özüm sanadır sözüm

Ey iki gözüm dervîş ol dervîş

579. İsmail Palakoğlu, “Tasavvuf Yolunda Mürid”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 51, Temmuz-Ağustos 2004, s. 19-20.

580. Palakoğlu, “Tasavvuf Yolunda Mürid”, s. 21.

Ey Hulûsî gel eyleme cedel

*Gelmeden ecel dervîş ol dervîş.*⁵⁸¹

Dervîşin halinden şikâyeti olmaz. Dervîşin rehavete kapılması, arzularını perçinlemesi, nefsinin tatmin etmesi söz konusu değildir. Allah'ın emri ve yerine getirmesi gereken vazifesi ne kadar zorlu olursa olsun asla yüksünmez, geri adım atmaz ve görevini yerine getirmekten geri kalmaz. Dervîşlik zor zanaattır. Vuslata ermek için birtakım sıkıntıları göğüslemesi gerekmektedir. Dervîşin yastığı sert taş, yediği ise elenmemiş arpa unundan ekmek ve aştır. Dervîş yalın ayak ve başı açık kalsa da halinden kimseye şikâyetinde bulunmaz. Cemalullahı müşahede etmeyi arzulayan dervîş, yokluk girdabına maruz kalsa da onun gönlü su gibi temiz, yüzü toprak gibi yumuşak, özü tertemiz olmalıdır. Gönülleri de Allah aşkıyla yanıp onun derdi ile dopdolmuş ve bu dert ile pare pare olmalıdır.

Hakikat güllerini devşirmek isteyen dervîşler ayrıca her sıkıntıya göğüs gerip her zahmete katlanmalı; sabr ederek her acıyı bal eylemelidirler. Ola ki çektiği sıkıntılara sabr ede ede bir gün olur da yaya iken ata kavuşur, rahata erer.

Dervîşin en büyük meşgalesi kusurlarını tamir etmektir. Dervîşin başkalarının kabahatleri ile uğraşacak ne vakti ne de imkânı vardır. Her zaman mütevazı olan dervîş kendini asla kimseden üstün görmez. Herkese güler yüzlü, tatlı dilli ve candan davranır. Münakaşa, tartışma, didişme, kavga, iddia ve başkalarını töhmet altında bırakma gibi hasletler onun dünyasında asla yer edinemez. Osman Hulûsî Efendi bu gerçeği şu şekilde dile getirir:

Dervîş olan bu âleme garîp gelir garîp gider

*Dervîşlik sözü âdeme garîp gelir garîp gider.*⁵⁸²

581. Ateş, *Dîvân*, s. 123-124.

582. Musa Tektaş, "Dervîşliğin Hakikati", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 160, Şubat 2014, s. 32.

Osman Hulûsi Efendi'nin mahbubu Hak Teâlâ'dır. Hakk'ın huzurunda o her zaman mahcup bir edaya sahiptir. Hakk'ın kapısını yegâne sığınak ve barınak olarak görmüştür. Ellerini kaldırmış, gönlünü açmış, dilini feryada büründürmüş ve varlığını Hakk'a vermiştir. Hak'tan kendini asla nefesine bırakmamasını, elinden tutmasını istemiştir. O kapıda ümitle sadık bir şekilde durarak, can sermayesini onun için vereceğini beyan eder, o kapıda reddedilmeyeceği ümidiyle bekler. *Dîvân*'ında şöyle buyurur:

*Aldım ele kara yüzümü kapına geldim
İsyân ile memlû teni sen cânâ yetirdim*⁵⁸³

*Tut destimi şâhım beni reddetme kapından
Ser-mâyem olan cânımı dîvâna yetirdim*

*Tut destimi şâhım beni reddetme kapından
Ser-mâyem olan cânımı dîvâna yetirdim*⁵⁸⁴

Hulûsi Efendi temiz bir fıtratla dost kapısında toprak tabiatıyla bekleyenlerin deryaya kavuşan damlalar gibi dostla birleşeceğini, güneşin ışıklarındaki zerrelere aynı istikamette vahdete kavuştukları gibi aynı birlikteliği yakalayacaklarını şöyle dile getirmektedir:

*Âşıkın cümle âr u varını
Hubb-ı yâr aldı ihtiyârını
Koydu kendözün buldu yârını
Katresin bahra saldı bahr oldu
Zerresin mihre verdi mihr oldu*

583. Günah ve kusur kirleriyle kararan yüzümü ellerimin içine alıp, yani utanarak sıkılarak senin kapına geldim. İsyanlarımın bedenimi ve iç dünyamı etkilemiş haliyle sana arz ettim.

584. Ey sevgili sultanım, beni ulu kapından geri çevirme, en değerli varlığım olan canımı senin yolunda vermek için buradayım, huzuruna kabul eyle tek canımı teslim al. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 187.

Çün tulû' etdi şems-i zât dilden
 Celb ü selb oldu her sıfât dilden
 Açılıp doldu şeş cihât dilden
 Katresin bahra saldı bahr oldu
 Zerresin mihre verdi mihr oldu

Her demi yâra bir firâk iken
 Derd-i hicrân ü iştiyâk iken
 Sabr u tâkatı tâk tâk iken
 Katresin bahra saldı bahr oldu
 Zerresin mihre verdi mihr oldu

Her murâd-ı yâr nâ-murâd oldu
 Bî-murâd iken ber-murâd oldu
 Kendi varlığın koydu şâd oldu
 Katresin bahra saldı bahr oldu
 Zerresin mihre verdi mihr oldu

Kul **Hulûsî**'nin özü pâk idi
 Dost kapısında yüzü hâk idi
 Derd ile bağı çâk çâk idi
 Katresin bahra saldı bahr oklu
 Zerresin mihre verdi mihr oldu⁵⁸⁵

3. Rabıta

Osman Hulûsi Efendi gönderdiği mektuplarından birinde rabıtayı, muhabbet hissi olarak nitelendirmekte ve şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

585. Ateş, *Dîvân*, s. 302-303.

“Arada hicre revâc veren günler arttıkça, günden güne iştiyâk ile memzûc olan muhabbet ve samimiyet hisleri de çoğalmaktadır. Her zaman lisanımıza yâdının evrâd olup kalbimize muhabbetiniz mücellâ bir âyine gibidir. Hayâliniz gözde teccessüm ederek, ümîd-i visâl ile hayranlık yüz gösterir. Sizinle hemdem olduğumuz dakikalar hatıralar canlanır aynen sizinle vuslat etmiş ve aradan hicrânı atmış bir hâlde bulunurum. Kim bilir vefâsız âlemden bir daha sûri bir münasebetle böyle mülâkat nasip olmayabilir. Lakin manevî bir mecburiyetle yekdiğerine bağlanan gönüller için ebedî bir ayrılık yoktur. Fahrî, yani fillâh olan muhabbetiniz garazsız bir hizmet meyvesi zuhûra getirerek bizi ten’îm etmiştir. Bu cihetin mukâbili cennet bile olsa azdır. Kul Mevlâsı için sevilir. Arada bir sebep zâittir. Bunu bilerek sebepsiz sevilen dünya ve âhîret saadetine ereceklerdir. Sûretâ sizlerden cüdâlık bir şey değildir. Rûhumuz pervâne gibi muhabbetinizin şem’i ile yanmaktadır.”⁵⁸⁶

Osman Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde;

“Hepiniz bilirsiniz, kalpte siyah bir nokta vardır. O siyah nokta, Kâbe-i Muazzama’nın aslıdır. Yeryüzündeki Kâbe-i Muazzama ise onun aksidir. Nasıl ki hacılar Kâbe’nin etrafında dönerek tavaf ederler, ihvan da dersini ifa ederken, kalpteki o siyah noktanın etrafında tavaf eder. Kâbe’nin aslına ulaşır. Dersinizi yaparken, Allah (c.c.) dediğiniz zaman o anda gönlünüzde, mutlaka Allah (c.c.) olmalı. Eğer ki Allah (c.c.) dediğiniz zaman, gönlünüzde başka şeyler olursa, meselâ; aileniz, çoluk çocuğunuz olsa, onları zikretmiş olursunuz. Eğer ki gönlünüzde o anda, arabanız, eviniz, işiniz olsa, onları zikretmiş olursunuz ki, bu da şirktir. Onun için zikirde Allah (c.c.) dediğiniz zaman, mutlaka gönlünüzde, Allah (c.c.) olmalıdır” diye buyurdular.⁵⁸⁷

Osman Hulûsi Efendi Ankara’daki bir sohbetinde de şöyle buyurmuşlardır: “Avcılar avlarını yakalamak için şahin kuşu kullanırlar. Avcı şahini bırakır, şahin semada gezinir. Nerede tavşan var, nerede keklük var, hemen yerini tespit eder. Avının üzerinde dönmeye başlar. Avcı şahinin döndüğü yere gider avı yakalar. Tavşan veya keklük, şahini görünce siner, çünkü yerinden kıpırdasa, şahin hemen

586. Ateş, Mektûbât, s. 51.

587. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 241-243.

kapacak. Bunu bildiği için yerinden kıpırdamaz, gözü de şahindedir. Avın gözü şahinden başkasını görmediği için, avcı gider avı yakalar. İşte rabita da böyledir.”⁵⁸⁸

Osman Hulûsî Efendi rabitadan maksadın ne olduğunu ve rabitanın nasıl bir hâlet-i rûhiye içerisinde yapılacağını gönderdiği mektuplardan birinde şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur:

“Benim cânım. Selâm ve selâmet encâmı temennisinden sonra meâli, me’âlî şumûl-ı hakikat olan mektûb-ı şeref mashûbunuzu alarak hakk-ı âcizânemde layık olmayarak göstermiş olduğunuz hüsn-i teveccühâta mazhariyetle müteşekkirim. Suâl buyrulan hasâil-i hamîde-yi mâneviyye bir ehl-i hâlin iktisâb ettiği mânevî bir hâlât olduğundan bu husûsta bir söz demeğe cüret edemem. Yalnız zât-ı âlinizi dereke-i intizârda bırakarak lâ-kayd kalmayı da revâ görmeyerek cevâbına alâ kaderi’l- istitâa şurû edip diyorum ki:

Erbâb-ı yakînin sâlik olduğu râh-ı Hudâ, Şer’î-yi şerif-i Mustafâ’dır. Bu râh-ı Hüdâ’nın ise, pîşvâları merdân-ı Hudâ’dır. Nefs-i emmâre-yi insan bir devdir ki, onsekiz bin âlemi yutsa yine şiddeti, tam’ı izâle olmuş olmaz. Ancak anı tehzibe mücâhede ve muâlece lazım bulunduğundan bu ise bir tabî-i hâzık-ı ilâhî ve yedi sahîh bir ârif-i Rabbânî mürşid-i Kâmilin nazar-ı inayetleri ve tedbir-i müdâvalarıyla huzûr-pezîr olacağı muhakkaktır. Sâlik-i râh-ı Hüdâ’nın bağlandığı yâni râbitasını alarak sıdk u ihlâs ile ahz-i feyz etmek kastıyla teveccüh kıldığı zâtı kabûl, müteselsilen bir yed-i sahîh üzerine (Lî ma’a’llâhi’l-vakt) olan doğuştan doğa gelmiş bir mürebbînin ve mürşid-i râh-ı Hâdî’nin olması icab eder. Böyle bir kâmile bağlanmış olan irtibât-ı mevcûdâtın küllisi bir araya gelmekle çözmek dursun tahrik etmek kudretine bile haiz değillerdir. Çünkü bu bağlanmış zâhir-i çâr-unsurdan mürekkeb bir cism-i insânî vasıtasıyla (yedullâhi fevka ey-dîhim) mektûb-ı celîlinin işaret buyurduğu mübâyeye-i mâneviyyedir.

Ruhlar, bezm-i ezeliye mensup olduğunun bu âlemde huzûr-ı ünsünde olarak bi’l-vâsita (ve râbitu ila’llah) sırlarıyla bağlanmışlardır. Anadan doğmamış ve evlat sahibi de olmamış ve sulb-i peder-i mâneviden de husûle geldiği meşkûk olan bir zâta irtibâtınızın asârına kanâatınız kâfidir. Eğer mürşidi, hak bilerek pîr-i celîli’l-kadrimize olanca sıdkınızla bağlandığınız gün gibi aynı irâdenizle

588. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 241-243.

telkin edilen evrad ve ezkâr ve mahzâ sâlik mübtedîler hususunda ayn-ı hayat-ı câvîdâni mesâbesinde olan devâm-ı râbitaya müdâvim bulunsa idiniz, şu müb-
telâhîğinizle derece-i kemâle vâsıl olarak matlûbunuza nâil olurdunuz.

Manend-i şecer nâbit olur sâbit olanlar

Herhangi işin ehli isen anda devam et demişlerdir.

Velhasıl size lâzım olan asıl maksada rücû ile pîr-i celilil-kadrimizin cemâ-
lını müşâhade edinceye kadar merhum Hacı Mustafa Efendi’nin târifi vechile
ihlâs ve yakîniyet üzerine râbita ve evrâd-ı ezkârınıza devam edersiniz. İnşal-
lah peder-i vâlâ-güherimizi hacdan avdetlerini müteakip fırsatı ganimet bilerek
huzûr-ı saâdetlerine gidersiniz. Envâr-ı âfîtâb-ı cemâliyle herbir etvâr-ı mehasî-
ninizi tenvir eylersiniz, kardaşım. Vallahu’l-müveffîku ve’l-mürşid.”⁵⁸⁹

İntisap, rabita ve himmet imkânını imtihan boyutunda değerlendi-
ren Osman Hulûsi Efendi yaşadığı şu olayla himmetin bir nasip işi ol-
duğunu gayet açık bir şekilde dile getirmektedir: Bir gün Osman Hulû-
si Efendi misafirlerle kütüphanede oturuyordu. Hafızın oğlu geldi, Os-
man Hulûsi Efendi’nin elini öptü. Osman Hulûsi Efendi buyurdu ki:

“Oğul için hayırlı olsun, geç oldu ama iyi oldu. Geliyorlar himmet istiyorlar.
Bazen himmet gecikiyor, ya rızkının zamanı tahakkuk etmemiş oluyor, ya da
daha hayırlı bir iş oluyor. Onun için himmet gecikiyor. Biz neler çektik. Demek ki
imtihan günlerimizimiş. Hacı Validenizin elbiselik kumaş ihtiyacı vardı, o zaman
Sümerbank’tan kartla kumaş veriliyordu. Gittim bir top kumaş aldım, yolda
filanın anası önüme geçti: ‘Hulûsi Efendi sabahtan beri yolunu gözlüyorum, o
kumaşı bana ver. Sen hatırlı kimsesin, yine alırsın’ dedi. Kumaşı topuyla kadına
verdim. Eve geldim Valideniz kumaşı sordu, ben bir şey söylemedim. Madem ki
bu yola girdiniz siz de imtihan olacaksınız.’ diye buyurdular.”⁵⁹⁰

Osman Hulûsi Efendi, bir sohbette şöyle buyururlar: “Filan kişi;
Osman Hulûsi Efendi herkese himmet etti, herkes refah içerisinde, bizse sefalet
içerisindeyiz, yalnız bana himmet etmedi, demiş. İhvanlık meziyyetini muhafaza
edene, himmet kendiliğinden ulaşıyor. Himmet etmeye gerek yok ki. Fakat sen

589. Ateş, *Mektûbât*, s. 53-55.

590. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 400.

ihvanlık meziyyetini muhafaza etmediysen biz ne yapalım canım. İhvana yakışmayan bir hayat sürmeye başlamış, bir ara beş vakit namazı terk etmiş. Biz ona ne yapalım canım. İhvanlık meziyyetini muhafaza edene himmet etmeye gerek yok ki. Himmet kendiliğinden ulaşıyor. Himmet ihvana olur."⁵⁹¹

4. Zikir

Osman Hulûsi Efendi gerek *Dîvânı*'nda gerekse mektuplarında müntesiplerini zikrullah'a aşına olmaya davet etmektedir. Bir gazelinde Hulûsî Efendi, esasen "kâlû belâ"daki "elest" bezminde, ruhlar âleminde herkesin Cenâb-ı Hakk'ı Rab olarak kabul ettiğini, gözlerin cemâl-i İlâhiyi gördüğünü, bundan dolayı o günde ilâhî aşk şarabıyla kendilerinden geçtiklerini söylemektedir. Bu şuur hâlinin devam etmesi için başta kendisi olmak üzere hemen herkesin Cenâb-ı Hakk'ı yâd etmesi, yaptığı her işten ona karşı sorumlu olduğunu unutmanın gerektiğini ifade etmektedir. Bunun için gazelinde her an ve her nefeste Allah'ı zikir etmenin lüzumundan söz etmektedir. Zaten tasavvufun en temel esaslarından birisi de zikir-i müdâm yani devamlı zikir hâline ulaşmak, O'ndan hiçbir an gafil olmamaktır. Böyle olduğu takdirde mü'min neye baksa, neyi görse onlarda Cenâb-ı Hakk'ın esmâ-i hüsnâsından birisinin tecellîsini fark eder ve varlıkların yaratılmasındaki hikmetleri kavrar. Bahsi geçen gazelin metni şu şekildedir:

Göz âfitâb-ı hüsnünün rûz-ı ezel hayrânıdır

*Dil ol şarâb-ı aşkının aylmadık sekrânıdır*⁵⁹²

Ol sâkî-i rûz-ı ezel sundu şarâb-ı lemyezel

*Nûş edene ermez ecel haydır özünde cânîdir*⁵⁹³

591. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 400.

592. Benim gözüm tâ ezelde yani "elest bezmin"de Senin cemâlini gördüğü günden beri onun hayrânı olmuştur. Bundan dolayı gönlüm de Senin aşk ve muhabbet şarabını içtiğinden hiçbir zaman aylmaz.

593. Cenâb-ı Hak o ezel gününde tesiri hiç geçmeyen manevî şarabı sunduğu için, onu içen ruhlar daima diridir, onlara hiçbir zaman ölüm gelmez.

Gönlün hayâli her zamân yâr olmaya hâli yaman

*Yâ özü sözü tercümân irfân anın irfânıdır*⁵⁹⁴

Dil-ber ki ihsân eyleye cân zinde ten cân eyleye

*Göz göre îmân eyleye îmân anın îmânıdır*⁵⁹⁵

Göz kanda baksa göre yâr âlem gül-i bî-hâr-ı yâr

*Her yan açık dîdâr-ı yâr her şey o gayrı fânîdir*⁵⁹⁶

Hulûsî her an her nefes yâr olsa yâdın iste pes

*Oldur sana feryâd-res ihsân anın ihsanıdır*⁵⁹⁷

Vaaz ve nasihat etmek, öğüt vermek, emr-i bi'l-ma'rûf ve'n-neh-yi ani'l-münker için yapılan faaliyetler cümlesindedir. Enbiyâ-yı kirâmın yolu da onların vârisleri olan âlimlerin yolu da bu olmuştur. Bu meyanda sayısız eserler kaleme alınmış, nice dîvânlar tertip edilmiş, ne güzel sözler, ne hoş şiirler terennüm edilmiştir. Somuncu Baba geleneğinde de nasihatın yeri büyüktür.⁵⁹⁸ Osman Hulûsi Efendi'nin en önemli nasihatlerinden biri de zikri ihmal etmemektir. O bir beytinde de bu nasihatini şu şekilde özlü hâle dönüştürmektedir:

594. Eğer bir kişinin gönlünde, hayâlinde her zaman Cenâb-ı Hakk'ın sevgisi bulunmazsa onun hâli çok yamandır. Eğer bu sevgi daim olursa işte gerçek irfân sâhibi kişi odur.

595. Gönüllere hâkim olan Allah insana bu sevgiyi ihsan edecek olursa, o kişinin rûhu da vücûdu da zinde, dinç olur. Böyle durumdaki insan sanki Allah'ı görüyormuş gibi iman etmiş olur. Gerçek iman da zâten budur.

596. Böyle bir imana eren kişiler nereye baksalar Cenâb-ı Allah'ın eşyadaki tecellilerini müşâhede ederler. Eşyâlardaki İlâhî hikmeti kavrarlar. O zaman da bu âlem Sevgilinin dikensiz gül bahçesi olur. Her tarafta sevgilinin cemâli görülür. Zâten bu âlemde her şey fânî, bâkî olan sadece Cenâb-ı Hak'tır.

597. O hâlde ey Hulûsî! Senin de her zaman ve her nefeste zikrin Allah olmalıdır. Çünkü senin yardımına yetişecek olan O'dur. Sana verilen bütün nimetler O'nun birer ihsanıdır. Bkz. Ateş, *Divân*, s. 68-69.

598. Mehmet Akkuş, "Nasihatnameler ve Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Dilinden Nasihatlar", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 105, Temmuz 2009, s. 13.

Zikr-i Mevlâ gönlü her âlâm u gamdan dûr eder

*Meyl-i fâni zevk-i Mevlâ'dan kulu mehcûr eder*⁵⁹⁹

Hulûsi Efendi'nin davet ettiği zikir, kalbin itminâna kavuşacağı bir zikirdir. Öyle bir hatırlayış ki kalben ve bedenen, vücudun her zerresiyle O'nu anmak, O'na kul olduğunu bir kez daha hatırlamaktır.⁶⁰⁰ Şöyle ki:

Bul Hakk'a varmağa delîl görmez gözün olmuş alîl

*Zikr et ki Hakk'ı cân ü dil gencîne-i esrâr ola.*⁶⁰¹

Osman Hulûsi Efendi bir beytinde kötülükleri bırakıp iç temizliği ile zikre devam etmeyi şu şekilde öğütler:

Fikr-i hevâdan kalb-i riyâdan

Geçip sivâdan Hakk'ı zikr eyle

Uyan ey mürde düşüp bir derde

Kalkıp seherde Hakk'ı zikr eyle

Tutup bir etek ol ballı petek

İnle bülbül tek Hakk'ı zikr eyle

Hulûsî hâs ol ehl-i ihlâs ol

Bahra gavnâs ol Hakk'ı zikr eyle⁶⁰²

Aşk ile zikredenlerin zamanı değerlendirip zikirle kıymetlendiklerine de şöyle işaret eder:

599. Daima Mevlâ'mızı zikir etmek, onu bir an bile aklımızdan çıkarmamak, gönlümüzde bulunan ne kadar elem ve gam varsa onların hepsini bertaraf eder, uzaklaştırır. Bunun aksine, fani ve geçici olan bu dünyaya fazla meyl etmek, Mevlâ'nın sevgisinden, muhabbetinden, zevkenden kulu ayırır, uzaklaştırır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 382.

600. İslâmoğlu, "Dost Bahçesinin Bülbülü Olmak", *Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 138, s. 12.

601. Kör olmuş, görmeyen bir gözün varsa eğer, seni Hakk'a ulaştıracak bir kılavuz bulmalısın. Cân ve gönlünün sırlar hazinesi olmasını istiyorsan eğer, Hakk'ı zikretmelisin. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 6.

602. Ateş, *Dîvân*, s. 265.

Ömrünün sermâyesin verme ye
 Geçdi fırsat bir dahi girmez ele
 Ey gönül gel Hakk'ı zikr et aşk ile
 Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Bu dem ile devr eder devr-i zamân
 Bu dem ile zikr eder hep ins ü cân
 Bu dem ile diyegörsün el-amân
 Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Kâinâtın mâyesidir hep bu dem
 İns ü cinnin gâyesidir hep bu dem
 Âşıkın ser-mâyesidir hep bu dem
 Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Evveli âhir olupdur hep bu dem
 Bâtını zâhir olupdur hep bu dem
 Gâibi hâzır olupdur hep bu dem
 Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Gülleri handân edendir hep bu dem
 Bülbülü nâlân edendir hep bu dem
 Âşıkı hayrân edendir hep bu dem
 Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Devlet-i dünyâ vü mâ-fihâ bu dem
 İzzet-i dünyâ vü mâ-fihâ bu dem
 Lezzet-i dünyâ vü mâ-fihâ bu dem
 Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem

Bu dem ile dol **Hulûsî** dem olup
 Bu demi âdemde bul âdem olup

Nefha-i Hakk'dır ana mahrem olup

*Dem bu demdir dem bu demdir dem bu dem*⁶⁰³

Hulûsi Efendi *Dîvân*'ındaki bir rubaide kalbi uyanık dervişlerin Allah'a kavuşma maksadıyla çabalayan gönüllerinin elde ettikleri en büyük kazancın zikir olduğunu beyan buyurur:

Dervîş olan âgâh olur

Her kârı zikru'llâh olur

Hep cümle varından geçer

*Vâsıl-ı ille'llâh olur.*⁶⁰⁴

Hulûsi Efendi nebatatın Allah'ı zikretmesini duyan bahtiyar insanlardan biridir. Bir gün babası Hatip Hasan Efendi atının terkesine henüz çocuk yaşlarında olan Hulûsi Efendi'yi de alarak Hacılar Mahallesi'nden Darend'e'ye gitmek üzere yola çıkarlar. Hatip Hasan Efendi yola çıktıktan sonra, kamçısını evde unuttuğunu fark eder. Osman Hulûsi Efendi'ye; "Oğlum Hulûsi, kamçıyı unutmuşuz. Şu ağaçtan bir çubuk kes de ver!" der. Hulûsi Efendi attan iner, söğütten bir dal kesmek ister, fakat kesemez. Hatip Efendi hiddetlenir; "Niçin kesmiyorsun Hulûsi?" der. Osman Hulûsi Efendi; "Baba nasıl keseyim, dalların hepsi Allah (c.c.)'ı zikrediyorlar, onun için kesemedim." der. Hatip Efendi şaşırır bu cevap karşısında. Attan iner oğlunu şefkatle bağrına basar, "Aferin oğlum, aferin!" der.⁶⁰⁵

Hulûsi Efendi kalbin uyanışından bahsederken kalblerin her daim Allah'ı anma arzusunda oluşlarını şu şekilde dile getirmektedir:

Göz göz olan bu sîne mir'ât-ı hüsnün olmuş

Yüz gösteren boyuna âyât-ı hüsnün olmuş

Her yan açılmış ey yâr ezhâr u gül ne kim var

Bu ay u gün-i seyyâr mişkât-ı hüsnün olmuş

603. Ateş, *Dîvân*, s. 210-211.

604. Ateş, *Dîvân*, s. 344.

605. Tektaş, "Güzellikler Tablosu", . 25.

Zülfün ayağa salmış uşşâkın aklın almış
Cân görmüş ana dalmış hâlât-ı hüsnün olmuş

Her yanı çesm-i hâlin koymuş gama hayâlin
Gâh hicr ü gâh visâlin lezzât-ı hüsnün olmuş

Bir gün inâyet etdi sâkî beşâret etdi
Meyden hikâyet etdi hâcât-ı hüsnün olmuş

Uşşâkın cân u mâli îmânı dîni hâli
Hem akl u hem hayâli gârât-ı hüsnün olmuş

Uşşâkı derde salmak hayretle hâlî kalmak
Cevr eyleyip cân almak âdât-ı hüsnün olmuş

*Yârın **Hulûsî** yâdı gönlün müdâm murâdı*
Her müşkilin küşâdı tâât-ı hüsnün olmuş.⁶⁰⁶

Tasavvuf edebiyatımızda sûfi şairler “yâr” ve eş anlamlı diğer kelimeleri bir sembol olarak kullanmış ve bunlarla herkese anlayışı ölçüsünde hitap etmesini bilmişlerdir. “Yâr” kelimesi ile eş anlamlı “maşuk, habîb, mahbûb, dildâr, cânân, nigâr, leylâ, dilber, meh, mehlîkâ, gülizâr, şeh, pâdişah, şeh-i hûbân, şehinşâh, dost, sultan, efendi vb.” kelimelerle hem edebiyat ehline hem de tasavvuf ehline söz söylemek imkânını bulmuşlardır. Asırlardır işlenegelmiş bu edebiyat dili ve kültürü, maalesef Tükçemizin ve irfan hayatımızın geçirdiği “devrim” ve buhranlardan dolayı öğretim ve eğitim hayatından uzaklaştırılmıştır. Dilden kelimelerin atılması, bu kelimelerle ifade edilen manevî kavram ve irfanı da unutturmuştur.⁶⁰⁷ İşte Osman Hulûsî Efendi’de de, gerek dil ve gerekse irfan geleneğinin devam ettiğini görüyoruz. Hulûsî Efendi “yâr”ın unutulmaması ve yâd edilmesi ile ilgili olarak bizlere şöyle seslenir:

606. Ateş, *Dîvân*, s. 118-119.

607. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 243-244.

Maksad o yârdır yârin unutma

Gayrı zünnârdır yârin unutma

Zikr eylesen de şükr eylesen de

Fikr eylesen de yârin unutma

Hayrın kusûrun hüznün sürûrun

Olsun huzûrun yârin unutma

Sırrına mahrem yârin bilip hem

Yâd eyle her dem yârin unutma

Nemrûd deyerler matrûd deyerler

Merdûd deyerler yârin unutma

Atîk olursun refîk olursun

Sıddîk olursun yârin unutma

Yârin kemendi zülf-i semendi

Boynunda bendi yârin unutma

Bil anı hâzır hâline nâzır

Et vird-i hâtır yârin unutma

Fâsık desinler fâcir desinler

Sen sâdık olup yârin unutma

Hulûsî her bâr yâdın olup yâr

*Kur gizli pâzâr yârin unutma*⁶⁰⁸

Bu beyitlerde ilk hatıra gelen mana “sevgili olan Allah’ın unutulmamasıdır.” Fakat “O yâri unutmayan” kimseye niçin “Fasık desinler, facir desinler? Osman Hulûsî Efendi bu mısradaki “yâri unutmayan”

608. Ateş, Dîvân, s. 10-11.

kimsenin “fasık ve facir” gibi ithamlara maruz kalabileceğini işaret etmektedir. Gerçekten de O yâre gönünü vermiş âşıkların başına türlü türlü taşlar atılmıştır. Allah (c.c.)’ı seven, O’nu yâr bilen kimselerin inanan Müslümanlar tarafından taşlanması ise şaşılacak bir şeydir. İman ile çelişkili olan böyle bir davranışın ortaya çıkmasına sebep, sanıyoruz ki, O yâr’in sevgisi, âşıkları umûmun yani avâmın Allah (c.c.) anlayışından farklı ve üstün bir idrâke ulaştırmıştır.⁶⁰⁹

Kulun Allah (c.c.)’ı zikretmesinden önce, Allah (c.c.)’ın kulu zikrettiğini ve bunun da karşılıklı olduğunu Osman Hulûsî Efendi şöyle anlatmaktadır:

*Her dîdeden gören o her yüzden görünen o
Ey göz anı görmesen de görür seni sevdiğin
Sanma ansız bir dem var her demdir o sana yâr
Sen yâr olmasan dahi yârdır sana sevdiğin*

*İsteyen seni odur sen anı istemesen
Dileyen senden ön o sen anı dilemesen
Bildiren sana odur sen anı bilemesen
Sen yâr olmasan dahi yârdır sana sevdiğin*

*Gâfil olsan âşinâ sanma ki gâfil odur
Ger dile ger dileme emrine kâfil odur
Bî-gâne sensin ana bil sana vâsıl odur
Sen yâr olmasan dahi yârdır sana sevdiğin*

*Sen mürîdim deme kim istemiş murâd anın
Sen zâkirim deme kim zikr eden o yâd anın
Gamı şâdı bir dem et gam anındır şâd anın
Sen yâr olmasan dahi yârdır sana sevdiğin*

609. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 243-244.

*Hulûsî yârdır gören bakdığın ve gördüğün
Sen erdim deme ana ermiş sana erdiğin
Cânını alan odur yoluna cân verdiğin
Sen yâr olmasan dahi yârdır sana sevdiğin*⁶¹⁰

Osman Hulûsi Efendi zikrin özellikle sabahın başlangıç saatlerinde gizli bir şekilde, tenhada yapılmasının önemine işaret etmiştir. Zikreden gönüller, onu devamlı muhafaza eder ve devam ettirir. Tabii ki zikirden haz alabilmek için bir mürşide intisab etmek, ondan ta'lim almak gerekir. Böylece zikir "Allah Allah" diye dilinde vird eden zakirlerle son nefesine kadar devam eder. İşte bu durumu Osman Hulûsi Efendi bizlere şu şekilde bildirmiştir:

*Mü'min tamâm-ı vakt-i sehergâh
Zikr-i müdâmı Allah Allah
Tutdu bir elden zikr etdi dilden
Cân u gönülden Allah Allah
(Âhir kelâmın Allah Allah)*⁶¹¹

Mevlâ'nın ismini zikrederken her türlü kötü düşünce ve gamdan kederden uzak duracağını bildirirken, dünyaya meyleden ve zikirden uzak kalan kulların zikrin zevkinden mahrum olacaklarını Osman Hulûsi Efendi şu şekilde ifade etmiştir:

*Zikr-i Mevlâ gönlü her âlâm u gamdan dûr eder
Meyl-i fâni zevk-i Mevlâ'dan kulu mehcûr eder*⁶¹²

Osman Hulûsi Efendi en büyük arzularından birinin de Hakk (c. c.)'in zikr û fikrinden ayrı düşmemek olduğunu ifade etmiştir.

*Kara yüzümle geldim kapına eyle atâ yâ Rab
Dileğim isteğim senden hemân ancak rızâ yâ Rab*

610. Ateş, *Dîvân*, s. 151.

611. Ateş, *Dîvân*, s. 370.

612. Ateş, *Dîvân*, s. 382.

Sana döndür başımı gayrılardan yüz çevirtirip

Yolunda ola cân u başım hep fedâ yâ Rab

Bu ömrüm varını râh-ı rızânda etdirip yağma

Vücûdum olmaya nâ-hak yere bâd-ı hevâ yâ Rab

Bekâyı hazretinde bula devletler ola bâkî

Oluban mahv-ı mutlak hem fenâ-ender-fenâ yâ Rab

Utandırma yarın dergâhına vardıkda aczimle

Edeyim nusretinle kıldığım ahde vefâ yâ Rab

Bu gönlün cümle maksûd u murâdı hem penâhısın

Anıñçün yüz tutup dergâha kıldım ilticâ yâ Rab

Senin emrine mahkûm cümlesidir taht-ı hükmünde

Kamu mahlûk u âlem ins ü cân arz u semâ yâ Rab

Buyurmuşsun kim yansa aşk ile bulup devlet

Olur âşkılarıma vasl-ı dîdârım salâ yâ Rab

Bu âciz kulunu kâfile-i aşkdan cüdâ kılma

Bakıp noksânıma rahmınla et afv u atâ yâ Rab

Habîbin hürmetine eyle mağfûr cümle ihvânı

Katında eyle makbûl derdlerine kıl devâ yâ Rab

Ayırma bizi yârın sohbet-i vasl-ı likâsından

Enîsimiz ola tâ kim Muhammed Mustafâ yâ Rab

Bu tende cân u varım Hazret-i Hakkî vü ihvânım

İki cihânda kılma beni anlardan cüdâ yâ Rab

Alıp himmet bulup feyz-i nazar anın kemâlinden

Anınla eyle sırr-ı hafîne âşinâ yâ Rab

Beni derdi ile anun dem-â-dem derd-mend eyle

Meşâmıma getirsin bûyunu bâd-ı sabâ yâ Rab

Dilimi gayrılarla gâfil etme zikr ü fikrinden

Senin fikrinle bulsun cân u gönlüm müntehâ yâ Rab

Değiştirme bu eşkâl ile haşr et Yevm-i Mahşer'de

Beni rüsvâ-yı âlem eyleme Rûz-ı Cezâ yâ Rab

***Hulûsî** rû-siyâhun eyleyip matlûbunu is'âf*

Visâlin îdine erdir ana göster likâ yâ Rab⁶¹³

Hakk (c.c.)'a varmayı, gafletten uyanmayı, hakikati bulmayı, zikri telkin ve tavsiye eden mürşidin olması zorunluluğunu Osman Hulûsi Efendi şöyle ifade eder:

Bul Hakk'a varmağa delîl görmez gözün olmuş alîl

Zikr et ki Hakk'ı cân ü dil gencîne-i esrâr ola⁶¹⁴

Osman Hulûsi Efendi'nin "Hakk'ı zikreyle" redifli şiiri ise konumuzu özetleyen ve konuyu bir bütün halinde açıklayan çok özel bir şiirdir. Şöyle ki:

Ey abd-i makbûl dönme sağ u sol

Budur doğru yol Hakk'ı zikr eyle⁶¹⁵

Murâdın irfân edesin iz'ân

Ey sevgili cân Hakk'ı zikr eyle⁶¹⁶

613. Ateş, *Dîvân*, s. 20-21.

614. Ateş, *Dîvân*, s. 6.

615. Ey Allah'ın katında kabul gören iman sahibi kul; istikametini sapıtma, Hakk'ın yolundan ayrılma. Hakk'ı zikredenlerin yolu doğrudur, gittikleri yol hakikattir sen de Hakk (c.c.)'ı zikret.

616. Sen eğer, Allah'ı bilmek O'nu bulmak ve O'nun sırlarına vâkıf olmak istiyorsan, anlayış kabiliyetin gayet yüksek bir şekilde ey gönül Hakk (c.c.)'ı zikret.

Her ân her nefes gayra meyli kes

Budur sana bes Hakk'ı zikr eyle⁶¹⁷

Fikr-i hevâdan kalb-i riyâdan

Geçip sivâdan Hakk'ı zikr eyle⁶¹⁸

Uyan ey mürde düşüp bir derde

Kalkıp seherde Hakk'ı zikr eyle⁶¹⁹

Tutup bir etek ol ballı petek

İnle bülbül tek Hakk'ı zikr eyle⁶²⁰

Hulûsî hâs ol ehl-i ihlâs ol

Bahra gavvâs ol Hakk'ı zikr eyle⁶²¹

Osman Hulûsi Efendi İstanbul'da sohbetinde bulunduğu bir evde; "Sizlere talim edilen ders ve vazifelerinize her gün ihtimamla devam etmeniz gerekir. Bu, cebine harçlığını koyup pazara çıkmaya benzer. Cebinde harçlığın olmazsa, ya veresiye alacaksınız, ya da aldatacaksın. Onun için pazara harçlıkla gidersen istifade edersin. Bir de ham demir elektrikli bir sahaya girdiği zaman mıknatıs olur. Fakat elektrikli sahaya terk edince mıknatıslık hâli yok olur. Ama bir çelik, elektrikli sahaya girince devamlı mıknatıs olur. Nereye giderse gitsin mıknatıslık hâlini muhafaza eder. Sizler de nerede olursanız olun, hangi pazara giderseniz gidin Cenab-ı Allah (c.c.)'ın zikri ile olursanız, onun muhabbeti ve füyuzatı altında olursunuz."⁶²² diye buyurdular.

617. Her aldığı ve verdiği nefeste, yalnızca Hakk (c.c.)'ı zikret. O'ndan başka her şeyden ilgi ve alakasını kes. Böyle yapmanın senin için kâfidir, sen bu öğüdünü tut Hakk (c.c.)'ı zikret.

618. Boş düşüncelerden ve gösterişten uzak kal. Zikir insanı kötülüklerden korur. Günahlardan geçip, Hakk (c.c.)'ı zikret.

619. Ey uykunun ölüm sessizliğine kapılmış olan insan; bir gönül derdi ile seher vakitlerinde ölü kalbine dirilik verecek şekilde Hakk (c.c.)'ı zikret.

620. Zikir için elbette bir mürid-i kâmilin terbiyesinden geçmek gerekmektedir. Yoksa gerçek mânada zevkine erişilmez. Bir müridin eteğinden tutup, onun tarif ettiği şekilde zikir yapanlar verimli bir şekilde yaptığından tat alır. Bülbül sevgilisi olan gülün zikrini yapmakla gününü geçirmektedir, sende bülbül ol, Hakk (c.c.)'ı zikret .

621. Hulûsî, zikir seni seçkin kılacaktır. Zikir insana samimiyet ve bağlılık verir. Hakikat denizine dalanlardan olabilmek için Hakk (c.c.)'ı zikret. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 265.

622. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 291-296.

Bir gün Devlethanede ziyaretçilerin arasında bulunan bir isim Osman Hulûsi Efendi'den kendisine ders tarif etmesini istedi. Osman Hulûsi Efendi de; *“Oğul senin dersin yok mu da ders istiyorsun” diye buyurdu. O şahıs; “Efendim benim dersim vardı fakat ben sizden almak istiyorum” dedi. Hulûsi Efendi; “Dersin ayrısı gayrısı olmaz, görevli olan bir arkadaşımızdan aldıysan mesele yok.” diye buyurdu. Bir müddet sonra da şöyle devam etti: “Allah (c. c.)’ı zikretme hususunda Kur’ânı Kerim’de birçok âyet mevcuttur. “Allah (c.c.)’ı zikreden kalpler mutmain olur” (Ra’d 28) gibi birçok âyet vardır. Onun için Allah (c.c.)’ı zikrederiz. Sabah namazından sonra iki rekât işrak namazı kılarız. Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.) bir hadisi şerifinde; ‘Bir kimse sabah namazını cemâatle kıldıktan sonra oturup güneş doğuncaya kadar zikir ile meşgul olsa, güneş doğunca da iki rekât (İşrak) namaz kılrsa, bir nafîle hac ve umre sevabına nail olur.’ diye buyuruyor. Öğle namazının ve yatsı namazının son sünnetini dört rekât olarak kılarız. Bununla ilgili iki sahih hadis-i şerif mevcut ki, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: “Öğle namazından önce ve sonra dört rekat namaz kılmaya devam edene cehennem haram olur.” (Nesâî, Kıyâmu’l-leyl 67) Akşam namazından sonra altı rekât Evvabin namazı kılarız ki, bunun hakkında da yine sahih hadis mevcuttur. Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.); ‘Akşam namazından sonra, konuşmadan altı rekât namaz kılan, oniki yıl nafîle ibadet etmiş gibi sevaba kavuşur.” (İbn Mâce, İkâme 113; Tirmizî, Salat 204) diye buyuruyor. Gecenin üçte birlik zamanında teheccüt namazı kılarız ki, Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.) hiç terk etmemişlerdir. Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.), teheccüt namazını on iki rekâtтан fazla kılmamıştır, iki rekâtten de az kılmamıştır.” diyerek dersi sohbet şeklinde anlattılar.⁶²³*

Bir gün Osman Hulûsi Efendi'nin ziyaretine bir dede ile torun gelir. Dede, torununun ders almak istediğini söyler. Osman Hulûsi Efendi de; *“Daha öğrenciymiş, okulunu bitirsin öyle verelim. Hem okul hem ders ağır olur.”* diye buyurur. Dede; *“Olsun Efendim yapar”* der. Israr edince; *“Peki oğul verelim”* diyerek dersini tarif ederler. Dede, torununa; *“Oğlum her gün dersin için on beş dakika ayırırsın yaparsın”* deyince, Osman Hulûsi Efendi; *“Hayır on beş dakika değil en az kırk beş dakika veya bir saat olması lazım”* diye ikazda bulunarak intisap edip vazife alanların zikre gereken ehemmiyeti verip gerekli zamanı ayırarak vazifelerini dikkatlice yapmalarına işaret buyurmuşlardır.⁶²⁴

623. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 2, s. 156.

624. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 291-296.

5. Hizmet

İhramcızâde'nin siretini kendisine mihenk olarak gören, İhramcızâde'nin tabiatına bürünen ve mürşidiyle aynileşen Osman Hulûsi Efendi, şeyhi gibi hep gönüllere hitap etmiş, gönüllere hizmet etmiştir. O, Allah'ın yarattıklarına sevgi ile bakmış, insanlığa hizmeti Hakk'a hizmet olarak kabul etmiştir. İnsanlara şefkat ve yardımda Peygamber Efendimiz'i örnek almış, Somuncu Baba ile silsile-i sâdâtın yolunu takip etmiştir. Allah ve Rasûlü'nün rızasını kazanmak için, insana ve çevreye karşı duyarlı olmuş, gösterdiği hassasiyetle samimiyetini bütün ömrüne yaymıştır.

Osman Hulûsi Efendi'nin hayatına bakıldığında, onun insanların birbiriyle yakın ilişki kurmalarına, aralarında muhabbetli davranmalarına, insanî ilişkileri yerinde gerçekleştirmelerine ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Bir babanın çocuklarına gösterdiği şefkatin ileri düzeydeki örneğini Osman Hulûsi Efendi müritlerine olan düşkünlüğü ile göstermiştir. Hizmete koyulmuş, yardım seferberliğini gerçekleştirmiş, ihlâs ve samimiyetle salih amellerin ve hayırlı hizmetlerin öncüsü olmuştur. Tavrı, duruşu, söylemi ve güzel ahlâkı ile yaşadığı topluma güven vermiş, her fırsatta kavgaları önlemiş, birbirine karşı düşmanlık sergileyenleri Allah için kardeş olmaya davet etmiş, halkın muhabbetleşmesine katkı sağlamış.⁶²⁵

Şiirlerinde eşref-i mahlûkat olan insanı, ilâhî aşkı, manevî coşkuyu, tefekkürü ve tezekkürü işleyen Osman Hulûsi Efendi, Hakk'ın rızasına nail olmak için kendini halka adanmış bir insandı. O, irşat vazifesini ömrünün sonuna dek, fasılasız sürdürmüştür. O, sadece manevî hizmet etmekle kalmamış, muhtaçların ihtiyaçlarını görmek için de veren elle alan el arasında köprü vazifesi görmüştür. Muhtaç ailelerin çocuklarının okutulması için seferber olmuştur. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı çatısı altında daha birçok hayırlı hizmete imza atmıştır. Fakat yaptıklarını hep gizli tutmuş, kendini ön plana çıkarmamıştır.

625. Musa Tektaş, "Vakıf Anlayışımız", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 115, Mayıs 2010, s. 34.

Bunların yanında Somuncu Baba Camii'ndeki İmam-Hatiplik görevini de hakkıyla ve lâyıkiyla ifa etmiştir.⁶²⁶ Osman Hulûsi Efendi üretken bir toplum inşasında yoğun çaba sergilemiştir. Hayatını bu prensip doğrultusunda insanlığa hizmete adanmış ve şöyle seslenmiştir:

Var ehl-i Hakk'a hizmet et bî-taleb ü bî-garaz

*“Seyyidü'l-kavmi hâdimuhum” emr-i Habîb-i Kibriyâ'yı tut.*⁶²⁷

Allah yolunda hayatını vakfeden Allah dostları başta olmak üzere bu kutlu yolun yolcuları hizmeti temel düstur edinmiş ve bu minval üzere hayatlarını geçirmişlerdir. Allah rızasından başka ümidi ve beklentisi olmayanın yaptığı işte, gördüğü hizmette elbette ki samimi-yet vardır, gönüllülük vardır, ihlâs vardır. Zaten bu hâlis hâlleri onları yüceltmekte; içinde buldukları toplumda, örnek ve önder hizmet insanı konumuna oturtmaktadır.⁶²⁸

Osman Hulûsi Efendi sohbet ve tavsiyelerinde kişinin beraberinde bulunduğu Müslüman kardeşlerinin dertleriyle hemhâl olmasını, diğergâmlığı benimsemesini, bencil olmamasını, sadece kendi nefsi-ni düşünmemesini, paylaşmayı öğrenmesini ve yanındakinin derdini kendi derdi olarak görmesini öğütlemektedir. Onun tasavvufi düşüncesinin esasında insanın kendi nefsinin kontrol altına alması, kardeşlerine öncelik vermesi ve kibirlenmemesi eğitimi yatmaktadır.⁶²⁹ Osman Hulûsi Efendi bizlere düşkünlerin elinden tutmayı ve fakir fukarâya yardım etmeyi şu şekilde tavsiye etmektedir:

Tut elin üftâdenin hâline rahm eyleyip

*Sensin o kân-ı kerem menbâ'-ı lutf u atâ*⁶³⁰

626. M. Nihat Malkoç, “Katre'den Umman'a”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 144, Ekim 2012, s. 11.

627. Hakk'a hizmet edene, sen de hiçbir dünyevî beklenti içinde olmadan, garazsız ve ivazsız bir şekilde hizmet et. Peygamberimiz'in; “Kavminin ulusu, o kavme hizmet edendir.” hadis-i şerifindeki öğüdünü tut. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 24.

628. Musa Tektaş, “Toprak Gibi Tevâzûlu Olmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 105, Temmuz 2009, s. 33.

629. Yıldırım, “Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî ve Hadis”, *Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, s. 42.

630. Ateş, *Dîvân*, s. 13.

Osman Hulûsi Efendi yaklaşan bayram öncesi verdiği bir hutbesinde muhtaçların sıkıntısını gidermek için bizleri şu hatırlatmalarıyla uyar-
maktadır: “Kardeşlerim! Birkaç gün sonra hulul edecek olan bayram gününe çık-
cak bir sevinç hissi taşıyan, fakat o güne layık elbiseye, bayram gününün ihtiyacına
sarfa lazım gelen bir harçlığa malik olmayan mahzun gönüllü kimseleri sevindirme-
ye çalışalım. Onda türlü türlü ihtiyaçlara mâruz kalıp da hayâ-yı cibillisi sebebiyle
hâlini kimseye ifade edemiyen fakir Müslüman kardeşlerimizi düşünerek asıl onların
muâvenetine koşalım! Allahu Teâlâ ve tekaddes hazretleri, cümlemizi bu ulvî gecenin
füyuzatına mazhar buyursun (Amin).”⁶³¹

Tasavvuf büyüklerinin sadece kendilerini kemale erdirmediklerini,
gerçek mürşid-i kâmilin aynı zamanda da mürşid-i mükemmil olarak
başkalarının da gelişimine müspet manada katkı sağladığını belirt-
mektedir.³ Hak yolda yürüyenlere hizmet etmek, bunu yaparken de
herhangi bir karşılık beklememek esastır. Tasavvuf büyüklerinin ye-
gâne hedefi rızâ-yı Bârî’yi gözetmek ve mükâfâtını O’ndan ummaktır.
Hak dostları zor ama kutlu bir yola çıkmış, acıları bal eylemiş, sıkıntı-
ları bertaraf eylemişlerdir.⁶³²

Hulûsi Efendi ihvanın, sevenlerinin, insanların kendisinden sonra
da ismini anmaları için bu fani dünyada elinden geldiği kadar çalışıp
güzel eserler meydana getirmesini istemektedir.

Hulûsî ismini yâd etmeğe ihvân u yârânın

*Fenâ dârında et sen kudretince bir eser peydâ*⁶³³

Osman Hulûsi Ateş Efendi;

Garazsız hem ivazsız hizmet et her cânlıya

*Kimsesizin düşkünün ayağı ol eli ol*⁶³⁴

631. Ateş, *Hutbeler*, s. 426.

632. Abdülmecit İslâmoğlu, “Ömür”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 117, Temmuz 2010, s. 12.

633. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

634. Ateş, *Dîvân*, s. 179.

demek suretiyle bütün hayatını ilâhi bir aşkla Allah'a, O'nun en büyük eseri olan insana ve insanlığa adanmış, halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak görmüştür.

Osman Hulûsi Efendi geride büyük eserler bırakmış, sadaka-i câriyeler ihdas etmiştir. O gönlünü Allah sevgisiyle doldurmuş ve bu sevginin, insanı gerçek mânâda sevmekten geçeceğine inanmıştır. İnsanı sevmenin; insanı insan olma şuuruna sahip olgun birer kişi hâline getirmekle, kemal sahibi yapmakla, ilim ve irfan ehli olmasını sağlamakla mümkün olacağına inanmış bir kişiydi. Kur'ân ve sünnete göre iyi insan, insanlara faydalı olan, onlara güzel davranan, salih amellerde bulunan; bütün davranışlarında doğruluktan ayrılmayan; insanlara iyiliği emredip, kendisini unutmayan; kötülüğü iyilikle savan; kendisi için istediğini, kardeşi için de arzulayan; kendi kusurlarıyla meşgul olup, başkalarının dertleriyle ilgilenen, kimsenin gönlünü kırmayan ve kırılmayan bir kimsedir.⁶³⁵ İşte Osman Hulûsi Efendi'nin *Dîvân*'ında bu husus Yunus'u hatırlatan şu mısralarla anlatılmıştır:

El ile döğseler de dil ile söğseler de

*Bin kez incitseler de bir cân incitmeyesin*⁶³⁶

Osman Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde katılımcılardan birine; “Sana bir hizmet verildiği zaman, küçük bir hizmet dahi olsa, bu bana dostunun bir lutfu ihsânı diyeceksin ve nefesine minnet ederek o hizmeti yapacaksın. Aksi takdirde, o hizmeti dosta minnet edersen, başa kakmış olursun. Buna ne dost râzı olur, ne de Allah razı olur. Onun için nefesine minnet edip hizmeti yerine getirmek gerekir.”⁶³⁷ buyurur.

Hulûsi Efendi 1990 yılında, hastanede tedavi oldukları sırada bir gün şöyle anlatır: “Geçenlerde Sanat Okulunun toplantısı vardı. Ben gidemediğim için evlâdım Hamid’imi gönderdim. Beş yüz bin lira da para verdim.

635. Süleyman Doğan, “Mutasavvıfların Eğitim Metodu”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 85-86.

636. Ateş, *Dîvân*, s. 161.

637. Musa Tektaş, “Ehl-i Hayr ile Beraberlik”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 139, Mayıs 2012, s. 34.

*Herkesten önce verirsin, teşvik olur dedim. O toplantıda biz bulunamadığımız için evlâdımızı başkan seçmişler. Bunu duyunca çok memnun oldum. Çünkü bizim hizmetlerimizi o devam ettirecektir. Hamid'imın yetişmesini istiyorum.”*⁶³⁸ diye buyurur.⁶³⁹

İnsana düşen ve yakışan şey, hiçbir çıkar hesabı gözetmeden her canlıya hizmet etmesidir. Zira hizmet, manevî olgunlaşmanın, kibirden kurtulup tevazu sahibi olmanın en temel şartıdır:

Garazsız hem ivazsız hizmet et her cânliya

*Kimsesizin düşkünün ayağı ol eli ol.*⁶⁴⁰

derken bu hizmetin muhatapları da açıklanmaktadır. Buna göre insan, en çok da ihtiyaç sahiplerinin dertleriyle ilgilenmelidir.

Allah için herkese hürmet et de sev sevil

*Her göze diken olma sünbülü ol gülü ol.*⁶⁴¹

beytinde ise ihtiyaç sahiplerine yardımın temel şartına dikkat çekilmektedir. İnsan, yapacağı yardımı sadece ve sadece Allah rızası için yapmalıdır. Aksi niyette ve durumda bu yardımın hiçbir kıymeti olmaz. Dahası nefsi daha da mağrur eder. Yine aynı niyetle herkese sevgi ve saygı ile muamele etmek insana yakışan en temel vasıftır. İnsan güzel söz ve davranışla insanların sevgisini kazanmak, onları incitecek her şeyden uzak durmak konusunda hassasiyet içerisinde olmalıdır.⁶⁴²

Bir gün Osman Hulûsi Efendi Somuncu Baba Camii'nin peykelelerinin altında otururken sevdiği bir ihvanı olan Topal Hoca lakabıyla bilinen Halil İbrahim Hoca yanına gelir. Muhabbetli isimler bir araya gelince mutlaka sohbet teşekkül eder, birkaç isim daha toplanır. Ara-

638. Tektaş, “Ehl-i Hayr ile Beraberlik”, s. 34.

639. Tektaş, “Ehl-i Hayr ile Beraberlik”, s. 34.

640. Ateş, *Dîvân*, s. 179.

641. Ateş, *Dîvân*, s. 179.

642. Mustafa Özçelik, “Şiir ve Nasihat”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 189, Temmuz 2016, s. 77-78.

larında sakilik yapacak kimse bulunmaz. Osman Hulûsi Efendi komşusu H. Muhyiddin Tütüncü'nün kardeşi Tayyar Tütüncü'ye sohbette sakilik yapması için bir pusula gönderir.⁶⁴³ Pusulada şunlar yazılıdır:

Gözüm Tayyar hızlıca gel

Kendini at gizlice gel

Topal Hoca yoldâşımız

Dost izini izlice gel

Hücre-i aşk meskenimiz

Başka değil düzlüce gel

Yandı semâver ikisi

Bezmine biz sizlice gel

Zâr ola gel yâr ola gel

Hoş gül-i gül-zâr ola gel

Hâr olanı neylemeli

*Can ile yok var ola gel.*⁶⁴⁴

Ömrünü, insanlara hizmete adayan Osman Hulûsi Efendi, bir çok sohbetlerinde hizmetin nasıl olması gerektiğini ve ne kadar önemli olduğunu şu sözleriyle dile getirmiştir: “Pîrimiz Bahauddîn-i Şâh-ı Nakşibendî yedi sene insanlara, yedi sene hayvanlara ve yedi sene de yollara hizmet etti. O yüce makama hizmet etmekle ulaştı” deyip hizmetin karşılığının görüleceğini kendisini örnek göstererek şöyle der: “Bunlar zamanında yapmış olduğumuz, hizmetlerin karşılığıdır.”⁶⁴⁵ Yine bir sohbetlerinde bir ihvanına; “Sana bir hizmet verildiği zaman, küçük bir hizmet dahi olsa, bu bana dostumun bir lutfu ihsânı diyeceksin ve nefsinde minnet ederek o hizmeti yapacaksın. Aksi

643. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 166-167.

644. Ateş, *Mektûbât*, s. 154.

645. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 180-181.

takdirde, o hizmeti dosta minnet edersen, başa kakmış olursun. Buna ne dost râzı olur, ne de Allah razı olur. Onun için nefesine minnet edip hizmeti yerine getirmek gerekir.”⁶⁴⁶ buyurmuşlardır. Osman Hulûsi Efendi yine bir sohbetlerinde; “En yüce meziyet ihvanlık meziyetini muhafaza etmektir. En mübtedi ihvanımızın bir beldeye yetecek kadar tasarrufu vardır. İhvanda bunama ve kalp hastalığı olmaz. Fakat ihvan ihvanlığını bilirse.”⁶⁴⁷ demiştir.

Hulûsi Efendi müntesiplerine çok değer verip onlara hizmeti kutsal kabul etmiştir. Ancak bazı anlayışsızlıklar karşısında da sitem ettiği zamanlar olup ihvanın irfan sahibi olmalarını istemişlerdir. Bir bayram sabahı Devlethane çok kalabalık iken Osman Hulûsi Efendi dışarı çıkar, biraz sonra tekrar salona girer ve buyurur ki: “Birinize şöyle gözümüzün ucuyla bakamıyoruz. Bizim pîrlerimizden biri mürşid aramak için altı ay yol gitmiş. Bir dergâha gelmiş, mürşidle görüşmek nerede... Kapıdan yazıyla müsaade istemiş: ‘Kabul ederseniz dergâhınıza girmek istiyorum’ demiş. İçeriden cevap olarak yazmışlar: ‘Etrafta daha kerametli mürşidler var, onlara gitsin, bizim işimiz tuzsuz taş yalamak’ demişler. O da cevaben; ‘Biz de evden tuzsuz taş yalamak niyetiyle çıktık’ demiş. O zaman buyurmuşlar ki: ‘O hâlde tuvalet temizliğine geçsin.’ Orada yedi sene tuvalet temizliğinde bulunmuş. Biz sizin birinize gözümüzün ucuyla bakamıyoruz.”⁶⁴⁸ diye sitemde bulunmuşlardır. Yine bir sohbetlerinde; “Tarikatın birinci basamağı fenâ fi’l-ihvan (ihvanda fani olmaktır). İhvan ihvanda fani olamıyor ki, bizde fani olsunlar.” buyurmuşlardır.⁶⁴⁹ İhvanların irfan sahibi olmasını arzu ettiğinden sofrada oyalanan arkadaşları kasederek: “Bazen olur ki muhabbetle saatlerce yemek yenir, bazen de olur ki bir lokma alınır kalkılır”⁶⁵⁰ diye buyururlar.

İhvana karşı ayrı bir muhabbeti ve hizmeti olan Osman Hulûsi Efendi, bunun yanında görüştüğü tanıştığı bağlı olmasa da civarına uğrayan herkese, hizmet sunar, toplumun her ferdine ayrı bir yakınlık gösterirdi. Bu hususiyetini kendisinin anlatmış olduğu bir vecizeden

646. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 2, s. 172.

647. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 332-333.

648. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 2, s. 323.

649. Palakoğlu, Gönüller Sultanı, s. 332-333.

650. Şimşirgil, Asırlara Hitabeden Âlim, c. 2, s. 324.

anlayabiliriz. Osman Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde şöyle buyururlar: “Kaz genellikle civciv büyütmez. Onun için bazıları kaz yumurtalarını, tavuğun altına koyar. Tavuk kendi yumurtalarıyla birlikte, kaz yumurtalarını da kuluçka yapar. Belirli zaman sonunda civcivler çıkar, tavuk hepsine de annelik eder. Bir gün ırmağın kenarında civcivlerini gezdirirken, kaz yavruları cinslerinin iktizası olarak, ırmağa inerler, yüzmeye başlarlar. Bunu gören tavuk, onların peşinden, suya garkolurlar düşüncesiyle çırpınmaya başlar. Onlar kendi cinsinden değiller fakat sıcaklığından sıcaklık verdiği için, endişeyle çırpınırlar.”⁶⁵¹

Osman Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde; “İhvanımızın müreffeh bir hayat yaşamasını istiyoruz. Bir ihvanımızın başı ağrısa, sabaha kadar o ihvan, rabitamız oluyor. Onun için ihvanımızın işlerinin iyi olmasını istiyoruz. İhvan; ihvan olarak yaşar, evliya olarak ruhunu teslim eder. İhvan her gün merdiven basamağı gibi maddî ve manevî inkişaf etmektedir. Fakat bunu kendisi de bilmez. Ne zaman ki ruhunu teslim eder, o zaman elinden tutar götürür yerine oturturlar. İşte senin makamın burası derler”⁶⁵² diye buyurmuşlardır.

Bir sohbetlerinde hizmetin hiçbir beklenti olmaksızın Allah rızası için yapılması gerektiğini işareten şöyle buyurmuşlardır: “Ne yaparsanız yapın, Allah (c.c.)’in rızası için yapın. Hani derste diyoruz ya, ‘İlahî ente maksûdî ve rızâke matlûbî’ Burada ‘Ey Allah’ım, benim maksadım sensin, matlubum, isteğim senin rızandır’ diyoruz. Benim isteğim şu veya bu demiyoruz ki. Onun için yaptığımız işleri, Rıza-i Bâri için yapmalıyız.”⁶⁵³

Osman Hulûsi Efendi Ankara Hastahanesi’nde tedavi olurken tasavvufu istismar eden insanları kasederek; “Bunlar Devlethanenin yaptığı hizmeti, değil bir gün, bir saat yapamazlar. Oğul kolay mı bu kadar ihvana hizmet etmek. Benim ailem ve çocuklarım gönülleriyle hizmet ediyorlar. Yarım saatte yüzelli kişiyi ağırlarlar. Eğer ki gönülleriyle hizmet etmemiş olsalar, misafirlerime zehir yedirmiş olurum. Fakat benim çocuklarım gönülleriyle hizmet ediyorlar.” diye buyurmuştur.⁶⁵⁴

651. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 332-333.

652. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 2, s. 325.

653. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 332-333.

654. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 357.

6. Sohbet

İhramcızâde'nin gönül mektebinde yetişen ve İhramcızâde'nin aşladığı aşk duygusuyla hizmet üreten Osman Hulûsi Efendi'nin meclisleri de şeyhinin dîvânı gibi aşk ve irfan sohbetleri idi. İhvanın şeyhi ile yaptığı sohbetleri Hızır (a.s.) ile yoldaşığa benzetirdi. Hızır ve İsa (a.s.) ölümsüzlüğün sırlarına erdikleri için, sohbetlerde ikram edilen âb-ı hayâtta bir damla içenlerin onlar gibi ölümsüz olduğu *Dîvân-ı Hulûsi*'de şöyle dillendirilmektedir:

*Destine aldığı dem bâdeyi sâkî-i semen had
Rûhun ağzına gelir cânı olur akl ise pâbend*

*Katresin nûş eden anın ebedî zevke erip
Şol hayâta erişir Hızır u Mesîhâ-mânend*

*Gönlünün yâdı olup dâim "Huve'llâhu'l-Kadîm"
Dilinin virdi budur kim "kul Huve'llâhu Ehad"*

*Ey Hulûsî gam endûh u belâ vü derde
Bâdenin gayrı ile eylemedi kimse meded.⁶⁵⁵*

Methodilen kişinin, padişahın, sevgilinin, velîlerin, kâmil insanın, âlim ve ariflerin söz ve nasihatları da âb-ı hayât gibidir. Bazen şairler de ilâhî feyiz ve ilhamla yazdıklarına işaret etmek için sözlerini âb-ı hayât olarak takdim ederler.⁶⁵⁶ Mürşidin sohbet halkasında bulunanların ve ona gönül bağlayanların âb-ı hayâtı bulacağını Hulûsi Efendi şöyle ifade ediyor:

*Kâkülün çînine bu gönlümü perçin etdin
Kime meyl eylese meyli dilin ol yana düşer*

*Bir lutufdur ki ola kahr ile yâ şefkat ile
Kanda atsan okunu sîne-i uryâna düşer*

655. Ateş, *Dîvân*, s. 39.

656. Tektaş, "Âb-ı Hayât Çeşmesinden Bir Yudum", s. 35.

*Sînemin her tarafın gamzen ile kan etdin
Diyetin fikr edemem ammâ ki kan kana düşer*

*Bir nigâh ile bakıp gönlümü vîrân etdin
Kasdı ebrûlarının ey gül-i ter câna düşer*

*Kanda baksa gözümün gayrıya yokdur nazarı
Sana hayrândır o kim hayreti hayrâna düşer*

*Teşneyim âb-ı leb-i la'line meylim düşdü
Teşnedir meyli anın meyli o ihsâna düşer*

*Eteğin tut ayağın öp de **Hulûsî** yârm
Hızr'a yoldaşın yolu çeşme-i hayvâna düşer.⁶⁵⁷*

Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde, Peygamberimiz'in temizliğe verdiği önemden bahsettikten sonra; "Oğul sizlerin gönüllerindeki kirleri ne temizliyoruz biliyor musunuz? Sizler iyilikte, temizlikte, iyi niyette örnek olacaksınız ki, menhiyatı önleyesiniz." buyurur. *Dîvân*'ındaki bir şiirinde sohbetin anlam dünyasına şu şekilde dikkatimizi çekmektedir:

*Âsârına dil bağlamadan etmedi zâhir
Ol dürr-i yetîmin demini der yem-i sohbet⁶⁵⁸*

*Her varı fedâ eylemeden kılmadı bâhir
Feyz-i nazarın tâlibine her dem-i sohbet⁶⁵⁹*

Her bir edebin mektebidir gir taleb eyle

657. Ateş, *Dîvân*, s. 64.

658. Sohbet denizi, o dürr-i yetimin (Hz. Peygamber'in) zamanını (yaptığı sohbetleri) dile getirir. Sohbet, izlerine (geçmişte yapılanların güzelliğine, faydalarına) gönül bağlamadan sırlarını zahir etmedi. Bkz; Nihat Öztoprak, 20. Yüzyıl Mutasavvıf Divan Şairi Seyyid Osman Hulûsi Efendi Divanı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri), Nasihat Yayınları, İstanbul, 2020, c. 1, s. 291.

659. Sohbet ânında (mürşidine bağlanan), talipler (dervişler, ihvanlar), sahip oldukları her şeyi Allah yolunda feda etmedikçe onlara nazarlarının feyzini açık yansıtmadılar.

Ger âkıl isen âdem eder âdemi sohbet⁶⁶⁰

Ashâb-ı Nebî işlediler bu işi akdem

Bilsen ne şerefdir şeref-i akdem-i sohbet⁶⁶¹

Ma'nâda ne var cânı fedâ etme denir mi

Bir demdeki cân bahş ede cân-ı cem-i sohbet⁶⁶²

Mâliş-geh-i esrârına tut gûş-ı yakîni

Bin türlü ayıktan yeğ olur sersem-i sohbet⁶⁶³

Peymânesi Kevser yeridir ravza-i Cennet

Ol niyyet ile girsen olup mahrem-i sohbet⁶⁶⁴

Bîgânelik etme oturup bezm-i safâda

Allah'dan utan sen de olup hem-dem-i sohbet⁶⁶⁵

Bir dem ne olur gayrıyı terk et de ana uy

Cân mülk-i Süleymân'a ola hâtem-i sohbet⁶⁶⁶

-
660. Sohbet ortamında her türlü edep kurallarına riayet edilir. Onun için en güzel huylar, en güzel alışkanlıklar orada öğrenilir. Sen de sohbet okuluna gir öğrenci ol. Akıllıca düşünen insanları kâmil sıfatlarla insanî yüceliklere eriştiren yine sohbetir.
661. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in manevî terbiyesini Ashab-ı Kiram O'nun sohbetinde öğrendiler. Sohbet etmek sünnettir. Sohbetin şerefinin yüceliğini bilsen, onun Peygamberimiz (s.a.v.)'le beraber olma vasfı taşıdığını anlarsın. Sohbete iştirak edenler bu şerefe kavuşurlar.
662. Manevî ortamlarda ne var, ona can verme demek yanlış olur, ruhî (manevî) âlemlere can verilir. Çünkü o kavuşma zamanlarında ölüye can veren, vuslat iksirinin, can bâdesinin sunulduğu yerdir sohbet.
663. Eşiğine yüzler sürülecek kadar kıymetli olan sohbet yerine değer vererek, o sohbetteki manevî bilgileri can kulağıyla dinle. Sohbetin gizemli ortamında aşk sarhoşu olanlar aklına uyarak uyanık geçinenlerden daha üstündür.
664. Sohbet, öyle ihsânların sunulduğu ortamdır ki orada içilen bir bardak şey Kevser Irmağı'ndan bir bâde gibidir. O ortam da cennete benzer. Hâlisâne niyetle sohbete girip oturanlar cennet bahçesinde oturmuş gibi olurlar.
665. Gönüllerin huzur bulduğu neşelendiği, kederlerin kaybolduğu bir ortamda oturduğün hâlde oradan ilgisiz, dünya meşakkati ile meşgul olma. Dünyadan ilgini kes. Sohbette olduğün zaman başka şeylerle ilgilenmenin vehametinden dolayı Allah'tan utan.
666. Allah'tan gayrı her şey heva ve nefsidir. Ondandır ki sohbet meclisinde gayrıyı terk et, seni Allah'a götürecektir Hak dostuna uy. O zaman görebilirsin ki Hz. Süleyman (a.s.)'a bahşedilen bütün mahlûkâta tasarruf yetkisi ve sonsuz zenginlik hüneri sohbette senin parmağına takılabilir.

Bir yokluk ile girsen erer varlığı Hakk'ın

Her şey yok olup zâhîr olur a'zam-ı sohbet⁶⁶⁷

Cân zevkine yet nefsi bırak tâlib-i Hakk ol

Her derdine dermânın ola merhem-i sohbet⁶⁶⁸

*Yâ Rabb n'ola **Hulûsî-i bî-çâre vü âvâre zelîli***

Hâk-i der-i dergâhın ede ekrem-i sohbet.⁶⁶⁹

Sohbet meclisleri gönül tavsiyesinin yapıldığı, gönül dertlerine dermanın bulunduğu hakikat meclisleridir. Salık dertlerinin ıstırabını sohbet ilacıyla dindirebilir. Büyüklerin sohbetine katılanlar, gönüllerini temizler, kirlilerden arındırırlar. Manevî güzellikleri, gönül parlaklığını yakalayabilmek için bütün dünya kıymetlerinden ve maddî varlıklardan vazgeçmek lazımdır. Çünkü gönül parlaklığının yakalandığı sohbet zamanları feyiz ve mürşid iştirakinin olduğu zamanlardır. Sohbet ortamında her türlü edep kurallarına riayet edilir. Onun için en güzel huylar, en güzel alışkanlıklar orada öğrenilir. Hulûsi Efendi'nin davetiyle bizlerin de sohbet okuluna girip öğrenci olmamız gerekmektedir. Akıllıca düşünen insanları kâmil sıfatlarla insanî yüceliklere eriştiren sohbettir.

Bir mürşid-i kâmil olarak Osman Hulûsi Efendi kâmil olduğu kadar mükemmildi. Kemale ermiş şahsiyet olarak müntesiplerini kemale erdirme gayretine bürünmüş bir şahsiyetti. Ömrünü insan yetiştirmeye adanmış, sevenlerinin istikamet üzere yaşam sürmelerini hedeflemiş,

667. "O'nun zatı hariç, her şey yok olmaya mahkûmdur." (28/Kasas, 88) emr-i ilâhîsinin gereği olarak Hakk'ın tecelli ettiği sohbet ortamına yokluk ile girilmelidir. Bu sıfatla girenler açık olarak sohbette Hakk'ın varlığını müşahade ederler. Çünkü mevcut olan eşyanın kesreti, onun varlığı karşısında hiç mesabesindedir.

668. Nefsi beşerî pisliklerden ve kirliliklerden arındıran, nefsi tezkiye ve geliştirenlerin en hayırlısı muhakkak ki Cenab-ı Hakk'tır. Nefsini gözetleyen, terbiye eden ve kurtuluşa eriştiren yine O'dur. Nefsi bırakan daha doğrusu terbiye eden, temizleyenler kurtuluşa erip can zevkine ererler. Tek talepleri Hakk'tır. İşte o sohbet meclisi gönül tavsiyesinin yapıldığı, gönül dertlerine dermanın bulunduğu hakikat meclisleridir. Salık dertlerinin ızdırabını sohbet ilacıyla dindirebilir.

669. Ya Rabb'i sadece dertlerinin çaresi sende olan Hulûsi kulun, senin yüce dergâhının, senin zikrinin yapıldığı ulvî mekânların, yani sohbet meclisinin tozu olsun. Bu samimiyetinden dolayı en üstün sohbet edilecek olan sana kavuşsun. Bkz. Ateş, *Divân*, s. 25-26.

İslâm'ın safiyetine erme derdini gütmüş aşk ehli bir mana eriydi. Meclisleri zor zamanda çıkış yolları arayan sevenlerinin bir irfan sofrasıydı. Her fırsatta muhataplarının ermesini, olmasını ve kıvama gelmesini hedefleyen Osman Hulûsi Efendi bir mürşit olarak bu işi rastgele değil mensup olduğu Nakşibendiyye-yi Hâlidîyyenin irşad usullerine sadakat göstererek gerçekleştirdi.

İhramcızâde'nin aşk fırınında pişen Osman Hulûsi Efendi çizgiyi müritlerine yaptığı nasihatlerinde tasavvufi usullerinin sohbet ortamı olduğundan şu şekilde bahsetmektedir: *“Yolumuz sohbet yoludur. Bir kimse kûşe-i vahdette yirmi yıl ibadet ü tâat etse, beri tarafta sohbetlere devam etse, sohbette öyle bir an gelir ki, kûşe-i vahdette yirmi yılda alamadığını bir anda alır. Yani yirmi yıllık yolu bir anda kat eder. Onun için sohbetlere devam etmek şarttır. Sohbette iki gönül Allah için bir araya gelse, Cenab-ı Hakk'ın füyûzâtı oraya tecellî eder. O iki kişinin alış verişinden sohbette bulunan diğerleri de istifade ederler. Sohbetlerin devamında insan-ı kâmil olarak husule gelir. Onun için sohbetlere devam ediniz.”*⁶⁷⁰

Muhtereme eşleri Hacı Naciye Hanımefendi, *“Gece sabahlara kadar ihvanların evlerinde sohbet olur, semaver yanar; ateş üzerinde porselen demlik içerisinde çay hazırlanır; varsa şeker, yoksa dut kurusu veya kara üzüm kurusu ile çay içer ilâhî okurlardı.”*⁶⁷¹ sözleriyle tertip edilen sohbet meclislerinin hâlet-i rûhiyesinden açık beyanda bulunmaktadır. Sohbetlerine ikram eşlik eder, sohbetlerinde sıcaklık husule gelir, sohbetlerinde nazar eğitimi verilir, sohbetlerinde hemhal olma ve hemdil haline bürünme çabası güdüldü. Onun sohbetlerine ham gelenler olgun gönüller haline gelmesi için huzur atmosferi vücuda getirilirdi.

Hulûsi Efendi'nin ziyaretine giden bir muhibbi, sohbet esnasında Osman Hulûsi Efendi'ye; *“Efendim ahirette de böyle beraber olup, sohbetinizde bulunacak mıyız?”* diye sorar. Osman Hulûsi Efendi de şöyle buyurur: *“Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz Ashabıyla sohbet ederlerken, sahabeden biri sordu: ‘Ya Rasûlallâh (s.a.v.), kıyamet ne zaman kopacak?’*

670. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 180.

671. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 185

Rasûlullah (s.a.v.) da ona: 'Kıyamet için hazırlığın nedir?' diye sordu. O sahabe şöyle cevap verdi: 'Hazırlığım muhabbet-i Allah (c.c.), muhabbet-i Rasûlullah (s.a.v.)' deyince, Rasûlullah (s.a.v.) Efendimiz iki elinin şahadet parmaklarını birleştirerek: 'O hâlde kişi sevdiği ile beraberdir.'⁶⁷²

Gönül hasretinin dinlendirildiği ve muhabbet ortamının tesis edildiği sohbet meclislerine iştirak eden ihvanın mürşidinin huzurunda takınması gereken sohbet âdâbına sıklıkla vurgu yapan Hulûsi Efendi, yer yer hatırlatmalarda bulunarak, müridanın sohbet sırasında mürşidinin söylediklerini can kulağıyla dinlemesini, sohbetten gereğince feyiz almayınca öncelikle kusuru kendi nefsinde aramasını, nefesine hoş gelmedi veya nefesine ağır geldi diye mürşidinin telkinlerine itirazda bulunmamasını, sohbet bitiminde çok oturmayıp izin istemesini, sohbet meclislerinde edebe uymayan hâl ve tavırlardan uzak durmasını, lüzumsuz konuşmalardan uzaklaşmasını, sohbet esnasında dizüstü oturarak halkaya dahil olmasını, okunan ilâhîleri can kulağı ve huşu içerisinde dinlemesini, tarikatın pîrleriyle ruhanî irtibat tesis etmesini, sohbet meclisinde kendi nefesine paye çıkarmayı değil nefsinin kusurlarını tamir etmeyi, ihvanı arasında kendi zafiyetini görmesini tavsiye etmektedir.⁶⁷³

Mürşidi İhramcızâde'nin; "Sükûtumuzu anlamayan sohbetimizi hiç anlayamaz. Söz ile olsaydı bu işi herkese söylerdik."⁶⁷⁴ sözünü müritlerine hatırlatan Osman Hulûsi Efendi sohbet meclislerinin suretâ ve âdet olsun diye toplanmasını değil, sohbetin manasına giriftar olunmasını istemektedir. Merasime indirgenen yaklaşımları uygun görmemekte, sohbet meclislerinde hakikat arayışının gerçekleşmesini tavsiye etmektedir. Sözün süslenmesini değil sözün gerçeği beyanını önemsemektedir. Sohbetlerin her türlü lakırdılardan uzak tutulmasını, sohbet meclislerinde gıybet, iftira, yalan, dedikodu, haset, laf u güzaf, beyhude konuşmalar olmamasını hassaten tembih etmektedir. Sohbetlere besmele,

672. Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 165. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühhd, 50; Daavât, 98.

673. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 185; Kadir Özköse, "Darendeli Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin (k.s.) Sohbet Meclisleri", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 189, Temmuz 2016, s. 44-47.

674. Alıcı, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi*, s. 75

hamdele ve salvele ile başlanıp okunan Asr suresiyle tamamlanmasını istemektedir. Hak dostlarının sözleri ile meclisin anlamlı kılınmasını, okunan ilâhîlerle sohbet meclisinin donukluktan uzak tutulmasını, sözden daha çok tesir edecek sükût hâlleriyle irfan sohbetlerinin gerçekleştirilmesini istemektedir.⁶⁷⁵

Osman Hulûsi Efendi'de sohbet tarikatının en önemli irşat usulüdür. Sohbet, ashabın Rasûlullahın huzurundaki yetiştirme tarzıdır. Sohbette halka teşekkülü esastır. Sohbette helalleşmek, yüzleşmek, müdavimlik, tekâmül ve gelişim vardır. Sohbette canların susamışlığını hikmet pınarlarından takdim edilen aşk kadehleriyle teskin etme durumu vardır. Sohbette müridanın mürşidiyle hemhal olması, dertlerini teskin edip dermana ermesi vardır. Sohbetler ilim, irfan ve hikmet meclisleridir. Sohbetler dem vaktidir. Sohbetlerde gönüller yıkanır, nefsin kabalıkları düzeltilir ve ruhun safiyeti sağlanır. Sohbetle uzun yollar kısılır ve menzil-i maksuda erme sağlanır. Sohbette vahdet iksiri sunulur, ayrılık ve başlıklar bir bir giderilir yerine uhuvvet bilinci aşılanır. Sohbet fedakârlık meclisidir. İhvanın paylaşım kültürünün ve dayanışma ruhunun perçinlendiği has bahçelerdir. Sohbetler zikir meclisidir. Gönlün safa bulması ve dünya ve ahiret saadetinin peşinde koşulmasıdır. Sohbet ehlinin meclisi yaran meclisidir. Erenlerin meclisine varanlar hem bedel öderler hem de nimete mazhar olurlar. Osman Hulûsi Efendi bu özelliklere sahip sohbet meclislerinin kurulmasını, toplumun ıslahını, bireylerin kemalini hedeflemiş, ömrü boyunca ihvanına hikmet telkininde bulunarak muhabbet ortamının tesisine çalışmıştır.⁶⁷⁶

Sohbete çok önem veren Osman Hulûsi Efendi hiçbir zaman sohbeti terketmemiştir, sohbetten ayrı kalmamıştır. Yeni evlenen ve sohbeta katılan bir arkadaşa;

“Biz de evlendiğimizde demişler ki Osman Hulûsi Efendi evlendi, artık sohbetlere gelmez. Biz de sabah erkenden kalktık, sohbeta gittik. Bizi görünce şaşır-

675. Özköse, “Darendeli Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin (k.s.) Sohbet Meclisleri”, s. 44-47.

676. Özköse, “Darendeli Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi'nin (k.s.) Sohbet Meclisleri”, s. 44-47.

dılar.”⁶⁷⁷ diye buyurarak sohbetin ehemmiyetine kendi hayatından bir örnekle işaret etmişlerdir.

Bir gün sohbette otururlarken, orada bulunan maddî ve manevî bir sıkıntı içinde olan birisi, kâğıda; *“Himmat eyle kurtar bizi bu dardan.”* diye yazar ve Osman Hulûsi Efendi’ye verir. Osman Hulûsi Efendi de yazıyı okuduktan sonra, altına *“Razıyız ne gelirse yardım.”*⁶⁷⁸ yazarak kâğıdı o arkadaşa iade eder.

Sohbetler manevî muhabbetlerin ve gönül beraberliğinin tesis edildiği ortamlardır. Osman Hulûsi Efendi’nin ziyaretine giden bir dervîşi, sohbet esnasında Osman Hulûsi Efendi’ye sorar: *“Efendim ahirette de böyle beraber olup, sohbetinizde bulunacak mıyız?”* Osman Hulûsi Efendi kıyamet gününe muhabbetullah ve muhabbet-i Rasûlullah (s.a.v.) ile hazırlanmak gerektiğini hatırlatmıştır.⁶⁷⁹

Hulûsi Efendi’ye göre mürid, sohbet esnasında mürşidinin her dediğini can kulağıyla dinlemeli, anlayamadığı bir şey olursa kusuru kendisinde aramalı, itirazda bulunmamalıdır. Sohbet bitiminde çok oturmayıp izin istemeli; edeplice mürşidinin elini öptükten sonra geri geri çekilerek meclisi terk etmelidir. Ayrıca ihvan arasında oturulan sohbette ise aynı edep ve erkâna riayet edilmeli. Çok konuşulmadan semaverin etrafına diz çökerek oturulmalı; ilâhîler okunurken zevk ve huşu içersinde dinlenmelidir. Mutlak o meclis ve meclislere mürşidinin ve pirlere ruhaniyetinin geldiği unutulmamalıdır. Özellikle avamdan birileri gelirse çok titiz ve dikkatli davranılmalı tarik-i âliyeye söz getirecek herhangi bir davranışta bulunulmamalıdır.⁶⁸⁰

Osman Hulûsi Efendi bir sohbetinde; *“Taş atan bizden, taş attıran bizden değildir.”* buyurmuşlardır. *Şu unutulmamalıdır ki taşılayan değil taşılatan suçludur. İhvan tüm zaman ve mekânlarda şer’î şerife uyup tarik-i âliyeye göre hareket etmeli; mürşidinin emirlerini harfiyen yerine getirmelidir. Ben duygusu*

677. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 184-185.

678. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 2, s. 146.

679. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 184-185.

680. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 2, s. 147.

ile hareket edilmesi hâlinde tedavisi mümkün olmayan manevî hastalıklar zuhur edecektir. Bu ise öyle bir kaybediştir ki tamiri mümkün değildir. Yine bir sohbetlerinde buyururlar ki: “Sohbetlere devam etmek şarttır. Pîr Efendimiz devamlı buyururdu ki: “Tarîk-i mâ sohbet est.” yani “Bizim yolumuz sohbet yoludur.” Onun için sohbetlere devam edelim. Sohbetlere devam etmek insanı kâmil hâle getirir. Sohbette iki gönül Allah (c.c.) için bir araya gelirse, oraya Cenab-ı Allah (c.c.)’ın füyuzatı tecelli eder. Sohbette bulunan kırk kişi de olsa, o iki kişinin alışverişinden istifade ederler. Bunu gözler görmez ama gönüller bilir. Bir kimse tek başına kûşe-i vahdette ibadeti taat üzere çalışsa, diğer tarafta sohbette öyle bir an gelir ki, kûşe-i vahdette yirmi senede katedemediği yolu bir anda kateder. Onun için sohbetlere devam etmek şarttır.”⁶⁸¹

Candan bir sevgiyle bağlanmayınca sohbet sırrına erişilmez. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in mübarek ashabıyla bir arada bulunmasının sırrı sohbet deryasının içindedir. Sohbette o anlar yakalanabilir.

Hulûsi Efendi sohbetle mürşidin nazarları altında bulunarak onun usul ve tavsiyelerine göre kalbi arındırmayı, nefsi taatlere ısındırmayı ve ıslah olmayı hedeflemiştir. Osman Hulûsi Efendi bir sohbetlerinde; “Bizim sohbetlerimize nefis iştirak edemez.”⁶⁸² diye buyurmuşlardır. İhram-cızâde de şöyle buyurmuşlardır: “Gardaşlarım güzel bir yüz gördüğü zaman nefis, iştirak eder de, güzel bir sese nefis iştirak edemez. Onun için sohbetlerimize nefis iştirak edemez.”⁶⁸³

7. Tezkiye-yi Nefis

Osman Hulûsi Efendi “men aref” sırrını bilerek nefse hâkimiyetin seyrine bizleri şu şekilde davet etmektedir:

Hulûsî “men aref” sırrın bilenler kim bilir Rabb’ın

*Bu sırrı bilmeyen ilm-i İlahî’ye alîm olmaz*⁶⁸⁴

681. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 184-185.

682. Şimşirgil, *Asırlara Hitabeden Âlim*, c. 2, s. 139.

683. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 275-281.

684. Ateş, *Divân*, s. 99.

Marifetullaha ermek isteyen; Hakk'ı tanımayı arzulayanın “men aref” sırrını tedkik etmesi, onu incelemesi gerektiğini şu şekilde belirtmektedir:

*Gözün aç gör ki âlem vech-i Hak gel
Kulak tut duy ki söz bir sebak gel*

*Halâs olup ikilikden olup bir
Nazar kıl bak ki her şey yeknesak gel*

*Okumaksa murâdın ilm-i Hakk'ı
Rumûz-ı “men aref” sırrı edak gel*

*Ererse çeşm-i cânı rûşen eyler
Cemâl-i pertevinden bir şafak gel*

*Tecerrüd eyleyip küllî sivâdan
Hakk'a tâlîp isen gayrı bırak gel*

*Kitâbu'llâh **Hulûsî** dost yüzüdür
Oku var ol sebakdan bir varak gel⁶⁸⁵*

“Men aref” sırrına erenlerin ilâhî hazine incilerine kavuşanlar ve ilâhî zât nurunu idrak edenler olduklarını ise şu şekilde belirtmektedir:

*Aşk u muhabbet ezeli sıdkı bütünlerde bütün
Sırr-ı ruh-ı lemyezeli sıdkı bütünlerde bütün*

*İlm ile irfân arasan gevher-i pür-kân arasan
Derdliye dermân arasan sıdkı bütünlerde bütün*

*Yârı gören dâde-i aşk varı veren sîne-i aşk
Gevher-i sencîde-i aşk sıdkı bütünlerde bütün*

685. Ateş, Dîvân, s. 169.

Kenz-i Hudâ'nın güheri mâye-i zâtın eseri

"Men aref" in hoş haberi sıdkı bütünlerde bütün

Âdemi ikmâle sebep lâzım olan cümle edeb

*Hulûsî'ya bak gör ki hep sıdkı bütünlerde bütün*⁶⁸⁶

Kendisinin dünyaya ne amaçla getirildiğinin farkına varan insan Allah'a yönelir. Bedeninde yüce yaratıcının kudretinin tecellileri onu Allah'a döndürür. Bunun yanında kendi zafiyetlerini ve hatalarını bilen insan Rabb'ine ne kadar muhtaç olduğunu bilir. Ona yönelmek dışında başka bir yol olmadığını anlar. Kendi hatalarıyla ve kusurlarıyla meşgul olan bir insanın başkalarının kusurlarını ve eksiklerini araması da söz konusu olmaz. Zira o kendisiyle meşgul olmasının ve iyi bir kul olma-ya çabalamasının aslı görevi olduğunu bilir.⁶⁸⁷

Osman Hulûsî Efendi, oğlu Mahmud Kemal Efendi'ye yazdığı mektubunda nefis terbiyesinin ne denli ciddi ve esaslı bir meşgale olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: "Sana evvelâ Allahu Azîmü'ş-şân Hazretleri'nin ve O'nun Habîb-i edîbi, Rasûl-i necîbi, Sertâc-ı enbiyâ, Muhammedini'l-Mustafa -Aleyhi's-salâtü ve's-selâm- Hazretleri'ne kemâl-i imân ile inanmanı ve Allah'ın emirlerine tâzim ve nehiyelerinden ictinâp etmekle beraber bütün mahlûk-ı Hudâ'ya şefkat etmeni tavsiye ederim. Allah'a imandan sonra mahlûk-ı Hudâ'ya şefkat umdesi kadar güzel bir şey yoktur. 'Adın nedir?' diye sorana Kemal'dir diyeceksin. Çünkü sana ad olarak Kemal denilmiştir. İnsanın adının Kemal olması, kemâlini artırmaz. Sen kâmil insan olup her bir etvârının kemâl üzere olmasına gayret etmelisin. Kişinin hüsn-i nesebi, hüsn-i edebidir. Dâima büyüklere karşı hürmet ve küçüklere şefkat et. Tâ ki hürmet ve şefkat gibi iki haslet-i cemîleye sahip olmuş olasın. Hasîs olma kim, hased, rûh-ı insaniyeyi dereke-i esfel-i sâfiline ulaştırır bir vesaittir. Cömert ol, çünkü cömertlik bir ciwan-mertlik şîârıdır. Onun vasıtasıyla a'lâ-yı illiyyine irtikâ etmeğe yol bulasın. Sahî, Allah'ın sevdiği; mümsik ise Hakk'ın düşmanıdır. İrâde-i ezeliyye kâbil-i tağyir olmaz. Tehzib ve tezkiye nefsin sıfatını güzelleştirerek aksâ-yı kemâla vasıl eyler. Her zaman iyilere mukârrın ol, kötülerden ictinâp et. Kişinin miyâ-

686. Ateş, *Dîvân*, s. 234.

687. Yıldırım, "Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî ve Hadis", s. 43.

rı mukârın olduğu kimsedir. Mezbeleden dâima fenâ, attar dükkânından ise iyi koku intişâr eder. Filânın oğluyum filân yere müntesibim diye dâvada bulunma. Zâhiri edebin, mânevi kemâlin âyinesidir. Bir şîşeye ne korsan onu gösterir. Bir kimseye bir şey tavsiye edeceğin zaman evvelâ nefsinde tatbik et, kabul eder ise halka da söyle. Nefsinin kabûl etmediği bir şeyi başkalarına söylerken Allah'tan utan."⁶⁸⁸

İnsanın mensubu bulunduğu aile, nesep, soy ve sop ile olgunluğa erişmiş sayılamayacağını ve erişemeyeceğini, ancak kendini düzeltmekle kemâle ereceğini oğlu Mahmud Kemal Efendi'ye yazdığı bir başka mektubunda şu şekilde ifade etmektedir: *"Her zaman senin hüsn-i hâlinle iftihar etmekle mes'ud olurum. Benim kemâlimin yüceliği ilm u irfânımın müteâlî olması sana medâr-ı fahr olamaz. Hiçbir kimse ebeveyni ile iftihar etmez. Fakat hayırlı evlâdın salâh u sa'âdeti âhirete gitmiş olan ebeveynin defter-i âmâline bâdi-i hasenâttır. Güzellik sureti aldayan bir kiske ile olmayıp mekârim-i ahlâk ve mehâsîn-i âhvâl ile olduğu muhakkaktır. Âlem-i beşeriyetin senden beklemekte olduğu da güzel huyluluğun ve güzel efâlinde ibarettir. Dünyanın fânî olan metâi, erbâb-ı nefsin gurûrunu artırmaktan başka bir şey değmez. Ehl-i gurûru ise, Allah sevmez. Zinhar ne mağrur ol, ve ne de fânî olan bir metâ-ı dünya için pâk fitratını ve nezih efâlini kirletme. On sekiz bin âlemi sana tabşursalar nâhak yere bir pulunu irtikab etme.*"⁶⁸⁹

Hulûsî Efendi nefsin olgunlaşmasının yollarını Mektûbât'ında bizlere şu şekilde ortaya koymaktadır: *"Levm edici nefsi emmâre, insanı telvîse sevk eder. Nefsin muhalefetiyle bütün derekâtından kurtularak, tamûnun azâbından halâs olmak lazımdır. O da sâlike şer-i şerîfin ahkâmîyle âmîl sünnet-i seniyye-yi peygamberiyyeye temessükle hâsıl olup, zayıf, mükerrem olan cânı, mürebbî-i hakîkinin terbiyetleriyle bu âlem-i berzahtan halâs ile merâma nâil olmasıdır. Müdrîk, o kimsedir ki nefsinin ve onsekizbin âlemin fânî olup, ancak Allahu Teâlâ'nın bâki olduğuna kat'î bir yakîniyetle ermiş ve bilmiş ola. Bu hakîkat, ülü'l-ebşâra mâlum bir keyfiyettir. İnsan bu âlem-i imtihana, mârifetullâhı kesb için geldiğini bilmedikçe, mârifet-i nefsi hâsıl edemez. Nefsini bilmeyen Rabb'ini bilemez. Bu mârifet ise, muhakkak nefsinin bilmekle kâbildir.*

688. Ateş, Mektûbât, s. 1-2.

689. Ateş, Mektûbât, s. 216.

Her bir mehâsîn ü kemâlât ,rûh-i insânînin sîfâtıdır ki min haysi'l-vücûh sîfâtullah ve (Tehallukû bi-ahlâkı'llâh ve't-tasîfû bi-sîfâti'llâh)'ın zuhûru bu nisbetten tezâhür eder. Kemâlât-ı insâniyye havâs-ı hamse-i zâhire sereyân ederek, âsâr-ı tevhîd her bir âzâdan zuhûr etmekle vecd-i istiğrak yüz gösterir. Deryâ-yı vahdet temevvüce başlar. Hayret ender hayret tezâyüd ederek, nihâyet sâlik deryâ-yı bî-pâyân-ı vahdette mahv-i nâ-bedid ve hâlik olur ki, bu tâife-i aliyyenin ilk kademesidir. (Nahnü nedricü'n-nihâye fi'l-bidâye. Vallahü'l-müsteân âlâ mâ tasîfün.) Hele bilhassa nazargâh-i ilâhi olan kalbin her emrâz-ı bâtiniyyeden sâlim vâdi-i eymen olmalıdır ki o nazarın kemâlâtına mazhariyyetle Tûr-ı Sinâ-i vücûdun pârelenüp asâr-ı tecellî zuhûra gele. Her bir umûrunda müteyakkız bulunmalısın. Nefs-i bed-şûmun askeri, ansızın galebe çalıp hevâsına uydurmakla seni mağbûn etmesin. Gönlünün kapısında bir pâsbân olmalısın ki hevâ-yı mâsi-vâ dâhil olup seni bî-huzur etmeye.”⁶⁹⁰

Nefsinin zebunu olanlara, gafletle ömrünü heder edenlere, idrak ve irfan boyutu zayıf olanlara seslenen Osman Hulûsi Efendi gaflet uykusundan uyanmaya ve nefislerini kısa zamanda arındırmaya davet etmektedir.

Utan Hak'dan utan artık

Uyan artık uyan artık

Bu derd-i aşka yan artık

Uyan artık uyan artık

Yönelip Kâ'betu'llâh'a

Sücûd et Hazretu'llâh'a

Ser-â-ser sıbgatu'llâha

*Boyan artık boyan artık.*⁶⁹¹

Osman Hulûsi Efendi nefsi terbiye etmek, nefsin zaaflarını gidermek ve nefsin ıslahını sağlamak noktasında öncelikle kendi şahsını gündeme getirir. Nefsin zebunu olmanın sancısı bağlamında kendine hitap etmesi aynı zamanda sevenlerine ve sevdiklerine de hitaptır.

690. Ateş, *Mektûbât*, s. 209-211.

691. Ateş, *Divân*, s. 134.

*Ey yârânlar kılın duâ düşdüm ben yârımdan cüdâ
Kavuşdursun bizi Hudâ vâ hasretâ vâ firkatâ*

*Çıkdım vatandan gurbete düşdüm belâ-yı mihnete
Dayanılmaz bu hasrete vâ hasretâ vâ firkatâ*

*Vasl ile gülmedi yüzüm hasretle kan ağlar gözüm
Derd ile mahvoldu özüm vâ hasretâ vâ firkatâ*

*Düşdüm sivânın dâmına eremedim encâmına
Dostun visâl-i kâmına vâ hasretâ vâ firkatâ*

*Özle Hulûsî yârını terk eyleyip ağyârını
Bulmaz isen dil-dârını vâ hasretâ vâ firkatâ⁶⁹²*

*Gâhî çeker cefâyı gâhî sürer safâyı
Gâhî düşüp firâka sûzân olur olur yâ*

*Gâhî izini izler gâhî visâlin özler
Gâhî o teşne gözler giryân olur olur yâ*

*Gâhî verip visâli gâhî açar cemâli
Gâhî hayâli dilde cevlân olur olur yâ*

*Nigâh edince hâle tâlib olur visâle
Gâhî bakıp cemâle hayrân olur olur yâ*

*Uşşâkı gam çekip de âh eyledikçe yârı
Agâh olup bu hâle handân olur olur yâ*

*Bir zerre lutf-ı Hak'la hûrşîd olur cihâna
Bir katre yüz bin olup ummân olur olur yâ*

*Gül-zâr-ı hüsne karşı bülbül edende zârı
Ârzûsu vasl-ı gülken hicrân olur olur yâ*

692. Ateş, Dîvân, s. 4.

Bir gün atar da tîr-i müjgâni kâsd-ı cânâ

Nâgâh Hulûsî cânın kurbân olur olur yâ⁶⁹³

Nefsi olgunlaştırmanın en önemli yolunu Allah aşkı ve Allah'ı yâr olarak kabul edip O'nun yolunda vefâkâr olmak şeklinde değerlendiren Osman Hulûsî Efendi'nin şiirlerinden birkaçını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Şiir

Sana matlûb sensin ey dil gayrı bir söz arama

Sendedir ol göreceğ yüz taşradan yüz arama

Kendi mir'âtına nazar eylesen yârı görürsün

Cân gözünden gayrı ana açacak göz arama

Sıdk u ihlâs ile koy gel kapısında baş u cân

Tâ sana râm ola dilber gece gündüz arama

Bu yolun merdinden olup nefsini basdın ise

Merd-i meydân-ı cihânsın gel yokuş düz arama

Sînene yazdınsa eğer nakş-ı hayâl-i dilberi

Gayrıya bakup Hulûsî var şeb ü rûz arama⁶⁹⁴

2. Şiir

Gönül derdinle bîmâr oldu dermâna eriş ey yâr

Yanar hasret odundan ana ihsâna eriş ey yâr

Terahhum eyleyip imdâd kıl bî-çâre hâline

Firâkımla harâb oldu bu dil-hâne eriş ey yâr

Tahammül kılmağa tende mecâlîm kalmadı aslâ

Bu eflâke çıkan zâr ile efgâna eriş ey yâr

693. Ateş, Dîvân, s. 4-5.

694. Ateş, Dîvân, s. 9.

Tefekkür eyleyip her dem hayâlini bu cânımda
Sevindirip nihâyet ver bu hicrâna eriş ey yâr

Bu dâdem görmeyi ister cemâl-i bâ-kemâlini
N'olur teşrîf kıl bu dil-i vîrâna eriş ey yâr

Bu nefsi-i bed-likânın leşkeri yağmâ eder varım
Kerem kılıp inâyetle bu tuğyâna eriş ey yâr

Hulûsî'nin diğer-gûn oldu hâli işbu derdinden
Edip lutfu bu ahvâl-i perîşâna eriş ey yâr⁶⁹⁵

3. Şiir

Ey gönül hâk idi aslın sen yine hâk olagör
Derd-i Hakk ile yanuban cümleden pâk olagör

Sana cân u dil verüben ismini Âdem koydu
Nefsini katl eyleyüben kurb-ı levlâk olagör

Şugl-ı dünyâdan arıt içini hiç çekme elem
Nâr-ı aşk ile tutuşup sînesi çâk olagör

Sabr edip Hak'dan gelen cümle belâya râzı ol
Dostdan ihsândır deyüben ehl-i idrâk olagör

Kendini mir'ât kıl tâ kim tecellî ede Hak
Kendin idrâk eyleyenler ile derd-nâk olagör

Ölmeden ön ölmek olsun dâim ârzun ey gönül
Nefs ü şeytânın elinden çeşm-i nem-nâk olagör

695. Ateş, Dîvân, s. 43.

*Ey Hatîboğlu Hulûsî bezl-i cân et dostuna
Gülme fânîde anın derdiyle gam-nâk olagör*⁶⁹⁶

4. Şiir

*Ey gönül cîfe-i dünyâyâ gönül verme zâg olma
Perr ü bâl açıp uçup Kâf'a ol Ankâ olagör*

*Nefs-i Fir'avn'ına râm olma Kelîmü'l-vakt ol
Da'vet et Hakk'a anı kadr ile Mûsâ olagör*

*Kıl tecerrüd vatanın bâğ-ı Behişt ise de ko
Âdem ol cümleten esmâya müsemâmâ olagör*

*Su gibi sür yüzü toprağın ayağına düşüp
Katreni bahra katıp vâsıl-ı deryâ olagör*

*Leb-i la'linden içip âb-ı hayât-ı ebedî
Ebedî ölmemeğe Hızır ile Îsâ olagör*

*Secde kıl dost kaşı mihrâbına mihrâbı unut
Taşa tapma sâcid-i Ka'be-i Ulyâ olagör*

*Ey Hulûsî ayılıp çıkma sakın dâireden
Mest-i ser-halka-i meyhâne-i ma'nâ olagör*⁶⁹⁷

Osman Hulûsi Efendi hastalıkları iyileştiren hazık hekim olarak Allah'ı görmekte ve tüm hastalıkları en güzel şekilde iyileştiren yegâne tabibin Allah olduğunu söylemektedir. Hulûsi adındaki kulunun hasta olduğunu, Hulûsi kuluna şifa bağışlamasını istemektedir. Derdin de ilacın da Allah'tan olduğunu dile getirmektedir. Derdi verenin dermanını da vereceğini düşünmektedir.⁶⁹⁸

696. Ateş, *Dîvân*, s. 79.

697. Ateş, *Dîvân*, s. 79.

698. Ateş, *Dîvân*, s. 156.

Osman Hulûsî Efendi'ye göre nefis, sahibini beynamazlarla, hokkabazlarla, haylazlarla birlikte olmaya sevk eder, namaza devam etmeyi, ilim ve gönül ehli kişilerle beraber olmayı, Allah'tan utanmayan arsız insanlardan uzak durmayı ve Cenâb-ı Hakk'ın lutuf ve inâyetini talep etmeyi önemsemez. Şöyle ki:

*Nefsin başı hoş olur gerçi bî-namâz ile
Sen namâzı bırakma mi'râc et namâz ile*⁶⁹⁹

*Dört elinle sarılsan yine sardıramazsın
Dünyâ dedikleri bu aceb hokka-bâz ile*⁷⁰⁰

*Ehiller ile konuş tâ ki ehil olasın
Seni yoldan çıkarır derilme yobaz ile*⁷⁰¹

*Baykuş ile bekleme vîrâne bucağını
Çık şikâra nefsini yoldaş ol şehbâz ile*⁷⁰²

*Yâ Rab hidâyet eyle lutf u inâyet eyle
Çıkmaz yollarda kaldık bir sürü haylaz ile*⁷⁰³

*Hergiz merhabâ etme ömrünü hebâ etme
Hakk u hukuk tanımaz Hak'dan utanmaz ile*⁷⁰⁴

699. Nefis, beynamazlardan hoşlanır onlarla baş başa verir onlarla arkadaşlık eder. Bunun için nefsin böyle kötü yönlendirmelerinden kurtulmak istiyorsan namazı bırakma. Namaza devam ederek yücel. Çünkü bir rivayette şöyle buyrulmuştur: "Namaz mü'minin mi'râcıdır."

700. Çeşitli imkânlarıyla insanları kendisine bağlayan dünya dedikleri bu acâyip hokkabaza dört elinle sarılsan yine ona doyamazsın. Dünya malı insanın gözünü doyurmaz.

701. Dâimâ ehil insanlarla birlikte ol. Onlarla otur-kalk, onlarla konuş, arkadaşlık et. Yobaz insanlarla beraber olma, yoksa onlar seni yoldan çıkarıp kötülüğe sevk ederler.

702. Baykuşların bulunduğu viraneliklerde gezinme. Nefsinle cihad et, onu avla. Bunun için ava giderken, avcılarının yanına aldıkları doğan kuşunu al. Yani nefisle cihad ederken ehil insanları kendine rehber et. Ehil olmayan, baykuş tabiatlı insanlardan uzak dur.

703. Ey Allah'ım! Biz bir sürü yaramaz haylaz kişilerle baş başa kaldık, çıkmaz yollara düştük. Lutfun ve inâyetinle bizi senin dosdoğru yoluna ileterek bu kötü yollardan bizi kurtar

704. Hak, hukuk tanımayan, Allah (c.c.)'tan utanmayan kişilerle aslâ merhabâ etme. Onlarla ömrünü boş yere geçirme.

Ezel mazhariyyetin bunda temâsîlidir

Ördek ördekler ile derilir kaz kaz ile⁷⁰⁵

Hulûsî'ya hoş görür özün Hakk'a tapşurur

Hakikatda bir görür Mahmûd'u Ayâz ile⁷⁰⁶

Cenâb-ı Hakk'a kavuşmanın önündeki en büyük engelin benlik perdesi olduğunu ve bundan kurtulmanın gereğini Osman Hulûsi Efendi bir gazelinde şu şekilde beyan etmektedir:

Sen ben deyü gezerdim ilm-i rüsûm içinde

Bu benliğim bıraktım geldim o nâzlı tenden⁷⁰⁷

Bildim ki benliğimmiş aradaki o perde

Benliğimi yok etdim çıkdım libâs-ı benden⁷⁰⁸

Bir mürde idi cânım işbu libâs içinde

Hayyım hayâtı buldum çıkınca ol kefenden⁷⁰⁹

Gördüm ki benliğimdir boynumda bir selâsil

Tahrîk edince anı kurtuldum her resenden⁷¹⁰

Geldim cihâna lâkin bildim ki bir garîbim

Benlik beni ayırmış efsûs ki ol vatandan⁷¹¹

705. Tâ ezelden beri iyi insanlar iyilerle birlikte olmuştur. Nitekim kazlar, ördekler v.s.her cinsten hayvanlar kendi cinsleriyle beraber bulunurlar.

706. Bütün bunlara rağmen Hulûsî, Gazneli Mahmûd ile onun kölesi olan Ayaz'ı, yani zengin fakir yüksek dereceli memurla herhangi bir insanı birbirinden ayırmaz, hepsini hoş görür de kendisini Allah'a teslim eder. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 278.

707. Ben şimdiye kadar insanlar arasında maddî ilimlere sahip olarak ve kendimde bir benlik hissederek dolaşır dururdum. Şimdi ise ben, o nazlı tenden vaz geçtim ve benliğimi de bir tarafa bıraktım.

708. Bildim ki Rabb'imle aramda perde olan şey hep o benliğimmiş. Bundan dolayı benliğimi yok edip, benlik elbisesinden çıkıp kurtuldum.

709. Ben terk ettiğim bu benlik elbisesinin içinde âdetâ bir ölü gibiydim. Bu kefen gibi olan, beni gaflete düşüren benlik elbisesini çıkarınca esas diriliği, hayâtı bulmuş oldum.

710. O zaman anladım ki, benlik denilen bu kötü sıfat, benim boynumda dâimâ bir zincir gibi asılı durmaktadır. Ne zaman ki harekete geçtim ve o bağdan kurtuldum.

711. Âdemoğlunun bu dünyaya bir garip varlık olarak geldiğini anladım. Ne yazık ki, benlik sıfatı beni esas vatanımdan ayırmış. Yani Adem (a.s.) cennetten bu yüzdten ayrılmış.

*Bir ses işitdi gûşum ko benliğini yâr ol
Çâk eyleyip garîbân çıkdım o pîrehenden⁷¹²*

*Bu sözleri Hulûsî yazmak muhâl olurdu
Dâd olmasaydı tâ ki ol serv-kad semenden⁷¹³*

Hulûsî Efendi bu gazelinde de âsî nefsin şerrinden kurtulmanın, Allah yolunda canını ve malını verebilmekle ve temîz bir kalble mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

*Dosta karşı çok kusûrum her işim bî-ârlık
Derd-i cânân ile olmak isterim bîmârlık⁷¹⁴*

*Cânımı ol yâra kurbân etmeğim bu îd kim
Çün yok oldukda bu varım kat' olur ağıyârlık⁷¹⁵*

*Gark-ı isyân eyledi nefsim benim yâ Rabbenâ
Gece gündüz nefs elinden çekdiğim bîzârlık⁷¹⁶*

*Kim musaffâ kalb teslîm-i yâr olmak gerek
Böyle teslîm olmayınca zâhir olmaz yârlık⁷¹⁷*

712. Benliğimin beni bu durumlara düşürdüğünü fark edince, kulağıma bir ses geldi: Benliği bırak da sevgili ol. Bu sesi duyunca, yakamı yırtıp, parçaladım da üzerimdeki benlik gömleğini sıyırıp attım.

713. Ey Hulûsî! O servi boylu, yâsemin kokulu dosttan bir ihsân olmasaydı senin bu duyguları buraya yazman imkânsız olurdu. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 226.

714. Benim yegâne hakîkî dost olan Allahu Teâlâ'ya karşı çok kusurum var; aynı zaman da her işimde de arsızlık var, ona karşı utanılacak şeyler yapmaktayım.

715. Ben niçin cânımı, bütün varlığımı O'nun yolunda harcamayayım. Çünkü benlikten geçebilirim, Allah'tan gayri varlıklarla ilişkilerimi, onlara olan aşırı tutkularımı kesip atabilirim.

716. Ey Allah'ım! Ben nefsimin yolunda gide gide Sana karşı nice isyanlara battım. Benim gece gündüz çektiğim bütün sıkıntılar hep bu nefsimin elindedir.

717. Bütün bu isyanlardan, nefsin aşırı istek ve arzularından kurtulmanın çaresi gerçek yâr, hakîkî dost olan Allahu Teâlâ'ya samîmî ve tertemiz bir kalb ile teslîm olmak, O'na tam manasıyla bağlanmaktır.

Bir nazar kılsa Hulûsî Şâh Efendi'n kim sana

Nîm nigâh ile gülistâna döner hep hârlık⁷¹⁸

Nefsin tabiatında insanı mâsivâyâ meylettirmesi, insanı her fırsatta maddeye, eşyaya, geçici heveslere, gösterişe ve arzulara yöneltmesi bir vakiyadır. Nefse hâkim olmanın yolu kişinin her durumda iradesine hâkim olması, nefsinin tutkularına engel olması, kötü duygu ve düşüncelere meyletmekten kendini kurtarmasıdır. Osman Hulûsî Efendi bir güreş müsabakasında başpehlivana;

“Oğlum elimden tut da beni kaldır.” der. Elinden tutup kaldırmaya çalışırken Hulûsî Efendi’yi yerinden kaldıramayan pehlivana; “Biz de nefsimizin pehlivanıyız.” diyen Osman Hulûsî Efendi Dîvân’ındaki ilk gazelin matla beytinde şöyle buyurmaktadır:

Gönül nefesine hâkim oluben eyle zafer peydâ

Ziyâsı kalbi rûşen kılmağa et bir kamer peydâ⁷¹⁹

Hulûsî Efendi nefsi yenmenin iki cihan pehlivanlığı olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Bu yolun merdinden olup nefsinı basdın ise

Merd-i meydân-ı cihânsın gel yokuş düz arama⁷²⁰

Nefsi yenmenin zorluğuna ve onu tesir altına almanın gereğine bu şekilde bahseden Osman Hulûsî Efendi, bir başka gazelinde ise şöyle seslenmektedir:

718. Bundan dolayı ey Hulûsî! Eğer Yüce Allah senin gönlüne bir nazar kılacak olursa, O'nun bir nebecik tecellisi bile insanın yapmış olduğu kusurları siler süpürür de bütün kötülüklerin yerini güllük gülistanlık haline çevirir. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 128.

719. Gönül, nefsinin kontrol altında bulundurarak zafere ulaş. Işığı kalbini, iç âlemini aydınlatacak bir bedir halindeki ay gibi ışık kaynağı bul da gecelerin bile ışıl ışıl olsun. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

720. Ateş, *Dîvân*, s. 9.

Hulûsî nefsinî râm eyle nefsin râmî olmazdan

Anı bas pehlivân ol başka bir mağlûb arama⁷²¹

Osman Hulûsî Efendi bir bayram hutbesinde nefisle cihadın ehemmiyetine dair şu tespitleri cemaatle paylaşmaktadır:

“Bahtiyar Müslümanlar, dini hak, kitabı hak, yolu hak olan milyonlarca Müslüman, bugün kavuştukları bayram ziyafetinde, birbirlerine ikramla, ziyaretle, İslâm kardeşliğinin ve iman sevgisinin en yüksek derecesine, en deruni zevkine ereceklerdir. Yeryüzünde eşi bulunmayan, muazzam bir birlik içinde, İslâmiyetin tevhid akidesini bütün ihtişamıyla canlandıracaklar, tek vücud ve muhteşem İslâm kafilesi olarak, bu hak yolculuğun, dünya durdukça devam edeceğini, İslâm'ın bekasını ve ebediyetini ilan edeceklerdir. En büyük cihad olan nefis mücadelesinde, kazanılan zaferin dünyevî bir nişanı olarak bayram edecekler, sevinç ve neşe bulacaklardır. Nefse galibiyetin, Allah'a teslimin ferahlığı ve hür hevasını teneffüs edeceklerdir. Allah da, hakka ve hak yola baş koyan kulunu mükafatsız, kıymetsiz bırakmayacak ve bahtiyar kullarını taltif edecek Cenab-ı Hak kullarına bunu şöyle müjdelemiştir: ‘Rabb’inin makamundan korkarak nefis ve hevasına uymaktan kaçanlara gelince; onlara hiç şüphesiz cennet vardır ki, ne güzel duraktır o cennet.’ (A'lâ, 14-15.) Allah, ebedî selâmet diyarı olan cennete çağırıyor; isteyen kulunu da en doğru yola sevk ediyor. İşte, dünyada bu dâveti duyarak koşanların, herkese selâmet ve saâdet telkin edenlerin son durağı da cennettir. Hepimizin yolumuz hak, gayemiz hak, hedefimiz cennet olsun, bize cennet kokusu getiren ilahî bayram, dinimiz, milletimiz, vatanımız ve bütün İslâm âlemi için hayırlı ve uğurlu olsun. Bu ilâhî teveccüh, İslâm âlemi ve beşeriyet hakkında, sebab-i hidâyet, vesile-i mağfîret ve medar-ı sulh u selâmet olsun.”⁷²²

Hulûsî Efendi nefsi Firavun'a benzetmekte ve rûhun nefsi hakikate davet etmekle vazifeli olduğunu, onu kontrol altında tutması gerektiğini bildirmekte, Hz. Mûsâ'nın tebliği gibi üzerine düşeni yapmakla mükellef olduğunu hatırlatmaktadır:

721. Ateş, Dîvân, s. 11.

722. Ateş, Hutbeler, s. 342-343.

Nefsi, Firavun'ına râm olma Kelîmü'l-vakt ol

*Da'vet et Hakk'a anı kadr ile Mûsâ olagör*⁷²³

Nefsi, Firavun'a, ruhu ise Mûsâ (a.s.) mesabesinde gören Hulûsi Efendi, insanın nefesine aldanmamasını ister. Nefsin tabiatında yalnızca düşürmek, hile ve aldatmak vardır. İntikam duygusu, kibir, bencillik, cimrilik ve ihtirasların herbiri nefse uymaktan kaynaklanmaktadır. Nefis, insanı aldatır, kötülüğe yöneltir, boş ve zararlı şeyleri telkin eder, süflî şeylere iletir; kısacası birçok yanlışın ve kötülüğün kaynağı olduğundan, mü'minler için çok tehlikelidir. Kişinin benlik duygusu ve ululuk isteği, hırsı, tamahı, hiddet ve şehveti nefsin isteklerine boyun eğmeyi kamçılar. Osman Hulûsi Efendi nefse uymamak için öncelikle nefse muhalefet etmek, onunla mücadele etmek, gaflette bulunmamak, manevî eğitimden geçerek nefis terbiyesi almak, örnek ve önder kişileri izlemek ve iradeyi sağlamlaştırmak gerektiğini şu şekilde dile getirir:

Seni seyr eyleyen mahbûbu seyr et gayrı hûb arama

Odur sana matlûb-ı hûb bir matlûb arama

Basîret aynını aç gör ki âlemdir sana mensûb

Bu nisbetden nasîb al nasîb-i mensûb arama

İki âlemde yokluktan daha ön bir ilim olmaz

Bu varlık perdesin çâk eyle gel mahbûb arama

Sana ayb olmuş iken gayrının aybın görmeklik

*Gör ayb-ı nefsinin gayra bakıp ma'yûb arama*⁷²⁴

Osman Hulûsi Efendi bir hutbesinde insanlığın nefsin etkisinde kalınca sefaletle nasıl sürüklendiğine şu şekilde dikkat çekmektedir: "Aziz Cemaat! İnsan garib bir mahluktur, daldığı gaflet uykusundan uyanması, icab eden yüzlerce mukni, hâkimane hitabeler kulağına mütemadiyen çarpar

723. Ateş, *Dîvân*, s. 79.

724. Ateş, *Dîvân*, s. 11.

durur da, insan yine uyanmaz. Kâinata hayat veren binlerce rahmet çeşmeleri, ale'd-devam cereyan eder de, insan yine susuzluktan kurtulamaz. Gözleri önünde birçok hidâyet چراغی parlar durur da, insan yine yolunu gaib etmekten halas olamaz. İşte bu hâle tarih-i âlem şehâdet etmektedir. İlk babamız olan Hazret-i Âdem aleyhisselâmdan itibaren, insanlara vakit vakit, bir çok Peygamberler gönderilmiştir. Halbuki insanlara doğru yoldan çıkararak, nefislerinin hevasına uyarak pek korkunç vadilere sapmışlardır.”⁷²⁵

İbadetlerimizin ve bilhassa oruçlarımızın hikmetinden bahseden Osman Hulûsi Efendi, ibadetlerimizle nefsimizi tezkiye etmenin seyirine dikkatimizi şu şekilde çekmektedir:

“Aziz Cemaat-i Müslimin! Tekmil ibâdetlerimizin ve orucun maddî ve rûhî ne şekilde ve ne mertebede faydası olursa olsun, bunlar o ibâdetlerin farz olmalarının yegâne illeti ve hikmeti değildir. İbâdetlerin ve orucun farz olmasının asıl hikmeti; Allah’ın emirlerine itaatle kulluk ve vazife zevkini tatmak ve böylece ruhlarımızı riya ve gösterişlerden temizleyerek ahlâkımızın samimiliğini artırmak ve kendimizi bizzat Allah’ın vikayesine tevdi için nefisle mücâhede etmektir.”⁷²⁶

İbadetler, her şeyden önce Allah’ın rızasını kazanmaya vesiledir. Çünkü bütün ibadetlerden asıl maksat O’nun rızasını kazanmaktır. O’nun rızası her şeyin üzerindedir. Namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerimiz nefislerimizi terbiye eder. Nefis yaratılışı icabı her türlü kötülüğe elverişlidir. Daima kötülüğü ister, insanı şerre koşturur. Bu gerçeği Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

*Nefsin başı hoş olur gerçi bî-namâz ile
Sen namâzı bırakma mi'râc et namâz ile⁷²⁷*

İbadetlerdeki bazı zorluklara karşın, insanın bu nefsânî arzu ve istekleri yerine getirmemesini, aksi takdirde bunlardan mes’ul olacağını ve bunun da Allah’ın azabına sebep olacağını öğretir. Oruç ibadeti,

725. Ateş, *Hutbeler*, s. 27.

726. Ateş, *Hutbeler*, s. 74.

727. Ateş, *Dîvân*, s. 278.

kişide bir irade eğitimine vesîle olur; açlık ve susuzluğun verdiği sıkıntıya dayanması yönüyle de sabrı ve tahammülü öğretir. Osman Hulûsî Efendi nefsi tezkiyenin hedefini fitratı korumak olarak nitelendirmekte ve şu şekilde seslenmektedir:

*Beyhûde cânın sıkıp insanlığından çıkıp
Dil Kâ'besini yıkıp bir cân incitmeyesin*⁷²⁸

Hulûsî Efendi nefis terbiyesini selamete ermek olarak nitelendirmekte, kişinin nefis terbiyesi ile kemale ereceğini belirtmekte ve nefis terbiyesinin yaratılış gayesine bürünmeyi sağladığından bahsetmektedir:

*Bu nefsi katl edip ey cân selâmet ber-kenâra çık
Anın katline tevhîd gibi bir keskin sinân olmaz*⁷²⁹

*Nefsin öldüren kişinin bahtı âlîdir yarın
Katl-i nefis etmek sana âlî gazâdır ey gönül*⁷³⁰

İnsan nefisini terbiye ettiği oranda Hak katında kıymet kazanmaktadır. Allah katında üstün olan temiz nefis sahipleridir. Nefsinin güdümünde olanlar, nefsanî arzularının peşinde ömür tüketenler ne kıymet ne de değer sahibidirler.⁷³¹ Osman Hulûsî Efendi *Dîvân*'ında insanın nefisini bilmesini ve ilâhî rızaya kavuşmasını şu şekilde dile getirmektedir:

*Ey Hulûsî nefisini bilmek sana farzdır işit
Nefisini bilmek hakîkatda rızâdır ey gönül*⁷³²

*İhlâs ile hâs eylemeden gönlü Hulûsî
Emmâre-i nefsin yönü Rahmân'a yönelmez*⁷³³

728. Ateş, *Dîvân*, s. 161.

729. Ateş, *Dîvân*, s. 98.

730. Ateş, *Dîvân*, s. 167.

731. Musa Tektaş, "Nefisle İmtihan", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 117, Temmuz 2010, s. 28-30.

732. Ateş, *Dîvân*, s. 167.

733. Ateş, *Dîvân*, s. 101.

*Olmaz visâl ümîd edende ümîd-i cân
Cân vermeyende ne ümîd-i visâl edem*⁷³⁴

*Âciz Hulûsî'yim yüzü karayım sana kulum
Bir başka bâb hâşâ ki üstüvâr edem*⁷³⁵

Hakk'a yalvaran Hulûsî Efendi Allah'tan kendisine sonsuz lütfuyla muamele etmesini, kusur ve kabahatlerinden dolayı kendisini cezalandırmamasını niyaz etmekte ve ilâhî huzurdan başka bir kapıya varamayacağını, kimseden medet umup beklentiye koyulamayacağını dile getirmektedir.⁷³⁶

*Bir gün gelir bu âlem-i hayât âlem-i hayâl olur
Dehrin nesi varsa cümle pâymâl olur
Her demi zevk ile geçen eyyâmın
Âhir encâmı firkat ü melâl olur*⁷³⁷

diyen Osman Hulûsî Efendi'ye göre, gündelik hayatın seyrine kapılanlar, sınır tanımadan oyun, eğlence, zevk u safaya düşkün olanların sonu perişan olacaktır. Kulluk şuuru içerisinde dünya hayatında ömür süremeyenler sonunda dertlere düşer ve acılara maruz kalacaklardır. Mü'min olan kullara yakışan ne ifrat ne de tefrit hâlidir, onların asıl vasfı itidal, denge ve orta ümmeti olmalarıdır. Gülüşümüz de ağlayışımız da, kulluğumuz da eğlencemiz de itidal çizgisi içerisinde olmak durumundadır. Hakk'ın rızası cadde-yi kübradır, dosdoğru ve şaşmaz ölçülere sahiptir, insaf ve izan sahiplerine yakışan da İslâm'ın ana cad-desinden sapıp tali yollara girmemektir.⁷³⁸

734. Sana kavuşmayı uman kişide can kaygısı olmaz. Senin yolunda can vermeyince ben nasıl vuslat umarım.

735. İlahî! Hulûsî kulum kararan yüzü ile Senin rahmetine muhtaç bir kulundur. Böylesi bir kul nasıl kapıya gidebilir? Nasıl başka bir kapıdan medet umabilir? Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 210.

736. Mehmet Akkuş, "Sadece Cenâb-ı Hakk'a Boyun Bükelim", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 126, Nisan 2011, s. 11-12.

737. Ateş, *Dîvân*, s. 342.

738. İslâmoğlu, "Fenâdan Bekâya", s. 10-11.

Günah işleyerek, hatalar üstüne hatalara maruz kalarak, dünyanın debdebesine aldanarak ve Allah'ın zikrinden gafil kalınarak manevî hastalıklara müptela olmaktayız. Nasıl maddi hastalıklarımız için en iyi tedavi yolları aramamız gerekiyorsa, manevî hastalıklarımızdan kurtulmak için de en uygun sağlık ölçütlerine riayet etmemiz gerekmektedir. İçine düşülen manevî inkıraz halinden ne yapıp edip kurtulmanın çarelerini aramalıyız. Nefsin esaretinden kurtulup süflî arzular yerine ulvi duygulara bürünmek, hatalarımıza pişman olup hayırhah olmaya çalışmak, işlenen kötülükler yerine iyilikleri çoğaltmak gerekmektedir.

Hulûsî Efendi bizlerden ömür sermâyemizi dikkatli harcamamızı, Allah'ı yar edinmemizi, ilâhî emirlere sımsıkı sarılmamızı, gönlümüzü Hakk'ın nazargâhı kılmanızı istemektedir. İlâhî sevgiden bir anlık ayrı kalmak, Allah'a kullukta gerçekleşen en küçük ihmaller bizlere belâ ve musibetlere maruz bırakacaktır.⁷³⁹ İnsan nefsinin kulu ve kölesi olunca gönül hanesi tarumar olur, ilâhî güzellikler tecelli etmesi gerekirken yıkılıp harap olur. Bu duruma Hulûsî Efendi şu şekilde dikkat çekmektedir.

Esîr-i bend-i nefis olup sarây-ı gönlümü yıkdım

*Olanca varımı yağmalayıp mahv u fenâ kıldım*⁷⁴⁰

Nefsin kötü hasletleri giderilip yerine güzel ahlâkla bezenmesi sağlanınca sûfinin ahlâkı güzelleşecek, baştan ayağı edep nümunesi haline gelecek ve insanlık örneği konumuna dönüşecektir. İnsanın mutluluğunu engelleyen insanın içindeki nefis düşmanıdır. İçimizde şeytanın yardakçısı ve kendimizin düşmanı olan nefse karşı her an mücadele içerisinde olmak bir vecibedir. Kalbin tasfiyesi, ruhun uyanışı, bedeninin salâhi, zihnin berraklığı, aklın nezaheti ve ahlâkın güzelliği ancak nefis eğitimi ile sağlanacaktır. Kur'ân'ın ifadesiyle içimizdeki nefis düşmanı her fırsatta bizlere kötülüğü emretmekte, bizlerin yükseliş seyrini engellemekte ve mutluluğumuza ket vurmaktadır. Nefisle mücadele azim ve gayret ister, sebat ve istidat ister, her şeyden önce de Allah'ın

739. Mehmet Akkuş, "Ömür Bir Sermâyedir Kıymetini Bilelim", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 137, Mart 2012, s. 11-12.

740. Nefsimin tuzaklarının kölesi, esiri oldum da gönül sarayımı yıktım. Böylece olanca varımı yağma edip kendimi mahv u perişan ettim. Bkz. Ateş, *Divân*, s. 185.

lütuf ve desteğine ihtiyaç duyar. Hulûsi Efendi nefsin amansız bir düşman oluşunu şu dizelerle dile getirmiştir:

*Bu nefs-i bed-likânın leşkери yağmâ eder varım
Kerem kılıp inâyetle bu tuğyâna eriş ey yâr.*⁷⁴¹

İnsanı dertten derde sokan, başını belalara maruz bırakan, insanlık cevherini çürüten ve benlik putuna dönüşen nefsin hevâ ve heveslerine asla uyulmaması gerektiğini Hulûsi Efendi şu şekilde öğütlemektedir:

*Edelim terk-i hevâ vü hevesi cümle ne var
Nice dil uzatalım sevgili ihvânımıza*

*Dile dil-dârımız ol yârimız atar okunu
Derd ile çâk etdiğin sîne-i uryânımıza*

*Nice bin îd ile bin neş'e husûle gelecek
Bir kadem basdığı an lutf ile vîrânımıza*

*Ey Hulûsî bizi ta'n eylemeğe kasd kılan
Nazar etmez mi aceb aşk ile sûzânımıza*⁷⁴²

Nefis öncelikle bizlerin varlığına kasteder, bizleri iflasın eşiğine sürükler, bizleri her fırsatta zarara uğratar ve perişan olmamızı sağlar. Kişinin nefsiyle barışması değil cedelleşmesi, nefsiyle uyuşması değil hesaplaşması, nefsin kendi haline bırakması değil kontrol altında tutulması gerekmektedir. Nefis, arzularını gerçekleştirmek için her fırsatı değerlendirmeye, kendi yardımcılarını ve destekçilerini harekete geçirmeye çalışır. Hulûsi Efendi bu hakikati şöyle dile getirir:

*Nefsinin askerini kahra müdârâ kılma
Dostlara lutf eyle düşmâna müdârâ başka*⁷⁴³

741. Ateş, *Dîvân*, s. 43.

742. Ateş, *Dîvân*, s. 251.

743. Ateş, *Dîvân*, s. 270.

Marifetü'n-nefis tasavvufta bir yükümlülüktür. Kişiyi nefisine bende kıldırان cehaletidir. Nefisle terbiye için öncelikle ilim ve marifet gerekmektedir. Nefsin oyunlarını yakından tanımak, hilelerine dikkat kesilmek, aldatmasına kanmamak gerekmektedir. Nefsin hile ve desiseleri insanı insanlıktan çıkarmakta, dostları birbirine kırdırmakta, düşmanlıkları cemiyet ortamında artırmakta, insanın varlığına kastetmektedir. Hulûsî Efendi nefsi aradan çıkarmadan dosta ulaşmanın nasip olmayacağını dile getirmektedir. Bundan sonra ise insanın yapacağı nefsinin zaafalarını, kusurlarını fark edebilmesidir.

Hulûsî Efendi bu hususu şöyle dillendirir:

Hulûsî nefsinî râm eyle nefsin râmî olmazdan

Anı bas pehlivân ol başka bir mağlûb arama⁷⁴⁴

Nefsin aymazlıklarını, eksiklik ve zaafalarını dikkate alması gereken insan nefisle cihadın en büyüğünü gerçekleştirmeli, nefisine egemen olmalı ve nefsânî arzularına fırsat vermemelidir. Nefsiyle cihadı ciddiyetle sürdüren sâlik gerçek pehlivan konumuna gelecek ve iki cihanın saadetini kazanacaktır. Hulûsî Efendi bu gerçeği dizelerinde şöyle dile getirmektedir:

Bu yolun merdinden olup nefsinî basdın ise

Merd-i meydân-ı cihânsın gel yokuş düz arama⁷⁴⁵

Nefisle cihadın başarısı dervişin niyetinin selametine ve gayesinin ulviliğine bağlıdır. Nefsin terbiyesinde kişinin niyetini ilâhî rızaya büründürmesi gerekmektedir. Hulûsî Efendi ihlâs olmadan nefsi-i emmâreden kurtulmanın imkânsızlığını şöyle dile getirir:

İhlâs ile hâs eylemeden gönlü Hulûsî

Emmâre-i nefsin yönü Rahmân'a yönelmez.⁷⁴⁶

744. Ateş, *Dîvân*, s. 11.

745. Ateş, *Dîvân*, s. 9.

746. Ateş, *Dîvân*, s. 101.

Hulûsi Efendi'ye göre nefis terbiyesini gerçekleştirmede gerekli ölçütlerden bir diğeri can zevkine ermektir. Dervişin can zevkiyle nefsânî arzularını dizginlemesi, arzu ve heveslerini bayağılıktan ulviliğe dönüştürmesi gerekmektedir. Dervişin ruh hâli nefsânî arzuların vereceği zevke değil can zevki ile elde edilecek zevke büründürülmelidir. Bu hakikati Hulûsi Efendi şöyle ifade eder:

*Cân zevkine yet nefsi bırak tâlib-i Hakk ol
Her derdine dermânın ola merhem-i sohbet*⁷⁴⁷

Nefis ile cihad Allah'ın emir ve yasaklarına harfiyyen uymakla mümkündür. Dervişin nefsânî arzulara galip gelmesinin yolu ilâhî emirlere sınısıkı sarılmasına bağlıdır. Nefis ibadet ve taatten hoşlanmaz. Nefsi itaat ve kulluğa zorlamak, hayır ve kullukta sebat etmesini sağlamak esastır. Bu durum *Dîvân*'da bu şu şekilde zikredilir:

*Nefsin başı hoş olur gerçi bî-namâz ile
Sen namâzı bırakma mi'râc et namâz ile*⁷⁴⁸

Nefsânî arzularını sınırlandırmayı ve gönlü Allah aşkı ile aydınlatmayı hedefleyen Hulûsi Efendi, Allah'a ulaşmak ve ebedî mutluluğa erebilmek için nefsin kötü hasletlerinden kurtulmasını elzem görmektedir. Hulûsi Efendi nefsin temizliği bağlamında ihlâsı, can zevkini, taat ve gönül eğitimini esas olarak kabul etmektedir. Hulûsi Efendi'ye göre hevâ ve hevesler nefsin birer silahıdır. Nefsin tuzaklarıyla mücadele ederken sâlikin en büyük gücü ihlâstır. Niyetinin safiyeti, ihlasının nezaheti ve ilâhî emirlere tam teslimiyeti nefsin arzularını dizginlemesini sağlayacaktır.⁷⁴⁹ Nefsin arzularına karşı tavır koyan kişiye ilâhî aşk kapılarının açılacağını Osman Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

747. Ateş, *Dîvân*, s. 26.

748. Ateş, *Dîvân*, s. 278.

749. Kadir Demirci, "Hulûsi Efendi (k.s.)'nin *Dîvânı*'nda Nefs", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, Haziran 2012, s. 30-33.

Bu yolun merdinden olup nefsinı basdın ise

*Merd-i meydân-ı cihânsın gel yokuş düz arama*⁷⁵⁰

Sînene yazdınsa eğer nakş-ı hayâl-i dil-beri

*Gayrıya bakma Hulûsî var şeb ü rûz arama*⁷⁵¹

Tasavvufî gelenekte esas olan vahdettir. Kişinin kesrette boğulması gerekmektedir. Aşk ehlinde ikilik olmaz. Benlik davasını değil ilâhî davayı ön plana çıkarır. Hakk'ın vücudundan gayrısı yok hükümdededir. Vahdette ikilik düşüncesi söz konusu olamaz. Derviş özü-nü de yüzünü de ten dünyasını da ruh dünyasını da Hakk'a teveccüh kılmalıdır. Vahdet sırrına ermenin yolu ikilikten kurtulmaktır.⁷⁵²

Sînene yazdınsa eğer nakş-ı hayâl-i dil-beri

*Gayrıya bakma Hulûsî var şeb ü rûz arama*⁷⁵³

Tarikatta ilk iş nefsin tezkiyesidir. Nefsin tezkiyesi gerçekleşmeden diğer merhaleler geçilemez. Nefis terbiyesi kişinin kendi kendine gerçekleştirileceği bir eylem değildir. Nefis terbiyesi her bakımdan yetkin kâmil bir müridin nazarı, telkini, desteği ve yönlendirmesiyle gerçekleşir. Nefis terbiyesi ortam işidir. Öncelikle çevrenin salih şahsiyetler-

750. "Aşk yolunun yiğitlerinden olup nefsin saldırısına karşı durdunsa/Sen bu yolun da yiğitlerinden, gel meydan-ı aşka ki; kolay zor deme." Bu beyitte hakikati bulmanın tek engelinden, sevgiliye çıkan yolu kesen eşkiya nefisten bahsedilmektedir. Nefse karşı duran kişiye aşkın kapılarının da açık olduğunu ve sevda yolunda zor kolay ayrımı yapmaksızın her türlü meşakkate katlananın bu yolun mertlerinden sayılacağı söylenmektedir. Çünkü âşıklık iddiası da diğer tüm iddialar gibi ispata tabidir. Bkz. Kandakoğlu, "Gayrı Söz Arama", *Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 141, s. 12.

751. "Gönlüne yârin hayalini düşürdüne ki bu bir âşıklık belirtisidir/Artık başkasına bakıp boşa zaman harcama." Gönle bir sevgilinin hayalinin düşmesi olayı kişinin istidatlarına/yeteneklerine bağlı olup aslında ilâhî bir ihсандır. Aşk, Yaratan'ın öyle de güzel bir nimettir ki gönül aşkın her türlüüne tamah eder. Aşk kula mürşit olur, onu yakar, kavurur ve olgunlaştırır. Kişi işte bu aşk ile ayrılık acısını ve hasret duygusunu içinde hisseder. İçine düşülen bu hâl sonsuz bir yolculuğun ve arayışın başlangıcıdır. Dünyaya gelen insanoğlunun tek kârı ise bu yolculuk boyunca yaptığı ticarete gizdir. Yolculuk boyunca yaşanan zorluklar ve sıkıntılar sevgilinin cemalini daha yakından seyredebilmek ve bu güzel cemalin seyrine gönül alıştırma içindir. Bkz. Kandakoğlu, "Gayrı Söz Arama", s. 12.

752. Hüseyin Alpsyoy, "Kaldır Benliği Aradan", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 161, Mart 2014, s. 6-9.

753. Ateş, *Divân*, s. 9.

den oluşması, ahbab ve yaranının düzgün ve salim kişilerden oluşması gerekmektedir.⁷⁵⁴ Zorlu bir süreç olan nefis terbiyesini gerçekleştirebilen dervişler dillerini kem sözlerden, gönüllerini fasit duygulardan, organlarını yanlış eylemlerden, zihinlerini sakat düşüncelerden kurtarırlar. Velayet sultanı olmanın yolu nefsi ıslahtan geçmektedir. Hak dostlarının meclisinde nefsanîyet her daim devre dışı bırakılmıştır. Osman Hulûsi Efendi de yaranlarını nefislerinin esaretinden kurtulmaya, Hakk'a vuslata çareler aramaya sevk etmektedir.

8. Tasfiye-yi Kalb

Gönül adamı olan İhramcızâde gönlündeki sevdâyı meşhur halifesi Hulûsi Efendi'ye aktarmıştır. Hulûsi Efendi de gönle yatırım yapmayı, gönüller yapmayı, gönülleri pak kılmayı ve gönüllerin insicamını her daim önemsemiştir. Bir ilim ve irfan abidesi olan Hulûsi Efendi gönül medeniyetinin yeniden kurulmasını hedeflemekteydi. Onun nazarında gönül medeniyeti ancak ilim, adalet, sevgi, rahmet, hoşgörü, şefkat ve merhamet gibi ilâhî ölçütlere ve evrensel değerlere dayanmaktaydı. Devasa eserler bırakmanın ve hizmette yarışmanın önemine vurgu yapan Hulûsi Efendi hayırla anılmanın derdine düşmüş, önce gönüllere hitap etmenin çabasını gütmüş, gönüllere girmenin aşkıyla yanmış ve herbir muhatabının gönlüne ayrı bir değer vermiştir.

Hulûsi Efendi bir başka şiirinde gönlü Hakk'ın fermanına ram kılmaktan bahsetmektedir. Hulûsi Efendi'ye göre gönül mekan ve zaman kaydından uzaktır. Sonsuzluk ve sınırsızlık boyutuna sahip olması nedeniyle gönül ilâhî sırların mahzenidir. Böylesine mukaddes bir ortamdan mâsivâyı çıkarabilirsek orası bizler için adeta bir Merve ve Safa mahalli olur. Kafeslerde özenle beslenen ve ötüşüyle etrafındakileri etkileyen bülbül misali gönül kafesinde de feryad u figan eden bülbül yaşamaktadır. Öyle ki kafesten uçan bu gönül kuşunun nereye konacağı belli olmaz. Ferman dinlemeyen gönlümüzü teskin eden yegâne ferman Hakk'ın buyruğudur. Hakk'ın fermanına ram olan gönül, nefsin,

754. Alpsoy, "Kaldır Benliği Aradan", s. 9.

şeytanın ve dünyanın aldatmasına kanmaz, batıl ve küfür odaklarıyla mücadele eder. Hulûsî Efendi mü'minin gönlüne Hakk'ın sevgisinden başka hiçbir duygunun sirayet edemeyeceğini belirtmektedir.⁷⁵⁵ Onun hedeflediği uygarlık gönül medeniyeti idi. Medeniyet anlayışı baştan sona gönül hassasiyetine dayanmaktaydı. Gönüllere sirayet edildikçe, gönül hazineleri keşfedildikçe ve gönüllere değer verildikçe insanın medenileşeceğini düşünürdü. Adem'i âlemin özü ve özeti olarak görür âlemden maksadın Adem olduğunu söyler, Adem'in de gönülden ibaret olduğuna dikkat çekerdi. İlahî tecellinin mahallini gönül olarak değerlendiren Hulûsi Efendi neden gönlün müstesna bir konumda olduğuna dikkat çekerdi. Hulûsi Efendi bu gerçeği *Dîvânı*'nda şu şekilde vuzuha kavuşturmuştur:

Hudâ'nın mahrem-i râzı gönüldür

*Makâm-ı kuds şehbâzı gönüldür*⁷⁵⁶

Gönül kim lâ-mekânî bir mekândır

*Mekânsız dâr dervâz-ı gönüldür*⁷⁵⁷

Muhakkak bildin ise n'idüğünü

*Bilirsin şâh-ı şehnâzî gönüldür*⁷⁵⁸

Demişlerdir gönüldür Ka'betu'llâh

*Nazargâh-ı Hudâ şâzı gönüldür*⁷⁵⁹

755. Mehmet Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncuba-ba*, Yıl: 14, Sayı: 86, Aralık 2008, s. 22-23.

756. "Cenab-ı Hakk'ın sırlarına mahrem olan, O' nun sırlarının tecellî ettiği mekân gönüldür. Yine mukaddes manevî âlemlerde uçabilen de gönül kuşudur." Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

757. "Aslında gönül mekânı olmayan bir yerdir. Bundan dolayı da bu mekânsız evin kapısıdır gönül." Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

758. "Eğer insan ne olduğunu kim olduğunu bilirse o zaman Cenab-ı Hakk'ı daha iyi bilir." Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

759. "Cenab-ı Hakk'ın nazar ettiği mekân olduğundan gönül için Allah'ın Kâbe'sidir demişlerdir." Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

Çıkardıkda kamuyu ara yerden

Safâ vü Merve Hicâz'ı gönüldür⁷⁶⁰

Kafesde zâr eden cân bülbülünün

Mekân-ı zâr u âvâzı gönüldür⁷⁶¹

Taayyünsüz cemâl-i yârı seyre

Hemîşe dîde enbâzı gönüldür⁷⁶²

Bilirse kadrini kadrince her şey

Makâm-ı kurb ser-efrâzı gönüldür⁷⁶³

O "küntü kenz"-i esrâr-ı hafînin

Hulûsî sırr-ı demsâzı gönüldür⁷⁶⁴

Gönül huzuruna ermek isteyen kişinin çalışıp çabalaması gerekmektedir. Hayırhahlık yolunda gayrete bürünen gönül, her türlü kavga ve gürültüden de kendini kurtarmış olur. Kavga ve çekişmelerden uzak bir şekilde gönül huzuruna ermek isteyen kişi Osman Hulûsi Efendi'nin dediği gibi;

*Ey dil yüriü zâr eyle kim zârın nice bir zâr ola*⁷⁶⁵

Aç gözünü dîdârı gör bu uykudan bîdâr ola

760. "Eğer insan kalbinde mekân tutan Allah'tan başka bütün sevgileri aradan çıkarırsa o zaman gönül sanki hactaki Safâ ve Merve mekânı gibi olur." Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

761. "Gönül aynı zamanda kafeste haps olup orada öten bülbülün de ağlayıp inlediği esas mekân da gönüldür." Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

762. "Yegâne hakîkî varlık olan ve bu varlıklar âleminde gözümüzle göremediğimiz Allahu Teâlâ'nın cemâlini daima tefekkür eden sadece gönüldür." Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

763. "Eğer her şey değerini hakkıyla bilecek olursa Cenab-ı Hakk'a manen en yakın olan da insanın gönlüdür." Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

764. Ey Hulûsî! Sen de bil ki, Cenab-ı Hakk'ın "Ben gizli bir hazineydim." buyurduğu o sırlar hazinesine vâkıf olacak olan da gerçekten Allah dostu gönüllerdir. Bkz. Ateş, *Divân*, s. 67; Bkz. Akkuş, "Gönlümüzü Temiz Tutalım", s. 22-23.

765. Vezni: Müstef'ilün- Müstef'ilün- Müstef'ilün- Müstef'ilün

*Dil vuslata nâil olup cânâna cân vâsıl olup
Her matlabın hâsıl olup hârın gül-i gül-zâr ola*

*Geldin bu ile sen garîb ol bâğ-ı dostu andelîb
Bu derdine bul bir tabîb zahm-ı dilin tîmâr ola.⁷⁶⁶*

büyüklerin nasihatlerine kulak vermeli, büyüklerin tavsiyelerine uymalıdır. Varlığın şifresini çözmek ve hakikatin saklı dünyasına ermek ancak Hak dostlarının o güzel sözlerine uymakla mümkündür.

Hulûsî Efendi'nin dünyasında gönül kırmak Kâbe'yi yıkmak mesabesindedir. Gönüller incitilirse Arş-ı A'lâ titremektedir. Gönülleri yapmak ise Beytullah'ı tahrip etmek, gönül yapmak da Beytullah'ı imar etmek kadar büyük iştir. Şöyle ki:

*Gönülden başka bir sevdâ çıkarsa
Mekân-ı maksad-ı aksâ gönüldür*

*Anı bir kimse taş urup yıkarsa
Denir yık Ka'be'yi yıkma gönüldür*

*Rızâ-yı Hakk'a ey cân sa'y edersen
Tut anın dâmenin ki tâ gönüldür*

*O bir sırr "küntü kenz" in mahzenidir
O bir dürr sûret-i ma'nâ gönüldür*

*Gönülde bir mekân tut lâ-mekân ol
Mekânsız lâ-mekân illâ gönüldür*

*Bu ay u gün dahi encüm ne varsa
Olara matla-ı mecrâ gönüldür*

*Harîm-i "kâbe kavseyn" ü "ev ednâ"
Ne kim varsa **Hulûsî**'yâ gönüldür⁷⁶⁷*

766. Ateş, *Dîvân*, s. 6.

767. Ateş, *Dîvân*, s. 63.

İnsanın yüceliği halis ve saf gönle sahip olmasına bağlıdır. Gönlü diri olan, gönül dünyası berrak hale dönüşen, gönlünde mana incileri saklı bulunan, gönül hazinesini marifetle dolduran insan eşref-i mahlûkat, kâmil ve âlemin zübdesi niteliğindeki bir varlıktır. Gönül varlığına sahip çıkan insanı Hulûsi Efendi hakikat denizinden inci ve mercan toplayan dalgıca benzetmektedir:

Akıl gider âr olur

Varı târumâr olur

Varlık gamından geçer

Gönül yâra yâr olur

Sundun yâ sâkî demi

Yarama urdun emi

Yârın olup mahremi

Gönül yâra yâr olur

Seferdedir aşk eri

Dostdur dilde ezberi

Verince cân u seri

Gönül yâra yâr olur

Âşık aç susuz gerek

Her dem uykusuz gerek

Gamsız kaygusuz gerek

Gönül yâra yar olur

Âşık olan post olur

Mevlâ ile dost olur

Gece gündüz mest olur

Gönül yâra yâr olur

Her demi bir demdedir

Gönül hoş âlemededir

Lâzımı elzemededir

Gönül yâra yâr olur

Hulûsî'yâ hâs gerek

Bahrına gavvâs gerek

Gönülde ihlâs gerek

*Gönül yâra yâr olur*⁷⁶⁸

Neden gönül? Çünkü gönül kenz-i mahfi sırrıdır. Neden gönül? Çünkü yere göğe sığmayan Rabb'imizin değer verdiği mekandır. Neden gönül? Çünkü ilâhî vahye muhatap olan ilâhî sır mahallidir. Neden gönül? Çünkü sonsuzluk alemine açılan insanlık penceresidir. Şöyle ki:

Nüsha-i kübrâ demidir âdemin

Âdemi bil âdem ol âdem gönül

“Küntü kenz”in mahzeni zâtındadır

*Bil **Hulûsî** sırrın olma kem gönül.*⁷⁶⁹

İlahî tecellinin merkezi olan gönül nefisle ruhun savaş alanıdır. Hem nefis hem de ruh gönle sahip çıkmanın derdindedir. Nefisle ruh arasındaki savaşta kazanan gönlün geleceğine karar kılmaktadır. Nefsin şirretine mahal haline gelen gönül cürüflere bezenirken, ruhun safiyetine bürünen gönül letafet dünyasının nuraniyeti ile aydınlanmaktadır. Ruhun egemen olduğu gönülde madde ve eşyaya esaretten eser kalmaz, Hakk'a kulluk gönlü taçlandırmış olur.⁷⁷⁰ Hulûsî Efendi gönlü küntü kenz'in mahzeni (gizli hazinenin kaynağı) olarak kabul etmiş ve gönlü Hakk'ın tecelligâhı olarak görmüştür:

768. Ateş, *Dîvân*, s. 81-82.

769. Ateş, *Dîvân*, s. 172-173.

770. Musa Tektaş, “Gönül Medeniyeti”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 87, Ocak 2008, s. 36.

*Safâ ancak gönülde yâr için sevdâ-yı aşkıdır hep
Devâ-yı derd ü gam âlemde bir sahbâ-yı aşkıdır hep*

*Gönül bu âlem-i dehr içre sanma hâlî bir dil var
Ezel Mecnûn-ı zülf ü kâkül-i Leylâ-yı aşkıdır hep*

*Gönül vaz gelme her dem secde-i mihrâb-ı ebrûdan
Niğârın vech-i mir'ât-ı Hudâ ma'nâ-yı aşkıdır hep*

*Gönül Tûr-ı tecellînin tesellîsindedir cânâ
Bulursan vâridâtın Hak Yed-i Beyzâ-yı aşkıdır hep*

*Gönül sen "küntü kenz" in mahzenisin sırr-ı vahdetde
Derûn-ı lâ-mekânın lâne-i ankâ-yı aşkıdır hep*

*Gönül tanıklık eyle yâr ile ünse refîkım ol
Garîb-i bî-kesim cân vâlih-i deryâ-yı aşkıdır hep*

*Gönül hükmüne bende bu **Hulûsî** zâr u efgende
Garîk-i bahr-ı hayret bülbül-i gûyâ-yı aşkıdır hep⁷⁷¹*

Âlem makro kozmos, insan ise mikro kozmostur. Ancak insan cirmi bakımından küçük görünse de taşıdığı mana yönünden aslında âlemden de büyük bir varlıktır. İnsanı cüssesinden hareketle değil, taşıdığı mana dünyasının büyüklüğü ile değerlendirmek gerekmektedir. Konuya bu mihverde yaklaşan Hulûsî Efendi, insanı küntü kenz sırrının mahzeni olarak görmekte ve insanın derinliklerinde nice hazinelerin saklı olduğuna dikkat çekmektedir:

*Ay yıldız güneş devrân içinde
Devrini yitirme devrân içinde
Bunca âlemlerin sen zübdesisin
Hâline kaldılar hayrân içinde*

771. Ateş, Dîvân, s. 22.

Gerçi görünüşde cirmi sağırsın

Âlem-i ekbersin ekvân içinde

“Küntü kenz” sırrının sen mahzenisin

Hazînen gizlidir virân içinde⁷⁷²

Gönül şehri gönülleri dilşad eyleyen bir diyardır. Yolları gönül şehrine düşenler kendi sılalarını unuttur, gerçek vatanın sevdasına bürünür. Gönül deryası öyle sınırsızdır ki gönül deryasına dalanlar bildiklerini zannettikleri sırlardan da bigane kalırlar. Gönül şehrine konanlar Mutlak Güzel'in muhabbetiyle cûş u râha gelirler. Sevgililer Sevgilisi'nden başkasını görmez olurlar. İlâhî sırlara giriftar olunca sadece O'nu görür ve sadece O'nu bilirler. O'ndan gayrı her şeyden gönlünü azade kılarlar. O zaman gönülleri gülistana dönüşür, hakikat bülbülleri şaduman olur, açan güllere nağmeler okur. Bahar mevsimini gölgede bırakan çiçekler gönüllerde açmaya ve enfes kokular saçmaya başlar. Gönül şehri bu kadar güzide kılan Yârin güzelliğidir. O'nun güzelliği güneşten daha parlaktır. Her daim O'ndan gayrı bir güzellik yansımamaktadır. Gönül safiyetine erenlerin baktığı, gördüğü, bildiği ve söylediği yalnızca O'dur. Gönül ehlinin dilleri Sevgiliden başka bir şey söylemez. Gönülde yansıyan o sonsuz tecellilerden başkası âşıkları teselli kılamaz. Âşıkların yüzlerindeki aydınlık ona her türlü kâr ve zararı unutturur. Kendinde Yâr derdi iyice ateşlenen âşıklar âb-ı hayatı içtikçe aşklarını pekiştirirler. Gönül seyrine dalanlar vahdet deryasına gark olurlar. Vahdet deryasında hakikatin sırrına erenlere tüm yaratılmışlar dost kesilmeye başlar. Âşıklar bülbüller gibi diken mesabesindeki sıkıntılara katlanır ve sıkıntılarının acısıyla oyalanmazlar. Gönül şehri aydınlatan yegâne kandil aşk güneşidir. Gönülde aşk güneşi parlayınca karanlıklar izale olur. Gönül âleminde Dost'un nişanı ile şan bulanlar artık eşyayı da kendilerini de unuturlar. Gönüllerinde sadece Dost kalır O'ndan gayrı her şeyi unuturlar.⁷⁷³ Hulûsî Efendi gönül şehrine varışını, gönül şehrinin güzelliğini ve

772. Ateş, *Divân*, s. 281.

773. Musa Tektaş, “Şehirlerin Yolu Gönüle Düşünce”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 73, Kasım 2006, s. 26-27.

gönül şehrindeki cümbüşü bizlere edibane bir üslupla şu şekilde sunmaktadır:

Bir şehre erer ki yolun şehri ü diyâr unutulur

Bir bahre dalar ki gönül ka'r u kenâr unutulur

Bir güzeli sever ki cân cümle güzelden göz yumar

Bir sırra erer ki nihân gayrı ne var unutulur

Açılır gönlü gül olur söyler dili bülbül olur

Dağı lâle sünbül olur fasl-ı bahâr unutulur

Doğup hakikat güneşi dolunmaz bulunmaz eşi

Yâr olup her demde işi leyl ü nehâr unutulur

Her kanda baksan dil-berin görür cemâlin gözlerin

Vasfını söyler sözlerin gayrı güftâr unutulur

Cânın tesellîsi hemân dostun tecellîsi her ân

Yârın olup yüzü ayân her kâr u zâr unutulur

Derdine cânı düş eder âb-ı hayâtı nûş eder

Deryâ-yı vahdet cûş eder hâr u gubâr unutulur

Dağdır hânümânı aşk cân âlemi cihâmı aşk

Doğar o mihribân-ı aşk zulmet-i hâr unutulur

***Hulûsî** dostdan bir nişân bulanlar oldular bî-nişân*

Yele gidip nâm u nişân dost gayrı var unutulur⁷⁷⁴

Hulûsî Efendi gönlünü ilâhî tecellinin merkezi kılmak derdindedir. Dünyevî beklentilerin suya düşmesiyle gerçekleşen âh u figan onun umurunda bile değildir. Onun kalbi Allah sevgisiyle yanıp tutuşmaktadır. Allah'tan gayrı her şeyi terk edip gönlünü sadece O'na çevirmiştir.

774. Ateş, Dîvân, s. 82.

Bu hâller kendisine öylesine özel kazanımlar sağlamıştır ki, her nereye baksa orada ilâhî isim ve sıfatların tecelli ettiği bilincine varmayı dilemiştir. Böylesi samimi temennileri ifade eden bir gazelini okudukça gönlümüzü bu kadar özel ilâhî tecellilere mazhar kılma arzusu gönüllerimizde iştiyak oluşturmaktadır.

Âh varlığı dağılıp gönlüm vîrân olaydı

*Pervâne-tek şem'ine dostun sûzân olaydı*⁷⁷⁵

Gayrılardan göz yumup dostu kendinde bulup

*Cümle cihâna dolup bir özge cân olaydı*⁷⁷⁶

Bakdıkça her yaneye dost yüzünü seyr edip

*Dostun gözüne dostun yüzü seyrân olaydı*⁷⁷⁷

Bu âlem-i kesretde gizli halvete erip

*Vahdet ile bir olup ol bî-nişân olaydı*⁷⁷⁸

Görünen ol gören ol aralıkda kimse yok

*Yokluk ilinde varlık cümle cânân olaydı*⁷⁷⁹

775. “Mumun etrafında dönerek yanıp yok olup giden kelebekler gibi gönlümde mevcut olan dünyaya ait sevgilerin hepsi yok olup gitsin. Böylece kaybettiklerim için gönlümde meydana gelen âh u figânlarım dağılıp, gönlüm bir virâne haline gelsin.” Bkz. Mehmet Akkuş, “Gönüllerde Sadece O'nun Adı Kalsın”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 77, Mart 2007, s. 16-17.

776. “Gerçek dosttan başka her şeye göz yumup, gönülde sadece O'nun sevgisi yer etseydi, bütün dünyayı bu sevgi kaplasaydı da içimde bir başka can olsaydı.” Bkz. Akkuş, “Gönüllerde Sadece O'nun Adı Kalsın”, s. 16-17.

777. “Böylece her nereye baksam, orada dostun tecellisini görsem, orada dostun yüzünden bir eser sezsem. Böylece kulunun yüzü daima hakiki dostun nazarında görünmüş olsa. Bkz. Akkuş, “Gönüllerde Sadece O'nun Adı Kalsın”, s. 16-17.

778. “Kesret âlemi, çokluklar yeri olan bu dünyada gizlice bir kenara çekilip halvet hayatı yaşasam da gerçek vahdet şuûruna erebilsem. Daima O'nunla bir olduğumu hissedip kendi varlığımdan geçsem.” Bkz. Akkuş, “Gönüllerde Sadece O'nun Adı Kalsın”, s. 16-17.

779. Nitekim bu kâinâtta her şeyi gören O'dur; görünen her şeyde tecellî eden de O'dur. Bunun için dünyaya ait olan her varlığı unutup da zihnimde tek varlık sadece cânânım olan Allah kalaydı. Bkz. Akkuş, “Gönüllerde Sadece O'nun Adı Kalsın”, s. 16-17.

*Hulûsî'i bu sırra mahrem kılıp Sultânı**Gizli bu sırlar ana cümle ayân olaydı⁷⁸⁰*

Gönül insanlık medeniyetimizin has bahçesidir. Gönül bahçesinde hangi çiçekler açmaz ki? Gül, leylak, lale, sümbül, nergis, papatya misali elvan elvan açan hakikat çiçekleri gönüllerde dostluk, kardeşlik, sevgi, saygı ve ilgi duygusu meydana getirmektedir. Gönül bahçesinde açan bu sonsuz güzellikteki çiçeklerin her tomurcuğunda birbirinden güzel farklı kokular, ayrı desenlerde rengârenk çiçekler açar. Bir gönle girmek, bir gönül ele getirmek, bir gönlün imarına katkı sağlamak iki cihanın kazanımlarından da öte bir kazanç olarak görülmüştür. Çiçeklerdeki güzelliklerin birbirinden farklılığı gibi gönül ehlinin iç dünyasındaki berraklık da birbirinden ayrı güzelliktedir. Hulûsi Efendi şu gazelinde bizleri güzellikleri keşfe davet etmektedir:

*Halvet-geh-i dil-dâr olur âşıkların gönülleri**Gencîne-i esrâr olur âşıkların gönülleri⁷⁸¹*

Âriflerin gönülleri ilâhî tecellilerinin Arşî mesabesindedir. Hak âşıkları ve ârif-i billah olanlar vuslat iklimlerinde ve gönül dünyalarında tevhit güneşinin doğmasına, maneviyat nurlarının neşv u nema bulmasına gayret gösterirler. Âriflerin gönülleri adeta türlü nakışlarla süslenmiş hazinelere benzemektedir. Öyle nakışlar ki bunlardan herbiri ilâhî güzelliklerin birer yansımasıdır. Âriflerin gönül hazinelerindeki nakışların motiflerinde gizli ve özel anlamlar bulunmaktadır. O gönüllerde yanan aşk ateşi şeytan ve nefsin dikmeye ve yüceltmeye çalıştığı hertürlü şehvet, menfaat, ihtiras ve heva putlarını yakıp kül etmektedir. Çünkü âriflerin gönülleri Hak tecellilerinin arşî ve tahtı mesabesindedir.

*İki cihânın mebde-i bir kalb içinde gizlidir**Âyîne-i didâr olur âşıkların gönülleri⁷⁸²*

780. O yüce Sultan bütün bu hakikatları Hulûsî'ye de mahrem eyleseydi de gizli olan sırr-ı ilâhî kendisine ayân oluverseydi. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 290-291; Akkuş, "Gönüllerde Sadece O'nun Adı Kalsın", s. 16-17.

781. "Allah aşkı ile yananların gönül ve ruh dünyaları, irfânî ilimler ve Rabbânî sırlarla aydınlanıp parlamıştır. Bundan dolayıdır ki, âşıkların iç âlemi sevgiyle baş başa kalabilen bir mekân hüviyeti kazanmaktadır." Bkz. Tektaş, "Gönül Medeniyeti", s. 37.

782. "Beni göklerim ve yerim içine alamadı da mü'min kulunun kalbi rahatlıkla içine alabildi" kudsî hadisi, mü'min gönlünün enginliğini ve ne büyük feyizlere mazhar olduğunu ne güzel ifade etmektedir!" Bkz. Tektaş, "Gönül Medeniyeti", s. 37.

Gönül aynası sadece Hakk'a müteveccihdir. Gönül aynasında sadece Hakk'ın güzellikleri yansır. On sekiz bin âlemin, gönül aynasında bir değeri olmaz. Hakk'ın varlığı yanında başka bir varlığın tezahürü söz konusu edilemez. Gönül tahtında fani varlıkların yeri olmaz, sultanlar sultanının yanında başka otoritelere yer verilemez. Gönül aynası ışığını Hakk'ın en-Nûr ism-i şerifinden alır. Güneşin, ayın, yıldızların ve kandillerin varlığı onun beslenme kaynağı olamaz. Bahsi geçen varlıklar ışıklarını Hakk'ın nurundan almaları gibi ârifler de gönül aydınlığını zât nurundan almaya çalışırlar. Hakk'ın nurundan gayri her türlü ışıltı ârifin ilgisini çekmez, çünkü Hakk'ın nuru dışındaki her ışıltı letafetten uzaktır. Hakk'ın nuru ile aydınlanan gönül aynası her an Hakk'a dönük ve Hakk'a iştihak duymaktadır. Gönül aynasının nurlanması ancak zikir ve tefekkürle gerçekleşmektedir.

Ol kenz-i mahfîye gönül mahzendürür mahremdürür

*Bir cilvekâr-ı yâr olur âşıkların gönülleri*⁷⁸³

Âşıkların gönüllerini ilâhî sıraların kıblesi olarak tavsif eden Hulûsî Efendi, ilâhî rızayı isteyenlerin de böylesi gönül ehline hizmet etmesini gerekli görmektedir.

Hulûsî istersen rızâ gönüllere sen hizmet et

*Kiblegâh-ı esrâr olur âşıkların gönülleri*⁷⁸⁴

Âlem aynası Hakk'ın mazharıdır. İlâhî isim ve sıfatlar âlem aynasında birbir tecelli etmekte, her bir ilâhî isim âlemde hükmünü icra kılmaktadır. Âlem aynasının cilası ise insan-ı kâmilidir. İnsan-ı kâmil âlem aynasının parlamasına ve orada ilâhî hakikatlerin fark edilmesine

783. "Gizli bir hazine idim bilinmeyi diledim" hakikatinin sırrına vakıf olanlar gönülden Allah'a doğru manen yol alırlar, ibadet ve taatte bulunurlar, onların feyiz ve nurları artar. Bu esrarın kendilerine sağladığı güç, teşvik ve motivasyonla yoldan sapmadan dosdoğru ilerlerler. Manevî yolculuklarını tamamlayıp Allah'a vâsıl olanlar ise, gönül gözleriyle Allah'ı seyretmenin nurlarına bürünmüşlerdir. Birinciler, biraz da o nurları kaybetmemek için çalışırken, ikinciler ise, nur ve feyizler onların bir parçası gibi olmuştur. Ebedî bir güneşin aynası haline geldikleri için nereye yönelirlerse orayı da aydınlatırlar. Bunlar, başka hiçbir şey için değil, sadece Allah içindirler. O'nda adeta benliklerinden geçmiş ve yok olup gitmişlerdir." Tektaş, "Gönül Medeniyeti", s. 37.

784. Ateş, *Divân*, s. 297.

bir sebep hem de kendisi âlem aynasının ötesi ilâhî güzellikleri yansıtan daha mükemmel ve daha parlak bir aynadır. İnsan-ı kâmil hem mükemmil hem de kâmildir. Hem âleme anlam kazandıran bir kıymet hem de bizzat kendisi anlam haritasıdır. Osman Hulûsi Efendi bizleri âlem aynasında güzellikleri müşahede edebilmek hem de âlemden öte mana sırlarına erebilmek için bir mürşid-i kâmilin elinden tutmaya davet etmektedir.

Kendini mir'ât kıl tâ kim tecellî ede Hak

*Kendin idrâk eyleyenler ile derd-nâk olagör.*⁷⁸⁵

Hak dostları kendilerini Hakk'a teslim etmişler, kendi benliklerinden soyutlanıp bayağı tutkularından kurtulmuşlardır. Kabalıkların, hırçınlıklarını ve zafiyetlerini gidererek kemal yolculuğuna çıkmışlardır. Onlar Hak Teâlâ'nın bizzat kudret eliyle cilaladığı gönül aynalarına sahiptirler. Hakk'ın varlığı yanında kendilerine asla paye vermezler, kendiliklerinden herhangi bir tasarrufta bulunmazlar, sahip oldukları her şeyi Hakk'a ait görürler. Ben davasından kurtuldukları ve benlik tortusunu giderdikleri için safiyete ve letafete bürünmüşler, hem celal hem de cemal tecellilerine mazhar olmuşlardır. O nedenle iyi veya kötü, salih veya fasık, adil veya zalim herkes kendini onda görmekte ve ondan bir şekilde istifade edebilmektedir. Mürşid-i kâimler, şaşırılmışlara yollarını gösterdikleri gibi dostlarına da muhabbet mayasını aşılamışlardır. Hulûsi Efendi gönül aynasından bizlere şu şekilde bahsetmektedir:

Cemâl-i dil-berin âyîne-i zîbâsıdır gönlüm

*Zülâl-i Kevser'in bir ka'rı yok deryâsıdır gönlüm*⁷⁸⁶

Tehî sanman o "küntü kenz"i Hakk'a bir hafî kândır

Maârif dürrünün bir lü'lü'-i lâlâsıdır gönlüm

785. Ateş, *Dîvân*, s. 79.

786. "Benim gönlüm, sevgilinin cemâlinin en güzel aynasıdır. Benim gönlüm, içimi hoş Kevser Suyu'nun dipsiz denizidir."

O bir Mecnûn kim yârın cemâl-i hüsnüne hayrân
 O bir meftûn kim Mecnûnların Leylâ'sıdır gönlüm
 O bir âşık ki aşk-ı yâr karâr u varını almış
 O bir sâdık ki ma'şûkun ten ü ma'nâsıdır gönlüm
 O bir meydîr ki Hızr'ın âbî İsâ'nın dem-i rûhu
 O bir haydır ki rûh-ı âlemin ihyâsıdır gönlüm
 O bir hüsn ile ândır kim görünür hüsn ü ânında
 O bir aşk ile cândır kim demin ferdâsıdır gönlüm
 O bir hâkim ki hükmüne **Hulûsî** cân ile bende
 O bir kâim ki cümle âlemin ednâsıdır gönlüm⁷⁸⁷

Dervîşin gönlünü zinde kılması esastır. Dervîşin kazanımlarını kaybetmemesi, gönlünü safiyete büründürdükten sonra tozlandırmamalı, bulandırmamalı ve tersyüz etmemelidir. Gönlünü tertemiz kılmaya devam etmeli ve Hakk'a karşı mahcubiyetten kendini korumalıdır. Gönül ehli suretlerine değil siretlerine özen gösterirler. Kalıplarının değil gönüllerinin ikamesine gayret ederler. Madde dünyasının değil mana âleminin zenginliğini elde etme çabasındadırlar. Dünyanın alayışine, debebesine, şan ve şöhretine değil Cenâb-ı Hakk'ın rızasına baş koyarlar. Ne varlığa sevinirler ne de yokluğa yerinirler. Ne zevklerinin safasına kendilerini kaptırırlar ne de korkularının girdabına maruz kalırlar. Gelip geçici heveslerin peşinde koşmayı değil ebedi mutluluğu yakalamayı isterler. Öyle bir ömür sürerler ki ömürleri boyunca Hakk'ın buyruklarını ikame etmeye çalışırlar. Dünyanın faniliğini ve ahiretin ebediliğini idrak ettikleri için ömürlerini, enerjilerini ve imkânlarını Hakk'ın rızasına uygun bir şekilde gerçekleştirirler. Âriflerin gönül kıvamına ermek için ilâhî aşkı gönlümüzde her daim zinde ve işlevsel kılmamız elzemdir. Hakk'ın sevgisini her türlü sevginin üstünde ve ötesinde görmemiz gerekmektedir. Her daim Mevlâ'nın zikri ve fikri ile birlikte yaşamalı

787. Ateş, *Divân*, s. 197-198.

yız. Her nereye baksak Rabb'imizin kudretini görmeli ve her fırsatta kendimizi Hakk'ın murakabesi altında müşahede etmeliyiz. Tefekkürü şiar edinip gaflet uykusundan bir an önce uyanmalıyız.

Gönülde yâr gamından özge bir gam

*Olursa deme ol dil yâra merhem*⁷⁸⁸

Dil oldur ki dola yârın gamıyla

*Onula rahm-ı vasl merhemiyle*⁷⁸⁹

Dil oldur ki açıla şeş cihâti

*Görüne her cihetden dost sıfâtı*⁷⁹⁰

Dil oldur ki mekânsız lâ-mekândır

*Mekânsız yâra varsa ol mekândır*⁷⁹¹

Dil oldur ki cüdâ kevn ü mekândan

*Bekâsıdır hayât-ı câvidândan*⁷⁹²

Dil oldur ki gözetmez dü cihânı

*Ferâgat kûşesi sırr-ı nihânı*⁷⁹³

788. “Gönüllerde yegâne hakîkî dost olan Allah sevgisinden başka muhabbet olursa, bu takdirde gönül o yârin gamına merhemdir deme.” Bkz. Mehmet Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 101, Mart 2009, s. 24-25.

789. Gönül, gerçek sevgili olan Allah'a ulaşmanın endişe ve gamıyla dolu olmalıdır. Gönül hastalığı da onun vuslatı ve rahmetiyle şifâ bulmalıdır. Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

790. “Gönül sağ-sol, ön-arka, alt-üst gibi altı yöne de açık olmalı ve bütün bu yönlerde de sadece gerçek dost görünmeli, yani gönlün dışı açılan penceresi olan göz Allah'ın kudretinin tecellilerini görmelidir. Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

791. “Gönlün şu dünya yurdunda bağlanıp kaldığı bir mekan yoktur, yersiz yurtsuz avare gezmektedir. sevgilisini bulunca yerini öğrenir. Zaten sevdiği için mutlaka bir mekân gerekmez, sevgiliyi hayal ettiği yer onun mekânıdır. Yani gerçek sevgili olan Allah'ın kudretinin tecellileri her yerdedir; her yerde onu görür.” Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

792. “Gönül, bu varlık âleminde, kâinâttan ayrı olup dâimî ve bâkî hayat olan âhîret hayatına yönelmelidir.” Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

793. “Gönülde dünya ve âhîret kaygısı yer etmemelidir. Gönül kendi gizli mekânında, her şeyden ferâgat etmeli, mahbûb-ı hakîkinin istediği gibi olma endişesi taşınmalıdır.” Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

Dil oldur ki cihânın var u yoğun

*Çöpe saymaz nesi var az u çoğun*⁷⁹⁴

Dil oldur ki geçip havf-ı zeleden

*Yok olup kurtula cümle ilelden*⁷⁹⁵

Dil oldur ki nihân-ı gayb-ı mutlak

Şuhûd-ı ayn ola ana muhakkak

Dil oldur ki geçe havf u recâdan

*Giyip tâc-ı “lâ-havf” hüzn ü safâdan*⁷⁹⁶

Dil oldur ki hüviyyetin hevâsın

*Nesi varsa koyup bula bekâsın*⁷⁹⁷

Dil oldur ki kamu sırra hazîne

*Hakâyık gevherine hep defîne*⁷⁹⁸

Dil oldur ki ola anın gınâsı

Bekâ bula ola anın fenâsı

Dil oldur ki görüne vech-i mahbûb

*İki âlem ana olmaya mahcûb*⁷⁹⁹

794. Gönül, bu dünyanın varını da yoğunu da, az veya çok kendisinin sahip olduklarını da bir çöp mesabesinde görmelidir. Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

795. “Gönül, hataya düşme ve eksiklik gibi korkulardan geçerek bütün hastalıklardan kurtulup yok olmalıdır.” Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

796. Gönül, bu dünyadaki yaptıkları için hesap vereceğini unutmayıp daima hatalarından dolayı mahcûbiyet içinde bulunacak, bunun yanı sıra Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinden de ümidini kesmeyecek. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de birçok yerde geçen “*Kıyamet gününde onlar için korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de.*” manasındaki “*İlâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenûn*” âyetini zihinlerden çıkarmamak gerekir. Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

797. “Gönül, bu dünyada heves edilen neler varsa bunların hepsini bir tarafa koyarak, ebediyyen bâkî olan âhiret için gerekli şeylerle meşgul olmalıdır.” Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

798. “Gönül, nice sırların hazinesi, hakikat mücevherlerinin definesidir.” Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

799. Gönül, öyle olmalı ki âhirette Cemâlu’llâhî görünce bu dünyada yaptıklarından dolayı mahcub duruma düşmemelidir. Bkz. Akkuş, “Gönlümüzde Neler Var”, s. 24-25.

*Dil oldur ki **Hulûsî** hâs olup tâ*

Görüne bakdığınca yâr-ı ma'nâ⁸⁰⁰

Hulûsi Efendi baş koydukları yolun gönül âlemi olduğundan bahsederken, gönüllerinin semt-i yâre yöneldiğinden dem vurmaktadır. Hakk'ın tevfikini ön planda tutar, başkoydukları yolun sevgi dünyası olduğundan bahseder. Hakk'ın yolunu gözleyen, manevî ahvale bürünen, kulluğu şiar edinen gönül dünyalarının semt-i yara gittiğinden bahsetmektedir. İlâhî aşka büründüklerinden gönül dünyalarında yakın ve uzak fark etmediğini, alınlarının açık ve yüzlerinin ak olduğundan söz etmektedir. Hakk'a itaatle şekillenen, derdini derman gören, sevap ve iyilik kazanmaya ayarlanan gönül ikliminin semt-i yara gittiğini dile getirmektedir. Âriflerin demiyle devran eyleyen, dost yüzünü seyran eyleyen, gönül kervanını yürüten Hulûsi Efendi semt-i yara yöneldiklerini ifade etmektedir.

Gönül tedavisinde pîrini Hakk'a gidişin öncüsü, kendisinin elinden tutanın mürşidi olduğunu, zengin ve fakir tüm sevenleriyle semt-i yara gittiklerini belirtmektedir. Gönül aynasının son derece pak olduğundan bahseden Hulûsi Efendi Hak yolunda yüzünü toprağa bezediğini ve semt-i yara gittiklerini şu şekilde dile getirmektedir:

Tevfik-i Hak'dır pîrimiz

Oldur yâr-ı sâdıkımız

El-hak bizim tarîkımız

Semt-i yâra doğru gider

Yolundadır yolluğumuz

Hâliyledir hâlliğimiz

Herkes bilir kulluğumuz

Semt-i yâra doğru gider

800. "Ey Hulûsî, hâsılı gönül, öyle has olmalıdır ki baktığı şeylerin ma'nâsına vâkıf olabilsin." Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 315-316; Akkuş, "Gönlümüzde Neler Var", s. 24-25.

*Aşk-ı Hak'dan kıldık yerağ
Gayırmayız yakın ırağ
Alnımız açık yüzümüz ağ
Semt-i yâra doğru gider*

*Hakk'a itâat kılmışız
Derdini ni'met bilmişiz
Râh-ı savâbı bulmuşuz
Semt-i yâra doğru gider*

*Demiyledir devrânımız
Dost yüzüdür seyrânımız
Çekilüben kervânımız
Semt-i yâra doğru gider*

*Mürşid-i Hak'dır pîrimiz
O oldu dest-gîrimiz
Hep ganî vü fakîrimiz
Semt-i yâra doğru gider*

***Hulûsî** pâkdir özümüz
Yolunda hâkdir yüzümüz
Duyar ise her sözümüz
Semt-i yâra doğru gider⁸⁰¹*

Hulûsî Efendi'ye göre gönül bir bahr-i ummandır. Gönül deryasının sınırı yoktur. İlâhî aşka müptela olan Hulûsî Efendi, gönül deryasının azametinden bahsetmektedir. Gönül deryasından sayısız inci ve mücevher çıkarmaya çalışmaktadır. Gönül deryasındaki incilerin ele geçirilmesine engel olan perde nefistir. İlâhî tecellilerin mekanı olan gönül hanesinin manevî kirlerden arındırılması nefis terbiyesine bağlıdır. İnsanın selamete ermesi nefsinin ıslahına, iradesinin kontrolüne ve kötülüklerden uzaklaş-

801. Ateş, *Divân*, s. 90-91.

masına bağlıdır. Hakk'ın dışında kalan her şeyin fani olduğunu düşünen Hulûsi Efendi gönülden her türlü sevdanın çekip çıkarılmasını istemektedir. İlâhî isimlerin gönüldeki tecellisi ile gönül hanesini arındıran Hulûsi Efendi cemel tecellisini arzulamakta ve gönlünün arındırılmasını hedeflemektedir. Bülbülün güldeki güzelliğe hayran kalıp ah u figan etmesi gibi Hulûsi Efendi de ilâhî cemel gülüne hayran olduğunu belirtmektedir. İnci ve mücevherin taliplisi çoktur ama onları denizden çıkarıp değerini anlamak ve kıymetini idrak etmek herkesin harcı değildir. Altının kıymetini sarraf, incinin kıymetini mücevherci anlar. Herkeste gönül var ama gönlünde sevda beslemek, gönül deryasından inci ve mercan çıkarmak er kişilerin işidir. Gönüllerin dilşad oluşu ancak âriflerin sohbetine katılmakla mümkündür. Kin ve hasetle kararan gönüller, günah ve isyanla kirlenen kalbler perişan olur. Kararmış gönüllerin ne ten dünyalarında, ne aile hayatlarında ne de cemiyet hayatlarında huzur kalır.⁸⁰²

Gönül bir bahr-ı ummândır ana hadd ü pâyân olmaz

*Derûnu dürr ü cevherdir ki pinhândır ayân olmaz.*⁸⁰³

O dürr ü cevheri bilip hemân sarrâfına tapşır

*Bu cevher cevher-i Hak'dır gayrılara beyân olmaz*⁸⁰⁴

Bu nefsi katl edip ey cân selâmet ber-kenâra çık

*Anın katline tevhîd gibi bir keskin sinân olmaz.*⁸⁰⁵

Bu kalbin hânesin pâk et misâfir gele dost sana

*Musaffâ olmayan gönül o dil-dâra mekân olmaz.*⁸⁰⁶

802. Mehmet Akkuş, "Gönlümüz İnci Dolu", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 112, Şubat 2010, s. 10-11.

803. "İnsanın gönlü ucu bucağı olmayan bir okyanus gibidir. Bu okyanusun içinde nice inci ve mücevherler gizlidir, ammâ bunlar açıktan görünmez." Bkz. Akkuş, "Gönlümüz İnci Dolu", s. 10-11.

804. "Gönüldeki inci ve mücevherleri bil de hemen bunları bir gönül sarrâfına arz et. Aslında bu mücevherler cenâb-ı Hakk'ın mücevherleridir; bunlar onun değerini bilmeyecek ve ona yabancı olanlara açıklanmaz." Bkz. Akkuş, "Gönlümüz İnci Dolu", s. 10-11.

805. "Ey dost! Gel sendeki kötülükleri emr eden nefsi emmâreyi öldür de selâmet sâhillerine ulaş. Bu nefsi ödürmek için ise tevhîd gibi keskin bir kılıç bulunmaz." Bkz. Akkuş, "Gönlümüz İnci Dolu", s. 10-11.

806. "Bu gönül hânesini, evini temiz pâk eyle ki dostun sana misâfir gelsin. Çünkü ter-temiz olmayan mekân, gönülleri feth edip açan dostun mekânı olamaz." Bkz. Akkuş, "Gönlümüz İnci Dolu", s. 10-11.

Hulûsî dost cemâline kılıpsın bülbül-veş zâr

*Cemâli öyle güldür kim ana hergiz hazân olmaz.*⁸⁰⁷

Yere göğe değil de mü'min kulunun kalbini karargâh kılan Rabb'imizin tecellisine nail olmak için gönül hanemizi mamur kılmalı, gönlü temiz eylemeli, dünyanın geçici heveslerine kanmamalı, süflî arzularla kalbini kirletmemelidir. Günah ve isyanlar kalbin siyah noktalarla kaplanmasını sağlar. Kararan kalblerin temizliği ancak tevbe suyu ile temizlenir salih amellerle tezyin kılınıp süslenir. Gönül hanesinin kirlerden arındırılıp sultana yaraşır bir saraya dönüştürülmesi gerekmektedir.⁸⁰⁸

Bu göz ile görülmez rü'yet-i dil-dâre ey gönlüm

*Edegör bir bakışta dostu görmeğe basar peydâ*⁸⁰⁹

Gönül pasın silip at cümle pâk olsun için dışın

*Hakâyık gevherine et derûnunda makarr peydâ*⁸¹⁰

Figân ü zâr edip tâ subha dek akıt gözünden yaş

Derûnunda edegör aşk ile âh u şerer peydâ

Dil-i bî-mârına dermânı gözle fecr-i sâdıka

Kamu derde devâlar bahş olur vakt-i seher peydâ

Oturtub ey gönül tahta o Yüsuf meh-likâyı çün

*Erişdirsin hemen Ya'kûb-ı zâra bir haber peydâ*⁸¹¹

807. "Ey Hulûsî! Dostun cemâline bakıp da bülbül gibi ağlayıp inlemektesin. Çünkü dostun cemâli öyle bir güle benzer ki ona hiçbir zaman hazân gelmez, solup yok olmaz." Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 98; Akkuş, "Gönlümüz İnci Dolu", s. 10-11.

808. Mustafa İslâmoğlu, "Paslı Gönüllerin Dermanı Âh ", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Sö-muncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 115, Mayıs 2010, s. 12.

809. Hakk'ın cemalini görmek için baş gözünün ötesinde gönül gözüne ihtiyaç vardır. Gönül ber-rak olunca, gönüldeki algılar aktif hâle dönüşünce, gönlün şevki artınca ârif Mutlak Güzel'i idrak etmeye ve Zâtı'nın nurunu görmeye başlar. O nedenle gönül gözüne sahip çıkmak gerekmektedir.

810. Gönlün kir ve pasını temizlemek, tüm kötülükleri gönülden çıkarmak, gönül sahibinin içini de dışını da temizlemek gerekmektedir. Gönlü hakikat incilerinin mahzeni haline dönüştür-mek elzemdir. Nadide misafirin konuk olacağı bir haneye dönüştürmek gerekmektedir.

811. Yusuf'un (a.s.) suret ve siret güzelliğiyle nail olduğu saltanat ona güç ve kudret kazandı-rmıştır. Hz. Yusuf'un hasretiyle yanıp kavrulan Hz. Yakub'un (a.s.) gözlerini iyileştiren Hz. Yusuf'un (a.s.) gömleği misali âşğın kalbi sancıları bertaraf eder.

Hulûsî ismini yâd etmeğe ihvân u yârânın

Fenâ dârında et sen kudretince bir eser peydâ.⁸¹²

Hulûsî Efendi gönlün bu kadar güzide bir mahal oluşuna dikkat çektikten sonra hiçbir gönlü incitmemek gerektiğini özellikle vurgulamaktadır. Gönül Hak kapısı, o kapının kırılması ve yıpratılması en büyük vebaldir. Gönülde Allah'ın adı ve zikri varken o gönlü incitmek insan ve vicdandan yoksunluktur. Aşka tutkun olan gönüller selamete ererler. Kalb-i selim haline gelen gönüller ilâhî huzura varmanın tadına ererler.

Mâlnızı mülkünüzü nidevüz

Âleme hoş gelmişiz hoş gidevüz

Suçluyu yarlığa gıldan ötürü

Rahmeti bol Tanrı'ya hamd idevüz

Yahşi himmet etmez ise pîrimiz

Bu artık yollara nice gidevüz

Böyle zaîf hakîr kulluğumuzla

Bu katar kervânı nice yidevüz

Beyhûde yere savrulan ömr ile

Nice kavuşavuz yâra n'idevüz

Dîv-i nefse aceb tutsak olmuşuz

Nasıl kurtulavuz yâ ne idevüz

Bunca cavlak cılız artık davarı

Nice çoban olup nice güdevüz

Yavuklunun derdi bitirip bizi

Bir gün dünyâdan Hulûsî gidevüz⁸¹³

812. Ateş, Dîvân, s. 98.

813. Ateş, Dîvân, s. 113.

Kalb-i selim sahibi olmak için dervişin dünyevî tutkularından kurtulması, eşyaya esaretten azade olması, her daim Rabb'i ile meşgul olması gerekmektedir.

*Yumup göz gayrıdan var dal hayâtın aynına Hızr ol
O fercâm-ı zülâli içmeyen hayy ü kadîm olmaz*

*Koyup mâl ü menâli âr u ırzından ümîdin kes
Hudâ'dan gayrı bir şuglu olan kalbi selîm olmaz*

*Bugünkü Cennet-i irfânı bulmazsa kişi yarın
N'ider şol Cennet'i bulsa ana Dârü'n-Na'îm olmaz*

*Karîbu'llâh Hakkî'nin kapısına yüzün tut kim
Bu derd-i bî-devâna andan ahsen bir hakîm olmaz*

*Elin tutanlar oldular “yedu'llâh” sırrına mazhar
Anın tutduğu yol gibi sırâtü'l-müstakîm olmaz*

*Kamudan söylenir “innî ene'r-Rahmân” şecer- âsâ
Velâkin her kul ol Tûr-ı Tecellî'de Kelîm olmaz*

Hulûsî “men aref” sırrın bilenler kim bilir Rabb'in
*Bu sırrı bilmeyen ilm-i îlâhî'ye alîm olmaz.*⁸¹⁴

İrfan ve marifete ermenin, Hakk'ı gereğince tanımanın, basiret ve firaset duygusuna sahip olmanın, kurbiyet ve ubudiyet bilincine ermenin, âşık olmanın yolu selim kalbe sahip olmaktan geçmektedir.

*Yüz döndüremez kimse senin nûr yüzünden
“Kad terfa'u vechuke ahsene't-takvîm temîmü”*

*Pâk olmayacak olmadı dil sırrına mahrem
“Ve't-ta'arrufu's-sırra mine'l-kalb-i selîmü”*

814. Ateş, Dîvân, s. 99.

*Her kim ki sana meylini verdiyse yok oldu
“Lâ tezharu ismuhu ve mine'l-cismi adîmü”*

*Meydâna düşürdün beni sevdâ-yı gamınla
“Min ba'di âni'l-hevli ve ehvâke azîmü”*

*Yüzümü sürem hâke düşem zâr ile giryân
“An-mâin cârîn ani'l-hükmi halîmü”*

*Vaslında gönül n'ola olur ise ferah-nâk
“Ve't-taharruku min hicrike âni'n-nârı cahîmü”*

*Sa'y eyle reh-i Hakk'a **Hulûsî** sefer et gel
“Ve'l-abdu zelîlün leke bi'l-hayri nedîmü”⁸¹⁵*

Hulûsi Efendi'ye göre kalb, ilâhî sırları yansıtan birer aynadır. Öyle bir engin ayna ki dünya ve ahiretteki her şeyi içine alabilmektedir. İlâhî sırları yansıtan bu ayna âşıkların gönülleridir.

*Halvet-geh-i dil-dâr olur âşıkların gönülleri
Gencîne-i esrâr olur âşıkların gönülleri*

*İki cihânın mebde-i bir kalb içinde gizlidir
Âyîne-i dîdâr olur âşıkların gönülleri*

*Ol kenz-i mahfîye gönül mahzendürür mahremdürür
Bir cilvekâr-ı yâr olur âşıkların gönülleri*

***Hulûsî** istersen rızâ gönüllere sen hizmet et
Kiblegâh-ı esrâr olur âşıkların gönülleri⁸¹⁶*

Gönül aynasını cilalamak, temizlemek ve işlevsel kılmak gerekmektedir. Gönülün kendini Hakk'a ayarlaması, Hakk'a nazır olması ve

815. Ateş, *Dîvân*, s. 191-192.

816. Ateş, *Dîvân*, s. 297.

Hakk'ı yâd etmesi gerekmektedir. Hakk'ın can ve gönül vererek adını Âdem koyduğu insana yakışan nefsini ıslah edip kurbiyet kazanması gerekmektedir. Dünyevî meşgalelerden elimizi çekip sinemizi aşk ateşiyle tutuşturmamız gerekmektedir. Hak'tan gelen her belaya sabır gösterip razı olmalıyız. Hak'tan geleni Dost'tan gelmektedir diye candan idrak etmeliyiz.

*Sabr edip Hak'dan gelen cümle belâya râzı ol
Dostdan ihsândır deyüben ehl-i idrâk olagör*

*Ey Hatîboğlu Hulûsî bezl-i cân et dostuna
Gülme fânîde anın derdiyle gam-nâk olagör.⁸¹⁷*

Hulûsî Efendi'nin tüm derdi gönül safiyetini gerçekleştirmektir. Ortaya koyduğu tarikat âdâbı, yaşatmak istediği tasavvufî atmosfer müntesiplerinin kalb diriliğini sağlamak içindir. Bizlerden kalplerimizin pasını silmemizi, içimizi ve dışımızı temizlememizi istemektedir. Pisliklerden ve kötülüklerden arınan kalbimiz, sonunda hakikat cevherini barındıracaktır. Çünkü Allah bizlerden selim kalp talebinde bulunmaktadır. Allah, Mutlak Güzel'dir. Karar kılacağı tek mahal de mü'min kulunun kalbidir. Allah'ın nazar edeceği kalp temiz olmalıdır. Allah'ın tecellisine hazır hâle gelince kalp, sonunda ilâhî güzellikleri edinecek ve manevî zenginliklerle dolup taşacaktır.⁸¹⁸ Kalb safiyetine ermenin ve gönül hazinesini elde etmenin yolu gönül eğitimidir. Gönül eğitiminin ne tür kazanımlar sağlayacağını Hulûsî Efendi şu şekilde sıralamaktadır:

1. İnsanı mütevazı kılması
2. Allah aşkına büründürmesi ve mâsivâ kaygısından kurtarması
3. Nefsin ıslahını sağlaması
4. Dünyevî meşgale ve kaygılardan kurtarması
5. Sabretmeyi öğretip Hak'tan gelen her belaya rıza göstermeyi öğretmesi

817. Ateş, *Dîvân*, s. 79.

818. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

6. Hak'tan gelen her şeyi ihsan kabilinden görmesi
7. İnsanı ilâhî tecellilerin yansıyacağı ayna işlevine büründürmesi
8. Ölmeden önce ölme deneyimini gerçekleştirilmesi
9. Kişiyi nefis ve şeytanın tuzaklarından koruması
10. Allah yolunda can verecek konuma getirmesi⁸¹⁹
11. Ankâ kuşu misali dünyanın pisliklerine tenezzül ettirmemesi
12. Firavun tiynetinden kurtarıp Musa (a.s.) misali Kelimü'l-vakt kılması
13. Tüm kayıtlardan kurtarıp Âdem (a.s.) gibi esmânın tecellileriyle dolması
14. Su misali yüzleri toprağa sürdürüp alçakgönüllü kılması
15. Katre misali olan insanı deryaya vasıl kılması
16. Âb-ı hayat içirip kişiyi ölümsüzleştirilmesi
17. Secdenin tadına vardırıp ilâhî huzura çıkarması
18. Gönül ehlinin safına katması.⁸²⁰

Gönül terbiyesini sağlayanlar varlıktan geçip yokluğa ererler. Kıvama ermiş kalbler azı çok eyler, hiçliğe erdikten sonra sahip olmanın gücüne kavuşurlar. Vahdet küpüne dalıp gönül âleminde Hakk'ı idrak edenler, yokluk hissine bürünüp sadece Hakk'ı müşahede ederler. Aslında gönül gizli bir hazinedir. Gönül hazinesine sahip olanlar mana âleminin sultanı konumuna yükselir, Allah'ın iradesine ram olur ve Hakk'a kurbiyet kesbederler. Defineler viranelerde aranır. Gönül definesini ortaya çıkarabilmek için varlık testisini kırmak, ten hanesini yıkmak, ten kılıfının altında saklı bulunan gönül hazinesini ortaya çıkarmak gerekmektedir.

Ten dünyasında can sevdasına bürünenler, suret perdesinin ötesinde mana iklimine erenler Yâr'in cemaline müştak konuma gelirler. İlâhî cemali görme şerefi ancak uyanık kalblere nasip olacaktır. Gönül

819. Ateş, *Dîvân*, s. 79.

820. Ateş, *Dîvân*, s. 79-80; Kadir Özköse, "Hulûsî Efendi'nin Dîvânı'nda Öngörülen Gönül Safiyeti", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 154, Ağustos 2013, s. 10-13.

ehli gözü tok kimselerlerdir. Onlar Allah ile zenginleşmişler, yaratılmışların eline bakmazlar ve halktan bir şey beklemezler. Onların kefilisi Allah'tır, dolayısıyla muhtaçlıklarını ancak Allah'a arz ederler. Elindekilere ve sahip olduklarına bel bağlamazlar, manevî zenginliğe önem verip iç huzurunu daim kılmaya gayret ederler. Yegâne dost, Hz. Allah'tır. Dost kapısı ilticahânedir. Hakk'ın kapısında kıtmîr olup beklemek bu kapının gedalarını bende kılar. Dost kapısına sıkıca yapışmak köleleri sultan, muztaripileri mutlu kılar.⁸²¹

Gönlü deryaya benzeten Hulûsi Efendi, gönül öyle bir deryadır ki çalkalanıp durur, demektedir. Çalkalanan gönül deryasında hâl tecellileri gerçekleşir. Her an yeni bir manevî neşve edinilir. Hâlden hale, kabdan kaba koyan bu değişim gelişimi de beraberinde getirir. Çalkalanan gönül deryasında saklı bulunan cevher, dürr-i yektâdır. Gönlün sakladığı bu inci sahibini mamur ve bahtiyar kılar.⁸²²

Manadan eser taşımayan kalbe gönül mü denir? Her ne kadar gönle kenz adını verse de Hulûsi Efendi, mana cevherinden yoksun gönle kenz denilemeyeceğini haber verir.⁸²³ Hazineserin adresi, incilerin mekanı, duyguların merkezi, sevdanın yeli ve mananın iklimi konumundaki gönle sahip olmak ne şeref ne devlettir. Bizleri sahip olduğumuz bu hazinenin farkında olmaya davet eden Osman Hulûsi Efendi, insan olarak kadrimizi bilmeye, yaratılışımızın sırrına ermeye ve güzellikleri görmeye teşvik etmektedir. İnsan diye ortalıkta dolaşanların birbirinden ne kadar farklı oldukları da bir gerçektir. Değil diğer insanların birbirinden farklılığı, bir kişinin gönlündeki manevî hâller de birbirini tutmaz. Bazen şimşekler çakar değişim yaşanır, bazen deli sular gibi çağlar bendeleri yıkar taşar, bazen dertlenip yığılıp olduğu yerde kalakalırlar.⁸²⁴ Artık bu seyrin manasını Hulûsi Efendi'nin dizelerinden okuyalım:

821. Ateş, *Divân*, s. 77; Özköse, "Hulûsi Efendi'nin Divânı'nda Öngörülen Gönül Safiyeti", s. 10-13.

822. Ateş, *Divân*, s. 83.

823. Ateş, *Divân*, s. 382.

824. Özköse, "Hulûsi Efendi'nin Divânı'nda Öngörülen Gönül Safiyeti", s. 10-13.

Sana derler ki sînesin

Yâr yüzüne âyînesin

Küntü kenz'e hazînesin

Bilmem ki sen nesen gönül

Gâh Tanrı'nın hâs kulusun

Gâh mâsivâlar dolusun

Gâh uslusun gâh delisin

Bilmem ki sen nesen gönül

Gâh müşgîn zülfe bestesin

Gâh gonca-i gül-destesin

Gâh ümûdsiz bir hastasın

Bilmem ki sen nesen gönül

Şah-bâz-ı Kudse lânesin

Şem'-i ruha pervânesin

Bir âşık-ı dîvânesin

Bilmem ki sen nesen gönül⁸²⁵

Gönüllerimizde Allah sevdasından başka bir sevgiye yer vermemeyi tembih eden Hulûsî Efendi, gönlü mekân-ı maksad-ı aksâ olarak görmektedir. Buna göre gönül, en ulvî ve en yüksek maksadı gerçekleştireceğimiz yerdir.

Gönül incitilemez. Gönle hâlel getirilemez. Gönül görmezlikten gelinemez. Gönül taşlanamaz. Gönül hanesi yıkılamaz. Hatta Hulûsî Efendi Kâbe'yi yık ama gönlü yıkma diyecek kadar gönlün Kâbe mesabesinde olduğuna dikkat çekmektedir.

Allah'ın rızasını kazanmak isteyenler Hakk'ın buyruğuna kulak vermeli. Çünkü Allah gönül yıkmayı değil gönül kazanmayı emretmektedir.

825. Ateş, *Dîvân*, s. 180.

Gönülde yer edinenler lâ-mekân sırrına ererler. Gönüllere girmeyi başaranlar suretlerden ve kayıtlardan sıyrılırlar.

Gönül öyle bir güneş ki, yeryüzünün ay ve güneşi de ışığını gönül güneşinden almaktadır. Gönül güneşi kainat yıldızlarından daha parlaktır.

“Kâbe Kavseyn” ve “ev ednâ” makamları gönüldedir. Hakk’a giden yol gönülden geçmektedir. Gönül tahtına oturanlar Hakk’a nazır olmaktadır. Mirac’da yaşananlar ancak gönülde tecelli kılınmaktadır.⁸²⁶

Gönül deryasının ucu bucağı olmaz. Gönül deryasının derinliklerinde çok kıymetli inci ve mücevherler bulunmaktadır.

O inci ve cevhere sahip olup sarrafına sunmak gerekmektedir. Bu mücevher Hak cevheridir, her sarrafa da bahsedilmez.

Gönül incilerine sahip olabilmek için mürşid-i kâmil denilen sarrafın tevcihi ile nefsi ıslaha kalkışmak gerekmektedir. İslah edilmeyen, arınmayan, temizlenmeyen nefsin gönül hazinesine sahip çıkması mümkün değildir. Nefis terbiyesi ise rastgele yapılmaz. Nefis terbiyesinde ölçü tevhid esaslarıdır. Nefsin ıslahı muvahhid olmakla sağlanır. Tevhidin hakikatine ermeden nefsimizi arındırmak mümkün olmaz. Kalb hanesi tasfiye edilmeden, kalbe Dost konuk olmaz. Kalb temizliği sağlanmadan o gönül Sevgili’ye mahal olmaz. Allah’ın tecelli edeceği kalb arınmış selim kalbdır.⁸²⁷ Gönül Kâbesinin kutsiyetine dikkat çeken Osman Hulûsi Efendi konuyu şu dizeleri ile sonuçlandırmaktadır:

Demişlerdir gönüldür Ka’betu’llâh

Nazargâh-ı Hudâ şâzı gönüldür

Çıkardıkda kamuyu ara yerden

*Safâ vü Merve Hicâz’ı gönüldür.*⁸²⁸

826. Ateş, *Divân*, s. 62-63.

827. Ateş, *Divân*, s. 98; Özköse, “Hulûsi Efendi’nin Divânı’nda Öngörülen Gönül Safiyeti”, s. 10-13.

828. Ateş, *Divân*, s. 67; Özköse, “Hulûsi Efendi’nin Divânı’nda Öngörülen Gönül Safiyeti”, s. 10-13.

9. Âdâb ve Erkân

İhramcızâde’nin edep yolculuğu, usul ve erkân hassasiyeti, yerli yerince davranma çabası, başkalarıyla ilişkide dikkatli davranılması arzusu dergâhın bir edep yuvası haline gelmesini sağlamıştır. Uzaktan ve yakından gelenler vekâlede sükûnetle huzur bulmaya, muhabbetle kaynaşmaya ve asaletle yakınlaşmaya çalışmışlardır. Vekâlenin muhabbet sofrasında beslenenlerden biri de Osman Hulûsi Efendi’dir. İhramcızâde’nin edep tacını başına koyan Hulûsi Efendi edep yolculuğuna çıkmış, edebe bürünmüş ve edip bir şahsiyet olarak edep derslerini deruhte etmiştir. Oğlu Mahmud Kemâl’e yazdığı mektubunda;

“Kişinin hüsn-i nesebi, hüsn-i edebidir. Dâima büyüklere karşı hürmet ve küçüklere şefkat et. Tâ ki hürmet ve şefkat gibi iki haslet-i cemileye sahip olmuş olursun. Hasîs olma kim, hased, rûh-ı insaniyeyi dereke-i esfel-i sâfiline ulaştırır bir vesaittir. Cömert ol, çünkü cömertlik bir civan-mertlik şîârıdır. Onun vasıtasıyla a’lâ-yı illiyine irtikâ etmeğe yol bulasın. Sahî, Allah’ın sevdiği; mümsik ise Hakk’ın düşmanıdır. İrâde-i ezeliyye kâbil-i tağyir olmaz. Tehzîb ve tezkiye nefsin sıfatını güzelleştirerek aksâ-yı kemâla vasıl eyler. Her zaman iyilere mukârın ol, kötülerden ictinâp et. Kişinin miyârı mukârın olduğu kimsedir. Mezbeleden dâima fenâ, attar dükkânından ise iyi koku intişâr eder. Filânın oğluyum filân yere müntesibim diye dâvada bulunma. Zâhirî edebin, mânevi kemâlin âyinesidir. Bir şişeye ne korsan onu gösterir. Bir kimseye bir şey tavsiye edeceğin zaman evvelâ nefsin tatbik et, kabul eder ise halka da söyle. Nefsinin kabûl etmediği bir şeyi başkalarına söylerken Allah’tan utan.”⁸²⁹ diye seslenen Hulûsi Efendi’ye göre, Âdemoğlunun insanlığını kemale erdirmesi ancak edep ile mümkündür.⁸³⁰ Hakk’ın âdâbını gözetmek kişiyi Hakk’a aşına kılar. İnsana âlemde en çok layık olan huy güzel edeptir.⁸³¹

İnsana yaşama sanatı kazandıran, insanın hayatını güzelleştiren, insan olarak bizlerin yaşadıklarını anlamlandıran şey ancak edeptir.

829. Ateş, *Mektûbât*, s. 2.

830. Ateş, *Dîvân*, s. 234.

831. Kadir Özköse, “Hulûsi Efendi (k.s.)’de Tasavvufî Edeb”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, Haziran 2012, s. 23.

Edepi incelik ve zarafettir. Edepi haddimizi bilmek ve yerli yerince davranmaktır. Edepi bilinçli, erdemli ve liyakatli bir tutum sergilemektir. Bu durumu Hulûsi Efendi şiirinde şöyle dile getirmektedir:

Âdemi ikmâle sebeb lâzım olan cümle edeb

*Hulûsî'ye bak gör ki hep sıdkı bütünlerde bütün.*⁸³²

İnsanlık gerçeğine dikkat çeken Hulûsi Efendi, âlemin Âdem olmayacağını ama Âdem'in on sekiz bin âlemi câmî olduğunu söyler.⁸³³ O, insanı; Süleyman mührü, yaratılış gerçeğinin âb-ı hayatı, zamanın Mesih'i, varlık âleminin Hızır ve İlyas'ı, "nefahtü" sırrının mazharı, "kerremnâ" tâcının sahibi, yaratılmışların ahseni ve "küntü kenzen" sırrının yâdı olarak tanıtmaktadır.⁸³⁴

Hulûsi Efendi'ye göre, insanın aradığı aslında kendindedir. Görmek istenilen yüz taşrada değil, aslında bizzat kendindedir. İnsan kendi aynasına nazar edecek olsa orada yâri görecektir.⁸³⁵

Hulûsî Efendi'ye göre kişi kimlik sahibi olmalı, şahsiyetinden ödün vermemeli, insanlığını takınmalı, haddini bilmeli ve kendini heba etmemelidir. Bu çerçevede bizlere şu tenbihlerde bulunmaktadır:

Dünya pisliğine gönül veren karga değil, kol ve kanat açıp Kâf dağına uçan Anka ol!

Firavun nefsine râm değil Kelîmu'l-vakt ol!

Bütün gücünle nefsini Hakk'a davet edip Musa ol!

Vatanın cennet bahçesi de olsa her şeyden soyutlanıp Âdem ol!

Cümle esmânın tecellilerine mazhar ol!

Su gibi yüzünü toprağa sür, katreni denize katıp deryaya ulaşmaya bak!

Âb-ı hayatı içip Hızır ve İsa (a.s.) gibi ebediyen ölmemeye bak!

832. Ateş, *Dîvân*, s. 234.

833. Ateş, *Dîvân*, s. 379.

834. Ateş, *Dîvân*, s. 157-158.

835. Ateş, *Dîvân*, s. 9.

Dost mihrabının kaşına secde kıl ama mihrabı unutup Kâbe-i Ulyâ ol!
Aklına güvenip daire dışına çıkma, mana dergâhında istiğraka bürünenlerden ol!⁸³⁶

Hulûsi Efendi'nin ifadesiyle kul, bu dünyada ne büyüklük taslaya ne de gafil yata.⁸³⁷ “*Ne kerametimiz var ne velayetimiz, dost kapısında kuru kulluğumuz var*”⁸³⁸ diyen Hulûsi Efendi, bizleri keramet ve velayet iddiasından kaçınmaya davet etmektedir. Ona göre gönlümüzdeki huzurun gerçekleşmesi, dilimizdeki söz gururunun terkine bağlıdır.⁸³⁹

Kulluk edebinin en güzel göstergesi kalb huzuru ile kılınan ve mü'minin miracı olan namazdır. Namazı huzur ile kılanlar “miraç” olayının sırrına mazhar olurlar.⁸⁴⁰

Namaz ve diğer ibadetlerle donanıma ermenin yolu, günahkâr hâlimizi idrak edebilmektir. Günahlarının karanlığını fark eden kişi, Rabb'ine yakarıp ihsan talebinde bulunmalı. İki cihan huzurunun Allah'ın uluhiyetine inanmak olduğunu bilmeli. Artan günahlarına af dilemeli.⁸⁴¹

Sıdk ile Rabb'imize bağlanmak, yoluna baş koyup yüz sürmek, lutfunu celbedecek efgana bürünmek, gece gündüz ağlayıp gözyaşı dökmek, gözyaşımıza ilâhî nazarın eşlik etmesini sağlamak, tevbenin âdâbındandır. Diğer yandan perişan gönlün derdine derman, ancak fecr-i sadıkta olur. Tüm halkın derdine devalar, ancak seher vaktinde bahşedilir.⁸⁴²

Nefis terbiyesi, kulluk gayreti ve iman kuvveti sahibini muhabbet eri haline getirir. Kulluk edebi muhabbeti şiar edinmeyi gerektirir. Zira sevdiğinin muhabbeti ile dolan kişide gam ve kedere yer kalmaz.⁸⁴³ Muhabbet tesirleri gönülde tecelli edecek olsa muhabbet sevdalısı

836. Ateş, *Dîvân*, s. 79-80.

837. Ateş, *Dîvân*, s. 396.

838. Ateş, *Dîvân*, s. 406.

839. Ateş, *Dîvân*, s. 417; Özköse, “Hulûsi Efendi (k.s.)’de Tasavvufi Edeb”, s. 23-24.

840. Ateş, *Dîvân*, s. 83.

841. Ateş, *Dîvân*, s. 5.

842. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

843. Ateş, *Dîvân*, s. 422.

onunla yâr olmaya başlar. Muhabbet nuruna bezenenlerin başı Arş'a, ayağı Kürs'e degecek hâle gelir. Gözlerde muhabbet ışıltısı olsa bakılan her yer dosta şahitlik eder. Canan uğruna can veren dostlar muhabbet pazarından ezeli muştular elde eder.⁸⁴⁴

Âşığın aç ve susuz, her dem uykusuz, gamsız ve kaygısız, yâra yâr olması gerekir. Âşık olan post olur, Mevlâ ile dost olur, gece gündüz mest olur.⁸⁴⁵

Nefislerine bendelikten kurtulup Hakk'a dost olanlar, yârenlik edenler ve ibadetlerini aşkla gerçekleştirenler her daim Hakk'ı zikretmenin tadına varırlar. Sevene yakışan sevdiğini unutmamasıdır. Mü'minin kulluk edebi ancak zikirle tamama erer. Allah'ı zikir bir edep dersidir. Allah'ı zikir kulluk bilincine eriştir. Çünkü esrar hazinesine nail olanlar Hakk'ı can u gönülden zikredenlerdir.⁸⁴⁶

Sağa sola dönmekten kurtulup tam bir dikkate koyulmak, irfan elde etmeye niyet etmek, her an ve her nefes gayra meyletmekten kaçınmak, düşünceden hevayı ve gönülden riyayı çıkarmak, mâsivâdan alakayı kesmek, seherde kalkmak, derde düşmek, gafletten kurtulmak, bir eteğe tutunmak, ballı peteğe konmak, has ve ihlas ehli olmak, mana deryasına dalmak zikrin âdâbındandır.⁸⁴⁷

Kulluk, aşk ve zikirten gaye nedir? Gaye vuslata ermektir. Zira hicran hastalığının devası vuslat merhemiyedir. Yâr ile vuslatın adı ise candan geçmektir. Âşığın gönlü safâdan gayrı hiçbir şeyle huzur bulmaz. Sıradan işlere âşığın can vermesi ise asla söz konusu değildir. Aşk müftüsünün fetvası şudur: Can verene yar ile vuslat hasıl olur, yar ile vuslat can feda kılmayı gerekli kılar. Âşık olanlar ne can ne de cihan kaygısı çekmiştir. Can mülküne aşktan öte bir bayrak dikmemiştir asla. Yârin cevri bile canana zevk u safadır.⁸⁴⁸

844. Ateş, *Dîvân*, s. 29.

845. Ateş, *Dîvân*, s. 81.

846. Ateş, *Dîvân*, s. 6.

847. Ateş, *Dîvân*, s. 265.

848. Ateş, *Dîvân*, s. 12; Özköse, "Hulûsi Efendi (k.s.)'de Tasavvufi Edeb", s. 24-25.

Sevme sanatını becerenler kin ve kavgadan bîzârdırlar. Sevenler yıldırılmaz kaldırırlar, taşlamaz bağrına basar, imha etmez ihya eder. Dolayısıyla sevgiyi şiar edinmesi gereken mü'minin günahkâr kesimlere hor hakir bakması yaraşmaz. Belki de bir gün onlar affedileceklerdir. Zira hepsine Hakk'ın bağışlaması vardır.⁸⁴⁹ Dervişlik eğitimi başkasını incitmekten kaçınmaktır. Edebî güzellikle takınılması gereken bu tavrı Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

Sakın nefesine uyup bir cân incitmeyesin

*Hüsn ü edebi koyup bir cân incitmeyesin*⁸⁵⁰

Ötekileştirmekten kaçınmanın yanında atılması gereken bir diğer adım dostluk köprüsü kurmak, dost ve yâr edinebilmektir. Gönül ehline düşen yârin vefâsını ummak değil, cefasını çekmektir. Yâri terk edip vefâsız olmamak gerekir. Zira yârin cefası bir gün âşıklara ihsan olur.⁸⁵¹ Dostluk mihnet yükünü yüklenmeyi gerektirir. Dostluk âşığın ciğerini kebaba dönüştürür, İbrahim Edhem gibi tüm varını verip harap olmayı gerektirir, vuslat demini basit duygulara feda eylememeyi öğretir, o ânı yakalayabilmek için bin canı feda kıldırır. Dostluğun gerçekleşmesi, kalb temizliğine ve dosta olan teslimiyete bağlıdır.⁸⁵² Gönül dostu bulunca dost buna engel ve perde olmaz. Gönülsüz posta oturmak kişiyi dosta götürmez. Dostluğun Allah için yapılması esastır. Aksi takdirde gönül safaya ermez.⁸⁵³

Kardeşlik, dostluk ve yârânlık terbiyesi hizmete koyulmayı gerektirmektedir. Sevdiklerimiz, dostlarımız ve ihvanımız arasında ismimizin yâd edilmesi, geçici olan bu dünya evinde gücümüz nispetinde ortaya koyacağımız eserlere bağlıdır.⁸⁵⁴ Mü'minin kapısı herkese açıktır. Hizmette ve cömertlikte Müslüman paylaşma ruhuna sahiptir. Kapısına gelen düşmanı bile olsa sonuna kadar kapısını açık tutar. Ancak ne

849. Ateş, *Dîvân*, s. 88.

850. Ateş, *Dîvân*, s. 161.

851. Ateş, *Dîvân*, s. 5.

852. Ateş, *Dîvân*, s. 128.

853. Ateş, *Dîvân*, s. 349.

854. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

kadar çok dostu da olsa dört dörtlük dost bulması zordur. Dolayısıyla mü'min derdini dost bildiklerine değil sadece Hakk'a açıvermelidir.⁸⁵⁵

Mürşid-i kâmillerin dergâhı birer edep mektebidir. Bu mektebe girebilmek için iştiyaklı olmak gerekmektedir. Bu mektepte deruhte edilen sohbet meclisleri aklını kullananları insanlık hakikatine vakıf kılmaktadır. Sohbet geleneği Peygamber ashabının âdetidir. Manayı elde etmek için can feda edilmez mi? Sohbet meclislerindeki her bir dem için can bahşetmek gerekir. Can zevkine koyulanlar nefisten geçer, Hakk'a iştiyak duyar, sohbetin iyileştirici vasfı ile her derdine derman bulmuş olurlar.⁸⁵⁶

Âlemi kendimizin kulu ve kölesi sanmamamızı öğütleyen Hulûsi Efendi, Allah için âlemin kölesi olmaya, nefsin hevası ile mağrur olup aldanmamaya, her ayağın basacağı yol olmaya, garazsız ve ivazsız her canlıya hizmet etmeye, kimsesizin ve düşkünün eli ve ayağı olmaya, Allah için herkese hürmet etmeye, sevip sevimye, hiçbir göze diken olmamaya, gözlere gül ve sümbül olmaya, kimseden incinip kimseyi incitememeye, güler yüzlü ve tatlı dilli olup her ağzın balı olmaya, nefse uyup Kâbe yıkılsa dahi hiçbir gönlü incitip yıkmamaya, güneş gibi şefkatli, toprak gibi mütevazı ve su gibi sehavetli ve merhametli olmaya, yoksul ve bey herkese karşı gökçek olmaya, suçluların suçundan geçip hoşgörülü olmaya, varlıktan boşalıp yoksula erişmeye, sözün gerçeğini söyleyip Hulûsi'nin kalbi olmaya davet etmektedir.⁸⁵⁷ Osman Hulûsi Efendi manzumesinde bizlere dervişlik edebinden şu şekilde bahsetmektedir:

Erbab-ı esaviti ıslah

*Fikrinde isen anda felah*⁸⁵⁸

Kişinin olsada çok çok zehebi

*Hayırlıdır zehebinden edebi.*⁸⁵⁹

855. Ateş, *Dîvân*, s. 380.

856. Ateş, *Dîvân*, s. 25-26.

857. Ateş, *Dîvân*, s. 179; Özköse, "Hulûsi Efendi (k.s.)'de Tasavvufi Edeb", s. 25-26.

858. Günah ile kalbi kararan, karanlık işlerle uğraşan insanları ıslah etmek, fikrinde isen kurtuluş ondadır.

859. Kişinin altınları, dünya ziynetleri çok olsa da bir kıymeti yoktur. Edebinin çokluğu bundan daha hayırlıdır.

Kişide ne ise uluvvî imân

*Öyledir kadr-i kemâli insan.*⁸⁶⁰

Hulûsi Efendi'nin diliyle derviş olan âgâh olur, bütün kazancı zikrullah olur, her türlü varlık iddiasından geçer, Allah'a vasil olur.⁸⁶¹ Dervişlik ikiliği birliğe dönüştürme, gönülleri dirliğe kavuşturma, aşkla ünsiyet peyda etme, dost meclisine konma çabasıdır.⁸⁶² Mürşid elini tutmayan, ıkrarlığa yetmeyen ve varını terk etmeyen derviş olamaz.⁸⁶³ Tarikat kapısına ayak basmadan, ihlaslı amel çabasına bürünmeden derviş olunmaz.⁸⁶⁴

Coşkun seller gibi coşan, gonca güller gibi kokan, rüzgâr ile tozan toprak gibi savrulan dervişlerin ne nâmı ne de nişanı olur. Çünkü dervişe şan gerekmez, yokluk yolcularına başka nişan gerekmez. Dervişin kulluk vazifesi, yokluk şiarıdır. İyi kötü diye adam tefrik etmeyen dervişler, güzellik muştusu ve mükemmellik arzusu içindedirler.⁸⁶⁵

“Dervişlik nasıl olunur?” sorusuna cevap sadedinde Hulûsî Efendi, derviş olmak için varlıktan soyunmak, ârdan sıyrılmak, aşka yanıp tutuşmak, düz yokuş dememek, kâli terk edip hâli kesbetmek, pişmek, cedel eylememek gerektiğinden bahsetmektedir.⁸⁶⁶

Sûfilerin tasavvufî âdâb ve erkâna riayet ile elde ettiği kazanca dikkat çeken Hulûsi Efendi, feragat ehlinin ulaştıkları fakr ve fena devletini bin Süleyman mülküne değişmeyeceğini, âşığın sevgilisinin bir tecellisini bin huri ve gılmana değişmeyeceğini, feryat eden bülbülün gördüğü gülün cemalini gülistanla bir görmeyeceğini, zahid sûfînin sevgiliye ait zülfü merasimden ibaret binlerce din ve imana değişmeye-

860. Kişi, imanının yüceliği derecesinde kemal sahibi ve kadr-ü kıymet ehlidir. Bkz. Tektaş, “Dervişâne Beyitler”, s. 37-38.

861. Ateş, *Dîvân*, s. 344.

862. Ateş, *Dîvân*, s. 347.

863. Ateş, *Dîvân*, s. 354.

864. Ateş, *Dîvân*, s. 367.

865. Ateş, *Dîvân*, s. 112.

866. Ateş, *Dîvân*, s. 123-124.

ceğini, gam ehlinin beytü'l-hazeni (Hz. Yakub'un Yusuf (a.s.) hasretiyle yandığı yer) bin saray ve eyvana değişmeyeceğini söylemektedir.⁸⁶⁷

Asrımızın acı gerçeği olarak doğruların dostu yoktur diyen Hulûsi Efendi, Hak Teâlâ'dan bu densizlere haddini bildirmesini niyaz ederken, kimseden bir umut ve vefâ görmediğini, kime yöneldiyse kendisine cefa kıldığını, halinin Hakk'a ayan olduğunu, iyi kötü tüm ahvalini Hakk'ın bildiğini söylemektedir. Herkese iyi niyet besleyip huzur ve güveni tesis etmeye çalıştığından, gece gündüz çabalayıp emek sarf ettiğinden ve emanet bilincine sadakat gösterdiğinden bahsetmektedir.⁸⁶⁸ Hüneri, marifeti ve edebi olmayanın iyilik ve güzellik timsali haline gelmesi mümkün değildir. Dolayısıyla kişinin edebi şiar edinmesi, ilim ve irfan yolunda çabalaması, marifet kazanımına ermesi gerekmektedir.⁸⁶⁹

Hulûsi Efendi bir hutbesinde edebın seyryinden şu şekilde bahsetmektedir: *“Edeb: Güzel terbiye, güzel huyları ile ittisaf ve utamlı olacak şeylerden insanı koruyan bir meleke demektir. Edeb insan için en büyük bir şereftir. Edebin mukabili isa'ettir ki, kötülükten terbiyeye ve fazilete aykırı hareketten ibarettir. Edeb insanın zinetidir. Edeb, insan nefsinin hevasına uymaktan korur, kurtarır, insanın edebi altunundan hayırlıdır denilebilir. Edepten mahrum insan, bir cemiye için muzır mikroplardan daha tehlikeli bir mahluktur.”*⁸⁷⁰

Hulûsi Efendi bir diğer hutbesinde de edebın anlam boyutundan bahsetmeye şu şekilde devam etmektedir: *“Edep; her hususta haddini bilip onu tecavüz etmemektir. İnsanlar için gerek Allah'a, gerek insanlara karşı haddini bilmek kadar güzel bir fazilet yoktur. Edeb, ahlâk-ı insaniyededir. Bu fazilete malik olmak dünyanın en büyük hazinesini elde etmekten daha kıymetlidir. Bu yüksek fazilete sahip olmayanlar, insanlığın kemâline yükselemezler. Edepli olmamak, haddini bilmemek öyle bir hastalıktır ki bununla malül olanlar, en büyük hatalara düşebilirler. Mahlukâtın en kâmil olan Peygamberimiz Mu-*

867. Dârendevî, *Dîvân*, s. 284.

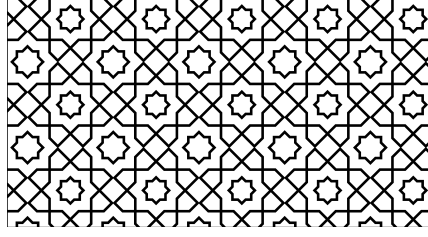
868. Dârendevî, *Dîvân*, s. 322.

869. Ateş, *Dîvân*, s. 322; Özköse, “Hulûsi Efendi (k.s.)'de Tasavvufi Edeb”, s. 26.

870. Ateş, *Mektûbât*, s. 267.

hammed Mustafa sallallahü aleyhi ve's-sellem efendimiz, ashab-ı kirâmına “Siz dünya işlerini daha iyi bilirsiniz” buyurmaları bizim için ne büyük bir hakikattir. Binaenaleyh, haddini bilip ondan ileriye geçmemek ahlâkî bir vazifedir. Ruhumu- zu bu yolda terbiye etmek lazımdır. Hayâ; âr ve tekdiri mucip olan bir kötülükten, nefsinin son derece sıkılması şiddetle müteessir olması demektir. Buna utanmak deriz. Böyle bir şeyden sıkılmak, en büyük bir fazilettir. İnsanın en güzel, en sahih ve en ciddi ölçüsü edep ve hayâsıdır. Haddini bilmek âr ve tekdiri icab eden bir şeyden teessür duymak şüphe yok ki en büyük bir fazilettir. İnsanlarda bu husu- sun yerleşmesi her işin iyi olmasını temin eder. Bu seciye kimde bulunursa, onu şehevânî arzularından uzaklaştırır. Fazilet sahipleri ile düşüp kalkmaya sevk eder. Doğruluğun, emniyetin, yükselmenin menşe'i de budur. Gafilleri uyandırmak, tembelleri harekete getirmek, çılğınları durdurmak da bu seciyenin varlığına bağlıdır. İnsanı ahlâk kanunlarına uygun olmayan hâllerden alıkoyan da budur. Utanmak iki kısımdır. 1) Allah'tan utanmak, 2) Halktan utanmak. İnsanları dünya ve âhirette saâdete kavuşturacak bütün faziletlerin esası Allah'tan utan- maktır. Çünkü Allah'tan utanan adam, farzları terk ve münkerâtı irtikâb etmez ve edemez. Halktan utanmak da iki suretle olur. İnsanlardan utanarak yapmadığı bir kötülüğü, insanların görmeyeceği bir yerde Allah'tan korkarak yapmayacağına katiyyen emin olmak, bu netice itibariyle Allah'tan korkmaya ve utanmaya varır. İnsanlardan utandığı için kötülük yapmıyor, Mamafih görmeyecekleri bir yerde olsa yapacak, bu tam bir fazilet değildir. Fakat mademki bir utanmak hissi vardır, bunu öğütle yavaş yavaş yola getirmek ve Allah korkusunu kalbine yer- leştirmek mümkündür. Bu histen büsbütün mahrum olmak, insan için en büyük bir felâkettir. Öyleleri için her türlü ahlâksızlığı yapmak işten bile değildir. Müs- lümanlık insanları maddeten ve ruhen yükseltmek gayesini takip eden bir din- dir. İslâm'ın bütün ahkâm ve âdâbında bu cihet pek açık olarak gösterilmektedir. Ağızdan giren, ağızdan çıkan için nasıl bir hâl göstermiş ise diğer âzaları ıslah ve terbiyesi için de birtakım usuller koymuştur. Müslümanlığın hükümlerine göre, her Müslümana başkalarının kanı, ırzı, ve namusu, malı haramdır. Kendisinin olmayan herhangi bir şeye kötü gözle bakmamak, kendi canı, namusu, malı nasıl mukaddes ise başkalarınınkini de aynı suretle tanımak; elini, eteğini, gözünü, ku- lağını haramdan ve kendisine ait olmayan her şeyden çekmektir.”⁸⁷¹

871. Ateş, Mektûbât, s. 269-271.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DARENDELİ ES-SEYYİD OSMAN HULÛSİ EFENDİ'NİN TASAVVUFÎ AHLÂK UMDELERİ

Osman Hulûsi Efendi'nin beyanıyla tarikat erbabının hatası tarikat anlayışına sahip olmayanlara nazaran daha farklıdır. Şeriat esasları içerisinde hata sayılmayan kimi yaklaşımlar tarikat anlayışında kusur addedilir. Şeriat ilkelerine halel getirecek her türlü yaklaşım reddedilir. Bilerek yapılan hata ile bilmeyerek işlenen hatayı birbirinden ayrı kategoride değerlendirir. Hulûsi Efendi'ye göre şeriat kapısını beden, tarikat kapısını kalb, hakikat kapısını ruh, marifet kapısını ise Hak olarak görmektedir. Hulûsi Efendi tasavvufî anlayışında marifet derinliklerine sirayet edişini şu şekilde dile getirmektedir:

Ol ârif-i dânyâyî bul menzil-i a'lâyî

*Tutmuş iki dünyâyî hoş şân-ı Karîbu'llâh.*⁸⁷²

Hulûsi Efendi Nakşbendiyye Tarikatı'na bendedir. Söylemleri, yaklaşımları, yaşantısı ve hassasiyetleri ile Nakşbendiyye usûllerine sınıksı bağlıdır. Usûlü olmayanın vusûlünün de bulunmayacağını idrak

872. "Âriflerin içinde seçkin, bir tane olan, zamanın ulusu, yüksek mertebelere ulaşan Allah'a dost olan efendimin manevî şânı, ismi bu dünya kadar ahret âleminde de itibar edilen, Allah'a yakınlığından dolayı tanınan bilinen bir isimdir." Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 273; Musa Tektaş, "Karîbu'llah/Allah'a Yakın İhramcızâde", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 94, Ağustos 2008, s. 45.

etmektedir. Nakşî yolunun ne kadar özge bir usul olduğuna şu şekilde dikkat çekmektedir:

*O Şâh-ı Nakş-Bend'in bendesiyiz bâb-ı lutfunda
Sırât-ı müstakîme muttasıl dergâhımız vardır.*⁸⁷³

*Bi-hamdi'llâh bizim kaygı gününden bâkimiz yokdur
Şefî'-i rûz-ı mahşer çâre-sâz-ı râhımız vardır.*⁸⁷⁴

*Reh-i aşkındayız gerçi anın âvâre bir sâlik
Cenâb-ı Pîr-i rûşen-dil Karîbu'llâh'ımız vardır.*⁸⁷⁵

1. Tevbe

Tarikata intisabı geçmişin hatalarına sünger çekmek, hayata yeni bir başlangıç sağlamak ve samimi bir tevbeyle kulluğu kaliteli hâle dönüştürmek olarak gören Osman Hulusi Efendi işlediğimiz günahlardan, yaptığımız hatalardan ve gönlümüzü karartan isyanlardan sonra samimi bir tevbeyle yeniden doğmamızı istemektedir. Hulûsi Efendi samimi bir tevbe için birtakım şartların yerine getirilmesini hatırlatmaktadır. Bunların; Cenâb-ı Hakk'a samimî bağlılık, O'nun huzurunda baş eğip secdeye kapanmak, yaptıklarını hatırlayıp ağlamak, nefsinin arzu ve isteklerini terk etmek, mü'min kardeşleriyle iyi geçinmek, gönül hânesini temiz tutmak olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Bu hususlar yerine getirildiğinde Allah'ın kuluna rahmetiyle muamele edeceği, yapılan kusurların bağışlanacağı müjdesini vermektedir. Gelin Hulûsi Efendi'nin şu gazelini kulağımızı ve gönlümüzü açıp okuyalım:

873. "O Şâh-ı Nakşbend'e bağlı olan bir köleyiz ve onun lütuf kapısında sırât-ı müstakîme bitişik olan bir dergâhımız vardır."

874. "Allah'a hamdolsun ki bizim kaygı gününden bir korkumuz yoktur. Çünkü mahşer gününde şefâatçi olacak, yolumuzun çarelerini gösterecek bir kimse vardır."

875. "Onun gösterdiği aşk yolunda gerçi âvâre, ne yapacağını bilmeyen bir sâlikiz ammâ, aydınlık bir gönle sahip olan Pîrimiz, Karîbu'llah'ımız var." Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 86.

*Ey gönül gel edelim tevbeler isyânımıza
Dahi bel bağlayalım sıdk ile sultânımıza⁸⁷⁶*

*Başımız uğruna koyup sürelim yüz yoluna
Ola ki lutf ile rahm eyleye efgânımıza⁸⁷⁷*

*Ağlayalım gece gündüz akıdıp göz yaşını
Erişe bir nazarı dâde-i giryânımıza⁸⁷⁸*

*Edelim terk-i hevâ vü hevesi cümle ne var
Nice dil uzatalım sevgili ihvânımıza⁸⁷⁹*

*Dile dil-dârımız ol yârımız atar okunu
Derd ile çâk etdiğin sîne-i uryânımıza⁸⁸⁰*

*Nice bin îd ile bin neş'e husûle gelecek
Bir kadem basdığı an lutf ile vîrânımıza⁸⁸¹*

-
876. Ey gönül, gel isyandan ve dünya sevgisinden vazgeç; yaptığımız günahlara ve isyanlara tevbeler edelim de samîmî ve ihlâslı bir şekilde, sultânımız olan yüce Rabb'imize bağlanalım. Bkz. Mehmet Akkuş, "Nasıl Tevbe Edelim", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 88, Şubat 2008, s. 28-29.
877. Günahlarımız için duyduğumuz pişmanlık, bunun için ettiğimiz âh ve figanlardan sonra O'nun huzurunda baş eğip secdeye kapanalım. Belki böylece lutfuyla bize merhamet eder. Bkz. Akkuş, "Nasıl Tevbe Edelim", s. 28-29.
878. Gece gündüz bu yolda gözyaşı dökelim. Böyle yaparsak belki döktüğümüz gözyaşları O'nun lutuf nazarını üzerimize çeker de bağışlanırız. Bkz. Akkuş, "Nasıl Tevbe Edelim", s. 28-29.
879. İçimizde ne kadar hevâ ve heves varsa hepsini terk edelim. Eğer böyle olursak artık mü'min kardeşlerimize nasıl dil uzatıp, onları incitecek davranışlarda bulunabiliriz? Bkz. Akkuş, "Nasıl Tevbe Edelim", s. 28-29.
880. Daima, O gönlümüzü alan sevgiliye kavuşmayı dile, O bizim gerçek dostumuzdur. Eğer O'nun aşk ve muhabbetinin derdiyle göğsümüzü parçalar, âh ı figân edersek, sevgili Rabb'imiz sevgi oklarını gönlümüze atıp bize merhamet eder. Bkz. Akkuş, "Nasıl Tevbe Edelim", s. 28-29.
881. Vîrân olan gönül hânemizde Cenâb-ı Hakk'ın sevgi ve muhabbeti tam mânâsıyla yerleşecek olursa, işte o zaman bizim için binlerce neşe ve binlerce bayram hâsıl olur. Bkz. Akkuş, "Nasıl Tevbe Edelim", s. 28-29.

Ey Hulûsî bizi ta'n eylemeğe kasd kılan

*Nazar etmez mi aceb aşk ile sûzânımıza.*⁸⁸²

Osman Hulûsî Efendi günahlardan arınmanın, hatalardan dönmenin, yanlışları telafi etmenin, tevbe ile dirilmenin, tevbe ile arınmanın sevincini yaşamaya davet etmektedir:

Her vech-i ümîd ile isteyü ihsânını

*Sâillerin kapına hep ihsâna gelmişler*⁸⁸³

Bağışlar deyü şâhî kulunun isyânını

*El bağlayıp huzûra hep dîvâna gelmişler.*⁸⁸⁴

Osman Hulûsî Efendi'nin *Dîvân'*ına adeta bir tevbe manzumesi desek yerinde olacaktır. Her bir gazelinde bir münacat dilini kullanmaktadır. İçten yakarışlar, derin muhasebeler, ilâhî hükme teslimiyet, ilâhî takdire rıza, kusurlarından dolayı haya, işlenen günahlara pişmanlık, bağışlanma talebi, ilâhî huzurda af duası, yakarışlar ve gözyaşları *Dîvân'*ın bütünlüğü içerisinde yer alan ana tema olarak görülmektedir. Osman Hulûsî Efendi'ye göre, bütün hatalarımızın ve tevbe gerektiren davranışlarımızın temelinde isyan yatmaktadır. İsyân psikolojisi, insana hatalar yaptırmaktadır. Yapılan hatalar kalbi kirletmekte ve kalbin kararmasına sebep olmaktadır. Kararan kalplerde de ilâhî tecelliler gerçekleşmemektedir. İnsan yaptığı hatalarla şeytanın ve nefsin kontrolüne girmektedir. Öyle ki artık şeytanın ve nefsin emirlerini baş tacı edinmektedir. Osman Hulûsî Efendi bu şiirinde kalbi öldüren şeytana

882. Ey Hulûsî! Yaptığımız hatalarımız ve günahlarımız yüzünden bize ta'n edecek, bizi ayıplayacak olan Mevlâmız, içten gelerek, gayet samîmî bir şekildeki ağlayıp inlemelerimize hiç nazır edip bakmaz mı? Bizi bağışlayıp rahmetiyle muâmele etmez mi? Elbette eder. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 251; Akkuş, "Nasıl Tevbe Edelim", s. 28-29.

883. Her zaman ümitli olarak, asla ümitsizliğe düşmeden günah işleyenler, kötülüğe düşenler, ihsan edici olan Rabb'inin kapısına bir dilenci gibi gelirler. Kulun işi istemek Rabb'inin işi vermektir. Kul bağışlanmayı diler, Rabb'i tevbeleri kabul eder, bağışlar. Bkz. Musa Tektaş, "Tevbe ve Müjde", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 107, Eylül 2009, s. 29.

884. Kul isyan etmiştir, kusurunun, günahının ve acizliğinin farkındadır. Ama Rabb'inin huzuruna çıkıp af talep etmiştir, saygı ve izzette kusur etmez. Yüce divana çıkıp, hâlini arz eder, affedilmeyi bekler. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 74; Tektaş, "Tevbe ve Müjde", s. 29.

ve nefse uymanın tehlikesine işaret etmekte, tevbe ile arınmaya davet etmekte, kalbin içtenlikle Hakk'a bağlanmasına ve ilâhî hükme ram olmasına çağırmaktadır:

*Ey gönül gel edelim tevbeler isyânımıza
Dahi bel bağlayalım sıdk ile sultânımıza*⁸⁸⁵

*Başımız uğruna koyup sürelim yüz yoluna
Ola ki lutf ile rahm eyleye efgânımıza*⁸⁸⁶

*Ağlayalım gece gündüz akıdıp göz yaşını
Erişe bir nazarı dâde-i giryânımıza*⁸⁸⁷

*Edelim terk-i hevâ vü hevesi cümle ne var
Nice dil uzatalım sevgili ihvânımıza*⁸⁸⁸

885. Hakk'a iltica eden, başını bu yola koymalıdır. Sevdiğinin yoluna yüzünü sürmelidir. Hak da kendisine samimiyetle dönen kuluna merhametle muamele edecektir. Zira böylesi bir lütuf Sultan'ın şanındandır. Bkz. Mustafa Özçelik, "Tevbe Yolu", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 116, Haziran 2010, s. 26-28.

886. Burada "efgân" kelimesi de dikkat çekicidir. Biliyoruz ki Rab'den uzak düşen gönül mutlu ve mutmain olamaz. Kalbin safâsı Allah'ı anmakla olur. Eğer, biz O'nu zikredersek efgânımız da sona erer. Bkz. Özçelik, "Tevbe Yolu", s. 26-28.

887. Ağlamak ve gözyaşı dökmek kalbin tevbesidir. Zira dil, kelime olarak tevbeden söz edebilir. Fakat samimi tevbede asıl olarak kalbin tevbe etmesi önemlidir. Bu da gözyaşıyla olabilir ancak. Çünkü dil yalana cüret edebilir, ama kalpler yalan söyleyemez. Kulun bu şekildeki Hakk'a yönelişi de yine bir başka lütfun kapısını aralamaktadır. O da ağlayan göze nazar-ı İlâhînin erişmesidir. Görüldüğü gibi kendisine bir adımla yönelene rahmet ve başış sahibi, bin adımla karşılık vermektedir. Kalbin sahibi, kulu için hep hayır ve esenlik dilemektedir. Bkz. Özçelik, "Tevbe Yolu", s. 26-28.

888. Tevbe, öncelikle tevbeyi gerektiren söz ve fillerden vazgeçmeyi gerektirir. Hevâ ve heves, nefsin meşru olmayan istek ve arzularıdır. Her biri bizi bir hataya sevk eder. Onun için tevbe söz olarak "pişmanım" lafzıyla, kalp olarak "gözyaşı dökmekle" fiil olarak ise "terkle" yapılırsa samimi bir tevbe olur. Bkz. Özçelik, "Tevbe Yolu", s. 26-28.

Dile dil-dârımız ol yârımız atar okunu

*Derd ile çâk etdiğin sîne-i uryânımıza*⁸⁸⁹

Nice bin îd ile bin neş'e husûle gelecek

*Bir kadem basdığı an lutf ile vîrânımıza*⁸⁹⁰

Ey Hulûsî bizi ta'n eylemeğe kasd kılan

*Nazar etmez mi aceb aşk ile sûzânımıza*⁸⁹¹

Hatasız kul bulunmamaktadır. Kimse hatadan uzak değildir. Önemli olan kişinin hatasız olması değil, yaptığı hatalardan pişmanlık duyması ve hatalarından dönmesidir. Hatalardan gözyaşı döker, ağlar, üzülür ve yüreği dağlanır. İçtenlikle Allah'a yakarır, bağışlanma diler ve ilâhî lütfâ sığınır. Karanlık gecelerde, ıssız köşelerde, sessiz ve içten bir şe-

889. Tevbe ile doğru yola iltica eden için lütuflar ardı ardına gelir. Bunlardan biri de dildar (Muttak sevgili)'in gönlümüze okunu atması, yani nazarıyla tecellî etmesidir ki, bu, kulun Sahibi ile yeniden samimi bağlar kurduğunun bir işareti olur. O'ndan ayrı kalmanın acısıyla kuraklaşan gönül, bu nazarla yeniden yeşillenir. İlâhî bilgilere muhâtap olacak arınmışlığa kavuşmuş olur. Sevenin sevdiğine kavuşması onun "bayramı"dır. Dert ve gam ile dolu olan gönül artık neşe ve sevinç içinde olacaktır. Burada en büyük lütf ise O'nsuz vîrân hâle gelen gönle Sevgili'nin ayak basmasıdır. Yani artık kalpte oranın hakikî sahibi olarak Allah vardır. Bkz. Özçelik, "Tevbe Yolu", s. 26-28.

890. Hatalı yolda olan bu yoldan döneni ayıplar, kınar. Fakat şunu hiç düşünmez: Kalp ile sahibi arasında yakıcı bir ateş, yani aşk, bağlılık vardır. Kalbi hatalardan yüz çevirten aslında bu aşktır. Yakıcıdır, fakat yaktığı hatalardır. Tevbe ile ateş güle döner ve gönül bir gül bahçesi olur. Zira bülbül artık buradadır. İstikâmetini düzeltenlere gaflet içinde kalmayı sürdürenler bir de bu gözle bakmalıdırlar. Bkz. Özçelik, "Tevbe Yolu", s. 26-28.

891. Kalp, mecazen Beytullah'tır. Kalpler, ancak Allah'ı anarak huzur bulurlar. Öte yandan ise nefis ve şeytan da kalpte hükümlanlık davasındadır. Bu yüzden kalp, bir çatışma alanıdır. Hatalar, kalbin hâkimiyetinin nefse geçtiğinin, tevbe ise kalbin asıl sahibine ait kılındığının göstergesidir. İnsan hata yapabilir. Fakat tevbe gibi bir imkânı vardır. Eğer bunu samimiyetle kullanabilirse zaten lütuflar da ona bu mücadelede yardımcı olacak ve kul en kısa zamanda nefsiyle yaptığı bu mücadeleyi zaferle sonuçlandıracaktır. Şiirde yer alan "ihvân" ve "ta'n eyleyenler" ifadeleri aslında tevbenin sadece şahsi bir hadise olmayıp toplumsal bir boyutu olduğunu da göstermektedir. Zira hiç bir mü'min sadece kendi kurtuluşunu dilemez. İster ki tevbe ve Hakk'a dönüşle tattığı lezzeti bütün kullar da tatsın. Dolayısıyla tasavvuf yolu burada aynı zamanda toplumsal bir huzur yolu olarak da kendini göstermektedir. Nitekim diğer sûflerde olduğu gibi Hulûsî Efendi de bu doğuşları (şiiirleri) bir dergâh ortamında ihvânına nutk etmektedir. Demek ki biz, bu şiiirlerde sadece şairinin kalbî bir meselesini değil, aslında fert ve toplum olarak kendi meselemizi görmekteyiz. Yani, söz tek tek hepimize söylenmiştir. Şiir, bu anlamda hayırlı olana davet, şerli olandan kaçınma çağrısıdır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 251; Özçelik, "Tevbe Yolu", s. 26-28.

kilde, içindeki sızıyı kimseye sezdirmeden Allah'a yakarır, feryat eder, yanar ve kavrulur. Yüreği buruktur, hatasından utancı büyüktür, gönlü mahzun, yakarışları samimidir. İşlenen günahlardan dolayı duyulan pişmanlığın alameti dökülen gözyaşları ve yükselen âhlarıdır. Yüreğindeki ateşten dolayı âşğın âhı dumanlı ve kıvılcımlıdır. Âşğın âh'ıyla gökteki güneş, ay ve yıldızlar yanar tutuşur. Osman Hulûsî Efendi Allah aşkıyla âh eden âşğın feryadını yansıtmakta ve günahlarımızdan arınmaya davet etmektedir:

Figân ü zâr edip tâ subha dek akıt gözünden yaş

Derûnunda edegör aşk ile âh u şerer peydâ

Dil-i bî-mârına dermânı gözle fecr-i sâdıkdâ

Kamu derde devâlar bahş olur vakt-i seher peydâ⁸⁹²

Ağlamak gönlün gıdası, hüznün gönlün tercümanıdır. Dertsizlik tasavvufta felakettir. Tasavvufta dervişin derdi, aradığı dermandır. Uzun süre ateşte kalmayan demirin sağlam olmayışı gibi, dertlerle sınanmayan gönül de fani unsurlardan arınamaz. Dertler kişiyi güçlü kılar, mücadele azmini artırır. Güçlü olmak için dertlerle sınanmak gerekir. Hatalarından dolayı istikametini şaşırın, günahlarından dolayı kirlenmeye başlayan ve isyanları nedeniyle semtini değiştirenler sahil-i selamete kavuşmak, fırka-yı naciye zümresine katılabilmek için dertlenmesi, günahlarının kederiyle yanıp kavrulması, isyanına ağlaması ve hatalarına gözyaşı dökmesi gerekmektedir.⁸⁹³ Osman Hulûsî Efendi ne kadar günah işlersek işleyelim tevbe kapısının her daim açık olduğunu söyler ve bizleri yalvarıp yakarmaya davet eder:

Nâdânla olma yek-nefes bul ehl-i Hakk'ı işte bes

Bî-keslere ol dâd-res dâd-resin Gaffâr ola⁸⁹⁴

892. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

893. M. Nihat Malkoç, "Sırlar Hazinesine Sesleniş", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncuba*, Yıl: 20, Sayı: 156, Ekim 2013, s. 11.

894. Ateş, *Dîvân*, s. 6.

2. Ahlâk-ı Hamide

Hulûsî Efendi her fırsatta iman, ibadet ve ahlâk bütünlüğüne önem verirdi. Hutbelerinde iman esaslarını ortaya koyarken dinleyenlere bir ibadet coşkusu aşulamakta ve aynı zamanda ahlâkî değerlerle donatılmasını istemektedir. Ahlâk başlığını taşıyan hutbelerinde âdâb-ı muâşeret, kardeşlik, ana ve babaya itaat, iyilik, yardımlaşma, doğruluk, edeb, hayâ, komşulara iyi davranmak, dili korumak, adaletli olmak gibi güzel hasletler ve erdemleri ele almıştır. Bunlar yanında kötü huylardan olan yalanın zararları, rüşvet, istihzâ ve gıybetin zararları gibi hususlara değinmiştir.

İbadet ve ahlâk münasebetini konu ettiği bir hutbede şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “Müslümanlığın en büyük ehemmiyet verdiği bir şey var, o da ahlâktır, ahlâk güzelliğidir. Ahlâkın yükselmesi İslâm dininin yegâne gayesidir. Müslümanlıkta ahlâkî emirlerin hem dinî esaslarla hem de fer’î ibadetlerle çok sıkı bir münasebeti vardır. O kadar ki, ahlâkî vazifeleri, sırf dinî olan emirlerin, vazifelerin hâricinde tutmak mümkün bile değildir. Bir Müslüman namaz kılmayı, oruç tutmayı, malının zekâtını vermeyi nasıl dinî bir vazife olarak tanır, dili ile, eli ile komşularını incitmemeyi, başkalarına zarar verecek her türlü hareketten sakınmayı, insanlara güler yüz göstermeyi, dargınları barıştırmayı, daima insanların iyiliğine, memleket ve milletin yükselmesine çalışmayı, ruh ve beden temizliğini, sıhhatini korumayı, sârî hastalıklardan sakınmayı, ailesiyle hoş geçinmeyi, ailesinin nafakasını kazanmak için çalışmayı da yine dinî bir vazife olarak telakki etmeli ve o suretle çalışmalıdır. Bunların her ikisi de Allahu Teâlâ’nın kitabı ve Peygamberimiz’in sünneti ile sabit olan emirlerdir. Ahlâkî olanlarda nâssa müsteniddir, dinî mahiyettedir. Müslümanlığın esası olan Kur’ân-ı Kerim ile Peygamberin sünneti incelenirse görülür ki, sırf Allah’a bir ibadet vazifesi olan; namaz ile orucun, yani başında daima başkalarına yardım etmek, hak sahiblerinin haklarını vermek, başkasının üzerinde olan bazı haklarından vazgeçirmek, Allah’ın kullarına şefkatli ve merhametli olmak hakkında sayısız diyecek kadar çok emirler, vasiyetler vardır. Şahsî vazifelerimiz, haklarımız akla durgunluk verecek tafsilat ve inceliklerle tayin edilmiştir. Bir Müslüman nazarında; katillik, hırsızlık, namusa tecavüz, kumarbazlık, tefecilik, dolandırıcılık nasıl haram ise, başkasına iftirada bulunmak, bir adamın arkasından hoşlanmayacağı söz sarf etmek, yalan şahitliği yapmak, halk ara-

sına nifak sokmak, insanlara uygun olmayan tavır ve hareketlerle şeref ve haysiyetini kırmak da birer ma'siyet ve günahtır.”⁸⁹⁵

Hulûsi Efendi güzelliğin şekilde değil ahlâkta olduğunu düşünmektedir. Ömrü boyunca muhataplarını ve dostlarını iyiye, güzele, erdemli ve ahlâklı bireyler olmaya, temiz toplum ve ahlâklı bir cemiyet vücuda getirmeye çalışmıştır. Nefsin dürtülerinden, şeytanın tasallutundan ve dünyanın aldatici zevklerinden kurtulmanın yolunu güzel ahlâk sahibi olarak kendi hayatına ahlâklı bir şahsiyet olarak yön vermekte görmektedir. Hulûsi Efendi yakın çevremizle iletişim kurarken yerine getirmemiz gereken en önemli ahlâkî ilkenin muhabbet olduğunu mektubunda şu şekilde dile getirmektedir: “İşte esâsen şart-ı muhabbet mektup yazmak değil, belki mahbûbunu bir an bile hâtırdan feramûş etmemek ve hayâlini bir lahza gözden götürmeyüp rûh rûh ile beraber bir vahdet de; cisim ise hayâlen gözde teccessüm etmiş bir hâlde bulunmaktadır. Hakk’a muhabbetiniz cânâ öyle bir habl-ı metîn ile bend olmuş ki ne cânın cisimden irtibât kesmesiyle zâil ve ne de endîşe-i devrân bu mânevî irtibât hâil olabilir. Mektubumun ser-levhâsına cânım gibi aziz olan sizi iki gözlerime benzetsem, ruh söner, göz de kapanır; rûhumda sandığım muhabbet yine bir zull-ı zâil hükmünde kalır, diye âlem-i lâ-mekâna güzer eyleyen rûhuma temsil ile, “Ey rûh-i revânım!” dedim. Rûh ne demek ve revân ne demek olduğunu kara bahtım gibi kara yazar kalemin şu et parçasından ibâret olan lisânında beyân etmekte âciz oldukları ve bu manânın (hâli), bir iş olup, bu nüktede lisanlar âcizliklerinden sâkit; âkıllar, adem-i fehimlerinden hâbit olduğu da mâlûm-ı âlileridir. Ümid vârum ki gâfilâne hareketimden bile beni mâzur tutup bîgâne kardaşınızı an-be-an yâd ve vîrân olan gönlünü âbâd etmenizi ricâ eder âvuş-ı muhabbetle cümlelerinizi takbil ve hıfz-ı sıyânet-i ilâhiyyeye emânet ederim.”⁸⁹⁶

Osman Hulûsi Efendi oğlu Kemal Efendi'ye yazdığı mektubunda, güzelliğin surette değil güzel ahlâkta olduğunu şu şekilde dile getirmektedir: “Güzellik sureti aldayan bir kisve ile olmayıp mekârim-i ahlâk ve mehâsîn-i âhvâl ile olduğu muhakkaktır. Âlem-i beşeriyetin senden beklemek-

895. Ateş, *Mektûbât*, s. 78-79.

896. Ateş, *Mektûbât*, s. 205-206.

te olduğu da güzel huyluluğun ve güzel efâlınden ibarettir. Dünyanın fânî olan metâi, erbâb-ı nefsin gurûrünü artırmaktan başka bir şey değmez. Ehl-i gurûru ise, Allah sevmez. Zinhar ne mağrur ol, ve ne de fânî olan bir metâ-ı dünya için pâk fıtratını ve nezih efâlını kirletme. Onsekizbin âlemi sana tabşursalar nâhak yere bir pulunu irtikab etme.”⁸⁹⁷

Hulûsi Efendi tasavvufu güzel ahlâk ilkeleri ile donanıma erme yolu olarak görmektedir. Onun ahlâkî hassasiyetinde yetiştigi manevî atmosferi ve İhramcızâde'nin hassasiyeti doğrudan etki etmiştir. İç huzurun yakalanması ve mutlu bir yaşam sürdürülmesi noktasında Hulûsi Efendi şefkat, merhamet, sabır, şükür, cömertlik ve fedakârlık gibi ahlâkî değerlerin benimsenmesi, haset, gıybet, iftira, su-i zan, cimrilik, tembellik ve kibir gibi kötü ahlâkların giderilmesini gerekli görmektedir. Hulûsi Efendi'ye göre kişinin hüsn-i nesebi, hüsn-i edebidir.⁸⁹⁸

Osman Hulûsi Efendi Ankara'da misafirken, ev sahibi sigarayı bırakmak için Osman Hulûsi Efendi'den himmet ister. O da; “*Sigaraya himmet olmaz, iradeni kullanır bırakırsın*”⁸⁹⁹ diye buyurmuşlar.

Osman Hulûsi Efendi Ankara'da bulunduğu bir sohbette dervişlerden birine bir diğer dervişinden bahisle; “*Filan gelmiyor mu, sohbette gözüküyor?*” der. İhvanı da; “*Geliyor, fakat sigara içtiği için bazen gelemiyor*” cevabını verir. Osman Hulûsi Efendi buyurur ki: “*Pîr Efendimiz; ‘Bizim ihvanımız sigara içmez’ demektedir. Söyleyin ona ya sigarayı bıraksın, ya da bizi bıraksın.*” *Ondan sonra o derviş sohbetlere gelemez olur. Vefâtından da kimsenin haberi olmaz. Anlaşılır ki sigarayı bırakamamıştır.*”⁹⁰⁰

Anlatıldığına göre, Osman Hulûsi Efendi bir gün akşam namazını kıldırır, Somuncu Baba Camii'nden çıkar. Osman Hulûsi Efendi önde ihvan arkasında devlethaneye doğru giderler. Caminin önünde bir otobüs yolcu belirir. Akşam namazı kılmak için otobüsten inerler. Osman

897. Ateş, *Mektûbât*, s. 216.

898. Ateş, *Mektûbât*, s. 1.

899. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 404-405.

900. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 404-405.

Hulûsi Efendi caminin anahtarını yanındaki dervişine verir; “Camiyi açın namaz kılsınlar” hatırlatmasında bulunur. Yemekten sonra yatsı namazı için camiye gelen Osman Hulûsi Efendi cübbeyi giyer, mihraba doğru yürür. Birden bire döner, caminin anahtarını verdiği dervişe sesini yükselterek; “Oğul sigara mı içiyorsun sen” der. O da mahcup olur, yavaşça; “Hayır Efendim ben sigara içmem” cevabını verir. Hemen akşam gelen yolcuları hatırlar; “Efendim akşam bizden sonra, gelen yolcular namaz kıldılar onların üzerinden koku sinmiştir” der. Bunun üzerine Osman Hulûsi Efendi şunları söyler: “Oğul buranın manevî havasını bozmuşlar. Yazık değil mi, biz burada huzur-ı Peygamberîdeki gibi güzel kokular alıyoruz buranın manevî havası bozulur mu?”⁹⁰¹

Osman Hulûsi Efendi Ankara’da bir dostuna misafir olur. Kendisini görmek için konuk olduğu eve gelenlerden birisi de sigara tiryakisi bir şahsiyettir. Ev sahibi bir kenara oturmasını, Osman Hulûsi Efendi’yi rahatsız etmemesini söyler. Sigara içtiğinden dolayı üzeri sigara kokmaktadır. Osman Hulûsi Efendi o şahsı yanına çağırır. O da mahcup bir vaziyette Osman Hulûsi Efendi’nin yanına oturur, mazeretini bildirir: “Efendim bağışlayın elimde değil, sigarayı terk edemedim” der.

Osman Hulûsi Efendi buyururlar ki: “İnsanın iki şeye dikkat etmesi gerekir. Bir ağızından girene, bir de ağızından çıkana dikkat edeceksin. Ağızdan helal bir lokma girer, insan vücudunun her zerresinin, Cenab-ı Allah’a (c.c.) yönelmesine sebep olur. Bir de haram lokma girer, insan vücudunun her zerresinin, Cenab-ı Allah’tan (c.c.) uzaklaşmasına sebep olur. Ağızdan bir söz çıkar, insanı cennete sokar. Bir söz çıkar, insanı cehenneme sokar. Onun için bu iki şeye dikkat etmeli.”⁹⁰²

Sevdiklerini bıkmadan ve usanmadan tatlı dille ve yerinde söylemlerle uyaran, sigara örneğinde olduğu gibi kötü alışkanlıklarından alıkoyan Osman Hulûsi Efendi, sevenlerini hep iyiliğe alıştıırır. İyilik yapacakları zaman da o iyiliği karşılık beklemeden yapmalarını ister.

901. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 404-405.

902. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 404-405.

Karşılık beklenerek yapılan iyiliklerin de iyilik olmaktan çıkacağını ve alışveriş durumuna dönüşeceğini söyler. Meşhur nasihatında bu erdemleri şu şekilde sıralar:

*Âlemi sen kendinin kölesi kulu sanma
Sen Hakk için âlemin kölesi ol kulu ol*

*Nefsin hevâsı için mağrûr olup aldanma
Yüzüne bassın kadem her ayağın yolu ol*

*Garazsız hem ivazsız hizmet et her cânlıya
Kimsesizin düşkünün ayağı ol eli ol*

*Allah için herkese hürmet et de sev sevil
Her göze diken olma sünbülü ol gülü ol*

*İncitme sen kimseyi kimseye incinme hem
Güler yüzlü tatlı dil her ağzın balı ol*

*Nefsine yan çıkıp da Ka'be'yi yıksan dahi
İncitme gönül yıkma ger uslu ger deli ol*

*Güneş gibi şefkatli yer gibi tevâzu'lu
Su gibi sehâvetli merhametle dolu ol*

*Gökçek gerek dervişin sanı yoksula baya
Suçluların suçundan geçip hoş görülü ol*

*Varlığından boşal kim yokluğa erişesin
Sözünü gerçek söyle **Hulûsî**'nin dili ol.⁹⁰³*

Osman Hulûsî Efendi bizleri ahlâk güzelliğine teşvik etmektedir. Kişinin suret, boy, endam güzelliğinden öte huy güzelliğinin bulunmaz bir nimet olduğunu söylemektedir. Ahlâk güzelliğine sahip güzeli görebilmek için göz gerektiğinden bahsetmektedir.

903. Ateş, *Dîvân*, s. 179.

Güzellik arz eder dil-ber güzeldir

*Güzel görmek göze lutf-ı ezeldir.*⁹⁰⁴

Ahlâk öğretisinin teorik değil pratik olduğuna dikkat çeken Hulûsi Efendi bizlere güzel ahlâk sahibi ve örnek insan olmayı tavsiye etmektedir. Yanlışlıkların sözle değil örneklikle düzeltilebileceğini bir sohbetlerinde şu şekilde hatırlatmaktadır: “*Sol elle yemek yemek mekruhtur; fakat onu görmek haramdır. Onun için hatayı görüp, ifşa etmek değil de setretmek gerekir. Birbirinizi Allah (c.c.) için sevin. Şunun şu iyiliğinden dolayı, bunun şu menfaatinden dolayı değil de Allah (c.c.) için muhabbet edin.*”⁹⁰⁵ Osman Hulûsi Efendi örnek insanın nasıl olması gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir:

Çalış tefeyyüz eyle yücel temeyyüz eyle

Fazilette sehâda örnek insan ol örnek

Doğruluk kârın olsun vefâ şîârın olsun

Sadâkatta vefâda örnek insan ol örnek

Şol müselsel turrene bendeylemiş tâ ezel

Tarîk-i Mustafâ'da örnek insan ol örnek

Neylesün yok kurtuluş gönlüm dîvâne olmuş

Hakk'a hamd ü senâda örnek insan ol örnek

İhlâs ile amel kıl hâlîni mükemmel kıl

Keremde ve atâda örnek insan ol örnek

Allah'a itaat kıl her veçhile tâat kıl

*Tevekkülde rızada örnek insan ol örnek.*⁹⁰⁶

904. Güzeller güzeli olan gönül güzelliği her şeyi kuşatanı görüp fark edebilmek göze Allah'ın bir lütfu olarak ezelde yani yaratılışında verilmiş bir ihsandır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 382.

905. Musa Tektaş, “Örnek İnsan”, Somuncu Baba Dergisi, Yıl:8, Sayı 37, Mart-Nisan 2002, s.46-48.

906. Ateş, *Dîvân*, s. 163.

Hulûsî Efendi'nin ahlâk öğretilerinde ihlas en büyük ölçüttür. Samiyet testinden geçmeyi, içtenlikle hareket etmeyi, saf niyet ve güzel duygularla yaşam sürmeyi talep etmektedir. Gösterişten, riyadan, benlikten ve nefse uymaktan korkmaktadır. Sözü, sohbeti, arkadaşlığı, dostluğu, işi ve icraatları ile ihlaslı olmayı çok önemsemektedir. Bir şiirinde ihlâsın ehemmiyetine şu şekilde vurgu yapmaktadır:

*Hulûsî'yâ havâss-ı dile her dem ihlâs-ı dile
Bahrına gavvâs dile gam-ı firâk n'eyler n'eyler*⁹⁰⁷

*Hulûsî'yâ hâs gerek
Bahrına gavvâs gerek
Gönülde ihlâs gerek
Gönül yâra yâr olur.*⁹⁰⁸

Osman Hulûsî Efendi, Zaviye'de arkadaşlarıyla beraber bir hasta ziyaretine giderler. Dönüşte biri sorar; “Efendim hastanın durumunu nasıl buldunuz?” Hulûsî Efendi şöyle cevap verir: “Doktorun verdiği ilaçları kullanır, verilen perhizlere de riayet ederse iyileşir. Maneviyatta da durum böyledir. Emirlere riayet edilir, yasaklardan da kaçınılırsa, insan selamette olur.”⁹⁰⁹

Osman Hulûsî Efendi bir sohbetinde ders tarif ettiği bir arkadaşına şöyle tavsiyede bulunmuştur: “Kimseyi tarikata davet etmeyeceksin. Gel bizim tarikata gir demeyeceksin. Güzel ahlâkınla etrafına örnek olacaksın, senin güzel ahlâkın etrafındakileri buraya davet edecek. Bunun ne güzel hâli var diyecekler. İşte senin ahlâk-ı hamiden, onları davet edecek. Bir kimse cemiyetimize girmek ister, senin nâhoş bir hâlinden dolayı vazgeçerse, onun vebalini nasıl vereceksin? Onun için hâl ve hareketlerimize dikkat etmeliyiz. Etrafımıza örnek olmalıyız.”⁹¹⁰

Yine bir sohbetlerinde; “Bir arkadaşınızda bir hata gördüğünüz zaman, bu arkadaşımızda bu noksanlık olmaz, benim gözlerim yanlış görüyor, diyecek-

907. Ateş, *Dîvân*, s. 75.

908. Ateş, *Dîvân*, s. 82.

909. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 338-344.

910. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 338-344.

siniz. Bir arkadaşınızda gördüğünüz hatadan dolayı, o arkadaşınıza buğz etmeyeceksiniz, onun kötü hâline buğuz edeceksiniz.”⁹¹¹ diye buyurmuşlardır.

Özetle Hulûsi Efendi hayatı boyunca İslâmî hakikatleri yüksek sesle dillendirmiş, etrafındakilere örneklik sergilemiş ve kendisinden sonra gelecek olanlara güzel bir çığır açmıştır. Onun tasavvuf anlayışı güzel ahlâk ve edebe dayalıdır. Onun ahlâk anlayışının temeli ve esası ise Kur’ân ve sünnet ölçütleridir. Hem bireysel ahlâka hem de cemiyet ahlâkına özen göstermiş, ömrü boyunca Kur’ân ahlâkını savunmuştur. İnsanın kemâle erip huzura kavuşmasında güzel ahlâkın iksir tadında güçlü bir tesiri bulunmaktadır.⁹¹²

3. Nezâketli Olmak

Şefkat ve merhamet hissiyatına sahip bir Müslümanın davranışları baştan sona nezaket ölçüsündedir. Nezaket ehli Müslüman karşındakilere candan davranır, kimseyi incitmeye çalışır. Konunun ehemmiyetine inanan Hulûsi Efendi altın öğütlerinde sevenlerine şöyle seslenir:

Sakın nefesine uyup bir cân incitmeyesin

Hüsn ü edebi koyup bir cân incitmeyesin

El ile döğseler de dil ile söğseler de

Bin kez incitseler de bir cân incitmeyesin

Hepsi kardeşlerindir yolda yoldaşlarındır

Hâlde hâldeşlerindir bir cân incitmeyesin

Beyhûde cânın sıkıp insanlığından çıkıp

Dil Kâ’besini yıkıp bir cân incitmeyesin.”⁹¹³

911. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 338-344.

912. Demirci, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Dîvânı’nda Nefs”, *Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, s. 30-33.

913. Ateş, *Dîvân*, s. 161.

Müslümanların kendi aralarında uymaları gereken âdâb-ı muâşeret ölçülerinden bahsederken nezaketi neden elden bırakmamaları gerektiğini Osman Hulûsi Efendi irad buyurdıkları hutbelerinde şu şekilde vuzuha kavuşturmuştur: “Müslümanların muâşeretlerine samimiyet, tevazu, sadelik, teallüfünden azâdelik, karşılıklı muavenet, hürmet, muhabbet, hayırhâlık bir asalettir. Müslümanlıkta halk ile muâşeretin muhtelif safhaları mertebeleri vardır. Bir kısmı şunlardır: Herkese karşı tatlı dilli, güler yüzlü, açık kalpli olmak. Bir Müslüman daima beşuş bulunur. Hiçbir kimseyi dökülü (yüzü azgın) bir çehreyle karşılamaz. Herkesle güzelce görüşmek, halka eziyet vermekten kaçınmak gerekir. Dargınlığa hemen nihâyet vermek gerekir. Müslümanlar aralarında bir dargınlık yüz gösterse hemen barışırlar. Birbirini üç günden ziyade terk etmezler. Müslümanların gönüllerinde düşmanlık, kin duyguları yaşayamaz. Islah-ı beyyine gayret lazımdır. Bir Müslüman iki dindaş arasında her nasılsa bir dargınlık yüz göstermiş olduğunu görünce, aralarını bulmaya, o münaferati gidermeye çare aramaya çalışır. Nâsın kusurlarını araştırmamak, ifşa etmemek, bilakis örtmeye çalışmak gerekir. Müslüman, kimsenin ayıplarını tecessüs etmezler, kimsenin şahsına ait kusurunu meydana çıkarıp, teşhire çalışmaz. Bunun hilafına hareket dinen memnûdur. Dostları arkalarında müdafaa, bir Müslüman lüzüm görüldükçe dostlarını, dindaşlarını gıyaplarında müdafaa eder, onların haklarında yanlış fikirleri tashihe çalışır. Nâsın kalplerini kötü zandan korumak için, töhmetli yerlerden uzak bulunmak lazımdır. Bunun hilafına hareket, birçok kimselerin günaha girmesine sebep olur. Nâs arasında dedikoduya münaferet vukuuna meydan verir.”⁹¹⁴

Umre ziyaretinin birinde nafilâ tavaf ifa ederken ihvanından birisi önde giderek Osman Hulûsi Efendi'nin tavafını rahatça yapmasını sağlamak ister. Tavaf alanı kalabalık olduğu için önde giden ihvanı kalabalığı iteleyerek yol açmaya çalışır. Durumu fark eden Osman Hulûsi Efendi derhal; “Tavaf ediyoruz sünnet, incitiyorsun haram, onun için eziyet etme” diyerek, ihvanının bu tavrına engel olur.⁹¹⁵

Osman Hulûsi Efendi bir Konya seyahatinde bir dostunun evinde kalır. O gün sohbette çay servisi yapan ihvan mutfakta çaydanlık ve bardakları yıkar. Fakat demliği yıkarken demlikteki çayı lavaboya döker. Çayın çöpleri lavaboyu tıkayınca su mutfağa taşmaya başlar. Ev sahibi

914. Ateş, *Hutbeler*, s. 157-158.

915. Palakoğlu, “Hac İbadeti ve Kutsal Yolculuk”, s. 12.

o ihvana “Niçin böyle yaptın, çöp kovasına dökmedin” diye söylenir. İhvan olan o zat üzülür ve özür diler. Ev sahibi salonun kapısından geçerken Osman Hulûsi Efendi'nin olaya şahit olduğunu anlar. Hulûsi Efendi ev sahibine değişik bir şekilde bakar, daha sonra cebinden kalemını çıkarır, bir şeyler yazar. Yazdığı kâğıdı daha sonra ev sahibinin amcasına verir.⁹¹⁶ O ortamda tevdi edilen kâğıtta şu beyitleri yazdığı anlaşılır:

*Yok olup varlığından geç özün koy darlığından geç
Kamu ağıyarlığından geç bu irfâne çıkar yoldur*⁹¹⁷

Hizmet eden dervişlerin kusurundan dolayı dostları tarafından bu şekilde mahcup edilmesine dayanamadığı gibi, Osman Hulûsi Efendi her düşkünün elinden tutar, her garibin yuvasını yapar, her dertlinin derdine derman olurdu. Bir defasında gecenin bir yarısında sarhoş hâlde kapısına gelen bir esnafı içeriye alıp kahve ikram eder. Sabah olduğunda o şahıs utancından ve görmüş olduğu nazik davranıştan dolayı içkiyi bırakır ve tevbe eder.⁹¹⁸

Bu örneklerde de görüleceği üzere gönül erbabının en büyük özelliği, nezâket ehli olmaları ve gönül kazanmadaki maharetleridir. Gönül kazanma ustalarından biri de Osman Hulûsî Efendi'dir. Onun bu hassiyetini mektuplarındaki hitap cümlelerinden daha iyi anlamaktayız. Hulûsi Efendi mektuplarında muhataplarına; “Sevgili Ağabeyimin Huzuruna Arz”, “Azîz Cânım”, “Nûr-i İbtihâcım”, “Ey Gözüm Nûru”, “Yavrum”, “Ey Rûh-ı Revânım” ve “Fazilet-meâb Efendim” gibi ifadelerle duygularını aktarmış ve muhataplarının gönlünü daha hitap cümlelerinde fethetmesini bilmiştir. Hulûsi Efendi'nin üstadına yazdığı mektuplarında onun ne denli vefâlı olduğunu, dostlarına gönderdiği mektuplarında muhabbet ve şefkatini, yakınlarına gönderdiği mektuplarında hamiyet duygusunu görmekteyiz.⁹¹⁹

916. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 427-428; “Davranışın Güzelliği”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 57, Haziran 2005, s. 16-17.

917. Ateş, *Mektûbât*, s. 297.

918. Palakoğlu, “Davranışın Güzelliği”, s. 16-17.

919. Fatih Çınar, “Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Mektûbât'ı ve Düşündürdükleri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 16, Sayı: 104, Haziran 2009, s. 68.

4. Dile hâkimiyet

Hulûsi Efendi'ye göre olgunluk alametlerinden birisi de dilin muhafazasıdır. Dilin yalan, gıybet, iftira, boş ve çirkin sözlerden arındırılması gerekmektedir. Dil kalbin tercümanıdır. Kalplerde olanlar dile dökülür. O nedenle dilimizden dökülenlere dikkat ederek kalbdeki duyguların da kontrol edilmesi gerekmektedir. Kişinin sıdkı, vefâsı ve istikameti dilinin selametine bağlıdır. Bir hutbelerinde Hulûsi Efendi şu tavsiyelerde bulunmaktadır: *“Bilirsiniz ki; Allahu Teâlâ Hazretleri'nin bize pek çok nîmetleri vardır. Bilmiş olunuz ki, Allah'ın büyük nîmetlerinden biri de dil'dir. Evet dil, Allah'ın en büyük nîmetlerindedir. Çünkü görünüşde ufak bir et parçası olan dil, yaratılışı itibarıyla akıllara hayret veren bir harika gördüğü işler itibarıyla da büyük bir vasıta. Onun taati de cürmü de büyüktür. Küfür de, iman da ancak bununla zâhir olur. Bunlar ise taat ile isyanın gayesidir. İmanın sıhhatinde ikrarın şart olması da bundan değil midir? İlimimizin yetişebileceği şeylerin hepsine dil denilen bu ufak et parçası tercüman olabilir. İşte bu Allahu Teâlâ Hazretleri'nin yalnız dile vermiş olduğu bir hassâdır, bir imtiyazdır. Diğer âzalarımız böyle değildir. Dilin meydanı o kadar geniştir ki, istediği gibi hareket edebilir. Hayr tarafına da şer tarafına da gidebilir. İyilik cihetine de kötülük cihetine de çevrilir. İnsan; dilini başı boş bırakıverecek olursa insanı ölüm vadisine kadar sürükleyip götürebilir. İnsan, dünya ve âhirette ne bulursa hep dilinden bulur. Dil, insanı cennete de sokar, cehenneme de sürükler, götürür. Bunun içindir ki ahlâkî vazifelerimizden biri de dilimizi terbiye ve ıslah etmektir. Ağzımızdan içeriye gidecek olana dikkat etmek, haramı helâli seçmek ne kadar lazımsa, ağzımızdan çıkana dikkat etmek de o derece lazım ve ahlâkî bir vazifedir. Bir et parçası sanılan dilin ehemmiyeti bizim sandığımızdan daha mühimdir. İmana da küfre de o tercüman olur. Ne kadar adamlar vardır ki bunun afatından, bunun felâketinden, bunun tuzaklarından kurtulamamıştır. Çok kimseler dilinin yüzünden en büyük musibetlere uğramışlardır. İnsanları cehenneme sürükleyip götüren hiç şüphe yok ki dilleridir. İnsan, bir sözle Müslüman olur; bir sözle de -Allah muhafaza buyursun- dinden imandan olur. Dünyasını da, âhiretini de perişan eder. İlerisini gerisini düşünmeden söylenmiş bir söz yüzünden ne ocaklar söner. Nice ocaklar yıkılır gider. Ağzından çıkan kelime ile yıllarca yapılmış ibâdetler, hayırlar, iyilikler mahvolur silinir; bunun cezasını insan dünya ve âhirette pek acı bir surette çeker. Düşünülerek ve yerinde söylenmiş bir söz de insanın bütün kusur ve kabahatlerini affettirebilir. İşte dilin ehemmiyeti böyle büyüktür.*

Atalarımız: “Boğaz dokuz boğumdur.” demişlerdir ki; ne kadar hakîmânedir. Bunun içindir ki Müslümanlık bize dil terbiyesini emrediyor. Dilini islah ve terbiye etmemiş dilini düzeltmemiş, terbiye ve nezahate uygun düşmeyen şeylerden çekip çevirmemiş olanların Müslümanlığına itibar etmiyor; onların mü'miniz demelerine ehemmiyet vermiyor. Peygamberimiz sallallahü aleyhi vessellem Efendimiz'in şu sözlerine dikkat ediniz: Müslüman, eliyle, diliyle kimseyi incitmeyendir. Dil, temiz ve doğru olmadıkça, kalp ve iman doğru olmaz. İslâm, gevezeliği, dedikoduyu terk etmektir. Dedikoducular iyi bir Müslüman değildir. İnsanın kurtuluşu dilini tutmaktır. Diline sahip olana, ağzına geleni söylemeye müjdeler olsun. Onlar dünya ve âhirette saâdeti bulmuşlardır. Allah'a imanı olan ya hayır söylesin; yahut dilini tutsun. Öfkesini yenenlerden Allah azabı kaldırır; dilini tutanların ayıplarını örter. Bir kul dilini tutmadıkça hakiki mü'min olamaz. İnsan için en korkulacak, en çok sakınılacak şey dilidir. İnsanları yüzükoyun cehenneme sürükleyecek olan ancak dilleridir. İnsanın ehemmiyetsiz sandığı ve düşünmeden söyleyiverdiği bir kelime, onu cehenneme sürükleyebilir. İnsan cenneti de cehennemi de dili ile hak eder. Günahları en çok olanlar, dedikoduyu çok yapanlardır.”⁹²⁰

Dilin muhafazasını, az ve özlü konuşulmasını edepli olmanın bir gereği olarak görmektedir. Osman Hulûsi Efendi'ye göre nefsinin kötülüklerden arındıran, ahlâk bakımından olgunlaşan kişilerin en belirgin özellikleri az konuşmaları, öz konuşmaları ve dinleme sanatını bilmeleridir. Hulûsi Efendi'ye göre akıl, insanı güzel konuşmaya ve yerine göre konuşmaya sevk eder. Çoğu zaman susmayı tercih eder ve gınahtan korunmak için kendini tutar. Güzel söz herkeste güzel sonuçlar verir. Kişinin arkadaşlarıyla güzel konuşması arkadaşına olan sevgisinin ve arkadaşlığının devam etmesini sağlar. Kişinin hasımlarıyla güzel konuşması her ikisinin kalplerinde bulunan kin ve nefreti giderir. Hatta aralarındaki düşmanlığın sönmesine yol açar. Diğer taraftan kişinin boş konuşmaktan uzak durması, dinî ve dünyevî açıdan başkalarına faydalı olmayan şeylerden dilini muhafaza etmesi basiret ve olgunluğunun birer göstergesidir. Osman Hulûsi Efendi böylesi bir konumda bizlere sükûtun saltanatından şu şekilde bahsetmektedir:

920. Ateş, *Hutbeler*, s. 166-168.

Her hem-deme ahvâlümüzü söylemek olmaz

Bilmezlere derd-i dili şerh eylemek olmaz

Sükût serîr-ı dilde ahlâk-ı ankâdır

*Bu cevher lutf-ı Hudâ'dır herkese nisâr olmaz.*⁹²¹

Hulûsi Efendi bağlılarından özü sözü bir, içi dışı bir, zikri fikri bir, söylemleriyle eylemlerine birbirine uygun, sözlerinin eri olmalarını, sözlerini özlerinin tercümanı kılmalarını istemektedir. Her fırsatta müritlerinin nefislerini tezkiye etmekte ve kalblerini tasfiye kılmaktadır. Onları ilimleriyle âmil olmaya, gönüllerini zengin kılmaya, hoş sohbet haline gelmeye, sevdiklerini Allah için sevmeye, yediklerini Allah için yermeye, her bakımdan örnek insanlar olmaya davet etmektedir. Hulûsi Efendi bizden gözlerimizi harama bakmaktan sakındırmamızı, baktıklarımıza ibret nazarıyla temâşâ etmeyi; sözlerimizi doğru söylemeyi, ya hakkı söylemeyi ya da susmayı istemektedir. Sözlerimizi Hakk'ın vahyine uygun hâle getirmeyi, gözlerimizle hak ve hakikate nazar etmeyi tavsiye etmektedir. Zikrimizle fikrimizin Allah yolunda olmasını, her türlü derde devanın O'nun hoşnutluğunu kazanmamıza bağlı olduğunu, O'nun rızasına uygun bir hayat sürdürmenin gereğini şu şekilde dile getirmektedir:

Sözlerin ağyârı derse söz mü yâ

Gözlerin ağyârı görse göz mü yâ

Özde gayr olsa hayâlin öz mü yâ

Yârın ile yâr olup bî-gam yürü

*Derdine düş ol anın her dem yürü*⁹²²

921. Ateş, *Mektûbât*, s. 239.

922. "Sözlerin sevdiği dışındakiler üzerine olsa o söz müdür, gözlerin başkalarını görse o göz müdür, özünde hayalin başkaları olsa o öz müdür? Yârın ile sevgili olup gamsız yürü. Derdine düş, her an onun ol, yürü." Bkz. Mehmet Akkuş, "Özün Tercümanı: Söz", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 102, Nisan 2009, s. 10-11.

Sözlerin ağyârı derse söz deme
 Gözlerin ağyârı derse göz deme
 Özde gayr olsa hayâlin öz deme
 Yârin ile yâr olup bî-gam yürü
 Derdine düş ol anın her dem yürü⁹²³

Bülbül isen kadrini bildin gülün
 Gül isen ma'sûkusun her bülbülün
 Âşinâ ol halli bu her müşkilin
 Yârin ile yâr olup bî-gam yürü
 Derdine düş ol anın her dem yürü⁹²⁴

Derdini devletli tâc et başına
 Çâre bul bî-çâre kendi başına
 Et vedâ' yârânına yoldaşına
 Yârin ile yâr olup bî-gam yürü
 Derdine düş ol anın her dem yürü⁹²⁵

923. "Sözlerin sevdiğin dışındakiler üzerine olsa ona söz deme, gözlerin başkalarını görse ona göz deme, gönülde hayalin başkaları olsa ona gönül deme. Yârin ile sevgili olup gamsız yürü. Derdine düş, her an onun ol, yürü.." Bkz. Akkuş, "Özün Tercümanı: Söz", s. 10-11.

924. "Ey kardeş! Eğer sen bülbül isen gülün kadrini, değerini bilmelisin. Eğer sen gül isen, o zaman da bülbülün ma'sûku, sevgilisinin demektir. Bunu böyle bil ki, her zorluğun, her sıkıntının çözümü sevmek, sevilmeaktır. O zaman sana düşen gerçek yârin, sevdiğin ile bir olup, gamsız, tasasız bir hayat sürmektir. Her an onun derdi ile yaşa, kendini ona teslim et." Bkz. Akkuş, "Özün Tercümanı: Söz", s. 10-11.

925. "Ey kardeş! İlâhî sevginin derdini başına tâc et. Böylece çâresiz gibi olan dertlerine çâre bulmuş olursun. Seni ilâhî sevgiden alıkoyan yoldaşlarına, seni ona kavuşmaya mani olan sevdiklerine veda et. Bundan sonra da gerçek yârin, sevdiğin ile bir olup, gamsız, tasasız bir hayat sürmektir. Her an onun derdi ile yaşa, kendini ona teslim et." Bkz. Akkuş, "Özün Tercümanı: Söz", s. 10-11.

*Ey Hulûsî yârene sar yârını
Yoluna eyle fedâ her varını
Yâr edip etvârını efkârını
Yârın ile yâr olup bî-gam yürü
Derdine düş ol anın her dem yürü.*⁹²⁶

5. Sıdk

İhramcızâde'ye ahlâkı ve çizgisi ile birebir benzemeye çalışan Osman Hulûsi Efendi doğruluğun mihver şahsiyeti olmuştur. En büyük şiarlarının doğruluk olduğunu dile getiren Osman Hulûsi Efendi, örnek insan olmanın yolunu; doğruluk, vefâ duygusu ve sadakat olarak görmektedir.

*Doğruluk kârın olsun vefâ şîârın olsun
Sadâkatta vefâda örnek insan ol örnek.*⁹²⁷

Hulûsi Efendi'ye göre doğruluk; insanın inancında, özünde, sözünde, niyetinde, sözleşmelerinde, ticaretinde, hayatının tüm aşamalarında, davranışlarının ve eylemlerinin herbirinde doğru, dürüst, hakkı gözetir, âdil, ihlâslı ve samimi olma hâlidir. Doğrulardan olanlar hile, yalan, bâtıl, ikiyüzlülük, riya ve sahtekârlığın her türlüşünden şiddetle kaçınırlar.⁹²⁸

Hulûsi Efendi her konuda olduğu gibi sıdk ve sadakat konusunda da Peygamber Efendimiz'in doğruluğunu kendisine örnek almıştır. Ona göre sıdk; her işin tamam olup kemâl bulmasına, nizama kavuşmasına vesiledir. Onun beyanıyla nübüvvetten sonraki en yüksek derece sıdktır. O her fırsatta Peygamber Efendimiz'in sadâkat anlayışını

926. "Ey Hulûsî! Öyleyse gönül yaralarını, o ilâhî aşkla sar. Onun yolunda bütün varlığını feda eyle. Bütün fikirlerini, davranışlarını O'nun isteklerine uygun hâle getir de gerçek dost olan, Cenâb-ı Hakk'ın yolunda yürüyerek gamsız, tasasız bir hayat sürmeye bak. Her an onun derdi ile yaşa, kendini ona teslim et." Ateş, *Dîvân*, s. 241; Bkz. Akkuş, "Özün Tercümanı: Söz", s. 10-11.

927. Ateş, *Dîvân*, s. 163.

928. Musa Tektaş, "İnsanı İnsan Yapan Muamele", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncuba*, Yıl: 15, Sayı: 103, Mayıs 2009, s. 15.

hayata tatbik etmiş, Peygamber Efendimiz'i örnek alan İslâm büyüklerinin tavrına bürünmüştür. Böylesi bir ölçüyü Hulûsi Efendi şu şekilde ifade buyurmuştur:

*Her emre itâatda her vech ile tâatda
Meydân-ı sadâkatda merdân-ı Rasûlu'llâh*

*Hulûsî ne devletdir bin lutf u inâyetdir
Olmak ne saâdetdir kurbân-ı Rasûlu'llâh.*⁹²⁹

Sadakat meydanında at koşturan, erler diyarına sefer düzenleyen ve mana âleminde hâlden hâle bürünen Osman Hulûsi Efendi, sözüyle ve özüyle doğruluktan ayrılmayan bir Hak dostudur. Doğru sözlülüğü derişlik hasleti, özü sözü bir olmayı imanın ve insanlığın gereği olarak gören Hulûsi Efendi doğruluğun yegâne kurtuluş yolu olduğunu söyler.

*Özü sözü bir olup yâr olanlar
Hulûsî doğru söyler kâzib olmaz.*⁹³⁰

Hulûsi Efendi doğru olmanın yetmediğini doğruluktan yana tercihlerde bulunmamız gerektiğini, dürüst olmanın yanında dürüst davranamayanlara tavır koymanın lüzumunu, iyi olmak yetmediğini başkalarını da salih kılmak gerektiğini beyan eder. Doğrularla dost olmanın, dürüst kişilerle iş tutmanın, istikameti sağlam insanlarla düşüp kalkmanın gereğine inanır.

*Düşmânına kapı açsan da boyunca açiver
Doğru bir dost bulaman derdini Hakk'a deşiver.*⁹³¹

Güvenilir insan olmak, doğruluktan taviz vermemek, işlerinde dürüst davranmak, yolumuza yalpalanmadan devam etmek, dinin ölçülerinden ödün vermemek bağlamında bizlere öğütlerde bulunan Hulûsi Efendi bizlere şu hatırlatmalarda bulunmaktadır:

929. Ateş, *Dîvân*, s. 268.

930. Ateş, *Dîvân*, s. 101.

931. Ateş, *Dîvân*, s. 380.

Düzensiz dünyâda bir düzen kurup

Kendini düzene kapdırmayasın

Eğri yollarını doğrudur sanıp

Doğru yollarını sapdırmayasın

Düşmanın elbette tuzağı vardır

Kendini tuzağa çarptırmayasın.⁹³²

Sıdk makamının kadri o kadar yüksektir ki bu makama erişmek herkesin harcı değildir. Sıdk makamı Hz. Ebu Bekir'in kulluk kıvamıdır. Sıdk makamı Allah uğruna canlarını bahşeden şehitlerin menzilidir. Sıdk makamı doğruluğu şiar edinen ve hayatına mal olsa da doğruluktan kıl payı kadar bile ayrılmayanların seyridir. Sıdk makamında menfaat beklentisi olmaz. Sıdk makamında nefsanî ve şehevi duygular bulunmaz. Sıdk konusuna hassasiyetle değinen Osman Hulûsi Efendi kendisine facir de denilse sıdk üzere olmak gerektiğini şu şekilde dile getirmektedir:

Fâsık desinler fâcir desinler

Sen sâdık olup yârın unutma

Hulûsî *her bâr yâdın olup yâr*

Kur gizli pâzâr yârın unutma.⁹³³

Sıdk kuşağını kuşanan, sadakat üzere yaşam süren, doğruluğu şiar edinen âşıkların kaygı ve endişeye düşmeyeceklerini Osman Hulûsi Efendi şu şekilde ortaya koymaktadır:

Ser ü cân fedâda sıdk ile azm eyleyen âşık

Erer şeksiz murâda kaygıya ortada yer kalmaz.⁹³⁴

932. Musa Tektaş, "Üç İrfanî Öğüt", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 162, Nisan 2014, s. 37.

933. Ateş, *Dîvân*, s. 10-11.

934. Ateş, *Dîvân*, s. 105.

Hulûsi Efendi'ye göre aşk, ilim, irfan, kemal ve kıymet ancak gören gözü, veren eli, edep çizgisi sıdk üzere olan insanlarda toplanır.

İlm ile irfân arasan gevher-i pür-kân arasan

Derdliye dermân arasan sıdkı bütünlerde bütün

Yârı gören dîde-i aşk varı veren sîne-i aşk

*Gevher-i sencîde-i aşk sıdkı bütünlerde bütün*⁹³⁵

Mektuplarında muhataplarını doğru sözlü olmaya, sadıklar zümresine katılmaya, doğruluğun çizgisinde yürümeye ve doğruluk üzerinde hareket etmeye çağıran Hulûsi Efendi konuya şu şekilde açıklık kazandırmaktadır: “*Ya tarîk-ı taleb ve râh-ı Hudâ’da kademini tevekkül-i tâm ve teslimiyetle bir kâmile bend idüp kısmet-i ezeli ve nimet-i ebediyyeye mazhariyyete sa’y-i merâm et. Ya ol hân-ı maneviyyenin kendi kendine zuhûruyla dil-şâd olacak zamanı bekle. Ve bin can ile bir sâhib-i irşâdın dâvetine isâbete muntazır ol. Bu yolun sadıklarının bir nefesi ziyâa uğramaz. Sen hemen yeter ki kendini onların fırkasından say. Bir gün yârın, Velleyleli zülfü seni veşşemsi cemalinin müşâhadesine irgörüüp her şeye erişüp aslına, bülbül gibi gül faslına; ‘Senden sana eyle sefer kim edesin seyrân kamu’ sırrının zuhruyla can, cânâna vâsıl ve hem matlûbun hâsıl olup muradınla olasın.*”⁹³⁶

Osman Hulûsi Efendi sıdk bahsinin bağlamında emanete riayet etmenin farziyetine dikkatimizi çekmektedir. Bizlere söylenen sözler bize birer emanettir, bir süreliğine bizlere bırakılan eşya bize birer emanettir, kendilerine karşı sorumluluğumuzun olduğu herkes bize birer emanet, ölçülerine riayet etmemiz gereken Kur’ân ve sünnet bize birer emanet, din emanet, toplum emanet, tarih ve kültür emanettir. Emanete riayet bize tevdi kılınan bu değerlere hakkıyla sahip çıkmak, güvenilir birisi olarak onların kontrolünü sağlamak doğru bir şekilde bunların korunmasını sağlamaktır. Günümüz insanının en çok ihtiyaç hissettiği ve varlığını en çok özlediği haslet, doğruluk, dürüstlük ve emanete riayettir. Bahsi geçen hasletlerin önemine Hulûsi Efendi şöyle vurgu yapmaktadır:

935. Ateş, *Dîvân*, s. 234.

936. Ateş, *Mektûbât*, s. 93.

Dediler asrımızın îcâbı

Olmadı doğruların ahbâbı

İttihâm eyleye alçaklara Hak

Koymaya eyleye bu hakkımı Hak

Kimseden bulmadım ümîd ü vefâ

Kime döndümse yüzüm kıldı cefâ

Hak bilir Hakk'a ayândır hâlim

Ne ise yahşi yamân ahvâlim

Besle cümleye hüsn-i niyyet

Kesb edip haylice emniyyet

Gece gündüz çalışıp çekdim emek

Bana muhtass bu emânet diyerek.⁹³⁷

Bu sözler sadır olurken gönlünden ve dilinden Osman Hulûsi Efendi'nin bizzat kendisi emanetlerin güvenilir kasası konumuna gelmiştir. Kahramanmaraş'ta askerlik hizmetini yürütürken askerlerin ve subayların teveccühünü kazanmış, depo görevlisi olarak vazifelendirilmiştir. Askerî malzemelerden, depodaki kıymetli eşyalara, kendisinden beklenen görevlerin ötesinde vazife aşkına sahip olması subayların dikkatini çekmiş ve kendisini örnek göstermişlerdir. Osman Hulûsi Efendi konuya dair ne denli hassas olduğunu bir sohbetlerinde şu minvalde özetlemişlerdir: “Kahramanmaraş'ta depo sorumlusu olduk. Bir gün bir hemşerim geldi, potin bağı istedi. Müsaadesiz veremeyeceğimi söyledim, cebimden yirmi beş kuruş verdim, çarşıdan alırsın dedim. Depodan veremedim. Çünkü depoda bulunan her şey emanet idi.”⁹³⁸

Bir gün ziyaretine gelen eski bir milletvekili Darendeli Kâmil Sürenkök, Osman Hulûsi Efendi'ye hitaben; “Efendim sizlerle iftihar ediyoy-

937. Ateş, *Dîvân*, s. 322.

938. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 39.

ruz. Memleketimizin medar-ı iftiharısınız. Sonra siz nereye gitseniz, şu hizmet var deseniz, herkes çıkarıp nesi varsa veriyor. Bu para nereye harcanacak diye düşünmüyorlar Çünkü siz milletin itimadını (güvenini) kazanmışsınız. Bir hizmet için ben gitsem de hemşerilerime desem ki, şu hizmet için beş milyon lira lazım desem, acaba bu parayı nerede yiyecek diye bana güvenip de vermezler. Fakat siz herkesin itimadını kazanmışsınız. Biliyorlar ki verdikleri, yerli yerince sarf ediliyor kuruluşları israf olmuyor” dedi.

Osman Hulûsi Efendi bunun üzerine; “Kâmil Bey, insan karşı tarafı zanna düşürecek bir harekette bulunmamalıdır” karşılığında bulundular.⁹³⁹

Osman Hulûsi Efendi insanın ahlâk düzeyini, diğer insanlarla olan muamelesine, başkalarıyla gerçekleşen münasebetlerine ve İslâmî kuralara olan bağlılığına göre değerlendirirdi. Hulûsi Efendi bir hutbe-lerinde insanın hâl ve hareketlerine dikkat etmesini, gidişatını kontrol etmesini ve istikâmet üzerinde yaşam sürmesini şu şekilde ifade buyurmaktadır:

“İstikâmet; her işte i'tidal üzere bulunmak, adaletten, doğruluktan ayrılmayıp diyanet ve akıl dairesinde yürümek demektir. Dînî ve dünyevî vazifelerini olduğu gibi yapmaya çalışan bir Müslüman; tam müstakim bir insandır. Böyle bir insan ise cemiyetin en kıymetli bir uzvu sayılır, istikamet mukabili hıyanettir ki, doğruluğu bırakıp emanete ahde riayet etmemek, verilen sözde durmamak, nâsın haklarına tecavüzden çekinmemek demektir. Bir âyet-i kerimede Rasul-i Ekrem Efendimiz'e hitaben 'Festakim kemâ umirte/Emrolunduğun gibi istikamette bulun.' buyrulmuştur ki, bu istikamet ne kadar lazım ve mühim olduğunu göstermeye kâfidir.”⁹⁴⁰

Hedefini şaşırmadan menzile varmak derdinde olan Hulûsi Efendi şaşmaz çizgilerini şu şekilde dile getirmektedir:

939. İsmail Palakoğlu, “Güven ve Doğruluk”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 58, Temmuz 2005, s. 20.

940. Musa Tektaş, “Hitâbet ve Hikmet İncileri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 70, Ağustos 2006, s. 30.

*Hakk'a itâat kılmışız
Derdini ni'met bilmişiz
Râh-ı savâbı bulmuşuz
Semt-i yâra doğru gider⁹⁴¹*

Hulûsi Efendi'nin derdi istikamet üzere olmaktır. Ona göre istikamet çizgisi fitrat üzere kalmaktır. “Uyan derin uykudan artık Müslüman uyan”⁹⁴² çağrısıyla istikametten ayrılmamanın yolunu da gaflet uykusundan uyanmaya ve günahlardan uzak kalmaya bağlamaktadır. Şöyle ki:

*İstikâmetle olup tab'-ı selîm
Müstakîm ol müstakîm ol müstakîm.⁹⁴³*

*Sana ben hüsn-i itâatda tamâm
Gönlümü etme kabâhatlara râm.⁹⁴⁴*

*Sen hakikatdan çıkıp Hak'dan uzak olmasın
Bil hakikat kendi kendine tuzak olmasın⁹⁴⁵*

6. Ahde Vefâ Duygusu

Osman Hulûsi Efendi söz vermeyi borç gibi görmektedir. Kişinin borcunu ödeme zorunluluğu olduğu gibi, verdiği sözde durma zorunluluğunun da olduğunu söylemektedir. O iyi insan olmanın ve güzel Müslüman konumuna gelmenin şartı olarak ahde vefâ, doğruluk ve sadakatten bizlere şu şekilde bahsetmektedir:

*Buyurdu Rasûl-i Fahr-i Kevneyn
Bu vak'ada “el-va'dü ke'd-deyn”*

941. Ateş, *Dîvân*, s. 90-91.

942. Ateş, *Dîvân*, s. 428.

943. Ateş, *Dîvân*, s. 400.

944. Ateş, *Dîvân*, s. 400.

945. Ateş, *Dîvân*, s. 404.

İnsân o ki olmaya hilâfi

Sâdık ola olmaya güzâfi

Va'dinde neden hilâf edersin

Kizbi özüne muzâf edersin

Gerçi nota ihtiyâcı yokdur

İstense yolunda not da çokdur

*Gerçi kim **Hulûsî**-i fakîrim*

Ammâ ki sıdk ile müştehirim

Hîç lâf u güzâfım olmamışdır

Va'dimde hilâfım olmamışdır

İstersen eğerçi kimdir aslım

Anlatayım da sana faslım

Ben zâde-i pertev-i cemâlim

Âyîne-i âlem-i misâlim

Âzâde idim yokdu bir gamım

Ne yârım ile ne benle hem-dem

Takdîr bizi gurbete salıpdır

Bu vâdî-i gurbete salıpdır

Ger seyyid ola gerekse âmî

Bul sâdık olup a'lâ makâmı.⁹⁴⁶

Osman Hulûsî Efendi hacca giderken Şam'a uğrar. Vefâsının bir gereği olarak Şam'a hicret etmiş olan şeyhinin şeyhi Mustafa Hâki Efendi'nin eşi, oğlu ve torunlarını ziyaret eder. Mustafa Hâki Efendi'nin ailesi Osman Hulûsî Efendi'yi gördüklerinde çok memnun olurlar.

946. Ateş, *Dîvân*, s. 318-319.

Mustafa Hâkî Efendi'nin oğlu Bahaddin Efendi ile irfan sohbetlerine koyulur ve karşılıklı birbirlerinden son derece hoşnut olurlar.

Mehmet Tütüncü, Davut Ömer, Hamza Seher, Mehmet Koçer, Sivaslı Sırrı Su, Hacı Hasan Akyol, Tayyar Tütüncü, Ömer Koçer, Hüsük Emmi, Ali Osman Çavuşoğlu ve Hacı Esad Efendi gibi gönül dostlarına sıklıkla mektuplar gönderen ve her fırsatta onların hâl ve hatırlarını soran Osman Hulûsi Efendi dostlarıyla asla selamı kesmezdi. Gerek buluştuklarında gerçekleştirdikleri sohbetlerde gerekse ayrı kaldıklarında gönderdiği mektuplarında Osman Hulûsi Efendi dostlarının sıkıntılılarıyla bir bir ilgilenmiş, onları teskin etmiş, yaralarına merhem olmuştur.

Mektuplarında bu dostlarının güzel hasletlerini bir bütün halinde ortaya koymuş, yaşadıkları özel hatıraları her daim yaşatmanın derdine düşmüştür. “Ey Cân-ı Azîz Kardaşımız” gibi samimi ifadelerle mektuplarında dostlarına olan sevgisini dile getiren Hulûsî Efendi bu yaklaşımlarıyla adeta sevenlerine iletişim dilini öğretmiş, dostlarla irtibatlarını koparmamalarını öğütlemiştir.

Gelip geçici dünyanın alayışine aldanmamayı öğreten Osman Hulûsi Efendi yaşarken dostların hatırını gözetmeyi, dostları her fırsatta hatırlamayı ve dostun dosta yük olmayacağını belirtmektedir. Senlik ve benlik davasını bir tarafa bırakarak hasbi dostluklar kurmaya davet etmektedir:

Bir vakt ola bu câm-ı gülistânı koyam ben

Bir vakt ola bu âlem-i devrânı koyam ben

Bir vakt ola bu nâliş-i sûzânı koyam ben

Bir vakt ola her yârı vü yârânı koyam ben

Talan ola varlık gide cân yâr ola cânân

947. Bir gün gelecek ben bu gül bahçesi gibi olan dünyanın nimetlerini koyup gideceğim. Yine bir gün olacak dönüp duran bu âlemi bırakıp gideceğim. Bir vakit de gelecek bu dünyanın ağlayıp sızlamalarını koyacağım. Neticede bir an gelecek ki bütün dost ve ahbabları bırakıp gideceğim ben şöyle bir düşünelim: Ben ne yaptım, ne yapıyorum? Bu varlıklar âlemi ne oldu, nereye gitti? Bkz. Mehmet Akkuş, “Kafesten Kuş Uçmuş Gibi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 109, Kasım 2009, s. 10-12.

N'itdim n'ideyim n'oldu bakın âlem-i ebdân⁹⁴⁷

*Yıllarca süren senlik ü benlik yok olur yâ
Her nesnede bu âdet-i Hakk mutlak olur yâ
Kim yâda getirmez bugünü ahmak olur yâ
Vâlâ güher isen de yerin toprak olur yâ
Talan ola varlık gide cân yâr ola cânân
N'itdim n'ideyim n'oldu bakın âlem-i ebdân⁹⁴⁸*

*Bir bülbül-i şeydâ-yı gülistân-ı cihânken
Bir Vâmık u Azrâ-yı nihân Yûsuf-ı cânken
Bir pâdişeh-i merd-i kavî sırr-ı nihânken
Heyhât dağıla cem'-i cemâatin ayânken
Talan ola varlık gide cân yâr ola cânân
N'itdim n'ideyim n'oldu bakın âlem-i ebdân⁹⁴⁹*

*Mihmân gide vîran ola bu hâne-i mihmân
Yâ mihnet ü yâ vuslat ola var ise yârân
Yâ derdine dermân ola ol yâr-ı azîz cân
Yâ yârene âteşler ura berzah u nîrân
Talan ola varlık gide cân yâr ola cânân
N'itdim n'ideyim n'oldu bakın âlem-i ebdân⁹⁵⁰*

948. Nasıl olsa yıllarca, hatta ömür boyu sürüp giden sen ben kavgası bir gün gelir yok olup gider. Allah'ın âdeti gereği her şey bir gün mutlaka bu dünyadan göçer gider. Kim ki bunun böyle olacağını aklına getirmese o ahmaktır. Nihâyet ne kadar değerli mücevher de olsan bir gün gelecek yerin kara toprak olacak. Bkz. Akkuş, "Kafesten Kuş Uçmuş Gibi", s. 10-12.

949. Cihan gül bahçesinin deli-divâne bülbülü iken; Vamık u Azra ve can Yusuf'u iken; güçlü, yiğit bir padişah ve (kâinatın özü) gizli sır iken; heyhat! Sahip olduğun her şeyin dağılır, yok olur. Bütün varlık yağmalanır, can çıkar ve canan sevgili olur. (Ey insanlar!) Bakın ne oldu varlıklar âlemi, ne yaptım, ne yapayım? Bkz. Akkuş, "Kafesten Kuş Uçmuş Gibi", s. 10-12.

950. Misafir gider, bu misafîrhane vîran olur; şayet dostların varsa ya dert çekersin ya da vuslat olur (sevinirsin); o aziz sevgili ya derdine derman olur, ya da berzah ve cehennem ateşi (gibi) yakarak yaranı erinleştirir. Bütün varlık yağmalanır, can çıkar ve canan sevgili olur. (Ey insanlar!) Bakın ne oldu varlıklar âlemi, ne yaptım, ne yapayım? Bkz. Akkuş, "Kafesten Kuş Uçmuş Gibi", s. 10-12.

*Mecnûn Hulûsî'ye vefâ kim ede Leylâ
 Mahzûn Hulûsî'ye cefâ kim ede Leylâ
 Medyûn Hulûsî'ye ezâ kim ede Leylâ
 Mağbûn Hulûsî'ye safâ kim ede Leylâ
 Talan ola varlık gide cân yâr ola cânân
 N'itdim n'ideyim n'oldu bakın âlem-i ebdân⁹⁵¹*

Osman Hulûsi Efendi bizleri vefâlî olanı bulup vefâlî olana tutunmaya davet eder. Asıl olan vefâdâr konumuna gelmek olduğunu söyler. Bizi bırakmayanı bizim de bırakmamamız gerektiğini dile getirir. Bırakana da aldırmanın gerektiğini, gülüp geçmemizi şöyle hatırlatır:

*Yârin esîr-i sevda-yı zülfü olup hâline aldanmışız
 Geçmez bahâ ile kimseye aldanmadık kimseyi aldatmayız
 Zanneyleme ki biz bî-vefâlık edip geçmişiz senden
 Biz dostumuzun bir teline bütün âlemi verseler de satmayız.⁹⁵²*

Adeta dostluk destanı yazan Osman Hulûsi Efendi kazanılan dostlukları kaybetmeyeceklerini, gönül verdikleri dostları terk etmeyeceklerini şu şekilde ifade buyurmaktadır:

*Ana sâdık denir ki bile tahkik
 Geçe serden bile yârdan geçilmez
 Eğer bülbül isen et hâra minnet
 Gücenip hâra gül-zârdan geçilmez
 Bu yolda cân verip merd ol Hulûsî*

951. Âşık (Mecnûn) Hulûsî'ye vefa gösteren de mahzun Hulûsî'ye cefa eden de borçlu Hulûsî'ye eza eden de, şaşkın Hulûsî'ye safa gösteren de sevgilidir. Bütün varlık yağmalanır, can çıkar ve canan sevgili olur. (Ey insanlar!) Bakın ne oldu varlıklar âlemi, ne yaptım, ne yapayım? Ateş, *Dîvân*, s. 229-230; Bkz. Akkuş, "Kafesten Kuş Uçmuş Gibi", s. 10-12.

952. Ateş, *Dîvân*, s. 103-104.

953. Ateş, *Dîvân*, s. 105.

*Eğer âşıkсан ikrârdan geçilmez.*⁹⁵³

Ehl-i vefâ verdikleri sözde durur, vaatlerini sürekli yerine getirir, sadâkat duygusuyla dostlarına bağlanır, her daim gönülleri teskin eder, ahlâkî erdemleri payidar kılar. Bu minvalde Hulûsi Efendi der ki:

*“Elest” hitâbındaki “belâ” yı lâya sa’y etme
Ol hükmü unutma olan ahd ü vefâyı tut.*⁹⁵⁴

Osman Hulûsi Efendi muhabbet ile gidilen Muhammedî yolda mutlaka vefâ gerektiğini, yoksa hedefe varılmayacağını şu şekilde tenrenüm etmektedir:

*Vefâdâr âşıkâ sıdk u muhabbet yârına zîrâ
Vefâsız âşıkın da’vâsını ikrâra koymazlar.*⁹⁵⁵

Osman Hulûsi Efendi şu şiirinde ise vefâsızlık edip dostundan vazgeçmediğini, dostlarının bir telini âlemlere değişmeyeceklerini belirtmektedir:

*Âlem-i fenâyâ kadem basalı Hak âşinâlarıylayız
Nakdimiz gevher-i bî-bahâdır dûn bahâyâ satmayız*

*Biz bir rind-meşrebiz ki mey-hâne-i âlemde
Şarâbdan gayrıya el uzatmayız*

*Biz bir hurka-pûş gedâyız ki evlâd-ı âdemde
Bu bildiğin iki âlemi bir pula satmayız*

*Hakîr bir avuç toprağız hâk-i pâk-i yârdan ammâ
Pâye-i pâdişâh-ı âleme el uzatmayız*

*Pîr-i mugânın şarâb-ı la’liyiz teşne gönlümüz
Hızr’ın âb-ı hayâtını sunsalar da el uzatmayız*

954. Ruhlar âleminde elest hitabındaki “belâ” sözünü “lâ/hayır” olumsuzuna çevirme. O hükmünü unutma, verilen sözü tut ahdine vefâ göster. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 24.

955. Vefâlî âşık sevgilisine karşı dürüst olmalı ve ona sevgi beslemelidir zira vefâsız âşığın davasını söylemeye fırsat vermezler. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 77.

Yârin olursa şems-i cemâlinin envârı penâhımız

Varıp Behişt-i Berîn'in gölgesinde de yatmayız

Yakan cânı yârimizin firâkı olsa da

Gayrın bisât-ı visâl ü râhatına cân atmayız

Yumsan gözümüzü açsan da cemâl perdesini yâr-ı gârimiz

Göz nûr olanca yüzden yüz dönderip de kapatmayız

Kazsalar mezârını yârin kûyunda taşta kazsalar

Tâbûtumuz mehd-i Mesîh olsa da girip yatmayız.⁹⁵⁶

Vefa ehli olmanın bedelini Osman Hulûsi Efendi hapis yatmak suretiyle ödemek durumunda kalmıştır. Hulûsi Efendi'nin bizzat kendisi başından geçen bu olayı şu şekilde anlatmaktadır: “Bir gün Hacı Hasan Akyol Ağabeyin evinde sohbette idik. Bir ara Hacı Hasan Ağabeyin hanımı evin damına çıkararak, silah sıktı. Sohbette bulunan arkadaşlar hep kaçtılar. Hacı Hasan Ağabeyle ikimiz kalmışız. O bana; ‘Seyyid sen de git, şimdi jandarma gelir, bizi götürür.’ dedi. Ben de; ‘Hacı Hasan Ağabey biz sizinle bu günler için arkadaş olduk. Bir yere gitmem.’ dedim. Bir müddet sonra jandarmalar geldi, bizi karakola götürdüler. Mahkemede bana yaşım küçük olduğu için üç ay, Hacı Hasan Ağabeye de altı ay ceza verdiler.”

Hulûsi Efendi'ye göre vefâlı olmak üstün bir meziyetken, beklenen vefâyı göstermemek dosta eziyettir. Sonunda bedel de ödemek durumunda kalsak mutlaka vefâlı olmamız gerektiğinden bahisle Osman Hulûsi Efendi şu şekilde seslenmektedir:

Vefalı ol, vefâ insana layık bir meziyettir

Vefâsızlık edersen âşinâyâ pek eziyettir.⁹⁵⁷

Yazmış olduğu bir mektubunda Osman Hulûsi Efendi, verilen söz-lere ve ahidlere de bağlı kalınması ve “ahde vefâ” gösterilmesi hususunda şunları ifade etmişlerdir: “Yusuf’u dîn bahaya sattın fikr eyle ki ne

956. Ateş, *Dîvân*, s. 103-104..

957. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 184.

aldın. Sen sâlik-i bakâyım dersin, ne için menzil-i fenâda kaldın. Yârânın likâyı mahbûba vasıl oldukda mahcup olmayacağından emin misin? Artık, kendine gel, izinden uzaklaşma, sırât-ı müstakîme yönel, sen dostları unutsan da dostlar seni unutmazlar. Her nefes sevdâsına yeldiğin yâr rehber-i murâdındır. Bâkî Hudâ, fâni mâ-adâ olduğu hüsn-i itikâdındır.”⁹⁵⁸

Bir başka mektubunda ise dostluklarımızı payidar kılmaya davet etmektedir bizleri:

“Sıcak nefesiniz soğumadan evvel dostlarınızla yiyip içiniz. Yoksa onu sonra düşmanların yiyecektir. Esteîzü bi’llah:

Hak şâhid ki her nefes rûhum
Seni ziyârette sâbit kademdir

Eller gibi seni ferâmuş etmem
Vefasız değilim belâ nûş etmem

Bu ahde vefâdır olanca kârım
Yoksa gayrı gamı cânı düş etmem

Gönülden olan rızâ-yı devlet
Akup su gibi her yere cûş etmem

Aşıklara bu rîzâ-yı teslim
El-aynu ayânun kad ta’lem

Demlikte çayımız var
Gönlümüzdür sana yâr

Derdile ol bî-karar
Bu dem-i gam-hâra gel

Bülbül-i nâlân olup

958. Ateş, Mektûbât, s. 40.

Zâr ile gülzâre gel

Yâr u yârân yârimız

Dilde bu ezkârımız

Sa'y idüp ey yârimız

Bu dem-i gam-zâra gel

Bülbül-i nâlân olup

Zâr ile gül-zâra gel.”⁹⁵⁹

7. Sehâvet ve Îsâr

İhramcızâde'nin manevî muhabbet sofrasından gıdalanan Osman Hulûsi Efendi şeyhine o kadar çok benzemekteydi ki, ömrü boyunca gönlünü de sofrasını da sevenlerine her daim açmıştı. Sofrasına konuk olanların kim olduklarına bakmaz hepsini Hakk'ın lütfu olarak görürdü. “Cömert ol! Çünkü cömertlik bir civanmertlik şiarıdır. Onun vasıtasıyla âlâ-yı illiyyine irtika etmeye yol bulasın.”⁹⁶⁰ sözleri ile herkese cömertlik ruhunu aşıları.⁹⁶¹ Ecdâdı Somuncu Baba gibi fırınını sıcak, ekmeğini taze tutardı. Müntesiplerine de imkânları ölçüsünde Allah yolunda infak etmeye davet eder ve şöyle seslenirdi:

Kâr üzre bir kâr isteme her demde kârın yâr ise

Göz yum kamu yüzden yana her bakdığın dîdâr ise

Her var u yok her az u çok teşvîşini dilden gider

Maksûd-ı mutlak bildiğin ol Kâdir-i Cebbâr ise

Bakmaz fenânın varına şol devlet-i fakrı bulan

Sedd-i reh olmuş ol dile mahbûbu olmuş var ise

959. Ateş, *Mektûbât*, s. 157-158.

960. Ateş, *Mektûbât*, s. 2.

961. Çınar, “Hulûsi Efendi (k.s.)'nin ‘Mektûbât’ında Ahlâkî İlkeler”, s. 65.

*Ey menzil-i maksûduma ersem diyen sâlik sana
Ko gayrının matlûbunu matlûb eğer dil-dâr ise*

*Yokluk yolunda varlığın hiçdir Hulûsî kıymeti
Yok ol ki Hakk'ın varlığı zâhir ola her var ise.*⁹⁶²

Hulûsî Efendi ellerimizdekilerle avunmanın, nefsimize boyun eğmenin, dünyanın alayışine kendimizi kaptırmanın acısını duyurmakta, elimizdekiler bir gün alınmadan kendi irademizle imkânlarımızı muhtaçlarla paylaşmamızı istemektedir. Vuslata ermenin yolunu infakta, gözün ve gönlün huzurunu muhtaçlara yardımcı olmakta görmektedir. Şöyle ki:

*At yok olacak varını bir vara eriş kim
Varı yok olan varını ol vara götürme*

*Ağyâr kim imiş yâr kim imiş eyle tefekkür
Bil yârını bu sözleri ağyâra götürme*

*Hulûsî ağart yüzünü de dosta revân ol
Halvetgeh-i dil-dâra anı kara götürme.*⁹⁶³

Dertlilere derman olmadan, kimsesizlerin kimsesi haline gelmeden, çaresizlere imkân hazırlamadan, açları doyurmadan, yurtsuzları ev bark sahibi kılmadan vuslata eremeyeceğini düşünen Osman Hulûsî Efendi, herkes gülerken kendisinin ağladığını, herkes keyif çatarken kendisinin kederlendiğini, firkat ateşinin acısını derinden hissettiğini söylemektedir.

*Bahtiyâr olan erişdi nice nice devlete
Bu benim gibi bir bahtı devrân görmedi*

962. Ateş, *Dîvân*, s. 271.

963. Ateş, *Dîvân*, s. 245.

964. Ateş, *Dîvân*, s. 299.

Ağlamakdan hasret ile gözlerim oldu pınar

*Rahm edip hâlim bilip gözyaşlarımı silmedi*⁹⁶⁴

Hulûsi Efendi , Müftü vekili olduğu bir sırada ziyaretine gelen aynı zamanda görevli imam olan Mustafa Kaygusuz ile öğle namazını kılmak için Şeyh Hamid-i Velî Camii'ne gelirler. Namaz çıkışında yemek için Mustafa Hoca'yı Osman Hulûsi Efendi eve davet eder. Mustafa Hoca gönlünden; *"Efendi Hazretleri yeni benimle müftülükten geldi. Eve misafir olduğunu haber vermedi. Belki yemek hazırlığı olmaz da mahcup olur."* diye düşünür. O hiç bir şey söylemeden, Hulûsi Efendi; *"Bizim söylediğimiz şeyde Allah bizi reddetmez. Yukarı çıkalım."* buyurur. Yukarı çıkılır ki, sofrta hazırlanmış ve kurulmuş, bu defa o mahcup olur. Onun sofrası herkese açıldı ve her zaman misafir gelir giderdi. Allah'ın bu kapıya lütfü hâlen aynı şekilde devam etmektedir.⁹⁶⁵

İhramcızâde gibi Osman Hulûsi Efendi de misafirlerini kapıda karşılar, onları güler yüzle evine alır, misafirleriyle bizzat ilgilenir, evinin en müstesna köşesine oturtur, karınları tok olsun veya olmasın gelen misafirlerine mutlaka sofrta açar, gelen misafirlerinin tüm ihtiyaçlarını karşılar, gülyüzle evine aldığı misafirlerini mutlulukla uğurlardı. İllâhî lütfâ ne kadar muhtaç olduğunu belirten Hulûsi Efendi misafirleriyle manevî imkânlarla kavuştuğundan şu şekilde bahsetmektedir:

Dosta bezl-i cân eder âşık olanlar dâimâ

*Şem'-i rahşândır sebep pervâne tek sûzânna*⁹⁶⁶

Bu gerçekleri ortaya koyduktan sonra Osman Hulûsi Efendi evlerin mutlaka misafirlere açılmasını, evlerin misafirlerle bereketlenmesini, evlerimizde misafirlere özenle davranmamızı tembih etmektedir:

Bu gün ol cânib-i dostdan esip bâd-ı sabâ geldi

Keremle kuluna bahş etdiği bir merhabâ geldi

Hayâta erdi yine mürde cânım buldu sıhhatler

Bu bîmâre dile sürûr tabîbinden devâ geldi

965. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 33.

966. Ateş, *Dîvân*, s. 244.

*Çekerken nice bin mihnet meşakkatlerini dostun
 Anın cevr ü cefâsı şimdi bana hep safâ geldi
 Gönül virânesi tebdîl olup bir kasr-ı sultâna
 Misâfir olmağa bu kasra ol şâmı ulâ geldi
 Hulûsî sâil iken buldu ihsân nihâyetler
 Hakikat rehberi şâh-ı hakikatdan atâ geldi.⁹⁶⁷*

8. Tevazu

Kâmil ve mükemmil bir mürşid olan İhramcızâde'nin dergâhında yetiştirdiği Hulûsi Efendi kendisi gibi büyük bir tevazu örneği sergileyecek kıvamda yetiştirmiştir. Hulûsi Efendi yürüttüğü tüm faaliyetleri Hak için yapmış, olanca gayretiyle Hak ile beraber olmaya çalışmış, hak ve hakikate yaraşan bir nizam kurmayı amaçlamış, yaptıkları devasa hizmetleri yanında kendisi mütevazı bir kimlikle adını ve şanını duyurmaktan imtina etmiştir.⁹⁶⁸ Yaşadığı tevazu hâllerini mısralara dökererek şu terennümlerde bulunmuştur:

*Coşkun bir sel gibiyiz coşarız seller ile
 Gonca bir gül gibiyiz kokarız güller ile
 Bir gün toprak oluruz tozarız yeller ile
 Nâm u nişânımız yok dervîşe şân gerekmez
 Yokluk yolcularına başka nişân gerekmez
 Kulluk vazifemizdir yokluk şiârımız hem
 Kayırmayız özümüz olsak da yahşi yâ kem
 Bir güzelin urgunu âşüftesiyiz her dem*

967. Ateş, *Dîvân*, s. 291-292.

968. Musa Tektaş, "Toprak Gibi Tevâzülü Olmak", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 105, Temmuz 2009, s. 33.

969. Ateş, *Dîvân*, s. 112.

Nâm u nişânımız yok dervîşe şân gerekmez

*Yokluk yolcularına başka nişân gerekmez.*⁹⁶⁹

Hulûsi Efendi kaleme aldığı mektuplarından birinde tevazunun kişide ne denli bir olgunluk alameti olduğundan şu şekilde bahsetmektedir: “*Sıdk u ihlâsı ve vefâ-yı muhabbette kendini âdemin gerçeği say ve gerçek ol. Zül ve iftikâr u mezelletle nefsinî âlemin alçağı bil ve alçak ol. Gülşen-i bahâr-ı ömür soldu ve râhile-i vâdi-i menziline ermedi. Pâzâr-ı âlem dağılmağa garib oldu. Arzû-yı muhâl vuslat maksûduna yönelmedi. Gözün nûr-ı lâmi-i eb-sârı sönerse ana göz mü diyeler. Yârin ânı cemâl-i pertev-i envârını şühûd müyes-ser olmazsa sem’in meşâne-i sâti-i esrârı zâil olurda ol âşinâ-yı ezelî dil şikâr-ı nigârının dâveti visâlini kûş-i yâkîni simâh-ı can duymazsa ana kulak mı diyeler. Bu vâdi-i elem-nâkin dâğ-dâr-ı hevl-nâkinden güzer idüp vâdi-i eymen visâle pây-ı endâz-ı cevlân urmaya, ol pây ki ana ayak mı diyeler.*”⁹⁷⁰

Tevazu ile yol katedip manevî kimlik kazananların istikamet üzere hareket edeceklerini düşünen Hulûsi Efendi, alçakgönüllülüğü elden bırakmadan hakikat arayışına çıkmamızı şu şekilde telkin etmektedir:

Ko dâr-ı fenâyı bunda râh-ı mülk-i bekâyı tut

O mülke varmağa dâmen-i ehl-i Hudâ’yı tut

Elinde var iken fırsatı ganîmet bil

Hebâ olmadan ömr tarîk-i Mustafâ’yı tut

Makbûl-i dergâh-ı Hakk olmağa istersen rızâ

Bir mürşid-i kâmilin elindeki asâyı tut

Var ehl-i Hakk’a hizmet et bî-taleb ü bî-garaz

“Seyyidü’l-kavmi hâdimuhum” emr-i Habîb-i Kibriyâ’yı tut

“Elest” hitâbındaki “belâ” yı lâya sa’y etme

970. Ateş, Mektûbât, s. 119.

Ol hükmü unutmama olan ahd ü vefâyı tut

Tevekkül-i tâm ol ihlâs ile teslîm olup yâra

Şükr-i bî-nihâye kıl Hakk'a hamd ü senâyı tut

Hulûsî işit amel eyle bu güft-i azîzânı

*Ger tâlib-i Hakk isen bu pend-i bî-bahâyı tut*⁹⁷¹

Hulûsî Efendi hayatı boyunca kimseye yük olmamış, kendi geçimini kendisi üstlenmiş, vermeyi ve ikram etmeyi seçmiş, cömertliği ve infakı ile tanınmış, kimseden bir imtiyaz beklememiş, ihvanının arasında onlarla beraber oturup kalkmış, düşkünlerin arasına karışmış, gariplerle beraber yemek yemiştir. Köylü kentli, okumuş cahil, genç yaşlı herkesle içli dışlı olmuştur. Yaşadığı bu tevazu halinin şifrelerini bizlerle şu şekilde paylaşmaktadır:

Güneş gibi şefkatli yer gibi tevâzu'lu

Su gibi sehâvetli merhametle dolu ol

Gökçek gerek dervişin sanı yoksula baya

Suçluların suçundan geçip hoş görülü ol

Varlığından boşal kim yokluğa erişesin

*Sözünü gerçek söyle **Hulûsî**'nin dili ol*⁹⁷²

Tevazunun kazanılması için önce kibir ve gururun terk edilmesi gerekmektedir. Benlik ve enaniyet duygusundan sıyrılmadan kişinin mütevazı olması mümkün değildir. İnsanın nefsinin peşinde koşması onu felakete sürükleyen ana unsurdur. Nefsin istekleri peşine takılıp gideler büyük bir aldanış içindedir. Bunun için insan nefsinin dizginlemelidir. Kişinin iradesine sahip olması ve nefesine hâkim olması ancak akıl

971. Ateş, *Divân*, s. 24.

972. Ateş, *Divân*, s. 179.

973. Tok, "Osman Hulûsî Efendi (k.s.)'nin Nasihat Şiiri", s. 39.

sahibi olmasıyla mümkündür. Osman Hulûsî Efendi nefsin isteklerine kapılmanın tehlikesinden, kibrin yok edilmesinden ve tevazunun şiar edinilmesinden sıklıkla bahsetmektedir.⁹⁷³ İnsanın yükselişinin ancak tevazu ile olacağını Hulûsi Efendi şu şekilde bahsetmektedir:

*Her gönülün ayrı ayrı gizli bir mihmânı var
Ka'rna eller erişmez bir azîm ummânı var*

*Kim nazar kılmak yaraşmaz bende-i Rahmân'a kim
Her kulun kalbinde bin gencîne-i pinhânı var*

*Kiminin zâhirde dışı kara velî içi ak
Kimi ak yüz meğer içinde büyük isyânı var*

*Kimi dost ne olduğun bilmez hemân sûzdur
Kiminin yârının îdine bu cân kurbânı var*

*Kiminin taht-ı dilinde dîv ü şeytân eğleşir
Kimi izzetle oturtmuş bir ulu sultânı var*

*Hor hakîr bakma günâhkâr âdemoğluna beğim
Afv olur elbetde bir gün Tanrı'nın gufrânı var*

*Sen yürü dil-dâr yoluna sür Hulûsî yüzünü
Hiç onulmaz derdlerin ol yârîde dermânı var.⁹⁷⁴*

*Âlemi sen kendinin kölesi kulu sanma
Sen Hak için âlemin kölesi ol kulu ol.⁹⁷⁵*

diye seslenen Hulûsi Efendi kibir, öfke, nefret, haset, yalan ve hile gibi nefsin çirkin hasletlerini, tevazu, merhamet, şefkat, sıdk ve sadakat gibi güzel hasletlerle değiştirilmesini istemektedir. Kibirli insanın burnu havada, alçak dağları ben yarattım edasında, kendini dev aynasında görür

974. Ateş, *Dîvân*, s. 88.

975. Ateş, *Dîvân*, s. 179.

vaziyettir. O herkesin kendine mecbur olduğunu vehmeder, herkesin kendine kul köle olmasını, el pençe divan durmasını, her fırsatta kendisinin ön plana geçirilmesini arzular. Kendini efendi başkalarını uşak olarak görür. Kibir gibi berbat bir hastalığın kaynağını devam eden beyitlerinde Hulûsi Efendi nefsin arzu ve isteklerine uymak olarak gösterir:

Nefsin hevâsı için mağrûr olup aldanma

*Yüzüne bassın kadem her ayağın yolu ol*⁹⁷⁶

İnsanın kibirlenmeyi değil tam tersine aczini itiraf etmesi ve tevazu elden bırakmaması esastır. İnsan kendi nefesine paye verip temize çıkardıkça kirlenmektedir. İşte bu yüzden kimileri gaflet girdabına düşerken kimileri kendi nefislerini Hak'a kurban etmektedir. İnsanın kendini beğenmesinden daha büyük kirlenme olur mu? Allah kibirlenenleri alçaltırken, tevazu sahiplerini yüceltmektedir:

Kemâl-i acz iledir acz-i kemâl-i insân

*Mütekebbirleri Allah sevip a'lâ etmez.*⁹⁷⁷

Atalarımız “Büyük lokma ye ama büyük söz söyleme” derler. Hulûsi Efendi Ankara’da hastanede tedavi görürken kendini tanıyan birisi ziyaretine gelir, kendini metheder, mesleğinde mahir olduğunu ve yapamayacağı işin olmadığını ve elinden her işin geldiğini ballandıra ballandıra anlatır. Hastaneden çıktıktan sonra Darendeye dönen Hulûsi Efendi’nin kızı Ayşe Hanım’ın dikiş makinesi bozulur. Ankara’dan Darendeye Hulûsi Efendi’yi ziyarete gelen bir ihvanına; “Kızım Ayşe’nin dikiş makinası arızalanmış. Giderken götürün, Ankara’da tamir ettirin.” diye ricada bulunur. Osman Hulûsi Efendi sözlerinin devamında; “Bu makinayı Hasan Demirkol’a götüreceksiniz, o tamir edecek. Adresini gider bulursunuz.” hatırlatmasında bulunur. Hatta üzerine basa basa sözlerini tekrar ederek; “Bu makineyi ona götüreceksiniz, Hasan Demirkol aslen Zaviyeli, buradan Pınarbaşı’na göçtü. Oradan da Ankara’ya taşınmış. Ayakkabı tamiri, şemsiye tamiri, makina tamiri yapmış” diye tembihle bulunur. Ziyarete gelen ihvanı makinayı alıp An-

976. Ateş, *Dîvân*, s. 179.

977. Ateş, *Dîvân*, s. 418.

kara'ya götürür. Ertesi sabah Bahçelievler semtine gider, ikinci sorduğu esnaf, Hasan Demirkol'un oğlu çıkar. Kendilerini babasının dükkânına götürür. Yaşlı bir zat olan Hasan Efendi'ye selam verir. Hasan Demirkol'u aradığını söyler. Gözlüğünün üzerinden bakan zat; kendisinin olduğunu söyler. O da; “*Ben Darende'den geliyorum, Osman Hulûsi Efendi'nin selamı var. Bu makinayı size gönderdi, bunu tamir edeceksiniz*” der. “*Olur, bir bakayım*” cevabını verir. Evirir çevirir bir hayli uğraşır; “*Oğlum ben bunu yapamayacağım*” der. “*Benim kızım da bu makinadan var, belki o anlar, bir de ona gösterelim*” ilavesinde bulunur. Arabaya binip evlerine giderler. O da bakar, anlayamaz. Hasan Efendi özür diler; “*Oğlum Efendi'ye selam söyle, kusuruma bakmasın bunu yapamadım*” der. Emaneti üstlenen ihvan makinayı bir başka ustaya tamir ettirir. Bir kaç gün sonra Osman Hulûsi Efendi Ankara'yı teşrif ederler. Yanında Hacı Valide ve kızı Ayşe Hanım da vardır. Makinayı alır, Ankara'da kendilerine teslim etmek için götürür. Damatlarının evinde kapıyı Ayşe Hanım açar. Makinayı ona teslim eder, o da salona girip Osman Hulûsi Efendi'nin elini öper. “*Ayşe'min makinesini getirdin mi?*” diye soran Hulûsi Efendi'ye ihvan; “*Evet Efendim, Ayşe Hanuma teslim ettim.*” cevabını verir. Hulûsi Efendi'nin; “*O adamı buldun mu?*” sorusuna; “*Evet buldum, fakat makinayı yapamadı, başkasına yaptırdım*” karşılığını verir. Bunun üzerine Osman Hulûsi Efendi; “*Oğul biz de biliyorduk onun yapamayacağını. O makineyi ona Cenabı Allah (c.c.) gönderdi. Biz Ankara'da Hastanede yatarken, ziyaretimize geldi. Ne iş yaptığını sordum, makina tamiri yaptığını söyledi, dünyada yapamayacağım makina yok dedi. Büyük söz konuştu, Cenab-ı Allah (c.c.) da onu imtihan etti.*” hatırlatmasını yapar.⁹⁷⁸

Hulûsi Efendi her halinde ve tavrında manevî üstadı İhramızcâde'nin toprak olmayı öğütleyen soyadının gereklerini bütün hayatında yaşayışıyla sergiler ve şöyle der:

Kemân ebrûlarından gayrı mihrâba sücûd etmem

Namâzın vechinedir secdem ebrû-yı kemânınçün

Ser-i kûyundaki gülbân ayağına kosam yüzüm

Yine bu hürmetim gayra değil sen mihrîbânınçün

978. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 415-416.

Düşüp toprağa zerre zerre mahv olsa ten ü cânım

Bu hâli anların yoklukla sen serv-i revânınçün

Yücelse âh u zârım lâ-mekân iklimine yetse

Seninle olsa yek-dem her demi her ânı anınçün

Lebinden her nefes ihyâ olur bin Hızır bin Îsâ

Nice cân vermesinler şol leb-i gevher-feşânınçün

Ayağın hâkinin yek zerresi olmak ne devletdir

Şu cânâ kim visâlin isteye cân vere cânınçün

Kemend-i zülfüne bağlansa idi başı Mansûr'un

“Ene'l-Hakk” râzını yâd eylemezdi hâl ü şânınçün

Urûc etmez Hulûsî cân gubârı olmasa toprak

Düşüp toprağa toz ol uçmağa ol lâ-mekânınçün⁹⁷⁹

Her aybı örter toprak

Toprak ol toprağa bak

Settârü'l-uyûb olan

Anı öyle kılmış Hak⁹⁸⁰

9. Şefkat ve Merhamet

İhramcızâde'nin gönül bağında bir hakikat bülbülü haline gelen Osman Hulûsî Efendi şeyhinin tavrına bürünmüş, şeyhinin açtığı çığırda yürümüş, şeyhinin gönül derdini terkin kılmaya çalışmıştır. Şeyhi gibi o da halkın arasına karışmış, toplumun seçkin bir ferdi olmaya çalışmış, halkın derdiyle dertlenmiştir. Oğlu Mahmud Kemal'e gönderdiği

979. Ateş, *Divân*, s. 221.

980. Ateş, *Divân*, s. 370.

981. Ateş, *Mektûbât*, s. 1.

mektubunda oğluna en temel tavsiyesi şu olmuştur: “Sana evvelâ Al-lahu Azîmü’ş-şân Hazretleri’nin ve O’nun Habîb-i edîbi, Rasûl-i necîbi, Sertâc-ı enbiyâ, Muhammedini’l-Mustafa-Aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm-Hazretleri’ne kemâl-i imân ile inanmanı ve Allah’ın emirlerine tâzim ve nehiyelerinden ictinâp etmekle beraber bütün mahlûk-ı Hudâ’ya şefkat etmeni tavsiye ederim. Allah’a imandan sonra mahlûk-ı Hudâ’ya şefkat umdesi kadar güzel bir şey yoktur.”⁹⁸¹

Şefkat ve merhamet abidesi olarak Osman Hulûsi Efendi özellikle meşhur nasihatnamesinde bizleri yaratılmışlara karşı muhabbetle yaklaşıma, insanlara ve her türlü canlıya merhamet beslemeye davet etmektedir.

*Garazsız hem ivazsız hizmet et her cânlıya
Kimsesizin düşkünün ayağı ol eli ol
Allah için herkese hürmet et de sev sevil
Her göze diken olma sünbülü ol gülü ol*⁹⁸²

Mü’min kulun özünü iman oluşturmaktadır. Gönlündeki iman nuru mü’min kulun davranışlarına yansımaktadır. İman nuru mü’minleri ortak davada birleştirmekte, onları birbirine kardeş kılmakta, ümmet bilinci ile birlikte hareket etmelerini sağlamaktadır. İman nuru mü’min gönüllerin birlikte hissetmelerine ve aynı duyguyu paylaşmalarına katkı sağlamaktadır. İman nuruna sahip olan mü’minin imanını özünde, sözünde ve davranışlarında belirgin kılması gerekmektedir. İnsanlarla olan ilişkilerini sevgi ve saygı temeline oturtması gerekmektedir. İnsanları Allah için sevmesi ve kimseyi incitmemesi esastır. Osman Hulûsi Efendi bu gerçeği şiirine şöyle taşımaktadır:

*Hepsi kardeşlerindir yolda yoldaşlarındır
Hâlde hâldeşlerindir bir cân incitmeyesin*⁹⁸³

Her fırsatta halkın arasına karışan Osman Hulûsi Efendi her an halkın dertleriyle dertlenmiş, insanlığın hizmetine baş koymuş, sevdiklerini de sürekli halka hizmetkâr olmalarını tavsiye etmiş, Nakşîliğin

982. Ateş, *Dîvân*, s. 179.

983. Ateş, *Dîvân*, s. 161.

“halvet der encümen” prensibiyle halk içinde Hak ile beraber olma-ya çalışmış, “tasavvufun “eller yahşi ben yaman” anlayışıyla kimseye tepeden bakmamış, başkalarında kusur aramamış, eleştiri ve tenkidi öncelikle kendi nefesine yöneltmiştir. Sevenleriyle oluşturdukları muhabbet meclislerinde, hizmet amacıyla kurdukları vakıflarında, Allah için başlattıkları hizmet kervanlarında başkalarına faydalı olmanın azmine bürünmüşlerdir. Ailesinden ayrılmak isteyen Mehmet Efendi’ye boşanma konusundaki hatırlatmalarını yaptıktan sonra şu değerlendirmelerde bulunmayı ihmal etmemiştir: “*Velhâsıl müdrîk o kimsedir ki, bu fânî âlemin âkıbetinden haberdar olarak müteyakkızâne hareket eder. Büyük o kimsedir ki değil bir insanın, bir kuşçağızın zararına bile sebebiyet vermez. Öyle bir bulut gölgesi gibi yürür ki bir karıncanın bile gönünü incitmez. Son söz sizleri münasip görülmeyecek şeylerden müstağni akl-ı selîm ile teemmül eder, dinin ve adâbın gösterdiği yoldan gider, iradesine hâkim nefsânî ve behîmî arzularına temâyül etmez, bir merd-i kâvî olarak tanırım ve bu hüsn-i teveccühün zâyî olmayacağına kâni olarak gözlerinizden öperim.*

*Yazıktır öyle bir mâsum nigârı eylemek itlak
Vukûundan bu hâlin arş-ı Rahmân ihtizâz eyler
Talak ikâ’ına bir emr-i ruhsat olsa da gerçi
Buna meşru sebep yok çünkü insan ihtirâz eyler.”⁹⁸⁴*

Yunus tarzındaki şiirleri kadar Yunus tadındaki yaklaşımlarıyla eşyaya şefkat nazarıyla bakmış, mahlûkâtın dilini çözmüş, yaratılmışları Yaratan’dan ötürü sevmiştir. Kendi lisaniyla yaratılmışlara neden şefkat duymak gerektiğini şu şekilde beyan etmektedir: “*Şâibe-i riyâdan berî olarak âmâl-i sâlihaya mubâderet, ihlâs ve samimiyetle mahlûk-ı Hudâ’ya karşı şefkat de vecibe-i zimmettir. Allah’a imandan sonra mahlûk-ı Hudâ’ya karşı şefkat umdesi kadar güzel birşey yoktur.*”⁹⁸⁵

Yaratıklara şefkatli davranmanın imandan sonra en güzel davranış olduğuna dikkat çeken Osman Hulûsi Efendi etrafımızdaki tüm can-

984. Ateş, *Mektûbât*, s. 12.

985. Ateş, *Mektûbât*, s. 13.

986. Ateş, *Divân*, s. 179.

lılara karşı şefkatli, merhametli, tevazu sahibi ve cömert olmamızı istemektedir.

Güneş gibi şefkatli yer gibi tevâzu'lu

*Su gibi sehâvetli merhametle dolu ol*⁹⁸⁶

nasihatiyle bize Mevlânâ'nın yedi öğüdünü hatırlatmaktadır.

Yunus çizgisinde şiirlerini yazan ve Mevlânâ hassasiyetiyle âleme nazar eyleyen Osman Hulûsi Efendi yaratılanı Yaratan'dan ötürü hoş görmüş, mesajlarını her daim muhabbet ekseninde sunmaya çalışmıştır. Osman Hulûsi Efendi bir hutbelerinde konuyu çok güzel bir şekilde özetlemektedir: “Mü'minler yekdiğeri hakkında, son derece hayırhah bulunurlar. Allahu Teâlâ hazretleri, mü'minlerin evsafı sırasında; “Mü'minler birbirine ma'ruf ile emreder. Yekdiğerini münkerden nehye çalışırlar.” buyuruyor. Yani Em-r-i bi'l-ma'ruf, neh-yi ani'l- münker ise hayırhahlık alâmetidir. Diğer endişelik nişanesidir. Bir insan başkasının iyiliğini istemezse, ona iyiliği tavsiye eder mi? Onu fenalıktan men'e çalışır mı? Hayfâ ki, bazı kimseler, bu vazifenin ehemmiyetini takdir edemezler. Böyle bir vazifenin ifasını kendi hürriyetlerine bir tecavüz mahiyetinde telâkki etmek isterler, ne yanlış telakki! Bir zat bir şahsa usulü dairesinde selâmet ve saâdet yollarını gösterirse, ona fenalık mı etmiş olur? Bir zat, bir kimseyi içine düşmek üzere bulunduğu bir kuyunun kenarından men'e çalışırsa onun hürriyetine tecavüz mü etmiş olur? Farz ediniz ki, bir kimsenin hırkası altında bir akrep var, hemen hemen kendisini sokup zehirleyecek, şu tehlikeyi karşıdan bir zat görüyor. Derhal vâkî hâli haber veriyor. Şimdi o kimse bu dostâne ihtardan memnun olmalı mı, değil mi? Bunu hoş görmezse kendi hayatına kast etmiş olmaz mı? Halbuki insanların irtikab ettiği masiyetler, şu maddî akreplerden daha tehlikelidir. Zira bu muzur haşerat insanın nihâyet maddî hayatına tesir eder. İrtikab edilen masiyetler ise insanın mânevî hayatına tesir eyleyler. İnsanı ebedî saâdetten mahrum bırakır. Artık insan bu husustaki tenbihat ve ihtarattan nasıl olur da memnun olmaz? Allahu Teâlâ Hazretleri cümlemizi İslâmiyet'in ebedî feyzinden bihakkın müstefid buyursun. Amin. Velhasıl insan bütün mahluk-ı Hudâ'ya karşı bir hiss-i samimiyetle hürmette bulunmalı, Allahu Teâlâ'nın mahlûkatına mu-

987. Ateş, Hutbeler, s. 284-285.

habbet ve hürmet göstermelidir. Her insan sevdiği zatın etba'ını, mensublarını da sever. Onlara karşı kalben bir husumet beslemez. Artık nasıl olur da insan, sevdiği Hâlik-ı zîşânının mahlûkatını sevmez. Onlara karşı bir muhabbet ve hürmete mütehasıs bulunmaz. Böyle hiss-i insaniyeden mahrum olan gönüller ruhsuz bir cisim gibidir. Bir gönül ki mânâ nurundan, mâneviyat ziyasından aydın değildir; ona gönül deme, o taştır, demirdir. Bu gönül gaflet üzerinden pas tutmuş olur, Öyle bir gönülden taşlar, demirler bile utanır.”⁹⁸⁷

10. Zühd

İhramcızâde'nin tedrisatından geçen Osman Hulûsi Efendi gönlü mâsivâdan temizlemenin ehemmiyetine sıklıkla dikkatimizi çekmektedir. Birer manevî hazine olan şiirlerinde mâsivâ iptilasından muhabbet nuruyla sıyrılmaya işarete bulunmaktadır:

Gönülde doğsa âsâr-ı muhabbet

Anınla yâr olur yâr-ı muhabbet

Dilin bir özge hâli kâl olsa

Olursa cümle etvârı muhabbet

Başı Arş'a ayağı Kürs'e değer

Kişinin olsa envâr-ı muhabbet

Şuhûd-ı dost olur baktıkca her yan

Şu gözde olsa envâr-ı muhabbet

Veren cânlar alır cânân yerine

Ezelden böyle pâzâr-ı muhabbet

Selâmet kûşesi yokluk evidir

Yok olan var olur varı muhabbet

988. Ateş, *Divân*, s. 29.

Hulûsî vasl-ı dil-dârı dilersen

Gönülde koyma ağyâr-ı muhabbet⁹⁸⁸

Mâsivâyâ aldanan kimse gönül kuşunu dosttan yana uçuramaz, gönlünü dostuna açamaz. Mâsivâyâ meyil kişiyi karanlık tuzaklara düşürüp gönlünü dosttan gayrı şeylere av eder, O'ndan gayrı şeyler elde etmeye çalışır. Osman Hulûsi Efendi kendi özelinde hepimizin maruz kalacağı bu girdabı şu şekilde beyan etmektedir:

Nukûd-ı ömrümü zâyî' hebâ-ender-hebâ etdim

Belâ-yı hicre düşdüm cânımı dostdan cüdâ kıldım

Nice tâli' imiş bilmem benim bu tâli' ü bahtım

Bu derdsiz başımı yüz bin belâyâ mübtelâ kıldım

Esîr-i bend-i nefis olup sarây-ı gönlümü yıkdım

Olanca varımı yağmalayıp mahv u fenâ kıldım

Gönül mürgünü dost cânibine etdirmeyip pervâz

Düşürdüm dâm-ı zindâna şikâr-ı mâ-sivâ kıldım

Bu Rûhü'l-Kuds'ü yârın sırrına eylemeyip mahrem

Fenâ deştinde koydum gayrı sırra âşinâ kıldım

Ne derse koy desin ağyar ta'nın almazam kâle

Selâmet hırkasın bu cism-i bîmâra revâ kıldım

Usandım dâr-ı gurbet içre çekmekden artık

Hulûsî cânımı cânâna al deyü recâ kıldım.⁹⁸⁹

Osman Hulûsi Efendi maddeye meyletmez, eşya ile avunmaz, dünyanın süsüne bakmaz. Onun bütün derdi Mevlâ ile dost olmak, Allah ile ünsiyet peyda etmek, Hakk'a layık bir duruş sergilemektir. Âlem-

989. Ateş, Dîvân, s. 185.

den sıyrılıp fani varlıklara tenezzül etmeyişi gözü Yusuf'undan başkasını görmeyen Yakup (a.s.) örneğinde anlatır:

*Gönülden çıkdı âlem dîdeden gayra nazar gelmez
Perîşân oldu Ya'kûb Yûsuf'undan bir haber gelmez*

*Tarîk-i intizârın üzre hâk olsam mürüvvetle
Ayak bas üstüme ey sevdiğim mutlak zarar gelmez*

*Şehâb-ı zülfünü ref' eyle hüsnün âfitâbın aç
Safâ-yı hüsnüne bu jeng-i âhımdan keder gelmez*

*Şeb-i hicrânı çek vuslat sabâhın bekle de ey dil
Ne gün akşam olur da şeb gidip vakt-i seher gelmez*

*Eyâ gâfil gönül dâim yatarsın hâb-ı gaflette
Bu vîrân hânedan hâtırına nâgâh sefer gelmez*

*Nazar kıl sence var mı âlem içre olmadık fânî
Bu vâdî-i elemde kurtulan dâim gider gelmez*

*Senin takdîr-i ef'âlin zuhûrudur ne kim varsa
Hulûsî abd-i âcizdir elinden hayr u şer gelmez*

***Hulûsî** tab'-ı pâkinden nisâr oldukça gevherler
Gönül kim âşinâ olmazsa andan bir hüner gelmez.⁹⁹⁰*

1970'li yıllarda eski kerpiç evlerinde ikamet ederlerken bir gün evleri misafirleriyle dolup taşar. Hulûsî Efendi evin bir odasında ziyaretçilerle sohbet yapmaktadır. Kendi çocuklarından birisi de uyuyacak yer olmadığından sohbet edilen odanın kapısında uyuya kalır. Hulûsî Efendi odadan çıkmak için kapıyı açınca çocuk içeriye düşer. Hulûsî Efendi olayı Hacı Valide'ye anlatır ve Hacı Valide çok üzülür. Yaşanan bu olay üzerine Hacı

990. Ateş, *Dîvân*, s. 106.

991. Musa Tektaş, "Aldatıcı Vefâsız Dünya", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 159, Ocak 2014, s. 28.

Valide kendisinden evi büyütmesini ister. Çorapçı Hanı'ndaki vekâlenin yerini değiştirilmesini isteyenlere İhramcızâde'nin söylediğine benzer bir şekilde Hulûsi Efendi; “*Ben Allah’a nefsim için taşı taş üstüne koymamaya söz verdim.*” cevabını verir. Ancak Hacı Valide talebinde ısrar eder. O güne kadar biriktirdiği paralarını oğlu Kemal Efendi’ye vererek ona gerekli malzemeleri aldırır ve ustaları çağırır. Sabah erkenden ustalar gelir ve eski evi sökmeye başlarlar. Hulûsi Efendi; “*Bu ses nedir?*” diye sorduğunda Hacı Valide ustaların geldiğini söyler. Hulûsi Efendi pek bir şey söylemez. Temel kazılır Hulûsi Efendi gelir ve kurban kesilerek eve başlanır.⁹⁹¹

Osman Hulûsi Efendi yâr için ağyârdan geçmeyi hedeflerdi. Hedefi Allah’ın rızasını kazanmak, istikameti ebediyet yurduna yolculuk, birikintisi mal mülk değil hayr u hasenat idi. Nefsini tatmine çalışmaz, arzularının peşinde koşmaz, kişisel beklentileriyle oyalanmazdı. O ümmetin derdiyle dertlenir, toplumun ihtiyaçlarına dikkat kesilir, başkalarının yardımına koşmaya çalışırdı. Dünyalık bir hevesi olmadan yaşardı. O hedefe öyle kilitlenmişti ki gönlü candan geçerdı ama yardan asla. Her şeyi elinin tersiyle iterdi ama canana seferden asla.

Gönül cândan geçer yârdan geçilmez

Cihânı terk eder yârdan geçilmez

Şol Edhem oğlunun etdiği gibi

Kamu vardan geçer yârdan geçilmez

Eğer yâr oldun ise sen o yâra

Ko gayrı kâr u var yârdan geçilmez

Şu pervâneyi görmem mi verip cân

*Yanar nârdan geçer yârdan geçilmez*⁹⁹²

Hulûsi Efendi’ye göre dervişin derdi varlık değil yokluktur. Dervişin hissesine düşen dünyalık değil ahirettir. Dervişin elindekilerle

992. Ateş, *Dîvân*, s. 105.

993. Ateş, *Dîvân*, s. 124.

avunması değil gönlünün safı bulmasını sağlamaktır. Dervîş yeme içmenin, gezip tozmanın, eğlenip gülmenin değil günahlarına ağlamasının, geçmişinin hatalarını telafî etmenin, ilâhî rızaya nail olmanın ve sevgiliye vuslatın derdindedir.

Aşka yan tutuş deme düz yokuş

*Yâra var kavuş dervîş ol dervîş*⁹⁹³

Hulûsî Efendi gerçek zühdün elindeki malı ve mülkü terk ettiğî hâlde gönlünde mal ve mülk sevdasının bulunması değil, elinde olanca varlığa rağmen gönlünde mala temayülün bulunmaması olduğunu söyler. Önemli olan dünyadan kaçmak değil, gönülden mal sevdasını silmektir. Gönle Hak'tan başkası giremez. Mal ve servet sevdası olmadıktan sonra dervîşin varlıklı ve zengin olmasında beis yoktur. Gerçek fakirlik servet yoksunluğu değil, eşyaya gönül vermekten gönlü irak kılmaktır.

Şuğl-ı dünyâdan arıt içini hîç çekme elem

*Nâr-ı aşk ile tutuşup sînesi çâk olagör*⁹⁹⁴

Hulûsî Efendi zühdle başlanan kemâlât yolculuğunu aşkla taçlandırmak ister. Kişinin zâhidâne yaşantısıyla malını elden çıkardığını, âşikâne yaşantısıyla ise canını feda kıldığını belirtmektedir. Aşkın eşlik etmediğî zühdün kuru ve donuk olduğundan bahseder.

Yetirmez âşıkı maksûd-ı vasla gayrının hubbu

Kabâhatdir yüzün yârın görüp gayrıya pâzâr etmek

Hulûsî'ye murâd oldur ki yârın hâk-i pâyına

*Düşüp toprak olup bu cism ü cânı hâk-sâr etmek*⁹⁹⁵

Hulûsî Efendi bizleri dünyaya bel bağlamaktan kurtulmaya davet etmektedir. Dünyalıkla oyalanmamayı, eşyaya kul köle kesilmeyi,

994. Ateş, *Dîvân*, s. 78.

995. Ateş, *Dîvân*, s. 139.

996. Ateş, *Dîvân*, s. 4.

997. Ateş, *Dîvân*, s. 28.

madde bağımlılığından kurtulmayı, suretler dünyasından kaçınmayı öğütlemektedir İnsanın manevî olgunluğa ulaşması için dünyevî dertlerin gönülden çıkarılmasını istemektedir.

*Ey dil ferâgat eyle terk eyleyip fenâyı
Fakr ile fahr edenler sultân olur olur yâ.*⁹⁹⁶

*Ümmîd-i vefâ eyleme bu dehr-i fenâdan
Beyhûde yere eyleme ifnâ-yı muhabbet.*⁹⁹⁷

*Nâm u nişânımız yok dervîşe şân gerekmez
Yokluk yolcularına başka nişân gerekmez*

*Var mâlını koy hâlini koy kim
Yokluk okudur hocaları mekteb-i aşkın*

*Bezminde nigâr-ı Ezel'in keff-i lisân et
Tâ nûş edesin câm-ı cem'inden leb-i aşkın*

*Bîgânelik izhar edegör ârif isen de
Tâ anlayasın sebakın meşreb-i aşkın*

Dünyâ geçicidir, bir gün sona erecek, insan ölüp gidecektir. Bazan insan dünyanın sonu gelmeyecekmiş gibi davranır, hatta daha genç oluşuna aldanarak ölümü ve dünyânın geçiciliğini unuttur. Bu yanlıştır, gençliğe varlığa aldanmamak gerekir:

*Ey gül-i hoş-bû-yı sabâh
Kendine gel dinle sözüm
Tâ olasın ehl-i felâh
Kendine gel dinle sözüm*

*Elde iken nakd-i hayât
Bulmağa sa'y eyle necât
İster isen kand ü nebât*

Kendine gel dinle sözüm

Ehl-i hevâ olma sakın

Hiç sen hebâ olma sakın

Bend-i sivâ olma sakın

Kendine gel dinle sözüm

Gençliğini verme yele

Fırsat gide gelmez ele

Sıdk ile gel gir bu yola

*Kendine gel dinle sözüm*⁹⁹⁸

Osman Hulûsi Efendi dünyayı terk düşüncesini ele alırken, dünyadan el etek çekmeyi, inzivaya çekilip her şeyi bir kenara bırakmayı, dünyadaki sorumluluklardan kaçınmayı, dünyada otorite, güç, hâkimiyet, yetki ve çabaları reddetmeyi, dünyada çalışıp çabalamaktan kaçınmayı asla düşünmemektedir. Onun dünyayı terk düşüncesi dnevîleşmekten kaçınmayı, maddeperest olmaktan uzaklaşmayı, hayatı bu dünyadan ibaret anlayışını bırakmak şeklindedir. O sohbetlerinde dünya ve ahiret dengesine riayet etmeyi, hem dünya hayatına hem de ahiret hayatına ehemmiyet vermeyi istemektedir. Şöyle ki:

*“İnsanın hayırlısı; dünyası için âhiretini, âhireti için de dünyasını terk etmeyip her ikisi için çalışan ve halkın başına yük olmayandır. İnsan hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya sarılmalı, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalışmalıdır. Âhiretiniz için çalışın, dünyanızı da unutmayın! Allah’ın verdiği nimetleri mahalline sarf edin. Hem dünyanızı, hem âhiretinizi mâmur etmeye bakın. Herkese iyilik edin, bir de sakın ha, yeryüzünde fesat çıkarmayın, fesada âlet olmayın. Allah’ın emirlerine itaat ve nehyettiklerinden hazer ediniz ki; dünya ve âhirette felah bulasınız.”*⁹⁹⁹

998. Ali Yılmaz, “Hulûsi Efendi’nin Dilinden Öğütler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 19.

999. Ateş, *Hutbeler*, s. 83-84.

1000. Ateş, *Divân*, s. 24.

Osman Hulûsi Efendi hayat tarzımıza dikkat etmemizi, dünyevîleşen yaşam tarzından kaçınmamızı, süflî ve bayağı tutkulardan kaçınmamızı, ahirete yatırım yapmamızı, dünya hayatını ebedi mutluluğu kazanmanın adresi olarak görmemizi, dünyada başıboş dolaşmayı değil çok çalışmayı öğütlemektedir.

Ko dâr-ı fenâyı bunda râh-ı mülk-i bekâyı tut

*O mülke varmağa dâmen-i ehl-i Hudâ'ı tut.*¹⁰⁰⁰

Osman Hulûsi Efendi dünyaya ve onun geçici lezzetlerine aldanmamaya hassaten vurgu yapmaktadır. Dünya da onun geçici zevkleri de saman alevi gibi gelip geçicidir. Dünyada sahip olduğumuz imkânlar Rabb'imizin razı olacağı bir hayat sürmemize engel olmamalıdır. Dünyanın zevk ve eğlenceleri bizleri âhirete hazırlanmaktan ve Allah'ı hesaba katmaktan alıkoymamalıdır. Dünyanın helalleri ile donanımaya ermek bizleri ahiret mükâfâtına, dünyanın haramlarına el uzatmak ahiret azabına maruz bırakacaktır. Öyle ki helal kazancın hesabı, haram kazancın azabı bulunmaktadır. Osman Hulûsi Efendi bu âlemin zevk u sefasının da elem u kederinin de geçici olacağını düşünmektedir. Dünya hayatı ahiretin tarlasıdır. Bu dünyada çaba, gayret, ciddiyet ve uyanıklık gerekmektedir. Ahirete hazırlık, sorumluluklarımızı kuşanmak, maneviyatımızı zenginleştirmek esastır. Müslümanın kendisine, ailesine, topluma ve ümmete karşı vazifelerini bir bütün halinde ve aksatmadan yerine getirmesi gerekmektedir. Müslüman gönlünü eşyaya değil Allah'a vermeli, salih amelleri de mâsivâyı terk etmeli, dünya lezzetlerine değil imanın tadına ermeli, nefsimize değil ilâhî rızaya uymalı ve nefsin değil Hakk'ın kulu olmalıdır.

1001. Her türlü varlık elbisesinden, benlik ve bencillikten sıyrılıp, dünya ile ilgisini kesen, ilâhî aşkın derdini kendine yük edinip hamallığını yapan ve bu haliyle yollara düşmüş olan gerçek dervişler gibi ol. Bkz. Mehmet Akkuş, "Hakk'ın Rızâsı ve Ebedî Hayat İçin", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 96, Ekim 2008, s. 10-11.

1002. Fânî olan, bu dünyada kalıcı olan her türlü zevk ve sefâyı bırak; ne yapacaksın bunları? Sana öbür dünyada yardımı dokunacak, yardımına koşacak sâlih amellere sahip ol. Bkz. Akkuş, "Hakk'ın Rızâsı ve Ebedî Hayat İçin", s. 10-11.

1003. Cenâb-ı Hakk'ı kendine en yakın ve eşi, benzeri ve ortağı olmayan bir olarak tanı. O'nun arzu ettiği şekilde hayat sür, kendini bu varlıklara fazla bağlı eyleme, onları bir tarafa bırak. Bkz. Akkuş, "Hakk'ın Rızâsı ve Ebedî Hayat İçin", s. 10-11.

Soyunup varlığın derde düş abdâl ol

Hem hamûle-i aşkı al arkana hammâl ol¹⁰⁰¹

N'ideceksin koy kamu fânî olan lezzâtı

Sana imdâd edecek sâliha-i a'mâl ol¹⁰⁰²

Tanrı'yı çünkü karîn bil cümleden yektâ hem

Varı koy Hakk'a erip sen vecde-i hâl ol¹⁰⁰³

Bu fenâ kulzüme düşen eremez maksadına

Lâ-mekânda bir mekân tut pür-mülk ü mâl ol¹⁰⁰⁴

Havf-ı Rabbânî düşüp yaksın ol dâğ ile içini

Elif-i zîbâ iken servi boyu dâl ol

Kadem-i dosta yüzün sür ağlayuban zâr zâr

Dost iline uçmağa zikr ile per ü bâl ol¹⁰⁰⁵

Nefs-i menhûsu katl farz-ı yakîndir kullara

Sen de katl-i nefis edip şöyle ki Rüstem-i Zâl ol¹⁰⁰⁶

Nefsini çıkar Hulûsî aradan dosta eriş

Yek-vücûd yek-bezm yek-eşkâl ol.¹⁰⁰⁷

-
1004. Bu fânî dünyanın okyanusuna düşüp, oradaki nimetlere takılıp kalan, maksadına ulaşamaz. Asıl olan insanın kendisine yarın âhirette iyi bir mekân hazırlamasıdır. Sen de öyle davran ki esas ahret için gerekli olan malın mülkün çoğalsın. Bkz. Akkuş, "Hakk'ın Rızâsı ve Ebedî Hayat İçin", s. 10-11.
1005. Samîmî bir şekilde ağlayarak dostun ayağının bastığı yerlere yüzünü sür. Dostun bulunduğu yere ulaşmak için onun zikri senin için kolun kanadın olsun. Bkz. Akkuş, "Hakk'ın Rızâsı ve Ebedî Hayat İçin", s. 10-11.
1006. İnsanı kötülüğe yönelten nefisle mücadele edip onu öldürmek herkes için kesin farz olan hususlardandır. Sen de nefsinle mücâdele eyle ve onu yenmesini bil ki, dillere destan olan İranlı meşhur pehlivan Zaloğlu Rüstem gibi olasin. Bkz. Akkuş, "Hakk'ın Rızâsı ve Ebedî Hayat İçin", s. 10-11.
1007. Ey Hulûsî sen de nefsini aradan çıkar da her hâlinde gerçek dost olan Cenâb-ı Allah ile birlikte olduğunun şuuruna eriş. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 181; Akkuş, "Hakk'ın Rızâsı ve Ebedî Hayat İçin", s. 10-11.

O zaman insan bu geçici dünyanın neyine güvensin? Dünyanın insafına nasıl kansın? Dünyadan ne diye medet umsun? Gelip geçici olanın kime ne katkısı olur. İnsan bu dünyaya ait bir varlık değildir. Dünya köprüye benzer. Köprülere ev yapılır mı? Dünyada yaşayan insan yolcu misali, dünya da yolcunun yorulunca dinlendiği ağaç misalidir. Yolculuk yapan insan yolculuktaki gölgelikleri ya da konak yerlerini evi ve yurdu edinebilir mi? İnsan gözünü açmalı, idrakini yükseltmeli, dünyalığa güvenmemeli, gideceği ve varacağı adres olan gerçek âleme hazırlıklı olmalıdır.

*Nere baksa gözümüz vech-i dil-ârâda kalır
Kanda olsak ârzümüz sâkî-i sahbâda kalır*

*Deldirir dağları Şîrîn leb ile Ferhâd'a
Akli Mecnûn olânın kâkül-i Leylâ'da kalır*

*Ey garîb hâlini bil var vatan-ı asla eriş
Bu serâba güvenen teşne bu sahrâda kalır*

*Ger necât ister isen fülk-i vücûdun gark et
Câna kıymazlık eden sâhil-i deryâda kalır
Dil-berin zülfü perîşân âşıkının hâlî
Kim perîşâna gönül vermedi da'vâda kalır*

*Er geç bir gün bu cem'iyet-i âlem dağılır
Yâr ile sürdüceğin dem içtiğin bâde kalır*

*Der-i dil-dâra Hulûsî baş koyup cân verenin
Cânı cânânda gözü vech-i temâşâda kalır.¹⁰⁰⁸*

Osman Hulûsî Efendi bir hutbesinde dünyanın bu geçiciliğinden şu şekilde bahsetmektedir: “İçinde garibâne yaşamakta olduğumuz, bu beşeriyet âleminde insanlar için ciddî bir saâdete, hakiki bir neşveye mazhariyet

1008. Ateş, Dîvân, s. 80.

mutasavvır değildir. Bu dünyada görülmez ki her tulûu bir gurub, her zevki bir hüzn, her ikbâli bir idbâr takip edip durmasın. Bir gülşen-i safâ ve serap sandığımız cihan, hiçbir zaman bir gâye-i hayat olamaz, her nevbahar feyzini bir hazan takip eder. Zira, bu hâkidân esir-i dest-i âlemdir. Bu âlemin hiçbir şeyinde sebât yok. Artık böyle bir cihanın sâkinleri için bekâ tasavvur olunabilir mi? Şu kadar var ki; insan terk-i hayat edince bir daha tulû etmemek üzere âfil olmuş olmaz. Mezâr, o ebed-i kesîf, barîkâ-i rûhu söndüremez, hiç kâbil midir ki âta-yullah olan ruhumuz, fena-pezîr olsun? Ruh, o cevher-münîr, bir latife-i kudsiye olduğundan gayri mütenahî bir bekâya müteveccihdir. Eğer insanlar bir ebediyet âleminde yaşamayacaklar ise nezihî'l-itikad mühezzebü'l-ahlâk zevat ile seffî-fü'l-efkâr, fasîdü'l-etvâr eşhâs arasında ne fark kalır! Hayır, hayır... İnsanlar başka bir âlemde lâ-yemutâne bir hâlde yaşayacaklar, dünyadaki amellerinin semerelerini o âlemde göreceklerdir. Yazıklar olsun o gâfillere ki, bu gibi zâhir hakikatleri inkâra cüret eder dururlar. İnsan odur ki, nezih bir fikre, temiz bir itikada, ulvî bir hassasiyete sahip olur. Gâye-i hayatı rızâ-i Hak'tan ibaret bulunur. İnsan odur ki, seciyye-i ahlâkîyesini ihlâl edecek şeylere asla temayül göstermez. Fazilet ve diyanet dairesinde sebatan zerre kadar ayrılmaz. Hem meşrû surette dünyasına çalışır, nâfi mesleklerden birine süluk eder. İsrâfâtan, neticesi muhataralı şeylerden ictinab ederek, itidâl dairesinde yaşar. Hem de âhîretini temine çalışmaktan geri durmaz. Dünyanın bütün varlığı, bütün ezvâkı uğrunda bir dakikalık neşve-i rûhânîyesini bile feda etmez.”¹⁰⁰⁹

O zaman yanlış üstüne yanlış yapmaktan kaçınmalıyız. Kötü gidişata dur demeliyiz. Dünyanın bizi esir etmesine izin vermemeliyiz. Dünyanın vefâsı olmadığını bilip dünyanın her türlü cilvesine hazırlıklı olmalıyız. Dünyanın ne zevkine koyulmalı ne de sancılarından korkmalıyız. Mevlâ ile dost olmalı dünya yükünün altında ezilmemeliyiz.

Bu bir yoldur köprübaşı üstünden

Her demde bin yahşi kem gelir geçer

1009. Ateş, *Hutbeler*, s. 61-62.

1010. Ateş, *Dîvân*, s. 336.

1011. Ateş, *Dîvân*, s. 181.

Güvenme dünyânın varı yoğuna
 Sabr eyle mihnet ü gam gelir geçer
 Ömür dedikleri bir rüyâ gibi
 Göz alıp yumunca dem gelir geçer.¹⁰¹⁰

Nefsini çıkar **Hulûsî** aradan dosta eriş
 Yek-vücûd yek-bezm yek-eşkâl ol.¹⁰¹¹

Osman Hulûsi Efendi dünyanın bir karar içinde gitmeyeceğini, dünya-
 da hayatın inişli çıkışlı olduğunu, herkesin bir şekilde burada sınıdığını,
 kiminin sabrıyla kimininse şükürle imtihan edildiğini belirtmektedir.

Bir âşinâ aradım ki yâr olam yâr edem
 Bir dem anınla âh u zâr olam zâr edem

Bildim ki bu fânî evinde karâr yok
 Ol âşinâ-yı mûnis-i cânı bî-karâr edem

Bir kâra meyl bağlamadı gönül karâr edip
 Bilmem bu gönülle n'eyleyip ne ihtiyâr edem

Ser-mâye-i ömr ü nakdi gitdi fenâyâ hep
 Nice feryâdı kılmayam yâ nice zâr edem

Ey yâr âsitânına yüz koyup şol ümîd ile
 Ya kangı âsitâna gidem yüzüm hâk-sâr edem¹⁰¹²

Osman Hulûsi Efendi “olur” redifli gazelinde dünyanın faniliğine
 ve dünyanın geçici zevklerine aldanmamak gerektiğine dikkatimizi
 çekmektedir. Dünyanın aldatmasından, dünyevî lezzetlerin göz ka-
 maştırmasından, dünyevî arzuların bizleri esir almasından kurtaracak
 olan önmeli bir unsur mürşid-i kâmillerdir. Mürşid-i kâmil müritlerine
 kime, niçin ve nasıl bel bağlayacağını öğretir, hepsini Hakk’a kullukta
 karar kılmaya çağırır.

1012. Ateş, *Dîvân*, s. 209-210.

Bir kâmilin eteğın tutup da murâda yet

Kâmil eteğın tutan ehl-i kemâl olur

Devlet o ki olmaya zevâl ana

Devlet sanma anı ki anda zevâl olur

*Pîrin kapısında hâk et **Hulûsî** yüzün*

*Tahkîkan anı bil ki makbûl-i Zü'l-Celâl olur.*¹⁰¹³

11. Kanaat Duygusu

İhvanından hâllerine kanaat etmelerini isteyen İhramcızâde, kanaat ehli olarak gözü tok olmalarını, doyumsuzluktan kaçınmalarını istemektedir. Bir yere dükkân açmalarını, pazar pazar dolaşmamalarını arzulamaktadır.¹⁰¹⁴

Günümüzde insanlık bir türlü doymamakta, açgözlülük günümüz insanını huzursuz ve perişan eylemektedir. Gönül gözü aç olan modern insanın dünya gözü bir türlü doymak nedir bilmemektedir. Sahip olma duygusu, hep benim olsun arzusu, başkasıyla paylaşmak isteme-yişi, ihtiras ve arzularının kurbanı olması modern insanı varlık içinde yoksul yaşamaya mahkûm etmektedir. Modern insanın bu hırs ve tamahkârlık hastalığının yegâne ilacı kanaat duygusudur. Bundan dolayı İhramcızâde, çevresindeki dostlarına ve ihvanlarına; “*Gardaşım! Haline kanaat et, bir yere dükkân aç, pazar pazar dolaşma*” demek suretiyle kanaat ehli olmalarını istemektedir.¹⁰¹⁵

Hulûsî Efendi kanaatsiz olmayı, doyuma ulaşamama hastalığı olarak tanımlamaktadır. Gönlün kanaate sahip olmasını ise şu tespitleriyle en büyük zenginlik olarak görmektedir: “*Sözümüzü dinler isen aç dur, açık kal, devlet-i kanâat-hümâsının sâyesinde otur. Bu ferağatli kanâat hırs u tamâ ile*

1013. Ateş, *Divân*, s. 83.

1014. İhramcızâde, *Katre Şiiri*, s. 27.

1015. Altıntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlâk Anlayışı”, *Bir Gönül Eri*, s. 159.

zelilü'n-nefs ve fakîrül-kalb ganî ve pâdişahıtan hayırlıdır. Gönül bir hazînedir ki kanâat servetine mâliktir. Kanâatsız, pâdişah ise de nefsi denî ve hâliktir. Kim ki Hakk'ın ihsânına râzı olur, o râh-i rızâyâ sâliktir. Sana bu işte devlet odur ki, çevkân-ı mâsivâyı koyasın. Meydân-ı kanâatında muhabbet topunu kapıp cânını bakâsı yok âlemin âlâm u hümmünden kurtarasın. Sa'y ettiğimizce dünyâmızı onararak bir ağniyâ-i şâkirinden olurduk. Bu müyesser olmadı. Fakat ferâğatli gönlümüzün zevkına bakılırsa fukârâ-i sâbirinden olacağımıza şüphe yoktur. Buna şâhit ise fakrimiz arttıkça Mevlâ ihsan idüpde sabrımızı da artırır. Bu ise yürüdüğümüz târik üzerinde âlâmât-ı saâdettendir. Koyup gidilecek sevdânın peşinde yelen ahmak değil de âkil mı sayılır. Sermâyesi bâki bir nefes, bu âlem-i fânînin değmez hayâtına verilmez. Şeyh Hamîd-i Veli hazretleri Cami-i Şerîfine gidip, safâ-yı hâtırla mabûd-ı kâdimîne durup hâlisâne kıldığın iki rek'at namaz, yetmiş sene ömürden daha hayırlı değil midir? Eğer gönlünü ve ihtiyârını ana tafviz etmiş olsa idin, Rezzâk-ı âlem olan Allah seni burada da merzuk etmeye kâdirdir. Bu kadarla iktifâ eyler, muhabbetimin bir zerresi umum muhabbetinizi şâmil olmak üzere gözlerinizden öper, hayır duâlar temenni eylerim kardaşım.”¹⁰¹⁶

Kanaat hazinesinin büyüklüğünden hassasiyetle bahseden Osman Hulûsi Efendi bir rubaisinde de;

Mihnet köşesinde perîşân olma,
Safâ-yı hâtırla ömrünü geçir
Gel kanâ'at tahtının sultânı ol
Pençe-i nefse düşüp olma esîr.¹⁰¹⁷

Kanaat ehlinin fakirlik gibi sıkıntılı bir duruma bile sabredeceğinden bahseden Osman Hulûsi Efendi, kanaat ehlinin asla pişmanlık duymayacağına işarette bulunmaktadır. Ona göre kanaat ehli gani gönüllüdür. Başkalarının elindekilere göz dikmez, elindeki ile yetinmesini bilir. Çalı-

1016. Ateş, *Mektûbât*, s. 202.

1017. “Dünyanın bütün yükü senin omuzunda imiş gibi, kendini dünyalık için yorup perişan olma. Tevekkül sahibi biri olarak Allah'a güvenerek, sevinç içinde ömrünü geçir. O zaman kanaat tahtına kurulursun; nefsinin sultanı olur, yücelirsin. Eğer kanaat ehli olmaz, dünyalığa aşırı meyledersen nefsinin elinde esir olursun. Sakın nefsinin esiri olma.” Bkz. Musa Tektaş, “Kanaat Tahtının Sultanı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 21, Sayı: 168, Ekim 2014, s. 26, 29.

şır, didinir, kazanır ama asla israf etmez, lüks ve savurganlık kanaat ehlinin dünyasında yer almaz. İhtiyacı kadarını kullanır, kazandıklarından tasaddukta bulunarak huzur iklimini yakalamaya çalışır. Kanaat sahibi olarak fakirliğe sabretmenin gereğine şu şekilde dikkat çekilmektedir:

*Gel kanâat kenzini hâmil olup
“Fakru fahrî” remzini âmil olup
“Küntü kenz”in sırrına nâil olup
Âşık isen özge kârın olmasın
Yâr olup her varı varın olmasın*

*Aç isen de ağzın açma tok olup
Varlığın meydâna atma yok olup
Gördüğün her bir cihetden Hak olup
Âşık isen özge kârın olmasın
Yâr olup her varı varın olmasın*

*Zehr ise de ni'metine şâkir ol
Gece gündüz Hâlık'ına zâkir ol
Varlığı yokluğu bir tut hâzır vol
Âşık isen özge kârın olmasın
Yâr olup her varı varın olmasın*

*Sözlerin hep ma'nî-i âyât ola
Gözlerin manzûr-ı vechi zât ola
Yüzlerin hak-bîn hak mir'ât ola
Âşık isen özge kârın olmasın
Yâr olup her varı varın olmasın*

*Hâtırın hoş tut Hulûsî sînene
Sokma ağyârın gamın âyînene
Kanda baksan dost görünüp dîdene
Âşık isen özge kârın olmasın
Yâr olup her varı varın olmasın.¹⁰¹⁸*

1018. Ateş, *Dîvân*, s. 232.

12. Fakr

Hak dostları önden gidenlerdir. Âdeta elleriyle ve bin bir zahmet içerisinde kuyu kazmış, çıkardıkları rahmet suyuyla insanlığa âb-ı hayat sunmuşlardır. Halkın arasından halktan biri gibi yaşayıp halkın mutluluğu için çalışan değerlerden biri de Osman Hulûsi Efendi'dir. O ilâhî menzile yönelmiş ve kendini ilâhî varlıkta fani kılmıştır.

Ey-Yûsuf-ı Ken'ânımız

Ey cânımız cânânımız

İkrârımız îmânımız

İzhârımız izmârımız

Dilde dem-i feryâdımız

Her lahza cânâda yâdımız

Sensin gamımız şâdımız

Evrâdımız ezkârımız

Zulmet şebinde nûrumuz

Ey hâzır-ı huzûrumuz

Her bir gam u sürûrumuz

Efkârımız esrârımız

Ey rif'at-ı devletimiz

Ey yâr-ı bî-minnetimiz

Ey dü cihân izzetimiz

Ey yâr-ı dil-figârımız

Gerçi Hulûsî'ndir gedâ

Yok nesnesi lâyıık sana

Bu cân u başı bî-bahâ

Fedâ yoluna varımız.¹⁰¹⁹

1019. Ateş, Dîvân, s. 102-103.

Kulun elindekilerle değil Rabb'îyle zenginleşmesi gerekmektedir. Fakr makamı bireyin hürriyet mertebesidir. Kendinde bir varlık ve iddia görmemesidir. Kendinden geçip Rabb'ine sığınmasıdır. Hakk'ın kapısı varlık ve izzet yoludur.

Ben demem bu varlık benimdir Yaradan

Benliğim çıksa sen olsan aradan

Varlığım kanda ki varlık arayam

Ey bana varlığı yokluk aradan

Okusam yazsam unutsam gayrı

Seni bilsem bilmesem ağ u karadan¹⁰²⁰

Peygamber Efendimiz'in iftihar eylediği fakirlik işte böylesine Hak'tan gayrısına minnet etmeme durumudur. Hak kapısından başka çıkış yolu görmemek fakra bürünmektir. Fakirlik her türlü alakalardan ve kayıtlardan yoksunluk, her türlü varlık iddialarından yoksulluktur. Peygamber Efendimiz'in iftihar ettiği fakirlik insanı onur ve şahsiyetinden yoksun bırakan, izzet ve şerefinden düşüren ve kişiyi zillete düşüren maddi fakirlik değil insanı başını dik, alnını açık ve yüzünü ak eyleyen manevî fakirliktir. Kendini fakir olarak addeden Osman Hulûsi Efendi fakr saltanatın kıymetine bürünenlerdir.

Fahr eyleyip Hulûsî fakr ü fenâ yolun tut

Kullukda ol talebsiz ihsâna ihtiyâcın.¹⁰²¹

Ey dil ferâgat eyle terk eyleyip fenâyı

Fakr ile fahr edenler sultân olur olur yâ¹⁰²²

Osman Hulûsi Efendi fakrı gönül sultanlığının mihverî, manevî huzur ve mutluluğun adresi olarak görmektedir. Fazilet ve şeref kişinin

1020. Ateş, *Divân*, s. 333.

1021. Ateş, *Divân*, s. 154.

1022. Ateş, *Divân*, s. 4.

Hakk'ın zenginliği karşısında kendisinin ne denli aciz ve fakir olduğunu idrak etmesidir.

*O fakr u fenâ devletini ehl-i ferâgat
Bin mülk-i Süleymân'a değişmez değişir mi*¹⁰²³

Peygamber Efendimiz'in iftihar kaynağım dediği fakirlik kişinin kulluk, tevekkül, teslimiyet, tevazu ve kanaat sahibi olmasını sağlayan Allah'a susamışlık hissidir. Fakr kisvesi öylesi elbisedir ki cihanın varlığına değiştirilemeyecek kadar yüksek payede bir ridadır.

*“Fakru fahrî” kisvesidir kisvemiz ammâ bugün
Ma'rifet gencînine vermez zarâr ihsân duyar*¹⁰²⁴

*Giyenler “fakr-u fahrî”den ridâyı
Cihânın izzetini câlib olmaz*¹⁰²⁵

Osman Hulûsî Efendi fakr sahibi merdane kimselerin kalmadığını, “el-fakru fahrî” abasına bürünmüş temiz gönül ehlinin artık bulunmadığını, fakr ehli olup kanaat eden er kişilerin azaldığını üzüntüyle müşahede etmekte ve özlemini dile getirmektedir.

*Erişip fakr-ı tâmma “fakr u fahrî”den abâ giymiş
Kanı bir pâk-dil bir merd-i meydân-ı kanâat yok*¹⁰²⁶

“el-Fakru fahrî” elbisesinden abâ giyinenler zamanın bütün elemlelerinden soyunur, zehirli tuzaklardan kurtulur, kanaat hazinesini taşır. O zaman fakr makamının remizlerini anlamak, gereğini yerine getirmek ve fakr makamına yaraşır bir şekilde amel etmek gerekmektedir.

*Soyun âlâm-ı dehrîden halâs ol dâm-ı zehrîden
Libâs-ı “fakru fahrî”den abâ giyip ridâlan gel*¹⁰²⁷

1023. Ateş, Dîvân, s. 284.

1024. Ateş, Dîvân, s. 42.

1025. Ateş, Dîvân, s. 101.

1026. Ateş, Dîvân, s. 129.

1027. Ateş, Dîvân, s. 177.

Gel kanâat kenzini hâmil olup
 “Fakru fahrî” remzini âmil olup
 “Küntü kenz”in sırrına nâil olup
 Âşık isen özge kârın olmasın
 Yâr olup her varı varın olmasın¹⁰²⁸

Aç isen de ağzın açma tok olup
 Varlığın meydâna atma yok olup
 Gördüğün her bir cihetden Hak olup
 Âşık isen özge kârın olmasın
 Yâr olup her varı varın olmasın¹⁰²⁹

Zehr ise de ni'metine şâkir ol
 Gece gündüz Hâlık'ına zâkir ol
 Varlığı yokluğu bir tut hâzır vol
 Âşık isen özge kârın olmasın
 Yâr olup her varı varın olmasın¹⁰³⁰

1028. Ey kardeş! Kanâat hazinesini sırtına yüklen. Rasûlullâh'ın, “Fakırlık benim övündüğüm şeydir.” düsturuyla amel eyle. Bunun yanında Cenâb-ı Hak'ın, “Ben gizli bir hazîneydim. Bilinmek istedim. Onun için varlıkları yarattım.” sırrını iyice anla. Gerçek âşık isen bunlardan başka dostun olmasın. Her varlık senin dostun olsun. Her varlığa Allah yarattı diye dost gözüyle bak. Bkz. Mehmet Akkuş, “Allah Ganî ve Bâkî, Biz Fakîr ve Fâniyiz”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 83, Eylül 2007, s. 52.

1029. Ey kardeş! Aç kalsan bile ağzını açıp şikâyet etme; tok gibi ol. Kendini ortaya atıp böbürlenme, mütevazı ol. Gördüğün, karşılaştığın her şeyi de Hak'tan bil. Gerçek âşık isen bunlardan başka dostun olmasın. Her varlık senin dostun olsun. Her varlığa Allah yarattı diye dost gözüyle bak. Bkz. Akkuş, “Allah Ganî ve Bâkî, Biz Fakîr ve Fâniyiz”, s. 52.

1030. Ey kardeş! Yediğin içtiğin şeyleri meşakkatle elde edip zehir gibi acı da olsa nimetlere şükredici ol. Gece gündüz seni yaratan yüce Yaratıcıyı zikredici ol. Varlık içinde olsan da, yoklukta sıkıntı çeksen de ölüme hazırlıklı ol. Gerçek âşık isen bunlardan başka dostun olmasın. Her varlık senin dostun olsun. Her varlığa Allah yarattı diye dost gözüyle bak. Bkz. Akkuş, “Allah Ganî ve Bâkî, Biz Fakîr ve Fâniyiz”, s. 52.

Sözlerin hep ma'nî-i âyât ola
 Gözlerin manzûr-ı vechi zât ola
 Yüzlerin hak-bîn hak mir'ât ola
 Âşık isen özge kârın olmasın
 Yâr olup her varı varın olmasın¹⁰³¹

Hâtırın hoş tut **Hulûsî** sînene
 Sokma ağyârın gamın âyînene
 Kanda baksan dost görünüp dîdene
 Âşık isen özge kârın olmasın
 Yâr olup her varı varın olmasın.¹⁰³²

Fakru fahrî hırkasını giyenlerin dünya güzelleriyle arası bozulur, hakiki yar ve dost olan Allah'a yönelmenin şevkine koyulurlar.

Ey **Hulûsî** gielim hırkâ-i "fakru fahrî"
 Aramız yok yine ne etmeli dil-berler ile¹⁰³³

Bütün varlıklara olan ilgi ve sevgiyi bir tarafa bırakıp sadece Allah'a itimat etme çabası olan fakr makamı, malın ve mülkün esaretinden kurtulma çabasıdır. Fakr ehli imkânlarının azlığından veya yokluğundan asla şikâyet etmezler, ellerindeki ile kanaat ederler. Elleri ne varsa hepsini yoksullara infak etmenin çabasında olurlar. Fakr makamına ermek kişide mahviyet bilincini geliştirir. Kişinin canına can katması canını Hak uğrunda feda kılmasına bağlıdır. Mecnun'un Leyla için, Mem'in Zin için, Hüsrev'in Şirin için yaptığı özveri ötesinde sâlik

1031. Ey kardeş! Sözlerin hep âyetlerin manasına uygun olsun. Gördüğün her şeyde Allahu Teâlâ'nın tecellisini gözle. Yüzünde de Hakk'ın nûru tecelli etsin. Gerçek âşık isen bunlardan başka dostun olmasın. Her varlık senin dostun olsun. Her varlığa Allah yarattı diye dost gözüyle bak. Bkz. Akkuş, "Allah Ganî ve Bâkî, Biz Fakîr ve Fâniyiz", s. 52.

1032. Ey Hulûsî! Sen de gönlünü hep hoş tut. Allah'tan başka dostun olmasın. O'nun sevgisinden başka sevgi gönlünde yer etmesin. Her neye bakarsan onlarda Cenâb-ı Hakk'ın kudretini, esmâsının tecellisini görmeye çalış. Gerçek âşık isen bunlardan başka dostun olmasın. Her varlık senin dostun olsun. Her varlığa Allah yarattı diye dost gözüyle bak. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 232; Bkz. Akkuş, "Allah Ganî ve Bâkî, Biz Fakîr ve Fâniyiz", s. 52.

1033. Ateş, *Dîvân*, s. 279.

de Rabb'i için canından geçer, Rabb'i uğrunda çektiği her türlü mihneti cana sefa sayar. Allah'a duyduğu aşkıta fani olan âşık, artık fani varlığından geçmiş, ebedi bir varoluş katına taşınmıştır. Osman Hulûsi Efendi yokluk evini, esenlik köşesi olarak görmekte, muhabbetin varına ancak yok olarak ulaşılacağını söylemektedir. Yokluk Evi, insanın benliğinin bağlarından kurtulmasını simgeler. Bu bağlamda hattatlarımızın en çok yazdığı yazıların başında "Hiç" hattı gelmektedir. Kimi dergâhlarda, "Hiç olursan hep olursun" ifadesi yazılmaktadır. İnsan, nefsinin zincirlerini kırdıkça ruhun sonsuz iklimine geçer. Dolayısıyla varlık yokluktan geçmektedir. Tasavvuf yoluna giren kişinin riyadan kaçınması, melâmetlik hırkasını giymesi, canı da dahil her şeyden vazgeçmesi, aşk libasını giyip bütün varlık kisvelerinden soyunması gerekmektedir.

Aradan ey gönül çıkıp fenâ-ender-fenâ olsan

İkilik perdesin çâk eyleyip birle bekâ bulsan

Unutsa gözlerin kendini görmekten görüp yâr

Tahayyür içre kalsan gayrı bendlerden rehâ olsan

Yönelsen lâ-mekâna âhiri sen lâ-mekân olsan

Mekânsız yâr ile halvetde her derde devâ olsan

Selâmet kûşesine uzlet etsen kendine gelsen

Civâr-ı kurba düşüp lâyıık-ı yâ merhabâ olsan

Ayaklar altına düşüp ezilip hâk-veş yerde

Gubâr-ı âsumâna ser çeken bir hâk-i pâ olsan

Behişt ü hûr u gilmân ravza-i Rıdvân'ın ârzûsun

Koyup her matlabı bir tâlib-i vasl-ı likâ olsan

Kemân ebrûlarına secde eyle ol kerîm yârın

Saâdet devletiyle vech-i yâra âşinâ olsan

*Erişse yokluk ile menzilin ma'nâ-yı tevhîde
Yok olup varlığından yâr olan "illâ"ya "lâ" olsun*

*Ümîdin her taraftan kat' olup âhir düşüp zâra
Hulûsî baş koyup pâynına yârına fedâ olsun¹⁰³⁴*

Kendi sûrî varlığımızdan geçip Hakk'ın ezeli varlığında fena bulmak dervişlik kalitesidir. Aşkın rengine boyanan dervişler yârin rengine boyananlardır. Dervişlik zorluklardan pes etmeyen ve sıkıntıların üstesinden gelen dervişler baş koydukları dava uğruna hakikat arayışını sürdürürler. Bu bağlamda Osman Hulûsi Efendi insanı kendi acizliğini bilmeye davet etmektedir.

*Kemâl-i acz iledir acz-i kemâl-i insân
Mütekebbirleri Allah sevip a'lâ etmez¹⁰³⁵*

Kendi acizliğinin farkında olanlar elindekilerle avunmaz, eline geçmeyenlerden dolayı da kederlenmezler. Onlar varlık davasını bir tarafa bırakıp huzur ikliminde yaşarlar.

*Kadem-i dosta yüzün sür ağlayuban zâr zâr
Dost iline uçmağa zikr ile per ü bâl ol¹⁰³⁶*

Osman Hulûsi Efendi her türlü etkinliğini Hak için yapmanın çabasına düşmüştür. Hak ile beraber olmak onun idealidir. Her fırsatta Hakça bir nizam kurmanın azmine koyulmuştur.

*Kulluk vazifemizdir yokluk şiârımız hem
Kayırmayız özümüz olsak da yahşi yâ kem
Bir güzelin urgunu âşüftesiyiz her dem*

*Nâm u nişânımız yok dervîşe şân gerekmez
Yokluk yolcularına başka nişân gerekmez.¹⁰³⁷*

1034. Ateş, *Dîvân*, s. 146-147.

1035. Ateş, *Dîvân*, s. 418.

1036. Ateş, *Dîvân*, s. 181.

1037. Ateş, *Dîvân*, s. 112.

Her baktığımızda sadece Allah'ı görebilmek imanın tadına erebilmektir. O'nun tecellilerini hissedebilmek kulluk şevkini kazanabilmektir. Hiçlik duygusu, mahviyet bilinci, her şeyi elimizin tersiyle bir kenara itebilmek fenâ fillah bilincine kavuşmaktır. Dervişlik iklimine yokluk kapısından girilir.

*Bir pîre kul olmaya gülüm yokluğunu bilmeye
Yüz yıl dahi yaşasa gülüm dervîş olası değil.*¹⁰³⁸

13. Basiret

İhramcızâde'nin yanında kemale eren Osman Hulûsi Efendi akıl dünyasını geliştirmiş, ince düşünmenin, estetik yaklaşımın, derin tefekkürün seyrine koyulmuştur. Onun bu ince düşüncesi onda edebî zenginliğin vücuda gelmesine yol açmıştır. Onun aldığı bu düşünce terbiyesi onun firaset ehli ve basiret sahibi olmasını sağlamıştır. Osman Hulûsi Efendi, Darende Belediye Başkanı Selahattin Çomoğlu ve üçüncü bir kişi ile birlikte Adana tarafından Darende'ye otomobille yolculuk yaparlar. Elbistan ile Darende arasında Belediye Başkanı; *"Efendim hava çok sıcak bunaldık, bir çeşme başında mola versek de biraz su içip serinlesek nasıl olur?"* diye sorar. Hulûsi Efendi de; *"Merak etme Selahattin Bey, ileride A. Ulupınar'da dururuz. İhvanımızdan Sürmeli bir eline karpuz, bir eline de kavun almış evine doğru gidiyor. Onları keser ikram eder."* buyurur. Bu sözü duyan üçüncü kişi; *"Efendim 20 km öteyi mi görüyorsunuz?"* diye latife yapar. A. Ulupınar'a gelirler, yolun kenarında evine yaklaşan ve elinde kavun ve karpuz götüren Sürmeli Duran Bak'ın yanında dururlar. Belediye Başkanı hayretler içerisinde kalır. Sürmeli'yi de arabaya alırlar. Sürmeli evine davet eder, karpuz ve kavunu kesip ikram eder. Hulûsi Efendi'nin kelamı da böylece yerini bulur.¹⁰³⁹

Aşk ehli baş koydukları davanın etkisiyle divane olurlar. Sevgili'nin büyüklüğü ve özlemlerinin gücü âşıkların aklını başından alır. Âşıklar

1038. Ateş, *Divân*, s. 397.

1039. Musa Tektaş, "Güzellikler Tablosu", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 147, Ocak 2013, s. 24.

aklın sınırlarını zorlar ve aklın ötesinde ballar balını bulmanın şevkine bürünürler. Hulûsî Efendi de aşkın gücünü ve aklın ötesine geçişini şu şekilde beyan etmektedir:

*Sana tâlib olan aklın yitirdi vashna daldı
Anınçün başı açık sînesi uryândır aşkından.*¹⁰⁴⁰

Aklı kullanmaya, zihinsel yetilerin geliştirilmesine, zekânın gücüne, ileri görüşlü ve keskin zekâyâ sahip olmanın önemine sık sık vurgu yapan Hulûsî Efendi aynı zamanda aklın sınırlılığına da dikkat çekmektedir. Kişinin aklına güvenmesi bazen aklın perdelenmesine yol açar. Kişinin kendi fikrine saplantı düzeyinde bağlı kalması, eleştiriye tahammül edemeyişi, olaylara farklı pencereden bakamayışı aklının tek düze kalmasına yol açar. Hulûsî Efendi aklın ne denli perde haline dönüşebileceğinden şu şekilde bahsetmektedir:

*Âkılın her gördüğü bir perdedir mahbûbuna
Âşkın aynı müdâm dostun likâsıyla gezer.*¹⁰⁴¹

Bakmak ve görmek bir değildir. Bakmak insanların ve gözü olan canlıların ortak özelliğidir. Görmek ise sadece insanlara özgü bir erdemdir. Bakmak için baş gözü gerekmektedir ama görmek için akıl gözü ve gönül gözünün olması gerekmektedir. Baktığı hâlde göremeyenler nasipsizlerdir. Göremeyenler hakikatin sırrına eremezler. Hakikat arayışında olanlar baş gözüyle yetinmez basiret ve firaset sahibi olmaya çalışırlar. Tıpkı Hulûsî Efendi'nin hatırlattığı gibi:

*Başka yerden bir göz aç ki göresin sevdiğini
Bakıp ol sâf cemâle mest ü hayrân olagör.*¹⁰⁴²

Sevgili'nin yüzünü görebilmek için gönül gözünün görüyor olması gerekmektedir. Gönül gözüne sahip olanlar akletmenin, tefekkür etmenin ve ince düşünmenin çabasına bürünürler. Gönül gözüne sahip

1040. Ateş, *Dîvân*, s. 218.

1041. Ateş, *Dîvân*, s. 53.

1042. Ateş, *Dîvân*, s. 88.

olanlar gündelik yaşamdan evrensel bir kimliğe kavuşmanın gayretine koyulurlar. Gönül gözünün kişide görüş ufkunu ne denli genişlettiğini Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

*Bu Hulûsî'nin dinle sözünü
Cehd eyleyip gör dîdâr yüzünü*

*Görmeğe anı aç cân gözünü
Vâkıf ol cümle esrâra gönlüm.¹⁰⁴³*

Ruyetullahın gerçekleşmesi, cemalullahın seyredilmesi, Hakk'ın temaşa edilmesi, ilâhî tecellilerin seyrine dalınması ancak gönül gözünün işlevselliği ile mümkündür. Firaset, basiret ve tefekkür gücü yüksek olanlar gönlünden beslenerek aklını yerli yerince kullananlardır. Gönül gözünün ehemmiyetini Osman Hulûsi Efendi şu şekilde dile getirmektedir:

*Bu göz ile görülmez rü'yet-i dil-dâre ey gönlüm
Edegör bir bakışda dostu görmeğe basar peydâ.¹⁰⁴⁴*

Hulûsi Efendi'ye göre insan gözü açık olmalı. Âlemin vech-i Hak olduğunu bilmeli. Âlemdeki ilâhî tecellileri görmeli. Âlemin suretine değil hakikatine nazar etmeli. İnsan gözden ibarettir. Görebildiği kadar hakikatten nasibini alacaktır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'ye "Bişnev/işit" hitabıyla başladığı gibi Hulûsi Efendi de hakikatlere kulak vermemizi talep etmektedir. Çünkü ilâhî güzellikleri görmek ilâhî hitabı işitecek kıvama gelmeyi gerekli kılacaktır. Eşyaya basiret gözü ile bakıp can kuşağı ile işitenler, ikilikten kurtulup vahdete ererler. Âlemde her şeyin yeknesak olduğunu görürler. Evrende kaosa yer olmadığını, her şeyin yerli yerince yaratıldığını idrak ederler. Gayemiz ilâhî ilmi okumaksa eğer, "men aref" sırrına giriftar olmamız gerekmektedir. İrfan mektebinde ders alanlar tüm mâsivâdan soyutlanıp Hakk'a talip olurlar ve Hak'tan gayrıyı terk ederler. Hulûsi Efendi dost yüzünü okunması gereken Kitabullah olarak görür. İnsan kitabını sayfa sayfa okumayı,

1043. Ateş, *Dîvân*, s. 191.

1044. Ateş, *Dîvân*, s. 2.

insanda tecelli eden hakikatleri idrak etmeyi, insanın esma tecellisine ne denli teşne olduğunu idrak etmemizi ister.¹⁰⁴⁵ Buna göre ârifler eşyaya Hak nazarıyla bakarken, insanı Hakk'ın aynası olarak görürler. İnsan idrak düzeyini kaybetmemeli, safiyetini korumalı, mana seyrine dalmalı ve hakikat arayışına koyulmalı.¹⁰⁴⁶

14. İhlas

İhramcızâde'den aldığı emaneti hakkıyla gerçekleştirmeye çalışan Osman Hulûsi Efendi, kalbde ihlası hâkim kılmanın derdine bürünmüştür. Hulûsi Efendi gönlümüzde fitne ve fesadın, kin ve nefretin, haset ve gıybetin, dünyevî ihtirasların olmamasını, dostlarımız, akrabalarımız ve komşularımızla ilişkilerimizde içten pazarlığa yer verilmemesini hatırlatmaktadır. Allah'ın nuruyla aydınlanması gereken kalplerde kötü hasletlere yer verilmemesini ve muhabbet adresi konumuna gelmesini arzulamaktadır. Kalbin temizliği bünyenin sağlamlığına, gönlün safiyeti ömrün kıymetine yol açacaktır.

Kiminin zâhirde dışı kara ammâ içi ak

*Kimi ak yüzlü meğer içinde bin isyânı var.*¹⁰⁴⁷

dizelerinde Hulûsi Efendi kimsenin dış görünüşüyle tanınamayacağını belirtmekte, insanları kalıplarıyla değil kişilikleriyle tanımamız gerektiğini belirtmektedir.

Osman Hulûsi Efendi ihlasın sözlerimizde, duygularımızda, düşüncelerimizde, davranışlarımızda ve tüm ilişkilerimizde gerçekleşmesini önemsemektedir. Kişinin ihlaslı olması onun sadakatinden kaynaklanmaktadır. Davasına, inancına ve sevdiklerine olan sadakati kişinin samimiyetini doğuracaktır. Bu iki güzel hasletin fazileti insanı payidar kıla-

1045. Ateş, *Dîvân*, s. 169.

1046. Kadir Özköse, "Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Dîvânı'nda Dervişlik Ahlâkı", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 21, Sayı: 164, Haziran 2014, s. 67.

1047. Mehmet Akkuş, "Gönlümüzde İstikâmet Verelim", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 135, Ocak 2012, s. 10-11.

caktır. Osman Hulûsi Efendi şu beyitlerinde bu gerçeği açıklamaktadır:

Sana matlûb sensin ey dil gayrı bir söz arama

Sendedir ol görecek yüz taşradan yüz arama

Kendi mir'âtına nazar eylesen yârı görürsün

Cân gözünden gayrı ana açacak göz arama

Sıdk u ihlâs ile koy gel kapısında baş u cân

Tâ sana râm ola dil-ber gece gündüz arama

Bu yolun merdinden olup nefsinı basdın ise

Merd-i meydân-ı cihânsın gel yokuş düz arama

Sînene yazdınsa eğer nakş-ı hayâl-i dil-beri

*Gayrıya bakma **Hulûsî** var şeb ü rûz arama.*¹⁰⁴⁸

Hulûsi Efendi'ye göre her şeyin başı ihlâstır. İhlasla kazanılan ilâhî rahmet ve lütuftur. Cennete kavuşmanın, cemalullahı ermenin ve ilâhî rahmete nail olmanın yegâne ölçüsü ihlas ve samimiyettir. İhlasın bu denli kıymetini Hulûsi Efendi şu şekilde beyan etmektedir: “İhlâs çok önemlidir. Taşı altın yapan ihlâsla zikrullahtır. Hâlisane yapılan her şey, yerini bulur.”¹⁰⁴⁹ Seyr u sülûk eğitiminde sâlikin gönül tarlasına ihlas tohumu ekilir, ihlas tohumunun filizlenmesi, dallarının uzaması ve meyveye durması hedeflenmektedir.¹⁰⁵⁰

Osman Hulûsi Efendi ibadetlerinin kabulünü iman, ihlâs, niyet ve İslâm'ın esaslarına uygunluğuna bağlı görmektedir. İbadetlerimizi ihlâs ile devam ettirmemiz gerektiğini Osman Hulûsi Efendi şu şekilde beyan etmektedir: “Pekiye bilirsiniz ki Allah'ın kullarına bir emri de ibâdet-tir. Her peygamber ümmetine Allahu Teâlâyâ ibâdeti emretmiştir. Dinimizde

1048. Ateş, *Dîvân*, s. 9.

1049. Musa Tektaş, “Hulûsi Efendi (k.s.)'nin İzinde İhlâs ile Yola Koyulmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 188, Haziran 2017, s. 25-26.

1050. Tektaş, “Hulûsi Efendi (k.s.)'nin İzinde İhlâs ile Yola Koyulmak”, s. 25-26.

namazla, oruçla, zekâtla vesair şekillerle yapmakta olduğumuz bu ibâdetlerde aranılacak çok mühim bir cihet vardır ki; o da ihlâs ve ihsandır. Kur'ân-ı Kerimin birçok âyetlerinde ve birçok hadis-i şeriflerde bize ihlâs ve ihsan ile ibâdet etmemiz öğretiliyor. İbâdetlerimizde gafletten, riyadan sakınmaktığımız tâlim buyruluyor. Meselâ: Namaz kılariken Tanrı'nın bu ulu dîvânına durduğumuzda Mevlâ'mızı gözümüzle görür gibi dindarâne bir huşu ile baştanbaşa bir safvet ve samimiyetle edâ-yı ubudiyet etmemiz öğretiliyor.”¹⁰⁵¹

Osman Hulûsi Efendi'nin şu beytiyle ihlâsa bürünme davetini özetlemek istiyorum:

*İhlâs ile amel kıl hâlini mükemmel kıl
Keremde ve atâda örnek insan ol örnek*¹⁰⁵²

Her insan ayrı bir âlemdir. Her insanın iç dünyası uçsuz bucaksız bir deryadır. Kimin gönlünde ne tür duygular beslediği ya da ne denli büyük nefretler duyduğu bilinmez. İnsanları kılık kıyafetine, etiketine, unvanına, şanına ve şöhretine göre değerlendiremeyiz. Kişilerin süslü konuşmaları, varlıklı ya da yoksul hâlleri aldatmamalı bizleri. Kimin ne olduğunu, herkesin nasıl bir hâlet-i rûhiyeye sahip bulunduğunu, kimlerin ne tür duygu, düşünce ve zihniyete girdiğini ancak Allah bilir. Mü'minlere düşen içleri ile dışlarını bir kılmaları, özleri ile sözlerini uyumlu hâle getirmeleri, niyetleriyle davranışlarını birlikte sağlamalarıdır. İçimizden geçenleri bilen, gizli saklı duygularımıza giriftar olan, sinisi planlarımıza hâkim olan, içimizde ne duyguların depreştiğini eksiksiz bilen sadece Allah'tır. O zaman mü'mine düşen görev, Rabb'ini görüyor muşçasına davranmak, O'nun rızasına aykırı davranmamak, tutum ve davranışlarına dikkat etmek, niyetlerini de amellerini de düzeltmektir.

Amellerin niyetlere göre olduğunu beyan eden Osman Hulûsi Efendi yaşadığı bir olayın seyrini dostlarına şu şekilde aktarmaktadır: “Bir gün Gürünlü Hüssük geldi. Elinde bir kartvizit; ‘Efendim Hüsnü Dayı bu kartı yazdı, filana, filana gidersin onlar sana yardımcı olurlar’ dedi. ‘Ben de falan

1051. Ateş, *Hutbeler*, s. 124.

1052. Ateş, *Dîvân*, s. 163.

ağaya gittim, o da bana artık bir davar verdi. Davar hastaymış yola dayanamadı öldü. Ondan sonra da filan ağanın yanına vardım. Kartı okudu. Gardaş bizim de bize göre ihtiyaçlarımız var' dedi. Ben de size geldim dedi. Yeğenim İbrahim Efendi'yi çağırđım. 'Oğul ahırdan keçileri çıkar, pazarda sat parasını Hüssük Emmiye ver' dedim. Çocuklarımın nafakasını temin ettiğimiz iki keçiyi satıp yirmi lira vermiş. Hüssüğün yol parası iki buçuk lirayı da, İbrahim cebinden vermiş. Demek ki oğul biz nemiz varsa vermişiz, o zaman bir beyit doğdu."¹⁰⁵³

O beyit şöyledir:

Niyyetin Kâbe'dir amma gittiğın yol Galata

*Hakk için ettiğın ihsân yâreli bir alata*¹⁰⁵⁴

Osman Hulûsi Efendi Ankara'da sohbetinde hacdan bahsederken, biri Osman Hulûsi Efendi'ye; "Efendim bazıları hacca ticaret maksadıyla gidiyorlar, bunlar hacı olur mu?" diye sorar. Osman Hulûsi Efendi; "Asr-ı saadette cihad için bir sefer düzenlenmiş. Katılmak isteyenlerin yazılması istenmiş. Zatın biri heybe imalatı yaparmış. Ben de katılayım, yanına biraz da heybe alır; gittiğim yerlerde hem heybe satarım, hem de cihat ederim, demiş. Sefere gidip gelmişler. Bir gün rüyasında bakmış ki, sefere katılanları yazıyorlar. Kimini şehit, kimini gazi, sıra kendisine gelince, demişler bunu tüccar yazın. Hemen itiraz etmiş: 'Nasıl olur ben de sefere katıldım' deyince, demişler ki: 'Evet sen sefere katıldın fakat, heybe satmak niyetiyle katıldın. Onun için seni tüccar yazdık' demişler. Hacca, hac niyetiyle gitmek lazım. Fakat o mübarek yerlere gidin de, nasıl giderseniz gidin"¹⁰⁵⁵ diye buyururlar.

15. Takva ve Vera'

İhramcızâde'nin yanında ilim, irfan, ahlâk ve edep eğitimi alan Osman Hulûsi Efendi şeyhinin hedeflediği çizgide takva yolculuğuna koyulmuş ve takva gayretine bürünmüştür. Hulûsi Efendi'nin beyanına göre takvâ; kalbi günahlardan ve kirlilerden korumak, kişiyi Allah'tan uzaklaştı-

1053. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 408-409.

1054. Ateş, *Mektûbât*, s. 256.

1055. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 408-409.

ran her şeyden muhafaza etmek suretiyle ilâhî güzelliklerin yansıdığı bir ayna hâline getirmektir. Takvâ Allah'a yakın olma hâlidir.¹⁰⁵⁶ Yine Hulûsi Efendi'nin bir başka değerlendirmesine göre takvâ; kuvvetli bir himayeye girerek, elem ve zarar verecek şeylerden sakınıp kendimizi iyice korumaktır. En kuvvetli vikaye ve himaye ise Allah himayesi ve Allah vikayesidir. Allah himayesine girenlerin de geçmiş günahları bağışlar.¹⁰⁵⁷

Takva hassasiyetinde olan Osman Hulûsi Efendi hutbelerinde bize takvanın boyutlarından şu şekilde bahsetmektedir: *“Allahu Teâlâ hazretleri bizlere ittika ile emrediyor. İttika; bir mü'minin Hak'tan korkarak rıza-i ilâhiyeye muvafık surette hareket etmesidir. İttika; insanın yüzünde parlak bir surette tecelli eder. Asâr-ı hâricîyesiyle mâlum olur. Muttakî olanlar, o emir ve nevâhiye riâyet ederler. Muttakî olmayanlar ise ne evâmîr tanırırlar, ne nevâhî. İttika iki kısma ayrılır. Biri salihlerin ittika-sıdır ki bu, kıyamet gününü düşünmeden husule gelir. Salihler endişe ederler ki, yevm-i kıyamette kendi hâllerine düşmanları gülmesinler. Diğeri, ârifler takvasıdır ki bu da Cenab-ı Hak'tan fîl-hal hayâ etmeden neş'et eyler. Ârifler endişe ederler ki kendilerine kendilerinden daha yakın olan zat-ı Hak'tan mahçup olmasınlar. İttika diğeri bir itibar ile de iki kısma ayrılır: Biri evâmîr-i ilâhiyeye riâyet neticesi olan takvadır. Evâmîr-i ilâhiye bizim müsbet vazifemizdir. Diğeri nevâhîden içtinap semeresi olan takvadır. Nevâhî; bizim menfî vazifelerimiz demektir. İşte; “Ey iman edenler Allah'tan korkunuz” âyet-i celilesinde ittika ile iki defa emredilmesi takvanın bu iki kısmına işareti mutazammındır. Dinen mükellef olduğumuz farızalardan, vecibelerden her biri bizim birer müsbet vazifelerimizdendir. Meselâ güzel itikat bir müsbet vazifedir. Fukarâ ve züafâyâ yardım etmek, herkes hakkında hayırhah olmak, bhusus din kardeşlerimize karşı meveddet ve şefkat gibi âli hislerle mütehassıs bulunmak da birer müsbet vazifedir. Vaktiyle Müslümanlar arasında bu gibi kemâlât-ı ahlâkîye pek ziyade inkişafa mazhar olmuştur. Cenab-ı Hak cümlemizi herkes hakkında hayırhah ve Allah'ın emirlerini ta'zim ile ifa ve nehyiden, içtinabiden muttakî kullarından eyleye.”¹⁰⁵⁸*

Kulluk hassasiyeti, takva kalitesi ve irfan boyutuyla Osman Hulûsi Efendi imanının kemale ermesini, iman esaslarının bir bütün halin-

1056. Musa Tektaş, “Dikenli Yolda Yürümek”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 108, Ekim 2009, s. 19.

1057. Ateş, *Hutbeler*, s. 104-105.

1058. Ateş, *Hutbeler*, 246-247.

de gerçekleştirilmesini istemektedir. Müslüman olarak kalben inanıp lisanımızla söylediğimiz iman esaslarına tereddütsüz bağlanmayı ve iman kıvamına ermeyi bizlere şu şekilde öğütlemektedir:

Ben müslümanım el-Hamdüli-llâh

Ehl-i imânım el-Hamdüli-llâh

Allah birdir hakdır Nebîsi

Yokdur gümânım el-Hamdüli-llâh

Hakdır melekler hakdır kitâblar

Budur beyânım el-Hamdüli-llâh

Kazâ vü kader hem hayr ile şer

Hakdan hümânım el-Hamdüli-llâh

Var yevm-i âhir ba'se inanır

Kalb-i lisânım el-Hamdüli-llâh

Kalben lisânen sırren ayânen

Budur inânım el-Hamdüli-llâh

Hulûsî cânım mü'minim şânım

*Vird-i zebânım el-Hamdüli-llâh*¹⁰⁵⁹

Takva zırhıyla günahlardan ve haramlardan korunma çabasına bürünen Hulûsi Efendi, Allah'a imanın sarsılmaz kale gibi sapasağlam olmasını istemekte ve şöyle seslenmektedir:

Hudâ'ya bin şükür bir mü'miniz Allah'ımız vardır

Şehâdet eyleriz ancak Rasûlu'llâh'ımız vardır

Tahiyyât ü selâm olsun ana hem âl ü ashâbına

*Ki şer'-i pâkine münkâd dil-i âgâhımız vardır.*¹⁰⁶⁰

1059. Ateş, *Dîvân*, s. 281-282.

1060. Ateş, *Dîvân*, s. 86.

Kulluk derdiyle yanıp kavrulan Hulûsi Efendi olanca çabasına, takva çizgisindeki yaşantısına rağmen asla nefesine güvenmemiş, yaptıklarını yetersiz görmüş ve hayırhahlıkta geri kalma korkusunu her fırsatta dile getirmiştir. Hakk'a layık amel yapamamanın ıztırabını o şöyle terennüm etmektedir:

Bu fenâda cümle âlem şâd oluban güldüler

*Bu benim baht-ı hazînim şâd oluban gülmedi.*¹⁰⁶¹

Herbiri buldu safâ-yı lezzeti hâlince hep

*Vasl-ı dil-dâra erip gönlüm murâda ermedi.*¹⁰⁶²

Bahtiyâr olan erişdi nice nice devlete

*Bu benim gibi bir bahtı devrân görmedi.*¹⁰⁶³

Ağlamakdan hasret ile gözlerim oldu pınar

*Rahm edip hâlim bilip gözyaşlarımı silmedi.*¹⁰⁶⁴

Derde düşenler nihâyet bir devâyâ erdiler

*Bî-devâ olan bu derdim daha dermân bulmadı*¹⁰⁶⁵

Cümle sâiller kapısında çok oldu müstefîd

Ben gedâ bî-çâresine lutf u ihsân kılmadı

1061. Fânî, geçici olan bu dünyada hemen herkes sevinçli ve neşeli olarak güldüler. Ancak benim kötü talihim ise gülüp de hiç beni mutlu ve mesut etmedi.

1062. Herkes bir şekilde kendi hâline göre bu dünya hayatının lezzetini tadıp safâsını sürdürdü. Bana gelince, gönlümü ferahlatan o sevgiliye ulaşıp da gönlümün arzusu yerine gelmedi. Bkz. Mehmet Akkuş, "O'nun Rızası", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 123, Şubat 2011, s. 10-11.

1063. Mutlu mesut olanlar nice nice imkânlarla, mutluluklara kavuştular. Ama benim gibi bahtsız olanı hiç kimse hiçbir devirde görmedi. Bkz. Akkuş, "O'nun Rızası", s. 10-11.

1064. Sevgiliye kavuşamamaktan dolayı onun hasretiyle gözlerim sanki bir pınar oldu. Buna rağmen halimi bilip de merhamete gelerek de gözyaşlarımı silmedi. Bkz. Akkuş, "O'nun Rızası", s. 10-11.

1065. Dünyanın geçici hevâ ve hevesleriyle oyalanan insanlar, gaflet yüzünden burada yaptıklarının âhirette hesabını vermeyi bir an için unutanlar, çoğu zaman zevk ü safâ içinde hayatlarını sürdürürler. Böyleleri yaptıkları her işi bir oyun ve eğlence zanneder, yaşadıkları her ânı ise bilinçsizce yaşayıp vakit öldürürler. Bu şekilde hayat sürdürenler belki dünyanın nice imkânlarına kavuşurlar, hayatın tadını aynı şekilde doya doya yaşarlar. Bkz. Akkuş, "O'nun Rızası", s. 10-11.

Ey Hulûsî ol şâha sen varını eyle fedâ

*Varını yok etmeyenler hîç visâle ermedi.*¹⁰⁶⁶

Hulûsî Efendi şiirinde gösterdiği yüksek tevazu ile ne kadar dertli bir insan olduğunu, başkaları gibi rahat davranmadığını, Sevgili'ye verdiği gönül yüzünden O'na layık olmanın çabasına büründüğünü, fakat O'na da layık bir amelinin olmadığını belirtmektedir. Dünyada birtakım dertlere düşer olanların bir şekilde dertlerine derman bulduklarını, rahata kavuştuklarını ve sıkıntılarını bertaraf ettiklerini ama kendisinin Sevgili'ye layık amel işleyememekten dolayı gözyaşı dökmekten ağlamaktan gözlerinin pınar olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁶⁷

16. Sabır ve Şükür

Sabrın sembolü konumundaki İhramcızâde halifelerini gelecek her türlü fırtına ve kasırgalara karşı sağlam ve ayakta kalan bir iman kalesi haline gelecek şekilde yetiştirmiştir. Onlardan biri de Osman Hulûsî Efendi'dir. Hulûsî Efendi de her fırsatta ahlâkî gündeme getirmiş, hayatın her safhasında ve seyrinde iz bırakmasını hedeflemiş, gerek ferdî gerekse içtimaî alanda güzel ahlâkın yaygınlaşmasını istemiştir. *Dîvânı*'nda, *Mektûbâtı*'nda ve *Hutbeleri*'nde Hulûsî Efendi, sürekli ahlâkî meseleleri gündeme getirmiştir. Sabır, kanaat ve cömertlik konuları onun en çok üzerinde durduğu mevzular olmuştur. Sıkıntı ve dertlere maruz kalan dervişlerine yaşananları celal tecellilerinin bir yansıması olarak görmelerini, ilâhî tecellileri kulun rıza hali ile karşılama olarak öğütlemiştir.¹⁰⁶⁸ Her fırsatta sabrı tavsiye eden Hulûsî Efendi bir mektubunda konuyu şu şekilde izah etmektedir: “*Belânın senden hoşnutlukla sâhibü'l-belâyaya varması için zuhûra gelen belâdan râzî ve hoşnud olmaklığın elzemdir.*”¹⁰⁶⁹ Başımıza gelen bela ve iptilaları ilâhî ihsan olarak gören

1066. Ateş, *Dîvân*, s. 299.

1067. Bkz. Akkuş, “O'nun Rızası”, s. 10-11.

1068. Fatih Çınar, “Hulûsî Efendi (k.s.)'nin ‘Mektûbâtı’nda Ahlâkî İlkeler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 152, Haziran 2013, s. 64.

1069. Ateş, *Mektûbât*, s. 170.

Hulûsi Efendi, Hak'tan gelen her belanın kişiyi ehl-i irfan kıldığından bahisle şunları söylemektedir:

Sabr edip Hak'dan gelen cümle belâya râzı ol

Dostdan ihsândır deyüben ehl-i idrâk olagör. ¹⁰⁷⁰

Allah'a iman eden kişi her şeyi Hakk'ın takdirinde görür. Kader çiz-gine boyun eğer, kaderde yazılı olanın zaten bir şekilde başına geleceğinden emindir. Kadere inanan insanda keder olmaz. Korku, endişe, telaş ve hayıflanma onun iç dünyasını istila etmez. Yaşananları ve başa gelecek imtihanları geniş yüreklilikle karşılar, huzur içerisinde olur, başına gelecek her belâyı; “*Bunun da bir hikmeti vardır.*” diyerek sabreder. Kadere inanan mü'min tedbirlidir, üzerine düşen vazifeleri yerine getirir, işin sonucunu Allah'a bırakır, Hakk'ın yerli yerince cereyan eden hikmetine tam bir teslimiyetle güvenir. Başa gelen olayı Hak'tan bilen kişi sıkıntılara göğüs gerer ve imtihanları başarıyla geçmeye çalışır. Bu gerçeği işaretle Hulûsi Efendi bizlere şu hatırlatmalarda bulunur:

Seher vaktinde güller açılıp bülbül figân eyler

Bu hâli anlara bâd-ı sabâ-yı câvidân eyler

Gözün görmez velî yoksa o vech-i bî-nihânın kim

O mahbûbun cemâlin kangı şeydir ki nihân eyler

Gönül mihrâbıdır ebrûları yârın sücûd et kim

Bu secde âşıkânın yerlerin hep lâ-mekân eyler

Teveccüh eyleyip ihlâs ile yâra mukârin ol

Teveccühsüz olan dil kanda yâra iktirân eyler

Cefâ vü cevrine yârın tahammül eyleyip râm ol

Ola kim kahr u lutfun perdesiyle imtihan eyler

Fenâ ol ey gönül fânîliğin ahvâlin öğren kim

Fenâ olanların cânı bekâyı âşiyân eyler

1070. Ateş, Dîvân, s. 79.

Hulûsî dildeki esrârını elden nihân tut kim

Seni sevdâsı yârın sonra halka dâsitân eyler.¹⁰⁷¹

Osman Hulûsî Efendi bizlere başımıza gelen musibetlere sabretmemizin, maruz kaldığımız imtihanlara hazırlanmamızın, her sıkıntıyı büyük bir olgunlukla karşılamamızın, kaderin seyrini okuyup olayların perde arkasını görebilmemizin manasını bir mektubunda şu şekilde dile getirmektedir:

“Gizlice derdim var elemim gizli

Yazamaz derdimi kalemim gizli

Yârim için derd ü gamım gizli

Gizli feryâdımı dinleyen vardır

Hulûsî sabr idüp eyleme keder

İnsafsızın gönlü anlamaz haber

Bir gün o da olur elbet derbeder

Çünkü Hakk’dan böyle dileyen vardır

Hep ashâb-ı belâ, kibâr-ı evliyâdır. Eskiden buğday ekmeği yiyen yavruların şimdi yedikleri arpa nânı olduğu hâlde, ne sîmâ ve ne ahlâken bir tâdilât ve ta-gayyürât göstermediler. Bize de kanâat-ı kâmile hâsıl oldu ki vâdi-i belâyâ sâlik, vakt-ı imtihâna müsteid mâliklerdir. Çünkü vasl u hicrânı fark etmeyen bir âşık, kahr u ihsânı bir tutan bir tâlib-i sâdık gibilerdir. Devrin inkılâbı anların cûş-i sevdâlarına, şûriş-i müeddâlarına bir kılca tagayyürât târi kılmadı. Canânında arzusu bu yoldadır ki bezm ü visalî için can hazırlayan sâdık, kahr ile lutfun vasl ile hicrânın farkını bilmeyüp ancak maksad-ı aksâsıyla visalîni talebinde ola ve kadr-i himmetin âli kılıp ol gevher-i bî-bahâyı bula.

Her belânın sabrını verdi belâ ihsân eden

Her kazâyâ biz rızâyı yârdan öğrendik

1071. Ateş, Divân, s. 77-78.

mısdâkınca ârif-i mahbûbun envâr-i tecellisinin müstağrakıdır. Anın için her zehr-i belâyı, bal olarak içer habîbin rızası içün kendi rızasından geçer. Ves-selâm.”¹⁰⁷²

Hulûsi Efendi yaşarken birtakım sıkıntılara uğradığı kadar kimi zaman da hastalıklarla imtihan edilmiştir. Ankara ve İstanbul'a gütü-rülmüş hastanelerde yatmış, uzun soluklu tedavilere alınmıştır. Hastaneye kaldırıldığı anların birinde kendisine refakatçi olan bir yakını Hulûsi Efendi'ye; “Efendim, bu gibi hastalık, sıkıntı bütün pîrlerde de vuku bulmuş mudur?” diye sorar. Hulûsi Efendi de; “Cenab-ı Allah (c.c.), en büyük eza ve cefayı Habibine, Rasûlullah (s.a.v..) Efendimiz'e verdi. Ondan sonra enbiyalarına, ondan sonra da evliyalarına verdi.” diye cevap verir. Refakatçi olan kişi: “Efendim herkese himmet ediyorsunuz, fakat kendiniz için bir talepte bulunmuyorsunuz, bunun sebebi nedir?” diye tekrar sorunca, Hulûsi Efendi; “Ne diyelim Rabb'imiz bizi görüyor.” Karşılığında bulunur ve şu menkıbeyi nakleder: “Zekeriyya Aleyhisselâm bir gün Yahudilerden kaar, onlar da ardına düşerler. İz sürücüler kendisine yaklaşınca kalın dallı bir ağaç görür. ‘Ey ağaç yarıl da beni içine al.’ der. Bu sırada açılan ağaç Hz. Zekeriyya'yı (a.s) gövdesine aldıktan sonra tekrar kapanır. Cübbesinin eteği dışarıda kalır. Derken İblis ortaya çıkar, iz sürücülerini iri gövdeli ağacın yanına getirir, bir testere ile ağacı keserek Hz. Zekeriyya'yı (a.s) öldürmelerini söyler. Onlar da İblisin dediği gibi yaparlar. Hz. Zekeriyya (a.s) testereyle ikiye bölünür. Testerenin dışleri kafasına geçince Hz. Zekeriyya (a.s) ‘âh’ etmeye başlar. Bu hâldeyken şöyle bir ses işitilir: ‘Ey Zekeriyya! Allah sana şöyle buyuruyor: Niçin belâyı sabretmiyorsun da ‘âh’ ediyorsun. Eğer bu sözleri ikinci sefer tekrar edersen adını Peygamberler defterinden silerim.’ Bunun üzerine Hz. Zekeriyya (a.s) iki parçaya biilinceye kadar sabreder.”¹⁰⁷³

Hakikat güllerini derebilmek, dünya ve ahiret saadetine erebilmek, ebedi kurtuluşa nail olabilmek için kişinin acıları bal eylenmesi, sabır testinden geçmesi ve sıkıntuları göğslemesi gerekmektedir. Şöyle ki:

1072. Ateş, Mektûbât, s. 31-32.

1073. Musa Tektaş, “Acıyı Dost ve Tatlı Kılan İnsan: Mübtelâ”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 101, Mart 2009, s. 27-28.

Boyun vere her zahmete katlana

Sabır ede her acıya tatlana

Mihnet çeke yaya iken atlana

*Hakikat güllerin derem der ise.*¹⁰⁷⁴

Hastalıklara şifa Allah'tandır. Zilletten kurtarıp izzete kavuşturan Allah'tır. Olmazları olduran ve çaresizlere imkânlar hazırlayan Allah'tır. Gariplerin yardımcısı, kimsesizlerin kimsesi, zorlukları kolaylaştıran, sancıları gideren, çaresizlere çare olan yine Allah'tır. Hulûsi Efendi Hakk'ın her belanın sabrını kuluna nasıl verdiğini şu şekilde dile getirmektedir:

Vâizin pendini dahi kendini koğun dostlar kendini koğun

*Biz bu bî-pervâ-yı aşkı yârdan öğrendik dostlar yârdan öğrendik*¹⁰⁷⁵

Hakk'ın dostluğuna talip olanlar nefislerinin cenderesinden kurtulanlardır. İlâhî muhabbet bedel ister, samimiyet gerektirir, candanlığı hedefler. Hak dostlarını rehber edinip istikametten ayrılmayanlar her zaman doğru hedefe varırlar. Herhangi bir engelle yollarını değiştirmezler. Hakk'ın ihsanı acı da olsa Hakk'ı sevenlere bal gibi tatlı gelir. Hulûsi Efendi ne güzel söylemektedir:

Aşk meydânını ârif sabr ile seyrân eder

Kim girer ol âleme cân bülbülü tayrân eder

Âlem-i Lâhût'a aşk ile erer âşık olan

Şem'-i bezm-i yâra cân terkiyle ten sûzân eder

Her kimin başında vardır bir belâsı yârdan

*Ol belâ ol mübtelâsın fâiku'l- akrân eder.*¹⁰⁷⁶

1074. Ateş, *Divân*, s. 282.

1075. Ateş, *Divân*, s. 138-139.

1076. Ateş, *Divân*, s. 329.

Hulûsi Efendi'ye göre asıl pehlivanlık öfkeyi yenmek, sınırlarımıza hâkim olmaktır. Ağzılara yumruk indirmek yiğitlik değil, asıl bir ağzı tatlandırmak pehlivanlıktır:

*Seni seyr eyleyen mahbûbu seyr et gayrı hûb arama
Odur sana matlûb-ı hûb bir matlûb arama*

*Basîret aynını aç gör ki âlemdir sana mensûb
Bu nisbetden nasîb al nasîb-i mensûb arama*

*İki âlemde yokluktan daha ön bir ilim olmaz
Bu varlık perdesin çâk eyle gel mahbûb arama*

*Sana ayb olmuş iken gayrının aybın görmeklik
Gör ayb-ı nefsini gayra bakıp ma'yûb arama*

***Hulûsî** nefsinî râm eyle nefsin râmî olmazdan
Anı bas pehlivân ol başka bir mağlûb arama.¹⁰⁷⁷*

Osman Hulûsi Efendi öfkeyi kontrolle gösterilecek sabra, sabrın sonunun selamet olduğuna ve sabreden kişinin zafere ulaşacağına dair der ki:

*Ey Muhyî sabreyle bulursun zafer
Beyhûde emrini eyleme isrâf.¹⁰⁷⁸*

Osman Hulûsi Efendi'ye göre küçük sıkıntılar büyük belâları önler. Dünyada herkes bir şekilde imtihan edilmektedir. Kimi şükredip şükretmediği veya sabredip sabretmediği yönünde imtihana tabi tutulmaktadır. Kimileri bolluk ve bereket içerisinde yaşar, eğlenir, zevklenir ve neşelenirken kimileri de darlık ve sıkıntı içerisinde yaşar, üzülür, kederlenir ve çile çeker. Dünyalık zevklerine güvenenler âhirette ateşle muhatap olurlar. Allah'a dayanıp güvenenler ise dünyada birtakım sıkıntılara katlanırken âhiretin büyük musibetlerinden korunurlar. Ahiret azabından korunurken ahiret mutluluğunu elde ederler.

1077. Ateş, *Dîvân*, s. 11.

1078. Ateş, *Mektûbât*, s. 156.

*Bu bir yoldur köprü başı üstünden
Her demde bin yahşi kem gelir geçer*

*Güvenme dünyânın varı yoğuna
Sabr eyle mihnet ü gam gelir geçer*

*Ömür dedikleri bir rüyâ gibi
Göz alıp yumunca dem gelir geçer.¹⁰⁷⁹*

diyen Hulûsî Efendi bizlere sabrı mutluluğun anahtarı, kurtuluşun reçetesi, ebedi kurtuluşun nişanesi ve ahiretin kurtuluşu olarak nitelemekte ve bir diğer şiiirinde şöyle seslenmektedir:

*Düştünse aşkın dâmına
Bî-ad u san olsan gerek
Erip visâli kâmına
Bir özge cân olsan gerek*

*Yâr ile zinde cân olup
Ağyâr-ı yâr yeksân olup
Dost sırrına mihmân olup
Ol dürre kân olsan gerek*

*Zerre iken kân edeler
Katreni ummân edeler
Hep tenlere cân edeler
Cân u cihân olsan gerek*

*Ref' ola her yüzden nikâb
Her yan ola bin feth-i bâb
Nâr olup nûra inkılâb
Mihri-nihân olsan gerek*

1079. Ateş, *Dîvân*, s. 336.

*Envâr-ı zât ola yüzün
Esrâr-ı zât dola özüün
Âyât-ı zât ola sözün
Mağz-ı Kur'ân olsan gerek*

*Hüsn-i kitâbı her varak
Okuyasın andan sebâk
Yüz göstere tâ vech-i Hak
Bakıp hayrân olsan gerek*

*Ey âşık derd ü mihnete
Sabreyle er ol devlete
Erip makâm-ı hayrete
Bî-nâm u şân olsan gerek*

*Dâim hayâlinde ânın
Seyr-i cemâlinde ânın
Îd ü visâlinde anın
Cânla kurbân olsan gerek.*¹⁰⁸⁰

Sabrın acı ama meyvesinin tatlı olduğundan bahseden, şan ve şöhrret davasından geçmeye davet eden Hulûsi Efendi sebat etmenin gerekliliğini izah ederken; “En iyi bir ağacın dahi her yıl yerini değiştiren, bir daha meyve vermez.”¹⁰⁸¹ demektedir. 1986 yılında büyük oğlu Kemal’i bir trafik kazasında kaybeder. Kızını ve torununu yaşarken Hakk’a uğurlar. Ancak o metanetinden ve sabrından en ufak bir taviz vermez, taziyeye gelenleri bile bizzat kendisi teskin eder. Bela ve musibetlerin Allah’tan geldiğini bildiği için karşılaştığı musibetler karşısında metanetli davranmıştır. Böylesi bir duruşa nasıl sahip olduklarını şiirlerinde şöyle dile getirmektedir:

1080. Ateş, *Dîvân*, s. 139-140.

1081. Palakoğlu, *Gönüller Sultanı*, s. 181.

*Her belânın sabrını verdi belâ ihsân eden dostlar belâ ihsan eden
Her kazâyâ biz rızâyı yârdan öğrendik dostlar yârdan öğrendik*

*Hâk-i pâyına **Hulûsî** yüz koyup dostun dostlar yüz koyup dostun
Biz fedâ-yı cân u başı yârdan öğrendik dostlar yârdan öğrendik.* ¹⁰⁸²

Bunun dışında Osman Hulûsî Efendi, hayatında tatbik etmiş olduğu bu yüce sabrı beyitlerinde de işlemiş ve insanlara tavsiyelerde bulunmuştur. Osman Hulûsî Efendi halini bir başkasına arzetmez. Yaşadıklarından asla şikâyet etmez. Hiçbir zaman ağyara minnet etmez. Yardan gelene asla itiraz etmez. Şöyle ki:

*Bir gün gönülden dil-dâra hâlim
Arz eylemişdim âvâre hâlim*

*Cândan bu arza gûş urdu ammâ
Etdi ne hâcet izhâra hâlim*

*Âşık odur kim yanıp yok olsa
Demeye şudur ağyâra hâlim*

*Sen ey muhibb-i muhlis garîbim
Hep iştikâdır bu kâra hâlim*

*Sabr eyle dâim etme şikâyet
Her derd ü gamdan bî-çâre hâlim*

*Cevr ü cefâsı yârın **Hulûsî**
Lutfuyla döner gül-zâra hâlim.* ¹⁰⁸³

Zorluk ve sıkıntılar insanı olgunlaştırır. Sıkıntı ve kederler insanın mertebeler aşmasını sağlar. Hayatın acılarına tahammül insanı seçkin kılar. Dervişlikte seyr u sülûk eğitimi aslında yokluk tepesine tırman-

1082. Ateş, *Dîvân*, s. 138-139.

1083. Ateş, *Dîvân*, s. 205.

mak, benlik davasını terk etmek, iddiadan kaçınmaktır. Musibetlere sabır, zorluklara tahammül ve sıkıntıları bertaraf etmeye gayret sadedinde şöyle seslenir:

Merhem-i vasl iledir hasta-i hicre devâ

Kim ki cânından geçer vuslat-ı yârdır ana

Sanma dil-i âşıkı gayrı safâ râm eder

Değme işe âşıkân sanma kılar cân fedâ

Müftî-i aşkın ezelden beri fetvâsı budur

Cân verene vasl-ı yâr u vasl-ı yâra cân bahâ

Cân ü cihân kaygısın çekmedi âşık olan

Dikmedi cân mülküne aşkdan özge bir livâ

Bahtlı ola yaralı sara zahmın yâr eli

Cevrini yârın bile cânânına zevk u safâ

Dost yolunda âşıkın sıdkına oldu delîl

Derdine sabr eyleye etmeye çûn u çirâ

*Ad u sandan geçip sende **Hulûsî** hemân*

Nâm ü nişân terkin ur âşık isen merhabâ.¹⁰⁸⁴

Bir mektuplarında vuslata kavuşmanın ümidini ve hicrandan kurtuluşun azmini sabırla nasıl karşıladığını şöyle izah etmektedir: “*Muttasıl-ı dil-nişîn-i hayâlınız, hasret-i iştiyâkınızla sergerdân olan gözlerimizin cilâsı ezeli ve ebedî muhabbetleriniz, gönüllerimizin sefâsıdır. Cânib-i mahbûbdan üzerinize teveccüh eden ibtilâyâ kemâl-i inkıyat ve ihlâs u samimiyetle sabr-ı bî-melâliniz ehl-i derdin râh-i talebde zevk u şevk şûrişlerine kat kat tecellî ve teselliler bahşedüp ve ashâb-ı zararın ise bir günâ cevri-i bî-kıyâs lutf-ı Rabbünnâs olarak tahmînden kemâl-i hayretlerini mücib olmaktadır. Ehl-i dil bile gelmiştir ki nakd-i visâl,*

1084. Ateş, Dîvân, s. 12-13.

derd ü belâsız husûl bulmaz. Ve erbâb-ı zül ise bu yolda çekilen renç ü taab mahzâ kahr-ı Rab ve lutf-ı Rab'den bî-behre ve bî-sebep görmüş ve duymuşlardır. İşte bu hâlet, ehl-i yakîne mensup fırak-ı nâciyeden ve sâlik-i râh-ı visâl olduğunuza şâhittir. Ashâb-ı nâ-ümid ve bî-ümniyyede, emn ü emân-ı ilâhîden dûr ve mehcûr bir abdden makbul olduğunuzun kanaatini temin etmekte ve edegelmıştır. Bunlar hep yine mahbûb-ı hakîkinin tâlibi, sâdik u âşık-ı lâyıknı gâh hân-ı visâliyle tena'um ve gâh hicr ü hayâliyle derd-i iştiyâkını tezâyüde sebep her ikisi de birer lutf-ı Rab-bü'r-Rahîm'dir. Hicirde vuslat ümidi, vasılda hicran havfı var."¹⁰⁸⁵

Varlığı ve yokluğu bir tutan, musibetlere sabrın bir bahtiyarlık olduğunu söyleyen, acıyı bal eyleyen, her fırsatta şükreden, sabır ve şükür kıvamıyla ilâhî aşka nail olan Hulûsi Efendi gönlündeki teselli selametini şu şekilde dile getirmektedir:

Aç isen de ağzın açma tok olup
 Varlığın meydâna atma yok olup
 Gördüğün her bir cihetden Hak olup
 Âşık isen özge kârın olmasın
 Yâr olup her varı varın olmasın

Zehr ise de ni'metine şâkir ol
 Gece gündüz Hâlîk'ına zâkir ol
 Varlığı yokluğu bir tut hâzır vol
 Âşık isen özge kârın olmasın
 Yâr olup her varı varın olmasın¹⁰⁸⁶

17. Mücâhede ve Muhâsebe

İhramcızâde de Osman Hulûsi Efendi de dervişliği rahat yaşam tarzına koyulmak olarak görmemektedir. Onların nazarında dervişlik ruh-satlarla değil azimetle amel etmek, fetvanın gereklerinin ötesinde takva

1085. Ateş, *Mektûbât*, s. 129.

1086. Ateş, *Dîvân*, s. 232.

çizgisinde yaşamak, zamane değil sahabe Müslümanlığıdır. Onların dünyasında iradenin kuvvetlendirilmesi, nefsin kontrol altında tutulması, arzuların gemlenmesi, gidişatın düzeltilmesi esastır. İyilik ve erdem yolunun sarp olduğunu ifade ederek hak ve hakikat uğrunda ter dökülmesini ve gayret gösterilmesini istemektedir. Osman Hulûsi Efendi bir gün Gürün Gökpinar Gölü'nün yanında sohbet ederken bir taşa yaslanır. Bunu gören ihvanı, ceketini çıkarıp Hulûsi Efendi'nin sırtına koymak ister. O da; "İstemez oğul!" der ve hemen kalem defter çıkarıp bir şeyler yazmaya başlar. Daha sonra yazdığı şiiri okutur. Defterine şunları yazmıştır:

Dervişin yastığı katı taş gerek

Yediği eleksiz arpa aş gerek

Yolda yalın ayak açık baş gerek

Menzil-i maksûda erem der ise

Yoklukta yürüyüp yüzü hâk ola

Su gibi eriyip özü pâk ola

Derd ile sînesi çak ü çak ola

Cemâli dilberi görem der ise

Boyun vere her zahmete katlana

Sabır ede her acıya tatlana

Mihnet çeke yaya iken atlana

Hakikat güllerin derem der ise¹⁰⁸⁷

Hulûsi Efendi'ye göre dervişin ünü fakire ve zengine güzel olmalıdır. Hoşgörülü olup hata edenlerin hatasını görmezden gelmelidir. Kardeşlerini affedip nefsinin düşmanlık, azmanlık, ihtiras ve benlik putunu kırmalıdır.

Gökçek gerek dervişin samı yoksula baya

Suçluların suçundan geçip hoş görülü ol¹⁰⁸⁸

1087. Ateş, *Dîvân*, 282.

1088. Ateş, *Dîvân*, 179.

Mücâhede ehli olan ve kemal kazanmak için her zaman mücadele içerisinde bulunan derviş uyanık olmalı. Basiret sahibi olup işin künhüne vakıf olmalı. Zira;

*Dervîş olan âgâh olur
Her kârı zikru'llâh olur
Hep cümle varından geçer
Vâsıl-ı ille'llâh olur*¹⁰⁸⁹

Mücâhedenin sağlıklı yürütülmesi bir mürşid-i kâmilin rehberliğini gerekli kılmaktadır. Yola koyulan dervîşi yol haramilerinin saptırması için yol kılavuzu sağlam olmalı, menzil-i maksuda eriştirebilecek kalitede sağlam ve güvenilir olmalı.

*Mürşid elin tutmayan
İkrârlığa yetmeyen
Varını terk etmeyen
Dervîş olası değil.*¹⁰⁹⁰

Mücâhede ölene kadar devam eder. Mücâhede nefsin Allah yolunda can verecek konuma gelmesidir. Mücâhede kişinin malı, emeği, bedeni ve canıyla Allah yolunda fedakâr olmasıdır. Osman Hulûsî Efendi'ye göre Allah yolunda varlıklarını harcamayanlar gerçek vuslata eremezler. Gerçek vuslat Allah'ın dilediği istikâmette varlığımızı harcamak ve O'nun yolunda kendimizi feda etmekle mümkün olur.

*Ey Hulûsî ol şâha sen varını eyle fedâ
Varını yok etmeyenler hiç visâle ermedi.*¹⁰⁹¹

Hak ehli canlarını bir kenara koyup canan uğruna baş koymuşlar, Hak yolunda durmadan ve dinlenmeden mücâhede etmişlerdir. Enerji-

1089. Ateş, *Dîvân*, 344.

1090. Ateş, *Dîvân*, 354.

1091. Ey Hulûsî! Neyin var neyin yoksa o şâhın yolunda bütün varlığını fedâ eyle. Çünkü malını mülkünü bu yolda harcamayanlar hiçbir zaman vuslata eremezler; Ateş, *Dîvân*, 299; Akkuş, "O'nun Rızası", s. 11.

lerini yanlış adreslerde değil sadece canan uğruna harcamışlardır. Her fırsatta canana kavuşmanın yollarını aramışlardır.

N'ideydim âlemi âlemde hayrânın olaydım yâr

N'ideydim âdemi âdemde kurbânın olaydım yâr

N'ideydim hûr u gilmânı n'ideydim bâğ-ı Rıdvânı

N'ideydim başka seyrânı sana seyrân olaydım yâr

N'ideydim devlet-i câhı n'ideydim izzet-i şâhı

N'ideydim mihr ile mâhı sana mihmân olaydım yâr

N'ideydim yâr u ağyârı n'ideydim bülbül-i zârı

N'ideydim gül ü gül-zârı sana giryân olaydım yâr

N'ideydim yârın olsaydım n'ideydim varın olsaydım

N'ideydim zârın olsaydım sana nâlân olaydım yâr

N'ideydim zülf-i leylâyı n'ideydim çeşm-i şehlâyı

N'ideydim başka sevdâyı sana sûzân olaydım yâr

*N'ideydim şânına lâyık **Hulûsî'n** olmasa âşık*

N'ideydim olmayı ayık sana mestân olaydım yâr.¹⁰⁹²

Bizleri ölmeden önce ölmeye davet eden Osman Hulûsî Efendi bir yandan en büyük düşmanımızın nefis olduğunu hatırlatırken bir yandan da nefsin ne denli büyük bir tehlike olduğuna vurgu yapmaktadır. İnsana güzeli çirkin, çirkinini güzel gösteren nefsi kontrol altına alabilmek için bizleri nefis muhasebesine çağırılmaktadır. Ahiret hesabının çok çetin olduğunu, ahirette hesabın en ince ayrıntısına kadar süreceğini, o güne şimdiden ciddi hazırlıklar yapılması gerektiğini ve en büyük hazırlığında ölmeden önce kendimizi muhasebe edip Hak terazisinde tartmak olduğunu belirtmektedir. Dünyanın varlığına kanmamalı, sahip olduklarımız bizleri şımartmamalı, kendimizi Hak'tan

1092. Ateş, *Dîvân*, 87.

azade kılmamalı, acizliğimizi idrak etmeli, dünyada gayesiz yaşamamızı istemektedir.

Varlığından boşal kim yokluğa erişesin

*Sözünü gerçek söyle Hulûsî'nin dili ol.*¹⁰⁹³

Ahirete nispetle dünya hayatı hiç mesabesinde değildir. O gün ne mal ve mülk ne de evlat ve ıyal fayda verecektir. O gün ancak kalb-i selim iş görecektir. O zaman ahirette işe yaramayacak, ahirette fayda sağlamayacak, ahirette yükten başka bir şey olmayacak ne kadar fazlalık varsa onlardan sıyrılmamız gerekiyor. Sadaka-yı cariye, ilim ve hayırlı evlat gibi asıl sevap yüklerini kazanıp bol imkânlarla Hakk'ın huzuruna varmalıyız. Hakk'ı memnun edecek amellerle kendimizi arındırmalıyız. Günahlarımızdan, hatalarımızdan ve kabahatlerimizden arınıp kendimizi Hakk'a temiz bir hâlde Rabb'imize sunmalıyız. Alnı açık, yüzü ak ve ameli pak bir şekilde Rabb'imizle vuslata ermeliyiz.

Envâr-ı zât ola yüziün

Esrâr-ı zât dola özün

Âyât-ı zât ola sözün

Mağz-ı Kur'ân olsan gerek

Hüsn-i kitâbı her varak

Okuyasın andan sebâk

Yüz göstere tâ vech-i Hak

*Bakıp hayrân olsan gerek*¹⁰⁹⁴

18. Muhabbetullah

Bir muhabbet fedaisi olan İhramcızâde'nin diktiği muhabbet fidanları Osman Hulûsi Efendi'nin şahsında çınara dönüşmüştür. İhramcızâde verdiği muhabbet dersleriyle ihvanın neşv u nema bulmasını sağlarken Osman Hulûsi Efendi de adeta bir aşk kimliğine bürünmüştür. Osman

1093. Ateş, *Dîvân*, 179.

1094. Ateş, *Dîvân*, 139-140.

Hulûsi Efendi'ye göre aşk; akılları baştan alan, bütün âlemi kendine hayran bırakan, Kays'ı onmaz derdi ile Mecnun eden, âşğa yüzünü gösterip onu can vermeye medyun kılan, İbrahim Edhem'e taç ile tahtı bıraktıran onu aşk ehlinin arasına katan, Şirin uğruna Ferhat'a kayaları deldirip su yolu açtıran, Vâmık'ı Azrâ'sına zebun eyleyen, Hz. Adem'i vahdet tahtının sırrına erdiren, Hulûsi Efendi'ye aczini itiraf ettirip hayrette bırakan ve Allah'tan niyaz ile feyiz talebinde bulunduran ilâhî muhabbettir.¹⁰⁹⁵

Leylâ remzi ile Mevlâ aşkına dikkat çeken Hulûsi Efendi, bizleri Mecnun misali Hakk'a âşık olmaya davet etmektedir. Onun ifadesiyle söyleyecek olursak, Leylâ evradını ezberleyen âşıklar, her nefes Mecnun misali onu dilinden düşürmezler. Yâr'in cemaline nazar eden âşıkların her gördüğü kendilerine Leylâ'yı hatırlatır. Şahitleri de irşatları da her daim Leylâ'dır. Âşıklar akıllarını başlarından alan bir dersin talimine koyulmuşlardır. Onlara güzellik kitabını okutan üstat, Leylâ'dır. Leylâ'nın yâdına koyulan Kays da o sevdayı iki dünyaya değışmemiştir. Zaten gerçek muhabbet de Mecnûn'un Leylâ feryadına koyulmasıdır. Gam çekmeden vuslata ermek hayaldir. Firkat oduyla yanmadan visal tadına ermek söz konusu değildir. Her daim Yâr'in hasretiyle yanıp tutuşanlar, bir gün mutlaka Leylâ ile vuslata erecektir.¹⁰⁹⁶

Osman Hulûsî Efendi'ye göre ilâhî aşk insana mânevî seyrinde pek çok şey kazandırmaktadır. İnsandaki Allah (c.c.) sevgisi her iyilik ve huzurun kaynağıdır.¹⁰⁹⁷ Sûfinin gönlünün sadece Hakk'a yönelmesini ve sadece O'na ulaşma arzusunun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Osman Hulûsî Efendi bu gerçeklere şu mısralarıyla işaret etmektedir:

Bu aşk kim âşkın varın yok eyler

Döner var ile her azın çok eyler

Bir olup birliğin Hakk'a verenler

*Yok olup varlığın cümle Hakk eyler.*¹⁰⁹⁸

1095. Ateş, *Dîvân*, s. 222; Kadir Özköse, "Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Aşk Mektebi", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 152, Haziran 2013, s. 23.

1096. Ateş, *Dîvân*, s. 8-9; Özköse, "Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Aşk Mektebi", s. 23.

1097. Ateş, *Hutbeler*, s. 20

1098. Ateş, *Hutbeler*, s. 77.

Seven sedîğini her zaman yad eder. Seven sevdiğinin adını dilinden düşürmez. O sebeptendir ki muhabbet ehli özellikle zâkirlerdir. Allah'ı zikir insanı olgunlaştıran, kemale erdiren ve yetiştiren bir gerçekliktir. Zikir insanın dışından içine doğru nüfuz eden bir kıymettir. Dilimizi alıştırdığımız, aklımızı kullandığımız, organlarımızla zikre hazırlandığımız ortamda zamanla gönlümüz zikirle dirilmekte, ruhumuz zikirle uyanmakta, sırrımız zikirle iştiyaka kavuşmakta, hafa ve ahfa latifelelerimiz zikirle insicam bulmaktadır.¹⁰⁹⁹

Dervîş olan âgâh olur

Her kârı zikru'llâh olur

Hep cümle varından geçer

*Vâsil-ı ille'llâh olur.*¹¹⁰⁰

Sevgi Allah vergisidir. Allah o temiz sevgiyi ancak hak edenlere verir. O zaman kendimizi sevdaya hazırlamamız gerekmektedir. Sevgi arı ve duru bir gönül ister. Sevgi kuma istemez. Sevgi mezbelelik ve mülevves ortamlarda yer edinmez. Önce kendimizi temizlememiz, pak kılmanızı ve arındırmamız gerekmektedir. İnsanı mutlu eden sevdasına bürünmektir. Sevgisine layık bir şekilde yaşamak, sevgisini yansıtacak şekilde hareket etmek, sevgisine yaraşır şekilde amel etmek insanı bahtiyar kılar. Mutlu insanlardan teşekkül eden toplum yarınlarına umutla bakan huzurlu bir toplumdur. Osman Hulûsi Efendi şeyhi gibi adeta bir muhabbet adası oluşturmuştur. Osman Hulûsi Efendi'nin meclisleri sahil-i selamet olmuştur. Egoizmin yakıp kavurduğu, materyalizmin talan eylediği, ben duygusunun sarstığı, menfaat çetelerinin her tarafı sardığı, insanın, insanın kurdu hâline dönüştüğü, toplumların cadı kazanına dönüştüğü yirminci yüzyılda gidişatı tersine çevirmenin çabasına bürünen Osman Hulûsi Efendi cemaati ve sevenleriyle birlikte muhabbet dünyasının inşasına koyulmuş, sesini yerellikten evrenselliğe, Darend'e'den dünyaya, diyarlardan diyarlara duyurmuştur. Kişinin özü ve sözü sağlam olunca

1099. Halil İbrahim Şimşek, "Örneklerle Osman Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Tasavvufî Görüşleri", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 116, Haziran 2010, s. 17.

1100. Ateş, *Dîvân*, s. 344.

1101. Ateş, *Mektûbât*, s. 51.

onu cihana mal eden Mevlâ oluyor. Hulûsi Efendi sevmiş sevilmiş, aramış aranmış, el vermiş gönül kazanmış, derman kılmış dertler almış, nazar eyleyip muhabbet iklimi oluşturmuştur. *Mektûbât*'ında bu gerçeği şu şekilde getirmiştir: “Kim bilir vefâsız âlemden bir daha sûri bir münasebetle böyle mülâkat nasip olmayabilir. Lakin manevî bir mecbûriyetle yekdiğere bağlanan gönüller için ebedî bir ayrılık yoktur. Fahrî, ya'ni fillâh olan muhabbetiniz garazsız bir hizmet meyvesi zuhûra getirerek bizi ten'îm etmiştir. Bu cihetin mukâbili cennet bile olsa azdır. Kul Mevlâsı için sevilir. Arada bir sebep zâittir. Bunu bilerek sebepsiz sevilen dünya ve âhiret sa'âdetine ereceklerdir. Sûretâ sizlerden cüdâlık bir şey değildir. Rûhumuz pervâne gibi muhabbetinizin şem'i ile yanmaktadır.”¹¹⁰¹

Osman Hulûsi Efendi'ye göre sevmek, baştan sona dürüst davranmaktan ibarettir. Nefsin isteklerini bırakmadan ve Hakk'ın emirlerini yerine getirmeden gerçek safâya ulaşılacak mümkün değildir. İnsan Allah'ın sevgisine mazhar olunca gerçek safânın, lutuf ve devânın ne olduğunu anlar.¹¹⁰²

Hevâsına soyun yârın hevâsıyla hevâlan gel

*Safâ-yı nefsi koy yârın safâsıyla safâlan gel*¹¹⁰³

Ne lutf u ne atâdır gör ne zevk u ne safâdır gör

*Ne derd ü ne devâdır gör devâsıyla devâlan gel*¹¹⁰⁴

Aceb bir kârıdır derdi aceb bir varıdır derdi

*Aceb esrârıdır derdi bu derdle âşinâlan gel*¹¹⁰⁵

1102. Mehmet Akkuş, “Sevmek, Dürüst Davranmaktır”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 76, Şubat 2007, s. 20-21.

1103. İnsan birini sevdiği zaman onun arzu ve isteklerine uygun davranışlarda bulunmalıdır. Bundan dolayı insan kendi nefsinin arzu ettiği, hoşlandığı şeyleri bırakmalı ve sadece sevdiği ve değer verdiği kişilerin hoşnut olduğu, safâlandığı şeylere ilgi duymalıdır. Bkz. Akkuş, “Sevmek, Dürüst Davranmaktır”, s. 20-21.

1104. Ey âşık, sevdiğinin devâsına ulaşırsan derdine nasıl bir çare olduğunu o zaman görmüş olursun. Sevdiğin kişi bu devâyı sana bir lutuf ve bağış olarak ihsan edince o zaman gerçek ikramın ne olduğunu da anlamış olursun. Bkz. Akkuş, “Sevmek, Dürüst Davranmaktır”, s. 20-21.

1105. Sevgili için yapıp tutuşmak, onun derdiyle dertlenmek insan için çok cazip bir şeydir. O derdin var olmasında, o dertle dertlenmekte çok acayip sırlar vardır. Bundan dolayı aşk derdini iyice kavrayıp, o yola girmelidir. Bkz. Akkuş, “Sevmek, Dürüst Davranmaktır”, s. 20-21.

N'idersin gayrı sevdâyı n'idersin gayrı ehvâyı

N'idersin gayrı da'vâyı rızâsıyla rızâlan gel¹¹⁰⁶

Soyun âlâm-ı dehrîden halâs ol dâm-ı zehrîden

Libâs-ı "fakru fahrî"den abâ giyip ridâlan gel¹¹⁰⁷

Hulûsî hâs olup yâr ol hevâsına giriftâr ol

Yok ol da sonra gel var ol ana varı fedâlan gel¹¹⁰⁸

Aşk herkese nasip olmaz. Aşkın doğuşunu belirlemek kolay değildir. Aşk duygusu tecelli edecek olan manevî bir haldir. Aşka kavuşmak iddia ile olacak bir şey değildir. Osman Hulûsî Efendi *Dîvân*'ında aşkın doğuşunu ve kavuşmanın pek kolay olmadığını şöyle tasvir etmektedir:

Tulû' edince maşrık-ı dilden âfitâb-ı yâr

Yek zerre komadı varlığı saldı fenâya varı yâr¹¹⁰⁹

Dîdârını görem dedikçe örttü nikâbı yâr

Bildim ki ben ve talebim bana hicâb-ı yâr¹¹¹⁰

-
1106. İnsan sevdiğinin rızasına, hoşnutluğuna uygun davranışlarda bulunursa, artık onun beğendiği, arzu ve istekler dışında; onun uğrunda yaşadığı davalardan başka ne bir sevdaya düşer, ne de hevâ ve hevesler peşinde koşar. Bkz. Akkuş, "Sevmek, Dürüst Davranmaktır", s. 20-21.
1107. Peygamberimiz bir rivayette şöyle buyurmuştur: "Fakirlik benim övündüğüm bir durumdur." Onun için sen de ey okuyucu, yaşadığımız hayatın bitmek tükenmek bilmeyen elem ve üzüntülerinden uzak dur. Böylece insanı manen zehirleyip öldüren aşırı dünya sevgisinden kurtulmuş olursun. Bunu elde etmek için de Peygamberimiz'in yukarıdaki sözünü iyice benimse ve o sözü elbise gibi üzerinde taşı. Bkz. Akkuş, "Sevmek, Dürüst Davranmaktır", s. 20-21.
1108. Ey Hulûsî! Tertemiz ve samîmî bir dost olmaya bak. Bunun yanında sevdiğin kişinin arzu ve isteklerini yerine getirmekte aşırı düşkünlük göster. Böylece onun yolunda varlığı bile fedâ et ki gerçek varlıkta hakîkî varlığa erebilesin. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 176-177; Bkz. Akkuş, "Sevmek, Dürüst Davranmaktır", s. 20-21.
1109. Gönül ufuklarına güneş yüzlü sevgilinin güzelliğinin yansıması aşkın kendi varlığından bir zerre bile koymadı. Sevgili için her varını fenâya verdi seven. Bkz. Musa Tektaş, "Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 78, Nisan 2007, s. 47.
1110. Yüzünün güzelliğini görme arzusuna benlik katılınca, sevgili bulutların güneşi örttüğü gibi güzelliğine perde çekti, göstermek istemedi. Anladım ki sevgiliyle arama giren benlik ve istek duygularıdır. Bkz. Tektaş, "Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca", s. 47.

Her kaçan ki âsitânına yüz kosam

Etmey bana lutf eyleyip feth-i bâb yâr¹¹¹¹

Ni'met-i visâline cân u müdâm

Firkat ü hicr ile kılar azâb yâr¹¹¹²

Aşkın anlam boyutuna bu şekilde dikkat çeken Hulûsi Efendi, *Dîvân*'ının 69. gazelinde aşk iksirinden, aşkın tesir halkasından ve aşkın gücünden şu şekilde bahsetmektedir: Gece gündüz her daim aşkı yaşamak, tüm mevsimleri ilkbahara dönüştürür. Feryat eden her gönlü bülbül nağmesine, her dikenî gül endamına büründürür. Her göze olanca tazeliğiyle aydınlık bahşederken, her güzeli tüm zarafetiyle sevgili eder. Sultanları köle, köleleri şah eder. Çünkü aşk âşığın elinde ne varsa hepsini tarumar eder. Diğer yandan aşk, gönlü tüm kederlerden kurtarıp ferahlatır. Âşığı cümle derde giriftar eden yine aşktır. Pervaneyi kandilin ateşinde yaktıran güç aşktır. Gül için bülbülü sürekli ağlatan aşktır. Mecnun'u çöllere ve dağlara düşüren aşktır. Leylâ'nın güzelliğine Mecnun'un gönlünü kaptıran aşktır. Ferhat'ın başını taşa çaldıran, Ferhat'ı dertten derde koyan, sonunda da Şirin'in dudağından Kevser sunan aşktır. Vâmık'ın gözlerinden kanlı yaşlar döktüren, Azrâ'nın sırrını halka aşikâr kılan aşktır. Katreleri nehre dönüştürüp deryaya salan, deryayı coşturup buhar eden güç aşktır. Cemâlde kemâli gösteren, her kemal ile kâr ve zarar ettiren yine aşktır. Aşk sahibinin gönlünü âlemdeki her şeyden bigane kılıp sadece yâr ile vuslata mahrem eder.¹¹¹³

Gazelin sonunda sevgiliye seslenen Hulûsi Efendi, "bu aşkın güzelliğinden maksat sensin, Sensiz aşkın güzelliğine kim itibar eder?" diye aşkın kıymetini Sevgilinin büyüklüğü ile orantılı kılmaktadır.

1111. Sevgilinin eşğine yüzümü koyup, ondan ihsan dileysem de, o bana lutfedip sevgi kapılarını açmaz nedendir bilinmez. Bkz. Tektaş, "Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca", s. 47.

1112. Ateş, *Dîvân*, s. 47-48.

1113. Ateş, *Dîvân*, s. 69-70.

1114. Dârendevî, *Dîvân*, s. 133; Özköse, "Hulûsi Efendi (k.s.)'nin Aşk Mektebi", s. 23-24.

1115. Sadık Yalsızuçanlar, "Âşıkların Sırrı", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 10, Sayı: 50, Mayıs-Haziran 2004, s. 14.

Hulûsi Efendi bu bağlamda muhtemel sorulara cevap vermekte, adeta idrak düzeyimizi yükseltip hakikat arayışına ve anlam dünyamızın genişlemesine katkıda bulunmaktadır. Şöyle ki:

“Âşığın aklını başından alan nedir?” sorusuna, “Aşk sarhoşluğunun verdiği neşve”,

“Geceleri gündüz edip parlayan dolunayın adı nedir?” sorusuna, “âşık olunan yâr”,

“Göze hayret ve gönle safvet veren, altı cihette yansıyan ayna nedir?” sorusuna, “envâr-ı aşk”,

“Zerresi Güneşe, katresi denizlere ulaşan ve açığa çıkarılması gereken sır nedir?” sorusuna, “esrâr-ı aşk”,

Gönülден gam ve kederleri söküp çıkararak, her demi bayram eden, âşığı sevdiği ile baş başa bırakan imkan nedir?” sorusuna, “kâr-ı aşk” cevabını vermektedir.¹¹¹⁴

Aşk kimseyle paylaşılabilen bir sırdır. Aşk sırrını ifşa eden, aşkın bedelini ödemeyi de göze almış demektir. ‘Ene’l-Hak’ sırrını ifşa eden Hallâc-ı Mansûr bunun bedelini canıyla ödemiştir. Aşk sırrı bir bakıma varlığın sırrıdır. Mevcudat bu sırdan husule gelmiştir. Varlık sahasına inen her şey, bu sırrın tecellisiyle dopdoludur. Osman Hulûsi Efendi’nin *Dîvân*’ındaki her gazeli, bendi, naatı, münacaatı, tardiyesi, tahmisi, rubaisi bu sırrın kokusuyla esmektedir.¹¹¹⁵

İşit âşıkların sırrını ta’n eyleme ey ihvân

Veren aşk u muhabbeti değil mi Hazret-i Sübhân

Tecellî eder ol Mevlâ cemâl-i yârdan âşıkâ

Görünen ol gören oldur hemân âşıklara her an

1116. Ateş, *Dîvân*, s. 225.

1117. Yalsızuçanlar, “Âşıkların Sırrı”, *Somuncubaba*, Yıl: 10, Sayı: 50, s. 14.

Görününce kılar cân u dili hayrân cemâline
 Cemâl-i zâtını âşık gözüyle eder ol seyrân
 Bu zevki nice versin âşık olan hûr u gılmâna
 Tecellî eyleyen mahbûba kuldur hurî vü gilmân

Bu ihsâna eren âşıklara hergiz memât olmaz
 Ölü mü hîç zülâl-i feyz-i Rabbânî içen bir cân

Hulûsî'ye Hudâ'sı böyle bir ihsân eder ise
 Eğer dünyâ vü ger ukbâ dilemez başka bir ihsân.¹¹¹⁶

Bu beyitlerinde Hulûsî Efendi bize, aşk sırrından haber vermektedir. Âşıkların sırrını duyup da onları yadırgamamak gerektiğini, onları suçlamaktan kaçınmamızı istemektedir. Allah'ın el-Vedûd ismi şerifiyle bahsettiği aşkı ve iştiyakı kula çok görmemek gerekmektedir. Aşk, varlığın mayası ve özüdür. Allah varlığı yaratmıştır ve onu insanla serfiraz kılmıştır. İnsanı yeryüzüne halife olmak üzere yaratmıştır ve ona gönül adında bir hazine bağışlamıştır. Gönül Rabb'in evidir. Orada aşk adlı sultan oturmaktadır. Allah, kulunu yaratmıştır ve ona iştiyak duymuştur. Adem'e Havva'yı eş kılmıştır ve aralarına bir iştiyak vermiştir. Böylece varlıklar, aşk iksiriyle can bulmuş, sevgi bağıyla bağlanmış, muhabbet ateşiyle yanmıştır.¹¹¹⁷

İfşa edilmemesi gereken aşkın bu sırları neler olduğunu Osman Hulûsî Efendi bir başka gazelinde şu şekilde bahsetmektedir:

Akılın alır âşkın neşve-i humâr-ı aşk
 Gecesi gündüz olup doğar mihr-i yâr-ı aşk¹¹¹⁸
 Hayret alır dâdesin safvet alır sînesin
 Şeş-cihet âyînesin kaplar hep envâr-ı aşk¹¹¹⁹

1118. Aşk sarhoşluğu âşğın aklını alır, onu mecnuna çevirir. Sevgilinin yüzü güneş gibi onun dünyasını ıştır. Aşkın aydınlığı geceyi gündüze çevirir. Bkz. Tektaş, "Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca", s. 48.

1119. Toz zerrelere güneşe yükselmesi ve damlanın ummana akması, kavuşmanın sırlarını bize anlatır. Ruhtaki bu kavuşma hissi ile her şey aslına gider, o zaman aşkın sırlı kapıları açılır. Bkz. Tektaş, "Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca", s. 48.

Zerresi mihre erer katresi bahra erer

Bir aceb sırra erer feth olur esrâr-ı aşk¹¹²⁰

Gönülden sürer gamu bayram olur her demi

Yarın olup mahremi kalmaz özge kâr-ı aşk¹¹²¹

Hulûsî dirlikde ol yâr ile birlikde ol

Hoş dem-i dil-dâr ile açıla gül-zâr-ı aşk.¹¹²²

Allah sırlarına ermek için nefsin perdelerini sıyırmak gerekmektedir. Nefis perdesi o kadar kalındır ki bizleri aşkın sefasından, muhabbetin diriltici nefesinden, ilâhî güzellikleri temaşadan alıkoyup mahrum bırakmaktadır. Sâlikin Allah'a kavuşması nefsin bu kalın perdelerini yırtmakla mümkündür. Bu gerçeği Osman Hulûsî Efendi şu şekilde beyan kılmaktadır:

Sırdır açılmaz güçdür seçilmez

Cândır geçilmez yâr eder geç gel¹¹²³

Okunur kitâb olur feth-i bâb

Yetmiş bin hicâb yâr eder aç gel¹¹²⁴

-
1120. Sırlar, aklın ermeyeceği işlerdir, rar kelimesi “hayrân” ve “hayret” kelimeleriyle birlikte anılır ve bunun işaret ettiği manevî sarhoşluk, içki sarhoşluğundan bir gömlek ötedir. Sevgilinin güzelliğini gören âşık, esrar içmişçe sine hayran olur, kendinden geçer. Can, görülmeyişinden dolayı; aşk ise iki kişi arasında gizli bir duygu olduğu için esrarlıdır. Bkz. Tektaş, “Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca”, s. 48.
1121. Sevgiliye kavuşan can gam ve kederden kurtulur, her anı bayram sevinci gibi kutlu geçer. Yarın mahreminde onun yanında en büyük kârı onunla olmak olur. Bkz. Tektaş, “Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca”, s. 48.
1122. Hulûsî senin o sevgili ile barebar olman sevginin en kutsal ânıdır. Beraber olduğun, onu andığın onu- la dolduğun ondan ayrı kalmadığın zaman gönlünde aşkın güzellikleri, vuslat gülleri açılır. Bkz. Ateş, *Dîvân*, s. 133; Tektaş, “Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca”, s. 48.
1123. Sırları açmak ve seçilmez esrarları seçmek zordur, güçtür. Bu esrara vâkıf olabilmek için canı ortaya koymak, candan geçmek, gerekir. Sevgili bu çağrıyla her şeyden geç gel demektedir. Bkz. Musa Tektaş, “Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi* s. 48.
1124. Fatiha Suresi nasıl Kur’ân-ı Kerim’in açılış kapısı ise, maneviyat âlemine girebilmek için de bütün perdele rin kalkması, bütün engellerin açılması gerekir. Sevgili bu çağrıyla gel demektedir. Bkz. Tektaş, “Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca”, s. 48.

Bir ulu meydân âlem bin elvân

Yârı ağyârdan yâr eder seç gel

Cem' olmuş bâkî aşkdır mezâkı

Doldurmuş sâkî yâr eder iç gel

Hulûsî yine yârın kûyuna

*Birlik evine yâr eder göç gel*¹¹²⁵

Aşkın tarifini ve tesir halkasını ortaya koyduktan sonra Hulûsi Efendi, bizlere aşkı elde etmenin yollarını öğretmektedir. Hulûsi Efendi'nin nezih ifadesiyle söyleyecek olursak, sermayesi olmayan yoksulu pazar yerine sokmadıkları gibi her gönle de aşk iksiri konulmaz. Aşk, erbabına verilir. Aşktan istifade edenler ancak nasiplenendir.

Aşk yolu, akılla anlaşılmaz. Allah dostları aşktan yoksun ama akıllı geçinenleri bu kazanca ortak etmezler. Çünkü aşktan yoksun akıl erbabı, müddei makamındadır. Sevdadan nasibi olanlar muhabbetini diline dolamaz, muhabbetten dem vurmaya kalkışmaz. Çünkü muhabbetle haşır neşir olanları bu yolda boş bırakmazlar. Aşk yolunun en büyük meşgalesi, nefsin ıslahı ve nefsin terbiyesidir. Çünkü benlik davasına kalkışanlara bu varlık hazinesi bahşedilmez.

Âşğın bir diğer sorumluluğu sevgilisine muhabbette kararlı ve sevgilisine olan güvende tam olmasıdır. Zira vefasız âşıkların davasını kimse dikkate almaz. Bir diğer adımla aşkı elde etmenin yolu, aşk şarabını içip tüm arzulardan soyutlanmaktır. Bu kıvama gelmeyenlere sevgilinin yüzünü göstermezler.¹¹²⁶ Aşk davası baş koymak ve ten kılıfından sıyrılmaktır. Muhabbetten ötesi yalandır. Zira muhabbet bağının gülü açılıp muhabbet incileri saçıldığında gönlün gam ve kasvetleri dağılır ve sonunda muhabbet uğruna her şey feda edilir. Muhabbet meclisi candan geçen tüm yârânı bir araya toplar. Muhabbet ateşi tüm pervanelerini kendi ateşinde yakar. Muhabbet kendini, ancak varlığından soyunup yâr ile baş başa kalanlara

1125. Ateş, *Dîvân*, s. 174.

1126. Ateş, *Dîvân*, s. 76-77.

olduğu gibi gösterir. Muhabbet nurlarıyla dolmanın bir diğer şartı pîrin nazarındaki feyze nail olmaktır.¹¹²⁷ Muhabbetin husule gelmesi bu dehr-i fenâdan vefa ummamaya, muhabbet hazinesinin rastgele saçılmamasına, muhabbet iddiasında bulunmamaya, kanaat tepesinde anka kuşu olmaya bağlıdır.¹¹²⁸ Hulûsî Efendi, aşka düşenin ne hallere büründüğünü kendi tecrübesi ile şu şekilde terennüm etmektedir:¹¹²⁹

*Gözledik göz göz olduk
Yokuşu yok düz olduk
Firkat-ı yâr ile hemîn
Ma'nâsız bir söz olduk*

*Dil-berin cân kabûlü
Yakın eyledi yolu
Açdı muhabbet gülü
Gecesiz gündüz olduk*

*Çağladık seller gibi
Açıldık güller gibi
Çiğnenip yollar gibi
Havâlandık toz olduk*

*Her cevrine katlandık
Yaya iken atlandık
Yâr ile sıfâtlandık
Âleme bir yüz olduk*

*Kurdu pâzârımız aşk
Oldu her kârımız aşk
Hulûsî yârımız aşk
Yandık ana köz olduk¹¹³⁰*

1127. Ateş, *Dîvân*, s. 27.

1128. Ateş, *Dîvân*, s. 27-28.

1129. Özköse, "Hulûsî Efendi (k.s.)'nin Aşk Mektebi", s. 24-25.

1130. Ateş, *Dîvân*, s. 132.

Aşk hâllerinden bahsederken Osman Hulûsi Efendi öncelikle âşığı pervaneye benzetmektedir. Pervanelerin ışığa kavuşma arzuları kendilerini bile bile yanan ateşe atmalarına yol açtığı gibi, âşıkların da arınma arzuları onları aşk ateşine düşürmüştür.

*Perîşân zülfüne bir şânen olsam
Cemâlin şem'ine pervânen olsam*

*Harâb-ı nergis-i mestânen olup
Aceb mi'mârı yok vîrânen olsam*

*Takılıp boynuma zincîr-i zülfün
Gezip sahrâları dîvânen olsam*

*Yolunda baş u cân vermeklik için
Girip meydânına merdânen olsam*

*Edip terk-i taayyün ucb u zillet
Muhakkak sâdıkın bî-gânen olsam*

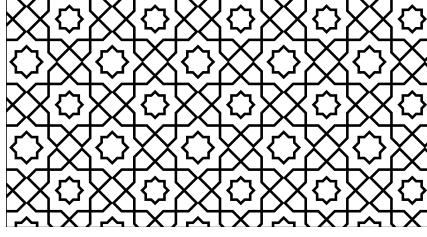
*Soyunup senden özge varlığımdan
Mücerred âşık-ı ferzânen olsam*

*Yanıp hicr ü firâkına Hulûsî
Ne kim ey sevdiğim veya nen olsam¹¹³¹*

Şiirde ilâhî varlık muma benzetilirken, sâlik bu ateşe koşan ve fani varlığını yok ederek gerçek varlığa ulaşan pervaneye benzetilmektedir. Işığın cazibesine kapılan kelebeğin mumun çevresinde çılgın bir şekilde dönmesi ve sonunda ateşe çarpıp ölmesi gibi sâlikin de Hakk'ın cazibesine kapılıp aşk ateşinde kendini yakıp kül eylediğinden bahsedilmektedir. Ecel denilen sûrî ölüm bir gerçektir. Vakti ve saati Hakk'ın katında maldur. Önemli olan manevî ölümle ölüm gerçeğini idrak etmektir.¹¹³²

1131. Ateş, *Dîvân*, s. 203-204.

1132. Sadık Yalsızuçanlar, "Gezip Sahraları Dîvânen Olsam", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 51, Temmuz-Ağustos 2004, s. 15.

SONUÇ

Osman Hulûsi Efendi'nin mensup olduğu yol ve benimsediği meşreb Şâh-ı Nakşbendî'nin tarikatıdır. Nakşbendiyye Tarikatı istikamet üzerine hareket eden bir tarikattır. Ahirete şek ve şüphesiz iman edenler dünya derdine düşmezler, gündelik hayatın seyrinde kendilerini kaybetmezler. Osman Hulûsi Efendi her ne kadar bir derviş olarak Şâh-ı Nakşbend'in çizgisini takip ediyor olsa da onun elinden tutan ve ona rehberlik eden mürşidi mübarek şahsiyet Karibullahlakaplı İhramcızâde İsmail Hakkı Hazretleri olmuştur. İhramcızâde'ye gönülden teslimiyetini bir türlü anlayamayan, şeyhine mürit olmasından dolayı kendisini taşıyanlara, her fırsatta ileri geri konuşup müritliğinden dolayı kendisini suçlayanlara "selam" deyip geçivermekte, aldırılmakta, bilmedikleri için bilakis onlara çok acımaktadır. Osman Hulûsi Efendi kendisini İhramcızâde'nin varlık hazinesinden beslenen şanslı bir evlad olarak görmekte, şeyhine ömrü boyunca iştihak duyan sevdalı bir mürid olarak değerlendirmektedir. Yer yer melâmî meşrebe bürünmekte, iç dünyasındaki mana güzelliklerini özelinde saklamakta, başkalarının kendi hakikatine giriftar olmasını istememekte, kendine yönelik ulu orta söylenmiş yersiz sözlere aldırılmamaktadır. Öyle bir davaya baş koymuştur ki kimse onu hedefinden geri çevirememiş, öyle bir şeyhe intisap etmiştir ki kimse onun elde ettiği nasibi ölçememiş, öyle bir yolun yolcusu olmuştur ki kimse böylesi bir güzergâhta menzil-i maksuda ermenin keyfini kolaylıkla yaşayamamıştır.

Osman Hulûsi Efendi Darende'yi maneviyat merkezi yapan müstesna bir kişidir. Osman Hulûsi Efendi, Darende'nin gözü, kulağı, dili ve kalbidir. O, Darende'nin manevî mimarıdır. Onun Darende'den estirdiği manevî rüzgâr bütün Türkiye'ye ulaşmış, gönüllerin hasret ateşini izale etmiştir. Çevresindeki insanları irşat etmiş, çok seçilmiş ve çok sevilmiştir. Somuncu Baba'nın izinden giden Osman Hulûsi Efendi, bir mürşid-i kâmil, bir gönül eri, iyi bir dîvân şairi ve bir şefkat abidesidir.

Osman Hulûsi Efendi imamlık hizmetiyle cemaatinin huşu içinde namaz kılmalarına öncülük etmiş, verdiği hutbelerle ilaç tadında çareler üretmiş, cami ile sosyal hayatı buluşturmuş, birey ile toplumun kaynaşmasını sağlamıştır. Nakşbendiyye ve Hâlidiyye geleneğini temsil eden bir şeyh olarak müritlerine titiz bir seyr u sülûk eğitimi vermiş, onların gönül dünyalarını aydınlatmış, onları nefislerinin tasallutundan kurtarmaya, kardeşler olarak yaşamaya, elinden ve dilinden diğer Müslümanların salim olduğu güvenilir ve samimi birer dost olmaya sevk etmiştir. Şiirleri, kasideleri, gazelleri, rubaileri, beyitleriyle Dîvân Edebiyatımız'ın kadim geleneğini modern dönemde yaşatan bir temsilci olmuştur.

Öncülük ettiği ve bizzat yaptırdığı okul, çeşme, hastane, cami, yol, köprülerle imar faaliyetlerini yaygınlaştırmış, çevreyi güzelleştirmiş, tarihi eserleri ortaya çıkarmış, vakıf hizmetleriyle yaraları sarmış, yüreklere su serpmiş ve gariplerin yuvasını yapmıştır.

Ömrünü Kur'ân'a hizmete adayan, bir Peygamber âşığı olarak ömür süren, İslâm'ın hükümlerini hayata geçirmek için çaba harcayan Osman Hulûsi Efendi, diğer yandan bağlılarına tasavvufî terbiyeyi aşılama-taydı. Takva ehli Müslüman olmanın, şüphelilerden kaçınmanın, âyende ve revendeye hizmet etmenin, herkese hak nazarı ile bakmanın, nefsânî kaygılardan kurtulmanın eğitimini verecek olan başlıca hasletin tasavvufî terbiye olduğunu düşünmektedir. Bağlılarına mensup oldukların ocağın hakkını vermelerini, tevbe aldıkları kapının gereklerine uymalarını, kendilerine tevdi edilen tarikat vazifelerini gereğince yerine getirmelerini telkin etmişlerdir.

Osman Hulûsi Efendi bağlularını her defasında irşada büyük önem verirdi. Her fırsatı değerlendirir, taşı gediğine koyar, sözü tam kıvamındayken söylerdi. Tasavvuf yolunun uzun ve ince, tasavvufî terbiyenin zorlu ve çetin, tasavvufî ahlakın hassas ve ciddi bir süreç olduğundan bahseden Osman Hulûsi Efendi tasavvuf karşıtlarının olur olmaz iddialarından çok rahatsızlık duyardı. Tasavvuf yolunun yolcularına atılan taşların insafsızlığından dert yanardı. Tasavvuf muarızlarının bir türlü anlayamadıkları inceliği her defasında vurgulardı.

Bir Nakşî-Halidî şeyhi olarak Osman Hulûsi Efendi tasavvuf yollarının esasını sohbet olarak görürdü. Bağlularını sohbetle yetiştirmekte, hamların sohbette olgunlaşmasını sağlamakta, sohbetleri ile ölü kalpleri diriltmekte, hayat veren nefesleri ile gafilleri uyandırmakta, sohbetlerindeki tatlıkla sevenlerini mest ü hayran kılmakta idi. Diğer yandan Osman Hulûsi Efendi ihvanın birbiriyle sohbet etmesine ve kaynaşmasına ayrı bir önem verirdi. Müntesiplerini birer örnek insan kıvamına erdirmeye çalışan Osman Hulûsi Efendi, bağlularını geçim ehli olmaya, birbirleri ile kardeşçe yaşamaya, kavga ve nizadan uzak durmaya, kimsenin kimseyi incitmemesine, bir başkasına kem gözle bakmamasına, başkalarını rencide etmemesine dikkat çekerdi.

Hulûsi Efendi'ye göre insan sevgiliden güzel kokular saçan sümbül ve gül gibi olmalı; zarar verici, el yırtıcı, gönle dokunucu diken gibi olmamalıdır. Göze güzel gelen her şey gönle de güzel gelir. İnsan, çevresiyle hâl ve hareketiyle yaratılışındaki özellik gibi özel olmalıdır. İnsan olmak hüner ister. İnsanlık gayret ister. İnsanca yaşamak terbiye ile husule gelir. İnsanlıktan nasibi olmayanların kimseye hayrı dokunmaz. Sorun insanlık krizidir. İnsanlığın farkında olmayanlar hayvanlık derekesine düşerler. İnsanlığını bir pula satanlar, bukalemun gibi şekilde şekle girenler, hayatı menfaat avcılığı olarak görenler, birbirinin kurdu kesilenler, birbirinin yolunu vuranlar Hulûsi Efendi'nin acıdığı, korktuğu ve çekindiği müsveddelerdir. İnsan olma sanatı hassas bir terazidir. İnsanlık cevherine baha biçilmez. İnsanlık gerçeğine erdikçe kişi, incelik ve nezaket kazanmaya başlar. İnsanlık saadetine erenler son derece titiz oldukları ve bir insan-ı kâmilin izinde yürüdükleri için kıvama ermişlerdir.

Altının kıymetini sarraf olan bilir. İnsanın kıymetini de insanlıktan nasibi olan bilir. Hulûsi Efendi'ye insan gaye varlıktır. O insanı zübde-i âlem ve tecelligâh-ı ilâhî olarak görür. Allah'ın halifesi olarak yaratılan, eşref-i mahlûkat olan insanın heba edilmesini felaket olarak görür. İnsanın kendi gerçeğini idrak etmesi, yaratılış sırrına ermesi ve gönlünde meknûz olan ilâhî sırları yansıtması insanlığının gereğidir. Allah'ın insana bahşettiği şeref, onun ahlâkî olgunluğa ermesini gerektirmektedir. Başboş bırakılmayan, kendisinden Âdemlik mesleğini icra etmesi beklenen insanın her daim uyanık ve bahtının açık olması gerekir. Yüzünü Hakk'a ve elini halka uzatan insanın düşenin yanında olması ve kalbinde Allah'ı hissetmesi beklenmektedir.

Hulûsi Efendi hizmette sınır tanımazdı. Halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak görürdü. Evi tanıdık tanımadık, yerli yabancı, uzaktan ve yakından gelenlerle dolup taşardı. Her geleni en güzel şekilde ağırlamak isterdi. Kendisinin bu koşuşturmasına ev halkı da seferber olurdu.

Osman Hulûsi hayatın her zemininde yer almış, örnek insan olarak tüm hayır hizmetlerinde öncülük etmiştir. O sözleri, davranışları ve edebi ile insanların ufkunu açmış, Anadolu insanına rehber olmuş, ortaya çıkan sorunlara çareler bulmuştur.

Hulûsi Efendi'ye göre, Âdemoğlunun insanlığını kemale erdirmesi ancak edep ile mümkündür. Hakk'ın âdâbını gözetmek kişiyi Hakk'a aşına kılar. İnsana âlemde en çok layık olan huy güzel edeptir. Ne acı gerçek ki, mektebe gittiğinden bahseden günümüz gençliği temizlik, fazilet ve edep eğitiminden yoksun yaşamaktadır.

Hulûsi Efendi'ye göre, insanın aradığı aslında kendindedir. Görmek istenilen yüz taşrada değil, aslında bizzat kendindedir. İnsan kendi aynasına nazar edecek olsa orada yâri görecektir aslında. Yâri görmek için can gözünden başka gözü aramak nafi değildir aslında. Kişi yârin kapısına sıdk ve ihlas ile can ve baş koyarsa, kendisine dilber ram olacaktır. Yolun eri olduktan sonra kişi, cihan meydanının yiğidi konumuna gelmiştir. Sevgilinin hayali âşığın kalbine yazılmışsa gayrıdan medet ummaz hale

gelmiştir. Kişi basiret gözünü açıp bakmalı ki, insanın nesne değil özne olduğunu görmeli. Çünkü insan âleme değil, âlem insana mensuptur.

Gönle seslenen Hulûsî Efendi aslı toprak olanın toprak olması gerektiğine vurgu yapar. Tertemiz hâle gelmenin yolunu Hak derdi ile yanmak olarak görmektedir. Allah insana ruh ve gönül vermiş, adını Âdem koymuştur. O halde insanın da nefsini katledip Hakk'a yakın olması gerekmektedir. Gönlün kıvama ermesi için insanın içini dünya işlerinden boşaltması, dünyalık kaygısı gütmemesi ve aşk ateşi ile yanıp tutuşması gerekmektedir. İdrak ehli olmak için ise sabredip Hak'tan gelen her belaya rıza göstermek, başa gelen sıkıntıları Dost'un ihsanı kabul etmek gerekmektedir. Kendini ayna konumuna getirenler tecelliye mazhar olurlar, kendi gerçekliğini idrak edenler dertlenirler. Bütün arzusu ölmeden önce ölmek olanlar, nefis ve şeytanın elinden hep gözü yaşlı konuma gelirler.

Hulûsî Efendi'ye göre kişi kimlik sahibi olmalı, şahsiyetinden ödün vermemeli, insanlığını takınmalı, haddini bilmeli ve kendini heba etmemelidir. Aşk mektebine dahil olmak isteyenlere Osman Hulûsî Efendi özetle şu hatırlatmalarda bulunmaktadır:

Dünya pisliğine gönül veren karga değil, kol ve kanat açıp Kâf dağına uçan Anka ol!

Firavun nefsine râm değil Kelîmu'l-vakt ol!

Bütün gücünle nefsini Hakk'a davet edip Musa ol!

Vatanın cennet bahçesi de olsa her şeyden soyutlanıp Âdem ol!

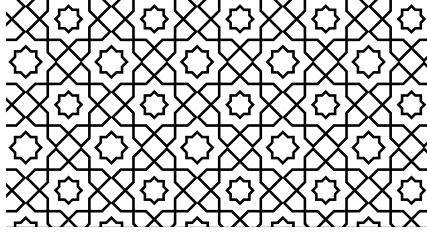
Cümle esmâ tecellilerine mazhar ol!

Su gibi yüzünü toprağa sür, katreni denize katıp deryaya ulaşmaya bak!

Âb-ı hayatı içip Hızır ve İsa (a.s.) gibi ebediyen ölmemeye bak!

Dost mihrabının kaşına secde kıl ama mihrabı unutup Kâbe-i Ulyâ ol!

Aklına güvenip daire dışına çıkma, mana dergâhında istiğraka bürünenlerden ol!

KAYNAKÇA

AFİFİ, EBU'L-ALA, *Tasavvuf İslâm'da Manevi Devrim*, ter. H. İbrahim Kaçar-Murat Sülün, Risale Yayınları, İstanbul 1996.

AĞIRMAN, Cemal, “İhramcızâde İsmail Hakkı'nın Hocası Mustafa Tâkî Efendi”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Alim Yıldız, Buruciye Yayınevi, Sivas 2010, s. 107-111

AKGÜN, Mustafa, “Sevgili İçin İnleyen Bülbül”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 130, Ağustos 2011, s. 10-12.

AKKUŞ, Mehmet, “Kafesten Kuş Uçmuş Gibi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 109, Kasım 2009, s. 10-12.

----, ----, “Sevmek, Dürüst Davranmaktır”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 76, Şubat 2007, s. 20-21.

----, ----, “Hakk'ın Rızâsı ve Ebedî Hayat İçin”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 96, Ekim 2008, s. 10-11.

----, ----, “Özün Tercümanı: Söz”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 102, Nisan 2009, s. 10-11.

----, ----, “Allah Ganî ve Bâkî, Biz Fakîr ve Fâniyiz”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 83, Eylül 2007, s. 51-52.

----, ----, “O'nun Rızası”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*

ba, Yıl: 17, Sayı: 123, Şubat 2011, s. 10-15.

----, ----, “Ömür Bir Sermâyedir Kıymetini Bilelim”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 137, Mart 2012, s. 10-12.

----, ----, “Gönlümüzde Neler Var”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 101, Mart 2009, s. 24-25.

----, ----, “Gönlümüz İnci Dolu”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 112, Şubat 2010, s. 10-11.

----, ----, “Gönlümüzü Temiz Tutalım”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 86, Aralık 2008, s. 22-23.

----, ----, “O’nun Rızası”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 123, Şubat 2011, s. 10-15.

----, ----, “Gönüllerde Sadece O’nun Adı Kalsın”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 77, Mart 2007, s. 16-17.

----, ----, “Giriş”, *Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, İstanbul 2006, s. XXI-XXX.

----, ----, “Nasihatnameler ve Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Dilinden Nasîhatlar”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 105, Temmuz 2009, s. 10-13.

----, ----, “Sadece Cenâb-ı Hakk’a Boyun Bükelim”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 126, Nisan 2011, s. 10-12.

----, ----, “Gönül Huzuruyla Yükseliş”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 71, Eylül 2006, s. 16-17.

----, ----, “Nasıl Tevbe Edelim”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 88, Şubat 2008, s. 28-29.

----, ----, “Gönlümüzde İstikâmet Verelim”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 135, Ocak 2012, s. 10-12.

----, ----, “Dostların Yüzü Parlak Gönlü Pak Olsun”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 110, Aralık 2009, s. 10-11.

----, ----, “Sabâ Rüzgâıyla Selâm”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi So-*

muncubaba, Yıl: 14, Sayı: 85, Kasım 2007, s. 26-27.

----, ----, “Hangi Şâhın İhsanı?”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 90, Nisan 2008, s. 16-17.

AKPINAR, Ali, “Sivas’ta Bir Kur’ân Adamı İhramcızâde”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, Ağustos 2010, s. 6-10.

ALICI, Lütfi, *İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001.

ALPSOY, Hüseyin, “Gönülünden Çıktı Âlem”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 145, Kasım 2012, s. 10-13.

----, ----, “Göçmeden Önce Göçegel”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 151, Mayıs 2013, s. 10-13.

----, ----, “Kaldır Benliği Aradan”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 161, Mart 2014, s. 6-9.

ALTUNTAŞ, İsmail Hakkı, *Nakşebendi Şeyhi İsmail Hakkı Toprak’ın Hayat ve Menkabeleri*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahîyat Fakültesi, Ankara 1992.

----, ----, *Gavs-ül Âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakk Toprak Nakşî-Hâkî Tarikatı ve İlm-i Ledün Sırları*, Gözde Matbaacılık, Ankara 2007.

ARASTEH, A.Rıza & SHEİKH, Enis A., “Sufizm: Evrensel Benliğe Giden Yol”, *Sufî Psikolojisi –Bilgelik’in Ruhı, Ruhun Bilgeligi-*, haz. Kemal Sayar, İnsan yay., İstanbul 2000, s.41-76.

ATEŞ, Es-Seyyid Osman Hulûsi, *Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2013.

----, ----, *Mektûbât-ı Hulûsî-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş & Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.

----, ----, *Şeyh Hamid-i Veli Minberinden Hutbeler*, haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Nasihat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006.

AYDOĞDU, Rukiye, “Osman Hulûsi Efendi (k.s.) ve Çocuğun Mânevî

Eğitimi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, Ağustos 2012, s. 42-46.

EL-BEYHAKİ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *Şu’abü’l-îmân*, nşr. Abdülalî Abdülhumeyd, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 1423/2003.

EL-BEYHAKİ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003.

EL-BEZZÂR, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî, *el-Müsne-d*, nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullâh vd., Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, Medine 2009.

EL-BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm, *el-Edebü’l-Müfred*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut 1409/1989.

EL-BÜSTÎ, Ebû Hâtim Muhammed ibn Hibbân b. Ahmed, *el-Müsne-dü’ş-şahîh ‘ale’t-tekâsîm ve’l-envâ’*, nşr. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1408/1988.

ÇINAR, Fatih, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Mektûbât’ı ve Düşündürdük-leri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 16, Sayı: 104, Haziran 2009, s. 66-68.

----, ----, “Sûfi ve Manevî Hareket İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak (k.s.) Örneği”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 202, Ağustos 2017, s. 42-45.

----, ----, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin ‘Mektûbât’ında Ahlâkî İlkeler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 152, Haziran 2013, s. 62-65.

ED-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl es-Sünen, nşr. Hüseyin Selîm Esed, Dâru’l-Muğnî, Suud 1412/2000.

DEMİRCİ, Kadir, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Dîvânı’nda Nefs”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, Haziran 2012, s. 30-33.

ED-DEYLEMÎ, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şehredâr b. Şîrûye, *Firdevsü'l-ahbâr*, nşr. Saîd b. Besyûnî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1406/1986.

DOĞAN, Süleyman, "Mutasavvıfların Eğitim Metodu", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 82-86.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, nşr. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Mısır 1419/1999.

ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahîyat Fakültesi Vakfı Yayınları, IV.Baskı, İstanbul 1990

----, ----, "İsmail Hakkı Toprak", *Somuncu Baba ve es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri 2*, Ankara 1997, s. 145-149.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1977.

GÜNGÖR, Zülfikar, "Sırât-ı Müstakîme Ulaştıran Dergâhımız Var", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 176, Haziran 2015, s. 10-13.

GÜRDOĞAN, Ersin, *Görünmeyen Üniversite*, İstanbul 1989.

GÜRER, Dilâver, *Abdülkâdir Geylânî -Hayatı, Eserleri, Görüşleri-*, İnsan Yay., İstanbul 1999

İHRAMCIZÂDE, *İhramcızâde Mevlidi*, haz. Alim Yıldız & Recep Toparlı, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2020.

----, ----, *İhramcızâde'den Özlü Sözler ve Katre Şiiri*, haz. Recep Toparlı, Sivas Belediyesi Yayınları, Sivas 2019.

İMAM-I MALİK, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî, *el-Muvatta*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1406/1985.

EL-İSFAHÂNÎ, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1409/1989.

İslâmOĞLU, Abdülmecit, "Sevgiliye Arz-ı Hâl", *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 111, Ocak 2010, s. 10-12.

----, ----, “Ömür”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 117, Temmuz 2010, s. 10-13.

----, ----, “Fenâdan Bekâya”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 127, Mayıs 2011, s. 10-12.

----, ----, “Paslı Gönüllerin Dermanı Âh”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 115, Mayıs 2010, s. 10-13.

----, ----, “Dost Bahçesinin Bülbülü Olmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 138, Nisan 2012, s. 10-13.

----, ----, “Gönülde Gayrı Sevdayı Gülüm N’idem”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 121, Kasım 2010, s. 18-20.

----, ----, “Paslı Gönüllerin Dermanı Âh “, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 115, Mayıs 2010, s. 12.

----, ----, “Paslı Gönüllerin Dermanı Âh ”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 115, Mayıs 2010, s. 10-13.

KAHRAMAN, Abdullah, “Ahlâk Bütünlüğü (Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Eserlerinde)”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 74-79.

----, ----, *Gönül İlim ve İrfan Ehli Darendeli Hacı Hasan Akyol Efendi*, Nasihat Yayınları, Malatya 2015

KANDAKOĞLU, Erdoğan, “Gayrı Söz Arama”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 141, Temmuz 2012, s. 10-12.

KARAKOÇ, Sezai, *Samanyolunda Ziyafet*, Diriliş Yay., İstanbul 2008.

EL-KAZVÎNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, Mısır, ts.

KESENCELİ, Rasûl, “Mütefekkir Olarak Mustafa Takî Efendi’de Mebus Olmanın Nitelikleri”, *Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı, Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi*, Kasım-Aralık 2000, Yıl:7, Sayı:29, s. 15-16.

----, ----, “Orta Anadolu (Kuzey-Güney) Evliyalari Adli Eserin İhram-cızâde İsmail Hakkı Toprak Adli Bölümüne Düzeltme ve Tenkit”, *Kül-*

tür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba, Yıl: 10, Sayı: 49, Mart-Nisan 2004, s. 36-39.

----, ----, “Can Veren Pervaneler’de Hulûsi Efendi’nin ‘Peyda’ Redifli Gazeli””, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 119, Eylül 2010, s. 22-25.

----, ----, “Allah Dostlarına Dost Olmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 25, Sayı: 222, Haziran 2018, s. 50-53.

EL-KUDÂÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca’fer, *Müsne-dü’ş-Şihâb el-Kudâi*, nşr. Hamdî b. Abdülmecid, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1407/1986.

EL-KÛFÎ, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Muşan-nef fi’l-ehâdis ve’l-âsâr*, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, Mektebetü’r-Rüşd, Riyâd 1409/1988.

EL-KÛFÎ, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Müsned*, nşr. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî-Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, Dâru’l-Vatan, Riyad 1997.

EL-KUREŞÎ, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ el-Humeydî, *el-Müsned*, nşr. Hasan Selîm Esed, Dâru’s-Sekâ, Suriye 1416/1996.

EL-KUŞEYRÎ, Ebu’l-Kasım Abdülkerim, *er-Risaletü’l-Kuşeyriyye fi İl-mi’t-Tasavvuf*, Haz.Ma’ruf Zerrik, Ali Abdulhamid Baltacı, Daru’l-Hayr, Beyrut 1993.

MALKOÇ, M. Nihat, “Sırlar Hazinesine Sesleniş”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 156, Ekim 2013, s. 10-12.

----, ----, “Katre’den Umman’a”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 144, Ekim 2012, s. 10-14.

MEMİŞ, Abdurrahman, *Hâlidî Bağdâdî ve Anadolu’da Hâlidîlik*, Kitabevi, İstanbul 2000.

EL-MERVEZÎ, Ebû Abdullâh Hüseyin b. Hasan b. Harb, *el-Birr ve’s-sıla*, nşr. Muhammed Saîd Buhârî, Dâru’l-Vatan, Riyad 1419/1999.

MUSLU, Ramazan, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İnsan Ya-

yınları, İstanbul 2003.

EL-MÜTTAKÎ Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, nşr. Bekrî Hayyânî-Safvet Sekkâ, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1401/1981.

NECMÜDDİN-İ KÜBRÂ, *Usûlu Aşere- Risale İle'l-Hâim-Fevâihu'l-Cemâl-Tasavvufî Hayat*, haz. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.

ÖZAFŞAR, M. Emin, “Hz. Peygamber ve İrfânî Gelenek Çerçevesinde Hulûsi Efendi ve İrfânî Gelenek”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 53, Kasım-Aralık 2004, s. 7-10.

ÖZÇELİK, Mustafa, “Uzun İnce Bir Yol’da Yürümek II”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 105, Temmuz 2009, s. 40-43.

----, ----, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Mektupları”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 20-23.

----, ----, “Tevbe Yolu”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 116, Haziran 2010, s. 26-28.

----, ----, “Şiir ve Nasihat”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 189, Temmuz 2016, s. 76-79.

----, ----, “Uzun İnce Bir Yol’da Yürümek”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 16, Sayı: 104, Haziran 2009, s. 46-49.

ÖZELSEL, Michaela Mihriban, *Kalbe Yolculuk -Alman Psikoloğun Hac Günlüğü ve Bir Manevi Uyanışın Hikayesi-*, trc. Seda Çiftçi, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003.

ÖZKÖSE, Kadir, “Hulûsi Efendi’nin Dîvânı’nda Öngörülen Gönül Safiyeti”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 154, Ağustos 2013, s. 10-13.

----, ----, “Osman Hulûsi Efendi’nin Kulluk Hassasiyeti”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 22, Sayı: 177, Temmuz 2015, s. 24-28.

----, ----, “Aşk Derdi Derman İmiş”, *Somuncu Baba Aylık-Kültür-Edebiyat*

ve Araştırma Dergisi, Eylül 2005, Sayı: 59, 18-22.

----, ----, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Dîvânı’nda Dervişlik Ahlâkı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 21, Sayı: 164, Haziran 2014, s. 66-69.

----, ----, “Osman Hulûsi Efendi’nin (k.s.) Tasavvuf Anlayışında ‘Mürşid-i Kâmil’”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 200, Haziran 2017, s. 30-33.

----, ----, “Hulûsi Efendi (k.s.)’de Tasavvufî Edeb”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, Haziran 2012, s. 22-26.

----, ----, “Mustafa Takî Efendi’nin İlmî Şahsiyeti”, *Yenidünya*, Yıl: 25, Sayı: 296, Haziran 2018, s. 28-31.

----, ----, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Aşk Mektebi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 152, Haziran 2013, s. 22-27.

----, ----, “Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Mürşidi İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi (k.s.)’ye Bağlılığı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 25, Sayı: 222, Haziran 2018, s. 34-38.

----, ----, “Darendeli Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi’nin (k.s.) Sohbet Meclisleri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 189, Temmuz 2016, s. 44-47.

ÖZKÖSE, Kadir, & ŞİMŞEK, Halil İbrahim, *Altın Silsile’den Altın Halkalar*, Nasihat Yayınları, Ankara 2009.

ÖZTOPRAK, Nihat, 20. Yüzyıl Mutasavvıf Dîvân Şairi Seyyid Osman Hulûsî Efendi Divanı (İnceleme-Metin-Nesre Çeviri), Nasihat Yayınları, İstanbul, 2020

----, ----, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Dîvân Oluşturma Sebebi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 26, Sayı: 231, Ocak 2020, s. 18-21.

----, ----, “Hulûsi Efendi Mektûbâtı’nda Manzum Mektup Geleneği”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 26, Sayı: 235, Mayıs 2020, s. 10-13.

PALAKOĞLU, İsmail, “Güven ve Doğruluk”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 58, Temmuz 2005, s. 20-21.

---, ---, *Gönüller Sultanı es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi*, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

---, ---, “Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi’nin Kur’ân’a Bağlılığı ve Âşinalığı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 12-15.

---, ---, “Dîvân-ı Hulûsi-i Dârendevî’de Geçen Bazı Âyetler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 53, Kasım-Aralık 2004, s. 14-17.

---, ---, “Tasavvuf Yolunda Mürid”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 51, Temmuz-Ağustos 2004, s. 18-21.

---, ---, “Doğuşların Sırrı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 62, Aralık 2005, s. 10-12.

---, ---, “Hac İbadeti ve Kutsal Yolculuk”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 55, Ocak-Şubat 2005, s. 12-15.

---, ---, “Davranışın Güzelliği”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 57, Haziran 2005, s. 16-17.

---, ---, “Ailede Hoşgörü”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 61, Kasım 2005, s. 12-14.

ES-SÂMERRÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Ca’fer b. Muhammed el-Harâitî, *Mekârimü’l-ahlâk ve me’âlihâ*, nşr. Emîn Abdülcâbir el-Bahîrî, Dârul-Âfâki’l-Arabiyye, Kahire 1419/1999.

ES-SÂMERRÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Ca’fer b. Muhammed el-Harâitî, *Mesâvi’l-ahlâk ve mezmûmühâ*, nşr. Mustafa b. Ebi’n-Nasr eş-Şiblî, Mektebetü’s-Süvâdî, Cidde 1413/1993.

ES-SAN’ÂNÎ, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi’, *el-Muşanneffî’l-hadis*, nşr. Habîburrahmân el-A’zamî, el-Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut 1403/1982.

SCHİMMEL, Annemarie, *Tasavvufun Boyutları*, ter. Ender Güral, Ankara

1982.

SİNAN, M. Aybike, “Osman Hulûsi Efendi (k.s.)’de Aile Eğitimi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, Haziran 2012, s. 50-53.

Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyum Tebliğleri, Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı Yay., Ankara 1997.

ŞİMŞEK, Halil İbrahim, “Örneklerle Osman Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Tasavvufî Görüşleri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 116, Haziran 2010, s. 14-17.

----, ----, “İsmail Hakkı Toprak’ın Bazı Tasavvufî Görüşleri”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Alim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 277-284.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, “Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi’nin (k.s.) ‘İlim ve İrfan Dünyası’”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 189, Temmuz 2016, s. 14-19.

----, ----, “es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi (k.s.) ve İnsan”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 140, Haziran 2012, s. 72-75.

ŞİRAZÎ, Şeyh Sadî, *Bostan*, haz. Sadık Yalsızuçanlar, Timaş yayınları, İstanbul 1998.

ET-TABERÂNÎ, Ebü’l-Kâsım Müsnidü’-d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *Mekârimü’l-ahlâk*, nşr. Ahmed Şemsüddîn, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut 1409/1989.

ET-TABERÂNÎ, Ebü’l-Kâsım Müsnidü’-d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, nşr. Hamdî b. Abdülmecid, Dâru’s-Samî’î, Riyad 1415/1994.

ET-TABERÂNÎ, Ebü’l-Kâsım Müsnidü’-d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu’cemü’l-evsat*, nşr. Târik b. İvedullâh-Abdülmuhsin b. İbrâhîm el-Hüseynî, Dâru’l-Harameyn, Kahire, ts.

TEKTAŞ, Musa “Muhabbeti En Güzel Taşıyan İsim: Hazreti Muham-

med (s.a.v.)”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 90, Nisan 2008, s. 30-32.

---, ---, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin Hac Hatıraları”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 121, Kasım 2010, s. 14-17.

---, ---, “Vakıf Anlayışımız”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 115, Mayıs 2010, s. 30-35.

---, ---, “Gönüllere Nakış Vuranlar”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 149, Mart 2013, s. 26-30.

---, ---, “Hitâbet ve Hikmet İncileri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 70, Ağustos 2006, s. 29-31.

---, ---, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Efendi (k.s.)’den Menkıbeler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 142, Ağustos 2012, s. 26-30.

---, ---, “Aldatıcı Vefâsız Dünya”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 159, Ocak 2014, s. 26-31.

---, ---, “Dikenli Yolda Yürümek”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 108, Ekim 2009, s. 16-19.

---, ---, “Sevgi Gönüllerde Açan Çiçektir”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 98, Aralık 2008, s. 18-21.

---, ---, “İnsan Aynasında Hakikati Seyredebilmek”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 24, Sayı: 201, Temmuz 2017, s. 28-33.

---, ---, “Hulûsi Efendi (k.s.)’nin İzinde İhlâs ile Yola Koyulmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 188, Haziran 2017, s. 25-26.

---, ---, “Ehl-i Hayr ile Beraberlik”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 139, Mayıs 2012, s. 30-34.

---, ---, “Dervişâne Beyitler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 36-39.

---, ---, “Âb-ı Hayât Çeşmesinden Bir Yudum”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 36-39.

tırma Dergisi Somuncubaba, Yıl: 10, Sayı: 49, Mart-Nisan 2004, s. 32-35.

----, ----, “İlim ve İrfan Üzere Çalışmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 85, Kasım 2007, s. 46-50.

----, ----, “Aşkın Sırlı Kapıları Fetholunca”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 78, Nisan 2007, s. 47-49.

----, ----, “Karîbu’llah/Allah’a Yakın İhramcızâde”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 94, Ağustos 2008, s. 42-45.

----, ----, “Güzellikler Tablosu”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 147, Ocak 2013, s. 22-26.

----, ----, “Temiz Asıl Temiz Nesil”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 19, Sayı: 148, Şubat 2013, s. 28-32.

----, ----, “Yapıcı Tavırlarıyla Örnek Bir Aile Reisi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 81, Temmuz 2007, s. 41-44.

----, ----, “Örnek İnsan”, *Somuncu Baba Dergisi*, Yıl:8, Sayı 37, Mart-Nisan 2002, s.46-48.

----, ----, “İhramcızâde Hazretleri’ne Yazılan Şiirler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 118, Ağustos 2010, s. 28-31.

----, ----, “Namaz Mü’minin Mîracıdır”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 23, Sayı: 193, Kasım 2016, s. 24-29.

----, ----, “Şehirlerin Yolu Gönle Düşünce”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 73, Kasım 2006, s. 26-30.

----, ----, “Gönül Medeniyeti”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 14, Sayı: 87, Ocak 2008, s. 34-38.

----, ----, “Tevbe ve Müjde”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 107, Eylül 2009, s. 28-32.

----, ----, “Doğruluk Kurtuluştur”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 110, Aralık 2009, s. 26-30.

----, ----, “Nefisle İmtihan”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 117, Temmuz 2010, s. 28-31.

----, ----, “Acıyı Dost ve Tatlı Kılan İnsan: Mübtelâ”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 101, Mart 2009, s. 26-29.

----, ----, “İnsanı İnsan Yapan Muamele”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 103, Mayıs 2009, s. 14-17.

----, ----, “Bir Selâmın Kudreti”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 21, Sayı: 169, Kasım 2014, s. 26-32.

----, ----, “Toprak Gibi Tevâzûlu Olmak”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 17, Sayı: 105, Temmuz 2009, s. 30-34.

----, ----, “Kanaat Tahtının Sultanı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 21, Sayı: 168, Ekim 2014, s. 24-29.

----, ----, “Üç İrfanî Öğüt”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 162, Nisan 2014, s. 32-37.

----, ----, “Mektûbâ-ı Hulûsî-i Dârendevî’den Liderlik Öğütleri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 15, Sayı: 93, Temmuz 2008, s. 30-33.

----, ----, “Gönül Tabibi”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 20, Sayı: 154, Ağustos 2013, s. 32-37.

TOK, Vedat Ali, “Osman Hulûsî Efendi’nin Bir Na’tı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 12, Sayı: 56, Haziran 2005, s. 22-24.

----, ----, “Osman Hulûsî Efendi (k.s.)’nin Nasihat Şiiri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 16, Sayı: 104, Haziran 2009, s. 38-41.

TOPAL, Şevket, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Kötülük Yollarının Kapatılması Bağlamında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Alim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 285-299.

WİLLIAM, C. Chittick, *Tasavvuf –Kısa Bir Giriş-*, çev. Turan Koç, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

YALSIZUÇANLAR, Sadık, “Devran-ı Rasûlullah”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 56, Mart-Nisan 2005, s. 20-23.

----, ----, “Gezip Sahraları Dîvânen Olsam”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 51, Temmuz-Ağustos 2004, s. 15-17.

----, ----, “Ümit ile Korku Arasında”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 53, Kasım-Aralık 2004, s. 18-19.

----, ----, “Seni Dîvâne Yazarlar”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 16-18.

----, ----, “Âşıkların Sırrı”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 10, Sayı: 50, Mayıs-Haziran 2004, s. 13-17.

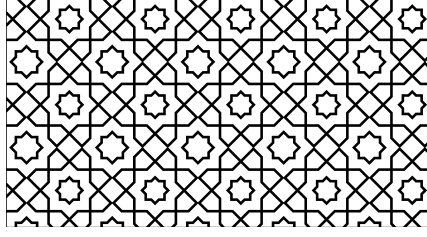
YILDIRIM, Enbiya, “Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî ve Hadis”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 18, Sayı: 128, Haziran 2011, s. 40-44.

YILDIZ, Alim, “İhramcızâde'nin Bilinmeyen Şiirleri”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 13, Sayı: 63, Ocak 2006, s. 36-37.

YILMAZ, Ali, “Hulûsi Efendi'nin Dilinden Öğütler”, *Kültür-Edebiyat ve Araştırma Dergisi Somuncubaba*, Yıl: 11, Sayı: 52, Eylül-Ekim 2004, s. 19-21.

YÜCEL, Ebubekir, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Alim Yıldız, Buruciye Yayınları, Sivas 2010, s. 117-133.

YÜCER, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan yayınları, İstanbul 2003.

SİLSİLE-İ ŞERİF

عَلَيْهِ السَّلَامُ
مُحَمَّدٌ
مُحَمَّدٌ

HZ. MUHAMMED MUSTAFÂ (S.A.V.)

صلى الله عليه وسلم
عبدك الصالح
الفاضل
الحاضر

HZ. EBÛ BEKİR ES-SIDDÎK (R.A)

صلى الله عليه وسلم
سما الفاي
الحاضر

HZ. SALMAN-I FARİSÎ (R.A)

قاسم بن محمد

KÂSİM BİN MUHAMMED (K.S.)

قاسم بن محمد

CAFER ES-SÂDİK (K.S.)

قَالَ سِرِّي
أَطْفُو حَمَامًا
بِوَيْدِ بَيْتِ

EBU YEZİD TAYFUR EL-BİSTÂMÎ (K.S.)

قَالَ سِرِّي
أَطْفُو حَمَامًا
بِوَيْدِ بَيْتِ

EBU'L-HASAN EL-HARAKANÎ (K.S.)

قَالَ سِرِّي
عَلَى الْفَارْمَدِيِّ
أَبُو فاضل

EBU FADL ALİ EL-FÂRMEDÎ (K.S.)

قَالَ سِرِّي
عَلَى الْفَارْمَدِيِّ
أَبُو يوسف

YÛSUF BİN EYYÛB EL-HAMEDÂNÎ (K.S.)

قَدِيرٌ سِرٌّ
الْعَمَلُ الْوَالِدُ
عَبْدُكَ

ABDULHÂLIK EL-GUCDEVÂNÎ (K.S.)

قَدِيرٌ سِرٌّ
فَاعْلَمْ أَنَّ
عَمَلُكَ جَمْرٌ

HÂCE ÂRİF ER-RİVGERÎ (K.S.)

قال پیر سرور
بجز خود و
محمد و آل

MAHMÛD ENCÎRFAĞNEVÎ (K.S.)

قال پیر سرور
بجز خود و
پیر عزیز

PİR-İ AZİZAN ALİ ER-RÂMÎTENÎ (K.S.)

قَدَسَ سِرِّهِ
بَابَا السَّمَاوِي
مُحَمَّدٌ

MUHAMMED BABA ES-SEMÂSÎ (K.S.)

قَدَسَ سِرِّهِ
أَمِيرُ كُلِّ أُمَّةٍ

EMİR KÜLÂL BİN EMİR HAMZA (K.S.)

قائمی
النقشبندی
محمد باہدین

MUHAMMED BAĤÂEDDÎN EN- NAKŞBENDÎ (K.S.)

عظمت
قائمی
البحاری
علاء الدین

ALÂEDDÎN ATTÂR EL-BUHARÎ (K.S.)

قَدْ سُرِّيَ لَنَا
لَا نَا الْغَزْبِي
مَوْلَى عَقُوبِ

MEVLÂNA YAKÛP EL-GAZNEVÎ (K.S.)

قَدْ سُرِّيَ لَنَا
السَّلَامُ قَدْ سُرِّيَ
عَبْدُكَ لَنَا

UBEYDULLAH AHRÂR ES-SEMERKANDÎ (K.S.)

قَالَ سَيِّدُ
الْحَقِّ وَوَارِي
مَحَلِّ زَاهِدٍ

MUHAMMED ZÂHÎD EL-VAHŞUVARÎ (K.S.)

قَالَ سَيِّدُ
مَحَلِّ الْإِسْلَامِ
دَرْوِيْشِ

DERVÎŞ MUHAMMED EL-İMKENEGÎ (K.S.)

قَالَ سِرِّي
الْمَكْنَعِي
مُحَمَّدٌ

MUHAMMED EL-İMKENEGİ (K.S.)

قَالَ سِرِّي
النَّقِشْبَنِيُّ
مُحَمَّدٌ بَاقِي

MUHAMMED BÂKÎ-BİLLÂH EN-NAKŞBENDÎ (K.S.)

قَالَ سِرْهَنْدِي
الْحَسْبُ مِنْكَ
أَمِيرًا الْحَقِيقِي

İMAM-I RABBANÎ AHMED ES-SİRHİNDÎ (K.S.)

قَالَ سِرْهَنْدِي
الْحَسْبُ مِنْكَ
مُحَمَّدٌ مَسُومٌ الْحَقِيقِي

MUHAMMED MASUM ES-SİRHİNDÎ (K.S.)

قَالَ سَيِّدُ
الْعَالَمِينَ
أَبِي الْكَاسِمِ
مُحَمَّدِ بْنِ
سَيِّدِ الْوَالِدِ
مُحَمَّدِ بْنِ
سَيِّدِ الْوَالِدِ
مُحَمَّدِ بْنِ
سَيِّدِ الْوَالِدِ
مُحَمَّدِ بْنِ
سَيِّدِ الْوَالِدِ

MUHAMMED SEYFÜDDİN ES-SİRHİNDÎ (K.S.)

قَالَ سَيِّدُ
الْعَالَمِينَ
أَبِي الْكَاسِمِ
مُحَمَّدِ بْنِ
سَيِّدِ الْوَالِدِ
مُحَمَّدِ بْنِ
سَيِّدِ الْوَالِدِ
مُحَمَّدِ بْنِ
سَيِّدِ الْوَالِدِ
مُحَمَّدِ بْنِ
سَيِّدِ الْوَالِدِ

MUHAMMED NUR BEDEVANÎ ED-DELHÎ (K.S.)

قَدِيرٌ سِرٌّ لَا
يُحْكَمُكَ إِلَّا بِهِيَ
مَنْظَرٌ حَرِيحٌ

MAZHAR CÂN-I CANÂN ED-DELHÎ (K.S.)

قَدِيرٌ سِرٌّ لَا
يُحْكَمُكَ إِلَّا بِهِيَ
عَبْدُ اللَّهِ

ABDULLAH ED-DİHLEVÎ (K.S.)

قلین سر لای
الغلابی
مولانا خلیل

MEVLÂNA HÂLİD-İ EL-BAĞDADÎ (K.S.)

قلین سر لای
الاحسانیا
السید

ES-SEYYİD YAHYA ED-DAĞİSTÂNÎ (K.S.)

قاسم بن محمد
عبد الله

ABDULLAH MEKKÎ EL-ERZİNCANÎ (K.S.)

قاسم بن محمد
مصطفى

MUSTAFA RÛMÎ EŞ-ŞİRANÎ (K.S.)

قالا سرانا
الدا حسنا
حليدي

HALİL HAMDÎ ED-DAĞİSTÂNÎ (K.S.)

قالا سرانا
الدا حسنا
حليدي
مصطفى

MUSTAFA HÂKÎ ET-TOKÂDÎ (K.S.)

قائِمٌ بِسِرِّهِ
السَّيِّدُ أَبُو بَكْرٍ
مُصْطَفَى

MUSTAFA TAKÎ ES-SİVASÎ (K.S.)

قائِمٌ بِسِرِّهِ
النَّبِيُّ كَلِيمُ
حَاجِ أَحْمَدَ

HACI AHMED EN-NİKSÂRÎ (K.S.)

قَدَسَ سِرِّهِ
السَّيِّدِ
الْحَمِيدِ

İSMAİL HAKKI ES-SİVASÎ (K.S.)

قَدَسَ سِرِّهِ
السَّيِّدِ
الْحَمِيدِ
السَّيِّدِ
السَّيِّدِ

ES-SEYYİD OSMAN HULÛSÎ ED-DARENDEVÎ (K.S.)

السَّيِّدُ الْحَمِيدُ
الْحَمِيدُ الْمَلِكُ
الْحَمِيدُ الْمَلِكُ
الْحَمِيدُ الْمَلِكُ

ES-SEYYİD HAMİD HAMİDEDDİN ED-DARENDEVÎ (K.S.)

1. HZ. MUHAMMED MUSTAFA (S.A.V.)
2. HZ. EBÛ BEKİR ES-SİDDÎK (R.A)
3. HZ. SALMAN-I FARİSÎ (R.A)
4. KÂSİM BİN MUHAMMED (K.S.)
5. CAFER ES-SÂDIK (K.S.)
6. EBU YEZİD TAYFUR EL-BİSTÂMÎ (K.S.)
7. EBU'L-HASAN EL-HARAKANÎ (K.S.)
8. EBU FADL ALİ EL-FÂRMEDÎ (K.S.)
9. YÛSUF BİN EYYÛB EL-HAMEDÂNÎ (K.S.)
10. ABDULHÂLIK EL-GUCDEVÂNÎ (K.S.)
11. HÂCE ÂRİF ER-RİVGERÎ (K.S.)
12. MAHMÛD ENCÎRFAĞNEVÎ (K.S.)
13. PİR-İ AZİZAN ALİ ER-RÂMÎTENÎ (K.S.)
14. MUHAMMED BABA ES-SEMÂSÎ (K.S.)
15. EMİR KÛLÂL BİN EMİR HAMZA (K.S.)
16. MUHAMMED BAHÂEDDİN EN- NAKŞBENDÎ (K.S.)
17. ALÂEDDİN ATTÂR EL-BUHARÎ (K.S.)
18. MEVLÂNA YAKÛP EL-GAZNEVÎ (K.S.)
19. UBAYDULLAH AHRÂR ES-SEMERKANDÎ (K.S.)
20. MUHAMMED ZÂHİD EL-VAHŞUVARÎ (K.S.)
21. DERVİŞ MUHAMMED EL-İMKENEGÎ (K.S.)
22. MUHAMMED EL-İMKENEGÎ (K.S.)
23. MUHAMMED BÂKÎ-BİLLÂH EN-NAKŞBENDÎ (K.S.)
24. İMAM-I RABBANÎ AHMED ES-SİRHİNDÎ (K.S.)
25. MUHAMMED MASUM ES-SİRHİNDÎ (K.S.)
26. MUHAMMED SEYFÜDDİN ES-SİRHİNDÎ (K.S.)
27. MUHAMMED NUR BEDEVANÎ ED-DELHÎ (K.S.)
28. MAZHAR CÂN-I CANÂN ED-DELHÎ (K.S.)
29. ABDULLAH ED-DİHLEVÎ (K.S.)

30. MEVLÂNA HALİD-İ EL-BAĞDADÎ (K.S.)
31. ABDULLAH MEKKÎ EL-ERZİNCANÎ (K.S.)
32. ES-SEYYİD YAHYA ED-DAĞİSTÂNÎ (K.S.)
33. MUSTAFA RÛMÎ EŞ-ŞİRANÎ (K.S.)
34. HALİL HAMDÎ ED-DAĞİSTÂNÎ (K.S.)
35. MUSTAFA HÂKÎ ET-TOKÂDÎ (K.S.)
36. MUSTAFA TAKÎ ES-SİVASÎ (K.S.)
37. HACI AHMED EN-NİKSÂRÎ (K.S.)
38. İSMAİL HAKKI ES-SİVASÎ (K.S.)
39. ES-SEYYİD OSMAN HULÛSÎ ED-DÂRENDEVÎ (K.S.)
40. ES-SEYYİD HAMİD HAMİDEDDİN ED-DÂRENDEVÎ (K.S.)

SİLSİLE-İ ŞERİF

Bismi'l-lahi'r-rahmani'r-rahim

Nebî Sıddık u Selmân Kâsım-est Ca'fer u Tayfûr
Ki bâde'z-bü'l-Hasen şod bu Alî vü Yûsuf-eş kencûr

Zi Abdü'l-Hâlık âmed ârif-i Muhmûd-râ behre
Ki zî-şân şod diyâr-ı Mâverâü'n-nehr kûh-ı tûr

Alî Baba Gülâl-i Nakşibend-est ü Alâe'd-dîn
Pes ez Ya'kûb-ı Çerhî hâce-i ahrâr-ı şod meşhur

Muhammed Zâhid ü Dervîş Muhammed Hâceğî Bâkî
Müceddid urvetu'l-vuskâ vü Seyfe'd-dîn Seyyid Nûr

Habîbu'llâh mazhar şâh-ı Abdu'llâh pîr-i mâ
Ezîşân reşk-i sübh u îyd şod mârâ şeb-i deycûr

سِلْسِلَةُ شَرِيفِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نَبِيِّ صِدِّيقٍ وَسَلْمَانَ قَاسِمَاتِ جَعْفَرٍ وَطَيْفُورٍ
كِي بَعْدَازِ بُولْحَسَنِ شُدُّ بُو عَلِيٍّ وَبُيُوسُفَشِ كَنْجُورٍ

زَعْبِدُ لِحَالِقِ اَمْدِ عَارِفِ مُحَمَّدِ رَا بَهْتَرِه
كِرِيشَانِ شُدُّ دِيَارِ مَاوَرَاءِ النُّهَرِ كُوهُ طُورِ

عَلِيَّ بَابَا كَلَالِ نَقِشِ بِنْدِ اسْتِ وَعِلَاءِ الدِّينِ
يَسَّرِ اَزِ يَعْتُوبِ چِرْخِي خَوَاجَهٗ اَحْرَارِ شُدُّ مَشْهُورِ

مُحَمَّدِ زَاهِدِ دَرُويشِ مُحَمَّدِ خَوَاجِكِي بَاقِي
مُجَدِّدِ عُرْوَةِ الْوُثْقَى وَسَيِّفِ الدِّينِ سَيِّدِ نُوْرِ

حَبِيبِ اللَّهِ مَظْهَرِ شَاهِ عَبْدِ اللَّهِ پِيرِ مَا
اَزِ يَشَانِ رَشِكِ صُبْحِ عِيدِ شُدُّ مَا رَاشِبِ دِي جُورِ

Ziyâe'd-dîn vahîdü'l-asrı Mevlânâ-yı mâ Hâlid
Çü âmed kâniten li'llâhi yâ ze'l-feyz-i yâ ze'n-nûr

Pes Abdullâh-ı Mekkî Seyyid-i Yahyâ Dağıştânî
Ezîşân müncelî şod feyz-i Sübhân der garîb u dûr

Çorûmî Mustafâ Rûmî-i Fârûkî-i Şîrânî
Ezîşân u be-tenvîr-i diyâr-ı Rûm şod me'mûr

Ve zû şod ve'z-Halîl Hamdi Tokâdî Mustafâ Hâkî
Hüseynî Seyyid-emced cihân ez-fez ve ma'mûr

Ser-â-pâ ber-takî cârî füyûzât-ı ez û server
Ki halk u hulk-i û der-vey tamâmet müncelî mestur

Hacı Ahmed Şeyh Niksârî Çorûmî terbiyet-gerdeş
Ki müstahlef müeyyed şod sahîh-yed zî-sened menşur

ضِيَاءَ الدِّينِ وَحِيدُ الْعَصْرِ مَوْلَا نَامَا خَالِدًا
 چو آمد قانتا لله يا ذا الفِضِّ يا ذا النُّورِ

يَسَّ عَبْدُ اللَّهِ مَكِّي سَيِّدِ يَحْتَمِي دَاغِستَانِي
 اَزِيشْتَانِ مُنْجِي شُدَّ فَيْضِ سُبْحَانَ دَرِّ قَرِيبِ وَدُورِ

چور و مي مُصْطَفَى رُومِي فَا رُوقِي شِيرَانِي
 اَزِيشْتَانِ وَبَتَنُورِ دِيَارِ رُومِ شُدَّ مَأْمُورِ

وَزُوشْدُ وَزَخَلِيلِ حَمْدِي تُوْقَادِي مُصْطَفَى خَاكِ
 حُسَيْنِي سَيِّدِ اَبْجَدِ جِهَانِ اَزِ فَيْضِ وَ مَعْمُورِ

سَرَايَا بَرْتَقِي جَارِي فَيُوضَاتِ اَزْ اَوْسَكْرُورِ
 كِه خَلْقُ وَ خُلُقُ اَوْ دَرُورِي تَمَامَتِ مُنْجِي مَسْتُورِ

حَاجِي اَحْمَدِ شَيْخِ نِكْسَارِي چور و مي تَرْبِيَّتِ كَرْدَشِ
 كِه مُسْتَخْلَفِ مُؤَيَّدِ شُدَّ صَحِيحِ يَدِ ذِي سَنَدِ مَشْهُورِ

Be-ân hûrşîd-i âlem-tâb Karîbullâh-ı İhrâmî
Celîlü'l-menkabet hem âli himmet-râ cihân meşhur

Hulûsî ber-murâd hurşîd-i âlem dergeh-i îşân
Erişti vasl-ı dildâra hemîn şod âşık-ı pür nûr

Hamîdüddîn-i sâni müşg-bâr âleme bûd ma'mûr
Ve muktedâ-i ale'l-ihvân-ı şod mansûr

Kaddese'llâhu esrârehümü'l-aliyye ve efâda aleynâ min-berakâti-
hi's-seniyye ve li-sâiri's-sâdâti't-turuki'l-aliyye. Rızâen celle ve alâ
bi-sırri'l-fâtiha. h.1410/m.1990

بَانَ خُورْشِيدِ عَالَمْتَابِ قَرِيبِ اللّٰهِ اِحْرَامِي
جَلِيلِ الْمَنْقِبَتِ هَمَّ عَالِي هِمَّتِ رَاجِهَانِ مَشْهُورِ

خُلُوصِي بَرْمُرَادِ خُورْشِيدِ عَالَمِ دَرَكَةِ اَيْشَانِ
اَيْرِيشْدِي وَصَلِ دِلْدَارِهِ هَمِيْنِ شُدَّ عَاشِقِ پُرْ نُورِ

حَمِيْدُ الدِّيْنِ ثَانِي مُشْكِيَا زِ عَالَمِهِ بُودَ مَعْمُورِ
وَمُقْتَدِي عَلَيِ الْاِخْوَانِ شُدَّ مَنْصُورِ

فَدَسَ اللّٰهُ اَسْرَارَهُمُ الْعَلِيَّةِ وَاَنَاضَ عَلَيْنَا مِنْ بَرَكَاتِهِ السَّبِيَّةِ وِلِسَائِرِ السَّارَاتِ الطَّرِيقِ
الْعَلِيَّةِ وِصْنَاءِ جَبَلِ رَعْلَى بِسَرِّ الطَّائِفَةِ

١٤١ / ١٩٩

GÖNÜLDEN GÖNÜLE AKAN AŞK DERYASI

ES-SEYYİD USMAN HULÜSİ EFENDİ'NİN
TASAVVUF ANLAYIŞI

Aşk mektebi yakar, yıkar, oldurur ve erdindir. İhramcızâde'nin açtığı çığırda muhabbet derslerini almaya çalışan Osman Hulûsi Efendi benliğinden sıyrılmış ve Hakk'ın varlığıyla kendini zengin olarak addetmiştir. Biz bu çalışmamızı daha önce yayınladığımız "Osman Hulûsi Efendi'nin Aşk Mektebi" isimli makalemizden esinlenerek hazırlamaya koyulduk. Makalemizde ele aldığımız Osman Hulûsi Efendi'nin İslâmî ve tasavvufî şahsiyetini, bireysel ve sosyal kişiliğini, irşat metodunu ve sûfi ahlâkını aşk tadında detaylı bir şekilde ele almaya çalıştık. Çalışmamızı daha çok Osman Hulûsi Efendi'nin Divân'ı, Mektûbât'ı ve Hutbeler'i özelinde temellendirmeye gayret ettik. Osman Hulûsi Efendi'nin tasavvuf ve aşk anlayışını ele alan popüler ve akademik makaleleri, bildiri ve tebliğleri, özel ve genel eserleri bir bütün halinde değerlendirerek açıklamaya koyulduk. Eserde daha çok Osman Hulûsi Efendi'yi konuşurmak istedik. Sözlerini, nasihatlarını, mektuplarını, hutbelerini, manzumelerini gündeme getirmeye, kaleme aldığı kendi metinlerini anlamaya çalıştık. Osman Hulûsi Efendi'den İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi'den beslenme boyutlarını, aldığı dergâh terbiyesini ve benimsediği tasavvuf anlayışını izaha koyulduk.

